

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒

เรื่องทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร)

ณเมรุวัดมกุฎกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๒

เรื่องทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร)

ณเมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม

เมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๙

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกะเสถียร) เจ้าภาพประสงค์จะได้หนังสือสำหรับพิมพ์แจกเป็นที่ระลึกสักเรื่องหนึ่ง ถ้าได้หนังสือเกี่ยวกับเรื่องทูตก็จะเป็นที่พอใจ เพราะพระยาสรรพกิจปรีชา ได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณมาในทางทูตเป็นเวลานาน ครั้งหลังที่สุด ได้เป็นอัครราชทูตสยามประจำราชสำนักกรุงโรม กรมศิลปากรจึงได้เลือกเรื่องทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทร คือหนังสือเล่มนี้ให้พิมพ์เป็นพิเศษ นับเป็นภาค ๖๒ ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร

เรื่องที่เกี่ยวกับทูตฝรั่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีกับกรุงสยาม ถ้าว่าถึงเอกสารต่าง ๆ ที่ฝรั่งจดเอาไว้ ย่อมมีอยู่มาก ส่วนเอกสารทางฝ่ายไทย ถึงว่าจะมีอยู่ ก็ยังไม่สู้แพร่หลาย เพราะที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่มาก ถ้าได้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นไว้ ก็จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ค้นคว้าและผู้ศึกษาประวัติศาสตร์เป็นเอนกประการ ด้วยจะได้ทราบเรื่องราวของเก่า ตลอดจนความคิดอ่านในสมัยนั้น ทั้งฝ่ายเราและฝ่ายฝรั่งได้ถี่ถ้วนยิ่งขึ้น

เอกสารต่าง ๆ ที่พิมพ์ในหนังสือเล่มนี้ มีกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง ส่วนมากมีในหมายรับสั่งประจำรัชกาล ซึ่งเขียนด้วยเส้นดินสอขาวในสมุดไทย หมายรับสั่งเหล่านี้ที่เคยพิมพ์มาแล้วก็มีบ้าง และที่ยังไม่เคยพิมพ์ก็มีอยู่ไม่น้อย ในการรวบรวมพิมพ์ครั้งนี้ มี

เวลาจำกัด เพราะกระชั้นงานมาก ไม่มีโอกาสจะสอบสวนได้ถี่ถ้วน เพียงแต่ถ่ายมาจากสมุดไทย บางฉบับก็ต้องเสียเวลาอ่านสอบ เพราะตัวหนังสือลบเลือนอยู่มากแห่ง จึงน่าจะมีการขาดตกบกพร่องอยู่บ้าง ในรัชกาลที่ ๑ และที่ ๒ เอกสารอันเกี่ยวด้วยเรื่องทูตฝรั่งค้นยังไม่พบ จึงได้เก็บข้อความที่มีอยู่ในหนังสือต่าง ๆ เริ่มแต่ครั้งที่ฝรั่งเป็นทูตเข้ามาในกรุงสยาม สมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดลงมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร มาเล่าไว้โดยสังเขป แต่ได้บอกที่มาของเรื่องเหล่านั้นไว้ เพื่อผู้ที่สนใจต้องการจะทราบเรื่องโดยพิสดาร ก็อาจสอบค้นอ่านได้สะดวก

กรมศิลปากรขออนุโมทนากุศลยุพเปตพลีธรรมบรรณาการ ที่เจ้าภาพบำเพ็ญเพื่ออุทิศอานิสงสผล แด่พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกะเสถียร) ว่าโดยฉะเพาะก็คือ การที่พิมพ์หนังสือเรื่องทูตฝรั่งสมัยกรุงรัตนโกสินทรนี้ให้แพร่หลาย นับเนื่องในส่วนวิทยาทานเป็นพิเศษ เสมือนได้อนุกูลการศึกษาของชาติ ให้ผู้ค้นคว้าวิชาประวัติศาสตร์เป็นต้น ได้รับความสะดวกยิ่งขึ้น อันควรมีปฏิการบูชัยอำนวยให้พระยาสรรพกิจปรีชา ได้ประสพหิตานุหิตประโยชน์ และสิ่งที่ต้องประสงค์อันปราศจากโทษทุกประการ ตามสมควรแก่คตินิยมในสัมปรายภพนั้น เทอญ

กรมศิลปากร

วันที่ ๑๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๘

พระยาสรรพกิจปรีชา (ชื่น โชติกเสถียร)

พ.ศ. ๒๔๑๖ – พ.ศ. ๒๔๗๕

ประวัติ

พระยาสรรพกิจปรีชา เกิดณวัน ๒ ๗/๒ ค่ำ ปีวอกจัตวาศก จุลศักราช ๑๒๓๔ ตรงกับวันที่ ๒๐ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๑๖ ในสกุล "โชติกเสถียร" (ซึ่งเป็นตระกูลข้าหลวงเดิม ในพระยาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) นามเดิม "ชื่น" เป็นบุตร์พระยาทิพย์โกษา (โต) กับคุณหญิงกุหลาบ ทิพย์โกษา

ระหว่างอายุยังเยาว์ ได้ศึกษาในเมืองไทยตามกาลสมัย เช่น วิชาหนังสือในสำนักโรงเรียนวัดบพิตรพิมุขใกล้บ้านเดิม พอมีความรู้บ้าง และได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวง แล้วไปศึกษาณประเทศอังกฤษ สอบไล่ได้ชั้นเนติบัณฑิต กลับมารับราชการ

ชั้นต้นทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นทนายว่าความในราชการบางคราว และเริ่มแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ รับราชการประจำในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ ในตำแหน่งเลขาธิการเสนาบดี ผู้ช่วยที่ปรึกษาราชการกระทรวง มีหน้าที่เกี่ยวกับภาษาต่างประเทศเป็นพื้น

ต่อมาทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ไปรับราชการประจำในกระทรวงการต่างประเทศ ได้รับราชการทั้งในกรุงและต่างประเทศ เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุงโตกิโอ

๒. พุทธศักราช ๒๔๔๔ เป็นผู้ช่วยกองบัญชาการกระทรวง

๓. พุทธศักราช ๒๔๔๖ เป็นผู้ช่วยพิเศษกองที่ปรึกษาราชการกระทรวงคราวหนึ่ง และอีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๑

๔. พุทธศักราช ๒๔๕๐ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุงลอนดอนคราวหนึ่ง และอีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๕๕

๕. พุทธศักราช ๒๔๕๑ เป็นเลขานุการกองที่ปรึกษากระทรวง

๖. พุทธศักราช ๒๔๕๓ เป็นเลขานุการสถานทูตสยามณกรุงวอชิงตัน เป็นอุปทูตว่าการแทนอัครราชทูตด้วยคราวหนึ่ง และอีกคราวหนึ่งเมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ เป็นอุปทูตสยาม เป็นที่ปรึกษาณสถานทูตนี้ด้วย

๗. พุทธศักราช ๒๔๖๕ เป็นที่ปรึกษาและอุปทูตว่าการแทนอัครราชทูตสยามณกรุงลอนดอน

๘. พุทธศักราช ๒๔๖๖ เป็นอัครราชทูตสยามณกรุงโรมประจำสำนักอิตาลี สเปญ โปตุเกศ รวม ๓ ประเทศ

๙. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รักษาราชการแทนอัครราชทูตสยามณกรุงปารีส คราวลาพักผ่อนหนึ่งด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง

เวลารับราชการอยู่ในต่างประเทศนั้น ได้รับราชการพิเศษอีกบ้างบางคราว เช่น

๑. พุทธศักราช ๒๔๕๐ ช่วยอัครราชทูตสยามณกรุงลอนดอนจัดการรับเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จยุโรปครั้งที่ ๒

๒. พุทธศักราช ๒๔๕๘ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากลวิทยุโทรเลขที่กรุงลอนดอน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๒ แทนรัฐบาลสยามไปในงานฉลองชัยชนะสงครามที่กรุงบรัสเสลส์

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รักษาราชการฝ่ายสยามประจำสำนักสันนิบาตชาติ แทนอัครราชทูตสยามณกรุงปารีส ในคราวที่ลาพักบ้างนั้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๗ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากลไปรษณีย์ที่กรุงสต๊อกโฮล์ม

๖. พุทธศักราช ๒๔๖๘ และ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ได้แก้ไขทำสัญญาทางพระราชไมตรีสยามกับประเทศอิตาลี สเปญ และโปตุเกศ

รวมเวลาที่ได้รับราชการประจำสืบมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๑ รวม ๓๒ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ออกจากประจำการรับพระราชทานบำนาญ ถานรับราชการมานานและรวมเวลาที่ได้อยู่ในเมืองต่างประเทศ ตั้งแต่แรกออกไปศึกษาจนถึงได้รับราชการ ทั้งในยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น วนเวียนไปมาหลายประเทศมากกว่าที่ได้ประจำอยู่ในเมืองไทย

ตลอดเวลาที่ได้รับราชการมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนตามตำแหน่ง ได้รับพระราชทานยศสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ เช่น

๒. พุทธศักราช ๒๔๕๘ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากลวิทยุโทรเลขที่กรุงลอนดอน

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๒ แทนรัฐบาลสยามไปในงานฉลองชัยชนะสงครามที่กรุงบรัสเสลส์

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๗ รักษาราชการฝ่ายสยามประจำสำนักสันนิบาตชาติ แทนอัครราชทูตสยามณกรุงปารีส ในคราวที่ลาพักปีหนึ่งนั้นอีกส่วนหนึ่งด้วย

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๗ แทนรัฐบาลสยามไปประชุมสากลไปรษณีย์ที่กรุงสต๊อกโฮล์ม

๖. พุทธศักราช ๒๔๖๘ และ พุทธศักราช ๒๔๖๙ ได้แก้ไขทำสัญญาทางพระราชไมตรีสยามกับประเทศอิตาลี สเปญ และโปตุเกศ

รวมเวลาที่ได้รับราชการประจำสืบมาตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๓๙ จนถึงพุทธศักราช ๒๔๗๑ รวม ๓๒ ปี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ออกจากประจำการรับพระราชทานบำนาญ ถานรับราชการมานานและรวมเวลาที่ได้อยู่ในเมืองต่างประเทศ ตั้งแต่แรกออกไปศึกษาจนถึงได้รับราชการ ทั้งในยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น วนเวียนไปมาหลายประเทศมากกว่าที่ได้ประจำอยู่ในเมืองไทย

ตลอดเวลาที่ได้รับราชการมา ได้รับพระราชทานเงินเดือนตามตำแหน่ง ได้รับพระราชทานยศสัญญาบัตรบรรดาศักดิ์ เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยามและต่างประเทศ เช่น

ยศ

๑. พุทธิศักราช ๒๔๖๐ เป็นอำมาตย์เอก

๒. พุทธิศักราช ๒๔๖๖ เป็นมหาอำมาตย์ตรี

บรรดาศักดิ์

๑. พุทธิศักราช ๒๔๔๒ เป็นหลวงสรรพกิจปรีชา

๒. พุทธิศักราช ๒๔๕๖ เลื่อนขึ้นเป็นพระสรรพกิจปรีชา

๓. พุทธิศักราช ๒๔๖๕ เลื่อนขึ้นเป็นพระยาสรรพกิจปรีชา

เครื่องราชอิสริยาภรณ์สยาม

๑. พุทธิศักราช ๒๔๕๑ มัทราภรณ์

๒. พุทธิศักราช ๒๔๕๖ ภูษนาภรณ์

๓. พุทธิศักราช ๒๔๕๘ เข็มข้าหลวงเดิมในรัชกาลที่ ๖

๔. พุทธิศักราช ๒๔๖๑ ตริตาภรณ์มงกุฎสยาม

๕. พุทธิศักราช ๒๔๖๒ ตริตาภรณ์ช้างเผือก

๖. พุทธิศักราช ๒๔๖๗ ทวิติยาภรณ์มงกุฎสยาม

๗. พุทธิศักราช ๒๔๗๑ เหรียญรัตนาภรณ์ ป. ป. ร. ชั้น ๓

๘. พุทธิศักราช ๒๔๗๑ ปฐมาภรณ์มงกุฎสยาม

๙. เหรียญดุษฎีมาลา เข็มศิลปวิทยาและเหรียญ ตามคราวที่พระราชทานเนื่องในงานพระราชพิธี

เครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

๑. พุทธิศักราช ๒๔๕๐ เลยองดอนเนอร์ชั้น ๕ ประเทศฝรั่งเศส

๒. พุทธศักราช ๒๔๖๔ อิสเบลาลาคาโทลิกาชั้น ๒ ประเทศสเปญ

๓. พุทธศักราช ๒๔๖๙ โปลาสตาร์ชั้นที่ ๑ ประเทศสวิเดน

๔. พุทธศักราช ๒๔๖๙ อิสเบลาลาคาโทลิกาชั้น ๑ ประเทศสเปญ

๕. พุทธศักราช ๒๔๖๙ ออร์เดอร์อ๊อฟเดอไครสต์ชั้นที่ ๑ ประเทศโปตุเกศ

๖. พุทธศักราช ๒๔๗๐ มกุฎอิตาลีชั้น ๑

เคยเป็นสมาชิกหลายสโมสร เช่นเป็นสมาชิกหอพระสมุดวชิรญาณ ตั้งแต่แรกตั้งในพระบรมมหาราชวัง มีอัธยาศัยสุภาพโอบอ้อมอารี คบหาสมาคมกว้างขวางหลายชั้นชนทั้งไทยทั้งชาวต่างประเทศ

เริ่มป่วยด้วยโรคมะเร็งในลำไส้ตั้งแต่กรกฎาคม ได้พยายามรักษาจนถึงที่สุด ถึงอนิจกรรมที่บ้านถนนสีลม วันที่ ๒๔ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๗๙ อายุ ๖๕ ปี ได้รับพระราชทานน้ำอาบศพ หีบบรรจุศพและเครื่องประโคมศพตามเกียรติยศ

ระหว่างนี้ ภริยา บุตร์ชายหญิงที่ยังมีชีวิตอยู่หลายคน และบุตร์ชายได้รับราชการ

๑. คุณหญิงฉลวย สรรพกิจปรีชา มีบุตร์

(๑) อำมาตย์ตรี หลวงประเสริฐไมตรี (วงศ์) เลขานุการสถานทูตสยามณกรุงปารีส

(๒) นายพันตรี หลวงสุรณรงค์ (ชงไชย) ประจำกรมยุทธการทหารบก

(๓) นายชุบ นายแพทย์โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์

(๔) นางสิริ ภรรยานายพจน์ สารสิน

๒. เย็น (ภริยา) บุตร์ที่มีอยู่

(๑) นายสนิท กรมไปรษณีย์โทรเลข

๓. หริ่ม (ภริยา) บุตร์ที่มีอยู่

(๑) นางสาวช่อทิพย์

(๒) นายเชื้อทิพย์

๔. บรูนา (ภริยา) มีบุตร์

(๑) เด็กชายจิตต์

(๒) เด็กชายเสน่ห์

กำหนดจะได้รับพระราชทานเพลิงศพ ที่วัดมกุฎกษัตริยาราม วันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๙ เวลา ๑๗ นาฬิกา

สารบาญ

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑ .... หน้า ๑

โปตุเกศมาเจริญทางพระราชไมตรี .... ,, ๒

หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองโปตุเกศ .... ,, ๓

กำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้าถวายพระราชศาสน์ .... ,, ๓

กำหนดแขกเมืองถวายบังคมลากลับ .... ,, ๗

กำหนดแห่พระราชศาสน์ไปลงเรือ .... ,, ๙

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒ .... ,, ๑๐

โปตุเกศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี .... ,, ๑๐

โปตุเกศเจ้าเมืองมาเก๊าให้ทูตเข้ามา .... ,, ๑๑

เหตุที่สมาคมกับโปตุเกศ .... ,, ๑๑

ทูตโปตุเกศเข้าเฝ้า .... ,, ๑๒

อนุญาตให้โปตุเกศไปมาค้าขาย .... ,, ๑๒

เริ่มมิไมตรีกับโปตุเกศ .... ,, ๑๓

อธิบายเรื่องการที่ต่างประเทศถวายของ .... ,, ๑๕

โปตุเกศขอทำสัญญา .... ,, ๑๕

โปตุเกศขอตั้งกงสุลเยเนราล .... ,, ๑๖

พระราชทานที่ให้ตั้งสถานกงสุลโปตุเกศ .... ,, ๑๖

ทรงตั้งกงสุลโปตุเกศเป็นขุนนางไทย .... ,, ๑๖

ทำหนังสือออนุญาตการค้าขายแทนสัญญา .... หน้า ๑๖
อธิบายวิธีทำหนังสือสัญญาอย่างโบราณ .... ,, ๑๗
อังกฤษเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี .... ,, ๑๘
เรสิเดนต์เมืองสิงคโปร์ยอกมาว่าทูตอังกฤษจะเข้ามา
กรุงเทพ ฯ ... . ,, ๑๘
โปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรีว่าที่พระคลัง .... ,, ๑๙
เหตุที่อังกฤษแต่งทูตมา .... ,, ๑๙
ความประสงค์ของอังกฤษที่แต่งทูตเข้ามา .... ,, ๑๙
คำสั่งของรัฐบาลอินเดียที่สั่งทูต .... ,, ๒๑
ครอเฟิต ทูตอังกฤษเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ .... ,, ๒๔
อักษรศาสน์ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ .... ,, ๒๕
เครื่องราชบรรณาการที่อังกฤษถวาย .... ,, ๒๘
เสด็จออกแขกเมืองทูตอังกฤษ .... ,, ๒๙
ความลำบากในการปรึกษากับทูตอังกฤษ .... ,, ๒๙
ข้อปรึกษากันในระหว่างไทยกับอังกฤษ .... ,, ๓๒
ว่ากันด้วยการค้าขาย .... ,, ๓๒
ว่ากันด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี .... ,, ๓๓
การปรึกษากับทูตอังกฤษไม่ตกลงกัน .... ,, ๓๔
ว่ากันด้วยเรื่องหนังสือตอบ .... ,, ๓๔
เกิดเหตุเรื่องนายเรือของทูต ขายของหนีภาษี .... ,, ๓๔

เกิดเหตุเรื่องครอเฟ็ดเที่ยวหยั่งน้ำทำแผนที่และพูด
หมื่นไทย .... หน้า ๓๕
พระราชทานของตอบแทน .... ,, ๓๕
หนังสือไทยตอบอังกฤษ .... ,, ๓๖
หนังสือกล่าวโทษครอเฟ็ด .... ,, ๓๖
ครอเฟ็ดไปเมืองญวน .... ,, ๓๖
ครอเฟ็ดมาเป็นเรสิเดนต์เมืองสิงคโปร์ .... ,, ๓๖
ครอเฟ็ดกลับดีต่อไทย .... ,, ๓๖
ผลของการที่รัฐบาลอินเดียของอังกฤษแต่งทูตเข้ามา
เมืองไทย .... ,, ๓๗
ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓ .... ,, ๓๗
อังกฤษเกิดรบกับพะม่าครั้งแรก .... ,, ๓๗
ไทยแต่งกองทัพออกไปตั้งที่ต่อแดนพะม่า .... ,, ๓๘
อังกฤษขอให้ไทยช่วยรบพะม่า .... ,, ๓๘
เหตุที่ไทยไม่ตกลงกับอังกฤษในเรื่องรบพะม่า .... ,, ๓๘
อังกฤษให้นายร้อยเอกเฮนรี่ เบอร์นี่ เป็นทูตเข้ามา .... ,, ๔๑
ไทยกับอังกฤษทำหนังสือสัญญากันครั้งแรก .... ,, ๔๒
อักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดีย .... ,, ๔๒
นายร้อยเอกเฮนรี่ เบอร์นี่ นำหนังสือสัญญามาเปลี่ยน ,, ๔๘
อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๕ .... ,, ๕๐

หมายรับสั่ง ว่าด้วยนายเอดมันด์รอเบิต ทูตอเมริกัน
เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี .... หน้า ๕๑
จดหมายเหตุ เรื่องทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราช
ไมตรี .... ,, ๕๖
บริษัทอิสต์อินเดียแต่งให้นายริดซันเข้ามาขอทำสัญญา
ซื้อช้างไทย .... ,, ๕๘
นายริดซันถวายเครื่องราชบรรณาการ .... ,, ๖๐
ของหลวงพระราชทานตอบแทน .... ,, ๖๑
ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ .... ,, ๖๑
อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา .... ,, ๖๗
อเมริกันและอังกฤษ เข้าใจผิดในประเพณีการค้าขาย
ของไทย .... ,, ๖๗
เหตุที่ทูตอเมริกันเข้ามา .... ,, ๖๗
จดหมายเหตุ เรื่องบัลเลศเตีย ทูตอเมริกันเข้ามา
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๓ .... ,, ๖๙
เรื่องขอเมริกันมาถึงสันดอน .... ,, ๖๙
ว่าด้วยกำหนดวันรับทูต .... ,, ๗๑
ทูตมาถึงกรุงเทพ ฯ .... ,, ๗๒
ทูตไปหาพระยาศรีพิพัฒน์ .... ,, ๗๔
จดหมายทูตมีถึงพระยาศรีพิพัฒน์ ฉบับที่ ๑ .... ,, ๗๙
คำของทูตเตรียมจะกราบทูลพระกรุณา .... ,, ๘๔

จดหมายพระยาศรีพิพัฒน์ตอบทูต ฉบับที่ ๑ .... หน้า ๘๖
จดหมายทูตมีถึงเจ้าพระยาพระคลัง .... ,, ๙๐
จดหมายทูตมีถึงพระนายไวยวรนาถ .... ,, ๙๒
จดหมายพระนายไวยวรนาถมีถึงนายพลเรือรบอเมริกัน ,, ๙๓
ส่งสะเบียงให้เรือรบอเมริกัน .... ,, ๑๐๑
ส่งทูตไปจากกรุงเทพ ฯ .... ,, ๑๐๒
จดหมายทูตมีถึงพระยาศรีพิพัฒน์ ฉบับที่ ๒ .... ,, ๑๐๒
จดหมายนายพลเรือรบอเมริกันถึงพระนายไวยวรนาถ ,, ๑๐๖
สำเนาอักษรศาสน์ของประธานาธิบดีอเมริกัน ที่ทะถวาย
พระยาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว .... ,, ๑๐๗
สำเนาตราตั้งบัลเลศเตียเป็นทูตอเมริกัน .... ,, ๑๐๘
คำให้การจีนเสี่ยงที่มากับเรือทูตอเมริกัน .... ,, ๑๐๙
สำเนาหมายรับสั่งในการรับทูตอเมริกัน .... ,, ๑๑๒
รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตีย
ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้ ,, ๑๑๕
อังกฤษขอแก้หนังสือสัญญา .... ,, ๑๑๘
จดหมายเหตุ เรื่องเซอร์เซมสยรุก ทูตอังกฤษเข้ามา
ขอแก้หนังสือสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ .... ,, ๑๑๙
คำแปล หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลัง ,, ๑๒๐
จดหมายตำสนทนาในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง
กับเซอร์เซมสยรุก .... ,, ๑๒๓

คำแปลหนังสือหลอดปลมะสตันถึงเจ้าพระยาพระคลัง หน้า ๑๒๗
จดหมายคำสนทนาในระหว่างจมื่นไวยวรนาถ
กับเซอร์เซมสยรุก .... ,, ๑๒๙
รายงานน้ำต้นลักตรงที่กำบั่นของทูตติดร่อง .... ,, ๑๓๒
กระแสพระราชดำริในพระยาทสมเด็จพระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัวเกี่ยวกับเรื่องทูต .... ,, ๑๓๔
วัยเซอร์เซมสยรุกมาพักในกรุง ฯ .... ,, ๑๔๐
จดหมายคำสนทนาในระหว่างเสนายดีกับเซอร์
เซมสยรุก .... ,, ๑๔๑
หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๑ ,, ๑๔๓
หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๒ ,, ๑๔๗
หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๓ ,, ๑๕๐
หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๔ ,, ๑๕๒
ร่างหนังสือสัญญาที่เซอร์เซมสยรุกส่งให้เจ้าพระยา
พระคลัง .... ,, ๑๕๔
หนังสือเซอร์เซมสยรุกถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๕ ,, ๑๕๙
ร่างสัญญาพิกัดสินค้า .... ,, ๑๖๖
จดหมายเหตุ ถวายร่างหนังสือตอบเซอร์เซมสยรุก ,, ๑๗๐
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๑
ของเซอร์เซมสยรุก .... ,, ๑๗๑

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๒
ของเซอร์เซมสยรุก .... หน้า ๑๗๓
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบจดหมายฉบับที่ ๓
ของเซอร์เซมสยรุก .... ,, ๑๘๐
คำปรึกษาข้าทูลละออง ฯ ที่ตรวจร่างสัญญา .... ,, ๑๘๓
หนังสือเสนาบดีพร้อมกันมีถึงเซอร์เซมสยรุก .... ,, ๒๐๐
หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบหลอดปลมะสตัน .... ,, ๒๐๓
รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่อง
เซอร์เซมสยรุก .... ,, ๒๐๙
างไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๔ .... ,, ๒๒๓
อังกฤษแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ .... ,, ๒๒๕
พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง
ว่าด้วยจัดคนรับรอง .... ,, ๒๒๙
พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง
ว่าด้วยการยิงสลุตรับราชทูต .... ,, ๒๓๓
พระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง
ว่าด้วยการชำระเรียบเรียงพระราชพงศาวดาร
สยามเป็นต้น .... ,, ๒๓๕

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับเซอร์ยอนเบาริง .... หน้า ๒๔๑
ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดของไปทักทูตที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๔๑
ฉบับที่ ๒ เรื่องจัดสิ่งของไปทักทูตที่เรือกลไฟ ... ,, ๒๔๒
ฉบับที่ ๓ เรื่องพระราชทานเบี้ยเลี้ยงทูต .... ,, ๒๔๓
ฉบับที่ ๔ เรื่องให้จุดไฟรายทางที่ทูตเข้าเฝ้า .... ,, ๒๔๕
ฉบับที่ ๕ เรื่องหมายกำหนดการเสด็จออกรับแขกเมือง .... ,, ๒๔๕
ฉบับที่ ๖ เรื่องจ่ายเลขเข้ากระบวนตั้งรับแขกเมือง ,, ๒๕๑
ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการเพิ่มเติม .... ,, ๒๕๓
ฉบับที่ ๘ เรื่องจัดเรือรับแขกเมือง .... ,, ๒๕๔
ฉบับที่ ๙ อธิบายเรื่องเรือรับราชทูต ... . ,, ๒๕๕
ฉบับที่ ๑๐ เรื่องเลื่อนกำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้า .... ,, ๒๕๖
ฉบับที่ ๑๑ เรื่องจัดเรือ ๕ ลำรับแขกเมือง .... ,, ๒๕๖
ฉบับที่ ๑๒ เรื่องเกณฑ์จุกช่องล้อมวง .... ,, ๒๕๗
ฉบับที่ ๑๓ เรื่องกระบวนแห่รับเสด็จที่วัดอรุณราชวราราม .... ,, ๒๕๘
ฉบับที่ ๑๔ เรื่องสั่งกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค ,, ๒๖๐
ฉบับที่ ๑๕ เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่งเรืออังกฤษ .... ,, ๒๖๒
ฉบับที่ ๑๖ เรื่องเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่งเรืออังกฤษ .... ,, ๒๖๓

ฉบับที่ ๑๗ สั่งกระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่ง
เรืออังกฤษ .... หน้า ๒๖๕
ฉบับที่ ๑๘ ทะเสด็จลงประทับตำหนักน้ำ
ให้แขกเมืองทูลลา .... ,, ๒๖๗
ฉบับที่ ๑๙ เรื่องอนุญาตให้อเมริกันไปมา
นอกด่านทางไกร .... ,, ๒๖๘
หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับแขกเมืองอังกฤษ ฝรั่งเศส
ที่พระที่นั่งราชฤดีอย่างปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘ ,, ๒๖๙
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลเมืองมูเตียเข้าเฝ้า .... ,, ๒๗๐
อังกฤษนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๘ .... ,, ๒๗๑
หมายรับสั่งเรื่องต้อนรับฮาริปากส์ ทูตอังกฤษ .... ,, ๒๗๑
ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดของไปทักทูตและรับทูตเข้ามา
ณกรุงเทพ ฯ .... ,, ๒๗๑
ฉบับที่ ๒ เรื่องให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ไปรับทูตอังกฤษ
ที่เมืองสมุทรปราการ .... ,, ๒๗๓
ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดปืนยิงสลุตรับแขกเมือง .... ,, ๒๗๔
ฉบับที่ ๔ เรื่องยิงสลุตที่ยอมบีคบ้างนก .... ,, ๒๗๕
ฉบับที่ ๕ เรื่องเกณฑ์เรือและคู่เคียงแห่พระราชศาสน์ ,, ๒๗๕
ฉบับที่ ๖ เรื่องจุดไฟรับแขกเมืองตามช่องสีมา .... ,, ๒๗๖
ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับทูตณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท,, ๒๗๖

ฉบับที่ ๘ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลารับแขกเมือง .... หน้า ๒๘๒
ฉบับที่ ๙ เรื่องจัดของส่งเรือพระที่นั่งที่ไปส่งแขกเมือง
องกฤษ .... ,, ๒๘๓
ฉบับที่ ๑๐ เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลารับแขกเมือง ... ,, ๒๘๔
ฉบับที่ ๑๑ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า เกณฑ์
ข้าราชการเฝ้าตามที่กำหนดให้ .... ,, ๒๘๔
ฉบับที่ ๑๒ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ให้จัดการ
รับให้พร้อม .... ,, ๒๘๕
ฉบับที่ ๑๓ เรื่องเกณฑ์เรือแห่พระราชศาสน์ .... ,, ๒๘๖
ฉบับที่ ๑๔ เรื่องจัดเรือนำแห่พระราชศาสน์ .... ,, ๒๘๖
ฉบับที่ ๑๕ เรื่องเกณฑ์เรือมังกรในการรับทูต .... ,, ๒๘๗
ฉบับที่ ๑๖ เรื่องมิละครหลวงที่พระที่นั่งดุสิต
มหาปราสาท .... ,, ๒๘๗
ฉบับที่ ๑๗ เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า .... ,, ๒๘๙
ฉบับที่ ๑๘ เรื่องฮาร์ปากส์กับขุนนางอังกฤษเข้าเฝ้า ... ,, ๒๙๐
ฉบับที่ ๑๙ เรื่องจ่ายน้ำมันตามตะเกียงรับราชทูตอังกฤษ
ในเวลาเข้าเฝ้า .... ,, ๒๙๑
ฉบับที่ ๒๐ เรื่องจัดเรือรับราชทูตเข้าเฝ้า .... ,, ๒๙๑
ฉบับที่ ๒๑ เรื่องมิละครให้แขกเมืองดู .... ,, ๒๙๒
ฉบับที่ ๒๒ เรื่องให้งดจ่ายข้าวสารให้แขกเมืองอังกฤษ ,, ๒๙๓
ฉบับที่ ๒๓ เรื่องทูตเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งราชฤดี .... ,, ๒๙๔

อเมริกันแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ .... หน้า ๒๙๖
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับแฮริ ทูตอเมริกัน ... . ,, ๒๙๖
ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดสิ่งของไปทักทูตที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๙๖
ฉบับที่ ๒ เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องราชยรรณาการ .... ,, ๒๙๗
ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดเรือพายไปรับทูตที่เมืองสมุทรปราการ ,, ๒๙๗
ฉบับที่ ๔ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกันมาพักที่ปากคลอง
ผดุงกรุงเกษม และจัดของไว้ให้ทูตให้พร้อม .... ,, ๒๙๘
ฉบับที่ ๕ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน .... ,, ๓๐๐
ฉบับที่ ๖ เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน .... ,, ๓๐๑
ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดการรับรองและจัดของไปทักทูต .... ,, ๓๐๒
ฉบับที่ ๘ เรื่องทูตอเมริกันจะเข้าเฝ้า .... ,, ๓๐๔
ฉบับที่ ๙ เรื่องทูตเฝ้าที่พลับพลาท้องสนามหลวง .... ,, ๓๐๔
ฉบับที่ ๑๐ เรื่องทูตอเมริกันทูลลากลับ .... ,, ๓๐๖
หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองกงสุลอังกฤษ ที่จะมาอยู่
ประจำกรุงเทพ ฯ .... ,, ๓๐๗
ฝรั่งเศสแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๙ .... ,, ๓๑๑
จดหมายเหตุ เรื่องต้อนรับมองติคนิ ราชทูตฝรั่งเศส ,, ๓๑๑
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับราชทูตฝรั่งเศส .... ,, ๓๑๔

ฉบับที่ ๑ เรื่องเตรียมการเสด็จออกรับมอง**ติคนิ**ราชทูต หน้า ๓๑๔
ฉบับที่ ๒ ว่าด้วยจัดเรือพายไปรับราชทูตฝรั่งเศส
กับขุนนางรวม ๒๖ คน ที่บ้านเจ้าพระยาร**วิวงศ์**
มหาโกษาธิบดี มาส่งท่าพระ .... ,, ๓๑๗
ฉบับที่ ๓ ว่าด้วยเกณฑ์กระบวนแห่รับพระรูปพระเจ้า
แผ่นดินฝรั่งเศสแต่ท่าพระ เข้าประตู**วิเศษชัยศรี** ,, ๓๑๘
ฉบับที่ ๔ ว่าด้วยเกณฑ์เรือรับราชทูตกับขุนนาง
และทหารฝรั่งเศสตามแห่ พระรูปพระเจ้าแผ่นดิน
ไปส่งในพระบรมมหาราชวัง **มิ**ทหาร**ยัน**
ฝรั่งเศส ๑๐๐ คน เกณฑ์เรือเพิ่มเติมให้พอ .... ,, ๓๑๙
ฉบับที่ ๕ เรื่องให้พนักงานไปรับเครื่องราชบรรณาการ
ของฝรั่งเศสที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ .... ,, ๓๒๐
ฉบับที่ ๖ เรื่องบุตรภรรยาราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้า
แล้วไปดูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้จัดการรับ
ให้สะอาด .... ,, ๓๒๑
ฉบับที่ ๗ เรื่องมิละครที่โรงทหารหน้าโรงหล่อ
ให้แขกเมืองฝรั่งเศสดู .... ,, ๓๒๒
หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรับพระราชศาสน์กรุงปารีส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ .... ,, ๓๒๓
หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับกงสุลฝรั่งเศส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑ .... ,, ๓๒๔

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองมิสเตอร์เว ชาติอังกฤษ
เข้าเฝ้าที่พระตำหนักน้ำ .... หน้า ๓๒๙
โปตุเกศแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๑ .... ,, ๓๓๐
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตโปตุเกศ .... ,, ๓๓๐
ฉบับที่ ๑ เรื่องให้จัดที่พักปากคลองผดุง รับราชทูต
โปตุเกศ .... ,, ๓๓๐
ฉบับที่ ๒ เรื่องจารึกพระราชศาสน์ไปประเทศโปตุคอล
ให้พิณพาทย์แตรสังข์ไปคอยประโคม .... ,, ๓๓๒
ฉบับที่ ๓ เรื่องแขกเมืองจะมาตูละครที่ริมเขาไกลาศ
ให้จัดการรับรองให้ดี .... ,, ๓๓๓
ฉบับที่ ๔ เรื่องแขกเมืองเข้าเฝ้าวังหน้า ทูลเจ้านาย
วังหน้าแต่งพระองค์เข้าเฝ้าให้พร้อม .... ,, ๓๓๔
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอเมริกันเข้าเฝ้าถวายอักษรศาสน์
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๒ .... ,, ๓๓๕
ปรุเซียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ .... ,, ๓๓๖
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตปรุเซีย .... ,, ๓๓๖
ฮอลันดาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๓ .... ,, ๓๓๗

หมายรับสั่ง เรื่องราชทูตฮอลันดาเข้าเฝ้ากราบถวาย
บังคมลา ให้จัดการให้พร้อม .... หน้า ๓๓๗
หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์ส่ง
เรืออเมริกันนอกสันดอน .... ,, ๓๓๘
หมายรับสั่ง เรื่องเลื่อนกำหนดแห่พระราชศาสน์
ไปส่งเรืออเมริกัน .... ,, ๓๔๒
โปตุเกศและเยอรมันนำหนังสือสัญญาทางพระ
ราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔ .... ,, ๓๔๓
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลโปตุเกศและเยอรมันกับขุนนาง
รวม ๕ คนเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ขอเปลี่ยน
หนังสือสัญญา .. .. ,, ๓๔๓
ปรูเซียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ... . ,, ๓๔๗
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตปรูเซีย ... . ,, ๓๔๗
ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดของไปรับทูตปรูเซีย .... ,, ๓๔๗
ฉบับที่ ๒ เรื่องมิละครที่ท้องสนามหลวงให้ราชทูต
ปรูเซียดู .... ,, ๓๔๘
ฉบับที่ ๓ เรื่องจัดสะเบียงให้เรือเสพสหายไปส่งทูต
นอกสันดอน และให้ไปรับทูตที่เพ็ชรบุรีด้วย .... ,, ๓๔๙
ฉบับที่ ๔ เรื่องแห่พระราชศาสน์ไปส่งราชทูตปรูเซีย
ที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์ .... ,, ๓๕๐

ฉบับที่ ๕ เรื่องราชทูตจะออกไปเพ็ชรบุรี โดยเรือ
แจวเรือพาย ... . หน้า ๓๕๕
ฉบับที่ ๖ เรื่องแห่พระราชศาสน์ตอบพระเจ้าแผ่นดิน
ปรุเซียไปส่งให้ทูตที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์ .... ,, ๓๕๖
ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดโต๊ะเลี้ยงเจ้านายและแขกเมือง
ในงานฉลองพระสุพรรณบัตร สมเด็จเจ้าฟ้า
จุฬาลงกรณ์ .... ,, ๓๖๑
ฉบับที่ ๘ เรื่องจัดเรือรับแขกเมืองและเครื่องราช
บรรณาการที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ,, ๓๖๒
ชอลันดานำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี
เข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ .... ,, ๓๖๓
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตชอลันดา .... ,, ๓๖๓
ฉบับที่ ๑ เรื่องให้จัดเรือไปรับราชทูตที่ตึกหลวง
หน้าวัดประยุรวงศ์ .... ,, ๓๖๓
ฉบับที่ ๒ เรื่องเตรียมรับทูตชอลันดาเข้าเฝ้า
ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา .... ,, ๓๖๔
ฉบับที่ ๓ เรื่องเลื่อนเวลาแขกเมืองเข้าเฝ้า
ไปวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ .... ,, ๓๖๙
ฉบับที่ ๔ เรื่องจัดให้ราชทูตดูกระบวนแห่พยุหยาตรา
เสด็จในพิธีถือน้ำ .... ,, ๓๗๐
ฉบับที่ ๕ เรื่องจัดของกินส่งราชทูต .... ,, ๓๗๑

หมายรับสั่ง เรื่องรับพระราชศาสน์กับกงสุล
อังกฤษที่ท่าพระ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ .... หน้า ๓๗๒
หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์ตอบไป
เยี่ยมเยียนในการที่พระราชชนนีของพระเจ้า
กรุงอังกฤษสวรรคต เอมี่ พ.ศ. ๒๔๐๔ ... . ,, ๓๗๓
หมายรับสั่ง เรื่องจัดของกินไปประทานกำมะโดด
นายเรือรบฝรั่งเศสที่หน้าบ้านกงสุลเมื่อ
พ.ศ. ๒๔๐๔ .... ,, ๓๗๗
หมายรับสั่ง เรื่องประเทศฝรั่งเศสให้เรือรบเข้ามา
ส่งราชทูตสยาม ขุนนางนายทหารเรือรบฝรั่งเศส
เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ,, ๓๗๘
หมายรับสั่ง เรื่องจัดแคร่ ๓ แคร่ไปรับแขกเมือง
ฝรั่งเศสที่ท่าพระ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ .... ,, ๓๘๐
หมายรับสั่ง เรื่องมิละครที่ท้องสนามหลวง
ให้ตั้งกองรับเสด็จ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ .... ,, ๓๘๐
หมายรับสั่ง เรื่องแขกเมืองฝรั่งเศสที่นำเรือรบเข้ามา
รับช้างและสัตว์ต่างๆเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ .... ,, ๓๘๑
หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับรองแม่ทัพฝรั่งเศส.... .... ,, ๓๘๔
หมายรับสั่ง เรื่องจัดตกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม
รับแม่ทัพฝรั่งเศสผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน .... ,, ๓๘๕

หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมการรับรองมองซิเออร์
ซาโนนกงสุลฝรั่งเศส จะเข้าเฝ้าที่พระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ ... หน้า ๓๘๖
หมายรับสั่ง เรื่องจัดสิ่งของไปทักขุนนางอังกฤษ ที่เรือ
กลไฟซึ่งเข้ามาเยี่ยมกรุงสยาม เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕ ,, ๓๘๗
หมายรับสั่ง เรื่องกำหนดรับขุนนางเรือรบ
อังกฤษเข้าเฝ้า ในพระที่นั่งอนันตสมาคม .... ,, ๓๘๘
หมายรับสั่ง เรื่องตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัด
มหาธาตุ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... ,, ๓๙๒
หมายรับสั่ง เรื่องพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่งราชทูต
ให้นำเครื่องราชอิศริยยศเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ,, ๓๙๓
หมายรับสั่ง เรื่องให้จัดนมโคมาเลี้ยงฝรั่ง
ที่มาดูงานมหรสพ .... ,, ๓๙๔
หมายรับสั่ง เรื่องให้พาทูตฝรั่งไปเมืองเพ็ชรบุรี
เมืองสมุทรปราการ .... ,, ๓๙๔
หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือรับฝรั่งที่มาใหม่ขึ้นไป
ตามเสด็จกรุงเก่า .... ,, ๓๙๕
หมายรับสั่ง เรื่องกำหนดกงสุลฝรั่งเศสกับ
บาดหลวงจะเข้าเฝ้า เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... ,, ๓๙๖
ฮอลันดาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๖ .... ,, ๓๙๗

หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตฮอลันดา .... หน้า ๓๙๗
ฉบับที่ ๑ เรื่องจัดเรือแห่พระราชศาสน์ .... ,, ๓๙๗
ฉบับที่ ๒ เรื่องกำหนดราชทูตเฝ้าที่พระที่นั่งอนันต
สมาคม ให้จัดช้างต้นช้างพิเศษรับแขกเมือง .... ,, ๓๙๘
ฉบับที่ ๓ เรื่องให้จัดดอกไม้สดสำหรับเครื่องบูชา .... ,, ๔๐๑
ฉบับที่ ๔ เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องบรรณาการที่พักทูต
หน้าวัดประยุรวงศ์ .... ,, ๔๐๑
ฉบับที่ ๕ เรื่องเสด็จออกรับแขกเมือง
ให้จัดการให้พร้อม .... ,, ๔๐๒
ฉบับที่ ๖ เรื่องแห่พระราชศาสน์ตอบ
พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ .... ,, ๔๐๒
ฉบับที่ ๗ เรื่องจัดเรือมณีเมขลาส่งพระราชศาสน์ .... ,, ๔๐๔
หมายรับสั่ง เรื่องจัดของไปทักแขกเมืองอังกฤษ
ที่มาเยี่ยมกรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ .... ,, ๔๐๔
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖ .... ,, ๔๐๕
หมายรับสั่ง เรื่องให้หาดอกไม้ที่หอมมาตั้ง
รับแขกเมือง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗ .... ,, ๔๐๖
หมายรับสั่ง เรื่องจัดช้างมายืนรับแขกเมือง .... ,, ๔๐๖
หมายรับสั่ง เรื่องให้จัดม้ามายืนรับแขกเมือง ... . ,, ๔๐๗

หมายรับสั่ง เรื่องมองซิเออร์โอยาเรต์ฝรั่งเศส
จะเข้าเฝ้าเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๗ .... หน้า ๔๐๗
หมายรับสั่ง เรื่องจัดสิ่งของไปส่งเรือรบฝรั่งเศส .... ,, ๔๐๘
หมายรับสั่ง เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์
กรุงฝรั่งเศส .... ,, ๔๐๙
หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรือกลไฟไปรับแม่ทัพอังกฤษ
ที่นอกสันดอน .... ,, ๔๒๔
หมายรับสั่ง เรื่องจัดของไปทักแม่ทัพอังกฤษ .... ,, ๔๒๖
หมายรับสั่ง เรื่องแห่พระราชศาสน์ไปกรุงฝรั่งเศส
ส่งที่บ้านกงสุล .... ,, ๔๒๗
หมายรับสั่ง เรื่องให้คาดรัตคตเข้าเฝ้าเมื่อเวลา
เสด็จออกแขกเมือง .... ,, ๔๒๘
หมายรับสั่ง เรื่องต้อนรับทูตออสเตรียและทูตเยลเยี่ยม ,, ๔๒๘
หมายรับสั่ง เรื่องจัดเรืออัคเรศไปรับนายเรือ
อเมริกันที่นอกสันดอนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๙ .... ,, ๔๒๙
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าที่
พระที่นั่งอนันตสมาคม .... ,, ๔๓๐
หมายรับสั่ง เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าถวายพระแสงดาย ,, ๔๓๑
หมายรับสั่ง เรื่องให้จัดที่รับทูตฝรั่งเศสที่หอนั่งสมเด็จ
องค์ใหญ่แห่งหนึ่ง ทูตเมืองมะเกาพักที่สวนดอกไม้
เข้าพระยาศรีสุริยวงศ์แห่งหนึ่งเมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐ ,, ๔๓๒

หมายรับสั่ง เรื่องจัดการรับราชทูตฝรั่งเศส .... หน้า ๔๓๓
หมายรับสั่ง เรื่องแห่พระรูปสมเด็จพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง .... ,, ๔๓๖
หมายรับสั่ง เรื่องแห่พระรูปสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
เข้ามาในพระราชวัง .... ,, ๔๓๗
หมายรับสั่ง เรื่องเกณฑ์เรือไว้รับขุนนางฝรั่งเศส .... ,, ๔๓๘
หมายรับสั่ง เรื่องเสด็จออกรับมองซิเออร์ซาโฟน
กงสุลฝรั่งเศส ถวายพระกล้องทองคำ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ... . ,, ๔๓๙
หมายรับสั่ง เรื่องให้จัดการรับทูตโปตุเกศและจัดของ
เลี้ยงจนกว่าทูตจะกลับ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ ... . ,, ๔๓๙
ออสเตรียแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐ .... ,, ๔๔๑
หมายรับสั่ง เรื่องรับพระราชศาสน์ประเทศออสเตรีย ,, ๔๔๑
หมายรับสั่ง เรื่องขัดสิ่งของออกไปทักที่
เรือรบฝรั่งเศส เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ .... ,, ๔๔๒
หมายรับสั่ง เรื่องกำหนดขุนนางฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้า
ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เกณฑ์เรือรับ
พระราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส ... . ,, ๔๔๓
สารบาญค้นเรื่อง .... ,, ๔๔๕

เรื่องทูตฝรั่ง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๑

เมื่อครั้งกรุงเก่าเป็นราชธานี ได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งชาติโปตุเกศ ตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ต่อมาถึงแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรฐ ปรากฏว่าได้มีทางพระราชไมตรีกับญี่ปุ่น และฝรั่งชาติวิลันดา อังกฤษ สเปญ และแต่งราชทูตไทยออกไปถึงเมืองวิลันดาในยุโรปเป็นครั้งแรกในแผ่นดินนี้ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม ได้มีไมตรีกับฝรั่งชาติเดนมาร์ค ต่อมาในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง หรือสมเด็จพระนารายน์มหาราช จึงได้มีทางพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสอีกชาติหนึ่ง มีลูกค้าฝรั่งไปมาค้าขาย และมีบาดหลวงเข้ามาตั้งสอนศาสนาคฤศตังอยู่ตลอดจนเวลาเสียกรุงเก่าแก่พะม่าข้าศึก ในเวลาบ้านเมืองเป็นจลาจล พวกฝรั่งต่างชาติก็พากันไปค้าขายเมืองอื่น ทางพระราชไมตรีที่มีกับต่างประเทศจึงเป็นอันระงับไปคราวหนึ่ง

ในครั้งกรุงธนบุรี พระเจ้ากรุงธนบุรีเป็นพระราชธุระบำรุงการสมาคมและค้าขายกับจีนเป็นสำคัญ มาถึงรัชกาลที่ ๑ กรุงรัตนโกสินทร์ ประจวบเวลาฝรั่งต่างชาติทำสงครามกัน คราวเอมเปรอ

นะโปเลียนที่ ๑ การสมาคมกับฝรั่ง นาน ๆ จึงมีลูกค้าเข้ามาลำหนึ่ง (๑)

ถึงเดือน ๑๒ ปีมะเมีย จุลศักราช ๑๑๔๘ (พ.ศ. ๒๓๒๙) เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๑ องตนวิเสน แขกเมืองโปตุเกศ เชิญพระราชศาสน์มาโดยเรือสลุป จะเป็นพระราชศาสน์มาจากกรุงลิสบอนโดยตรง หรือเป็นแต่อักษรศาสน์ของเจ้าเมืองมาเก๊า ไม่ปรากฏชัดลงในหมายรับสั่ง เป็นแต่กล่าวว่า แขกเมืองฝารังปตุกันจะได้เข้ากรายถวายบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์

กำหนดเข้าเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์ ณวันเสาร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๒ นั้น แขกเมืองพักอยู่จนถึง เดือนยี่ขึ้น ๑๐ ค่ำ จึงถวายบังคมลาไป เมื่อแขกเมืองจะกลับ ก็โปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชศาสน์ตอบมอบแขกเมืองไปด้วย (๒) มีรายการตามหมายรับสั่งดังต่อไปนี้

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๒ หน้า ๒๖๑ นอกจากนี้ยังมีเรื่องพิสดารอยู่ในหนังสือคำอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา เล่ม ๑ หน้า ๕๐๔ และในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗ หรือภาคที่ ๓๒ ตะเพาะตอนว่าด้วย อธิบายเรื่องเบื้องต้นที่ไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส, ประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๙ หรือภาคที่ ๔๕ คำแปลปาฐกถาเรื่องคดีของฝรั่งเข้ามาเมืองไทย (๒) เรื่องนี้ยังไม่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑

หมายรับสั่งว่าด้วยรับแขกเมืองโปตุเกศ

ปีมะเมีย พ. ศ. ๒๓๒๙

วันอังคาร เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก มีหมายนายฤทธิ์ (๑) ด้วยเจ้าพระยาธรรมารับสั่งใส่เกล้า ฯ สั่งว่า แขกเมืองฝารั่งโปตุกัน จะได้เข้ากรายถวายบังคมทูลเกล้า ฯ ถวายพระราชศาสน์ณท้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ เพลาย่ำฆ้องรุ่ง และแขกเมืองถือพระราชศาสน์ครั้นมาเรือสลุย จะได้เอาเรือลงไปรับ เกณฑ์ให้ตำรวจใหญ่ขวาเอาเรือพระที่นั่งศรีสักหลาดไปรับแล้ว ให้ตั้งเตียงแว่นฟ้า ให้อาลักษณ์เอาพานแว่นฟ้า ๒ ชั้นตั้งบนเตียงรับพระราชศาสน์ ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์เรือยาว ๘—๙ วาเป็นคู่แห่ ๕ คู่ ยกลองชะนะ ๒ คู่ และให้กรมท่าจัดเรือกันยาให้แขกเมืองขี่ลำหนึ่งโดยสมควร แห่มาแต่สลุยมาขึ้นท่าช้าง เกณฑ์ให้สี่ตำรวจเอาเฉลี่ยงงาลงไปรับ ให้มีสัปประทนกั้นพระราชศาสน์คนหนึ่ง ยกลองชะนะ ๕ คู่ แตรงอน แตรลำโพง ให้เกณฑ์หลวงขุนหมื่นนุ่งสมปักลายห่มเสื้อครุย ใส่ลำพอกมีเกี้ยวเดินเคียงเฉลี่ยง ๒ คู่ เดินแห่เฉลี่ยง ๑๐ คู่ เข้ากัน ๑๒ คู่ ทะนายยืนแห่หน้า ๓๐ คู่ แห่มาเข้าประตูทวารเทเวศร์ มาพักศาลาลูกขุนฝ่ายขวา ให้พระยาจุลานั่งรับแขกเมืองอยู่ก่อน ให้เกณฑ์ข้าทูลละอองฯ

---

(๑) นายฤทธิรงค์ นายเวรกลาโหม

กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง เจ้าต่างกรมฝ่ายหน้า ฝ่ายใน มานั่งทิมดายชั้นใน (คือ) ตำรวจในทิมดายหนึ่ง ๓๐ ชาววัง ทิมดายหนึ่ง ๓๐ (รวม) ๖๐ มานั่งทิมดายชั้นนอก (คือ) ตำรวจใน ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ ชาววัง ๒ ทิม ๆ ละ ๖๐ เป็น ๑๒๐ (รวม) ๒๔๐ (รวมทั้งสิ้น) ๓๐๐ คน และเกณฑ์หลวงขุนหมื่นนอกตำแหน่งเผ้า มานั่งยนศาลาลูกขุน ศาลาละ ๕๐ คน เฉลี่ยศาลาลูกขุนซ้าย ๑๐๐ คน ขวา ๑๐๐ คน (รวม) ๒๐๐ คน ให้เกณฑ์ทะนายขันใส่เสื้อใส่หมวก ยืนรักษาประตู ๒ ข้างถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์จนถึงประตูสุวรรณบริบาล และยืนตามถนนหน้าศาลาลูกขุนซ้ายขวา เลี้ยวไปตามถนนโรงขันนางตานี ไปตามถนนจนประตูวิเศษชัยศรี และเกณฑ์นั่งกลาบาตที่สนามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๒๐๐ คน เกณฑ์ขุนนางจีนญวนแขกฝรั่ง นั่งตรงประตูกำแพงแก้ว ที่เสด็จออกหน้าโรงอาลักษณ์ และให้ชาวเครื่องอภิรมเชิญเครื่องไปตั้งริมพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ และให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ข้าทูลละอองฯ ผู้ใหญ่กรมพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร กรมพระราชวังหลัง นุ่งสมปักลาย นุ่งสมปักยก ห่มเสื้อครุย แต่งตัวจงโอ่โถง เข้าเผ้าท้องพระโรงพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานตามตำแหน่ง และให้ชาวเสื่อพระคลังพิมานอากาศ เอาเสื่อพรมมาปูท้องพระโรง และปูเสื่อทิมดายทั้ง ๖ ทิมด้วย และศาลาลูกขุนซ้ายขวานั้น ให้ข้าศาลาเอาเสื่อมาปูให้เต็ม และให้มหาดไทย กลาโหม เอาพรมมาปูณศาลาลูกขุน และให้ชาวแตรงอน แตรฝรั่ง ยกลองชะนะเข้าไปเตรียม

สำหรับประโคมริมท้องพระโรง และให้พระคลังมหาสมบัติเอาเงินทองนากถม เข้าไปตั้งตามตำแหน่งหน้าแขกเมืองกรายถวายบังคมทั้งนี้ เป็นการใหญ่ ให้มหาดไทย กลาโหม จัดแจงกรมวัง เป็นสารวัตรตรวจตราให้สมควร อย่าให้อัประยศแก่แขกเมืองได้ตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์เรือพระที่นั่งศรีสักหลาด กลองชะนะลงไปรับพระราชศาสน์ณกำปั่นวิลันดามาขึ้นประตูท่าช้าง แล้วให้พนักงานสี่ตำรวจเชิญพระเฉลี่ยงงา และสัยประทนยี่กลองชะนะ และคู่แห่ถือขึ้นเดินเท้าแห่พระราชศาสน์ และรับแขกเมืองฝารังยี่ตุกัน มาเข้าประตูทวารเทวศร์ ตามถนนมาถึงประตูสุวรรณบริยาล แล้วเลี้ยวมาศาลาลูกขุน เข้าประตูวิเศษชัยศรี และเกณฑ์ยี่กลองแตร และนั่งเรือกลาบาตสำหรับเสด็จออกแขกเมืองฝารังยี่ตุกัน ณวันเสาร์ เดือน ๑๒ แรม ๖ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก เป็นคน ๑๓๕๓ ในนี้ (คือ)

รับพระราชศาสน์มาทางเรือ เรือพระที่นั่งสักหลาด ตำรวจใหญ่ขวา พลพาย ๔๕ ยี่กลองชะนะ ๒ คู่ (รวม) ๔๙ คน

แห่พระราชศาสน์มาทางบก สี่ตำรวจหามพระเฉลี่ยง ๘ สัยประทนคัน ๑ ยี่กลอง ยี่คน ๑ กลองชะนะ ๕ คู่ ๑๐ (รวม) ๑๑ แตรงอน ๒ คู่ (เป็น) ๔ ถือยี่นแห่หน้าทะนายเลือกแสงยี่น ๓๐ คู่ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๘๔ คน ยี่น ๒ ข้างประตูทวารเทเวศร์ ๕๐ ยี่น ๒ ข้างประตูวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยี่น ๒ ริมถนน ๒๐๐ นั่งริ้วกลาบาต กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ กองหนึ่ง ๒๐๐ (รวม) ๘๐๐ ยี่กลอง ๕๐ คู่ ท่ายี่ ๒ ท่ากลอง ๒

กลองชะนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ แตรรับแตรส่งเสด็จ แตรฝรั่ง ๔ คู่ (เป็น) ๘ แตรงอน ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ (รวมทั้งสิ้น) ๑๒๒๐ คน สิริ (เป็นคน) ๑๓๕๓ คน

คิดเลขฝ่ายทหารพันทะนายและไพร่มีพอ ขอเลขไพร่หลวง เลขฝ่ายพลเรือน คนกรมพระราชวังบวร เกณฑ์รักษาประตูทวารเทเวศร์ ใส่เสื้อหมวกถือปืนคายสิลา พันทะนายตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ ประตูใน ๕๐ คน ยืนประตูวิเศษชัยศรีใส่เสื้อใส่หมวกถือปืนคายสิลา พันทะนาย ตำรวจใหญ่ซ้าย ๑๕ ขวา ๑๕ (รวม) ๓๐ ตำรวจนอกซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ (รวมทั้งหมด) ๕๐ คน

ยืน ๒ ริมถนน แต่ประตูทวารเทเวศร์ ตามถนนเลี้ยวริมถนนหลังศาลาลูกขุนถึงประตูวิเศษชัยศรี ตำรวจเลว ตำรวจในซ้าย ๒๕ ขวา ๒๕ (รวม) ๕๐ ตำรวจใหญ่ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ ตำรวจนอกซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมทหารซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ สนมกลางซ้าย ๑๐ ขวา ๑๐ (รวม) ๒๐ พันทะนายทหารในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ (รวมทั้งหมด) ๒๗๐ คน

เกณฑ์นั่งริวกลายาต ใส่เสื้อใส่หมวกถือปืนคายสิลา หมู่ตำรวจในซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจใหญ่ซ้าย ๖๐ ขวา ๖๐ (รวม) ๑๒๐ หมู่ตำรวจนอกซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมทหารซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่สนมกลางซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ หมู่ทหารในซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่อาษาเดโช ๔๐ อาษาท้ายน้ำ ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่เขนทองซ้าย ๔๐

ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่อายาซ้าย ๔๐ ขวา ๔๐ (รวม) ๘๐ หมู่รักษาองค์ซ้าย ๒๐ ขวา ๒๐ (รวม) ๔๐ (รวม) ๘๐๐ คน ยกกลองชะนะแตร แตรงอน ๔ คู่ (เป็น) ๘ แตรวิลันดา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ กลองชะนะ จ่าปี่คู่หนึ่ง (เป็น) ๒ จ่ากลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลองชะนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมแตรและกลอง) ๑๒๐ คน ตั้งอยู่พระที่นั่งเย็น ออกมาหว่างโรงช้างพระมหาปราสาท (๑)

วันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๔ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก พระยาธรรมานั่งที่โรงปืนนางตานี ได้เรียนว่า คนซึ่งรักษาประตูยืน ๒ ข้างริมถนน และนั่งริวกลายาต และคนยกกลองชะนะนั้น จะให้ใส่เสื้อใส่หมวกด้วยหรือประการใด พระยาธรรมาสั่งว่า คนซึ่งเกณฑ์รักษาประตูยืนตามถนนนั่งริวกลายาต ใส่เสื้อใส่หมวก ถือปืนคายสิลา และคนตีกลองชะนะ ใส่เสื้อใส่หมวกจงทุกคน เมื่อสั่งนั้นต่อหน้าพระยาบำเรอภักดิ์ พระยาท้ายน้ำ

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก ด้วยมีหมายนายจำเนียรมาว่า พระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้า ฯ สั่งว่า องตนวิเสนแขกเมืองปัตตานี จะได้เข้ากรายถวายบังคมลาณวันอาทิตย์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นมานั่งกลายาตณทิมดาบชั้นใน ตำรวจทิมหนึ่ง ๒๐ ชาววังทิมหนึ่ง ๒๐ (รวม) ๔๐ ทิมดาบชั้นนอก ตำรวจ ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ ชาววัง ๒ ทิมละ ๓๐ (เป็น) ๖๐ (รวม) ๑๒๐ และให้เกณฑ์

---

(๑) คือสนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาททุกวันนี้

ทะนายยืนใส่เสื้อแดง เสื้อดำ หมวก ยืนประตูราย ๒ ข้างถนน แต่ประตูวิเศษชัยศรีจนถึงประตูทิมดาบชาววัง และเกณฑ์นั่งกลาบาตที่สนามมวย ๔ กอง ๆ ละ ๕๐๐ เป็นคน ๒๐๐๐ ปี่กลองชะนะ ๑๐๐ และให้ขุนนางจีน ขุนนางญวน ขุนนางเขมร ขุนนางฝารั่ง หน้าห้องเครื่องมหาดเล็ก[๑] แถวหนึ่ง เกณฑ์ให้ข้าทูลละอองฯผู้ใหญ่กรมพระพระราชวังหลวง กรมพระราชวังบวร นุ่งสมปักลายยก ห่มเสื้อครุยแต่งตัวงโอ่โถง เข้ามาเฝ้าหน้าพระที่นั่งเย็นตามตำแหน่ง[๒]

และให้เจ้าพนักงานเตรียมจัดแจงการให้งามกว่าเมื่อแรกแขกเมืองเข้ามาถวายบังคมครั้งก่อน แต่ทว่าครั้งนี้จะให้แขกเมืองรับพระราชทานกินเลี้ยงณศาลาลูกขุนฝ่ายซ้าย และมโหรีปี่พาทย์ละครมาเตรียมรำให้แขกเมืองดูตามรับสั่ง

ฝ่ายทหารเกณฑ์พันทะนายตำรวจแล้ว และเลขไพร่หลวงไพร่สมกำลัง ยืนรักษาประตูริมถนน และนั่งรีวกลาบาต เลขทหารไม่พอขอเลขพลเรือน ๑๐๙๐ คน ยืนริมประตูพิมานชัยศรี ๕๐ ริมประตูวิเศษชัยศรี ๕๐ (รวม) ๑๐๐ ยืนริมถนน ๒ ข้าง ๒๗๐ (รวม) ๓๗๐ คนนั่งรีวกลาบาต ๑๐ หมู่ (รวม) ๒๓๗๐ คนแตรงอน

---

(๑) อยู่นอกกำแพงแก้วด้านเหนือพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย (๒) รับแขกเมืองคราวที่กล่าวนี้ เมื่อรับพระราชศาสน์ เสด็จฯ ออกในพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย เมื่อทูตลา เสด็จฯ ออกพระที่นั่งดุสิตาภิรมย์ อย่างเสด็จออกมุขเด็จครั้งกรุงเก่า

๔ คู่ (เป็น) ๘ คนแตรวิลันดา ๔ คู่ (เป็น) ๘ (รวม) ๑๖ คน กลองชะนะ จ่าปี่คู่หนึ่ง (เป็น) ๒ จ่ากลองคู่หนึ่ง (เป็น) ๒ กลองชะนะ ๑๐๐ (รวม) ๑๐๔ (รวมทั้งหมด) ๑๒๐ (รวมทั้งสิ้น) ๒๔๙๐ คนนั่งริ้วกลาบาต อาษาหกเหล่าไปราชการทัพปากแพรก[๑] คงอยู่แปดตำรวจ ทหารในซ้ายในขวา นั่งริ้วกลาบาตให้เลิกเสีย ให้เกณฑ์ไว้แต่ยืนริมถนนประตู นั่งศาลาลูกขุน

วันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะเมียอัฐศก มีหมายเวรนายบริบาลมาว่า ด้วยพระยาพระคลังรับสั่งใส่เกล้า ฯ สั่งว่า จะได้เชิญพระราชศาสน์ณหอพระมนเทียรธรรมลงไปณสลุบ ณวันจันทร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมงจะได้แห่ทางบกไปลงเรือพระที่นั่งณฉนวนกรมพระราชวังบวร แล้วจะรับแห่ลงไปสลุบ และให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่ ห่มเสื้อครุยใส่ลำพอกแห่ทางบก ๑๐ คู่ เกณฑ์เรือคู่แห่ยาว ๗–๘ วา ๕ คู่ ปี่กลองชะนะ ๓ คู่ แตรคู่หนึ่ง ให้ประโคมแห่ทางบกทางเรือ ลงไปจนถึงสลุบ และเกณฑ์ให้สี่ตำรวจรับเอาพระเฉลี่ยงสับประทนต่อพันเงินพันทองมาด้วย รับพระราชศาสน์ณหอพระมนเทียรธรรม และให้พันทองเครื่องสูงแห่พระราชศาสน์ หน้า ๓ หลัง ๒ (รวม) ๕ คู่ และให้เจ้ากรมฝีพายเอาเรือพระที่นั่งผูกม่าน บรรจุพลพายให้เต็มกำลัง มาเตรียมรับพระราชศาสน์ณฉนวนกรมพระราชวังบวรไปลงสลุบตามรับสั่ง

---

(๑) เวลานั้นกำลังเตรียมทัพรบพะม่าคราวรบที่ท่าดินแดง

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๒

ตั้งแต่องตนวิเสน แขกเมืองโปตุเกศ เชิญพระราชศาสน์เข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายในรัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๙ นั้นแล้ว ยังไม่พบหลักฐานแสดงว่าฝรั่งชาติใดได้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีอีก จนถึงรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๖๑ โปตุเกศเจ้าเมืองมาเก๊า จึงแต่งให้นายกาลส มันแวนต์ สิลไวร์ เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเจริญทางพระราชไมตรี

ต่อจากนั้นมาอีก ๔ ปี ถึง พ.ศ. ๒๓๖๕ มาร์ควิส เหสติงส์ ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ แต่งให้นายครอเฟิต เชิญอักษรศาสน์และคุมเครื่องบรรณการเข้ามาถวาย ขอเจริญทางพระราชไมตรี

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงบรรยายเรื่องที่โปตุเกศและอังกฤษ มาขอเจริญทางพระราชไมตรีทั้งสองคราวนั้นไว้โดยพิสดาร ดังต่อไปนี้

โปตุเกศเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เรือกำปั่นหลวงชื่อมาลาพระนคร หลวงสุรสาครเป็นนายเรือออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก๊า (๑) ซึ่งโปตุเกศได้ไว้จากจีน โปตุเกศ

---

(๑) ตำบลหมาเก๊าหรือมะเกานั้น เป็นนามของภูเขายอดหนึ่ง อยู่ที่ชายทะเลตำบลนั้น ภาษากวางตุ้งเรียกเขายอดนั้นว่า ม่าเก๊าซัง เสียงฝรั่งเรียกตามภาษากวางตุ้ง เพราะฝรั่งเอานามเขายอดนั้นเป็นเครื่องหมายแทนชื่อตำบลนั้น จึงได้เรียกเมืองมะเกาหรือม่าเก๊า แต่ไทยเราเรียกกันแต่ก่อนว่า เมืองหมาเก๊า จึงลงไว้ตามที่ไทยเรียก

เจ้าเมืองหมาเก๊าเอาเป็นธุระรับรองเลี้ยงดูเรือไทยโดยทางไมตรี และสงเคราะห์ให้ได้ค้าขายโดยสะดวก ครั้นเรือมาลาพระนครกลับเข้ามากรุงเทพ ฯ เจ้าเมืองหมาเก๊าแต่งให้กาลส มันแวนต์ สิลไวร์ เป็นทูตคุมเครื่องบรรณาการเข้ามาถวายขอเจริญทางพระราชไมตรี กาลสมาด้วยเรือกำปั่นชื่ออิยันเต เป็นเรือสองเสา ถึงปากน้ำเจ้าพระยาณวันพฤหัสบดีเดือน ๔ แรม ๑ ค่ำ ปีขาลสัมฤทธิศก (พ.ศ. ๒๓๖๑) ผู้รักษาเมืองสมุทรปราการบอกเข้ามาให้กราบบังคมทูล ฯ ทรงพระราชดำริว่า เมื่อเรือไทยออกไปค้าขายถึงเมืองหมาเก๊า เขารับรองแสดงไมตรีเป็นอันดี เมื่อเขามาก็สมควรที่จะรับรองตอบแทน อีกประการหนึ่งในเวลานั้นที่ในกรุง ฯ กำลังต้องการหาซื้อยี่นไว้สำหรับรักษาพระนคร ทรงพระราชดำริเห็นว่า ถ้ามีทางไมตรีไว้กับโปตุเกศ การซื้อหายี่นจะสะดวกขึ้น จึงโปรดให้อนุญาตให้เรือโปตุเกศขนมาถึงกรุงเทพ ฯ ให้ทอดสมออยู่ที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี กาลสโปตุเกศเข้ามาครั้งนั้นถือหนังสือเจ้าเมืองมาเก๊ามีมาถึงเสนายดี แปลออกได้ความว่าทางพระราชไมตรีกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา กับกรุงโปตุคอลเสื่อมสูญมาช้านานแล้ว จึงแต่งให้กาลส มันแวนต์ สิลไวร์ เข้ามาเฝ้าพระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอสัญญาทางพระราชไมตรีต่อไป และให้คุมสิ่งของเข้ามาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย คือ ฉากเขียนรูปพระเจ้าแผ่นดินโปตุคอลแผ่น ๑ พิณอย่างฝรั่งเครื่องเงินสำรับ ๑ ระย้าแก้วมีโคมคู่ ๑ กระจกใหญ่รูปกลม ๒ แผ่น เชิงเทียนแก้วสำหรับ

กระจก ๒ คู่ เชิงเทียนแก้วมีโคมคู่ ๑ กระบี่ฝักกาไหล่ทอง ๒ เล่ม สุจหนี่พันกำมะหยี่ริมเลี่ยมเงินมีพรมรอง ๒ ผืน ตัวอย่างกำปั่น ๒ ลำ และว่าถ้าจะต้องพระราชประสงค์สิ่งไร ก็ให้สั่งกาลสออกไป จะได้จัดหาเข้ามาถวาย หนังสือเจ้าเมืองหมาเก๊ามีเนื้อความต่อไปว่า ขอให้เรือโปตุเกศได้ไปมาค้าขายในกรุงสยามโดยสะดวกดังแต่ก่อน เจ้าพนักงานนำความกราบบังคมทูลทรงทรายแล้ว จึงโปรดให้กาลสเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน (๑) เสด็จออกอย่างรับแขกเมืองเต็มยศ กาลสเฝ้าแล้ว ไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรี (๒) แจ้งว่าสินค้าที่บรรทุกเข้ามาจะขอจำหน่ายเสียให้สิ้นแล้ว จะขอซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกออกไปขายที่เมืองเกาะหมาก กาลสนั้นจะขอขึ้นอยู่ขนบกก่อน พระยาสุริยวงศ์มนตรีกราบทูล ฯ จึงพระราชทานอนุญาตตามความประสงค์ของกาลส ฯ

---

(๑) คือพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทุกวันนี้

(๒) การรับกาลสโปตุเกศครั้งนั้น พิเคราะห์ดูตามเนื้อเรื่อง ไม่ได้รับอย่างราชทูต โปรดให้เข้าเฝ้าอย่างพ่อค้าชาวต่างประเทศ และให้พระยาสุริยวงศ์มนตรีเป็นผู้จัดการต้อนรับ ตลอดจนมีจดหมายตอบเจ้าเมืองหมาเก๊า เพราะพระยาสุริยวงศ์มนตรีเป็นพนักงานแต่งเรือไปค้าขายเมืองหมาเก๊า อยู่ในฐานเป็นผู้คุ้นเคยกับโปตุเกศ ไม่ใช่ได้ว่าที่พระคลังพระยาสุริยวงศ์มนตรีได้ว่าที่พระคลังต่อเมื่อครอเพ็ต ทูตอังกฤษ เข้ามาเมื่อปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๘๔ (พ.ศ. ๒๓๖๕)

ได้ขึ้นอยู่ที่เรือนหน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี พระราชทานเบี้ยเลี้ยงให้เดือนละ ๒ ชั่ง กาลสจำหน่ายสินค้าเสร็จแล้ว ซื้อน้ำตาลทรายได้ ๔๐๐๐ หาย ให้บรรทุกกำปั่นออกไปขายที่เมืองเกาะหมาก ส่วนตัวกาลสนั้นยังอยู่ในกรุงเทพ ฯ

ต่อมาโปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรี แต่งกำปั่นมาลาพระนครบรรทุกสินค้าให้หลวงฤทธิสำแดงเป็นนายเรือ และถือหนังสือพระยาสุริยวงศ์มนตรีไปถึงเจ้าเมืองหมาเก๊าว่า ที่เจ้าเมืองหมาเก๊าแต่งให้กาลสเป็นทูตเข้ามาถวายเครื่องราชบรรณาการนั้น เมื่อกาลสเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ได้ทรงพระกรุณาโปรดทำนุบำรุงกาลสให้มีที่อยู่ และพระราชทานเงินให้เป็นเบี้ยเลี้ยงเดือนละ ๒ ชั่ง และได้นำกาลสเข้าเฝ้าถวายสิ่งของแล้ว โปรดให้ลดค่าธรรมเนียมเรือให้กาลส แล้วว่าหลวงฤทธิสำแดงออกมาค้าขาย ขอให้เจ้าเมืองหมาเก๊าช่วยทำนุบำรุงด้วย และว่าจะต้องการปืนคายสิลาเป็นอันมาก ขอให้เจ้าเมืองหมาเก๊าช่วยจัดซื้อปืนคายสิลาให้หลวงฤทธิสำแดงคุมเข้าไปด้วย เมื่อหลวงฤทธิสำแดงกลับเข้ามา มีหนังสือเจ้าเมืองหมาเก๊าตอบมา ใจความว่า เจ้าเมืองหมาเก๊าได้ทำนุบำรุงหลวงฤทธิสำแดงให้ได้จำหน่ายสินค้า และจัดหาของที่ต้องพระราชประสงค์ และได้ให้เงินรายวันแก่หลวงฤทธิสำแดง เหมือนอย่างหลวงสุรสาครออกไปเที่ยวก่อน แล้วได้ยกค่าธรรมเนียมเมืองหมาเก๊าให้ ต้องเสียแต่ค่าธรรมเนียมปากเรือ ที่เจ้าปากกิ่งตั้งขุนนางจีนมากำกับเรียกอยู่ และ

ได้มอบขี้นคายสิลา ๔๐๐ ยอกให้หลวงฤทธิสำแดงเข้ามา ราคายอกละ ๘ เหรียญ แล้วว่าขี้นคายสิลาซึ่งยังค้างอยู่นั้น ยังให้ไปขัดซื้อที่เมืองบังกล่า จะส่งเข้ามาครั้งหลัง กาลสโปตุเกศพักอยู่ในกรุงเทพ ฯ จนถึงเดือน ๑๑ ขึ้น ๕ ค่ำปีเถาะเอกศก จุลศักราช ๑๑๘๑ พ.ศ. ๒๓๖๒ จึงกราบถวายบังคมลากลับไป(๑) พระยาสุริยวงศ์มนตรีมีหนังสือให้กาลสถือไปถึงเจ้าเมืองหมาเก๊าว่า ได้พากาลสเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลาแล้ว พระยาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเสื้อผ้าให้กาลส และยกค่าธรรมเนียมปากกำขึ้นพระราชทานกาลสเป็นเงิน ๓๑ ชั่ง ๓ ยาทสลึง และพระ

(๑) เข้าใจว่า ที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้น เพื่อให้เรือบรรทุกสินค้าไปขายที่เกาะหมาก และรับสินค้าเข้ามาจำหน่ายในกรุงเทพ ฯ อีกเที่ยวหนึ่ง เมื่อรับซื้อสินค้าในกรุงเทพ ฯ บรรทุกระวางเต็มเที่ยวที่ ๒ แล้ว กาลสจึงกราบถวายบังคมลากลับไป การที่กาลสอยู่ในกรุงเทพ ฯ เป็นนานนั้น เชื่อได้ว่าเพื่อประโยชน์ ๓ อย่าง คือ อย่าง ๑ สืบส่วนสินค้าที่จะซื้อและขายได้ในกรุงเทพ ฯ อย่างที่ ๒ ที่จะทำไมตรีให้มีความคุ้นเคยชอบพอไว้กับไทย เป็นทางให้โปตุเกศไปมาค้าขายได้โดยสะดวก อย่างที่ ๓ เพื่อจะรับซื้อและขายสินค้าให้ได้กำไรคุ้มค่าใช้จ่ายที่เข้ามาในคราวนั้น หรือให้กลับได้กำไรด้วย ข้อความเหล่านี้เป็นคำสั่งของเจ้าเมืองหมาเก๊าทั้งนั้น ไม่ใช่ความคิดของกาลสเอง

ราชทานพริกไทยหนัก ๕๐ หาบ งาช้างหนัก ๒ หาบ ดีบุกหนัก ๑๕ หาบ มอบให้กาลสคุมมาเป็นของพระราชทานเจ้าเมืองหมาเก๊าด้วย (๑)

เมื่อณเดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงโทศก จุลศักราช ๑๑๘๒ พ.ศ. ๒๓๖๓ พระเจ้าแผ่นดินโปตุเกศให้เจ้าเมืองโค (๒) โครงข้อสัญญา

(๑) ได้พบในหนังสือที่ฝรั่งแต่ง ว่าด้วยการไปมาค้าขายกับกรุงสยาม กล่าวความต้องกันหลายเรื่อง ว่าเป็นประเพณีตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ามาจนกรุงรัตนโกสินทร์ คือถ้าแขกเมืองต่างประเทศนำสิ่งของเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ย่อมพระราชทานของตอบแทนราคาไม่ต่ำกว่าของที่ถวายนั้น ถ้าหากว่าเรือต่างประเทศบรรทุกสิ่งของซึ่งต้องการใช้ในราชการเข้ามา เช่นเครื่องสาตราวุธเป็นต้น ยังได้รับประโยชน์ยกค่าปากเรือและภาษีสินค้าคุ้มค่าระวางอีก ไม่เอาเปรียบชาวต่างประเทศที่เข้ามาถวายสิ่งของราชบรรณาการ หรือรับบรรทุกของที่ใช้ในราชการเข้ามา ด้วยเหตุนี้จึงได้เห็นในหนังสือพระราชพงศาวดารบ่อย ๆ แม้ตั้งแต่ครั้งกรุงเก่ามา ว่าครั้งนั้น ๆ ชาวต่างประเทศคนนั้น ๆ ถวายสิ่งของอย่างนั้น ๆ บางทีถึงถวายปืนตั้งหลายร้อยกระบอกก็มี ความจริงไม่ได้เป็นการถวายเปล่า ได้พระราชทานตอบแทนคุ้ม หรือเกินราคาของถวายทุกราย ด้วยประเพณีดังอธิบายมานี้

(๒) ที่เรียกว่าเมืองโคหรือเมืองคัว อยู่ชายแหลมอินเดียข้างตะวันตก เป็นเมืองที่ตั้งอุปราชบังคับบัญชาหัวเมืองชั้นของโปตุเกศทางประเทศตะวันออกนี้ทั่วไป เจ้าเมืองโคคือตัวอุปราชของพระเจ้าแผ่นดินโปตุเกศ

ทางพระราชไมตรี จะขอทำกับกรุงสยามเป็นสัญญา ๒๓ ข้อ มอบให้กาลสเดอลิลไวราเข้ามาอีก ขอให้กาลสเป็นกงสุลเยเนราล และขอพระราชทานที่ตั้งบ้านเรือนให้กาลสอยู่ และให้ได้ยกเสาธงด้วย ข้อสัญญาที่โครงมานั้น ขอให้ท่านเสนาบดีพิจารณาดูทุก ๆ ข้อ ข้อไรที่ไม่ชอบใจไทย ก็ให้แก้ไขตามเห็นสมควร ในเวลานั้นไทยกำลังต้องการเครื่องสาตราวุธจากต่างประเทศ โปตุเกศได้รับเป็นธุระในเรื่องนี้สำเร็จได้ เมื่อกาลสเข้ามาคราวก่อน และตัวกาลสเองก็ได้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ ช้านาน เห็นจะได้ประพฤติตัวถูกอัธยาศัยกับไทยไม่มีข้อรังเกียจ จึงโปรดพระราชทานที่ให้กาลสอยู่ที่บ้านองเชียงสืออยู่แต่ก่อน (๑) แล้วทรงตั้งให้กาลสเป็นที่หลวงอภัยพานิช พระราชทานเครื่องยศเหมือนขุนนางในกรุง ฯ แต่หนังสือสัญญานี้ยังหาได้ตรวจไม่ เพราะประจวบเวลาเกิดอหิวาตกโรคจึงงดอยู่ จนเดือน ๑๒ ปีนี้นั้นความไข้สงบแล้ว จึงได้ โปรดให้เสนาบดีประชุมกันตรวจดูข้อสัญญา ข้อใดไม่ชอบใจก็แก้ไขเลี่ยงบ้าง แล้วจึงเขียนเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรโปตุเกศฉบับหนึ่ง เรืองความต้องกันประทับตราส่งออกไปเมื่อณเดือน ๑๒ ขึ้น ๙ ค่ำ

หนังสือที่เสนาบดีทำให้โปตุเกศออกไปครั้งนี้ ฉบับภาษาโปตุเกศเห็นจะเป็นแต่คำแปล ไม่ได้ประทับตรา แม้ตราที่ประทับฉบับภาษาไทยนั้น เข้าใจว่าจะเป็นตราบัวแก้ว ไม่ใช่พระราชลัญจกร หนังสือที่ทำให้โปตุเกศไปนี้ ที่จริงเป็นหนังสืออนุญาตให้โปตุเกศ

(๑) คือที่สถานทูตโปตุเกศทุกวันนี้

มาค้าขาย ไม่ใช่หนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เพราะเป็นหนังสือไทยทำให้ฝ่ายเดียว ไม่ใช่เป็นหนังสือซึ่งผู้แทนรัฐบาลทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อ และพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองได้พระราชทานอนุมัติตามประเพณีการทำหนังสือสัญญา การทำหนังสืออนุญาตให้ต่างประเทศไปมาค้าขายเช่นนี้ เป็นประเพณีมีมาแต่โบราณ มีสำเนาศุภอักษรซึ่งออกญาไชยาธิบดี ผู้สำเร็จราชการเมืองตะนาวศรี อนุญาตให้ชาวเดนมาร์กไปมาค้าขาย แต่ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมได้มาจากเมืองเดนมาร์ก เป็นตัวอย่างอยู่ในหอพระสมุดวชิรญาณ ส่วนหนังสือสัญญานั้น แม้ประเพณีแต่โบราณก็ต้องทำพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ข้าพเจ้าได้เห็นในหนังสือรายงานของข้าราชการอังกฤษชื่อแดนเวอส์ ซึ่งรัฐบาลแต่งให้ไปค้นหนังสือเก่าที่เมืองโปตุเกศ ปรากฏว่าเมื่อโปตุเกศแรกออกมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันออก เมื่อทำหนังสือสัญญากับเจ้าเมืองทางตะวันออกนี้ หนังสือสัญญาจารึกลงในแผ่นทอง และทั้งสองฝ่ายเอาหัวแหวนประทับแทนตราดังนี้ ก็เข้าใจได้ว่า ประเพณีทำสัญญาระหว่างพระนครในมัชฌิมประเทศแต่โบราณมาคงจะจารึกลงในแผ่นทอง จึงเป็นศัพท์ที่ใช้กันในหนังสือที่แต่งต่อมา ว่าสองพระนครเป็นทองแผ่นเดียวกัน หรือใช้เป็นอุปมาว่าสองพระนครเป็นสุวรรณภูมิอันเดียวกัน ทั้งสองคนนี้เห็นจะเกิดจากประเพณีที่จารึกหนังสือสัญญาระหว่างประเทศ ลงในแผ่นทองนั่นเอง ข้อที่ว่าใช้หัวแหวนประทับแทนตรานั้น ก็เข้าใจกันได้ชัดเจน คือ

กดหัวแหวนลงบนแผ่นทองให้เป็นรอยตามรูปหัวแหวน ก็เป็นสำคัญได้เหมือนตรา ประเพณีที่แกะตรายนหัวแหวน สำหรับประทับดินประทับครั่ง จะเนื่องมาแต่ประทับหัวแหวนที่แผ่นทองนี้

หนังสือที่ไทยทำให้โปตุเกศไปครั้งนั้น ไม่ปรากฏข้อความว่ามีอย่างไรบ้าง มีเรื่องราวปรากฏต่อมาแต่ว่า เมื่อเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีมะโรงโทศกนั้น เจ้าเมืองหมาเก๊ามีหนังสือให้แงนเดรันโยยิกายิดามัสลินโน เข้ามาขอต่อกำปั่น ด้วยหาซื้อไม้ในกรุงเทพฯ นี้ได้สะดวก ก็โปรดให้ตั้งโรงต่อที่หน้าบ้านกงสุลเยเนราลโปตุเกศ เรือลำนั้นปากกว้าง ๔ วา ๓ ศอก ครั้นเรือกำปั่นแล้วโปตุเกศไม่มีทุนจะซื้อสินค้า จึงถวายระวางให้บรรทุกสินค้าของหลวงออกไปจำหน่าย และขอพระราชทานยืมเงินหลวง ๑๒๐ ชั่งใช้ในการต่อเรือ ก็โปรดพระราชทานให้ตามความปรารถนา และยกค่าธรรมเนียมต่อเรือพระราชทานให้ด้วย (๑)

ครอเฟิดทูตอังกฤษเข้ามาขอทำหนังสือสัญญา

ในเดือน ๔ ปีมะเส็งตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๔) นั้น มาร์ควิส เหสติงส์ ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ให้เรสิเดนต์อังกฤษที่เมืองสิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีว่า จะแต่งให้นายครอเฟิดเป็นทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ในเวลานั้นตำแหน่งที่เจ้าพระยา

---

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒ ฉบับสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเรียบเรียง หน้า ๒๖๒

พระคลังยังว่างอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดให้พระยาสุริยวงศ์มนตรี (ดิศ) ขางวางมหาดเล็ก เลื่อนขึ้นว่าการในตำแหน่งจตุสดมภ์ที่พระคลัง ให้ทันในการที่จะจัดรับรองและพูดจากับทูตอังกฤษที่จะเข้ามานั้น

เหตุที่อังกฤษแต่งทูตเข้ามาคราวนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือคำสั่งของมาร์ควิส เหสติงส์ ที่ทำให้แก่ครอเฟิดได้ความว่า เกิดแต่ด้วยเรื่องผลประโยชน์ที่ได้ในการค้าขายของบริษัทอิสต์อินเดียตกต่ำลงทั้งในยุโรปและประเทศทางตะวันออกนี้ เนื่องแต่เหตุที่ฝรั่งต่างชาติเกิดรบพุ่งกัน ไม่เป็นอันที่จะทำมาค้าขายอยู่กว่า ๒๐ ปี ครั้นเมื่อเลิกการสงครามกันแล้ว จึงตั้งต้นที่จะคิดบำรุงการค้าขายให้บริษัทอินเดียอังกฤษได้ผลประโยชน์มากดังแต่ก่อน ความปรากฏแก่อังกฤษว่าแต่ก่อนมาเมืองไทยและเมืองญวนเป็นแหล่งที่พ่อค้าฝรั่งต่างประเทศไปมาค้าขายหากำไรได้มากทั้งสองแห่ง จึงคิดจะกลับให้มีการค้าขายไปมากับ ๒ ประเทศนี้ขึ้นอีก เมื่อปีมะโรงโทศกในรัชกาลที่ ๒ นั้น ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ได้แต่งพ่อค้าให้เข้ามาสืบการงานถึงกรุงเทพฯ ได้ความออกไปว่า เมื่อใน ๒-๓ ปีมา มีเรือฝรั่งชาติอเมริกันบ้าง โปรตุเกศบ้าง อังกฤษบ้าง เข้ามาค้าขายถึงกรุงเทพฯ ไทยก็ยอมให้ค้าขายไม่รังเกียจ ด้วยไทยกำลังต้องการเครื่องสาตราวุธที่จะทำศึกกับพะม่า อยากให้มีพ่อค้าเอาของทุกอันเข้ามาขาย เห็นเป็นช่องที่จะมาทำไมตรีให้มีการค้าขายเจริญขึ้นอีกได้ แต่อังกฤษมีความรังเกียจอยู่ด้วยเรื่องวิธีเก็บภาษีอากร ทั้งวิธีของไทยและของญวน

ส่วนวิธีไทยนั้น ยกความข้อรังเกียจที่มีเจ้าพนักงานลงไปตรวจเลือกซื้อสิ่งของที่ต้องพระราชประสงค์ หรือต้องการใช้ในราชการ ไม่ยอมให้ขายแก่ผู้อื่นนั้นข้อหนึ่ง และรังเกียจที่มีวิธีการค้าขายสินค้าบางอย่างเป็นของหลวง ห้ามมิให้ผู้อื่นขายสินค้านั้น ๆ อย่างหนึ่ง และห้ามสินค้าบางอย่าง มีข้าวเปลือกข้าวสารเป็นต้น ไม่ให้บรรทุกออกจากเมืองที่เดียวอีกอย่างหนึ่ง อังกฤษจึงแต่งให้ครอเฟิดเป็นทูตเข้ามาให้พูดจากับไทยโดยทางไมตรี เพื่อประสงค์จะขอให้ยกเลิก หรือลดหย่อนวิธีอันเป็นที่รังเกียจดังกล่าวมา ซึ่งอังกฤษถือว่าเป็นการลำบากและรำคาญแก่คนค้าขาย จะขอให้คนในบังคับอังกฤษไปมาค้าขายโดยสะดวก และให้ค้าขายกับไพร่บ้านพลเมืองได้ทั่วไป ส่วนผลประโยชน์ของรัฐบาลไทยที่เคยได้จากวิธีค้าขายอย่างแต่ก่อน ถ้าจะตกต่ำไปเพราะการงดเลิกวิธีที่กล่าวนั้น อังกฤษจะยอมให้ขึ้นอัตราค่าปากเรือทดแทน ขอให้เรียกรวมแต่เป็นอย่างเดียว นี่เป็นความประสงค์ที่อังกฤษแต่งทูตเข้ามาอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง จะให้ทูตเข้ามาพูดเรื่องเมืองไทรบุรี ด้วยเมื่ออังกฤษเช่าที่เกาะหมากจากพระยาไทร ๆ บอกแก่อังกฤษว่า เมืองไทรบุรีเป็นเมืองมีอิสสรภาพมิได้ขึ้นแก่ไทย (ซึ่งถ้าจะว่าก็เป็นความจริงอยู่คราวหนึ่งเมื่อเสียกรุงเก่าแก่พะม่าข้าศึก) ครั้นอังกฤษได้เกาะหมากตั้งขึ้นเป็นหัวเมืองขึ้นของรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ให้ว่ากล่าวลงมาจนถึงเมืองสิงคโปร์ อังกฤษมาทราบภายหลังว่า เมืองไทรยอมเป็นประเทศราชขึ้นไทยตามเดิม ก็เกิดความลำบากใจที่ได้เช่าเกาะหมากจากพระยาไทร โดยมิได้บอก

กล่าวขอร้องต่อไทยก่อน ในเวลานั้นอังกฤษก็ยังตั้งเมืองเกาะหมากไม่ได้มั่นคงเท่าใดนัก จำเป็นต้องอาศัยสะเบียงอาหารจากเมืองไทรบุรี ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเข้าหนุนหลังพระยาไทรให้นิยมต่ออังกฤษ ครั้นเมื่อในรัชกาลที่ ๒ เจ้าพระยา (ปะแงรัน) เกิดความหวาดหวั่นขึ้นด้วยเรื่องพระยาอภัยนุราช (ยัศนู) เข้าใจว่า พระยานคร ฯ (น้อย) จะหาเหตุเอาเมืองไทรเป็นหัวเมืองขึ้นของเมืองนครศรีธรรมราช จึงขอให้อังกฤษเข้าเมืองเกาะหมากช่วยว่ากล่าวกับไทยถึง ๒ ครั้งดังกล่าวมาแล้ว เจ้าเมืองเกาะหมากยอกข้อความเหล่านี้ไปยังอินเดีย รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจึงให้ครอเฟิดมาพูดจาเรื่องเมืองไทรบุรีกับไทย ประสงค์จะขอให้พระยาไทรพ้นจากอำนาจเมืองนครศรีธรรมราช โดยถือว่าเมืองไทรบุรีเป็นประเทศราชอันอยู่ใกล้ชิดติดกับเขตต์แดนของอังกฤษอีกอย่างหนึ่ง ครอเฟิดมาครั้งนั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียจัดให้มีพนักงานทำแผนที่ และผู้ชำนาญสภาวศาสตร์มาด้วยในกองทูต เพื่อการตรวจแผนที่และตรวจพันธุ์พฤกษ์พันธุ์สัตว์ต่าง ๆ ประกอบกับข้อความที่ครอเฟิดจะต้องสืบสวนการงานต่าง ๆ ในบ้านเมือง ไปเสนอต่อรัฐบาลอังกฤษด้วย ธุระของครอเฟิดที่เป็นทูตเข้ามาว่าโดยย่อเป็น ๓ ประการดังกล่าวมานี้

ตามความอันปรากฏในหนังสือคำสั่งของผู้สำเร็จราชการอินเดียอังกฤษ ซึ่งสั่งครอเฟิดเป็นลายลักษณ์อักษรมาในครั้งนั้น อังกฤษเข้าใจอยู่แล้วว่าการต่าง ๆ ที่อังกฤษมาขอจะไม่สำเร็จได้ดังประสงค์โดยง่าย ด้วยแต่ก่อนมาฝรั่งต่างชาติที่ออกมาค้าขายทางประเทศ

ตะวันออกนี้ คือพวกโปตุเกศเป็นต้น ได้เคยมาคดโกงเบียดเบียนชนชาติที่เป็นเจ้าของเมืองอันมีกำลังน้อยกว่าไว้เสียมากกว่ามาก จนความรังเกียจเกลียดชังฝรั่งมีแก่ยรรดาชาวประเทศทางตะวันออกนี้ทั่วไป ตลอดจนเมืองจีนและญี่ปุ่น ด้วยเหตุนี้ คำสั่งที่ครอเพ็ตได้รับมาให้พูดจาด้วยเรื่องการค้าขายครั้งนั้น รัฐบาลถึงกำชับไม่ให้มาขอที่ดิน แม้แต่เพียงที่ตั้งสถานีการค้าขาย ก็ไม่ให้ขอ ด้วยเกรงเจ้าของเมืองจะเกิดความสงสัย ว่าจะมาตั้งยึดมปราการอย่างฝรั่งเคยทำมาแต่ก่อน ส่วนการที่จะขอร้องให้แก้ไขลดหย่อนภาษีอากรนั้น ถ้าได้ก็เป็นการดี ถ้าไม่ได้ตามประสงค์ ก็ให้ทูตมุ่งหมายเพียงแต่ทำความคุ้นเคยเป็นไมตรีกันไว้ในระหว่าง ๒ รัฐบาล พอมีเหตุการณ์อย่างใดให้มีหนังสือไปมาพูดจาถึงกันได้ และให้คิดอ่านขอหนังสืออนุญาตของรัฐบาลไทยและญวน ให้พวกลูกค้าอังกฤษไปมาค้าขายได้โดยสะดวก ถ้าในชั้นต้นได้เพียงเท่านี้ก่อน ก็เป็นพอแก่ความประสงค์ ไว้เมื่อการค้าขายติดต่อกันเข้าจนเกิดผลประโยชน์แลเห็นด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว จึงไว้คิดการอย่างอื่น เช่นทำหนังสือสัญญาเป็นต้น ต่อไป

ส่วนเรื่องทำแผนที่นั้น รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียก็แคลงอยู่แล้วว่าบางทีไทยจะรังเกียจ จึงได้มีข้อกำชับในคำสั่งว่า ให้ระวังอย่าให้รัฐบาลเจ้าของเมืองสงสัยว่ามาทำแผนที่เพื่อความคิดร้าย ส่วนเรื่องเมืองไทรบุรีนั้น ในเวลาเมื่อครอเพ็ตออกจากอินเดีย พระยานครยังไม่ได้ยกลงไปตีเมืองไทรบุรี ความปรากฏในคำสั่งครอเพ็ตแต่ว่า

ข้อความที่จะพูดจากับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี จะควรพูดอย่างไร ให้ครอเฟิดมาฟังเรื่องราวและปรึกษาหารือกับเจ้าเมืองเกาะหมากดูเถิด แต่กำชับมาให้ระวังอย่าทำให้อังกฤษต้องเข้าไปได้รับความลำบากอยู่ในระหว่างไทยกับพวกมะลายูเมืองไทรบุรี ด้วยเหตุการณ์เรื่องเมืองไทรบุรีนี้ได้

ครอเฟิดออกมาจากเมืองกาลกัตตา เมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน คฤศตศักราช ๑๘๒๑ ตรงกับขณวันอังคาร แรม ๑๑ ค่ำ เดือน ๑๒ ปีมะเส็งตรีศก จุลศักราช ๑๑๘๓ พ. ศ. ๒๓๖๔ ตัวนายทมาด้วย คือนายร้อยเอกเดนเยอร์พีลด์ เป็นอุปทูตและพนักงานทำแผนที่ หมอพีนเลสันเป็นแพทย์ และเป็นผู้ตรวจสภาวศาสตร์ มิทหารซิบ่อยแขกมาด้วย ๓๐ นายร้อยโทรุเธอฟอด เป็นผู้บังคับเรือที่มานั้น รัฐบาลอินเดียเช่าเรือชื่อ ยอนอดัม เป็นกำปั่น ๒ เสาครึ่งของพ่อค้ากับตันแมคดอลเนลเป็นนายเรือ สั่งให้ครอเฟิดมาเมืองไทยก่อนออกจากเมืองไทยจึงให้ไปเมืองญวน มาร์ควิส เหสติงส์ มีอักษรศาสน์ให้ครอเฟิดเชิญมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงศรีอยุธยาฉะบับหนึ่ง พระเจ้ากรุงเวียดนามฉะบับหนึ่ง

ครอเฟิดใช้ใบมาถึงเกาะหมากเมื่อวันที่ ๑๑ ธันวาคม ตรงกับวันจันทร์ เดือนอ้าย แรมค่ำหนึ่ง ภายหลังพระยานคร ฯ ตีได้เมืองไทรบุรีไม่กี่วัน เวลานั้นเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) หนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก พระยานคร ฯ มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมากให้ส่งตัวเจ้าพระยาไทร จึงเป็นเหตุให้เกิดตื่นกันที่เกาะหมาก ว่ากอง

ทัพไทยจะเลยลงไปตีเกาะหมากด้วย ในเวลาที่กำลังตื่นกันอยู่นั้น พอเรือครอเฟิดมาถึงเกาะหมาก แต่ที่จริงพระยานคร ฯ ไม่ได้ตั้งใจจะลงไปให้ถึงเกาะหมาก พอตีได้เมืองไทรบุรีแล้ว ก็เอาใจใส่ที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ พอพระยานคร ฯ ทราบว่าครอเฟิดเป็นทูตอังกฤษมาถึงที่เกาะหมาก ก็แต่งคนให้ถือหนังสือไปถึง ขอกให้ทราบว่า ที่กองทัพไทยลงไปตีเมืองไทรบุรีนั้น ไม่ได้มีความประสงค์จะไปรบพุ่งถึงเกาะหมาก แม้พวกกองหน้าที่ล่วงเลยเข้าไปในเขตต์แดนเมืองไทร ที่อังกฤษได้ปกครองอยู่ประมาณ ๓๐ คน เมื่อพระยานคร ฯ ได้ทราบความก็ให้ทำโทษ และห้ามปรามมิให้ล่วงเลยเขตต์แดนอีกต่อไป

ครอเฟิดออกเรือจากเกาะหมาก เมื่อวันที่ ๕ มกราคม ตรงกับวันเสาร์ เดือนยี่ ขึ้น ๑๓ ค่ำ มาถึงสิงคโปร์วันที่ ๑๙ พักอยู่ ๖ วันแล้ว จึงออกเรือใช้ใบมากรุงเทพ ฯ

เมื่อเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะเมียยังเป็นตรีศก (พ.ศ. ๒๓๖๕) ครอเฟิดทูตอังกฤษเข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา ได้รับอนุญาตให้เรือกำปั่นขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ มาจอดที่หน้าบ้านพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกใต้วัดประยุรวงศ์ ฯ และพระยาสุริยวงศ์มนตรีขัดตีกซึ่งสร้างไว้หน้าบ้านเป็นที่ไว้สินค้า ให้เป็นที่พักของครอเฟิดและพวกที่มา เมื่อครอเฟิดไปหาพระยาสุริยวงศ์มนตรีตามธรรมเนียมแล้ว ได้ไปเฝ้าพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ ซึ่งทรงกำกับราชการกรมท่า ส่วนอักษรศาสน์และเครื่องราชบรรณาการ

ซึ่งมาร์ควิส เหสติงส์ ให้ครอเพ็ตคุมมาถวายนั้น พระยาพิพัฒน์โกษาและเจ้าพนักงานลงไปรับอักษรศาสน์แปลได้ความดังนี้

มาร์ควิส เหสติงส์ ฯ ล ฯ ผู้สำเร็จราชการอาณาจักรอังกฤษในอินเดีย ขอทูลมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามให้ทรงทราบ

ด้วยข้าพเจ้ามีความประสงค์จะแสดงให้ปรากฏความเคารพนับถือของชนชาติอังกฤษที่มีต่อพระองค์ จึงได้แต่งให้ทูตเข้ามาเฝ้า เพื่อจะบำรุงทางพระราชไมตรี และเกื้อกูลการไปมาหาสู่กันในระหว่างชนชาติอังกฤษและชนชาติไทย ซึ่งได้กลับมีขึ้นอีกแล้วนั้น ให้เจริญยิ่งขึ้น

ชาวยุโรปต่างชาติได้รบพุ่งขับเคี่ยวกันมาหลายปี บัดนี้ก็ได้เลิกการศึกสงครามกลับเป็นไมตรีดีกันแล้ว แม้ในแผ่นดินอินดูสถานซึ่งเคยเป็นเหยื่อแก่การสงครามและ หตุจลาจลต่าง ๆ ไม่เรียบร้อยมาหลายชั่วอายุคนนั้น เดี๋ยวนี้ก็มีความสงบเรียบร้อยทั่วไป (ด้วยความสามารถของอังกฤษ)

อังกฤษเดี๋ยวนี้มีอำนาจ (ตลอดอาณาจักรอินเดีย) และเป็นที่นับถือแก่ประเทศอื่น ฝ่ายใต้ตั้งแต่สิงหฬทวีป ตลอดขึ้นไปฝ่ายเหนือจนจดเทือกภูเขาเขตต์แดนเมืองจีน ข้างตะวันออกตั้งแต่เขตต์แดนเมืองอังวะ ตลอดไปฝ่ายตะวันตกจนถึงแดนประเทศเปอร์เซีย แต่ประชาชนที่อยู่ในปกครองของอังกฤษมีกว่า ๙ โกฏิ เพราะฉะนั้นอังกฤษจึงไม่มีความประสงค์ที่จะแสวงหาอาณาเขตต์เพิ่มเติมต่อออกไปอีก

การภายในก็มีความเรียบร้อย ส่วนภายนอกนั้น อังกฤษก็เป็นมิตรไมตรีกับนานาประเทศที่เขตต์แดนติดต่อใกล้เคียงกัน เช่น ดังว่าพระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันออก พระเจ้าแผ่นดินเปอเซียฝ่ายตะวันตก บรรดาเจ้านายที่ปกครองแว่นแคว้นอาหรับ เมืองสุลต่านประเทศเตอรกี และพระเจ้ากรุงจีน ก็เป็นไมตรีกับอังกฤษ พวกพ่อค้าอังกฤษกับชาวเมืองของพระเจ้าแผ่นดินและเจ้าประเทศนั้น ๆ ได้ค้าขายถึงกันอยู่เป็นอันมาก ชนทั้งสองฝ่ายได้รับผลประโยชน์เพราะเหตุที่อาจจะไปมาค้าขายถึงกันได้ โดยปราศจากความขัดข้องทั้งปวง จึงมีพวกพ่อค้าชาวต่างประเทศเหล่านั้น พากันมาค้าขายในแผ่นดินของอังกฤษเนืองนิตย์ ส่วนพ่อค้าอังกฤษก็ไปค้าขายถึงเมืองต่างประเทศนั้น ๆ เป็นอันมาก การค้าขายย่อมทำให้เจริญโภคทรัพย์แก่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเป็นอันมาก แล้วเป็นเหตุให้ชนต่างบ้านต่างเมืองรู้จักคุ้นเคยกันดียิ่งขึ้น ที่สุดก็เป็นเหตุให้ผู้ซึ่งเป็นเจ้าเป็นใหญ่ของชนต่างชาติต่างภาษา ซึ่งไปมาค้าขายถึงกันนั้น มีไมตรีเป็นมิตรสนิทกันยิ่งขึ้น

พระมหากษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ในประเทศอังกฤษ เสด็จสถิตย์ณราชธานีอันอยู่ห่างไกลกับพระราชอาณาจักรในอินเดีย ประมาณถึงกึ่งพิภพ เพราะระยะทางห่างไกลกันนัก จะทรงปกครองราชอาณาจักรในอินเดียด้วยพระองค์เองไม่ใคล่สะดวก จึงพระราชทานพระราชอำนาจให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ว่าราชการต่างพระองค์ ปกครองแผ่นดินอินเดียนี้ ข้าพเจ้าตั้งใจประสงค์จะให้ไพร่บ้านพลเมือง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีรับสั่ง

ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ปกครองต่างพระองค์ มีความสุขและความเจริญ จึงทูลขอต่อพระองค์ผู้เป็นกษัตราธิราชอันประเสริฐ ขอให้ทรงเห็นแก่ทางพระราชไมตรี โปรดให้ประชาชนในประเทศอินเดียได้ไปมาค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์โดยสะดวก ข้างฝ่ายข้าพเจ้าก็ขอเชิญให้ยรรดาไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ มาค้าขายตามหัวเมืองท่าค้าขาย ในประเทศเขตต์แดนของอังกฤษอย่างเดียวกัน ถ้าหากว่าคนที่อยู่ในบังคับอังกฤษ จะเป็นชาวยุโรปก็ตาม จะเป็นชาวอินเดียก็ตาม ไปค้าขายถึงพระราชอาณาจักรของพระองค์ ขอพระองค์จงได้ทรงพระกรุณาคุ้มครองป้องกันให้มีความผาสุกด้วย

ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะทูลขอที่แผ่นดินในพระราชอาณาจักรของพระองค์ เพื่อทำที่จอดเรือ ที่ตั้งบ้านเรือน หรือที่ปอมที่ไว้สินค้า แต่อย่างหนึ่งอย่างใด แม้กฎหมายอย่างธรรมเนียมอันใดที่ใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็ไม่ทูลขอให้ยกเว้นเป็นพิเศษสำหรับพวกพ่อค้าอังกฤษ ถ้าหากว่าอย่างธรรมเนียมอันใดในพระราชอาณาจักรของพระองค์ อันเนื่องด้วยการค้าขายเป็นความลำยากแก่พวกพ่อค้าอังกฤษ อันอาจจะเห็นได้ว่า เป็นเครื่องขัดขวางแก่ความเจริญของการค้าขายกับพระราชอาณาจักรของพระองค์ ข้าพเจ้าก็หวังใจในพระปรีชาญาณ และพระราชหฤทัยอันเป็นไมตรีที่จะทรงพระราชดำริแก้ไขยกเว้น (ตามซึ่งพระองค์ทรงพระราชดำริเห็นสมควร)

นายครอเฟ็ดที่ข้าพเจ้าได้เลือกให้เป็นทูตต่างตัวข้าพเจ้าไปเฝ้าครั้งนี้ เป็นผู้เข้าใจความประสงค์ของข้าพเจ้าอยู่ทุกอย่าง ถ้าได้ปรึกษาหารือกับมุขมนตรีของพระองค์ คงจะสามารถที่จะคิดอ่านจัดการให้เป็นประโยชน์ ที่จะเกิดโภคทรัพย์และความเจริญทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษ นายครอเฟ็ดได้เคยเป็นผู้ต่างตัวข้าพเจ้าอยู่ในสำนักสุลต่านเมืองซะวาหลายปี ข้าพเจ้าได้เลือกนายครอเฟ็ดให้เป็นทูตไปเฝ้าพระองค์ในคราวนี้ ก็เพราะเห็นว่า นายครอเฟ็ดเป็นผู้สันทัดอย่างธรรมเนียมในประเทศทางตะวันออก เพราะได้คุ้นเคยมาช้านาน นายครอเฟ็ดเป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจของข้าพเจ้า ถ้าหากว่านายครอเฟ็ดยอมตกลงในการอย่างใดประการใดกับรัฐบาลของพระองค์ ความตกลงอันนั้นจะได้รับอนุมัติของข้าพเจ้าทุกประการ

ข้าพเจ้าได้มอบสิ่งของหลายอย่าง ให้นายครอเฟ็ดคุมมาถวายแด่พระองค์ ในนามของข้าพเจ้าด้วย

เครื่องราชบรรณาการที่มาร์ควิส เหสติงส์ ส่งมาถวายในครั้งนั้น คือยี่นคายสิลาปลายหอก ๓๐๐ ยอก ยี่นคายสิลาแฝดยอกหนึ่ง ผ้าส่านขาว ๔ ผืน พรมเทศ ๒ ผืน เครื่องแต่งตัวหญิงอย่างฝรั่ง ๒ สำรับ เครื่องโต๊ะแก้วเจียรนัยสำรับหนึ่ง ฉากอย่างดี ๕ แผ่น พรมอย่างดี ๒ ผืน หนังสือเรื่องราวพงศาวดารอังกฤษเล่มหนึ่ง รถมีเครื่องพร้อมรถหนึ่ง ม้าเทศสำหรับเทียมรถม้าหนึ่ง ฉากเขียนด้วยหนัง ๔ บาน ฉากกระจก ๓ บาน รวม ๗ บาน

ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวาศก จุลศักราช ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ เสด็จออกพระที่นั่งบุษยกมาลาที่ท้องพระโรง เป็นการเต็มยศ ทรงฉลองพระองค์ครุย โปรดให้อนครเพ็ต และพวกอังกฤษที่มาในกองทูตเข้าเฝ้า ฯ เมื่อเฝ้าแล้วจึงตั้งต้นปรึกษาหารือราชการกับพระยาสุริยวงศ์มนตรี ซึ่งเลื่อนขึ้นเป็นพระยาสุริยวงศ์โกษาที่พระคลัง ต่อมาหลายครั้ง การไม่ตกลงกันได้ดังความประสงค์ของครอเพ็ต ด้วยมีเหตุขัดข้องและเกิดเข้าใจผิดกันหลายอย่างหลายประการ ที่เป็นเบื้องต้น เพราะเหตุที่จะกล่าวต่อไปนี้ คือ

๑) ทั้งสองฝ่ายพูดไม่เข้าใจภาษากัน ในเวลานั้นไม่มีไทยที่พูดภาษาอังกฤษได้ อังกฤษก็ไม่มีที่พูดภาษาไทยได้ ทั้งหนังสือและคำพูดต้องใช้แปลเป็นภาษาโปตุเกศบ้าง ภาษามะลายูบ้าง แล้วจึงแปลเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษอีกชั้นหนึ่ง

๒) ล่ามที่เป็นผู้แปลเป็นคนชั้นต่ำทั้งสองฝ่าย ฝ่ายข้างครอเพ็ตได้ล่ามไทยมาแต่เกาะหมาก ก็เห็นจะจ้างไทยที่เป็นข่าวไพร่ใครที่หลบหนีไปอยู่ที่นั้น พอรู้ภาษามะลายูมาเป็นล่าม เป็นคนซึ่งไทยในกรุงเทพ ฯ ย่อมรังเกียจไม่ให้เข้าในที่เฝ้า หรือแม้แต่เป็นล่ามเมื่อทูตไปหาเสนาบดีผู้ใหญ่ ฝ่ายข้างครอเพ็ตก็โกรธ หาว่ากีดกันห้ามปรามล่ามซึ่งตัวไว้ใช้ ฝ่ายล่ามของไทยเล่า ล่ามที่สำหรับแปลภาษาโปตุเกศ ก็ใช้พวกกะฎีจีน ที่แปลภาษามะลายูใช้แขกคนหนึ่งชื่อ นะกุด่าอริ ได้เป็นที่หลวงโกชาอิศหากอยู่ในเวลานั้น ล่ามข้างฝ่ายไทย ทั้งล่ามฝรั่ง และล่ามแขก ต่างคนต่างไปนินทา

กันให้ครอเฟิตฟัง ใช่แต่เท่านั้น ต่างคนต่างชิงกันเอาหน้า ในทางที่จะเรียกร้องเอาของกำนัลจากครอเฟิต ทำให้ครอเฟิตเกิดดูหมิ่นขึ้นมาถึงผู้ใหญ่ฝ่ายไทย ว่ามีแต่คนโลภ

๓) ที่มาร์ควิส เหสติงส์ เลือกให้ครอเฟิตเป็นทูตเข้ามา เพราะเห็นว่าเป็นผู้สันทัดอย่างธรรมเนียมทางประเทศเหล่านี้นั้น ที่จริงตั้งใจดี ดังจะพึงแลเห็นได้ในหนังสือคำสั่งที่ให้แก่ครอเฟิต แต่ความชำนาญของครอเฟิตนั้น ไม่เป็นไปแต่ในทางข้างดี เพราะคุ้นเคยแต่กับพวกชะวามะลายู อันเคยอยู่ในอำนาจฝรั่งมาแต่ก่อน ถือใจมาเสียแล้ว ว่าไทยก็เป็นชาวตะวันออกเหมือนกับพวกชะวามะลายู ไม่ผิดอะไรกับคนพวกนั้น ผิดกันแต่ที่ไม่อยู่ในอำนาจ เมื่อเห็นไทยไม่ยำเกรงครอเฟิตเหมือนพวกชะวามะลายู ก็ยิ่งทำให้ไม่ชอบหนักขึ้น

๔) ข้อที่ครอเฟิตไม่ชอบไทย เห็นจะเริ่มตั้งแต่มาถึงเกาะหมาก เพราะประจวบเวลากองทัพไทยลงไปตีได้เมืองไทรบุรี และชาวเกาะหมากกำลังตื่นกัน ว่าไทยจะตีลงไปถึงเกาะหมากด้วย ครอเฟิตได้รับคำสั่งรัฐบาลอินเดียให้มาพูดกับไทยเรื่องเมืองไทรบุรี ก่อนไทยตีเมืองไทร และให้มาปรึกษากับอังกฤษที่เป็นเจ้าเมืองเกาะหมากในข้อที่จะมาพูดกับไทยว่ากะไร ในเวลาครอเฟิตมาถึงเกาะหมาก อังกฤษที่เมืองนั้นกำลังขัดแค้นไทย ไม่ต้องบอกก็พอจะคาดได้ไม่ผิดว่าความต้องการของเจ้าเมืองเกาะหมากในเวลานั้น จะไม่เป็นอย่างอื่นนอกจากอยากให้อังกฤษยกกองทัพมาขับไล่ไทยออกไปเสียให้พ้นเมืองไทรบุรี แต่หากรัฐบาลอินเดียไม่ได้ตั้งใจที่จะทำการเป็นศัตรู เจ้า

เมืองเกาะหมากจึงต้องแนะนำครอเฟิดให้มาพูดกับไทยแต่โดยดี ตามคำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย แต่คำแนะนำนั้นที่ปรากฏในหนังสือของครอเฟิด ก็มีอย่างเดียวแต่ให้คิดอ่านให้ไทยออกไปเสียจากเมืองไทรบุรี และให้คืนเมืองให้เจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) อย่างเดิม ซึ่งจะตกลงกันไม่ได้อยู่เอง

๕) วิธีการค้าขายกับต่างประเทศในเวลานั้น ชาวต่างประเทศที่ไปมาค้าขายโดยมากก็จีน ซึ่งแสวงหาแต่กำไรในการค้าขายเป็นใหญ่ ยอมนบนอบหมอบคลาน ถวายตัวพึ่งบุญผู้ที่มีอำนาจและเป็นใหญ่ในบ้านเมือง ยอมที่จะทำการอย่างใด ๆ ให้พอใจเจ้าของเมือง ขอแต่ให้หากำไรได้โดยสะดวก จึงเข้ากับไทยได้ดี แต่ฝ่ายข้างฝรั่งไม่เช่นนั้น ประโยชน์ในการค้าขายก็อยากจะได้ และยังถือยศศักดิ์วางกิริยาอาการกระเดียดจะขู่เจ้าของเมือง ก็เป็นอันยากที่จะทำให้เกิดความพอใจแก่ไทยได้อยู่โดยธรรมดา

๖) เหตุอีกอย่างหนึ่งนั้น จำต้องว่าโดยที่จริง ประเพณีของไทยเราในครั้งนั้น ซึ่งถือมาตามคติโบราณ ยังมีการหลายอย่างซึ่งชวนจะให้ฝรั่งดูหมิ่น ยกตัวอย่าง ๆ เดียว เพียงเรื่องไม่ใส่เสื้อ แม้พระยาพระคลังรับแขกเมืองก็ไม่ใส่เสื้อ เมื่อฝรั่งแลเห็นแต่ตัวเปล่าไปตามกัน ตั้งแต่ผู้ใหญ่ลงมาจนผู้น้อย ก็เห็นจะตั้งต้นดูหมิ่นว่าเป็นชาวเมืองป่า ใช่แต่เท่านั้น การที่เจ้าพนักงานกรมท่าของเราเองทั้งกรมท่ากลาง กรมท่าขวา กรมท่าซ้าย ทำการค้าขายกับต่างประเทศ แสดงอาการแสวงหาประโยชน์ตนเองปะปนไปกับหน้าที่

ที่ทำในตำแหน่งราชการ นี่ก็เป็นเหตุให้เกิดข้อสงสัยดูหมิ่นอีกอย่างหนึ่ง

แม้เหตุขัดขวางมีอยู่ดังกล่าวมา การที่ปรึกษากันในส่วนราชการของทูตที่มาในครั้งนั้น ครอเฟิดไม่มีเหตุที่จะติเตียนได้ ว่าไทยพูดจาอย่างคนป่าเถื่อน หนังสือที่แต่ง แม้ติเตียนไทยในอย่างอื่นโดยมาก ยังต้องชมความเรียบร้อยในการปกครองบ้านเมืองเมื่อในเวลานั้น และชมว่าไทยฉลาดในการงาน และรู้การต่างประเทศ คือการที่เป็นไปในอินเดียเป็นต้น ดีทีเดียว

ความที่ปรึกษากัน ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเฟิดนั้น เมื่อครอเฟิดเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ เห็นมีกงสุลโปตุเกศอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้วจึงมาขยายความคิดออกไปกว่าที่ปรากฏในคำสั่ง คือ จะขอให้ไทยทำหนังสือสัญญายอมลดภาษีขาเข้าจากพ่อค้าอังกฤษประการหนึ่ง จะขอตั้งกงสุลประการหนึ่ง ความ ๒ ข้อนี้ ไทยก็ไม่ได้แสดงความรังเกียจ เข้าใจว่าจะยอม ถ้าอังกฤษยอมตามประสงค์ของไทยในความข้อหนึ่งเป็นข้อแลกเปลี่ยน คือ ขอให้เรือไทยที่ไปค้าขายตามเมืองของอังกฤษ ซื้อหาปืนได้ตามต้องการ ด้วยในเวลานั้นไทยกำลังต้องการปืนไว้ทำศึกกับพะม่า พอพระยาพระคลังพูดขึ้นขัดขึ้น ครอเฟิดก็พูดตัดเสียว่าอังกฤษจะยอมให้เรือไทยซื้อหาปืนมาได้ แต่เวลาเมื่อไทยเป็นไมตรีกับประเทศที่อยู่ติดต่อกับอังกฤษ ประเทศที่ครอเฟิดพูดข้อนี้ รับไว้ในหนังสือที่แต่งว่า ตั้งใจหมายว่าพะม่าทีเดียว เมื่อไทยได้ยินคำพูดอย่างนี้ ก็แลเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์อันดีที่จะ

ทำสัญญากับอังกฤษ ด้วยอังกฤษจะเอาประโยชน์ข้างเดียว ส่วนประโยชน์ของฝ่ายไทยนั้นไม่ให้ ข้าพเจ้าเข้าใจว่า ข้อนี้เป็นมูลเหตุที่ไม่ตกลงกันได้ในคราวนั้น ครอเพ็ตพยายามพูดจาต่อมาอีกหลายครั้ง ทางที่พูดต่อมาในตอนหลัง ครอเพ็ตเลิกความคิดเรื่องตั้งกงสุล เป็นแต่จะขอลดภาษี ข้างไทยจะให้ครอเพ็ตรับประกันว่า จะมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายไม่น้อยกว่าปีละ ๕ ลำ ครอเพ็ตก็ไม่รับประกัน ฝ่ายไทยว่าเมืองไทยมีเกลือที่ดี จะยกทุกเกลือไทยออกไปขายที่อินเดีย รัฐบาลอังกฤษจะลดภาษีให้อย่างไรบ้าง ครอเพ็ตก็ไม่ตกลงที่จะยอมลดภาษีเกลือให้แก่ไทย เมื่อพูดจาเรื่องค้าขายกันจนลงปลายแล้ว ครอเพ็ตจึงได้เริ่มพูดเรื่องเมืองไทรบุรี คือ ครอเพ็ตถือหนังสือเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) เป็นใจความกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ และจะขอเมืองคืน เข้ามาอ้นต่อเสนาบดี ครอเพ็ตจะขอให้ไทยยอมตามความประสงค์ของเจ้าพระยาไทร ข้างไทยตอบว่า เจ้าพระยาไทรบุรีก็เป็นเจ้าเมืองประเทศราชขึ้นขอบขันธสีมา ถ้ามีทุกข์ร้อนอันใด ควรจะเข้ามาเฝ้ากราบทูลความทุกข์ร้อนอันนั้น นี่มิทิ้งตราออกไปก็ไม่ตอบ ครั้นตัวได้ความเดือดร้อนก็ไม่เข้ามาเฝ้าฉันข้ากับเจ้าจะให้ไทยคืนเมืองให้อย่างไรได้ ข้างครอเพ็ตกล่าวโทษเจ้าพระยานคร ฯ แทนเจ้าพระยาไทร ข้างไทยก็ยืนอยู่ว่า ให้เจ้าพระยาไทรเข้ามากล่าวโทษเอง จะมิตราให้หาเจ้าพระยานคร ฯ เข้ามาว่ากล่าวให้เป็นยุติธรรมทั้งสองฝ่าย ครั้นครอเพ็ตอ้างถึงประโยชน์การค้าขายของอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับเมืองไทร พระยาพระคลังก็ส่งใบยอกของ

เจ้าพระยานคร ฯ ไปให้ครอเพ็ต ว่าตั้งแต่ไทยเข้าไปรักษาเมืองไทรบุรี ได้เอาใจใส่ในทางไมตรีกับอังกฤษที่เกาะหมาก เป็นการเรียบร้อยอย่างแต่ก่อน ไม่มีขัดข้องอย่างหนึ่งอย่างใด โต้กันอยู่เพียงเท่านี้

ครอเพ็ตอยู่ในกรุงเทพ ฯ ถึง ๔ เดือน เห็นการไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ คิดจะกลับ เกิดลำบากกันขึ้นด้วยเรื่องหนังสือตอบอีกอย่างหนึ่ง ข้างครอเพ็ตจะให้มีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์มาร์ควิส เหสติงส์ ข้างไทยว่า มาร์ควิส เหสติงส์ เป็นแต่ขุนนางผู้สำเร็จราชการหัวเมือง จะมีพระราชศาสน์ตอบอักษรศาสน์นั้นผิดอย่างธรรมเนียม จะให้มีแต่คุภอักษรของพระยาพระคลังตอบ ข้างครอเพ็ตไม่ยอม ลงปลายตกลงกันว่า จะมีหนังสือของพระยาพิพัฒน์โกษาตอบไปถึงเลขานุการของ มาร์ควิส เหสติงส์ ในส่วนเรื่องการค้าขายนั้น ตามที่ปรากฏในหนังสือของครอเพ็ตว่า แต่เดิมไทยจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาทำหนังสือให้ครอเพ็ต เป็นหนังสืออนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายในพระราชอาณาจักร ถ้าผู้ใดมีเรืออังกฤษเข้ามาค้าขายแต่ ๕ ลำขึ้นไป จะลดภาษีขาเข้าจากร้อยละ ๘ ลงเป็นร้อยละ ๖ ครอเพ็ตได้ไปตรวจร่างหนังสือนี้ที่บ้านพระยาพระคลังก็เป็นที่พอใจ แต่ยังไม่ทันที่จะได้รับหนังสือนี้ ก็เกิดเหตุผิดใจกันขึ้นอีกอย่างหนึ่ง

เหตุนั้นเกิดแต่เรื่องที่รัฐบาลอังกฤษเช่าเรือพ่อค้า ให้เป็นเรือทูตเข้ามาราชการ ด้วยประเพณีตามประเทศทางตะวันออกในครั้งนั้น สิ่งของที่มาในเรือทูตไม่ต้องตรวจเก็บภาษีอากรอย่างหนึ่งอย่างใด

ธรรมเนียมอันนี้ทรายอยู่ทั่วกัน กัปตันเรือที่ครอเพ็ตมา ชื่อกัปตันแมคดอลเนล เห็นประโยชน์ที่จะได้ ในการที่เข้ามากับทูต จึงลอยบรรทุกสินค้าต่าง ๆ มาในระวางเรือเป็นอันมาก ครอเพ็ตมิได้ทราบความข้อนี้ ครั้นเมื่อเรือเข้ามาจอดอยู่ในกรุงเทพ ฯ พวกทูตขึ้นอยู่บนบก กัปตันแมคดอลเนลลอยเอาสินค้าออกจำหน่าย ความทรายถึงไทย ถามครอ.พ็ต ๆ ก็ยืนยันว่าธรรมเนียมของอังกฤษเรือที่มาราชการจะค้าขายไม่ได้ ต่อมาครอเพ็ตจึงได้ทรายความจริงว่ากัปตันเรือของตนพาของหนีภาษีเข้ามาขาย ทำให้เสียวาจาที่ตนได้อ้างไว้ ครอเพ็ตเกิดวิวาทขึ้นกับกัปตันแมคดอลเนล ถึงต้องไล่กัปตันแมคดอลเนลขึ้นจากเรือ กัปตันแมคดอลเนลเป็นผู้ไปมาค้นกับไทยในเวลาเมื่อขายของ จะเป็นกัปตันแมคดอลเนลหรือผู้ใดไม่แน่ นำความมาแจ้งแก่พระยาพระคลังว่า เมื่อเวลาครอเพ็ตอยู่ในกรุงเทพ ฯ นั้น ให้เที่ยวหยั่งน้ำทำแผนที่ และพูดว่า เมืองเช่นกรุงเทพ ฯ นี้ ถ้าอังกฤษจะต้องการ ส่งเรือรบมาเพียง ๒ ลำ ๓ ลำก็จะตีเอาได้ ความทั้งสองข้อนี้ เป็นเหตุให้ ไทยเกิดขัดเคืองครอเพ็ต แต่ก็ไม่ได้ทำให้เสียอัชฌาสัยอย่างใด โปรดให้จัดเครื่องยรรถาการพระราชทานตอบ มาร์ควิส เหสติงส์ เป็นสิ่งของต่าง ๆ คือ งาช้าง ๑๐ กิ่ง หนัก ๒ หาบ เนื้อไม้หนัก ๒ หาบ กำยานหนัก ๒ หาบ กระวานหนักหาบหนึ่ง เร่วหนัก ๓ หาบ ดีปุกบริสุทธิ์หนัก ๑๕ หาบ พริกไทยหนัก ๑๕๐ หาบ น้ำตาลทรายหนัก ๑๕๐ หาบ รงค์หนัก ๕ หาบ มอบให้ครอเพ็ตคุมออกไป ส่วนครอเพ็ตเองได้พระราชทานน้ำตาล

ทรายหนัก ๓๐ หาบ ส่วนหนังสือตอบนั้น เป็นแต่ให้พระยาวุฒาราชมนตรีทำหนังสือให้ครอเพ็ดถือออกไป คงมิใช่ความแต่ว่าอนุญาตให้พ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมือง

เมื่อครอเพ็ดไปแล้ว มีหนังสือพระยาพระคลังไปถึง มาร์ควิส เหสติงส์ฉบับหนึ่ง กล่าวโทษครอเพ็ด ว่าเข้ามาพูดจาและทำการเหลือเกิน ผิดกับความในอักษรศาสน์ที่เข้าเมืองยังกล่ามิมา หนังสือฉบับนี้ส่งไปที่เข้าเมืองเกาะหมาก ให้ส่งไปถึงมาร์ควิส เหสติงส์ ปรากฏในหนังสือราชการของอังกฤษว่า มาร์ควิส เหสติงส์ สอบถามครอเพ็ด และมีสำเนาหนังสือครอเพ็ดแก้คำถาม ว่าเรื่องทำแผนที่นั้นได้ทำแต่เล็กน้อย และได้ขออนุญาตพระยาพระคลังก่อนแล้วจึงทำ ข้อที่ว่าครอเพ็ดพูดหมิ่นประมาทเมืองไทยนั้น ปฏิเสธ

ยอนครอเพ็ดออกจากกรุงเทพ ฯ เมื่อณวันจันทร์เดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะเมียจัตวาศก จ.ศ. ๑๑๘๔ พ.ศ. ๒๓๖๕ ไปแวะตรวจที่เกาะสีชังก่อน แล้วออกจากเกาะสีชังใช้ใบไปเมืองญวน การที่ไปเมืองญวนก็ไม่สำเร็จ ด้วยญวนรังเกียจการเกี่ยวข้องค้าขายกับฝรั่งยิ่งกว่าไทยขึ้นไปอีก ครอเพ็ดกลับจากเมืองญวนจึงได้เป็นเรสิเดนต์รักษาการณ์อยู่ณเมืองสิงคโปร์ ตามความที่ปรากฏต่อมาตั้งแต่ครอเพ็ดมาเป็นเรสิเดนต์อยู่ที่เมืองสิงคโปร์ กลับวางอัธยาศัยเป็นไมตรีกับไทย มีหนังสือไปมากับพระยาพระคลัง และเอาเป็นธุระสงเคราะห์เรือไทยที่ไปค้าขายที่เมืองสิงคโปร์ กลับทำตามคำสั่งเดิมของรัฐบาลอินเดีย ถึงกับเอาเป็นธุระยอกเข้ามาให้ไทยทราย ว่าพะม่า

แต่งทูตไปชวนญวนให้ช่วยกันตีเมืองไทย ดังจะปรากฏต่อไปข้างหน้า เห็นจะเป็นด้วยเหตุอังกฤษเกิดวิวาทกันขึ้นกับพะม่า ครอเฟิดจึงเห็นประโยชน์ในการที่จะเอาใจไทย ฯ ล ฯ

การที่รัฐบาลอินเดีย แต่งครอเฟิดเป็นทูตเข้ามาคราวนั้น แม้ไม่สำเร็จได้ดังประสงค์ของครอเฟิด และเกิดเป็นปากเสียงกันดังกล่าวมาก็ดี แต่เป็นประโยชน์แก่อังกฤษดังที่รัฐบาลอินเดียต้องการด้วยตั้งแต่นั้นมา ก็มีเรือพ่อค้าอังกฤษไปมาค้าขายมากขึ้นกว่าแต่ก่อน ที่สุดจนมีคนอังกฤษชื่อฮันเตอร์[๑] เข้ามาตั้งห้างค้าขายอยู่ในกรุงเทพ ฯ ฝ่ายไทยก็ทำนุบำรุงให้ไปมาค้าขายได้โดยสะดวก เป็นแต่ไม่ยอมลดหย่อนภาษีอากรให้อังกฤษผิดกับที่เก็บจากชาติอื่น ด้วยประเพณีการค้าขายในเวลานั้น ยังถือตามแบบเดิมที่มีมาแต่ครั้งกรุงเก่า[๒]

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๓

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๗ อังกฤษกับพะม่าเกิดรบกันขึ้นเป็นครั้งแรก เหตุด้วยแย่งเมืองประเทศราชซึ่งอยู่ระหว่างอินเดียกับพะม่า คือ เมืองยะไข่ เมืองมณีปุระ และเมืองอัสสัม เป็นต้น ซึ่งพะม่าไปตีได้ไว้แต่ก่อน ครั้นอังกฤษรบกับพะม่าตีเอาเมืองเหล่านี้ได้แล้ว แต่แรกคิดจะเดินกองทัพบกเข้ามาตีเมืองอังวะ แต่มาปรากฏว่า ทางกันดารนัก

---

(๑) ไทยเรียกกันในครั้งนั้นว่า หันแตร

(๒) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๒ หน้า ๓๒๑ นอกจากนี้ยังมีในคำนำหนังสือจดหมายเหตุวงอุดมสมบัติโดยพิสดาร

อังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดจัดเป็นกองทัพเรือ ให้เซอร์ อาชิบัลด์ แคมป์เบล เป็นแม่ทัพ ยกมาเข้าปากน้ำเอราวดี ตีได้เมืองร่างกุ้งไว้เป็นที่มั่น ครั้นจะยกกองทัพตีต่อขึ้นไปพอประจวบเข้าฤดูฝน หนทางกันดาร ไพร่พลอังกฤษผิดอากาศเกิดเจ็บไข้ ทั้งระยะทางที่จะต้องรบพุ่งพะม่าต่อไปก็ยังไกล ด้วยจะต้องผ่านแดนรามัญขึ้นไปก่อนจึงจะถึงเมืองอังวะ อังกฤษจึงต้องหยุดยั้งทัพค้างฤดูฝนอยู่ที่เมืองร่างกุ้ง แต่ในเวลาที่หยุดอยู่นั้น อังกฤษแต่งทัพอีกกองหนึ่งให้ลงมาตีหัวเมืองของพะม่าตามชายทะเลข้างฝ่ายใต้ ตั้งแต่เมืองเมาะตะมะ เมืองทะวาย เมืองตะนาวศรี และเมืองมฤทไว้ได้ในอำนาจของอังกฤษทั้งสิ้น

ในเวลาเมื่ออังกฤษเกิดรบขึ้นกับพะม่าครั้งที่กล่าวนี้ เป็นเวลาปลายรัชกาลที่ ๒ ความคิดเห็นของรัฐบาลไทยในครั้งนั้นจะเป็นอย่างไร ยังไม่พบจดหมายเหตุเป็นหลักฐานพอที่จะอ้างได้เป็นแน่นอน ปรากฏแต่ว่า ทรงพระราชดำริเห็นว่า สงครามเกิดขึ้นในที่ต่อติดพระราชอาณาเขตต์ จะไว้ใจแก่เหตุการณ์มิได้ จึงโปรดให้แต่งกองทัพ ๓ กอง ทางยกให้เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรีย) เป็นแม่ทัพ ยกล่วงหน้าออกไปทางด่านพระเจดีย์สามองค์กองหนึ่ง ให้พระยาสุรเสนาเป็นแม่ทัพยกหนุนไปอีกกองหนึ่ง ทางเรือให้พระยาชุมพร (ซุย) คุมกองทัพเรือไปรักษาการทางต่อแดนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี อีกกองหนึ่ง การที่ไทยยกกองทัพออกไปครั้งนั้น ได้บอกให้อังกฤษทราบว่าจะไปช่วยอังกฤษ ฝ่ายข้างอังกฤษ เมื่อไปติดชะงักอยู่ที่เมืองร่างกุ้ง ต้องการกำลังพาหนะที่จะหายขนเครื่องสาตราวุธ และสะเบียง

อาหารส่งกองทัพที่จะยกต่อขึ้นไปในฤดูแล้ง อยากได้กำลังไทยช่วย จึงชวนให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธา เข้าไปตั้งอยู่ในแดนเมืองเมาะตะมะ ที่อังกฤษตีไว้ได้ เวลานี้ผะเอิญประจวบเปลี่ยนรัชกาลในกรุงสยาม ถึงรัชกาลที่ ๓ ไทยกับอังกฤษเกิดเข้าใจผิดกันขึ้นด้วยเหตุ ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ อังกฤษจะต้องการแต่สัตว์พาหนะ และผู้คนในกองทัพไทยใช้เป็นกำลังแบกหาม ไปใช้สอยอยู่ในบังคับบัญชาของอังกฤษ อ้างเหตุว่าเพราะวิธีการทำสงคราม วิธีของอังกฤษกับไทยไม่เหมือนกัน ถ้าไทยอยากจะรบพุ่งพะม่าโดยลำพัง ขอให้ถอดกองทัพยกไปตีหัวเมืองพะม่าจากเมืองเชียงใหม่อีกทางหนึ่ง ข้างไทยเห็นอังกฤษจะเอาเปรียบเกินไป จึงไม่ยอมให้กองทัพเจ้าพระยามหาโยธาอยู่ในบังคับบัญชาอังกฤษ พอถึงงานพระเมรุพระบรมศพ ก็ให้หากองทัพกลับคืนเข้ามากรุงเทพ ฯ

ประการที่ ๒ อังกฤษมีความคิดในชั้นแรกว่า ถ้าทำสงครามชะนะพะม่าจะคืนเมืองตะนาวศรี เมืองมฤทให้แก่ไทย แต่ว่าจะคืนให้แต่แผ่นดินกอนตอนข้างใน ส่วนข้างชายทะเลซึ่งเป็นทำเลค้าขายอังกฤษจะเอาไว้เสียเอง ส่วนทางต่อแดนอังวะ อังกฤษคิดว่า ถ้าตีได้แล้วจะกลับตั้งรามัญประเทศขึ้นตามเดิม เพื่อทอนกำลังพะม่าให้น้อยลง แต่ในเวลานั้นเชื้อวงศ์พระเจ้าหงสาวดีแต่ก่อนสายสูญ อังกฤษเลือกหาผู้ซึ่งจะเป็นที่นิยมของพวกมอญ ตั้งเป็นพระเจ้าหงสาวดีขึ้นใหม่ เจ้าพระยามหาโยธาเป็นผู้อยู่ในที่จะถูกเลือกคนหนึ่ง ความ

ทั้งสองข้อนี้ไม่เป็นที่พอใจของไทย ด้วยเมืองมฤท เมืองตะนาวศรี เมื่อเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่แต่ครั้งกรุงเก่า เป็นประโยชน์ด้วยเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเล ถ้าอังกฤษเอาชายทะเลเสีย ก็เป็นอันยึดท่าค้าขาย หาประโยชน์อันใดแก่ไทยมิได้ ไทยมีแต่จะต้องรับผิดชอบรักษาหัวเมืองต่อน ให้เป็นประโยชน์แก่อังกฤษฝ่ายเดียว ส่วนความคิดที่อังกฤษจะตั้งรามัญประเทศขึ้นอีก และโดยฉะเพาะที่เจ้าพระยามหาโยธา ตกอยู่ในผู้ต้องเลือกนั้น ไทยต้องไม่พอใจอยู่เอง ด้วยมอญได้อพยพเข้ามาเป็นไพร่บ้านพลเมืองไทย ตั้งแต่เมื่อกรุงธนบุรีครั้งหนึ่ง และเมื่อในรัชกาลที่ ๒ (กรุงรัตนโกสินทร) ครั้งหนึ่ง มีจำนวนมอญอยู่ในเมืองไทยเป็นอันมาก มอญเหล่านี้จะกลับไปฝากฝ่ายอยู่กับอังกฤษ ก็ต้องเป็นข้อรังเกียจอยู่เอง

ประการที่ ๓ เมื่อมีท้องตราออกไป ให้พระยาชุมพรยกกองทัพเรือไปนั้น ในท้องตราจะสั่งอย่างไรไม่ปรากฏ ปรากฏแต่ว่าพระยาชุมพรให้เข้าไปกวาดครอบครัวเอาคนเมืองมฤท เมืองตะนาวศรีมามาก ครั้นอังกฤษลงมาตีได้เมืองตะนาวศรี เมืองมฤท พวกพลเมืองพากันไปร้องทุกข์กับอังกฤษว่าถูกพระยาชุมพรกวาดครัว อังกฤษกำลังจะเอาใจชาวเมืองตะนาวศรี เมืองมฤท จึงขับคนเมืองชุมพรที่ไปกวาดครัวไว้ได้มาก เมื่อความทราบเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ พระยาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระพิโรธแก่พระยาชุมพร ให้เอาตัวเข้ามาจำไว้ ในกรุงเทพ ฯ

ประการที่ ๔ เกี่ยวด้วยเรื่องเมืองไทรบุรี คือเมื่อพระยาไทรทำสัญญาให้อังกฤษเช่นกาะหมากนั้น ในข้อสัญญามีว่า ยอมให้อังกฤษซื้อหาสะเบียงอาหารเอาไปจากเมืองไทรบุรีได้ โดยไม่ต้องเสียภาษีอากร ครั้นเมื่อไทยลงไปปกครองเมืองไทร ตั้งเก็บภาษีตามอย่างธรรมเนียมเหมือนกับหัวเมืองอื่น และโต้อังกฤษว่า อังกฤษไปทำสัญญากับพระยาไทรโดยพลการ ไม่ได้บอกให้กรุงเทพ ฯ ทราบตามสมควรแก่ประเพณี อีกข้อหนึ่งเมื่อเจ้าพระยานคร ฯ ลงไปตีได้เมืองไทรบุรีนั้น พระยาแประเลยงคไม่ส่งต้นไม้ทองเงินเข้ามาถวายดังแต่ก่อน พวกเมืองแประเกิดแตกกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งเห็นควรจะอ่อนน้อมต่อเจ้าพระยานคร ฯ พวกหนึ่งเห็นไม่ควรจะอ่อนน้อม ฝ่ายข้างอังกฤษก็ไม่อยากจะให้ไทยมีอำนาจล่วงเลยเขตต์เมืองไทรบุรีลงไป อาศัยเหตุทั้งสี่ประการที่กล่าวมานี้ ในปลายปีระกาสัปตศก จุลศักราช ๑๑๘๗ พ.ศ. ๒๓๖๘ เมื่ออังกฤษทำสงครามจวนจะชะนะพะม่าอยู่แล้ว หลอดแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษจึงแต่งให้นายร้อยเอกเฮนรีเบอร์นี (ซึ่งเรียกชื่อกันในสมัยนั้นว่า กะปิตันเบอรนี) เป็นทูตเข้ามากรุงเทพ ฯ เพื่อให้เข้ามาพูดจาตกลงกับไทยโดยทางไมตรี และขอให้ทำหนังสือสัญญากับไทย ให้มีไว้ต่อกันเสียเป็นหลักฐาน

นายร้อยเอกเบอร์นีมาหาเจ้าพระยานคร ฯ (น้อย) ก่อน เมื่อเจ้าพระยานคร ฯ ได้รับอนุญาตจากกรุงเทพ ฯ แล้ว จึงพานายร้อยเอก

เยอร์นิเข้ามากรุงเทพ ฯ เมื่อในเดือน ๑๒ โปรดให้เข้าเฝ้าอย่างแขกเมืองที่เคยมาแต่ก่อน และให้เสนาบดีปรึกษากับนายร้อยเอกเยอร์นิตกลงกันได้ทำหนังสือสัญญากับอังกฤษฉบับแรกเมื่อณเดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ ปีขออัฐศก จุลศักราช ๑๑๘๘ พ.ศ. ๒๓๖๙ เป็นหนังสือสัญญา ๑๔ ข้อ ฯลฯ (และ) ในคราวนั้นไทยได้ทำสัญญากับนายร้อยเอกเยอร์นิ ผู้แทนรัฐบาลอังกฤษอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยการค้าขาย เป็นสัญญา ๖ ข้อ (๑)

อักษรศาสน์ของหลอดแอมเฮิสต์ ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษที่นายร้อยเอกเยอร์นินำมานั้น โปรดให้นายกาลส มันแวนต สิลไวร์ กงสุลโปตุเกศช่วยแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วเกลาสำนวนให้รัดกุมขึ้นอีกฉบับหนึ่ง ได้พิมพ์สำเนาไว้ทั้งสองฉบับ ดังต่อไปนี้

อักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ นายกาลส มันแวนต์ สิลไวร์ กงสุลโปตุเกศเป็นผู้แปล

วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีขออัฐศก (พ.ศ. ๒๓๖๙) พระยาพิพัฒน์โกษา หลวงสุรสาคร ขุนทิพวาจา ขุนเทพวาจา นั่งณศาลาลูกขุนฝ่ายขวา เอาหนังสือเจ้าเมืองมังกล่าซึ่งกะยีตันยารนิถือมาขอเป็นทางไมตรี ให้กาลสแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทยในหนังสือนั้นว่า

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือจดหมายเหตุวงอุดมสมบัติ หน้า ๒๒

มาแต่ท่านที่นับถือลอดอำแหด เข้าเมืองเยณะรันเมืองทั้งปวงที่อังกฤษได้ข้างทวีปอินเดีย ถวายมาถึงท่านที่สูงสุดชุนหลวงเมืองไทย กรายถวายยังคมโดยนับถือตามธรรมเนียมแล้วจึงได้เขียนหนังสือนี้

ได้ ๔ ปีมาแล้ว มารเกศ หัสติ้ง (๑) ผู้มีสกุลอันใหญ่ได้ครองเมืองมังกล่าก่อนข้าพเจ้า ได้แต่งทูตใช้ให้เข้ามาเฝ้าท่านที่สูงสุด สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง เป็นสำคัญ ความนับถือและยกยอแห่งชาติอังกฤษ ตั้งแต่นั้นมาอังกฤษกับไทยมีไมตรียิ่งสนิทต่อกันมากยิ่งขึ้นไป และเมืองอังกฤษยิ่งมีไมตรีต่อขรรดาเมืองทั้งปวงข้างอินเดีย เว้นแต่เมืองอังวะ เพราะว่าเมืองอังวะประมาททำเหลือเกินที่จะอดทน เข้าให้โกรธขึ้น ให้เข้าอังกฤษยกกองทัพมาตีให้ได้ พวกไพร่ของท่านที่สูงสุดรู้จักแข้งอยู่ทุกคนว่า ซึ่งพะม่านั้นเป็นคนขยดไม่ตรงสันทั้งเมืองอังวะ และเมืองขึ้นแก่อังวะทั้งปวง ไทยต้องรู้จักที่จะมีอัชฌาศัยเดินตรงต่อชาติ มิให้ห้ามความปรารถนาของมันไม่ได้ เว้นแต่เดินโดยกำลังเครื่องสัตราอาวุธ จึงจะห้ามความปรารถนาและความนึกร้ายต่อเมืองใกล้กันนั้นจึงจะได้ ยกันกองทัพอังกฤษได้ยกขึ้นไปถึงเมืองพะม่าเมืองใด ๆ ก็ตีได้เมืองนั้นแล้ว บัดนี้เห็นว่าท่านที่สูงสุดจะมีความยินดีเป็นอันมาก ด้วยได้ยินว่าพะม่าที่เป็นสัตรูแห่งทั้งสองฝ่ายนั้นได้ต้องแพ้แก่อังกฤษในการศึกทุกอย่าง

(๑) มาร์ควิส เหสติงส์

บัดนี้อังกฤษตีได้ไว้แล้ว เมืองอาสรร เมืองอารกัน เมืองเจตุยา เมืองรำเร เมืองจินคา เมืองย่างกุ้ง เมืองตาลา เมืองยัดเสน เมืองเสเรียน เมืองพะโก เมืองเตนายิ เมืองปตน เมืองตะนาว เมืองมะตะมะ เมืองเย เมืองทวาย เมืองมฤท

ตั้งแต่ข้าพเจ้าได้เข้ามาถึงอินเดีย สำหรับเอาใจใส่การอันใหญ่ที่ขุนหลวงอังกฤษมีความไว้ใจมอบให้ข้าพเจ้า แต่เมื่อแรกยกกองทัพไปตีอังวะนั้น ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาซึ่งจะสำแดงแน่ให้ท่านที่สูงสุดเห็นความนับถือยกย่องที่ข้าพเจ้ามีต่อท่านที่สูงสุด และความปรารถนาแห่งชาติอังกฤษโดยสุจริตที่จะถ้าทางไมตรีต่อกรุงไทย ข้าพเจ้าได้สั่งให้เจ้าเมืองเกาะหมากเจ้าเมืองใหม่ไว้ ได้ข่าวการรบต่อพะม่านั้นเมื่อใด ก็ให้เอาข่าวนั้นส่งถวายเข้ามาโดยเร็วอย่าให้ขาดได้ และข้าพเจ้าได้สั่งแก่พวกกองทัพอังกฤษ และขุนนางทั้งปวงที่จะไปเมืองอังวะนั้นไว้ว่า ถ้าพยคนแลสิ่งของไทยณตำบลใด ก็ให้กองทัพเอาใจใส่ช่วยทำนุบำรุง บัดนี้เห็นว่าถึงเพลาแล้ว ที่ข้าพเจ้าจะต้องจัดทูตให้เข้าไปเฝ้าท่านที่สูงสุดโดยซื่อ ข้าพเจ้าจะได้กราบทูลความการรบพะม่าให้แจ้งทุกอย่าง และจะได้ทูลให้ทราบว่า เมืองอังกฤษจะคิดการสิ่งใด ๆ ข้างหน้าต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้เลือกเอากะยีตันหันตริยารนี้ใช้ในการอันใหญ่นี้ กะยีตันหันตริยารนีนี้ เป็นขุนนางได้ทำราชการฝ่ายตะวันออกข้างอินเดียหลายปีมาแล้ว เป็นคนรู้เข้าใจกิริยาอย่างธรรมเนียมข้างทวีปนั้นมาก เป็นคนรู้จักขุนนางของท่านที่สูงสุด

หลายท่าน เป็นต้นว่าเจ้าเมืองนคร เมืองถลาง เมืองตะกั่วทุ่ง เมืองตะกั่วป่า และบรรดาขุนนางของเจ้าเมืองทั้งนั้นสิ้น กะยีตันหันตริยารนีมีบุญซึ่งจะได้เอาความที่ข้าพเจ้าพลอยมีความยินดีแต่ในดวงใจข้าพเจ้า เพราะท่านมีที่สูงสุดได้เสด็จขึ้นนั่งบนพระที่นั่งอันใหญ่ที่สรรเสริญณกรุงไทยนี้ ข้าพเจ้ามีความปรารถนาโดยสุจริต ให้ท่านที่สูงสุดได้จำเริญไปเป็นช้านาน จะได้พระราชทานแจกพระเมตตาแก่ไพร่แห่งท่านที่สูงสุดทั้งสิ้นแก่นานาประเทศทั้งปวงที่เข้ามาณกรุงของท่าน กะยีตันหันตริยารนีจะได้กราบทูลแก่ท่านที่สูงสุด และกราบเรียนท่านเสนายดีเอง ให้จะแจ้งถ้วนถี่ยิ่งกว่ามีในหนังสือ ด้วยความชาติอังกฤษมีน้ำใจสักเท่าใด ที่จะได้รื้อฟื้นทางไมตรีต่อไทย กะยีตันหันตริยารนีใช่ว่าจะจำเพาะกราบทูลและกราบเรียนท่านเสนายดีด้วยการที่ได้รับพะม่าต่อไปข้างหน้าให้แน่ และจะแจ้งทุกสิ่ง ข้าพเจ้ามีความไว้ใจอันใหญ่หนักหนา ว่าท่านที่สูงสุดจะโปรดรับทูตที่ข้าพเจ้าให้เข้าไปโดยสะดวกด้วยอย่างดี ทูตนั้นจะได้มีน้ำใจกราบทูลให้ทรายโดยสดวกมิได้ขัดขวางแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และจะได้กราบทูลสารพัดทั้งปวง ที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นให้ท่านที่สูงสุดทราย และทูตจะได้ขัดหมายแจ้งแก่ข้าพเจ้าว่า ท่านที่สูงสุดจะเห็นชอบต้องด้วยความที่ข้าพเจ้าคิดไว้นั้นอย่างไร ทูตจะได้เชิญนออกไปให้ข้าพเจ้าทราบ เจ้าเมืองอังกฤษไม่ได้มีความปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งของท่านที่สูงสุดมิได้ปรารถนามาแต่สิ่งที่จะต้องการ คือทางที่จะใช้ให้ทางไมตรีอังกฤษ

กับไทยซึ่งมีต่อกันทุกวันนี้ยิ่งขึ้นไป และยืดยาวไป ถ้าและท่านท สูงสุดทรงพระดำริทำสัญญาสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยสัญญานั้น จึงจะเกิดประโยชน์และง่ายสะดวกและกว้างขวางในเมืองของท่าน และเพราะอย่างนี้ไมตรีจะใหญ่ยิ่งขึ้นไป และจะเกิดประโยชน์เป็นอันมากแก่ทั้งสองชาติ และเพราะสัญญานั้น เมืองเกาะหมากและเมืองขึ้นแก่ท่านที่สูงสุดเหมือนเมืองนคร เมืองสงขลา เมืองตลุง ข้างหน้าไปจะได้อยู่ราบคาบไม่รบกวนกันสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้ กะปิตันหันตรีบารนีที่ข้าพเจ้ามีความไว้ใจนี้มีฤทธิ์ที่จะยอม และจัดแจงในการสิ่งใด ๆ ที่ท่านสูงสุดทำนั้น และจะได้บอกความออกไปถึงกรมการเมืองมังกล่า กะปิตันหันตรีบารนีมีบุญที่จะคุมของเข้าถวายท่านที่สูงสุดโดยซื่อ ของข้าพเจ้าเป็นของทำที่วิลาศบ้างทำที่เมืองมังกล่าบ้าง ข้าพเจ้ามีความไว้ใจอยู่ว่า ท่านที่สูงสุดจะรับไว้เป็นสำคัญนับถือและความรำลึกของข้าพเจ้า

หนังสือนี้ทำที่เมืองป้อมชื่อวิเลม วัน ๑๓ เดือนใหม่ ศักราช ๑๘๒๕

อำแหด.

อักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ซึ่งนายกาลส มันแวนต์ สิลไวร์ กงสุลโปตุเกศ แปล แล้วเกลาสำนวนใหม่

หนังสือเอดอารนาปันลาดหัดครนา โดยยินณะรันคินดี เจ้าเมืองมังกล่า ขอกราบทูลสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวให้ทราบใต้ฝ่าละออง

ด้วยเมื่อ ๔ ปีแล้วเจ้าเมืองมังกล่าคนก่อนชื่อมาราคิศหัศติ้ง ได้ให้คนอายัดใจเข้ามาเฝ้าสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวพระองค์ก่อน ได้มาแจ้งความว่า อังกฤษยำเกรงนับถืออยากยอรักใคร่ต่อไทย แต่วันนั้นมาจนวันนี้ อังกฤษกับไทยตั้งอยู่ในความสัตย์มั่นคงรักใคร่เป็นไมตรีต่อกัน บรรดาเมืองขึ้นทั้งปวงก็รักตามด้วยกัน เว้นแต่เมืองพะม่าอวดของหอง ข้าพเจ้าอดไม่ได้จึงได้เกิดวิวาท ไม่มีเหตุสิ่งใด ด้วยมันแกล้งเบียดเบียฬทำลายเมืองอังกฤษ ๆ ยกทัพไปรบกัน แต่ว่าทำนองพะม่ายิดพลั้วโลภลาภทำโอหัง การทั้งนั้นสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยก็ทรงทรายอยู่แล้ว ข้าราชการก็รู้ ซึ่งจะทำไมตรีกับพะม่า ถึงจะทำความคิสักเท่าใด ๆ ทำนองพะม่านั้นก็เชื่อไม่ได้ ยังแต่การรบสิ่งเดียวที่จะห้ามความปรารถนาได้ มันมีแต่จะเบียดเบียฬเมืองเขตต์แดนอันใกล้กัน และยกกองทัพอังกฤษรบเมืองพะม่าล้อมรอบ ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุงไทยทรายก็จะทรงยินดี และกองทัพอังกฤษกับพะม่ามีชัยเป็นอันมาก ได้เมืองอาสรร, เมืองระเชง, เมืองเชตยา, เมืองรำรีย์, เมืองจินดา, เมืองรังคง, เมืองกาละ, เมืองมะสิง, เมืองเสเรียน, เมืองชิคุ, เมืองตะณุพยู, เมืองมัตตะมะ, เมืองเร, เมืองทวาย, เมืองมฤท, เมืองตะนาว ๑๖ เมือง ก่อนได้รบกับพะม่ายอกมาให้แจ้งข้าพเจ้าในณะนั้นเจ้าเมืองมังกล่า ซึ่งอยู่ในบังคับเจ้าเมืองอรบ นบนอบมาในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวให้ทรายว่า เจ้าเมืองอรบและขุนนางผู้ใหญ่ ๆ อังกฤษจะใคร่เป็นไมตรีกับไทย รักใคร่กันโดยใจบริสุทธิ์ ด้วยแต่ก่อนข้าพเจ้าได้ให้เจ้าเมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองใหม่ ให้เร่ง

บอกข้อความซึ่งได้รบกับพะม่าเข้าไปณกรุงไทยให้ทราย อนึ่งข้าพเจ้าได้ยังคับแม่ทัพอังกฤษและทหารทั้งนี้นว่า ถ้าพยไทยที่ใด ๆ ก็ดี อย่าให้ทำอันตรายแก่คนและเก็บเอารูปพรรณสิ่งของอันใด ๆ เป็นอันขาดทีเดียว บัดนี้ข้าพเจ้าแต่งให้กะยีตันหันตริยารนี เป็นทูตแทนตัวข้าพเจ้าเข้ามากราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย แต่บรรดาเรื่องราวซึ่งรบกับพะม่าและความปรารถนาพยาใหญ่ซึ่งได้ยังคับอังกฤษ จึงข้าพเจ้าได้เลือกสรรจัดแจงคนผู้ใหญ่ชัดเจนควรกับราชการ ได้ให้กะยีตันหันตริยารนี ซึ่งเป็นคนเดิมคุ้นในราชการเมืองฝ่ายใต้ลม เข้าใจทำนองบรรดาธรรมเนียมกะบิลเมืองแล้ว ให้รู้จักกับเจ้าพระยานคร พระยาถลาง พระตะกั่วทุ่ง พระตะกั่วป่า ซึ่งเป็นข้าราชการในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ให้กะยีตันหันตริยารนีเข้าไปเฝ้ากราบทูลสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าข้าพเจ้าฝากอภัยนบนอบยำเกรงยกยออันใหญ่โดยใจตรง ต่อพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงไทย ซึ่งว่าราชการอยู่เหนือแท่นอันมหาประเสริฐ ข้าพเจ้าขอคุณพระให้พรแก่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ให้มีพระชนม์ยืน ทรงพระจำเริญอยู่เหนือแท่นทรงอันสูง จะได้ทรงพระเมตตาปกเลี้ยงอาณาประชาราษฎร์กรุงไทยทั้งปวงและคนเมืองอื่นจะได้เข้ามาพึ่งบุญร่มเมืองฝ่ายไทย ให้กะยีตันหันตริยารนีเข้ามาแจ้งความยิ่งกว่าหนังสือ ด้วยอังกฤษปรารถนาหนักหนาจะเป็นไมตรีกับไทย กับจะให้แจ้งความแต่เดิมซึ่งได้รบกับพะม่าแล้วนั้นและยังจะทำต่อไปอีก ข้าพเจ้าเมืองมังกล่าขอให้กะยีตันหันตริยารนีทูตได้เข้าเฝ้าดังปรารถนาข้าพเจ้า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด

ประการใด กะปีตันหันตริยารนี้จะได้เอาความไปแจ้งแก่ข้าพเจ้า อนึ่ง พระยาใหญ่อังกฤษกับยรรดาผู้ใหญ่อังกฤษทั้งนั้น จะได้คิดประการใดหามิได้ คิดแต่จะเป็นไมตรีกับไทย อังกฤษกับไทยจะได้รักใคร่ต่อกันทั้ง ๒ ฝ่าย ข้าพเจ้าจึงจัดให้กะปีตันหันตริยารนีคนเชื่อใจของข้าพเจ้า แล้วเป็นคนคิดอ่านประกอบการจะได้เอาความส่งไปยังข้าพเจ้าโดยเร็ว ถ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวโปรดให้เหมือนปรารถนาซึ่งว่าทั้งนี้ เมืองไทยกับเมืองกังกฤษ สินค้าทั้งสองเมืองจะได้บริบูรณ์ไปมาง่าย มิได้เว้น อนึ่งพระยาเกาะหมากกับเจ้าพระยานครกับเมืองถลาง, เมืองสงขลา, เมืองพัทลุง จะได้เป็นทางไมตรีต่อกันมาก ๆ อย่าให้เกิดเหตุวุ่นไขว่ณวันภายหลัง อนึ่งข้าพเจ้าจัดได้สิ่งของซึ่งทำณเมืองคินดี เมืองงอรย ให้กะปีตันหันตริยารนีคุมเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เพื่อจะได้เป็นสำคัญว่า ข้าพเจ้าฝากอภัยนยนอยยำเกรงยกยออันใหญ่ ๆ ยงมาก ๆ ต่อสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว

หนังสือมาณวัน (คฤสต) ศักราช ๑๘๒๕ ปี

เฮนรี เบอนี นำหนังสือสัญญาซึ่งปิดตราของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ มาเปลี่ยนที่เมืองตรัง

ณวันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๑๕ ค่ำ จุลศักราช ๑๑๘๙ ปีกุนนพศก กะปีตันหันตริยารนีเอาหนังสือสัญญาซึ่งปิดตรามาแต่เมืองมังกล่ามาเปลี่ยนที่เมืองตรัง กะปีตันเหมกฝากรฝเรดิกมิเลดเอดแกว เมืองมังกล่า กะปีตันสะกะลันนายกำปั่นมาพร้อมกันด้วย ครั้นเปลี่ยน

หนังสือสัญญาแล้ว กะยีตันหันตริยารนิไปเมืองมฤท ว่าจะให้กะยีตันเหมกฝากรเอาหนังสือสัญญาไปเมืองมังกล่า จะเอากำปั่นซึ่งกะยีตันหันตริยารนิมานั้นต้องให้กะยีตันเหมกฝากรขึ่กลับไป อนึ่งอักษรไทยซึ่งกะยีตันหันตริยารนิเขียนบอกชื่อตรามาในหนังสือสัญญานั้นไม่ชัด กะยีตันหันตริแปลใหม่ ได้ถ่ายดวงตราตามหนังสือสัญญา เขียนอักษรไทยตามกะยีตันหันตริยารนิแปลอยู่ในแผ่นกระดาษนี้

ตราซึ่งยีคมาในหนังสือสัญญา ทางไมตรี ทางค้าขาย เหมือนกันตามอย่างถ่ายนี้

อเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

ประเทศสหปาลิรัฐอเมริกา แรกมามิทางพระราชไมตริกับกรุงสยามในรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๗๕ ตรงกับคฤศตศักราช ๑๘๓๓ ครั้งนั้นประธานาธิบดีแยกสัน แต่งให้เอดมันด์รอเบิต เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี และการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ หนังสือสัญญาการค้าขายที่ทำกับอเมริกาครั้งนั้น เป็นทำนองเดียวกับหนังสือสัญญาที่ไทยได้ทำกับอังกฤษครั้งเฮนรีเบอร์นี เป็นทูตเข้ามาในต้นรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีขอ พ.ศ. ๒๓๖๙ ข้อสำคัญนั้นคือ อังกฤษและอเมริกันยอมให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดเรือ คิดเป็นวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่าบรรทุกแต่อับเฉาเข้ามาหาซื้อสินค้า

เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท ฝ่ายไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่าปากเรือเช่นว่าแล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก (๑)

นามของนายเอดมันด์รอเบิต เรียกในหมายรับสั่งตอนแรกว่าเอมินราบัต แต่หมายรับสั่งฉบับหลัง ๆ เรียกว่า เอดแมนรอเบต ความจริงเป็นคนเดียวกันนั่นเอง หมายรับสั่งได้แสดงให้เห็นรายละเอียดในการต้อนรับทูตอเมริกัน ด้วยอัธยาศัยไมตรีอย่างดียิ่ง ดังต่อไปนี้

หมายรับสั่งว่าด้วยนายเอดมันด์รอเบิตทูตอเมริกัน เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำปีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันมีหนังสือให้เอมินราบัดชุนนางถือหนังสือเข้ามาว่าเป็นทางพระราชไมตรีค้าขาย เอมินราบัดขี่กำปั่นเข้ามาใหญ่กินน้ำลึกเข้าปากน้ำไม่ได้ ให้เรือออกไปรับตัวเอมินราบัด ๑ ชุนนางรอง ๒ คนใช้ ๑๒ รวม ๑๕ คน กำหนดจะได้ขึ้นมากรุง ฯ ณวัน เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า กำหนดฝรั่งจะได้ขึ้นมาอยู่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศอาวาศนั้น ให้ตำรวจเอาเตียงมุ้ง

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำหนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๖ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ไปตั้งให้เอมินราบัด ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ เตียง ให้พระคลังวิเศษเอามุ้งแพรไปผูกให้เอมินราบัด ๑ ขุนนางรอง ๒ รวม ๓ หลัง ให้พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเตียง ๓ เอาผ้าขาวปูฟูก ๓ เอาหมอนหนุนศีร์ษะ ๓ หมอนข้าง ๖ ให้เอมินราบัด ๑ ขุนนางรอง ๒ ให้รักษาพระองค์เอาอ่างเขียวไปจ่ายให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้กลาโหมจ่ายตุ่มน้ำให้กรมเมือง ๔ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาตุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปให้ฝรั่ง ๔ ใบ ให้กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่ง ๑๐ วันครั้งหนึ่งครั้งละ ๘ ถังกว่าฝรั่งจะกลับไป ให้พระคลังราชการเอาฟืนหุงข้าวน้ำมันพร้าว ไปจ่ายให้พอ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งเอาสิ่งของไปจัดแจงเตรียมตึกฝรั่งแต่ณวัน เดือน ๔ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเย็นให้พร้อมและขุนสารมหาดไทย กลาโหม จัตุสดมภ์ จัดแจงแต่งสิ่งของเวียนกันไปทักฝรั่งเมืองมริกัน มหาดไทย วัน เดือน ๔ ขึ้น ๙ ค่ำที่ ๑ กลาโหม วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำที่ ๒ กรมวัง วัน เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำที่ ๓ กรมนา วัน เดือน ๔ แรม ๓ ค่ำที่ ๔ กรมเมือง วัน เดือน ๔ แรม ๖ ค่ำที่ ๕ กรมท่า วัน เดือน ๔ แรม ๙ ค่ำที่ ๖ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ จัดสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่งกว่าแขกเมืองจะกลับไป และสิ่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็นเงิน ๑ ตำลึงจงทุกครั้ง แล้วให้ทำหางว่าวยื่นเสมียนตรากรมท่าจงทุกครั้ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันอังคาร เดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำปีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันมีหนังสือให้เอมิน รายัดขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ฝรั่งแขกเมืองพักอยู่ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศ์อาวาศ นายและไพร่ ๑๕ คนนั้น ให้กรมนาเอานมโคมาจ่ายให้ฝรั่งเมืองมริกัน วันละ ๒ ทะนานเสมอทุกวัน กว่าฝรั่งจะไป ให้เอามาจ่ายให้ที่ตึกฝรั่ง ตั้งแต่วันเดือน ๔ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่พระราชทานให้ฝรั่งวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำไปถึงวันเดือน ๔ แรม ๗ ค่ำ ๑๕ วันครั้งหนึ่ง เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาทเข้ากัน ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินพระคลังวิเศษเป็นเงิน ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอดแมนรอเบตขุนนางคุมเอาสิ่งของเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายนั้น ให้เจ้าพนักงานแสงต้นมารับเอานาฬิกาพก ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติมารับเอากระเช้าเงิน ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษมารับเอาแพร มารับเอาของถวายเจ้าเมืองมริกันต่อขุนราชเศรษฐี เสมียนตรากรมท่า ณจวนเจ้าพระยาพระคลัง แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

วันอาทิตย์เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก เจ้าพนักงานมารับเอาของเอดแมนรอเบตถวาย พระคลังมหาสมบัติ หลวงสุวรรณ

ภักดี หมื่นอุดม มารับเอากระเช้าเงินระเฟื่องคู่ ๑ กระเช้าเงินกลมเฟื่อง ๒ รวม ๓ คู่ พระคลังวิเศษ ขุนสำเร็จประแดง มารับเอาแพรหนังไก่ ๒๐ พับ แพรเลื่อมสีตากุ้ง ๖๐ พับ รวม ๘๐ พับ แลงในขุนทิพมงคล ปลัดกรม หมื่นพิทักษ์อาวุธ รับนาฬิกาพกไว้คู่ ๑

วันพฤหัสบดีเดือน ๕ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีมะเส็งเบญจศก ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งหมายไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอดแมนรอเบศขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย ให้พระราชทานเงินให้กับฝรั่งเงินพระราชทาน ๑ ชั่ง ซื้อกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่เดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำมาถึงวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ ๑๕ วัน ครั้งหนึ่ง ๑ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท รวม ๒ ชั่ง ๒ ตำลึง ๒ บาท แจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้นแล้ว บัดนี้ฝรั่งจะได้กลับออกไปณเมืองมริกันกำหนดจะได้ไปจากกรุง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้พระราชทานเงินกับฝรั่งอีก เงินพระราชทานให้ฝรั่งซื้อกับข้าวสิ่งของกินวันละ ๑ ตำลึง ๒ บาท ตั้งแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๘ ค่ำมาจนวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ๑๓ วัน เป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๒ บาท นั้นให้พระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานให้ฝรั่งเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๒ บาท แต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงิน ให้พระคลังวิเศษเป็นเงิน ๑ ชั่ง ๑๙ ตำลึง ๒ บาท แต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๒ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ด้วยณวันเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ เจ้าพระยาพระคลัง ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ

สั่งว่า อิศตาโตอุนิโตดาอเมริกะ เข้าเมืองมริกันแต่งให้เอดแมนรอเบต ขุนนางคุมเอานาฬิกาพก ๑ กระเช้าเงิน ๓ คู่ แพร ๘๐ พับ เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย บัดนี้เอดแมนรอเบตจะได้กลับออกไปณเมืองมริกัน โปรดเกล้า ฯ ให้จัดสิ่งของตอบแทนให้ค่าของถวายเอดแมนรอเบตนั้น ให้พระคลังมหาสมบัติจัดงาช้าง ๕ ลำหายหนัก ๒ หาย พระคลังในขวา ดีบุกหนัก ๑๐ หาย พระคลังราชการ รงค์หนัก ๒ หาย เนื้อไม้หนัก ๒๕ หาย พระคลังในซ้าย น้ำตาลกรวดหนัก ๕ หาย น้ำตาลทรายหนัก ๒๐ หาย กำยาน ๒๕ หาย พระคลังสินค้า พริกไทยหนัก ๑๑ หาย เร่วหนัก ๒ หาย ครั่งหนัก๕ หาย ฝางหนัก ๑๐ หาย แล้วให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังจัดแจงสิ่งของทั้งนี้บรรทุกเรือไปส่งให้เอดแมนรอเบต ที่ตึกฝรั่งหน้าวัดประยูรวงศ์อาวาส แต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำเพลาย่าย ๑ โมง ให้พร้อมจงทุกพนักงาน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ด้วยเจ้าพระยาพระคลัง ผู้ว่าที่สมุหพระกลาโหม รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า หมายรับสั่งไปแต่ก่อนว่า เจ้าเมืองมริกันแต่งให้เอดแมนรอเบตขุนนางเข้ามาเป็นทางไมตรีค้าขาย เอดแมนรอเบตจะได้จากกรุง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ เบิกเงินซื้อกับข้าวของกินเย็นเงิน ๑๙ ตำลึง ๒ บาท แจ้งอยู่ในหมายรับสั่งแต่ก่อนนั้นแล้ว เอดแมนรอเบตได้ไปจากกรุง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ขอเบิกเงินให้ค่ากับข้าวของกินตั้งแต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำมาถึงณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ๑๐ วัน ๆ ละ ๑ ตำลึง ๒ บาท

เป็นเงิน ๑๕ ตำลึงนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษเบิกเงินต่อพระคลังมหาสมบัติ ๑๕ ตำลึง แล้วให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑๕ ตำลึง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

จดหมายเหตุ ทูตอเมริกันเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕

วันอังคารเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก (จ.ศ. ๑๑๙๔) เอดแมนรอเบตถือหนังสือเข้าเมืองมริกันเข้ามาฉบับหนึ่ง ต้นหนังสือเป็นอักษรอังกฤษ สำเนาเป็นหนังสือจีน (ความว่า) หนังสืออันเรียกัซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองมริกันที่หนึ่ง กราบถวายบังคมมาให้ผ้าละออง ฯ สมเด็จพระเจ้ากรุงไทยที่สูงสุดอันมหาประเสริฐ ด้วยข้าพเจ้าแต่งให้เอดแมนรอเบต ขุนนางผู้ใหญ่อยู่ในเมืองมริกัน ถือหนังสือเข้ามาขอทำสัญญาทางค้าขาย และเอดแมนรอเบตคนนี้ จะว่ากล่าวสิ่งใดขอให้เหมือนข้าพเจ้าว่า ด้วยข้าพเจ้ามีใจซื่อตรงรักใคร่ต่อสมเด็จพระเจ้ากรุงไทยยิ่งนัก ขอพระผู้เป็นเจ้าโปรดให้สมเด็จพระเจ้ากรุงไทย ได้มีพระยารมียิ่ง ๆ ขึ้นไป ชาติมริกันจะได้ไปมาค้าขายเป็นไมตรีสืบไปภายหน้า หนังสือฉบับนี้เขียนที่เมืองวาชิงตัน เป็นเมืองใหญ่ในชาติมริกัน เขียนณวันเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๒ ปีเถาะตรีนิศก (มีหนังสือสำคัญประจำตัวอีกฉบับหนึ่ง ความว่า) เราอันเรียกัซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองมริกัน ขอถวายให้คนทั้งปวงรู้ ถ้าผู้ใดเห็นหนังสือฉบับนี้ให้รู้ว่า เรามีความไว้ใจแก่

เอดแมนรอเบต ว่าเป็นชาติมริกันมีสติปัญญารู้ความรอบคอบ ตั้งให้เข้ามาทำหนังสือสัญญาค้าขายต่อกรุงไทย กับขุนนางผู้ใหญ่ทั้งปวง ถ้าขุนนางผู้ใดถืออาญาสิทธิ์จะรับทำหนังสือสัญญาทางค้าขายได้ ก็ให้เอดแมนรอเบตกลับออกมาถึงเมืองวาชิงตัน จึงจะยอกข้อสัญญาให้ชาติมริกันรู้ทั้ง ๒๔ หัวเมืองให้รู้ทั่วกัน ความดังนี้ เราได้เขียนชื่ออันเรียกซอน ผู้สำเร็จราชการเมืองวาชิงตัน ด้วยลายมือของเรา ปิดตราสำหรับที่เข้าเมืองไว้เป็นสำคัญ หนังสือนี้ทำที่เมืองวาชิงตัน เขียนณวันเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๓๒ ปีเถาะตรีศก

วัน เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงจัตวาศก ฝรั่งมาแต่เมืองมริกัน เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ออกใหญ่

เป็นฝรั่งเอดแมนรอเบต ขุนนางที่ ๑ คาอิดกำมะกัน นายกำปั่นรบนายทหารที่หนึ่ง ๑ แปรเวนตะเนนเต นายทหารที่หนึ่ง ๑ ยาเรนตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑ ฝอเลยตะเนนเต นายทหารที่สาม ๑ คารอนรองตะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ โตมักรอนตะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ เกร้าผัดรอนตะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ แวนสิรองตะเนนเต นายทหารที่สี่ ๑ มอริซอน เสมียน ๑ ติกนอมอ ๑ รวม ๑๑ คน

วันจันทร์ เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเส็งเบญจศก (จ.ศ. ๑๑๙๕) ปิดตราหนังสือสัญญา ๒ ฉบับ ตราขัวแก้วปิดท้ายหนังสือที่กลาง ตารูปนก เอดแมนรอเบตปิดท้ายหนังสือที่สุด ตราขัวผันปิดประจำต่อ

ฉบับหนึ่งเอดแมนรอเบตเอาออกไปณเมืองมริกัน ฉบับหนึ่งเสมียนตรากรมนาเอาไปให้พระราชโกษาไว้ณห้องพระมาลาภูษา

ณวันอังคาร เดือน ๕ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ยมะเสงเบญจศก เอดแมนรอเบต ๑ มอแลสดเนนเต ๑ มอริซอน เสมียน ๑ ดิกนอมอ ๑ แอนสี ๑ ห้าคนไปดูแห่พระบรมศพพระราชวังบวร ฯ ดูอยู่ที่ศาลาเหนือพระที่นั่งสุธาสวรรค์

ณวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เพลาบ่าย ฝรั่งได้ล่องไปกรุงเป็นกำปั่น ๒ ลำ เรือสยามขนทุกสิ่งของพระราชทานตอยแทนลำหนึ่งไป ฝรั่งถึงกำปั่นนอกหลังเต่าน้ำลึก

นายริดซัน ชาติอังกฤษ ถือหนังสือของบริษัทอิสต์อินเดียเข้ามาขอทำสัญญาซื้อช้างไทย เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๑

เมื่อปีขอ พ.ศ. ๒๓๘๑ เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๓ บริษัทอิสต์อินเดีย แต่งให้นายริดซัน ซึ่งเรียกชื่อในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า มิสเตอร์ฤทริสซอน เข้ามาขอทำสัญญาซื้อช้าง เพื่อจะให้กิจการดำเนินโดยสะดวก สมตามความประสงค์ของบริษัท จึงมีอักษรศาสน์ของผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ให้นายริดซันถือเข้ามาด้วย ทำนองเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราช ที่ยาดหลวงฝรั่งเศสจะเข้ามาตั้งสำนักสอนศาสนาคริศตัง ได้ทูลขอพระราชศาสน์พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ และมหาสมณศาสน์ของโป๊ยเซ่งเจ้าเข้ามาเป็นสิ่งสำคัญ ข้างฝ่ายไทย พยายาม

ทุกอย่างที่จะแสดงให้อังกฤษเห็นไมตรีจิตต์อันดียิ่ง จึงจัดการต้อนรับนายริคซัน ตามที่ปรากฏเรื่องราวอยู่ในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียง ท่วงทีคล้ายกับจดรับรองทูต เป็นการให้เกียรติยศอย่างสูง มีข้อความพิสดารดังกล่าวไว้ต่อไปนี้

มิสเตอร์ฤทธิ์สซอน อังกฤษ ถืออักษรศาสน์เข้าเมืองยังกลาเข้ามาทางบก เข้าเมืองเมาะตำเดิมให้เจ้าเมืองตกราน คุมมะญพะม่าเป็นพาหนะเข้ามาด้วย ๑๐๐ คน เดินมาทางเมืองกาญจนบุรี มาหาพระยาราชบุรี ๆ จะจัดเรือส่งเข้ามาก็ไม่ยอม แล้วเดินมาเมืองนครชัยศรี พักอยู่ศาลากลาง จะข้ามแม่น้ำเมืองนครชัยศรีเข้ามากรุงเทพมหานคร พระนครชัยศรีตอบว่าทางช้างเดินไปไม่ได้ ทางนั้นเป็นพลุเป็นหลุมเป็นร่องสวนทั้งนั้น มิสเตอร์ฤทธิ์สซอนว่าพวกมอญว่าไปได้ พระนครชัยศรีตอบอีกว่าเดินไปแต่คนเดินเท้า ถ้าจะเอาช้างเข้าไปถึงกรุงก็ต้องเดินอ้อมไปถึงกรุงเก่าจึงจะไปได้ ถ้ามิสเตอร์ฤทธิ์สซอนจะเข้าไปทางนี้ให้ได้ ช้างจะไปติดหล่มอย่างไร จะโทษแก่ข้าพเจ้าไม่ได้ ถ้าจะไปทางเรือข้าพเจ้าจะจัดส่งเข้าไปให้ถึง มิสเตอร์ฤทธิ์สซอนก็ยอม ความเรื่องนี้พระนครชัยศรีตัดเสียไม่ให้เข้ามาทางบกได้นั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดนัก มิสเตอร์ฤทธิ์สซอน เข้ามาถึงกรุงเทพมหานครในเดือน ๓ ข้างแรม ให้อาศัยอยู่กับหันแตร ที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์ ปลูกแต่โรงให้พวกมอญพะม่าอยู่ มิสเตอร์ฤทธิ์สซอนได้ไปหาท่านเจ้าพระยาพระคลัง สำแดงหนังสือสำหรับตัว และอักษร

ศาสน์เจ้าเมืองบังกลา ซึ่งมีมาทูลเกล้า ฯ ถวายว่า ที่เมืองมอญเมืองพะม่าเกิดความไข้ โคกระบือล้มเสียเป็นอันมาก จนไม่มีโคกระบือจะทำนา เจ้าเมืองบังกลาขอให้ลูกค้าซื้อโคกระบือออกไปจะได้ทำไร่นา ข้อ ๑ ว่า ราษฎรอยู่ในบังคับอังกฤษ ซื้อช้างม้าโคกระบือในแขวงเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำพูน เจ้าของช้างม้าโคกระบือรับเงินไว้แล้ว ก็ไม่ให้ช้างม้าโคกระบือ ท่านเจ้าพระยาพระคลังตอบว่า ที่แผ่นดินสยาม ช้างม้าโคกระบือเป็นกำลังราชการแผ่นดิน และศึกสงครามมีมาได้อาศัย จะปล่อยให้ลูกค้าซื้อออกไปแล้ว บ้านเมืองก็จะร่วงโรยเสีย ถอยกำลังไป และที่เมืองเชียงใหม่เมืองนครลำพูนนั้น เงินทองเกี่ยวข้องกันอย่างไร ก็จะให้ข้าหลวงขึ้นไปชำระคืนให้แก่เจ้าของ มิสเตอร์ฤทธิ์สซอนก็ยอม

ครั้นณวันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ มิสเตอร์ฤทธิ์สซอนได้เข้าเฝ้าออกใหญ่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ถวายเครื่องราชบรรณาการ คือ ถ้ำมองทำด้วยกระดาษ เขียนเป็นแผนที่เมืองลอนดอน หีบเพลงยาว ๑ ศอก กว้าง ๙ นิ้ว สูง ๗ นิ้วหีบหนึ่ง ขวดปักดอกไม้กระเบื้องลายเขียนทองคู่หนึ่ง ขวดรูปพะโองกระเบื้องลายเขียนทองคู่หนึ่ง ขวดกระเบื้อง ๔ เหลี่ยมมีจุกลายเขียนทองคู่หนึ่ง ขวดแก้วรูปมงกุฎเจ้าแผ่นดินอังกฤษขวดหนึ่ง ขวดแก้วเจียรไนมีจุกรูปสูงคู่หนึ่ง ขวดแก้วพิมพ์รูปค่อมคู่หนึ่ง ขวดแก้วเจียรไนพิมพ์เล็กคู่หนึ่ง ขวดแก้วเจียรไนเป็นตะเกียงคู่หนึ่ง พรมวิลาสกว้าง ๑ ศอก ๖ นิ้ว ยาว ๔ ศอก

๑๐ นิ้วม้วนหนึ่ง พรมวิลาสยาว ๓ วา กว้าง ๘ ศอกม้วนหนึ่ง แล้วเอาของไปถวายกรมหลวงรักษ์รณเรศร ไปกำนัลเจ้าพระยาพระคลัง ของหลวงพระราชทานตอบแทน ช้างพลายสูง ๕ ศอกเศษช้างหนึ่ง เจ้าพระยาพระคลังตอบแทน ช้างพลายสูง ๔ ศอกเศษช้างหนึ่ง แล้วมิสเตอร์ฤทธิ์สซอนก็ถวายบังคมลากลับไปเดินตัดไปทางเมืองสุพรรณบุรี ไปออกด่านอุทัยธานี[๑]

ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗

ผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ได้แต่งให้นายร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี เข้ามาขอทำสัญญาการค้าขายเป็นต้น เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๘ ซึ่งไทยก็ยินดีอนุโลมตามความประสงค์ของอังกฤษ ได้ตกลงกันทำเป็นหนังสือสัญญา ๑๔ ข้อ ดังเล่ามาแต่ก่อนแล้ว ณะเพาะข้อ ๑๓ แห่งสัญญาฉบับนั้น มีความว่า

ไทยสัญญาต่ออังกฤษว่า ไทยให้อยู่รักษาเมืองไทรและไพร่พลเมืองเมืองไทร และคนเมืองเกาะหมากเมืองไทรจะได้ไปมาค้าขายอย่างเดิม และโคกระบือเป็ดไก่ข้าวเปลือกข้าวสาร ซึ่งเป็นสะเบียงอาหารไพร่พลเมืองเมืองเกาะหมาก และกำปั่นในเมืองเกาะหมากต้องการซื้อแต่เมืองไทร ไทยไม่เรียกภาษี และปากน้ำคลองใด ๆ ที่เมืองไทร ไทยไม่ตั้งส่วยขาด ไทยเรียกเอาภาษีขังกอยตามสมควร

---

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ หน้า ๑๘๗

ไทยสัญญาว่า เจ้าพระยานคร ฯ กลับออกไปแต่กรุง ฯ จะปล่อยครอบครัวข้าทาษบ่าวคนสนิทของพระยาไทรคนเก่า ให้กลับคืนไปอยู่ตามชอบใจ อังกฤษสัญญาต่อไทยว่า ไม่ต้องการเมืองไทร อังกฤษไม่มารบกวนเอาเมืองไทร และไม่ให้พระยาไทรคนเก่ากับข่าวไพร่ของพระยาไทรคนเก่า ไปรบกวนไปทำอันตรายสิ่งหนึ่งสิ่งใดณเมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ซึ่งขึ้นกับเมืองไทย และอังกฤษสัญญาว่า จะจัดแจงให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่น ไม่ให้พระยาไทรคนเก่าอยู่ที่เกาะหมาก เมืองเปไหล เมืองเปหระ เมืองสลางอ เมืองพะม่า ถ้าอังกฤษไม่ให้พระยาไทรคนเก่าไปอยู่เมืองอื่นตามสัญญา ก็ให้ไทยเรียกเอาภาษีข้าวเปลือกข้าวสารเมืองไทรเหมือนอแต่ก่อน อังกฤษสัญญาว่า ไทยแขกจีนซึ่งอยู่ณเมืองเกาะหมากจะมาอยู่ณเมืองไทร อังกฤษไม่ห้ามปราม

“เมื่อทำหนังสือสัญญากับอังกฤษเสร็จแล้ว การที่ทั้งสองฝ่ายจะต้องจัดให้เป็นไปตามหนังสือสัญญา การอย่างอื่นไม่ปรากฏว่ามีขัดข้องอย่างใด มีอยู่เรื่องเดียวแต่ที่อังกฤษจะต้องเอาตัวเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) ไปจากเกาะหมาก ด้วยตั้งแต่เจ้าพระยาไทรหนีไปอาศัยอยู่ที่เกาะหมาก ไม่ได้ไปอยู่เปล่า คิดพากเพียรยุยงอังกฤษจะให้มาตีเมืองไทรคืนให้อยู่เสมอ ครั้นเห็นว่าอังกฤษไม่ตีเมืองไทร ก็แต่งคนไปยุยงราษฎรในเมืองไทรให้ก่อการกำเริบต่าง ๆ ฝ่ายข้างอังกฤษที่ปกครองเกาะหมากนั้น ตามเนื้อความที่ปรากฏในจดหมายเหตุของอังกฤษ ดูความเห็นต่างกันเป็น ๒ พวก พวกหนึ่งอยากให้

อังกฤษยกกองทัพมารบไทยที่เมืองไทร อีกพวกหนึ่งจะเป็นด้วยรู้ว่า รัฐบาลอังกฤษที่อินเดียไม่มีความประสงค์ที่จะมารบไทย แต่แลเห็นประโยชน์อยู่ว่า การที่เจ้าพระยาไทรอยู่ที่เกาะหมาก และแกล้งก่อการวุ่นวายต่าง ๆ ในเมืองไทรนั้น เป็นเหตุให้ราษฎรเมืองไทรพากันอพยพไปอาศัยอยู่ในแดนอังกฤษมาก เป็นการทำให้เกิดประโยชน์แก่แผ่นดินของอังกฤษ จึงเป็นแต่พูดขู่ว่ากล่าวห้ามปรามเจ้าพระยาไทร แต่หาได้กวดขันจริงจังอย่างไรไม่ เจ้าพระยานคร ฯ ได้พากเพียรทำการทั้งที่จะเป็นไมตรีกับอังกฤษ ให้เหมือนกับเมื่อเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) ปกครองบ้านเมืองอยู่ และเอาใจใส่ปกครองราษฎรในเมืองไทรให้ได้รับความผาสุก ความข้อนี้มีปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของนายพันโท โล ซึ่งเป็นคนอังกฤษแต่งไว้ว่า ที่จริงเมื่อไทยปกครองเมืองไทรยุรินั้น ปกครองดีกว่าเมื่อครั้งเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) เสียอีก แต่อังกฤษที่เกาะหมากก็ไม่ได้จัดการอย่างใดในเรื่องเจ้าพระยาไทร นอกจากตอบคำยอกกล่าวของเจ้าพระยานคร ฯ ว่าการที่รับเจ้าพระยาไทรไว้ที่เกาะหมากนั้น ทำตามขนบธรรมเนียมของประเทศใหญ่ทั้งหลาย ซึ่งย่อมให้ผู้หนีร้อนมาพึ่งเย็น ได้พึ่งพาอาศัยในแดนดินเป็นที่อยู่ กับอีกอย่างหนึ่งได้ให้ไปว่ากล่าวแก่เจ้าพระยาไทรว่า ถ้าเจ้าพระยาไทรไปรบกวนไทยที่เมืองไทรยุรี จะหยุดเงินค่าเช่าไม่ยอมให้ตามสัญญาเช่าเกาะหมาก คำที่ว่านี้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด เพราะเจ้าพระยาไทรไม่ได้มารบกวนโดยเปิดเผยด้วยตนเอง เป็นแต่ลอบหนุนหลังใช้ให้ผู้อื่นมาก่อการกำเริบ ครั้นเมื่อรัฐบาลอังกฤษในอินเดียทำสัญญา

กับไทย รับรองมั่นคงว่าจะเอาเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น ถึงเวลาที่จะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไป เจ้าพระยาไทรไม่ยอมไปจากเกาะหมาก อังกฤษจะบังคับ เจ้าพระยาไทรก็แต่งทนายความให้ฟ้องในศาล ว่าเจ้าเมืองเกาะหมากจะทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพผิดกฎหมาย ต้องเป็นความกันอยู่ยกหนึ่ง ครั้นเจ้าพระยาไทรได้ระหัสระเหียนว่า ศาลจะตัดสินตามหนังสือสัญญาก็อพยพหลบหนีไปอยู่ที่ตำบลยรวส ในแขวงเมืองแประ อังกฤษต้องส่งเรือรบไปจับ ถึงเกิดต่อสู้กัน ทหารอังกฤษยิงพวกเจ้าพระยาไทรตายหลายคน ข้างอังกฤษก็ตายบ้าง จึงจับเจ้าพระยาไทรได้ ให้เอาตัวไปคุมไว้ที่เมืองมะละกาแต่นั้นมา

ต่อมาถึงปีฉลูตรีศก จุลศักราช ๑๒๐๓ พ.ศ. ๒๓๘๔ เจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) แต่งให้ตนกูดาอิ ผู้บุตร กับตนกูอาเก็บถือหนังสือเข้ามายังกรุงเทพฯ ขอให้เสนาบดีนำความขึ้นกราบบังคมทูลขอรับพระราชทานโทษที่ได้กระทำความผิดล่วงพระราชอาญามาแต่หลัง จะขอเป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท รับราชการสนองพระเดชพระคุณต่อไป เวลานั้นประจวบตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองกะยังปาสูว่าง ด้วยตนกูอาสันถึงแก่กรรม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดให้ย้ายตนกูอาหนุ่มมาเป็นผู้ว่าราชการเมืองกะยังปาสู และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกโทษพระราชทานเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) ให้กลับว่าราชการฉะเพาะเมืองไทรที่แบ่งใหม่[๑]

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำชี้แจงว่าด้วยเรื่อง มูลเหตุแห่งจดหมายหลวงอุดมสมบัติ

เมื่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) เข้ามารับราชการเป็นเจ้าเมืองไทรบุรี ตามกำหนดที่แย่งใหม่ดังกล่าวมาแล้ว เจ้าพระยาไทรตั้งใจปฏิบัติราชการสนองพระเดชพระคุณโดยความสงบราบคาบ สมควรเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยได้ จึงโปรดให้เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือทายตามไปยังผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษ ว่าบัดนี้ทรงพระกรุณาชุบเลี้ยงเจ้าพระยาไทรเก่าเช่นเดิมแล้ว ขอให้ยกเลิกหนังสือสัญญาที่ได้ทำกันไว้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ ฉะเพาะข้อ ๑๓ อันเกี่ยวด้วยเรื่องเมืองไทรบุรีนั้นเสีย ฝ่ายผู้สำเร็จราชการอินเดียของอังกฤษก็อนุโลมตาม มีข้อความตอนนี้เล่าไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียงว่า

ครั้นณวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๑๑ ค่ำนั้น มิสเตอร์ยอนำเข้าเมืองสิงคโปร์ ฝากหนังสือแขกมาถึงเจ้าพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง ใจความว่า ได้รับหนังสือของท่านฉบับหนึ่ง ลงวันพฤหัสบดีเดือนยี่แรม ๑๑ ค่ำ ปีฉลูตรีศก (พ.ศ. ๒๓๘๔) ความในหนังสือนั้นว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าเมืองไทรคนเก่ากลับคืนมารักษาเมืองไทรตามเดิม แล้วท่านขอยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ ว่าด้วยการเมืองไทรเสียข้อ ๑ ข้าพเจ้าได้ฝากหนังสือไปถึงเจ้าเมืองบังกลาแล้ว เจ้าเมืองบังกลา สั่งให้ข้าพเจ้าทำหนังสือมาถึงท่านว่า ที่จะยกหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้นก็ให้ยกเสีย แต่ให้มีความแทนข้อ ๑๓ ลงใหม่ว่า อังกฤษสัญญากับไทยว่า อังกฤษไม่อยากได้เมืองไทร และจะไม่ยกไปตี

เมืองไทรแล้วสัญญาว่า จะไม่ให้พวกเจ้าเมืองไทรเก่า ซึ่งเป็นคนร้าย ทำวุ่นวายในเมืองไทรและเมืองอื่น ๆ ที่ขึ้นแก่เมืองไทยต่อไปได้ จะไม่ให้อาศัยอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เมืองเประ เมืองสลางอ และเมืองพะม่า ซึ่งเป็นของอังกฤษแห่งใด ๆ คิดจะจัดให้ไปเสียเมืองอื่นที่ไกล ๆ ถ้าอังกฤษไม่ให้ไปอยู่เมืองอื่นเหมือนอย่างสัญญานี้ ให้ไทยเรียกภาษีข้าวเปลือกข้าวสารตามเดิม ข้าพเจ้าได้บอกไปถึงเจ้าเมืองยังกลา ๆ ก็เห็นชอบด้วยแล้ว ซึ่งโปรดให้เจ้าเมืองไทรเก่ากลับไปอยู่เมืองไทรนั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีนัก หนังสือลงเดือนออกโตเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๔๒ ตรงกับเดือน ๑๑ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีชาล จัตวาศก (พ.ศ. ๒๓๘๕)(๑)

แต่ข้อความที่ปรากฏในพระราชพงศาวดาร ดังนำมาเล่าไว้นี้ สมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสงสัยว่า บางทีความจริงจะแตกต่างไปอีกอย่างหนึ่ง จึงทรงทักท้วงไว้ว่า

ความปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดาร ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ว่า เมื่อพระยาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกโทษพระราชทานเจ้าพระยาไทร (ปะแงรัน) แล้ว โปรดให้เจ้าพระยาพระคลังมีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองสิงคโปร์ ขอยกเลิกสัญญาข้อ ๑๓ ในตอนที่ว่า อังกฤษรับสัญญาจะป้องกันไม่ให้พวกเจ้ายาไทรเข้ามาทำร้ายเมืองไทรบุรี และอังกฤษรับจะเอาตัวเจ้าพระยาไทรไปไว้ที่อื่น หนังสือสัญญาตอนนี้ได้เลิกจริง แต่ข้าพเจ้าสงสัยว่า จะเป็นด้วย

(๑) พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ หน้า ๒๖๕

อังกฤษขอเลิก มิใช่ไทยขอดังกล่าวไว้ ในพระราชพงศาวดารฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์(๑)

อเมริกันขอแก้หนังสือสัญญา

เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ประเทศสหปาลิรัฐอเมริกา แต่งให้เอดมันด์รอเบิตเป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีและการค้าขาย ได้ตกลงทำหนังสือสัญญากันเมื่อวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๓๗๕ หัวใจสำคัญในข้อสัญญาคราวนั้น ก็คืออเมริกันยอมให้ไทยเก็บค่าปากเรือ ซึ่งบรรทุกสินค้าเข้ามาขายตามขนาดเรือ คิดเป็นวาละ ๑,๗๐๐ บาท ถ้าเป็นเรือเปล่า บรรทุกแต่อับเฉาเข้ามาหาซื้อสินค้า เก็บวาละ ๑,๕๐๐ บาท ข้างไทยยอมว่า ถ้าได้เก็บค่าปากเรือเช่นว่าแล้ว จะไม่เก็บภาษีอากรอย่างอื่นจากสินค้าอีก

"ก็และในสมัยนั้น ทั้งในหลวงและเจ้านายขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย ยังประกอบการค้าขาย ตามประเพณีซึ่งมีมาแต่ครั้งกรุงเก่า แต่งเรือของตนเองไปซื้อขายสินค้าถึงนานาประเทศบ้าง เช่าระวางเรือของผู้อื่นฝากสินค้าไปมาบ้าง ส่วนการค้าขายของหลวง ยังมีพระคลังสินค้าสำหรับซื้อขายสินค้าบางอย่าง ซึ่งห้ามมิให้ผู้อื่นซื้อขายเป็นประเพณีมา พวกอังกฤษและอเมริกันเมื่อมีหนังสือสัญญาแล้ว กล่าวหาว่ารัฐบาลแย่งค้าขาย และตั้งพระคลังสินค้าเก็บภาษีโดยทางอ้อม ไม่ทำตามสัญญา ฝ่ายข้างไทยว่าไม่ได้ทำผิดสัญญา เพราะพวก

(๑) จดหมายเหตุวงอุดมสมบัติ ตอนประชุมความท้ายเรื่อง หน้า ๕๓๒

พ่อค้าแขกและจีนต้องเสียภาษีอากรอยู่อย่างเดิม พวกฝรั่งจะขอเปลี่ยนเสียค่าปากเรือแทนภาษีก็ได้ ยอมตามใจสมัคร การที่ทำสัญญานั้นไม่ได้หมายความว่าจะเลิกการค้าขายของหลวง หรือไม่อนุญาตให้เจ้านายข้าราชการค้าขาย เป็นข้อทุ่มเถียงกันดังนี้

ครั้นถึงปีขาล พ.ศ. ๒๓๙๓ รัฐบาลอเมริกัน แต่งให้มิสเตอร์โยเสฟบัลเลศเตีย เป็นทูตเข้ามาขอแก้สัญญาที่ได้ทำไว้ ทูตอเมริกันมาด้วยเรือรบ มาถึงในเดือน ๕ ต้นปีขาล พ.ศ. ๒๓๙๓ เวลานั้นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยูรวงศ์ เมื่อยังเป็นเจ้าพระยาพระคลัง ที่สมุหพระกลาโหม ลงไปลักเลขอยู่ที่เมืองชุมพร พระยาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงโปรดให้สมเด็จเจ้าพระยาบรมหาพิชัยญาติ เมื่อยังเป็นที่พระยาศรีพิพัฒน์ เป็นผู้รับทูตแทนเจ้าพระยาพระคลัง ได้จัดการรับทูตอเมริกันตามแบบอย่างราชทูตที่มาแต่ก่อน แต่โยเสฟบัลเลศเตีย ไม่สันทัดวิธีการทูต ความประพฤติและพูดจาก้าวร้าวผิดกับทูตที่เคยมาแต่ก่อน พอพูดจากับไทยเพียงข้อที่จะขอเข้าเฝ้า ก็เกิดเป็นปากเสียงเถียงแย่งกัน บัลเลศเตียเกิดโทษะ ก็กลับไปในเดือน ๖ ปีขาล หาสำเร็จประโยชน์ที่เข้ามาคราวนั้นไม่ รายการที่จัดรับบัลเลศเตียและที่ได้พูดจาว่ากล่าวกันประการใด แจ้งอยู่ในจดหมายเหตุ[๑] ซึ่งพิมพ์ไว้ต่อนี้ไป

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในคำนำหนังสือจดหมายเหตุเรื่อง ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓

จดหมายเหตุเรื่องบัลเลศเตียทูตอเมริกัน เข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๓๕๓

ณวันขึ้น ๗ ค่ำเดือน ๕ ขุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอโทศก กำปั่นไฟทำด้วยเหล็ก กะยีตันออเล็ตถือหนังสือเข้าเมืองสิงหโปรา กับหนังสือเซอร์เซมสยรุก เข้ามาส่งที่เมืองสมุทรปราการ แล้วกำปั่นไฟกะยีตันคอเล็ตกลับไปณวันขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๕ เพลาใกล้รุ่ง รุ่งขึ้นณวันขึ้น ๑๒ ค่ำเดือน ๕ คอยนอกเข้ามาแจ้งว่า เห็นกำปั่นรบใหญ่ ๓ เสาเข้ามาทอดอยู่นอกสันดอนน้ำลึกลำ ๑ แต่สังเกตดูเห็นว่าจะเป็นกำปั่นรบชาติอเมริกัน

เพลานั้นสมเด็จพระบวรมหาอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศร์รังสรรค์ พระนายไวยวรนาถ ยังอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ จึงมีรับสั่งขัดให้ขุนปริชาชาญสมุทรพูดภาษาอังกฤษได้ กับคนชาวการ ๖ คน ขี่เรือศิริยะญวนยาว ๔ วาออกไปที่กำปั่น ขุนปริชาชาญสมุทรกลับเข้ามาแจ้งว่า ไปถึงกำปั่นรบ กำมะโดอรหิต แจ้งว่ากำปั่นชื่อว่าแประโมต ยาว ๒๖ วา ปากกว้าง ๖ วาคืบ กินน้ำลึก ๑๑ ศอก คนในลำกำปั่นชาติอเมริกัน กำมะโดอรหิต ๑ ยาเลศเตีย ทูต ๑ ติศมิต กะยีตัน ๑ นายทหาร ๑๗ ต้นหนลูกเรือ ๑๙๖ รวม ๒๑๖ คน จีนคนใช้ ๔ คน รวม ๒๒๐ คน มีปืนสำหรับลำ ปืนโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๘ นิ้ว ๑๘ กระบอก ปืนโยมยาว ๔ ศอกเศษ กระสุน ๑๐ นิ้ว ๔ กระบอก รวม ๒๒ กระบอก มาแต่เมืองอเมริกัน ไปเมืองจีนแล้วกลับมาเมืองสิงหโปรา แต่มาอยู่ที่เมืองจีนกับเมืองสิงหโปราประมาณ ๔ ปีเศษ มี

หนังสือเปรสิเดนต์เจ้าเมืองอเมริกันมา[๑] ให้ยาเลศเตียเป็นทูตไปทำหนังสือสัญญาการค้าขายกับเมืองญวน ไปเข้าอยู่ที่อ่าวตุรน ๑๐ วัน หาพบปะขุนนางญวนไม่ ฝากแต่หนังสือไว้ แล้วใช้ใบมาจากอ่าวตุรน ๘ วันถึงที่นอกสันดอนน้ำลึก ๕ วา ขุนนางในกำปั่นฝากหนังสือเข้ามาถึงพระนายไวยวรนาถฉบับหนึ่ง แปลได้ความในหนังสือว่า หนังสือกำมะโดอรหิตขุนนางนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน ยอกมายังพระนายไวยวรนาถให้แจ้งว่า เปรสิเดนต์เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ยาเลศเตียเป็นทูตเข้ามาณกรุงศรีอยุธยา ขอให้พระนายไวยวรนาถจัดเรือที่สมควรไปรับทูตเข้ามา ถ้าพระนายไวยวรนาถพยกับทูตที่เข้ามาแล้วก็ให้รับโดยดี ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่เป็นคนน้อย และเขาจะใคร่ทรายว่าความไข้ที่กรุง ฯ กับเมืองสมุทรปราการเป็นอย่างไรบ้าง ขอให้เขียนหนังสือออกไปให้ทรายความก่อน มีความมาในหนังสือแต่เท่านี้ พระนายไวยวรนาถ พระยาสุรเสนา พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดา แจ้งความแล้วยอกขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดเรือรบไล่สลัดมิเสาใบเก่งทั้งปีกองทวนพลแขวใส่เสื้อแดงหมวกแดงส่งลงไปให้ แล้วสั่งให้ปลูกเรือนรับทูตเรือนใหญ่ ๕ ห้องเฉลียงรอบหลังหนึ่ง โรงครัว ๓ ห้องหลังหนึ่ง โรงพักคนใช้ ๓ ห้องหลังหนึ่ง ที่หน้าวัดประยุรวงศ์อาวาส ให้เจ้าพนักงานจัดสิ่งของไปเตรียมไว้ณโรงพักฝรั่งให้พร้อม สำหรับทูตจะได้อยู่ แจ้งอยู่ในหมายรับสั่งนั้นแล้ว

---

(๑) คือประธานาธิบดีชื่อเตเลอ

ครั้นณวันขึ้น ๑๔ ค่ำเดือน ๕ เพลาเช้า พระนายไวยวรนาถ พระยาสุรเสนา พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระยาราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดา ซึ่งลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการยกขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ว่าทูตนั้นจะให้ส่งขึ้นมาเมื่อไร พระยาพิพัฒน์โกษาตอบลงไปว่า เพลานี้ยังติดการพระศพพระเจ้าลูกยาเธออยู่[๑] ให้งดไว้ถึงณวันแรม ๗ ค่ำเดือน ๕ สิ้นการพระศพแล้วจึงให้ส่งทูตขึ้นไป แต่พระนายไวยวรนาถให้ขึ้นไปคิดราชการณกรุงเทพ ฯ แล้วจึงให้กลับลงมา

ครั้นถึงณวันแรม ๕ ค่ำเดือน ๕ เพลากลางคืน พระนายไวยวรนาถ พระยาสุรเสนา พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระราชวังสรรค์ พระยาวิเศษศักดา จึงจัดให้หลวงยกระบัตร หลวงอาจณรงค์ หลวงวุฒสรเดช เจ้ากรมทหารขึ้น หลวงฤทธิสรเดช ฝรั่งแม่นปืน ล่ามฝรั่ง ๒ คน ขี่เรือรบไล่สลัดที่ส่งลงไปลำ ๑ กับเรือแจ่วทรายยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๒ ลำ คนแจวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแดงหมวกแดงมีธงทวนยักออกไปรับทูตที่กำปั่นโยเสพยาเลศเตียทูต ๑ มิดฉนาริยหมอคิน ๑ คนใช้ ๑ ลงจากกำปั่นมาลงเรือที่ไปรับ เรือออกจากกำปั่น กำนะโดอรหิตให้ยิงปืนส่งทูต ๒๑ นัด ณวันแรม ๖ ค่ำเดือน ๕ เพลาเช้า ๓ โมงเรือซึ่งไปรับทูตเข้ามาถึงเมืองสมุทรปราการ ให้ยิงปืนป้อมผีเสื้อสมุทรรับ

(๑) พระเจ้าลูกยาเธอสิ้นพระชนม์เมื่อปีระกา พ. ศ. ๒๓๙๒ รวม ๔ พระองค์ คือ พระองค์เจ้าหญิงเกศณี ๑ พระองค์เจ้าหญิงพวงแก้ว ๑ พระองค์เจ้าชายเฉลิมวงศ์ ๑ พระองค์เจ้าชายจินดา ๑

ทูต ๒๑ นัด พระยาวิเศษสงครามทำกับข้าวของกินอย่างฝรั่งเลี้ยงดูทูต ที่ศาลากลางเมืองสมุทรปราการ แล้วส่งทูตเข้ามาถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์ เพลาบ่าย เจ้าเมืองกรมการได้รับเลี้ยงดูทูต เอาของมาทักทูต พักที่ศาลากลางเมืองนครเขื่อนขันธ์ แล้วส่งทูตขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ขึ้นอยู่ที่เรือนปลูกด้วยไม้หน้าวัดประยูรวงศ์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเช้า จัดให้พระยาวิเศษสงคราม จางวางทหารแม่นปืน ๑ หลวงวุฒสระเดช เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑ หลวงฤทธิสำแดง เจ้ากรมทหารแม่นปืน ๑ แต่งตัวโอ่โถงลงไปด้วย รับทูตขึ้นเรือนพัก แล้วสั่งให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่ง เชิญเอาเงินที่เจ้าภาษีกรมท่าพระคลังสินค้า จัดพวกครัวฝรั่งมาอยู่สำหรับทำกับข้าวของกินอย่างฝรั่ง เลี้ยงทูตกว่าทูตจะกลับไป

ครั้นณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ยาเลศเตียทำหนังสือให้ล่ามมาส่งให้พระนายไวยวรนาถฉบับหนึ่งในหนังสือว่า หนังสือมิศยาเลศเตียฝากมาถึงคุณพระนายไวยวรนาถ จะใคร่ให้ท่านทรายความว่า เจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกันสั่งข้าพเจ้าให้ถือหนังสือของเจ้าแผ่นดินนั้น มาถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในเมืองไทย ข้าพเจ้าขอให้ได้ช่องได้โอกาศจะได้หารือปรึกษากันกับขุนนางผู้ใหญ่อันตั้งเป็นธุระที่ว่ากล่าว จะได้เอาหนังสือเข้าถวายตามรับสั่ง อันจะได้ช่องนั้นยิ่งเร็วยิ่งดี หนังสือมาณวันศุกร์แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีขอโทศก พระนายไวยวรนาถทำหนังสือตอบไปให้ยาเลศเตียฉบับหนึ่งว่า หนังสือพระนายไวยวรนาถหัวหมื่นมหาดเล็ก มายังมิศโยเสฟยาเลศเตีย ด้วยมีหนังสือ

มาถึงเรานั้นได้แจ้งแล้ว ได้นำเอาความขึ้นกราบเรียนแต่ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ เสนาบดีผู้ใหญ่ว่า ครั้งก่อนอิศตาโดอุนิโดตาอเมริกาเข้าเมืองอเมริกันให้เอดแมนรอเบตขุนนาง เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาเป็นทางไมตรี จะให้ลูกค้าชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่มีความยินดี จึงพร้อมกันทำหนังสือสัญญากับเอดแมนรอเบตเป็นไมตรีทางค้าขาย เอดแมนรอเบตได้เอาหนังสือสัญญาออกไปยิดตราเจ้าเมืองอเมริกันมาในหนังสือสัญญาแล้ว ว่าขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยณเมืองอเมริกันก็เห็นดีพร้อมกัน ได้ยิดตราสำหรับเมืองมาที่ต้นหนังสือสัญญาอีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ณกรุง ฯ และขุนนางผู้ใหญ่ณเมืองอเมริกัน ก็เห็นดีพร้อมกันทั้งสองฝ่าย แล้วทางไมตรีกรุง ฯ กับเมืองอเมริกันก็สนิทกันจนทุกวันนี้ ซึ่งบาเลศเตียเข้ามาครั้งนี้จะเผ้าทูลละออง ฯ ในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้น ยังไม่ควรก่อนจะว่าด้วยการซื้อขายประการใด ก็ให้มาพูดจากันกับท่านเสนาบดีผู้ใหญ่โดยฉันทางไมตรีเถิด หนังสือมาณวันศุกร์ แรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอ โทศก แล้วท่านเสนาบดีจึงให้ล่ามมาบอกกับทูตว่า เป็นอย่างธรรมเนียมมาแต่ก่อน ทูตมาถึงที่พักแล้ว ให้จัดแจงมารับหนังสือไปแปล รู้ความแล้วจึงไว้นำทูตเข้าเผ้า ณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเที่ยงจะให้เรือลงมารับหนังสือ บาเลศเตียก็ยอม ท่านเสนาบดีจึงสั่งให้เจ้าพนักงานจัดแจงเรือไว้จะมารับหนังสือพร้อมแล้ว

ครั้นรุ่งขึ้นเพลาเช้าบาเลศเตียให้มิชชันนารีหมอมะตุนมาบอกว่า มีหนังสือมา ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งเป็นหนังสือเปรสิเดนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกันมา

ถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุง ฯ เมื่อทูตเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ แล้ว จึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว อีกฉบับหนึ่ง เป็นหนังสือเปรสิเดนต์ มีมาสำหรับตัวทูต ไม่ได้มีมาถึงผู้ใด จะให้ไปรับนั้นไม่ได้ การซึ่งจัดเรือไว้จะให้ไปรับหนังสือก็หาได้ ไปรับไม่ ด้วยครั้งนั้นเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม[๑] หาอยู่ไม่ ออกไปราชการลักเลขหัวเมืองฝ่ายตะวันตก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา[๒] ขางวางพระคลังสินค้ารับทูตแทน

ครั้นณวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอโทศก เพลาบ่าย ๓ โมงเศษ ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ๑ พระยาราชสุภาวดี ๑ พระยาสุรเสนา ๑ พระพิพัฒน์โกษา ๑ พระยาจุฬาราชมนตรี ๑ พระยาเพ็ชรชฎา ๑ พระยาสวัสดิ์วารี ๑ พระมหามนตรี ๑ พระสุริยภักดี ๑ พระนายไวยวรนาถ ๑ พระนรินทรเสนี ๑ จมื่นราชามาตย์ ๑ รวม ๑๒ คน ข้าราชการณกรุง ฯ และหัวเมือง พร้อมกันที่บ้านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นอันมาก ให้เอาเรือเก๋งทั้งบรรทุพลพายให้ครบกระทง ไปรับโยเสฟยาเลศเตียที่เรือนพัก ครั้นเรือทูตมาถึงบ้านท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ๆ ให้พระยาวิเศษสงครามขางวางทหารปืนใหญ่ หลวงวุฒสรเดช หลวงฤทธิ์สำแดง เจ้ากรม แต่งตัวโอ่โถง กับเจ้ากรมปลัดกรมนายทหาร ๘ คน ลงไปรับทูตที่สะพานตามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไทยนั้นพร้อมกันที่รับแขกรับตามธรรมเนียม

---

(๑) คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ ฯ ในรัชกาลที่ ๔.

(๒) คือ สมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ฯ ในรัชกาลที่ ๔.

โยเสฟบาเลศเตียทูตขึ้นจากเรือ เอามิชชันนารีหมอสมิทบุตรเลี้ยงมิชชันนารีหมอยอนซึ่งอยู่ที่กรุงฯแต่ก่อน ถือหิยราชศาสน์เข้าแผ่นดินเมืองอเมริกันมามือหนึ่ง ถือร่มของโยเสฟบาเลศเตียหนึ่งรักแร้มาคันหนึ่ง เดินตามหลังขึ้นไปยนหอนั่ง แต่มิชชันนารีหมอดิน มิชชันนารีหมอยอน มิชชันนารีหมอมะตุน มาคอยอยู่ก่อนแล้ว ครั้นโยเสฟบาเลศเตียมาถึงที่ประชุมแล้ว ก็นั่งยนเก้าอี้อย่างดี มิชชันนารีหมอดินนั่งถัดลงมากับมิชชันนารีหมอยอน มิชชันนารีหมอมะตุน ซึ่งอยู่ณกรุงฯก็นั่งเป็นลำดับถัดๆกันลงมา ท่านเสนายดีปราสัยกับโยเสฟบาเลศเตียทูตว่า บาเลศเตียมาทางทะเลสบายอยู่หรือ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร บาเลศเตียตอบว่ามาแต่เมืองอเมริกันเมื่อณเดือน ๑๐ ปีระกาเจกศก มาตามทางสบายอยู่ จึงถามว่ามาแต่เมืองอเมริกันมากำปั่นลำนี้หรือมากำปั่นลำใด บาเลศเตียบอกว่ามาแต่เมืองอเมริกันมากำปั่นไฟลำหนึ่ง มาลงกำปั่นลำนี้ที่เมืองกวางตุ้ง จึงถามว่ามาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่หรือ บาเลศเตียตอบว่าอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง ๓ เดือน จึงถามว่ามาแต่เมืองกวางตุ้งเมื่อเดือนไร มาแวะที่ไหนบ้างหรือเข้ามากรุงฯทีเดียว บาเลศเตียตอบว่า ถามอยู่ด้วยการเพลา บาเลศเตียจึงชักหนังสือเขียนอักษรไทยใช้กระดาษฝรั่งเหน็บมาในกลิบเสื้อส่งให้ว่า ให้ดูความในหนังสือนั้นเถิด

ความในหนังสือนั้นว่า ท่านโยเสฟบาเลศเตียราชทูตอเมริกันมาถึงท่านเสนายดีผู้ใหญ่ให้ทราบ ด้วยว่าข้าพเจ้าได้รับคำสั่งเข้าแผ่นดินอเมริกัน แล้วถือราชศาสน์เข้ามาถวาย และข้าพเจ้าปรารถนา

จะหาช่องโอกาศที่จะเอาราชศาสน์นี้เข้าถวาย ตามคำสั่งเจ้าอเมริกันนี้ และเมื่อถวายราชศาสน์ของเจ้าอเมริกันแล้ว จะใคร่เอาหนังสือข้าพเจ้าแต่งไว้ฉบับหนึ่ง ถวายแด่พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น หนังสือแปลพอเป็นใจความเป็นภาษาไทยแล้ว เพื่อท่านจะได้ทราบ หนังสือทำณวันอังคารแรม ๑๒ ค่ำเดือน ๕ ปีขาลโทศก

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า อย่างธรรมเนียมกรุง ฯ ที่จะเอาหนังสือเข้าไปถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวดังว่านี้ไม่ควร จะพูดจาการสิ่งใดให้พูดกับเสนายดีให้รู้ความก่อน เสนายดีทั้งปวงก็รักใคร่กับชาติอเมริกันเป็นอันมาก ความจะพูดจากันประการใดก็จะได้พูดจากันไปตามการ ให้สมควรกับที่เป็นไมตรีอันสนิทกัน

ยาเลศะตอบว่า จะเอาหนังสือให้กับเสนายดีนั้นไม่ได้ จะขอเฝ้าเอาหนังสือฉบับนี้ถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ให้ถูกกับในหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งมีเข้ามาถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว จะโปรดฯ ให้ขุนนางคนใดพูดการอันนั้น จึงจะได้พูดความต่อไป

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า กรุง ฯ กับเมืองอเมริกันแต่ก่อนมาก็ยังหาเคยรู้จักอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองกันไม่ทั้งสองฝ่าย เมื่อปีมะโรงจัตวาศกศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖) เจดแมนรอเบตถือหนังสืออันเรียกสะนเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเจ้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาขึดตราประจำผนึกเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนายดีได้จัดเรือกันยารับหนังสือมาแปลได้ความแล้ว จึงพาเอดแมนรอเบตเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ สมเด็จ

พระพุทธเจ้าอยู่หัวแล้ว ท่านเสนาบดีจึงทำหนังสือสัญญาทางค้าขายกับชาติอเมริกัน เอดแมนรอเบตพาเอาหนังสือสัญญาออกไปยืดตราเข้าเมืองอเมริกัน ครั้นปีวอกอัฐศกศักราชฝรั่ง ๑๘๓๗ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๐) เอดแมนรอเบตกับขุนนางหลายคนเอาหนังสือสัญญาเข้ามาส่ง แล้วว่าขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยในเมืองอเมริกัน มีความยินดีพร้อมกัน จึงได้ยืดตราเข้าเมืองอเมริกันลงในหนังสือดวงหนึ่ง ยืดตราสำหรับเมืองผูกมาในหนังสือสัญญาอีกดวงหนึ่ง ท่านเสนาบดีก็ได้จัดแจงเรือสีเขียนทองไปรับหนังสือสัญญากรุง ฯ กับชาติอเมริกัน จึงได้เป็นไมตรีสนิทกันมาทุกรุง ฯ จึงได้ถือเอาหนังสือสัญญากันอย่างเอดแมนรอเบตเข้ามา ๓ ครั้งเป็นธรรมเนียมมาจนทุกวันนี้ ยาเลศเดียเข้ามาครั้งนี้ว่าถือหนังสือเข้าเมืองอเมริกันเข้ามา เราก็ได้จัดแจงเรือจะให้ไปรับหนังสือ ให้เป็นยศเป็นเกียรติในเข้าเมืองอเมริกัน หมือนครั้งเอดแมนรอเบตเข้ามาด้วยสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวรักใคร่ในเข้าเมืองอเมริกันมาก จะให้ไมตรียืนยาวสืบไป ยาเลศเดียว่ามีหนังสือเข้ามาว่า ๒ ฉบับ ๆ หนึ่งว่าเป็นหนังสือสำหรับตัวเข้าเมืองอเมริกัน ให้มาให้คนทั้งปวงรู้ว่ายาเลศเดียเป็นทูตเมืองอเมริกันฉบับหนึ่ง ต่อยาเลศเดียได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจึงจะถวาย ไม่ส่งให้ ผิดอย่างธรรมเนียมเมื่อครั้งเอดแมนรอเบตมาทำอย่างธรรมเนียมไว้แต่ก่อน ยาเลศเดียจึงเอาหนังสือคลี่ออกให้ดูดวงตรา (พระยาศรีพิพัฒน์ ฯ) จึงทอดว่า ตราซึ่งยืดมาในหนังสือนั้นเราไม่สงสัย เราสงสัยอยู่แต่ว่า ตราไม่ยืดประจำผนึก จะมาเปลี่ยนเอาอย่างไรก็เปลี่ยนได้ ผิดกับอย่างที่เคยมาแต่ก่อน

ยาเลศเถียตอบว่า เจ้าเมืองอเมริกันเปลี่ยนกันมาหลายคนแล้ว เถียวนี้เจ้าเมืองอเมริกันจะมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองฝรั่งเศส เมืองอังกฤษก็มิได้อย่างนั้น มอยกุญแจหีบหนังสือให้ผู้ถือหนังสือไปแล้วก็หาได้ยึดตราประจำผนึกไม่

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า ซึ่งมีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองฝรั่งเศส เจ้าเมืองอังกฤษ ใส่หีบลั่นกุญแจไปไม่ยึดตรานั้นเราไม่รู้ เราถืออย่างธรรมเนียมครั้งเอดแมนรอเบตเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งนั้น มีหนังสือยึดตราประจำผนึกเข้ามาด้วยเป็นสำคัญ หนังสือเข้ามาครั้งนี้ว่าเป็นหนังสือเจ้าเมืองอเมริกัน ไม่ประจำผนึกผิดกับเมื่อครั้งเอดแมนรอเบตเข้ามา จะเชื่อฟังยังไม่ได้ ที่กรุง ๆ เราถือพระ (พุทธศาสนา) ได้พูดจาสัญญาเป็นธรรมเนียมลงแล้ว ถึงจะนานไปสักเท่าใด ๆ ก็กลับธรรมเนียมไม่ได้

ยาเลศเถียตอบว่า หนังสือเจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งนี้จะรับหรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือนั้นจะส่งให้ก็จะรับ แต่ที่จะให้เผ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวนั้นไม่ได้ ด้วยผิดธรรมเนียมกรุง ๆ อยู่

ยาเลศเถียก็ลุกจากเก้าอี้ยืนขึ้นแล้วจึงว่า ถ้าไม่รับหนังสือแล้วจะไปบอกเจ้าเมืองอเมริกัน เขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย หันหน้าออกเดินไปประมาณ ๕ ศอก ๖ ศอก แล้วกลับเข้ามาถามว่า จะรับหนังสือหรือไม่รับ

(พระยาศรีพิพัฒนรัตนราชโกษา) จึงว่า หนังสือให้ไว้ก็จะรับ แต่ความในหนังสือสัญญาข้อ ๙ มีอยู่ว่า ชาติอเมริกันเข้ามาณกรุง ฯ ก็ให้ทำตามอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ บาเลศเตียพูดให้ผิดอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ ไปดังนี้จะให้เข้าเฝ้าไม่ได้

บาเลศเตียจึงว่ากับพวกหมออเมริกันว่า ให้หมออยู่เถิดข้าจะไปแล้วบาเลศเตียก็ลงเรือไปโดยกำลังโทโส

ครั้นณวันแรม ๑๓ ค่ำเดือน ๕ โยเสฟบาเลศเตียทูตทำหนังสือมายื่นอีก ความในหนังสือที่บาเลศเตียยื่นนั้นว่า มิศโยเสฟบาเลศเตียผู้เป็นราชทูตรับใช้แต่เจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากันเป็นมิตรเดียว จะให้ถือราชศาสน์มาถึงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ส่วนพิภพอาเซียทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานครศรีอยุธยาเป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้วก็เห็นควรจะแต่งหนังสือใบนี้มาเรียนท่านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ด้วยความว่า เพลาวานนี้เมื่อข้าพเจ้าไปอยู่ที่หอเฝ้าเจ้าคุณ มีขุนนางเป็นอันดับอยู่พร้อมมีเจ้าคุณเป็นใหญ่ ข้าพเจ้าได้เข้าใจว่า ธุระที่ประชุมกันนั้นเป็นที่จะได้ปรึกษาด้วยการถวายราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถือมา ถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครศรีอยุธยานี้ เมื่อแรกเดิมเจ้าคุณได้ถามข้าพเจ้าว่าด้วยออกมาจากเมืองอเมริกันเมื่อไร ข้าพเจ้าเห็นว่าคำถามดังนี้มิได้เข้าในเรื่องความ อันเป็นเหตุให้ประชุมกัน แต่ยังได้ตอบให้ท่านทราบด้วยดี ท่านจึงได้ถามข้าพเจ้าต่อไปว่า ครั้นออกจากเมืองจีนแล้วได้ไปแวะที่เมืองอื่นบ้างหรือไม่ คำถามอันนี้ข้าพเจ้ามิได้ควรจะตอบประการใด ด้วยธุระที่ให้ประชุมกันเป็นที่จะปรึกษาด้วยการถวายราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงนำหนังสือที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วส่งให้แก่

เจ้าคุณให้ทราบ เมื่อเจ้าคุณได้อ่านหนังสือนั้นแล้วท่านได้ถามข้าพเจ้าว่า หนังสือที่ถือมานั้นเป็นอย่างไร จึงเรียกว่าเป็นราชศาสน์ ข้าพเจ้าได้ตอบว่าหนังสือพระราชศาสน์นั้นได้แปลเป็นภาษาไทย และคุณพระนายไวยวรนาถได้รับฉบับหนึ่งเป็น ๔ วัน ๕ วันแล้ว คุณพระนายไวยวรนาถอยู่ที่ในประชุมก็ว่าได้ด้วยความนี้ เจ้าคุณยังได้ว่าหนังสือราชศาสน์นั้นไม่มีตราสำหรับแผ่นดินเป็นสำคัญ ท่านยังมิได้เห็นหนังสือ ข้าพเจ้าจึงได้ไขหีบอันเป็นที่รักษาเอาหนังสือพระราชศาสน์ยกออกมาชี้ให้เห็นว่า มีตราหลวงสำหรับแผ่นดินอเมริกันตีไว้ตามธรรมเนียม เจ้าคุณก็ได้ว่าต่อไปว่า กระดาษอันห่อพระราชศาสน์นั้น มิได้ผนึกตามอย่างแต่ก่อน ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ราชศาสน์ได้รักษาไว้ในหีบทำด้วยไม้จันทน์ มีกุญแจทั้งลูกเป็นทอง ตามอย่างที่ถวายราชศาสน์แก่มหากษัตริย์เจ้ากรุงสยาม อันได้รักษาดังนี้ก็เป็นด้วยหวังจะให้เป็นเกียรติยศแก่กษัตริย์แห่งมหานครนี้เป็นอย่างยิ่ง เจ้าคุณได้อ้างว่า ด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมิศรอเบตถือราชศาสน์มา ข้าพเจ้าได้ตอบว่า ข้าพเจ้ามิได้มีช่องจะรู้ด้วยธรรมเนียมของมิศรอเบตไปทั่ว ไม่เป็นข้อใหญ่ ที่อื่นมิได้ถือ เมื่อเจ้าคุณว่าด้วยอย่างธรรมเนียมคราวมิศรอเบตมาเป็นอันมากแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ถามว่า วันข้าพเจ้าจะได้โอกาศถวายพระราชศาสน์ตามรับสั่ง เสนาบดีผู้ใหญ่จะยอมหรือมิยอมเป็นประการใด เจ้าคุณได้ร้องความว่าด้วยความคราวมิศรอเบตถือราชศาสน์มา ข้าพเจ้าได้ถามอีกว่า อันข้าพเจ้าจะได้เข้าเฝ้าถวายราชศาสน์จะได้หรือมิได้ เจ้าคุณได้กล่าวว่า เสนาบดีจะรับหนังสือราชศาสน์ และครั้นได้รักษา

กันจะจัดแจงตามสมควร ข้าพเจ้าจึงได้ว่า ถ้าเสนาบดีทั้งปวงจะรับหนังสือ และครั้นพิจารณาปรึกษากันแล้ว จึงจะคืนให้แก่ข้าพเจ้า และข้าพเจ้าจะได้ถวายตามรับสั่ง ข้าพเจ้าจะเอาหนังสือมอบให้เสนาบดีใดมิได้ขัด เมื่อข้าพเจ้าว่าดังนี้ไม่มีผู้ใดตอบประการใด ข้าพเจ้าเห็นว่าเสนาบดีผู้ใหญ่มิยอมให้เอาพระราชศาสน์ถวายตามรับสั่ง ข้าพเจ้าจึงได้ลุกขึ้นจากที่นั่งและได้ว่า อันมิยอมให้รับราชศาสน์นี้เป็นการประมาทต่อท่านผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากันเป็นเมืองเดียว การประมาทนี้เป็นข้อใหญ่ เจ้าแผ่นดินนั้นแต่งหนังสือราชศาสน์ให้จำเริญพระราชไมตรี ติดตราสำหรับแผ่นดินลงชื่อด้วยลายมือของตน ตั้งข้าพเจ้าเป็นทูตถือราชศาสน์มาในกำปั่นหลวงใช้ข้างอเมริกัน มาทางไกลสุดแผ่นดิน มาแต่เมืองอันเป็นเมืองใหญ่ อันเสนาบดีมิยอมให้เอาราชศาสน์ถวายแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ในมหานครนี้ เป็นที่อัปยศต่อเมืองอเมริกันโดยมาก จะยันดาลเหตุเป็นประการใดข้าพเจ้าจะว่ามิได้ ครั้นข้าพเจ้าได้ว่าทั้งนี้แล้ว ข้าพเจ้าได้กัมหน้าคำนับเจ้าคุณกับขุนนางทั้งหลาย แล้วก็ถอยออกมาถึงที่อยู่

ที่นั้นราชทูตจะใคร่ว่าด้วยข้อที่เจ้าคุณได้ถาม ด้วยความอันมีอยู่ในราชศาสน์แห่งเจ้าเมืองอเมริกัน ถ้าเจ้าคุณเข้าใจว่าหนังสือราชศาสน์ผนึกไว้แล้ว ที่ไหนเจ้าคุณจะได้เห็นว่าราชการ ทูตได้รู้จักความในหนังสืออันผนึกไว้แล้ว แต่ครั้นออกมาดูเห็นว่าตีตราหลวงเป็นปรากฏแก่ตาอยู่แล้ว ท่านจึงอ้างเอาเหตุว่า เมื่อมิศรอเบตนั้นราชศาสน์ติดผนึกอยู่ดูเป็นเหมือนหนึ่งท่านจะก่อเหตุมิให้รับราชศาสน์

ได้ ที่มิให้ถวายราชศาสน์แห่งเจ้าแผ่นดินอเมริกันตามรับสั่ง จะเป็นเหตุให้อัปยศแต่ข้อเดียวเท่านั้นหามิได้ ราชทูตได้ว่างคนจีนคนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นคนจีนนั้นขึ้นยกแล้ว พวกขุนนางให้พาเอาจีนคนนั้น ไปบ้านของขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุทั้งปวงของราชทูตตั้งแต่ออกจากเมืองจีนจนถึงเมืองนี้ ครั้นได้ความแล้วก็จดเขียนไว้ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อันทำดังนี้ต่อราชทูตที่มาจากเมืองอันเป็นไมตรีกัน เป็นการผิดการเคืองมากนัก ท่านไม่ได้ต้องการจะแก้โทษเลย

อนึ่งราชทูตนึกเสียดายว่าได้อยู่ที่นี่ ๘ วันมาแล้ว และขุนนางผู้ใหญ่ผู้ใดผู้หนึ่งมิได้มาเยี่ยมเยือนสักทีสักครั้งหนึ่งเลย อันใครผู้ใดจะได้เชิญไปหาผู้ใหญ่ผู้ใด หรือไปดูอะไรแปลกประหลาดก็หามิได้ เห็นจะผิดธรรมเนียมแต่ก่อน

อนึ่งราชทูตได้ยินข้อหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้หลากใจหนักหนา ซึ่งราชทูตขึ้นมาจากกำปั่นแต่ผู้เดียวมีแต่คนหนึ่งมาด้วย สำหรับจะช่วยแต่งหนังสือ ขุนนางผู้ใหญ่เอาเป็นเหตุว่ากล่าวเป็นที่สงสัย เจ้าคุณทราบอยู่ว่าที่กำมะโดผู้เป็นใหญ่ในกำปั่น กับขุนนางฝ่ายทหารและทหารทั้งหลายมิได้ขึ้นมานั้น เป็นเพราะขุนนางไทยอันมีธุระออกไปถึงกำปั่นเป็นพะยานได้กล่าวว่า โรคลงรากเป็นกำลังมีที่ในกรุง ๆ ผู้คนตายมากหนักแล้ว และยังตายทุกวัน ๆ วันละหลายคน จึงมีคำสั่งมิให้ชาวเรือขึ้นยกเลย เป็นเหตุดังนี้สิ่งเดียว

อนึ่งนอกจากการถวายราชศาสน์ ราชทูตได้รับสั่งให้ว่าด้วยการเปลี่ยน (แก้) หนังสือสัญญาอันแต่งไว้แต่ก่อน เปลี่ยน (แก้)

ข้างเติมเข้าข้าง เพราะเหตุดังนี้ ราชทูตได้แต่งหนังสือฉบับหนึ่ง จะได้กราบทูลพระกรุณาให้ทราบ หนังสือนั้นแปลเป็นภาษาไทยฉบับหนึ่ง ฝากไปให้เจ้าคุณด้วยกันกับหนังสือใบนี้

ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ในศักราชปี ๑๘๓๓ คือปีมะโรงศักราชไทย ข้อนั้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันได้มิให้ใครห้าม แต่ครั้นตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครว่าจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั้น คำสัญญานั้นจึงสิ้นกำลังเป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษีคาดค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายมิได้ อันจะขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาข้อนั้น และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขายกันจึงเป็นเหมือนหนึ่งไม่ได้เป็น ดังนี้เป็นหลายปีมาแล้ว ในศักราชปี ๑๘๓๘ (พ.ศ. ๒๓๗๑) มีกำปั่นอเมริกัน ๒ เสาครึ่งชื่อสตัดมาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกเต็มลำ ครานั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ใน (คลังสินค้า) โรงหลวงเป็นอันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษี และว่าเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำสั่งเจ้าภาษี กำปั่นนั้นจึงต้องไปซื้อในเมืองมนิลา ตั้งแต่ครานั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำปั่นอเมริกันมิอาจจะเข้ามาสักลำ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราบว่า การตั้งเจ้าภาษีดังว่ามาแล้วเป็นการผิดต่อสัญญา แลการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำปั่นฉลองไทย กำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม

และกรมสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอก หรือจะซื้อเข้ามามิต้องเสียภาษี อันนี้เป็นร้ายต่อการซื้อขายของพวกชาวอเมริกันครั้นการดังนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันดีแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกันก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมควรโดยกว้างขวางอาริรอย ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันก็จะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน กำปั่นอเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด กำปั่นไทยจะเข้าถึงเมืองอเมริกันก็ฉันนั้นขอ (ความในต้นฉบับขาด) ราชทูตในปลายหนังสือ (ความในต้นฉบับขาด) คำนับเป็นอันดี หนังสือนี้เขียนไว้ที่อยู่ของราชทูตในกรุง ฯ (ความที่ขาดตอนนี้คงเป็นลงวันที่เขียนหนังสือฉบับนี้ คือ ที่ ๑๐ เมษายน คฤศตศก ๑๘๕๐)

(จดหมายฉบับต่อไปนี้ความเป็นคำที่เตรียมจะกราบบังคมทูลเวลาเข้าเฝ้า) ข้าพเจ้า (ผู้ซึ่งเปรสิเดนต์) อเมริกัน (ซึ่ง) ครองทั้งสามสิบเมืองที่เข้ากันเป็นเมืองเดียว ท่านได้โปรดตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นทูตใช้มาถึงเมืองในทวีปอาเซีย อันตั้งอยู่ในส่วนทวีปอาเซียตะวันออกเฉียงใต้ มีพระนครศรีอยุธยาเป็นต้น จึงถือราชศาสน์มาถวายแก่พระองค์ ราชศาสน์นั้นขอถวายเดี๋ยวนี้ ท่านเจ้าแผ่นดินนั้นได้สั่งข้าพเจ้าให้กราบทูลว่า ท่านมีใจถือไมตรีต่อพระองค์เป็นอันดี ด้วยหวังจะให้ทรงพระราชไมตรีจำเริญยิ่งใหญ่ ด้วยเปิดทางขึ้นให้ชาวอเมริกันกับชาวมหา

นครศรีอยุธยานี้ไปมาหาสู่ค้าขายถึงให้ยิ่งมาก เมื่อเจ้าแผ่นดินอเมริกันตั้งใจดังนี้ ท่านจึงตั้งข้าพเจ้าให้ถืออาชญามาปรึกษาหารือกันกับเสนาบดีผู้ใหญ่ จะได้เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่งได้จัดแจงไว้ในปีคฤศตศักราช ๑๘๓๓ เป็นปีมะโรง มาแปลงเปลี่ยนตกแต่งเสียใหม่ให้ถูกต้องตามธรรมเนียมแห่งเมืองอื่นที่เป็นเมืองใหญ่ มีเมืองอเมริกันเป็นต้น ด้วยว่าในเมืองทั้งหลายเหล่านั้น ผู้เป็นกษัตริย์ครองและขุนนางผู้ใหญ่เข้าใจชัดอยู่แล้วว่า เมื่อชาวบ้านชาวเมืองไปมาค้าขายถึงกันกับประเทศอื่น ๆ มากเท่าใด วาสนาเกียรติยศแห่งเมืองนั้นก็แผ่ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

อนึ่งเจ้าแผ่นดินอเมริกันประสงค์จะให้พระองค์ทรายว่า เมืองอเมริกันนั้นหามีเมืองในประเทศอื่นมาขึ้นไม่ แลว่าการศึกสงครามกับประเทศใด ๆ ทั่วทั้งโลกนี้ไม่มี ชาวบ้านชาวเมืองทั้งปวงจึงปลงใจทำมาหากินด้วยวิชาต่าง ๆ คือ หากินด้วยทางค้าขายในประเทศอื่นโดยมาก

อนึ่งเจ้าแผ่นดินนั้นก็ได้สั่งข้าพเจ้าว่า ซึ่งพวกหมออเมริกันที่ได้มาอาศัยในมหานครนี้ ได้พึ่งพระบารมีของพระองค์ จึงปราศจากภัยอันตราย ท่านได้รู้พระคุณแล้วก็ขอบใจ แล้วท่านยัง (หวัง) ใจว่าพระองค์ยังจะโปรดอนุเคราะห์ต่อไป แต่พวกหมอกับทั้งชาวอเมริกันผู้ใด ๆ ที่จะมา และมิได้ประพฤติให้ละเมิดต่อกฎหมายแผ่นดิน ข้าพเจ้าก็ยินดีเป็นอันมาก เพราะข้าพเจ้ามีโอกาสที่จะว่า อันได้รับคำนับข้าพเจ้าโดยสมควรตามอย่างที่ได้รับราชทูตก็ขอบใจหนักหนา อัน

ข้าพเจ้าได้โอกาศเข้ามาเฝ้าพระองค์เดียวนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นเกียรติยศและคุณต่อข้าพเจ้าเป็นอันมาก

ท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ทำหนังสือตอบยาเลศเดีย ไปใจความว่า หนังสือพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนายดี มาถึงโยเสฟยาเลศเดีย ทูต ด้วยมีหนังสือมาว่า ข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ในศักราช ๑๘๓๓ คือ ปีมะโรงศักราชไทย ข้อนั้นว่าใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันมิให้ใครห้าม แต่ครั้นตั้งเจ้าภาษีแล้วไม่มีใครอาจจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของเจ้าภาษีนั้น คำสัญญาจึงสิ้นกำลังเป็นประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษี (พิกัด) ค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียวเพราะมิได้ถือสัญญาข้อนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขายกันจึงเป็นเหมือนหนึ่งมิได้เป็นดังนี้ เป็นหลายปีมาแล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ มีกำปั่นอเมริกัน ๒ เสาครึ่งชื่อสตัด มาถึงเมืองไทย จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่โรงหลวงเป็นอันมาก อันจะติราคามีแต่เจ้าภาษีและเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำเจ้าภาษี กำปั่นนั้นจึงต้องซื้อในเมืองมนิลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้วและกำปั่นอเมริกันมีอาจจะเข้ามาสักลำ

ประการหนึ่งราชทูตจะใคร่ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราบว่า การตั้งเจ้าภาษีดังว่ามาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญา และการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำได้แต่กำปั่นของไทย กำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม

และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเข้ามามิต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อการของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการดังนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันดีแล้ว เห็นเป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมด้วยใจกว้างขวางอารีรอย ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมด้วยทางไมตรีต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน กำปั่นอเมริกันได้เข้ามาถึงเมืองไทยฉันใด กำปั่นไทยจะเข้าที่เมืองอเมริกันเหมือนฉันนั้น

ความข้อนี้เห็นว่าเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๓ ปี เอดแมนรอเบตเป็นทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นนมาหามีกำปั่นชาวอเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ ด้วยอยู่หลายปีเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี ศักราชไทย ๑๑๘๙ ปีระกานพศก กำปั่นชาติอเมริกันเข้ามาลำหนึ่ง จะมาจัดซื้อน้ำตาลทรายเป็นปลายมรสุม น้ำตาลทรายซื้อขายกันสิ้นแล้ว น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่บ้างแต่น้ำตาลลูกค้าคนละเล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนักสัก ๕,๐๐๐ ยาท ครั้งนั้นนักกุดามะหะหมัด นักกุดากุละมะหะหมัด แขกลูกค้าเมืองบุมไบคุมกำปั่น ๒ ลำเข้ามาจัดซื้อน้ำตาลทราย ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขายหาบละ ๒ ตำลึง ๒ ยาท นักกุดามะหะหมัด นักกุดากุละมะหะหมัดต่อให้หาบละ ๒ ตำลึง ๑ ยาท ๒ สลึง ลูกค้าอเมริกันจะซื้อหาบละ ๒ ตำลึง เจ้าพนักงานเห็นว่า ลูกค้าชาติอเมริกันไม่ได้มาค้าขาย

นานแล้วพึงจะมีมา จะช่วยสงเคราะห์ให้ลูกค้าชาติอเมริกันได้ซื้อน้ำตาลทรายไป จะได้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวกับลูกค้าณกรุง ฯ จะให้ขายน้ำตาลทรายให้กับพวกอเมริกันให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง นักกุดามะหะหมัด นักกุดากุละมะหะหมัด ลูกค้าเมืองยมไยมาต่อไว้หาบละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวกอเมริกันก็ไม่ขึ้นราคาให้ เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อกัน ความดังนี้จะว่าเจ้าภาษีตั้งพิกัดราคาน้ำตาลทราย ให้ลูกค้าซื้อขายกันให้ผิดหนังสือสัญญาประการใด ใครเอาความไปยอกเล่ากับโยเสฟยาเลศเตียทูต จึงได้หยิบยกเอาขึ้นว่า ข้อหนึ่งว่าการตั้งเจ้าภาษีดังว่ามาแล้วเป็นการผิดข้อคำสัญญา และการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำได้ก็แต่ในกำปั่นฉลองไทย กำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเข้ามามิต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการอันนั้นแล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตร์สะหายกันดีแล้ว เห็นเป็นอันจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่ ความดังนี้ยากที่จะพูดจาความบ้านเมืองด้วยโยเสฟยาเลศเตียต่อไป มาถึงแรกจะได้พบปะกันควรที่จะปราสัยพูดจาเป็นความยินดีต่อกัน โยเสฟยาเลศเตียก็โกรธขึ้นมา ตัดความห้ามเสียไม่ให้พูดจาว่าข่วยการเพลา เอาหนังสือซึ่งเขียนใส่กลับเสื้อมาส่งให้ ความในหนังสือว่าจะขอถวายหนังสือแด่พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะใคร่เอาหนังสือที่ทำไว้ฉบับหนึ่ง ถวายแด่สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวในคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น

เสนาบดีพร้อมกันตอบว่า ธรรมเนียมกรุง ฯ ต้องรับเอาพระราชศาสน์มาแปลให้รู้ความในพระราชศาสน์ก่อน จึงจะนำทูตเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ เหมือนอย่างเมื่อครั้งเอดแมนรอเบตเป็นทูตเข้ามา โยเสฟยาเลศเตียก็โกรธลุกขึ้นกระทำหยาบหยามข่มขู่ในที่ประชุม กรุง ฯ รักใคร่ในทางไมตรีชาติอเมริกันอยู่ จึงกระทำได้ดังนี้ ผิดกับทูตซึ่งมาแต่ก่อน ๆ จะพูดจาการบ้านเมืองกันสืบต่อไปประการใดได้

ข้อหนึ่งว่า ได้ข่าวคนจีนคนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นจีนคนนั้นขึ้นยกแล้ว พวกขุนนางให้พาตัวจีนคนนั้นไปบ้านของขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุทั้งปวงของโยเสฟยาเลศเตียราชทูต ตั้งแต่ออกจากเมืองจีนมาจนถึงเมืองนี้ ครั้นได้ความแล้ว ก็ให้จดหมายเขียนไว้ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อันทำดังนี้โยเสฟยาเลศเตียราชทูตที่มาจากเมืองอันเป็นไมตรี เป็นการผิดการเคืองมากนักทนไม่ได้ ต้องการจะแก้โทษเสีย ความข้อนี้จีนซึ่งโดยสานเรือนำขึ้นมาจากกำปั่นรบ จีนคนนี้เป็นจีนเข้ามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีนกลับเข้ามากับกำปั่นรบ ฝ่ายไทยจะได้รู้ว่า โยเสฟยาเลศเตียจ้างมาเขียนหนังสือนั้นหาไม่ เป็นอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้องไถ่ถามถึงทางไปมาตามธรรมเนียม ไม่เกี่ยวข้องอันใดกับโยเสฟยาเลศเตีย ไม่ควรที่จะหยิบยกเอาความเล็กน้อยขึ้นโกรธซึ่งเป็นข้อใหญ่

ข้อหนึ่งว่า นิกเสียตายว่าได้อยู่ที่นี่ ๘ วันมาแล้ว และขุนนางผู้ใหญ่ผู้ใดผู้หนึ่งมิได้เยี่ยมเยือนสักทีสักครั้งหนึ่งเลย อันใครผู้ใดจะได้เชิญให้ผู้ใหญ่ผู้ใดหรือไปดูอะไรแปลกประหลาดหามิได้ เห็นว่า

ผิดธรรมเนียมแต่ก่อน ความข้อนี้ล่ามและเจ้าพนักงานก็มาอยู่พิทักษ์รักษาพร้อมแล้ว ได้จัดเรือพลพายให้มาประจำอยู่ สำหรับจะได้ไปเที่ยวเล่นตามสบาย ขุนนางฝรั่งพระยาวิเศสสงคราม นายทหารผู้ใหญ่ ก็ได้ไปมาเยี่ยมเยือนอยู่มิได้ขาด ขุนนางไทยนั้นจะไปมาเยี่ยมเยือนบ้างก็ผิดภาษากัน เห็นว่าโยเสฟยาเลศเตียมักโกรธชิง จะพูดจาประการใดกลัวจะเกิดความจึงไม่มา หนังสือมาณวันศุกร์ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๖ ปีขอโทศก

เมื่อณวันพฤหัสบดี ขึ้น ๗ ค่ำ เดือน ๖ ยาเลศเตียทำหนังสือมายื่นอีกว่า หนังสือของโยเสฟยาเลศเตีย ผู้ราชทูตรับใช้ของเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้งสามสิบเมืองอันเข้ากันเป็นเมืองเดียว ถือราชศาสน์มาถึงเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ในพิภพส่วนอาเซียทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีมหานครศรีอยุธยาเป็นต้น ฝากมาถึงเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ด้วยว่าเมื่อเจ้าคุณยังมิได้กลับเข้ามาในกรุงเทพ ฯ กำปั่นหลวงเป็นเรือรบชื่อแปรโมตถือธงอเมริกัน ได้ส่งข้าพเจ้าเข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร ครั้นได้เข้ามาแล้ว ได้รับเชิญเข้าที่หอเฝ้าของเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ กับขุนนางอื่น ๆ ได้ว่ากล่าวปรึกษากัน ด้วยการที่จะเอาราชศาสน์ซึ่งข้าพเจ้าถือมานั้น จะเข้าเฝ้าถวายตามข้าพเจ้ารับสั่งแต่เจ้าแผ่นดินอเมริกัน เจ้าคุณศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษากับขุนนางทั้งหลาย เพราะเหตุต่าง ๆ มิยอมให้ถวายราชศาสน์ ข้าพเจ้าจึงได้คอยท่าหลายวัน คิดจะได้ยินด้วยความนั้นต่อไป ครั้นหลายวันมาแล้วข้าพเจ้าก็ได้แต่งหนังสือ ๒ ฉบับ ฝากให้เรียนเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ฉบับหนึ่ง ได้เล่าเหตุการที่ปรึกษาว่า

กล่าวกับเจ้าคุณเมื่อไปบ้านของท่านวันก่อนนั้น ก็ได้เล่าความอันเป็นเหตุจะให้ว่าและควรจะแก้เสีย

อนึ่งก็ได้ว่าด้วยการในขุนนางผู้ใหญ่ในมหานครกระทำให้เสียประโยชน์ในหนังสือสัญญาอันมีมาแล้ว อันควรจะถือให้ครัดเคร่ง หนังสือฉบับหนึ่งนั้นแต่งไว้หวังจะให้ทรายว่า ด้วยการทางจะถวายราชศาสน์นั้น ข้าพเจ้ามิได้ปรารถนาจะผิดอย่างธรรมเนียมแห่งแผ่นดินเลย หนังสือทั้งสองฉบับนั้น หมอมะตุนได้ถือไปให้แก่บุตรของเจ้าคุณ คือคุณพระนายไวยวรนาถ ๆ ได้ว่าจะส่งให้เจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ ตั้งแต่นั้นมาเป็น ๕ วัน ราชทูตมิได้รับหนังสือตอบประการใดเลย ไม่ได้ยินผู้ใดว่าจะมีหนังสือตอบมา ฝ่ายแผ่นดินอเมริกันยังถือไมตรีต่อมหานครเป็นอันดี ที่เจ้าแผ่นดินอเมริกันให้ทูตถือราชศาสน์มาถวายครานี้เป็นสำคัญ ว่ายังถืออยู่ดี ถึงการดังนั้นอันราชทูตเห็นว่ามหานครทั้งผู้เป็นใหญ่ในมหานครถือไมตรีต่อเมืองอเมริกันก็หาเห็นไม่ มีแต่จะเห็นว่ามหานครมิได้ปรารถนาจะขาดจากทางไมตรีแล้ว เมื่อการเป็นดังนี้แล้วจำเป็นให้ราชทูตเรียนเจ้าคุณว่า ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ในมหานครไม่มีน้ำใจปรึกษาหารือกันต่อไป ราชทูตจะได้ลงเรือออกไปถึงกำปั่นอันถือของอเมริกัน ครั้นจะกำหนดวันลงเรือออกไป ก็กำหนดเป็นวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๖ ขอเจ้าคุณได้โปรดสั่งด้วยเรื่องที่ออกไป ราชทูตขอคำนับเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังเป็นอันดี หนังสือมาณวันพุธ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๖ ปีขอโทศก

หนังสือฉบับนี้ยาเลศเตียว่าเจ้าพระยาพระคลังกลับยอกถึงกรุง ฯ ณวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือนยี่จึงทำมาให้ เจ้าพระยาพระคลังไม่ตอย

ณวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟยาเลศเตียทำหนังสือมายื่นอีกฉบับหนึ่งว่าจะขอลากลับไปกำปั่น ความในหนังสือว่า หนังสือของท่านโยเสฟยาเลศเตียราชทูตเมืองอเมริกัน ฝากมาถึงท่านคุณพระนายไวยวรนาถให้ทรายว่า ข้าพเจ้าได้ยินพวกหมออเมริกันได้พบคุณพระนายไวยวรนาถเมื่อเพลาค่ำนี้ว่า แต่ขุนนางไทยปรารถนาจะให้พวกหมออเมริกันนั้นไปส่งท่านราชทูตถึงกำปั่น ท่านราชทูตก็มีความยินดีด้วย แต่ว่าเพลาพรุ่งนี้เป็นวันพระของพวกคริดพระเยซู เป็นวันถือ พวกหมอไม่ชอบที่จะไปในกลางทางในวันพระนั้น ข้าพเจ้าจะกำหนดที่จะออกไปกำปั่นนั้นแต่ณวันจันทร์ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ เพลาเช้าทีเดียว

อีกประการหนึ่งเรือที่จะไปนั้นข้าพเจ้าขอเรือหลวงที่ไปรับข้าพเจ้าเข้ามานั้น หรือเรือล่องยอดกะยีตันปรอนหรือมิศเซส์ ถ้าจะโปรดให้เรือกะยีตันปรอนไปส่งข้าพเจ้า ขอให้กะยีตันปรอนไปส่งด้วย เพราะว่าข้าพเจ้าไม่รู้จักคนอื่น ด้วยกะยีตันปรอนไว้เนื้อเชื่อใจเป็นคนชำนาญในการทะเลนั้น หรือจะมีหนังสือไปถึงนายกำปั่นให้เอาเรือล่องยอดเข้ามารับที่หลังเต่าก็ได้ แต่ว่าเห็นไม่สู้ดี เพราะว่าพวกหมอไปส่งถึงกำปั่นไม่ได้ด้วย พวกหมอจะกลับมาก็ไม่มีเรือจะกลับมา ข้าพเจ้าขอให้ไปมาโดยดี หนังสือนี้มาณวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ยังขอโทศกหนังสือนี้ไม่ได้ตอย

ท่านเสนาบดีทรายความแล้ว สั่งให้จัดเรือแง่ทรายยาว ๑๒ วา ๑๓ วา ๒ ลำ มีชองทวนคนแจวลำละ ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแดงหมวกแดงเตรียมไว้ ถึงกำหนดจะได้ส่งโยเสฟยาเลศเตียทูตลงไปถึงเมืองสมุทรปราการ แล้วให้มีหนังสือพระนายไวยวรนาถส่งไปถึงกำมะโดนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน ซึ่งเข้ามากับยาเลศเตียทูตฉบับหนึ่ง

ความในหนังสือว่า หนังสือของนายไวยวรนาถผู้ได้บังคับกำปั่นรบและปากน้ำกรุงเทพ ฯ มาถึงกำมะโดอรหิต ขุนนางนายทหารกำปั่นรบอเมริกันด้วยใจรักใคร่ยิ่งนัก ขอเล่าความออกมาให้กำมะโดอรหิตฟังด้วยท่านมีหนังสือเข้ามาถึงเราว่า ให้จัดเรือใหญ่ลำหนึ่งกับคนแจวที่ดีออกไปรับขุนนาง ถ้าเราพบขุนนางที่เข้ามาแล้ว ขอให้ (รับรอง) โดยดี ด้วยคนนั้นเป็นขุนนางผู้ใหญ่มิใช่ขุนนางผู้น้อย เราก็ได้นับถือตามหนังสือของท่านที่มีเข้ามา จึงจัดเรือเสา เรือใบยาว ๑๑ วา ๑๒ วา ๓ ลำ คนแจว ๔๐ คน ๕๐ คน ใส่เสื้อแดงหมวกแดงมีชองทวนบ้กเหมือนอย่างรับทูตมาแต่ก่อน ๆ ออกไปรับโยเสฟยาเลศเตียทูตกับหนังสือที่มีมาแต่เมืองอเมริกัน ณวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๕ โยเสฟยาเลศเตียทูตอเมริกันนาย ๑ มิชชันนารีชื่อดิน ๑ คนใช้คน ๑ ลงเรือที่ออกไปรับมาถึงเมืองสมุทรปราการ ก็ได้ยิงปืนป้อมรับทูตอเมริกัน ๒๑ นัดเป็นคำนับ ตามอย่างรับทูตมาแต่เมืองใหญ่ซึ่งเป็นไมตรีกันได้เชิญโยเสฟยาเลศเตียขึ้นกินเลี้ยงที่เมืองสมุทรปราการ แล้วส่งโยเสฟยาเลศเตียทูตขึ้นมาถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์เป็นเมืองชั้น ๒ ผู้รักษาเมืองกรมการก็ได้จัดลูกไม้ของกินไปกำนัลและเลี้ยงดูตามอย่าง

ธรรมเนียม ท่านเสนายดีรู้ความให้จัดแจงปลูกเรือนใหญ่เป็นที่อยู่มีรั้วล้อมรอบเป็นบริเวณ ทำให้ทูตอยู่สมยศเกียรติในชาติอเมริกัน ครั้นโยเสฟยาเลศเตียขึ้นไปกรุง ฯ ก็ได้เชิญโยเสฟยาเลศเตียอยู่ที่เรือนใหม่ จัดพ่อครัวมาให้ประจำทำกับข้าวของกินเลี้ยงดูมิได้ขัดสน จัดเรือและคนไว้สำหรับโยเสฟยาเลศเตียจะได้ไปเที่ยวตามสบายอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ ทูตมาแต่ก่อน ๆ ขึ้นไปถึงที่อยู่เป็นปกติดีแล้ว ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดเรือให้ลงมารับหนังสือขึ้นไปแปลจะได้รู้ความในหนังสือ ท่านเสนายดีจะได้นำความในหนังสือขึ้นกราบบังคมทูลแต่พระยาทสมเด็จพระมหากษัตราธิราชเจ้าให้ทรงทราบ โยเสฟยาเลศเตียมาถึงที่อยู่ณวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ เจ้าพนักงานรับโยเสฟยาเลศเตียขึ้นอยู่ที่พักแล้ว ยอกว่าในวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ เพลาเที่ยง จะจัดเรือกระบวนแห่รับหนังสือ โยเสฟยาเลศเตียก็ยอม ครั้นรุ่งขึ้นเพลาเช้าโยเสฟยาเลศเตียทูต ให้มิชชันนารีหมอมะตุนมายอกว่าหนังสือมีมา ๒ ฉบับ ฉบับหนึ่งเป็นหนังสือเปรสิเดนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกันมีมาถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวกรุง ฯ เมื่อโยเสฟยาเลศเตียได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ แล้วจึงจะเอาหนังสือถวายในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวอีกฉบับหนึ่ง เปรสิเดนต์มีมาจะให้คนทั้งหลายรู้ว่า ได้แต่งให้โยเสฟยาเลศเตียเป็นทูตเข้ามาณกรุง ฯ เป็นหนังสือสำหรับตัวมิได้มีมาถึงผู้ใด จะให้รับไปนั้นไม่ได้ การซึ่งจัดแจงกระบวนแห่เรือไว้จะไปรับหนังสือก็ค้างอยู่

ครั้นณวันแรม ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ท่านเสนายดิโปรดให้ประชุมพร้อมกันณบ้านท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา แล้วจึงให้เรือยาวมีกันยาสำหรับขุนนางขี่ พลพาย ๒๐ คน ไปรับโยเสฟยาเลศเตีย จะได้พูดจากันโดยฉันไมตรีรักใคร่ เมื่อเรือถึงสะพานที่จะขึ้นบ้านท่านเสนายดี ๆ ก็ให้พระยาวิเศษสงคราม ฝ่ายนายทหารใหญ่ ๑ หลวงวุฒสรเดช หลวงฤทธิสำแดง นายทหารที่ ๒ กับตัวนาย นายทหาร ๘ คนลงไปคอยรับขึ้นยกตามธรรมเนียมฝรั่ง ขุนนางไปทันพร้อมกันที่รับแขกตามธรรมเนียมไทย โยเสฟยาเลศเตียขึ้นจากเรือ เห็นมิชชันนาริสมิทบุตร์เลี้ยงมิชชันนารียอน ถือหีบหนังสือที่ว่าเป็นราชศาสน์ยืดตราเจ้าเมืองอเมริกันมามือหนึ่ง ถือร่มของโยเสฟยาเลศเตียทูตมามือหนึ่งเดินตามหลังมา ขุนนางไทยได้เห็นดังนั้นก็มีความเสียใจ ว่าพระราชศาสน์เจ้าเมืองอเมริกันมาถึงพระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุง ฯ พระนามทั้งสองฝ่ายอยู่ในหนังสือ เอาถือเดินตามหลังมาดังนี้ไม่สมควรตามอย่างธรรมเนียมไทย เมื่อครั้งเอดแมนรอเบตพาพระราชศาสน์เจ้าเมืองอเมริกันเข้ามาครั้งก่อน ขุนนางเจ้าพนักงานได้จัดแจงเรือเชิญทองไปรับพระราชศาสน์ขึ้นมาแปลตามอย่างธรรมเนียม เมื่อเอดแมนรอเบตไปหาท่านเสนายดีก็มีทหารมีผีพาย มีปี่ มีกลอง ข้าวนำหน้าสมเกียรติสมยศดูงาม ครั้นโยเสฟยาเลศเตียขึ้นมาถึงที่ประชุมแล้วก็นั่งบนเก้าอี้อย่างดี มิชชันนารีหมอคันนั่งถัดลงมากับมิชชันนารีหมอยอน มิชชันนารีหมอมะตุนซึ่งอยู่ณกรุง ฯ ก็นั่งเป็นลำดับถัด ๆ กันลงมา ท่านเสนายดีปราสัยตามอย่างธรรมเนียมว่า โยเสฟยาเลศ

เตียทูตมาทางทะเลสบายอยู่หรือ มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อไร มากำปั่นลำหรือมากำปั่นลำใด มาอยู่ที่เมืองกวางตุ้งนานอยู่หรือ

โยเสฟยาเลศเตียตอบว่า มาแต่เมืองอเมริกันเมื่อเดือน ๑๐ ปีระกาเอกศก มาทางทะเลสบายอยู่ มาจากเมืองอเมริกัน มาจากกำปั่นไฟมาอยู่ที่เมืองกวางตุ้ง ๓ เดือน มาลงกำปั่นลำนี้ที่เมืองกวางตุ้ง

ท่านเสนายดิถามต่อไปว่า มาแต่เมืองกวางตุ้งแวะที่ไหนบ้างหรือเข้ากรุง ฯ ทีเดียว

โยเสฟยาเลศเตียว่า จะถามอยู่อย่างนี้ป่วยการเพลา ว่ากล่าวเป็นโกรธขึ้ง จึงชักเอาหนังสือในกลับเสื้อออกยื่นให้ เขียนเป็นอักษรไทยว่า ท่านโยเสฟยาเลศเตียราชทูตอเมริกัน จะขอถวายหนังสือแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว แล้วจะได้เอาหนังสือที่แต่งไว้ฉบับหนึ่งถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวคราวเมื่อยังเฝ้าอยู่นั้น หนังสือนี้แปลเป็นภาษาไทยเพื่อท่านจะได้ทราย ท่านเสนายดีจึงว่าอย่างธรรมเนียมกรุงเทพ ฯ ที่เอาหนังสือไปถวายในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวดังว่านี้ไม่ได้ จะพูดการสิ่งใดก็ให้พูดกับเสนายดีให้รู้ความก่อน เสนายดีและขุนนางทั้งปวงก็รักใคร่กับชาติอเมริกันอยู่เป็นอันมาก ความจะพูดกันประการใดจะได้พูดกันไปตามการ ให้สมควรที่เป็นไมตรีสนิทกัน โยเสฟยาเลศเตียว่าจะขอเฝ้าเอาหนังสือฉบับนี้ถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวก่อน ถ้าพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะโปรด ฯ ให้ขุนนางผู้ใดทำการอันนี้ จึงจะได้พูดความต่อไป ท่านเสนายดีจึงตอบว่า เมื่อปีมะโรงจัตวาศกศักราช ๑๘๓๔ ปี (พ.ศ. ๒๓๗๖)

เอดแมนรอเบต ถือหนังสืออันเรียกสอนเข้าเมืองอเมริกันเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางค้าขาย หนังสือซึ่งเข้าเมืองอเมริกันมีมาก็ยึดตราประจำผนึกเป็นสำคัญเข้ามา ท่านเสนายดีได้จัดเรือกันยาพนักทองรับหนังสือมาแปล ได้ความแล้วจึงพาเอดแมนรอเบตเข้าเฝ้าทูลลอองฯ สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวเป็นอย่างธรรมเนียมมาแล้ว โยเสฟยาเลศเตียเข้ามาครั้งนี้ต้องทำให้เหมือนเมื่อครั้งเอดแมนรอเบตเข้ามา โยเสฟยาเลศเตีย จึงว่าหนังสือเข้าเมืองอเมริกันมีเข้ามาครั้งนี้จะรับหรือไม่รับ ท่านเสนายดีจึงว่าหนังสือนั้นส่งให้ก็จะรับ แต่ที่จะให้เข้าเฝ้าสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวถวายหนังสือเองนั้นไม่ได้ ด้วยผิดอย่างธรรมเนียมมาแต่ก่อน โยเสฟยาเลศเตียก็ลุกขึ้นจากเก้าอี้เดินออกไปแล้วกลับเข้ามาถามอีกว่า หนังสือนั้นจะรับหรือไม่รับ ท่านเสนายดีว่าหนังสือให้ไว้ก็จะรับ แต่จะให้เข้าเฝ้าก่อนนั้นไม่ได้ โยเสฟยาเลศเตียจึงพูดกับหมอภาษาอเมริกันจะว่าประการใดไม่รู้ แต่หมอยอนแปลความว่าถ้าไม่รับหนังสือจะไปยอกเจ้าเมืองอเมริกันเขาจะคิดอย่างไรไม่รู้ด้วย แล้วโยเสฟยาเลศเตียโกรธก็กลับไป ความซึ่งจะได้พูดจากันโดยฉันไมตรีก็ยังค้างอยู่ หนังสือสัญญาข้อเก่านั้นมีอยู่ว่า ชาติอเมริกันจะเข้ามาณกรุงไทย (จะ) ทำตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมกรุงฯ ทุกสิ่ง โยเสฟยาเลศเตียจะเอาตามใจของโยเสฟยาเลศเตียไม่ได้ ก็โกรธจึงว่ากล่าวเป็นคำแข็ง

ณวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ โยเสฟยาเลศเตียทำหนังสือมาให้อีกว่าข้อ ๒ ในหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ในศักราช ๑๘๓๓ คือ ยี่มะโรง

ศักราชไทยข้อนั้นว่า ใครผู้ใดที่มีสินค้าจะซื้อขายกันมิให้ใครห้าม แต่ครั้นตั้งเข้าภาษีแล้วไม่มีใครอาจจะซื้อขาย เว้นไว้แต่ตามคำของพวกเจ้าภาษีนั้น คำสัญญาอันนี้กำลังหาประโยชน์มิได้ เพราะเจ้าภาษีคาดค่าแพงให้เกินขนาด พ่อค้าจะซื้อขายกันมิได้ อันจะขายกันได้มีแต่เจ้าภาษีพวกเดียว เพราะมิได้ถือคำสัญญาข้อนี้ และเพราะค่าธรรมเนียมเป็นอันมากนัก หนังสือสัญญานั้นฝ่ายการซื้อขายกันจึงเป็นเหมือนหนึ่งมิได้เป็นดังนี้เป็นหลายปีมาแล้ว ในศักราช ๑๘๓๘ มีกำปั่น ๒ เสาครึ่งชื่อสตัดมาถึงเมืองไทยนี้ จะใคร่ซื้อน้ำตาลทรายบรรทุกพอเต็มลำ คราวนั้นน้ำตาลทรายมีอยู่ในโรงหลวงเป็นอันมาก อันจะตีราคามีแต่เจ้าภาษีและเจ้าภาษีว่าราคาแพงนัก ผู้ทำน้ำตาลทรายมีอาจจะขายผิดคำเจ้าภาษี กำปั่นนั้นจึงต้องไปซื้อเมืองมนิลา ตั้งแต่คราวนั้นเป็น ๑๒ ปีมาแล้ว และกำปั่นอเมริกันมีอาจเข้ามาสักลำหนึ่ง

ประการหนึ่งราชทูตจะได้ว่าต่อไปให้เจ้าคุณทราบ การตั้งเจ้าภาษีดังว่ามาแล้ว เป็นการผิดข้อคำสัญญาและการซื้อขายกับประเทศอื่น ๆ จะทำได้แต่ในกำปั่นของไทยกำปั่นเหล่านี้มิได้เสียค่าธรรมเนียม และครั้นสินค้าเป็นของพวกไทย ถึงจะฝากขายเมืองนอกหรือจะซื้อเข้ามามิต้องเสียภาษี อันนี้เป็นการร้ายต่อการของพวกชาวอเมริกัน ครั้นการดังนี้แล้ว และแผ่นดินอเมริกันกับแผ่นดินไทยเป็นมิตรสหายกันดีแล้ว เป็นอันควรจะได้จัดแจงแต่งหนังสือสัญญาใหม่

ฝ่ายเจ้าแผ่นดินและขุนนางในเมืองอเมริกัน ก็ปรารถนาจะได้ไปมาซื้อขายทำการเป็นอันสมควรด้วยใจกว้างขวางอารีรอย ถ้าและท่านผู้เป็นกษัตริย์และขุนนางในเมืองไทย ยอมให้ทำอันสมด้วยไมตรีต่อเมืองอเมริกัน ข้างเมืองอเมริกันจะยอมทำต่อเมืองไทยเหมือนกัน กำปั่นอเมริกันได้เข้ามาในเมืองไทยฉันใด กำปั่นไทยก็เข้าไปที่เมืองอเมริกันเหมือนฉันนั้น แล้วโยเสฟยาเลศเตียทูตว่า ได้ข้างคนจีนคนหนึ่งจะให้เขียนหนังสือ ครั้นคนจีนคนนั้นขึ้นยกแล้วพวกขุนนางไทยพาเอาตัวจีนคนนั้นไปยังบ้านขุนนางผู้ใหญ่ ให้ซักถามด้วยเหตุทั้งปวงของโยเสฟยาเลศเตียราชทูต ตั้งแต่ออกจากเมืองจีนจนมาถึงเมืองนี้ ครั้นได้ความแล้วก็ให้จดเขียนไว้ต่อหน้าขุนนางผู้ใหญ่ อันทำดังนี้ โยเสฟยาเลศเตียราชทูตที่มาจากเมืองอันเป็นไมตรี เป็นการผิด การเคืองมากนัก ทนไม่ได้ต้องการจะแก้โทษเสีย

ความ ๒ ข้อนี้ท่านเสนาบดีตอบไปว่า เมื่อศักราช ๑๘๓๓ เอดแมนรอเบตเข้ามาทำหนังสือสัญญาไว้ ๑๐ ข้อ ตั้งแต่นั้นมาหามีกำปั่นชาติอเมริกันเข้ามาค้าขายไม่ คอยอยู่เป็นหลายปี ครั้นเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๓๘ ปี ศักราชไทย ๑๑๘๙ ปี มีกำปั่นชาติอเมริกันเข้ามาลำหนึ่ง จะมาจัดซื้อน้ำตาลทราย เป็นปลายมรสุม น้ำตาลทรายซื้อขายกันสิ้นแล้ว น้ำตาลทรายในโรงหลวงก็ไม่มี ยังมีอยู่บ้างแต่น้ำตาลทรายลูกค้าคนละเล็กน้อย ประมาณน้ำตาลทรายสิ้นด้วยกันหนัก ๕,๐๐๐ ยาท ครั้งนั้นนักกุดามะหะหมัด นักกุดากะมะหะหมัดแขกลูกค้าเมืองยุมไย (นำ) กำปั่น ๒ ลำเข้ามาจัดซื้อน้ำตาลทราย

ราคาน้ำตาลทรายแพง เจ้าของจะขายหาบละ ๒ ตำลึง ๒ บาท นักกุดามะหะหมัด นักกุดากุละมะหะหมัดต่อให้หาบละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าชาติอเมริกันเข้ามาจะซื้อหาบละ ๒ ตำลึง เจ้าพนักงานเห็นว่าลูกค้าชาติอเมริกันไม่ได้มาค้าขายนานแล้ว พึ่งจะมีมา จะช่วยสงเคราะห์ให้ลูกค้าชาติอเมริกันได้ซื้อน้ำตาลทรายไป จะได้เข้ามาซื้อขายอีก ช่วยว่ากล่าวลูกค้ากรุงเทพ ฯ จะให้ขายน้ำตาลทรายให้กับพวกอเมริกัน ให้ลดราคาลงบ้าง ให้พวกอเมริกันขึ้นราคาให้บ้าง นักกุดามะหะหมัด นักกุดากุละมะหะหมัด ลูกค้าเมืองยุมไยต่อไว้หาบละ ๒ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึง ลูกค้าพวกอเมริกันไม่ขึ้นราคาให้ เจ้าของน้ำตาลทรายก็ไม่ยอมขาย ก็ไม่ได้ซื้อกัน ความดังนี้จะว่าเจ้าภาษีตั้งพิกัดราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันประการใด กรุง ฯ ได้ทำสัญญาแล้วก็รักษาสัญญาไปชั่วฟ้าชั่วดิน ไม่ทำให้ผิดหนังสือสัญญา ใครเอาความไปเล่ายอกกับโยเสฟยาเลศเดียทูตจึงได้หยิบยกขึ้นว่า และจีนซึ่งโดยสารเรือมาขึ้นจากกำปั่นรบ จีนคนนี้เป็นจีนเขามาอยู่เมืองไทย แล้วกลับออกไปเมืองจีน กลับเข้ามากับกำปั่นรบฝ่ายไทยจะได้รู้ว่าโยเสฟยาเลศเดียทูตข้างมาให้เขียนหนังสือนั้นหาไม่ เป็นอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ คนมาแต่ทางไกลแล้วก็ต้องไถ่ถามถึงทางไปมา ถามก็ถามเป็นความดีจะถือโทษประการใด ความข้อนี้เห็นว่าไม่ผิด กรุง ฯ รักษาสัญญาทางไมตรีชาติอเมริกันยิ่งนัก จะรักษาไปชั่วพระอาทิตย์พระจันทร์นั้นอยู่ จะได้หมิ่นประมาททำสิ่งไรเหลือเกินให้โยเสฟยาเลศเดียทูตโกรธขึ้งนั้นหาไม่ จะพาโยเสฟ

ยาเลศเตียทูตเข้าเฝ้าตามซึ่งทำหนังสือมาขอ ก็ยังไม่รู้ความในพระราชศาสน์ ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ ท่านเสนายดีเห็นว่าโยเสฟยาเลศเตียทูตเป็นคนโทโสโมโหมาก จะไปกระทำเหลือเกินในที่เฝ้าเหมือนกระทำกับท่านเสนายดีขุนนาง และทหารพร้อมกันอยู่ในที่เฝ้า ไม่ให้กระทำก็จะวิวาทกันขึ้น ทางไมตรีก็จะมัวหมองไป ท่านเสนายดีคิดเห็นโดยใจปรารถนาจะมิให้ทางไมตรีมัวหมอง จึงมิได้นำโยเสฟยาเลศเตียเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ใช่จะมีความรังเกียจในชาติอเมริกันนั้นหาไม่ ราชศาสน์นั้นโยเสฟยาเลศเตียทูตส่งให้ก็จะรับ ไม่ส่งให้จึงไม่รับ ความดังนี้ให้กำมะโดอรหิตขุนนางนายทหาร และทหารในกำปั่นรบพิเคราะห์ความดูเถิด ถ้าและขุนนางผู้ใหญ่ในเมืองอเมริกันจะแต่งให้ขุนนางผู้ใดเข้าไปพูดจาด้วยทางไมตรีต่อไป ขอคนที่มีสติปัญญาอัชฌาสัยไม่เป็นโทโสโมโห ให้ (เหมือน) เอดแมนรอเยดเข้ามาทำหนังสือสัญญาครั้งก่อน จะได้พูดจาปราสัยโดยดี ผ่อนปรนตามอย่างธรรมเนียมกรุง ฯ บ้าง ทางไมตรีและไมตรียิ่งนานจะได้ยิ่งสนิทยืดยาวสืบต่อไปภายหน้า หนังสือมาณวันอาทิตย์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ปีขาล โทศก

ครั้นถึงวันเสาร์ขึ้น ๙ ค่ำ เดือน ๖ ท่านเสนายดีสั่งให้จัดกาแฟกระสอบ ๑ ใบชาหีบใหญ่หีบ ๑ น้ำตาลทรายหนัก ๑๑ หาบ มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทลาย ผลตาลเฉาะ ๖๐ ทลาย มอบให้กรมการเมืองสมุทรปราการ ลงไปให้กำมะโดอรหิตนายทหารกำปั่นรบอเมริกัน

ครั้นถึงกำหนดวันจันทร์ ขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๖ จึงเอาเรือแง่ทรายที่เตรียมไว้ ๒ ลำมารับโยเสฟยาเลศเตีย กะยีตันปรอน มิชชันนารียอน มิชชันนารีเหา มิชชันนารีสมิท มิชชันนารีดิน มิชชันนารีบุตร หลวงวุฒสรเดชฝรั่ง หลวงอาจ เจ้ากรมทหารขึ้นใหญ่ นายยิ้ม นายใหญ่ล่ามฝรั่ง ไปลำหนึ่ง หลวงวุฒสรเดชเจ้ากรมทหารขึ้นใหญ่ขี่เรือย้องกันทูตลงไปส่งเมืองสมุทรปราการลำหนึ่ง ได้มอบหนังสือที่มีไปถึงกำมะโต ให้นายยิ้มล่ามลงไปส่งให้กำมะโตที่กำปั่น ครั้นทูตลงไปถึงเมืองนครเขื่อนขันธ์ เจ้าเมืองกรมการให้เชิญทูตขึ้นพักที่ศาลากลาง ได้จัดสำรับคาว ๑๐ สำรับ สำรับหวาน ๑๐ สำรับ ลูกไม้น้ำร้อนน้ำชาเลี้ยงทูต ครั้นลงไปถึงเมืองสมุทรปราการเพลาบ่าย ๔ โมงเศษ เจ้าเมืองกรมการได้เชิญทูตขึ้นพักที่ศาลากลาง จึงจัดกับข้าวของกินอย่างฝรั่งมาเลี้ยงทูต แล้วโยเสฟยาเลศเตียทูต กะยีตันปรอน มิชชันนารีบุตร มิชชันนารียอน มิชชันนารีสมิท มิชชันนารีเหา มิชชันนารีดิน นายยิ้ม นายใหญ่ล่าม ลงเรือของกะยีตันปรอนไปลงกำปั่นนอกหลังเต่า

ครั้นณวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีขอ โทศก กะยีตันปรอน มิชชันนารีมะตูน มิชชันนารียอน มิชชันนารีดิน มิชชันนารีเหา มิชชันนารีสมิท นายยิ้ม นายใหญ่ กลับมาจากกำปั่นรยอเมริกัน กำมะโตอรหิตมีหนังสือตอบมาถึงพระนายไวยวรนาถฝากนายยิ้มล่ามขึ้นมาฉบับหนึ่ง โยเสฟยาเลศเตียทูตมีหนังสือมาถึงเจ้าคุณท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา ให้มิชชันนารีบุตรถือขึ้นมาฉบับหนึ่ง ถึง

กรุง ฯ ณวันแรมค่ำหนึ่งเดือน ๖ พระยาพิพัฒน์โกษาราชปลัดให้นายพานิชยุตร์มิศหันแตร ขุนปริชาชาญสมุทร นายยิ้มล่าม พร้อมกันที่เวรกรมท่า แปลหนังสือออกเป็นไทย

ได้ความในหนังสือโยเสฟยาเลศเตียว่า หนังสือโยเสฟยาเลศเตียราชทูตเมืองอเมริกัน มายังท่านเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาผู้ประเสริฐ ด้วยณวันอังคาร ๙ ค่ำเดือน ๖ ปีจอโทศกเพลาค่ำ ได้รับหนังสือของเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ ตอบข้อ ๑ ข้อ ๒ ยาเลศเตียได้ความเข้าใจแล้ว เมื่อไรมีเวลาจะเอาหนังสือของเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ กับหนังสือยาเลศเตียไปให้เปรสิเดนต์ดู เจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ ว่าวันพร้อมกันที่หอของเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ นั้น ยาเลศเตียโกรธเป็นคนโทโสโมโหนั้นไม่จริง ยาเลศเตียหาได้คิดโกรธอันใดไม่ ยาเลศเตียไปหาขุนนางเมืองอื่น ๆ ก็หาตามธรรมเนียมอย่างนี้ เจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ จะต้องรู้ธรรมเนียมที่เมืองอาหรอยอเมริกัน ไม่ได้นับถือยศหมอยศคลานกันเหมือนที่กรุง ฯ เจ้าคุณคิดว่ายาเลศเตียโกรธนั้นเจ้าคุณโกรธเสียเปล่า ด้วยธรรมเนียมอเมริกันจะพูดจากันในที่ประชุมขุนนางพร้อมแล้ว คนที่พูดต้องยืนขึ้นพูดดัง ๆ ให้ได้ยินทั่วกัน เจ้าคุณหยิบเอาความโกรธนั้นไว้ว่ามาไม่มีหนังสือเจ้าคุณว่าความที่ไม่ให้เฝ้าทั้งสองครั้งนั้นก็ไม่ได้บอก ด้วยเหตุไม่ให้ไปเฝ้า เพราะไม่ได้ยึดตราเปรสิเดนต์ที่หนังสือ เมื่อทีหลังนั้นได้ให้ขุนนางไปดูตราเปรสิเดนต์ แล้วขุนนางว่าไม่มีตราประจำผนึกจึงไม่ยอมให้ไปเฝ้า เจ้าคุณเห็นจะลืมไปด้วยเหตุที่พูดจายืดยาว ก่อน

ยาเลศเตียลุกขึ้นจากเก้าอี้ ได้ว่าทำอย่างนั้นไม่ถูก ต้องว่าอย่างนั้นเป็นความประมาทเปรสิเดนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน แลว่าประมาทไมตรีซาติอเมริกันทั้งสิ้น ขุนนางไทยทั้งสิ้นคิดทำอย่างนี้ก่อนยาเลศเตียยังไม่ถึงปากน้ำ ขุนนางไทยได้บอกความอันนี้ จะว่าต่อไปด้วยความที่จะถวายหนังสือเปรสิเดนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน ทูตยาเลศเตียได้อ่านหนังสือพิมพ์ที่เอดแมนรอเยศเข้ามากรุง ฯ ครั้งก่อน หาเห็นมีข้อความชี้แจงที่จะถวายหนังสือของเปรสิเดนต์ประการใดไม่ เพราะอย่างนั้นยาเลศเตียจึงไม่มีข้อที่จะรู้ เมื่อการะผัดทูตอังกฤษเข้ามาทำหนังสือสัญญาที่กรุง ฯ มีข้อความเป็นประการใดได้ ใส่ในหนังสือพิมพ์ทุกข้อ เมื่อทูตการะผัดถือหนังสือเจ้าเมืองยังกล่าเข้ามาถวายนั้น เสนายดีได้มาประชุมพร้อมกันเหมือนอย่างที่บ้านเจ้าคุณศรีพิพัฒน์ ฯ เมื่อทูตการะผัดจะส่งหนังสือให้ขุนนางไทยนั้น ขุนนางไทยได้สัญญาว่าหนังสือนั้นจะแปลออกเป็นภาษาไทย แล้วจึงจะเอาต้นหนังสืออังกฤษคำที่แปลออกเป็นไทยไปถวายเมื่อเพลาพาทูตการะผัดเข้าเฝ้านั้น ทูตหาได้เห็นขุนนางผู้ใดได้เอาต้นหนังสืออังกฤษและคำที่แปลออกเป็นไทยอ่านถวายไม่ เพราะยาเลศเตียเห็นในหนังสือนั้นแล้ว ยาเลศเตียจะทำเหมือนอย่างทูตการะผัดเข้ามานั้นไม่ได้ ผิดคำสั่งของเปรสิเดนต์เจ้าแผ่นดินอเมริกัน และหนังสือของยาเลศเตียที่แปลเป็นภาษาไทยส่งให้กัยเสมียนผู้คุม ความในหนังสือนั้นเป็นหนังสือเปรสิเดนต์ฉบับหนึ่ง หนังสือยาเลศเตียฉบับหนึ่ง เจ้าคุณได้ทรายในหนังสือนั้นแล้วกับเจ้าคุณได้ว่าความที่ภาษาน้ำตาลทรายนั้น เจ้าคุณไม่ได้บอกตรง

ว่าภาษีมี ภาษีไม่มี เจ้าคุณว่าใครเอาความไปบอกกับยาเลศเตียว่าภาษีมี ทำไมยาเลศเตียว่าเจ้าภาษีตั้งพิกัดราคาน้ำตาลทรายให้ลูกค้าซื้อขายกันไม่ได้ ให้ผิดหนังสือสัญญา ยาเลศเตียตอบว่า ซึ่งลูกค้าขายซื้อกันเองไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ลูกค้าจะซื้อน้ำตาลทรายที่เจ้าภาษีไม่ได้ก็ไม่ได้ว่า ตำแหน่งที่เคยซื้อน้ำตาลทรายที่ในกรุง ฯ ควรที่จะเชื่อได้ ไม่บอกให้ยาเลศเตียรู้ความ น้ำตาลทรายที่กรุง ฯ ทั้งสิ้นต้องไปหาจีน ๒ คน ชื่อเจ๊สัวฉิมผู้ใหญ่ ๑ เจ๊สัวยง ๑ คน ๒ คน นั้นตีราคาน้ำตาลทรายแล้วที่หลังขายกับลูกค้าตามชอบใจ ตีราคาแพงกว่าเจ้าของโรงน้ำตาล ๆ ขายราคาน้ำตาลทรายถูกกว่าที่กรุง ฯ ก็ยังมีกำไรอยู่ และน้ำตาลทรายที่ลูกค้ายรรทุกเข้ามาขายณกรุง ฯ นั้นเก็บเข้าในคลังหลวงเสียเกือบหมด ถึงเวลาเจ้าภาษีจะต้องการขายก็เอาออกขาย ความดังนี้ยาเลศเตียว่าไทยทำผิดหนังสือสัญญา ประเดียวนี้ยาเลศเตียเห็นว่าเป็นความผิดจริง ในหนังสือยาเลศเตียได้เขียนแต่เดิมนั้นได้ขอให้แปลงความดังนี้เสียใหม่ และน้ำมันมะพร้าวเป็นของซื้อขาย ของอื่น ๆ ก็มีภาษีเหมือนกันกับน้ำตาลทราย เมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๔๒ ปี (พ.ศ. ๒๓๘๕) ในปีนั้นราคาน้ำมันมะพร้าวหาบละ ๑ ตำลึง ๑ บาท ๒ สลึงบ้าง ๑ ตำลึง ๒ บาท ๒ สลึงบ้าง ในเดียวนี้เจ้าภาษีเก็บไว้จำหน่ายเอง ราคาน้ำมันมะพร้าวเป็นหาบละ ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง แล้วเอาออกขายปลีกพอใช้สอยกันที่กรุงเทพ ฯ หาบ ๑ เป็นราคา ๑๒ บาทบ้าง ๑๕ บาทบ้าง กับทำผิดสัญญาอีกอย่างหนึ่ง เหล็กกล้าและเหล็กอื่น ๆ ที่ได้เข้ามากับ

กำปั่นอเมริกันที่ได้เสียค่าธรรมเนียมวาละ ๑,๗๐๐ บาทแล้ว ลูกค้าจะซื้อเหล็กนั้นยังต้องเสียภาษีอีกหาบละ ๑ บาท เพราะอย่างนั้นราคาเหล็กจึงสูงขึ้นหาบละ ๑ บาท หาได้ยอมให้ยาเลศเตียทูตมีท่าทางปรึกษาราชการของทูตไม่ ยาเลศเตียจะใคร่พูดความอื่น ๆ เป็นความสำคัญหลายอย่าง ท่านเสนาบดีจะได้ปรึกษากันอย่างนี้เป็นอย่างหนึ่ง ขอได้โปรดให้กงสุลอเมริกันเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ คนหนึ่ง ถ้าไม่โปรดให้กงสุลเข้ามาอยู่ จะทำหนังสือสัญญาประการใดก็ไม่เป็นผล

เจ้าคุณแก้ความที่จับเอาตัวจีนของทูตไปไถ่ถามไล่เลียงความนั้นว่าไม่ถูก เพราะว่าคุณพระนายไวยวรนาถให้คนที่ปากน้ำไปเอาตัวจีนมาคุมไว้ แล้วส่งขึ้นมาณกรุง ฯ ไล่เลียงไถ่ถามความต่อไป เมื่อแรกถามขุนนางก็จะต้องรู้ว่าเป็นคนของทูตยาเลศเตีย ทูตจะต้องให้ขุนนางรู้ว่าความอันนี้เป็นความผิด แล้วผิดกับธรรมเนียมนับถือทูต ข้าพเจ้าขอคำนับมายังเจ้าคุณพระยาศรีพิพัฒน์ ฯ เป็นอันดี หนังสือนี้เขียนที่บ้านราชทูตอยู่ณวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๖ ศักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี จอโทศก หนังสือฉบับนี้ไม่ได้ตอบ

หนังสือกำมะโดตอบมาถึงพระนายไวยวรนาถนั้น แปลออกได้ความว่า หนังสือกำมะโดอรหิตนายทหารและกองทัพของเมืองอเมริกันข้างอินเดีย คำนับมาถึงท่านพระนายไวยวรนาถ ผู้ได้ยังคับกำปั่นรบและปากน้ำณกรุงเทพ ฯ ให้ทราบ ด้วยได้รับหนังสือของท่านเขียนมาแต่กรุง ฯ ณวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๖ เล่าความซึ่งทูตอเมริกันมิศโยเสฟยาเลศเตีย ได้กระทำการเมื่อมาจัดแจงว่ากล่าวด้วยหนังสือสัญญา

อเมริกันณกรุง ฯ นั้น อนึ่งคำนับมาถึงต่อไปว่า หนังสือของท่านซึ่งมีออกมาถึงด้วยการดังนี้ ก็จะมิไปถึงเปรสิเดนต์เมืองอเมริกันข้างเหนือให้ทรายด้วยคำนับมาถึงท่าน หนังสือเขียนที่เรือกำปั่นรบปลิแประโมตทอดที่ใกล้เกาะรีน เมื่อณวันอังคาร ๑๔ ค่ำเดือน ๖ ปีขาลโทศก ตันฉบับอยู่ (กับ) คุณพระนายไวยวรนาถ

และหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกันที่ยาเลศเตียถือเข้ามาว่าเป็นราชศาสน์นั้น มีสำเนาเข้ามาด้วย ได้ขอคัดลอกเอาสำเนามาจากหมออเมริกันไว้ ความในสำเนานั้นมีว่า

สากริเตเลอ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองที่เข้ากันเป็นเมืองเดียว คำนับมาถึงท่านผู้เป็นกษัตริย์อันใหญ่ในพระมหานครศรีอยุธยา ดูกรท่านผู้เป็นมิตต์สหายอันใหญ่อันประเสริฐ เราได้ลงใจเลือกให้มิศโยเสฟยาเลศเตียไว้ ใช้เป็นราชทูตผู้ใหญ่ ไปอาศัยในเมืองของท่าน ให้รับธุระที่จะปรึกษาว่ากล่าวด้วยความอันเป็นข้อใหญ่หลายข้อ อันเป็นการสำหรับเมืองอเมริกันกับมหานครศรีอยุธยา เราขอให้ท่านโปรดปรานช่วยกันรักษามิศโยเสฟยาเลศเตียไว้ อนุเคราะห์ให้มีช่องจะได้ทำให้พนักงานนี้สำเร็จโดยสะดวก มิศโยเสฟยาเลศเตียผู้นี้จะว่าเป็นประการใด ขอให้ท่านวางพระทัยเชื่อได้ ถ้าจะว่าข้าพเจ้าถือไมตรีต่อท่านเป็นชะนิดดี จงเชื่อเถิดเป็นความจริง ข้าพเจ้าขอพระเป็นเจ้าทรงพระกรุณารักษาท่าน ผู้เป็นมิตต์สหายและประเสริฐ ให้ทำเริญพระชันษาเถิด ข้าพเจ้าจึงบัตรสำหรับเมืองอเมริกันทั้ง ๓๐ เมืองเข้ากันเป็นเมืองเดียวนั้นเป็นสำคัญ และเขียนชื่อ

ของข้าพเจ้าลงเป็นสำคัญด้วย ณเมืองวอชิงตันคฤศตศักราช๑๘๔๙ เดือนออกัสต์ ๑๖ ค่ำ นับแต่อเมริกันตั้งเป็นเมือง ๗๔ ปี

แปลเป็นไทย จุลศักราช ๑๒๑๑ ปี เถาะ เดือน ๙ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกา เอกศก

ความในหนังสือเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ซึ่งยาเลศเตียว่าเป็นหนังสือให้เข้ามาเป็นสำหรับตัวนั้นได้ความว่า สากริเตเลอ ผู้เป็นเจ้าแผ่นดินเมืองอเมริกัน ให้มาแก่ขุนนางผู้ใหญ่ผู้ควรจะรู้หนังสือนั้น ให้เข้าใจเถิดว่า มิศโยเสฟยาเลศเตียเป็นชาวเมืองอเมริกันนั้น เราไว้ใจในมิศโยเสฟยาเลศเตียเป็นอันดีว่า เป็นผู้ซื่อสัตย์มีสติปัญญา เราจึงตั้งมิศโยเสฟยาเลศเตียนั้นให้ว่าความสิทธิ์ขาด ให้รับธุระฝ่ายข้างเมืองอเมริกัน เป็นพนักงานสำหรับจะได้ไปสู่หาปรึกษากันกับผู้ใด ๆ ที่พระมหากษัตริย์ผู้ครองราชสมบัติในกรุงศรีอยุธยานั้น ได้ตั้งให้มีความสิทธิ์ขาดเหมือนกัน จะได้เอาหนังสือสัญญาเดิมซึ่งจัดแจงทำไว้ในปีมะโรง ล่วงมาได้ ๑๘ ปีแล้ว ออกมาปรึกษาแล้วจะได้แปลงเปลี่ยนเสียบ้างเติมเข้าบ้าง เมื่อปรึกษาด้วยการทางไมตรีและการซื้อขายและข้อความใด ๆ อันเป็นเหตุที่การจะปรึกษาให้ตกลงเห็นพร้อมกันแล้ว มิศโยเสฟยาเลศเตียจะได้ลงชื่อเป็นสำคัญฝ่ายข้างเมืองอเมริกันนั้น แล้วจะได้เอาหนังสือสัญญานั้นส่งออกไปให้แก่เจ้าแผ่นดินอเมริกันนั้น เมื่อเจ้าแผ่นดินอเมริกันกับที่ปรึกษาเห็นชอบพร้อมกันแล้ว จะได้ลงชื่อของเจ้าแผ่นดินนั้นเสร็จแก่กันด้วยเหตุที่ว่ามาแล้ว เราจึงขีดตราสำหรับแผ่นดินเมืองอเมริกันเป็นสำคัญ ได้เขียนชื่อของเราด้วยที่เมืองวอชิงตันในคฤศตศักราช

๑๘๔๘ เดือนออกัสต์ ๑๖ ค่ำ เป็นจุลศักราช ๑๒๑๑ ปี เป็นเดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ ปีระกาเอกศก สิ้นความในหนังสือ ๒ ฉบับเท่านี้

ต้นหนังสือและสำเนาหนังสือ ๒ ฉบับ ยาเลศเตียทูตไม่ได้ส่งให้ ยาเลศเตียจะขอเข้าเฝ้าถวายสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทีเดียว ยาเลศเตียไม่ได้เฝ้า ต้นหนังสือสำเนาหนังสือยาเลศเตียทูตก็พากลับออกไปเมืองอเมริกันทั้งสองฉบับ ร่างมีขอลอกไว้จากหมออเมริกัน

จีนเสี่ยงที่มากำชั่นลำเดียวกับโยเสฟยาเลศเตีย ๆ ว่าข้างจีน (เสี่ยง) มาเขียนหนังสือ ขุนนางเอาตัวจีน (เสี่ยง) มาไถ่ถามนั้น ถามได้ความว่า

ข้าพเจ้าจีนเสี่ยงแต้จิ๋วแซ่หลิมให้การว่า เดิมข้าพเจ้าอยู่เมืองหัวเนียกุยแขวงเมืองตังเลง เมื่ออายุข้าพเจ้า ๒๗ ปี ข้าพเจ้าโดยสารสำเภาลูกค้าเมืองตังเลงเข้ามาณกรุงเทพ ฯ ได้ปีหนึ่ง หมอดินฝรั่งอเมริกันเชิญให้ข้าพเจ้าสอนหนังสือจีน ข้าพเจ้าได้สอนหนังสือจีนหมอดินอยู่ได้ประมาณ ๙ ปี หมอดินให้ค่าจ้างข้าพเจ้าเป็นเงินตราเดือนละ ๔ ตำลึง แล้วหมอดินสรรเสริญศาสนาของหมอดินว่าประเสริฐ ข้าพเจ้าก็เชื่อถือ ข้าพเจ้าจึงเข้ารีดฝรั่งชาติอเมริกันจนทุกวันนี้ จะเป็นปีเดือนใดข้าพเจ้าจำมิได้ หมอดินโดยสารกำชั่นออกไปอยู่เมืองจีนได้ประมาณ ๓ ปี เมื่อยิมะแมนพศก (พ.ศ. ๒๓๘๐) ข้าพเจ้าโดยสารกำชั่นส่งพระราชศาสน์ออกไปณเมืองกวางตุ้ง ข้าพเจ้าไปสอนหนังสือจีนหมอดินอยู่ที่ฮ่องกงได้ประมาณ ๓ ปี เมื่อเดือนข้างแรมกี่ค่ำจำไม่ได้ หมอดินไปเมืองมาเก๊า

หมอดินกลับเข้ามายอกกับข้าพเจ้าว่า กำปั่นรบซาติอเมริกันมาทอดอยู่ที่หน้าเมืองมาเก๊าลำหนึ่ง จะเข้ามาณกรุงเทพฯ. ได้ไปว่าขอแก่กะปิตันนายกำปั่นจะโดยสารเข้ามาณกรุงฯด้วย นายกำปั่นก็ยอมให้โดยสาร ครั้นณวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๔ นายกำปั่นมีหนังสือมาถึงหมอดินว่า กำปั่นจวนกำหนดจะใช้ใบให้หมอดินไปลงกำปั่น ข้าพเจ้ากับหมอดินก็ขนของจากเรือเล็ก ให้มาส่งขึ้นกำปั่นรบที่หน้าเมืองมาเก๊าอยู่ที่กำปั่นวันหนึ่ง

ณวันขึ้น ๑๑ ค่ำเดือน ๔ ประกาเอกศก กำปั่นรบอเมริกันออกใช้ใบจากเมืองมาเก๊ามากลางทะเล ๔ วันถึงปากน้ำเมืองหุยวาน ขุนนางฝ่ายเมืองหุยวานนายด่านลงมาถามที่กำปั่น ได้ทำรายความแล้วมีหนังสือยอกขึ้นไปถึง จงตึก เมืองหุยวานว่า กำปั่นรบซาติอเมริกันมาทอดอยู่ที่ปากน้ำลำหนึ่งอยู่ประมาณ ๑๒ วัน ฝ่ายขุนนายด่านลงไปยอกกับนายกำปั่นว่า จงตึก เมืองหุยวานลงมาที่ปากน้ำแล้ว จะมาพูดประการใดก็ให้นายกำปั่นขึ้นไปที่ปากน้ำเถิด นายกำปั่นทรายความว่าจงตึกเมืองหุยวานลงมาอยู่ที่ปากน้ำ ขุนนางนายกำปั่นซาติอเมริกัน ๔ คนกับลูกเรือคนถ่อประมาณ ๑๐ คน ข้าพเจ้ากับหมอดินก็ขึ้นไปด้วย ข้าพเจ้าเห็นที่ปากน้ำมีโรงกงก๊วน ขื่อประมาณ ๑๐ ศอกหลังคามุงกระเบื้องหลังหนึ่ง จะเป็นที่ห้องนั้นข้าพเจ้าหาได้สังเกตไม่ ข้าพเจ้าเห็นจงตึกเมืองหุยวานนั่งเก้าอี้อยู่ ฝ่ายขุนนางข้าว ถือดาบ ถือโล่ห์ยืนอยู่ข้างหน้า ๒ แถวๆละ ๑๐ คน ขุนนางฝรั่งอเมริกันไปถึง จงตึกก็ยืนขึ้นต้อนรับ แล้วนั่งลงพูดกันเป็นภาษาอังกฤษ จะพูดกันประการ

ใดข้าพเจ้าหาทรายไม่ พูดกันอยู่ประมาณชั่วโมงหนึ่ง จงตีกให้ญวนจัดโต๊ะอย่างฝรั่งโต๊ะหนึ่ง เชิญให้นายกำปั่นกิน นายกำปั่นก็ไม่กิน พูดกันแล้วก็กลับลงมากำปั่น ข้าพเจ้าถามหมอคินว่าขึ้นไปพูดกันด้วยความสิ่งไร หมอคินจึงเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า นายกำปั่นขึ้นไปพูดกับจงตีกว่าจะมาทำหนังสือสัญญาค้าขายที่เมืองญวน จงตีกว่าสินค้าที่เมืองญวนมีน้อย ลูกค้าใหญ่ที่จะรับรองสินค้าก็ไม่มี ที่จะมาค้าขายนั้นเห็นจะไม่ได้ นายกำปั่นจัดแจงตักน้ำหาฟืนได้เสร็จแล้ว ครั้นณวันขึ้น ๒ ค่ำเดือน ๕ นายกำปั่นก็ออกใช้ใบจากปากน้ำเมืองหุยวานมากลางทะเล ข้าพเจ้าได้พูดกับหมอคินว่า ฝรั่งชาติอเมริกันจะเข้ามากรุง ฯ ด้วยราชการสิ่งไร หมอคินบอกกับข้าพเจ้าว่าจะเข้ามาทำหนังสือสัญญาค้าขายกับกรุงเทพ ฯ ใหม่ จะขอลดค่าธรรมเนียมให้น้อยลงกว่าที่มาทำหนังสือสัญญาไว้ครั้งก่อน หมอคินได้พูดให้ข้าพเจ้าฟังแต่เท่านี้ กำปั่นใช้ใบมากลางทะเล ๑๐ วัน ณวันขึ้น ๑๒ ค่ำเดือน ๕ ถึงปากน้ำเจ้าพระยา อยู่ ๒ วันข้าพเจ้าเห็นกำปั่นไฟฝรั่งชาติอังกฤษแล่นกลับออกไป ครั้นณวันแรม ๑ ค่ำเดือน ๕ จมื่นไวยวรนาถให้เรือบรรทุกของออกไปให้ที่กำปั่น ข้าพเจ้าจึงโดยสารมาด้วย มาถึงด่านเมืองสมุทรปราการ ขุนนางจะซื้อไรหาทรายไม่ เอาตัวข้าพเจ้าไปถามจดหมายเอาถ้อยคำข้าพเจ้าไว้ แล้วส่งข้าพเจ้ามาณกรุง ฯ สิ้นคำให้การข้าพเจ้าเท่านี้

ยาเลศเตียทูตเข้ามาครั้งนี้ เจ้าพนักงานจัดของแต่งเรือนทูตและจัดของทักและจ่ายของหลวงในนี้

วันอาทิตย์แรม ๓ ค่ำเดือน ๕ ปีขอโทศก พระยาพิพัฒน์โกษา รับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเมืองอเมริกันแต่งให้ยาเลศเตียขุนนางถือหนังสือเข้ามาเป็นทางไมตรี ยาเลศเตียขี่กำปั่นรบเข้ามา กำปั่นกินน้ำลึกเข้ามาปากน้ำไม่ได้ ให้เรือออกไปรับตัวยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอคิน ๑ คนใช้ ๑ รวม ๔ คน กำหนดจะได้ขึ้นมาถึงกรุง ฯ ขึ้นอยู่เรือนพักน่าวัดประยุรวงศ์อาวาส

ณวันแรม ๗ ค่ำเดือน ๕ ปีขอโทศกเพลาเช้านั้น สี่ตำรวจไปยืมเตียงมาจากกรมท่าไปตั้งให้ยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ หลัง พระคลังวิเศษเอามุ้งแพรไปผูกให้ยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ หลัง พระคลังในซ้ายเอาฟูกไปปูเตียง ๓ ฟูก ผ้าขาวไปปูฟูก ๓ ฟูก หมอนหนุนคีรัษะ ๓ ใบ หมอนข้าง ๓ ใบ ให้ยาเลศเตีย ๑ ขุนนางรอง ๑ หมอ ๑ รวม ๓ คน ให้รักษาองค์รับอ่างเขียวต่อพระคลังในซ้ายไปตั้งให้ฝรั่ง ๓ ใบ ให้พระคลังในซ้ายจ่ายอ่างเขียวให้รักษาพระองค์ ๓ ใบ ให้กรมพระกลาโหมจ่ายตุ่มน้ำให้กรมเมือง ๒ ใบ ให้กรมเมืองรับเอาตุ่มน้ำต่อกรมพระกลาโหมไปตั้งให้ฝรั่งแขกเมือง ๒ ใบ ให้กรมนาเอาข้าวสารซ้อมไปจ่ายให้ฝรั่งและทหาร ๑๐ วันไปครั้งหนึ่งครั้งละ ๓๐ ถังกว่าฝรั่งจะกลับ และพระคลังราชการเอาเสื่ออ่อน ๒ ชั้นไปปูเตียงให้ฝรั่ง ๓ ผืน เสื่อห้อง พื้นหุงข้าว น้ำมันมะพร้าว ให้เจ้าพนักงานข้างที่เร่งเอาสิ่งของไปเตรียมณโรงพักฝรั่งแต่ณวันแรม ๖ ค่ำเดือน ๕ เพลาเย็นให้พร้อม และให้ขุนศาลมหาดไทย ขุนศาลกลาโหม ขุนศาลจตุสดมภ์จัดแจงแต่งสิ่งของเวียนกันไปทักฝรั่งเมืองอเมริกัน มหาดไทย

วันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๕ ที่ ๑ กลาโหม วันแรม ๑๑ ค่ำเดือน ๕ ที่ ๒ กรมวังวันแรม ๑๔ ค่ำเดือน ๕ ที่ ๓ กรมนาวันขึ้น ๓ ค่ำเดือน ๖ ที่ ๔ กรมเมืองวันขึ้น ๖ ค่ำเดือน ๖ ที่ ๕ กรมท่าวันขึ้น ๙ ค่ำเดือน ๖ ที่ ๖ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้จัดสิ่งของเวียนกันไปทักแขกเมืองฝรั่ง ๓ วันครั้งหนึ่งกว่าแขกเมืองจะกลับไป และส่งของซึ่งไปทักนั้นราคาเป็นเงิน ๑ ตำลึงทุกครั้ง แล้วให้ทำหางว่าวยื่นเสมียนตรา ยื่นกรมท่าทุกครั้ง

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษารับพระราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้กรมนาเอาน้ำนมโคมาจ่ายให้ฝรั่งแขกเมืองแต่ณวันแรม ๗ ค่ำเดือน ๕ เพลาเช้าเสมอทุกวันกว่าฝรั่งแขกเมืองจะกลับไป

วันแรม ๗ ค่ำเดือน ๕ ปีขอโทศก โปรดเกล้า ฯ ให้พระราชทานเงินกับขุนนางอเมริกันให้ซื้อจ่ายรับพระราชทาน ๑ ชั่ง ให้พระคลังมหาสมบัติจ่ายเงินให้พระคลังวิเศษ ๑ ชั่ง ให้พระคลังวิเศษไปรับเอาเงินต่อเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ ลงไปณวนท่านพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษา แต่ณวันแรม ๑๒ ค่ำเดือน ๕ ปีขอโทศก เพลาเช้าจะได้พระราชทานให้กับขุนนางอเมริกัน

วันพฤหัสบดี แรม ๗ ค่ำ เดือน ๖ ปีขอโทศก หมายไปว่า ให้หลวงอุดมภักดีขางวางผีพายจัดเรือกราบยาว ๑๑ วาลำหนึ่ง มีกันยาให้นายนิด นายชิด จัดพนักข้างพนักหลัง แต่งให้ครบกะทง ให้มาคอยรับอาลักษณ์กับพาน ๒ ชั้น ไปรับหนังสือเจ้าเมืองอเมริกันที่โรงพัก

หน้าวัดประยุรวงศ์อาวาสแต่ณวันแรม ๘ ค่ำเดือน ๕ เพลาเช้า ล่ามเอาหนังสือมาส่งให้ อาลักษณ์เอาหนังสือใส่พาน ๒ ชั้นกลับมาประทับหน้าพระตำหนักน้ำ ให้อาลักษณ์เอาหนังสือมาส่งณโรงพระมาลาภูษา แล้วให้พันพุฒ พันเทพราชข่ายเลขให้นายนิดนายชิด แล้วนายนิดนายชิดไปรับเสื้อแดงหมวกแดงต่อชาวพระคลังเสื้อหมวกให้ครบกะทง แล้วให้นายเวรกรมพระอาลักษณ์เอาพาน ๒ ชั้นไปลงเรือหน้าพระตำหนักน้ำ

ณวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๕ ปีจอโทศก เพลาเที่ยงไปรับหนังสืออเมริกันณโรงพักหน้าวัดประยุรวงศ์อาวาส ล่ามส่งหนังสือให้แล้ว ให้อาลักษณ์ใส่พาน ๒ ชั้นมาถึงหน้าพระตำหนักน้ำ แล้วให้เอาหนังสือมาส่งณตึกพระมาลาภูษา แล้วให้นายเวรกรมท่ารับเอาหนังสืออเมริกันไปแปล ให้พระคลังเสื้อหมวกข่ายเสื้อแดงหมวกแดงให้กับนายนิดนายชิดให้ครบพลพาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง เงินซึ่งเคยพระราชทานให้ทูตเข้ามาแต่ก่อน ๆ กับให้ขุนศาลทักทูตนั้น ทูตเข้ามาครั้งนี้ให้งดหาได้พระราชทานและจัดของให้ขุนศาลจัดของมาทักไม่ แต่เงินค่ากับข้าวซึ่งทำเลี้ยงทูตนั้น ให้เรี่ยรายเอาเงินที่เข้าภาษีขึ้นในกรมท่าพระคลังสินค้า ให้พระยาวิเศษสงครามฝรั่งจัดพ่อครัวทำกับข้าว

รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องบัลเลสเตีย ทูตอเมริกันเข้ามาในรัชกาลที่ ๓ เท่าที่สืบสวนได้

---

๑ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ คือพระยาทสมเด็จพระยี่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒ เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ) คือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ ในรัชกาลที่ ๔ เวลานั้นลงไปตั้งสักเลขอยู่ที่เมืองชุมพร

๓ พระยาศรีพิพัฒน (ทัต) คือสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔

๔ พระยาราชสุภาวดี (โต) คือเจ้าพระยานิกรบดินทร ที่สมุหนายก ในรัชกาลที่ ๔

๕ พระยาสุรเสนา (สุก) เป็นเจ้าพระยายมราช ในรัชกาลที่ ๔

๖ พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (บุญมา) เป็นพระยาไกรโกษา ในรัชกาลที่ ๔

๗ พระยาบุฬาราชมนตรี (นาม)

๘ พระยาพิพัฒนโกษา (บุญศรี) เป็นพระยามหาอำมาตย์ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาธรรมาในรัชกาลที่ ๔ เลื่อนเป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรีในรัชกาลที่ ๕

๙ พระยาเพ็ชร์ชฎา สืบไม่ได้ความ

๑๐ พระยาราชวังสรรค์ (บัว)

๑๑ พระยาวิเศษสงคราม (จัน นามสกุลตั้งว่า เยนิดิกต์)

๑๒ พระยาวิเศษศักดา สืบไม่ได้ความ

๑๓ พระยาสวัสดิวารี (ฉิม) เรียกในจดหมายเหตุบางแห่งว่า เจ๊สัวฉิม

๑๔ พระพิทักษทศกร (ยัง) เรียกในจดหมายเหตุบางแห่งว่า เจ๊สัวยง

๑๕ พระนายไวยวรนาถ (ช่วง) ต่อมาเป็นพระยาศรีสุริยวงศ์ ทางวาง มหาดเล็ก ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุห พระกลาโหม ถึงรัชกาลที่ ๕ เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหา ศรีสุริยวงศ์

๑๖ พระมหามนตรี (สวัสดิ์) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยาสุรเสนา

๑๗ พระสุริยภักดี (นุช) ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยามหามนตรี แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยายมราช และเป็นเจ้าพระยาภูธราภัย ที่ สมุหนายก

๑๘ พระนรินทรเสนี สืบไม่ได้ความ

๑๙ หมื่นราชามาตย์ (ขำ) ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาวิวงศ แล้วเลื่อนเป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี

๒๐ หลวงอาจณรงค์ สืบไม่ได้ความ

๒๑ หลวงวุฒสรเดช สืบไม่ได้ความ

๒๒ หลวงฤทธิสรเดช สืบไม่ได้ความ

๒๓ หลวงฤทธิสำแดง สืบไม่ได้ความ

๒๔ ขุนปริชาชาญสมุท (คิศ) ฝรั่งเรียกว่ากัปตันคิก เป็นข้าหลวงเดิมในพระยาทสมเด็จพระยี่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชกาลที่ ๔ เป็นหลวงสุรอาสา

๒๕ นายยิ้ม เป็นฝรั่ง ชื่อเซมส์ เฮส์

๒๖ นายใหญ่ สืบไม่ได้ความ

๒๗ หมอยอน เตเลอ โยนส์ (ในจดหมายเหตุเรียกแต่ว่าหมอยอน) เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัปติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๖

๒๘ หมอคิน เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกบัปติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๗๘ อยู่มาจนถึงรัชกาลที่ ๕

๒๙ หมอมะตุน เป็นมิชชันนารีอเมริกันพวกเปรสะบิเตอเรียน มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๐

๓๐ หมอเฮาส ในจดหมายเหตุเรียกว่า หมอเหา เป็นหมอยาในพวกมิชชันนารีอเมริกันเปรสะบิเตอเรียน มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๐ อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕

๓๑ หมอสมิท เป็นมิชชันนารีพวกบัปติสต์ มาอยู่กรุงเทพ ฯ เมื่อ พ. ศ. ๒๓๙๒ เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ที่บางคอแหลม อยู่มาจนรัชกาลที่ ๕

อังกฤษขอแก้หนังสือสัญญา

เมื่อประเทศสหปาลิรัฐอเมริกา แต่งให้มิสเตอร์โยเสฟ บัลเลศเตียเป็นทูตเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญา ในเดือน ๕ ต้นปีจอ พ.ศ. ๒๓๙๓ ดังเล่ามาแล้วในตอนที่ว่า อเมริกาขอแก้หนังสือสัญญา นั้น ครั้นต่อมาถึงเดือน ๙ ในปีเดียวกัน อังกฤษก็แต่งให้เซอร์เซมสยรุก เป็นทูตเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญาที่นายร้อยเอก เฮนริ เบอร์นี เข้ามาทำไว้เมื่อ พ. ศ. ๒๓๖๙ ด้วยปรารภเหตุทำนองเดียวกับอเมริกันนั้นเอง

แต่การมาของเซอร์เซมสยรุก เป็นเพียงผู้ถือหนังสือของเสนาบดีว่าการต่างประเทศอังกฤษ หาใช่เป็นราชทูตจำทูลพระราชศาสน์ไม่

เซอร์เซมสยรุกนั้น เรียกชื่อในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร รัชกาลที่ ๓ ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ เรียบเรียงว่า เซอร์เยียมสยรุก หรือเรียกในที่อื่นบางแห่งว่า เยสัปรุด, เยสัยปุรุด ในจดหมายเหตุต่อไปนี้เรียกว่า เซอร์เซมสัยรุกหรือเซอร์เยียมสยรุก ข้อความพิสดารอันว่าด้วยการต้อนรับ, การโต้ตอบระหว่างข้าราชการไทยกับเซอร์เซมสยรุก ตลอดถึงกระแสพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีแจ้งอยู่ในจดหมายเหตุเรื่องเซอร์เซมสยรุก ทูตอังกฤษเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญา เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓ ดังพิมพ์ไว้ต่อนี้ไป

จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เซมสัยรุกทูตอังกฤษเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๓

วันเสาร์เดือน ๙ ขึ้น ๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอโทศก พระยาพิชิตณรงค์ พระยารามกำแหง ยกขึ้นมาถึงกรุง ๆ เพลาบ่าย ๔ โมงเศษว่า กำปั่นไฟมาถึงหลังเต่าลึก ๒ ลำ ลำหนึ่งกำปั่นเล็กเข้ามาทอดอยู่หน้าด่าน กะซีตันวอเล็กแจ้งว่าเซอร์เซมสัยรุกให้ถือหนังสือมาถึงผู้รักษาเมืองสมุทรปราการฉบับหนึ่ง ขอคนนำร่องให้ออกไปนำกำปั่นลำใหญ่เข้ามา

รุ่งขึ้นณวันอาทิตย์เดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ หมื่นไวยวรนาถให้พระอภัยพลรบขี่เรือสำปั้นเก๋งมังลำหนึ่ง แม่ทรายลำหนึ่ง ลงไปรับหนังสือที่กำปั่นไฟ ขึ้นมาที่โรงรับแขกเมือง ๒ ฉบับแล้ว ยิงปืนรับ ยิงปืนส่งกันข้างละ ๒๑ นัด จึงให้หมื่นแม่นกับไพร่ ๖ คน ออกไปถึงร่องน้ำ ให้หมื่นจรเจนชลาเป็นล่ามไปด้วย ครั้นออกไปถึงกำปั่นใหญ่แล้ว กะซีตันนายกำปั่นให้กำปั่นลำเล็กเข้ามาทอดอยู่ชายซำแระข้างในตรงร่องน้ำ คอยยกธงให้สำคัญ

ครั้นเพลาบ่าย ๔ โมง กำปั่นลำเล็กยกธงขึ้น กำปั่นลำใหญ่เห็นธงสัญญาก็ถอนสมอใช้กำปั่นเข้ามา หมื่นแม่นให้หมื่นจรเจนชลาล่ามขอกว่า น้ำขึ้นยังไม่เต็มที่เข้าไปยังไม่ได้ ต้นหนไม่พึ่งขึ้นแล่นข้ามสันดอนเข้ามา กำปั่นลำใหญ่ครือดิน จักรพัดโคลนพุ่งขึ้นเต็มกรอบจักร ๆ ไม่เดิน พอเถิงปากร้ว กำปั่นติดดินอยู่

แต่เพลา ๒ ทุ่มน้ำลง กำปั่นติแปลงดินมูนข้างกำปั่นสูงขึ้นประมาณศอกเศษ

ครั้นเพลาเช้าน้ำขึ้นเอากำปั่นไฟลำเล็กเข้าชักก็ไม่ออก จมื่นไวยวรนาถจึงให้พระยาอุทัยธรรมราช จมื่นราชามาตย์ ขี่เรือแง่ทรายคนละลำ ออกไปเยี่ยมเยียนเซอร์เซมสัยรุกที่กำปั่นติด

ครั้นณวันเดือน ๙ ขึ้น ๖ ค่ำเพลา ๕ โมงเช้า เซอร์เซมสัยรุกลงกำปั่นไฟลำเล็กเข้ามาทอดอยู่หน้าด่าน เซอร์เซมสัยรุกให้กะยีตันบรุก มิศเซนยอน ขึ้นมาหาจมื่นไวยวรนาถ ๆ บอกว่า เจ้าพระยาพระคลังยังอยู่ณกรุง ๆ ได้บอกขึ้นไปว่ากำปั่นเซอร์เซมสัยรุกติดอยู่ที่ชายชำแระข้างใน เจ้าพระยาพระคลังมิความวิตกมาก ด้วยเป็นเมืองไมตริกัน จึงสั่งลงมาว่า ถ้าเซอร์เซมสัยรุกจะต้องการสิ่งอันใด ก็จะให้จมื่นไวยวรนาถจัดแจงให้ อย่าให้ขัดสน เจ้าพระยาพระคลังจะลงมาวันพรุ่งนี้

คำแปล หนังสือเซอร์เซมสัยรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง

หนังสือ เซอร์เซมสัยรุก มายังท่านเจ้าพระยาพระคลัง เสนายดีผู้ใหญ่ ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ให้ทราบ

ด้วยข้าพเจ้าใช้ให้พี่น้องข้าพเจ้า ชื่อกะยีตันบรุกคนหนึ่ง ชื่อมิศเซนยอนคนหนึ่ง ถือหนังสือมาแจ้งกับท่านให้ทราบ ว่าเจ้าวิลาศให้ข้าพเจ้าเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตริไทยกับอังกฤษ ซึ่งเป็นมหามิตรกันมาช้านาน จะได้จัดแจงทางค้าขายให้ลูกค้าได้ไปมาค้าขาย

แก่กันเป็นสุขสบาย มิประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย กับเจ้าวิลาศรับสั่งให้มีหนังสือลอดไวเกาปลมะสตัน ขุนนางผู้ใหญ่ในชาติอังกฤษมาเถิงท่านผู้เป็นเสนาบดี ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาฉบับหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าเข้ามาเถิงแล้วจะส่งหนังสือให้ต่อมือท่าน ความในหนังสือนั้นว่าด้วยความไมตรี ขอให้ท่านนำเอาความในหนังสือขึ้นกราบบังคมทูล แด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาให้ทราบ กับขอให้ท่านรับธุระพูดฝ่ายกรุงพระนครศรีอยุธยาจะพูดจาคิดอ่านกับข้าพเจ้า การงานทั้งปวงก็จะสำเร็จได้โดยง่าย ทางไมตรีทั้ง ๒ ฝ่ายก็จะได้ยืนนาน และเมื่อข้าพเจ้าจะเข้ามานี้ เจ้าวิลาสก็ได้สั่งให้จัดเอากำปั่นไฟกำปั่นรบที่อินเดียเข้าไปให้หลายลำ ให้สมยศสมเกียรติ์ด้วยกรุงพระมหานครศรีอยุธยาและเมืองวิลาสเป็นเมืองใหญ่ จะได้เป็นเกียรติ์เป็นยศทั้งสองฝ่าย ข้าพเจ้าปรึกษากับแม่ทัพฝ่ายชเล ซึ่งสำเร็จราชการอยู่ณอินเดีย เห็นว่าไพร่บ้านพลเมืองที่กรุงพระมหานครศรีอยุธยา ไม่เคยเห็นกำปั่นไฟกำปั่นรบหลายลำก็จะตกตื่นหาควรไม่ ข้าพเจ้าจึงจัดแจงเอาแต่กำปั่นไฟ ๒ ลำเข้ามา ถ้าในสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา และท่านจะเห็นว่า ข้าพเจ้าเป็นขุนนางผู้น้อยจึงมีกำปั่นไฟ ๒ ลำ ไม่ควรที่จะเข้ามาว่าด้วยการงานทั้งปวง ถ้าการเป็นดังนั้น ภายหลังก็จะต้องมาให้มากหลายลำ ข้าพเจ้าเข้ามาครั้งนี้ เจ้าวิลาศให้แทนตัวเข้ามา ขอให้ท่านเห็นแก่ทางไมตรีรับรองให้ควรแก่

ประเทศอันใหญ่ การไมตรีทั้งสองพระนครก็จะได้ปรากฏแก่นานาประเทศทั้งปวง

และข้าพเจ้ามีธุระอยู่ในใจที่จะมาพบแก่ท่านโดยมาก จะเขียนใส่มาในหนังสือก็หาควรไม่ ต่อเมื่อใดข้าพเจ้าเข้ามาเถิงท่านแล้วก็จะได้พูดจาชี้แจงให้ท่านแจ้ง หนังสือฉบับนี้เขียนที่กำปั่นไฟชื่อเฟนิวา ณวันเดือน ๘ แรม ๑๔ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๒๘๕๐ ปีจอโทศก

ครั้นณวันเดือน ๙ ขึ้น ๘ ค่ำ เจ้าพระพระยาคลังให้จัดเรือเก๋งกิ้งปิดทอง ยาว ๑๐ วา ๒ ลำ ยาว ๙ วาลำหนึ่ง รับเซอร์เซมสัยรุ๊กกับขุนนางอังกฤษขึ้นมาที่โรงปลูกไว้รับแขกเมือง ยาว ๙ ห้อง มีเฉลียงรอบ ตายเพดานผ้าขาวแต่งรับ ที่หน้าโรงรับแขกเมืองมีทหารปืนยืน ๒ ฟากถนน มีทหารใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง ถือปืน ถือทวน ถือง้าว ถือดาบ นั่งอยู่หน้าโรง ๒๐๐ คน เซอร์เซมสัยรุ๊กขึ้นมาหา เจ้าพระยาพระคลังถามว่ากี่วันจึงเถิง มาตามทะเลสยายอยู่หรือ เซอร์เซมสัยรุกตอบว่ามาแต่เมืองวิลาศ ๒ ปี มาอยู่เมืองสรวะแล้วมาอยู่เมืองใหม่ มาจากเมืองใหม่ ๕ วันเถิงเมืองสมุทรปราการ ว่ามีรับสั่งเจ้าวิลาศจะใคร่เป็นไมตรีกับกรุง ฯ ให้สนิท ให้ขุนนางอังกฤษปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า พระมหากษัตริย์จะมีพระราชศาสน์มาว่าด้วยทางไมตรีก่อนนั้นยาก ให้ขุนนางพูดจากันเสียให้ตกลงก่อน ลูกค้าวานิชไปมาค้าขายเถิงกันแล้ว ภายหลังจึงจะได้มีราชศาสน์ไปมาเถิงกัน จึงมีรับสั่งเจ้าวิลาสให้ลอดไวเกาปลมะสตันขุนนางผู้ใหญ่ มีหนังสือเข้ามาเถิงเจ้าพระยาพระคลังเสนายดี

ผู้ใหญ่ เซอร์เซมสัยรุกจะได้พูดกันกับเจ้าพระยาพระคลังให้ตกลง เจ้าพระยาพระคลังถามว่า อังกฤษกับกรุง ฯ เป็นไมตริกันมาแต่ปีขอ อัฐศก ศักราชฝรั่ง ๑๘๒๖ ปี กะดีตันยารนิเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางค้าขายคำสัญญาก็ยังอยู่ ทำไมความดังนี้เจ้าวิลาศไม่ทราบหรือ เซอร์เซมสัยรุกตอบว่า ความอันนี้เจ้าวิลาศก็รู้อยู่ แต่เป็นความของกัมปนี เจ้าพระยาพระคลังจึงว่า กรุง ฯ ไม่เข้าใจดังนั้น เข้าใจว่าทำไมตริกับชาติอังกฤษ เซอร์เซมสัยรุกจึงว่า ชอบอยู่ความซึ่งทำไมตริกันนั้น เจ้าวิลาศก็ทราบ แต่อุปมากัมปนีเหมือนเมืองนคร เมืองวิลาศอุปมาเหมือนหนึ่งกรุง ฯ เจ้าวิลาศว่ากรุง ฯ เป็นมหากษัตริย์จะทำไมตรีให้สนิท กษัตริย์ต่อกษัตริย์เป็นพระราชไมตรีกันจึงสมควร พูดจากันแล้ว เซอร์เซมสัยรุกก็กลับไปขอขุนนางผู้ใหญ่ ๒ นายไปรับหนังสือที่กำปั่น

จดหมายคำสนทนาในระหว่างเจ้าพระยาพระคลัง กับเซอร์เซมสัยรุก

วันศุกรเดือน ๙ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาบ่าย ๒ โมง เซอร์เซมสัยรุกขึ้นมาหาเจ้าพระยาพระคลัง ๆ พูดกับเซอร์เซมสัยรุก

ข้อหนึ่งเจ้าพระยาพระคลังถามว่า มากี่วันจึงถึง มาตามทะเลสบายอยู่หรือ

เซอร์เซมสัยรุกตอบว่า มาแต่เมืองวิลาศ ๒ ปี มาอยู่เมืองสรวะแล้วมาอยู่เมืองใหม่ มาจากเมืองใหม่ ๕ วันถึงเมืองสมุทรปราการ

ข้อหนึ่งเจ้าพระยาพระคลังว่า เซอเซมสับรุกไม่เคยเข้ามากำปั่นติดตื้น เจ้าพระยาพระคลังรู้ความไม่มีความสบายจึงลงมา

เซอร์เซมสับรุกตอบว่า กำปั่นมาติดก็ดีเสียอีก จะได้รู้ใจขุนนางณกรุง ฯ จะช่วยหรือไม่ช่วย ถ้าเห็นแก่ทางไมตรีก็จะช่วยมาก ๆ

เจ้าพระยาพระคลังตอบไปว่า เพราะรู้ความว่าเรือติดจึงลงมาขุนนางซึ่งอยู่ที่เมืองสมุทรปราการนั้น ได้ช่วยเหลืออย่างไรบ้าง

เซอร์เซมสับรุกว่า ได้ลงไปช่วยสมควรที่เมืองเป็นไมตรีกันแล้ว

เจ้าพระยาพระคลังว่า เดี๋ยวนี้เป็นคราวน้ำตาย กลางเดือนน้ำจึงจะมาก ถ้าเถิงเพลาน้ำมากขึ้น จะให้จมื่นไวยวรนาถลงไปช่วยเอากำปั่นออกจากตื้น

เซอร์เซมสับรุกว่า อย่าให้ออกไปเลยลำบาก การไม่ควรที่จะไป

ข้อหนึ่งเจ้าพระยาพระคลังถามว่า มาอยู่ที่อินเดีย ๒ ปีแล้วมีหนังสือมาแต่เมืองวิลาศหรือ จึงได้ถือหนังสือเข้ามา

เซอร์เซมสับรุกว่า มีรับสั่งเข้าวิลาศ จะใคร่เป็นไมตรีกับกรุง ฯ ให้สนิท ให้ขุนนางอังกฤษปรึกษากัน ขุนนางปรึกษากันเห็นว่า พระมหากษัตริย์จะมีพระราชศาสน์มาว่าด้วยทางไมตรีก่อนนั้นยาก ให้ขุนนางต่อขุนนางพูดกันเสียให้ตกลงก่อน ลูกค้าวานิชไปมาค้าขายเถิงกันแล้ว ภายหลังจึงจะได้มีพระราชศาสน์ไปมาเถิงกัน จึงมีรับสั่งเข้าวิลาศให้ลอดไวเกาปลมะสตันขุนนาง

ผู้ใหญ่ มีหนังสือเข้ามาเถิงกรมพาหุสมุหพระกลาโหมเจ้าพระยาพระคลัง เซอร์เชมสับรุกจึงได้พูดกันกับเจ้าพระยาพระคลังให้ตกลง

เจ้าพระยาพระคลังจึงว่า ความในหนังสือมีมาประการใดจะฟังความในหนังสือก่อน

เซอร์เชมสับรุกจึงตอบว่า ไมตรีไม่อยู่ที่หนังสือ ไมตรีอยู่ที่ใจ ใจรักจะเป็นไมตรีจึงจะได้เป็นไมตรีกัน ปากเป็นไมตรีใจไม่เป็นไมตรี ก็ไม่เป็นไมตรีกันได้

เจ้าพระยาพระคลังตอบไปว่า ไทยนี้ใจซื่อ ปากอย่างไรใจก็อย่างนั้น

เซอร์เชมสับรุกจึงว่า อังกฤษก็เหมือนกัน ปากอย่างไรใจก็อย่างนั้น

เจ้าพระยาพระคลังตอบไปว่า ซึ่งเซอร์เชมสับรุกว่า ปากอย่างไร ใจก็อย่างนั้น ขอบใจหนักหนาแล้ว เจ้าพระยาพระคลังถามว่า อังกฤษกับกรุง ฯ เป็นไมตรีกันมาแต่ปีจออัฐศก ศักราชฝรั่ง ๑๘๒๖ ปี กะปิตันบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางค้าขายคำสัญญาก็ยังอยู่ ทำไมความอันนี้เจ้าวิลาศไม่ทราบหรือ

เซอร์เชมสับรุกตอบว่า ความอันนี้เจ้าวิลาสก็รู้อยู่ แต่เป็นของกัมปนี

เจ้าพระยาพระคลังจึงตอบว่า กรุง ฯ ไม่เข้าใจดังนั้น เข้าใจว่าทำไมตรีกับชาติอังกฤษ

เซอร์เชมสับรุกจึงว่าชอบอยู่ ความซึ่งทำไมตริกันนั้นเจ้าวิลาศก็ทราบ แต่อุปมากับปันเหมือนเมืองนคร เมืองวิลาศอุปมาเหมือนหนึ่งกรุง ฯ เจ้าวิลาสว่ากรุง ฯ เป็นพระมหากษัตริย์ จะทำไมตริให้สนิท กษัตริย์ต่อกษัตริย์เป็นพระราชไมตริกันจึงจะสมควร

เจ้าพระยาพระคลังจึงตอบว่า เซอร์เชมสับรุกว่า สมควรเป็นผู้มีสติปัญญาเข้ามาพูดจาทางพระราชไมตรีแล้ว

เซอร์เชมสับรุกว่า ความดี ๆ อยู่ในใจเซอร์เชมสักรุกอยู่หลายอย่าง จะใคร่พูดให้เจ้าพระยาพระคลังฟัง ท่านรักจะฟังก็จะพูดให้ฟัง ถ้าท่านไม่รักฟังก็จะลากลับไป หรือท่านมีการอยู่จะไม่ได้มาพบกับเซอร์เชมสับรุก ถ้าท่านมีธุระสิ่งไรก็ใช้ให้ขุนนางที่ควรจะพูดการได้ก็ให้ลงไปพูดกับเซอร์เชมสับรุก ถ้าเซอร์เชมสับรุกมีธุระจะพูดกับเจ้าพระยาพระคลัง ไม่สบายด้วยป่วยไข้ จะขอให้กะบีตันบรุกที่ ๒ ขึ้นมาพูดจากับเจ้าพระยาพระคลัง

เจ้าพระยาพระคลังจึงว่า เดี๋ยวนี้ใจของเซอร์เชมสับรุกคิดอย่างไร จะอยู่ที่เมืองสมุทรปราการนี้หรือจะไปพูดจากันที่เมืองสมุทรปราการ

เซอร์เชมสับรุกตอบว่า สุดแต่ใจเจ้าพระยาพระคลังจะให้ขึ้นไปกรุง ฯ ก็จะขึ้นไป จะให้อยู่ที่เมืองสมุทรปราการก็จะอยู่ หรือจะให้กลับออกไปอยู่กำปั่นใหญ่ก็จะกลับออกไป เซอร์เชมสับรุกว่า ตัวเป็นขุนนางวิลาศเข้ามาเถิงกรุง ฯ แล้วก็เหมือนเป็นขุนนางที่กรุง ฯ เหมือนกัน เซอร์เชมสับรุกว่า ไม่รู้จักอย่างธรรมเนียมณกรุง ฯ จะ

พูดจาผิดพลั้งเหลือเกินประการใด ขออย่าให้ถือโกรธเลย ช่วยสั่งสอนยอกล่าวให้ด้วย

เจ้าพระยาพระคลังตอบว่า เซอร์เซมสัยรุกเข้ามาพูดทางไมตรี ๒ พระนครอันใหญ่มีอัชฌาสัยดังนี้ สมควรที่จะเป็นทูตขอรอยู่แล้ว

เซอร์เซมสัยรุกยิ้มแล้วก็ลากลับไป ขอขุนนางที่ผู้ใหญ่ ๆ ลงไปรับหนังสือ ๒ คน

จึงให้พระยาพิชัยรณฤทธิ์ พระยาพิชิตณรงค์ ลงเรือเก๋งยี่ปั๊ดทองยาว ๑๒ วาลำหนึ่ง เรือยาว ๑๐ วาลำหนึ่ง ลงไปรับหนังสือลอดปลมะสตันขุนนางผู้ใหญ่อังกฤษผู้ได้ว่าการต่างประเทศ ต่อมือเซอร์เซมสัยรุก ๆ ให้ กะบีตันยรุกที่ ๑ มิศเซนยอนที่ ๒ มิศยรานที่ ๓ ตามหนังสือขึ้นมาส่งณโรงรับแขกเมือง พระยาวิเศษสงครามได้ทำโต๊ะไปเลี้ยงที่กำปั่น

คำแปล หนังสือลอดปลมะสตัน ถึงเจ้าพระยาพระคลัง

หนังสือ ลอดไวเกาปลมะสตันกันกรอดออดนิโมดเนาเปออริยัดเจ้าพระยาอัครมหาเสนาผู้ใหญ่ ซึ่งอยู่ในใต้บังคับเจ้านางพระยาวิวิกตอเรีย ทรงอยู่บนแท่นเจ้ากรุงอังกฤษ ที่มีอาชญาสิทธิ์บังคับฝ่ายเหนือฝ่ายใต้เมืองอิรลันด์และเมืองฮินดูสตัน นอกแต่นั้นเมืองอื่น ๆ เหนือลมใต้ลม ซึ่งอยู่ในบังคับเจ้าอังกฤษ และเจ้าพระยาอัครมหาเสนาของนางพระยาวิวิกตอเรียนั้น ปรนิบัติมาเป็นทางพระราชไมตรีต่อกัน และผู้ว่าที่กรมพาหุสมุหพระกลาโหมเจ้าพระยาพระคลัง ซึ่งอยู่ใต้บังคับของพระราชโองการ ที่ทรงพระประทมอยู่เหนืออาศน์อัน

ประเสริฐ แล้วอัครมหาเสนาผู้ใหญ่ผู้น้อยคิดราชการพร้อมกัน ปรึกษาเห็นทางพระราชไมตรีต่อกัน เพื่อจะให้ชอบพระทัยเจ้ากรุงเทพฯ ศรีอยุธยา และเจ้ากรุงอังกฤษจึงใช้ให้หิศเอกสเลนซีเยียมสยรุก เนกคะมันเดอออคนิโมคเนาเปออริบัด เป็นเจ้าเมืองสรวะและเมืองลายอน ซึ่งจะให้เจ้าชีวิตณกรุงศรีอยุธยาชอบพระทัย แก่หิศเอกสเลนซีเยียมสยรุกเนกคะมันเดอออคนิโมคเนาเปออริบัด เจ้าเมืองสรวะและเมืองลายอนเป็นอันมาก และซึ่งข้อราชการในครั้งนี้เพื่อจะให้เป็นไมตรีต่อกันไป และสินค้าของอันใดๆ ที่มีภาษีเป็นอันมาก ถ้าขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยคิดเห็นชอบด้วยกันแล้ว จึงทำหนังสือไว้ต่อกัน และเจ้ากรุงเทพฯ ศรีอยุธยา กับเจ้ากรุงอังกฤษนางพระยาวิวิกตอเรียจะได้เป็นทองแผ่นเดียวกันที่มิได้รู้ขาด และซึ่งข้อภาษีนั้นเพื่อจะให้เป็นประโยชน์แก่กันทั้งสองฝ่าย และเจ้ากรุงศรีอยุธยาด้วยเจ้ากรุงอังกฤษจะได้เป็นไมตรีกันเป็นอันมาก ฝากรักมาณวัน

รุ่งขึ้นวันเดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ เจ้าพระยาพระคลัง ให้หมื่นไวยวรนาถ พระยาอุทัยธรรมราช หมื่นราชามาตย์ ขี่เรือกันยาวยาว ๑๑ วาลงไปๆ พูดกับเซอร์เซมสัยรุกที่กำปั่น เซอร์เซมสัยรุกพูดว่า หมื่นไวยวรนาถลงไปนั้นมีความยินดีมาก จะพูดจาถ้อยความสิ่งไรจะได้พูดกับหมื่นไวยวรนาถ แล้วว่าเข้ามาครั้งนี้ปรารถนาจะคิดการกับท่านเจ้าพระยาพระคลัง ทำนุบำรุงทางไมตรีกรุงฯ กับอังกฤษให้สนิทกันเข้า ลูกค้าพาณิชจะได้มีความสุข มิได้คิดหาประโยชน์ใส่ตัวเองเหมือนลูกค้าทั้งปวง ใจลูกค้าทั้งปวงเข้ามา

ปรารถนาจะหาผลประโยชน์ใส่ตัวเขาอย่างเดียว หาได้คิดเถิงผู้อื่นไม่ หมื่นไวยวรนาถว่าเซอร์เซมสับรุกคิดดังนี้ก็ชอบอยู่แล้ว การงานทั้งปวงจะสำเร็จก็ด้วยปัญญาตัวเอง หาสำเร็จด้วยถ้อยคำคนอื่นมาเป็นอารมณ์ไม่ ถ้าเอาถ้อยคำคนอื่นมาเป็นอารมณ์ แล้วการงานทั้งปวงก็จะฟั่นเฟือนเสียไป

จดหมายคำสนทนาในระหว่างจมื่นไวยวรนาถ กับเซอร์เซมสับรุก

วันเดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมง หมื่นไวยวรนาถลงไปกำปั่นไฟ เซอร์เซมสับรุกให้ขุนนางอังกฤษที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ แต่งตัวสำหรับยศ ขึ้นมารับขนปากเรือ เชิญลงไปในห้องข้างท้ายกำปั่นที่เซอร์เซมสับรุกอยู่ เห็นเซอร์เซมสับรุกแต่งตัวรับเหมือนกันกับแต่งตัวขึ้นมาหา ฯ พ ณ ฯ แล้วยืนขึ้นรับจับมือยอกให้นั่งโต๊ะอันเดียวกัน เซอร์เซมสับรุกว่า ลงไปนั้นมีความยินดีนักหนา จะพูดจาถ้อยความจะได้พูดกับหมื่นไวยวรนาถ และอย่างธรรมเนียมอังกฤษกับไทยไม่เหมือนกัน อังกฤษนับถือยืน ไทยนับถือนั่ง ถ้าเซอร์เซมสับรุกจะไปมาหา ฯ พ ณ ฯ จะผิดอย่างธรรมเนียมเหลือเกินไปข้างเล็กน้อยประการใด ขอให้หมื่นไวยวรนาถกราบเรียน ฯ พ ณ ฯ อย่าให้ถือโทษเลย

ข้อหนึ่งเซอร์เซมสับรุกว่า เป็นขุนนางเข้ามาครั้งนี้ปรารถนาที่จะคิดการกับ ฯ พ ณ ฯ ทำนุบำรุงทางไมตรีกรุงเทพ ฯ กับอังกฤษให้

สนิทกันเข้า ลูกค้าพาณิชจะได้มีความสุข มิได้คิดหาประโยชน์ใส่ตัวเองเหมือนลูกค้าทั้งปวง ใจลูกค้าทั้งปวงเข้ามาปรารถนาจะหาผลประโยชน์ใส่ตัวเขาอย่างเดียว หาได้คิดถึงผู้อื่น ๆ ไม่

จมื่นไวยวรนาถว่า เซอร์เซมสัยรุกคิดดังนั้นก็ชอบสมควรเป็นผู้ใหญ่อยู่แล้ว การงานทั้งปวงจะสำเร็จก็ด้วยปัญญาตัวเอง หาสำเร็จด้วยถ้อยคำคนอื่นมาเป็นอารมณ์ไม่ ถ้าเอาถ้อยคำผู้อื่นมาเป็นอารมณ์แล้ว การงานทั้งปวงก็จะฟั่นเฟือนเสียไป

ข้อหนึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่า เข้ามาครั้งนี้ ปรารถนาจะใคร่ขึ้นไปเฝ้ากรุง ฯ จะได้อยู่เย่าเรือนให้สบาย

จมื่นไวยวรนารถถามว่า จะขึ้นไปอย่างไร

เซอร์เซมสัยรุกว่า จะใคร่เอากำปั่นไฟลำเล็กขึ้นไป

จมื่นไวยวรนาถว่า เอาขึ้นไปไม่ได้ กำปั่นไฟเป็นเรือรบไพร่บ้านพลเมืองที่ไม่เคยเห็นก็จะสะดุ้งสะเทือนตกใจ แต่ขุนนางและคนที่มีปัญญารู้การงานนั้นหากลัวไม่ดอก เซอร์เซมสัยรุกเข้ามาครั้งนี้ตั้งใจอยู่ว่าจะมาให้คนทั้งปวงมีความเย็นใจ จะมาทำให้คนที่ไม่มีปัญญาได้ความร้อนใจนั้น หาควรที่จะเอากำปั่นไฟขึ้นไปไม่

เซอร์เซมสัยรุกว่า ไม่ให้เอากำปั่นขึ้นไปก็ไม่เอาไปดอก จะขอเรือสัก ๒ ลำบรรทุกหีบผ้าเครื่องใช้สรอย กับคนใช้ขึ้นไปก่อน เพลาพรุ่งนี้จะขอให้มิศยรุกที่ ๒ มิศเซนยอนที่ ๓ ขึ้นไปดูจัดแจงเย่าเรือนเสียให้เสร็จก่อน มิศยรุกมิศเซนยอนกลับลงมาแล้ว เซอร์เซมสัยรุกจึงจะขึ้นไปต่อภายหลัง

ข้อหนึ่งว่า เซอร์เซมสัยรุกขึ้นมา ฯ พ ณ ฯ ว่าจะให้จมื่นไวยวรนาถลงไปช่วยดูแลที่กำปั่นนั้น ขอบใจ ฯ พ ณ ฯ นักหนา แต่คนที่กำปั่นเป็นคนมาแต่เมืองวิลาศใหม่ จะไม่มีอัชฌาสัย จึงขอไว้ว่าอย่าให้ลงไปเลย วันขึ้น ๑๑ ค่ำ เพลาเช้าเซอร์เซมสัยรุกจะออกไปที่กำปั่น ให้จมื่นไวยวรนาถออกไปเที่ยวเล่นด้วยเถิด กะยี่ตันที่กำปั่นเถิงเป็นนายกำปั่นก็จริง แต่เป็นลูกขุนนางผู้ใหญ่

จมื่นไวยวรนาถก็รับว่าจะออกไป

ข้อหนึ่งเซอร์เซมสัยรุกถามว่า กรุงเทพ ฯ เมื่อศักราชล่วงมาแล้วได้ ๑๘๐ ปีเศษ ที่กรุงเทพ ฯ แต่งทูตไปเมืองฝรั่ง ๒ ครั้ง จมื่นไวยวรนาถรู้บ้างหรือไม่

จมื่นไวยวรนาถว่า รู้อยู่

แล้วเซอร์เซมสัยรุกเล่าว่า เมื่อปีกลายนี้เจ้าเมืองนิพอนอยู่ปลายน้ำเมืองมั่งกล่าต่อกับแดนจีน แต่งทูตขุนนาง ๔ คน เชือเจ้าคนหนึ่ง เข้ากัน ๕ คน ไปเป็นไมตรีกับเจ้าวิลาศ เมืองนิพอนถือศาสนาเหมือนไทย แต่พูดภาษาสังสกฤต

กับข้อหนึ่งเล่าว่า เมื่อปีกลายนี้เจ้าเมืองญวนให้ไปขอตราตั้งมา แต่เจ้าปะกิ่ง เจ้าปะกิ่งแต่งให้ขุนนางคนหนึ่งลงมาตั้งเจ้าเมืองญวน กับเล่าว่า ที่เมืองจีนเดี๋ยวนี้ก็เปลี่ยนเจ้าเมืองใหม่ บุตรเจ้าปะกิ่งที่ ๔ ได้เป็นเจ้า แต่ขุนนางเสนายคือผู้ใหญ่เป็นคนเก่าหาได้เปลี่ยนไม่ ฉบับธรรมเนียมบ้านเมืองก็ยังยืนอยู่เหมือนดังเก่า แล้วว่าผลไม้ที่กรุงเทพ ฯ

เขาเล่าลือว่ายริบูรณ์นัก มีสารพัดทุกอย่างรสต่าง ๆ กัน ที่เมืองสรวะลูกไม้มีน้อย มีชุมอยู่แต่ทุเรียนอย่างเดียว จะใคร่หาพรรณออกไปปลูกสร้างไว้บ้าง เมื่อจะไปจึงจะเอาไป

จมื่นไวยวรนาถจึงว่า เซอร์เซมสยัรุกกินผลไม้สิ่งไรชอบใจ เมื่อไปจะหาต้นออกไปให้

พูดจากันแล้วจมื่นไวยวรนาถ พระยาอุทัยธรรมราช จมื่นราชามาตย์ก็กลับมา พระยาราชวังสันได้จัดสุกร เป็ด ไก่ ไปส่งให้กับได้ให้ผลไม้ไปแจกกันกินที่กำปั่นทั้งสองลำ ส่งทุกวัน กำปั่นลำเล็กขึ้นมาจอดอยู่ที่หน้าเมืองสมุทรปราการ ยุงกัดไม่มีมุ้งจะนอน เจ้าพระยาพระคลังได้จัดมุ้งไปให้ นาย ๖ หลัง ไพร่ ๑๒๐ หลัง รวม ๑๒๖ หลัง เซอร์เซมสยัรุกขอเรือลำเลียงออกไปถ่ายของในลำกำปั่นที่ติด พระยาราชวังสันได้จัดเรือลำเลียงอาษาจามออกไปถ่ายของที่กำปั่น ๗ ลำ รับถ่ายสายโซ่ ถ่าน ขึ้น ขึ้นจนกำปั่นเขาขึ้นกำปั่นติดอยู่แต่ณวันเดือน ๙ ขึ้น ๓ ค่ำ จนณวันเดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ น้ำเกิดมาก กำปั่นจึงออกจากที่ตื้นได้กลับออกไปทอดอยู่น้ำลึก ๗ วา

รายงานน้ำ

วันเดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ เพลา ๒ ทุ่มเศษ จมื่นมหาสนิทขึ้นมาแจ้งว่า จมื่นไวยวรนาถให้ภูดายฉิม ออกไปหยั่งน้ำที่กำปั่นติด

ที่ร่องลึก	๘ ๐ ๑๐	ที่กำปั่นติดลึก	๖ ๐ ๑๐

วันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ ขุนประสิทธิราช ขึ้นมาแจ้งว่า ที่กำปั่นติดน้ำขึ้น ๖ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๐ ๘ ๑ ๔ ที่กำปั่นติดลึก ๐ ๖ ๑ ๔

ครั้นวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลา ๒ ทุ่มเศษ จมื่นศักดิ์บริบาล ขึ้นมา ได้ความน้ำเหมือนเพลาเช้า

วันเดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ จมื่นราชาบาล ขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ น้ำที่กำปั่นติดลึก ๐ ๙ ๐ ๖ ที่ห่างกำปั่นออกมา ๕ วา ลึก ๐ ๗ ๐ ๖ ลมเป็นสำเภาพัดกล้าคลื่นใหญ่ เอากำปั่นเล็กเข้าชักกำปั่นใหญ่ กำปั่นใหญ่ก็ติดไฟขึ้นด้วย แล้วกว้านสายสมอกะแต่น้ำขึ้นจนน้ำซุด จะให้หน้าเรือลงร่อง ก็ไม่ออกจากที่

วันเดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ จมื่นมนเทียรพิทักษ์มาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ขึ้น ๑๒ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๐ ๙ ๑ ๖ ที่กำปั่นติดลึก ๐ ๗ ๑ ๖

วันเดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำเพลาเช้า ๔ โมงเศษ จมื่นสิทธิแสนยารักษ์ขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ขึ้น ๑ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๑ ๐ ๐ ๐ ๐ ที่กำปั่นติดลึก ๐ ๘ ๐ ๐

วันเดือน ๙ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ หมื่นอินทรเสนา ขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ขึ้น ๕ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๑ ๐ ๐ ๕ ที่กำปั่นติดลึก ๘ ๐ ๕

วันเดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ ขุนประสิทธิราช ขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ แรม ๑ ค่ำ ขึ้น ๑๗ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๑ ๐ ๑ ๑ ๐ ที่กำปั่นติดลึก ๘ ๑ ๐ เรืออกจากที่ ๓ เส้น

วันเดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ เพลาเช้า ๕ โมงเศษ หมื่นราชาชาล ขึ้นมาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ แรม ๒ ค่ำ ชุด ๒๒ นิ้ว น้ำที่ร่องลึก ๑ ๐ ๐ ๐ ที่กำปั่นติดลึก ๘ ๐ ๐ เรือไม่ออกจากที่

วันเดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ เพลาเช้า ๔ โมงเศษ หมื่นมนเทียรพิทักษ์มาแจ้งว่า น้ำวันเดือน ๙ แรม ๓ ค่ำ ขึ้น ๑ ศอก น้ำที่ร่องลึก ๑ ๑ ๐ ๐ ที่กำปั่นติดลึก ๘ ๐ ๐ เรือออกได้

กระแสพระราชดำริ

วันอังคารเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีขอโทศก เพลาบ่าย ๓ โมง โปรดพระราชทานกระแสพระราชดำริให้พระยาพิพัฒนโกษา พระยาพุฒาราชมนตรี จดข้อรับสั่งออกมา

ด้วยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ความฝรั่งครั้งนี้ควรเสนายดีจะได้ปรึกษาหารือกัน ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตำรัสไว้แล้วแต่ข้อค่าธรรมเนียมข้อเดียว ว่าจะเข้ามาขอให้ลด จะขอน้อยที่ไหน จะขอก็จะขอมาก ๆ เราจะยอมลดให้ตามใจดีหรือจะไม่ยอมลดให้ดี เจ้าพระยาพระคลังเป็นเสนายดีผู้ใหญ่กว่าเสนายดีทั้งปวง แล้วก็เป็นเจ้าพนักงานด้วย เจ้าพระยาพระคลังกรายบังคมทูลพระกรุณาว่าเขาเข้ามาโดยทางไมตรีจะขอลดค่าธรรมเนียม จะขอแล้วเห็นจะขอมากสักหน่อย เหมือนอย่างทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ครั้นจะไม่ลดให้ก็จะเสียทางไมตรีไป ถ้าลดลงให้แล้ว ต่อไปข้างหน้าเฉิงมาตรว่าจะมีกำปั่นเข้ามาค้าขาย ก็เห็นจะไม่มากขึ้นสักกี่ลำนักหนา คงจะมีเข้ามาค้าขายแต่กำปั่นสุรัดขุมไป กับกำปั่นเมืองใหม่เข้ามาบรรทุกของคนอยู่ที่นี่สักลำหนึ่งสองลำ ความข้างฝ่ายกรุงเทพ ฯ ก็ยังเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเขตต์แดนเมืองกระ เราจะได้ยกขึ้นว่ากับเขาบ้าง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตำรัสว่ายังไม่ทรงเห็นด้วย จะทรงพระราชดำริดูก่อน ถ้าลดให้จะมีคุณอย่างไร จะมีโทษอย่างไร ถ้าไม่ลดให้จะมีคุณอย่างไร จะมีโทษอย่างไร จึงโปรดเกล้า ฯ ทรงปรึกษา พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร และพระยาศรีพิพัฒน์ พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี จะเห็นอย่างไรบ้าง พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนเดชอดิศร พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี กรายบังคมทูลพระกรุณาต้องคำกันว่า ไม่ชอบใจที่จะลดให้ ความจึงยังเป็นแก่ง

แย่งกันอยู่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ว่าราชการเป็นการแผ่นดิน ต้องที่จะปรึกษาหารือกัน พระยาราชสุภาวดี พระสุรเสนา พระยาเพ็ชรพิไชย และข้าราชการผู้น้อยนอกกว่านี้ที่เสนายดีเคยใช้สอย เห็นว่าผู้ใดมีสติปัญญาก็ควรจะเอาเข้ามาเป็นที่ปรึกษาด้วย การครั้งนี้ก็เป็นการฝรั่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ ทรายอย่างธรรมเนียมฝรั่งมาก ควรจะเอาเป็นที่ปรึกษาใหญ่ได้ ก็แต่ว่าติดประจำยืนอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ จะมีนไวยวรนาถเล่า ก็เป็นคนสันทัดหนักในอย่างธรรมเนียมฝรั่ง ก็ลงไปรักษาเมืองสมุทรปราการอยู่ แต่ทว่าเห็นจะได้พูดจาปรึกษาหารือกับเจ้าพระยาพระคลังแล้ว ก็จะเห็นถูกต้องกันกับเจ้าพระยาพระคลัง ยังแต่พระยาอุทัยธรรมราช ก็เป็นบุตรเจ้าพระยานครศรีธรรมราช อายุก็เป็นผู้ใหญ่อยู่ข้างแล้ว สารพัดจะรู้การครั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราชเจรจากับฝรั่งทุกสิ่งทุกประการ ก็ต้องลงไปอยู่เมืองสมุทรปราการ ให้พระยาศรีพิพัฒน์แต่งคนดี มีสติปัญญาเข้าใจความ เชิญกระแสพระราชดำริลงไปปรึกษา เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ พระยาอุทัยธรรมราชที่เมืองสมุทรปราการ พระยาสุรเสนาที่เมืองนครเชียงขันธ์ด้วย และกระแสพระราชดำริโปรดเกล้า ฯ ให้เสนายดีข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยที่อยู่กรุงเทพ ฯ และที่ลงไปรักษาราชการอยู่ณเมืองสมุทรปราการ เมืองนครเชียงขันธ์ก็ดี ให้ประชุมกันปรึกษาหารือกันพร้อมมูลปรองดองกัน อย่าได้ถือทิษฐิมานะแก่งแย่งให้เสียราชการไป ถ้าผู้ใดจะเห็นว่าให้ลดค่าธรรมเนียมดี หรือไม่ลดให้จะดี

พวกที่เห็นว่าจะลดให้นั่นแลดีจะมีสักกี่คน ที่เห็นว่าไม่ลดให้นั่นแลดีจะมีสักกี่คน พวกที่เห็นว่าลดให้ดีนั้น ให้ตริกตรองการหน้าการหลังดูของรอยคอย จะมีคุณอย่างไรบ้าง จะมีโทษอย่างไรบ้าง ที่พวกเห็นว่าไม่ลดให้ดีนั้น ก็ให้ตริกตรองการหน้าการหลังดูให้รอยคอย จะมีคุณอย่างไรบ้าง จะมีโทษอย่างไรบ้าง ฉันใดสมณชีพราหมณ์ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจะได้อยู่เย็นเป็นสุขนั่นและเป็นอย่างดี ถ้าผู้ใดจะว่าเข้ามาว่า การอันนี้ใหญ่โตนักเหลือสติปัญญา สมควรแต่พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวจะทรงพระราชดำริ ก็ให้ตริกตรองดูเสียก่อนว่า ซึ่งเซมสัยรุกเข้ามาพูดจาครั้งนี้ เจ้าวิลาศก็เป็นเจ้าผู้หญิง จะคิดราชการให้เข้ามาพูดจาหาเหตุพาลวิวาทเถิงเพียงนี้ได้เจียวหรือ หรือจะเป็นแต่ขุนนางเขาปรึกษาหารือพร้อมกันให้เข้ามา หรือจะเป็นการของเซมสัยรุกรับธุระลูกค้าเข้ามาพูดจาขู่เล่นตามสะบายใจดอกกระมัง ถ้าเห็นว่าเป็นการของขุนนางเขาให้เข้ามา ก็จะต้องเป็นการของขุนนางฝ่ายเราบ้าง ถ้าผู้ใดคิดเห็นการแล้วก็อย่าให้ทำคมในฝักไว้ ประหนึ่งว่าเกรงใจเจ้าเกรงใจนาย จึงไม่พูดให้แจ่มแจ้งตามใจของตัวเห็นของตัวรัก ถ้าคิดดังนี้ คนผู้นั้นถือน้ำพระพิพัฒน์สัจจาก็นึกว่าเหมือนหนึ่งน้ำที่ตักไว้กินเหมือนกันเถิด

วันพุธเดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำปีขอโทศก เพลาย่าย ๓ โมงเศษ โปรดพระราชทานกระแสพระราชดำริให้พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี ยกข้อรับสั่งออกมา

เมื่อเชมสัยรุกจะมาพูดจา จะถามว่าเชมสัยรุกเข้ามาครั้งนี้จะทำทางไมตรีหรือ เชมสัยรุกจะพูดจาประการใดก็ตามใจเขาจะว่าไปชอบเราจะว่าเมื่อศักราชฝรั่ง ๑๘๒๖ ปีขออัฐศก กะปิตันยารน์(๑) เข้ามาขอทำหนังสือสัญญา ไทยก็ยอมให้ทำหนังสือสัญญา ด้วยเข้าใจว่าทำไมตรีกับชาติอังกฤษ ความข้อนี้เชมสัยรุกว่ากับเราที่เมืองสมุทรปราการว่า ไมตรีที่ทำไว้ครั้งกะปิตันยารนี่เป็นการของเจ้าเมืองมั่งกล่ากับกัมปนีดอก เมืองมั่งกล่าเป็นเมืองน้อย อุปมาเหมือนหนึ่งเมืองนครกรุงเทพ ฯ กับเมืองวิลาศเป็นเมืองใหญ่ ชอบจะทำไมตรีกันตามเมืองใหญ่จึงจะดี เราก็ได้ว่าเชมสัยรุกว่าดังนี้ สมควรที่มิสติยญญาเข้ามาพูดจาทางไมตรีเราจะเล่าให้ฟัง เออครั้งกะปิตันยารนี่เข้ามาพูดจาทางไมตรีครั้งนั้น ก็ว่าตัวเป็นขุนนางผู้ใหญ่สารพัดจะอวดอ้างไปต่างๆ ว่าเข้ามาแทนตัวเจ้าเมืองมั่งกล่า เราก็ได้ว่าเมืองมั่งกล่าเป็นเมืองน้อยจะทำหนังสือสัญญาการบ้านเมืองจะสิทธิ์ขาดได้แล้วหรือ กะปิตันยารนี่จึงว่าเมืองวิลาศอยู่ไกล ฝ่ายข้างอินเดียเข้าวิลาศได้มอบกับเจ้าเมืองมั่งกล่าเป็นสิทธิขาด เจ้าเมืองมั่งกล่าจะต้องการสิ่งไรก็เหมือนกับเจ้าวิลาศเหมือนกัน เราจึงได้ยอมทำหนังสือสัญญากับชาติอังกฤษเชมสัยรุกเข้ามาว่าดังนี้ ดูประหนึ่งว่ากะปิตันยารนี่เข้ามาพูดจาไว้แต่ก่อนนั้นฟังเอาไม่ได้ ให้ถามว่าเดี๋ยวนี้กะปิตันยารนี่อยู่ที่ไหน ถ้ายอกว่ากะปิตันยารนียังอยู่ที่เมืองนั้น ก็ให้ว่าเชมสัยรุกเข้ามาจะทำหนังสือ

---

(๑) นายร้อยเอก เฮนรี เบอร์นี ดูเชิงอรรถ หน้า ๑๔๔

สัญญาครั้งนี้ กรุงเทพ ฯ เมืองเดียว แต่มีเมืองขึ้นเมืองออกมาก จะรับทำหนังสือสัญญาทั้ง ๒ แยก ๓ แยกดังนี้ ยากที่จะรักษาสัญญาทางไมตรี ให้เซมสัยรุกกลับออกไป พาตัวกะยีตันยารนี้เข้ามาถอนหนังสือสัญญาเดิมเสียก่อน เราจึงจะยอมทำหนังสือสัญญาตามคำเซมสัยรุกซึ่งว่าจะให้ดีด้วยกันนั้นได้ ถ้ายอกว่ากะยีตันยารนตายเสียแล้ว ก็ให้ว่าเซมสัยรุกเข้ามาจะทำหนังสือสัญญาครั้งนี้ กรุงเทพ ฯ เมืองเดียว แต่มีเมืองขึ้นเมืองออกมาก จะรับทำหนังสือสัญญา ๒ แยก ๓ แยกดังนี้ ยากที่จะรักษาสัญญาทางไมตรี ให้เซมสัยรุกกลับออกไปหาเจ้าเมืองมังกล่า ๆ ก็อยู่ในบังคับเมืองวิลาศ ให้เจ้าเมืองมังกล่ามีหนังสือแต่งคนเข้ามาถอนหนังสือสัญญาเดิมเสียก่อน เราจึงจะยอมทำหนังสือสัญญาตามคำเซมสัยรุกซึ่งว่าจะให้ดีด้วยกันนั้นได้ ถ้าเซมสัยรุกจะว่าไม่ถอนหนังสือสัญญาเดิม จะขอสัญญาเติมขึ้นอีก ก็ให้ว่าหนังสือสัญญาเดิมก็มากหลายข้ออยู่แล้ว จะมาเติมสัญญาขึ้นอีกยากที่จะรักษาสัญญาได้ ถ้าจะว่าจะขอลดข้อสัญญาเดิมลง ก็ให้ว่า หนังสือสัญญาเดิมหลายข้อเป็นความบ้านความเมืองและการค้าขายติดต่อกัน จะลดข้อไหนเสียก็เห็นจะไม่ได้ จะมาทำหนังสือสัญญาเป็นพูดจาไม่รู้แล้วอย่างนี้ หาสมควรที่จะเป็นเมืองใหญ่ทั้งสองฝ่ายไม่ ถ้าจะว่าที่กรุงเทพ ฯ มีหนังสือออกไปถึงเจ้าเมืองมังกล่า ขอถอนหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ เสียข้อหนึ่งนั้น(๑) เป็นไรจึงถอนได้ ก็ให้ตอบว่า ซึ่งถอนหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้น ด้วย

---

(๑) ความตรงนี้เป็นหลักฐานว่า ไทยขอยกเลิกหนังสือสัญญาบางข้อต่ออังกฤษ ตามที่กล่าวมาในหน้า ๖๑ นั้น ใกล้ความจริงมาก

พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเมืองคืนให้กับพระยาไทร หนังสือสัญญาข้อนี้จึงต้องถอนเสีย แล้วมิศยอนำได้มิหนังสือเป็นพะยานเข้ามาขอให้พระยาไทรได้มาอยู่บ้านเมืองตามเดิม

ณวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เซอร์เซมสัยรุกจะขึ้นมาณกรุง ฯ จัดเรือที่เมืองสมุทรปราการส่ง เรือเซอร์เซมสัยรุก นายดิดล่าม ขี่สำปั้นเก๋งกั้งยิดทองยาว ๑๑ วา หลวงจงพยุห ปลัดจางวางทหารขึ้นซ้ายเป็นนายลำ

เรือสะยิดันยรุก มิศเซนยอน ขี่สำปั้นเก๋งกั้งยิดทองยาว ๑๐ วา หลวงยกรบัตร ปลัดทหารขึ้นขวา เป็นนายลำ

เรือมิศยราน นายทหาร ขี่สำปั้นเก๋งกั้งยาว ๙ วา หลวงไกรอามาตย์ ปลัดกรมทหารขึ้นขวา เป็นนายลำ

เรือพวกทหารสิปาย คนใช้ ขี่เรือแจ่วทราย ๒ ลำ มีธงปักท้ายเรือทั้งสองลำ ปลัดกรมทหารขึ้นซ้าย เป็นนายลำ

เรือพระอภัยพลรบ หลวงราชมาญ ขี่เรือสำปั้น เป็นเรือป้องกันคนละลำ

เรือแซเมืองนครเขื่อนขันธ์ กรมการเป็นนายลำ ป้องกันขึ้นมาส่งด้วย ๔ ลำ เข้ากันเป็นฝรั่งตัวนาย ๔ ฝรั่งทหารสิปาย คนใช้ ๓๒ รวม ๓๖ คน ขึ้นมาทางคลองขุดใหม่ฟากตะวันออก เถิงปากคลองออกแม่น้ำ เจ้าเมืองกรมการ เมืองนครเขื่อนขันธ์ ได้จัดกับข้าวของกินผลไม้ต่าง ๆ มาทักให้กินขึ้นตามทาง ครั้นมาเถิงกรุง ฯ

เซอร์เซมสับรุกขึ้นมาอยู่บนตึก ขุนนางที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ กับนายทหารสิปายอยู่ที่เรือนเครื่องไม้จากปลูกไว้รับ เซอร์เซมสับรุกอยู่ที่กรุง ฯ ได้มาคำนับท่านเสนาบดีพร้อมกันที่วังเจ้าพระยาพระคลังครั้งหนึ่ง ปราสัยกันโดยทางไมตรี ไม่ได้ว่าถ้อยความอันใด

จดหมายคำสนทนาในระหว่างเสนาบดีกับเซอร์เซมสับรุก

วันเดือน ๙ แรม ๓ ค่ำปีจอโทศก เพลาบ่าย ๔ โมงเศษ พร้อมกันณวน ฯ พ ณ ฯ เซอร์เซมสับรุก กับที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ นายทหารขึ้นมาหา ฯ พ ณ ฯ

ฯ พ ณ ฯ ถามว่า เซอร์เซมสับรุกมาอยู่ที่กรุง ฯ ๓ คืนแล้ว อยู่ที่นี่กับอยู่ที่เมืองสมุทรปราการใครจะสบายกว่ากัน

เซอร์เซมสับรุกว่า อยู่ที่นี่สบายกว่าอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ

ฯ พ ณ ฯ ว่า ท่านเสนาบดีทั้งปวงรู้ว่า เซอร์เซมสับรุกมาทางไกล ก็พร้อมกันมาต้อนรับด้วยความยินดี

เซอร์เซมสับรุกว่า ท่านเสนาบดีมีความยินดีกับเซอร์เซมสับรุก ๆ ดีใจนักหนา ขอให้ท่านเสนาบดีเป็นมิตรไมตรีกันโดยแท้ โดยจริง

ท่านเสนาบดีตอบว่า เซอร์เซมสับรุกว่านี้ดีแล้ว

เซอร์เซมสับรุกให้เรียน ฯ พ ณ ฯ ว่า ฯ พ ณ ฯ ให้ขนมขึ้นกับทุเรียนไปนั้นมีความยินดีนัก

ฯ พ ณ ฯ ว่า เซอร์เซมสับรุกเคยกินแล้ว แต่มิคยรุกกับขุนนาง ๔ คน เป็นคนมาแต่เมืองวิลาคใหม่ ไม่เคยกิน จึงอุตส่าห์หาไปให้กิน จะได้รู้จักรสทุเรียน

เซอร์เซมสับรุกกับขุนนางว่า ขนมจีบมีรสดีหนัก

ฯ พ ณ ฯ ว่า มีของสิ่งไรก็จะเอาไปให้ อย่าถือว่ามากว่าน้อยเลย

เซอร์เซมสับรุกก็ก้มลงคำนับ

ฯ พ ณ ฯ จึงว่า มาพบกันวันนี้เป็นความชื่นชมยินดีต่อกัน เมื่อมีความสิ่งไร ก็ให้ทำหนังสือให้กะยีตันบรุกมายื่นกับหมื่นไวยวรนาถฯ จะได้เอาความมาเรียน ฯ พ ณ ฯ แล้วว่า ถ้าจะเขียนหนังสือมาให้ จะเขียนเป็นอักษรอังกฤษ ไทยก็ไม่รู้ อักษรอังกฤษไม่ใคร่จะไว้ใจ จะแปลไม่เถิงความ ถ้าจะเขียนมา ให้เป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง

เซอร์เซมสับรุกว่า จะเขียนมาเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ถ้าถ้อยคำผิดพลั้งประการใดข้างขอได้โปรดอย่าถือเลย แล้วเซอร์เซมสับรุกว่า ซึ่งเซอร์เซมสับรุกป่วยนั้นค่อยคลายขึ้นแล้ว แต่ยังหาสบายดีไม่ วันนี้ได้พบกับท่านเสนาบดีพร้อม มีความสบาย ความที่เจ็บป่วยค่อยหายมากขึ้นกว่าเก่า แล้วเซอร์เซมสบรุกก็ลาไป

เซอร์เซมสับรุกกลับไปแล้ว ทำหนังสือมายื่นครั้งหนึ่ง ๔ ฉบับ ครั้งหนึ่ง ๒ ฉบับ ว่าด้วยจะทำสัญญาความ ๙ ข้อ ท่านเสนาบดีปรึกษาพร้อมกัน ทำหนังสือตอบให้ไป ๕ ฉบับ

ณวันเดือน ๙ แรม ๑๒ ค่ำปีขอโทศก กะยีตันบรุก มิศเซนยอน มิศบรอน เอาหนังสือมาส่งให้หมื่นไวยวรนาถที่บ้าน ๔ ฉบับ

หนังสือเซอร์เซมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ฉบับที่ ๑

หนังสือของเซอร์เยียมสยรุก มาถึงเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ด้วยเซอร์เยียมสยรุกเห็นควรจะเรียนเจ้าคุณให้ทราบด้วยความปรารถนาอันให้เป็นราชทูตเข้ามานั้นเป็นเหตุประการใด หวังมิให้เป็นเหตุสงสัยด้วยข้อความอันจะใคร่ปรึกษากัน และครั้นปรึกษากันแล้วจะได้กราบทูลพระมหากษัตริย์ณกรุงเทพ ฯ ศรีอยุธยาให้ทรงทราบเพื่อพระองค์จะได้เห็นชอบด้วย เมื่อพระมหากษัตริย์เจ้าเมืองอังกฤษตรัสสั่งให้เซอร์เยียมสยรุกเป็นราชทูตมาในมหานครศรีอยุธยานี้ ก็ตรัสสั่งให้กราบทูลพระองค์ผู้เป็นกษัตริย์ในกรุงพระมหานครศรีอยุธยาว่าท่านเจ้าเมืองอังกฤษมีจิตต์ผูกพันธมิตรไมตรีเป็นสนิท หวังจะให้ความสุขแห่งเมืองทั้งสองจำเริญขึ้นด้วยตั้งราชไมตรี และจะได้มีโอกาศไปมาหาสู่ค้าขายเป็นสะดวก ถ้าเป็นคุณเป็นประโยชน์พร้อมด้วยกันทั้งสองฝ่าย พระราชไมตรีจึงจำเริญนานได้ ถ้าเป็นฝ่ายเดียวไม่น่าที่จะจำเริญได้ ถ้าแต่งหนังสือสัญญาเป็นไมตรี เล็งเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียวก็หาจำเริญไม่ ความข้อนี้เจ้าคุณทราบอยู่แล้ว เหตุดังนี้เซอร์เยียมสยรุก ขอเจ้าคุณได้กราบทูลพระเจ้าอยู่หัวให้ทราบใต้พระบาท ให้ทราบว่าเซอร์เยียมสยรุกเห็นแก่ราชการบ้านเมืองก็ดี เห็นชอบแก่น้ำใจตนก็ดี ก็ยังปรารถนาจะแสวงหาประโยชน์และความสุข ทั้งเมืองอังกฤษให้เสมอกัน เมื่อเซอร์เยียมสยรุกเข้ามาอาศัยในกรุงเทพ ฯ ดังนี้แล้ว ปลงใจลงจะใคร่ให้จริงว่า เซอร์

เยียมสยรุกได้คำนับถือในท่านผู้เป็นเจ้าเมืองอังกฤษตามควรฉันใด จะใคร่นับถือในท่านผู้เป็นกษัตริย์ในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาดุจเดียวกัน และในการงานและกิริยาทั้งปวงที่จะทำนั้น จะใคร่สำแดงให้ประจักษ์ว่า เมืองอังกฤษสัมพันธมิตรไมตรีต่อเจ้ากรุงเทพ ฯ ศรีอยุธยาอันนี้ หวังจะให้ปรากฏด้วยกิริยาและการทำ ดีกว่าสำแดงแต่ด้วยถ้อยคำเท่านั้น เซอร์เยียมสยรุกมิได้คิดเห็นว่า จะบังเกิดมีเหตุความประการใดที่จะขัดขวางห้ามไว้ เพื่อจะมิได้ทำหนังสือเป็นพระราชไมตรี และเปิดการซื้อขายแก่กันให้สำเร็จกันด้วยดี แต่ทว่าถ้ามีข้อใดที่มิได้เห็นพร้อมใจกัน เซอร์เยียมสยรุกก็เชื่อใจว่าเจ้าคุณจะพิจารณาหารือกันด้วยดี ปราศจากเหตุ อย่าให้เคืองใจได้ และฝ่ายเซอร์เยียมสยรุกก็จะอุตสาหกระทำเหมือนกัน ในการไมตรีและการซื้อขายแก่กัน สิ่งใด ๆ ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ฝ่ายเมืองอังกฤษก็เป็นคุณและประโยชน์ฝ่ายเมืองไทย เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแปลกกันก็หามิได้ บัดนี้เป็น ๒๔ ปีมาแล้ว นับแต่เมชะเยร์อน(๑) รับใช้แต่กัมปนีอันครองเมืองอินเดียเข้ามา และได้แต่งหนังสือสัญญาเป็นราชไมตรีกัน คุณและประโยชน์อันเกิดแต่ก่อนนั้น เป็นปรากฏอยู่แล้วทั้งสองฝ่าย ถ้าหนังสือนั้นไม่มีแล้ว ก็ขาดจากประโยชน์ทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน ครั้นการปรากฏอยู่ดังนี้ ก็เป็นเหตุที่จะ

---

(๑) นายร้อยเอก เฮนรี่ เบอร์นี่ ทูตอังกฤษมาเมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๙ ดูคำอธิบายในหน้า ๔๑

ให้มีใจรปารถนาทั้งสองฝ่าย หวังจะคิดอ่านตั้งพระราชไมตรีให้ยิ่งแม่นมั่นคงจำเริญไว้เป็นอันมาก จะได้ถอยน้อยลงขาดไปนั้นหามิได้ เมื่อการเป็นดังนี้เซอร์เยียมสยรุกยังซ้ำมาว่า ในการที่จะปรึกษาหารือกันครั้งนี้ ต้องเห็นแต่ความที่จะเป็นคุณและประโยชน์แก่เมืองทั้งสองฝ่าย เซอร์เยียมสยรุกได้ว่าในข้อนี้ เจ้าคุณจะเห็นพร้อมด้วยอนึ่งเซอร์เยียมสยรุกเห็นว่า เรื่องความเป็นข้อๆ ลำดับที่จะใคร่กล่าวนั้น ครั้นเข้าใจแล้วจะเป็นที่ชอบ จะได้เห็นว่าหน้าที่จะให้ราชไมตรีอันตั้งอยู่กับกัมปนีอันครองเมืองอินเดียให้ยั่งยืนดี เป็นเหตุที่จะป้องกันกรุงเทพฯ ศรีอยุธยาให้ปราศจากภัย และให้บ้านเมืองจำเริญความสุขเป็นอันมากแล้ว การซื้อขายกับพวกอังกฤษ จะเป็นประโยชน์แก่เมืองไทยยิ่งมากกว่าทุกวันนี้ อนึ่งซึ่งจะทิ้งทำลายหนังสือสัญญาอันแต่งไว้ในจุลศักราช ๑๑๘๙ ปี คฤศตศักราช ๑๘๒๗ นั้นก็หามิได้ แต่ว่าจะใคร่ให้สัญญานั้นยิ่งแม่นมั่นคงไป อันจะคิดแปลงเปลี่ยนนั้นเป็นแต่คำว่าด้วยการซื้อการขาย อันมีอยู่ที่ปลายหนังสือสัญญานั้น และเซอร์เยียมสยรุกนึกเห็นว่า คำนั้นจะเปลี่ยนแปลงได้บ้าง แล้วก็ยังไว้ใจว่า เมื่อเจ้าคุณพิจารณาดูแล้ว เจ้าคุณยังจะเห็นว่าที่จะเปลี่ยนนั้น ก็จะเป็นอาณาประโยชน์แก่ราชสมบัติ แห่งพระมหากษัตริย์ในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา และจะเป็นที่ชอบพระทัยแก่พระองค์ เพราะว่าซึ่งพระองค์ปลงพระทัยแสวงหาคุณและประโยชน์ของคนทั้งปวงจะได้บำรุงความสุขให้ทั่ว ความนี้ลอเลื่องไปรู้เถิงประเทศใกล้และไกล เถิงกระนั้นถ้ากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จะตั้งแต่ง

หนังสือสัญญาเป็นฉบับสำแดงราชไมตรีต่อกัน ว่าด้วยความอันสมควรแก่กษัตริย์ผู้เป็นใหญ่ ถ้ากระทำได้ดังนี้ควร เมื่อยังมิได้ว่าการซื้อการขาย เจ้าคุณมิเห็นควรด้วยหรือ หนังสือสัญญาอย่างว่ามานี้ดูเป็นลักษณะสำคัญ ต้องด้วยพระเกียรติยศแห่งกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย เห็นว่าจะเป็นที่ชอบแก่ท่านผู้ครองเมืองไทย ทั้งผู้ครองในเมืองอังกฤษ ในข้อนี้เซอร์เยียมสยรุกจะสงสัยก็หามิได้ แล้วจะว่าด้วยการซื้อการขายข้อนั้น จึงจะค่อยคิดค่อยว่าต่อภายหลัง อันจะตกลงกันนั้นจะได้ถูกต้องกันตลอดไป ครั้นเซอร์เยียมสยรุกสำแดงความแก่เจ้าคุณดังนี้ ก็ยังคอยที่คอยทางจะได้แก้ไขต่อไป และจะแต่งร่างคำสัญญานั้นจะได้ส่งให้เจ้าคุณพิจารณาตริกตรองในที่ประชุมเสนาบดีผู้ใหญ่ ในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาเป็น ๓ ประการ คือว่าหนังสือสัญญาปลูกตั้งพระราชไมตรีเป็นอันสนิทติดเสมอ ตามซึ่งชอบแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษฝ่ายข้างหนึ่ง และซึ่งชอบแก่ท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายข้างหนึ่งนั้นประการหนึ่ง อนึ่งจะแปลกเปลี่ยนคำที่ว่าด้วยทางอันจะซื้อจะขายอันเป็นคำเบ็ดเสร็จติดตามหนังสือ ด้วยมหากษัตริย์ณกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง และกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่ง แต่งไว้ในปี ๑๘๒๗ ตามคฤศตศักราช จุลศักราช ๑๑๘๙ ปีนั้นประการหนึ่ง แต่ว่าเซอร์เยียมสยรุกยังไว้ใจว่า การนี้จะได้เถิงที่สำเร็จด้วยดี จะได้เป็นคุณและประโยชน์แก่เมืองทั้งสองเมือง และจะได้เป็นเกียรติยศแก่กษัตริย์ทั้งสองเป็นอันมาก เซอร์เยียมสยรุกจึงขอเจ้าคุณดำริตริตรองความตามสมควร และขอคำนับเจ้าคุณตามสัตยานุสัตย์ ในทางไมตรีเป็นอันดี หนังสือมาณวัน ฯ

หนังสือเซอร์เซมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ฉบับที่ ๒

ในหนังสือฉบับก่อน ที่เซอร์เยียมสบรุกส่งฝากแก่เจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง และเซอร์เยียมสบรุกได้กล่าวไว้แล้วว่า ถ้าเห็นแก่การรักษาเขตต์แดนกันก็ดี และการซื้อการขายกันก็ดี สิ่งใด ๆ ที่จะเป็นคุณและประโยชน์ข้างหนึ่ง สิ่งนั้นคงเป็นคุณและประโยชน์พร้อมกันทั้งสองฝ่าย จะแตกกันแปลกกันก็หามิได้

บัดนี้เซอร์เยียมสบรุกจะวิถารสำแดงด้วยการอันหน่อยหนึ่งให้เจ้าคุณทราบ เมื่อการศึกพะม่ากับอังกฤษสงบเสร็จกันแล้ว เขตต์แดนอังกฤษแผ่มาต่อเขตต์แดนณกรุง ฯ เหตุดังนี้ต้องทำหนังสือสัญญากัน เพื่อมิได้เกิดเหตุวิวาทหุ่มเหิงกันได้ เมซะเยอนี จึงรับใช้แก่กัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายข้างอังกฤษ เข้ามาในกรุงเทพมหานครศรีอยุธยา ช่วยแต่งหนังสือนั้น ๆ ยอมรับว่า กรุงพระมหานครเป็นเมืองใหญ่มิได้ขึ้นแก่ประเทศใด แล้วว่าให้ระงับดับความอันเป็นเหตุเคืองกันกับพวกมะลายู ข้างเมืองไทรเมืองตานีเมืองกลันตันเป็นต้น แล้วจำเดิมแต่นั้นมา พวกไทยได้รู้เห็นว่า พวกอังกฤษที่ต่อแดนกันประพฤติเป็นอันสมด้วยไมตรี มิได้วุ่นวายปองร้ายเหมือนพะม่าแต่ก่อน ครั้งนี้เป็น ๒๔ ปีมาแล้วทางไมตรีได้จำเริญมา มิได้เกิดเหตุวิวาทกันด้วยแดนต่อแดน เมื่อก่อนพวกพะม่าเคยยกล่วงเขามารบชิงชัยกัน ครานี้สงบดี อันจะได้เป็นความกันกับ

ขุนนางอังกฤษในเมืองสิงหปุรีนั้นหามิได้ แล้วขาดจากไมตรีกันเพราะความนั้นแค้นคิดปองร้ายกันก็มิได้เป็น แต่พวกอังกฤษยังได้ช่วยให้อาณาจักรข้างกรุงพระมหานครยิ่งแม่นอยู่ในเมืองไทร แล้วครั้นเกิดการขบถโกลาหลในพวกมะลายูแห่งใด ๆ อังกฤษก็ได้ป้องกันไว้มิให้เกิดภัยต่อมหากษัตริย์กรุงเทพ ฯ นั้นได้ ตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาขอเป็นทางพระราชไมตรีต่อกัน และหนังสือว่าด้วยการซื้อขายกันในคฤศตศักราช ๑๘๒๗ ปี ตลอดมาจนวันนี้เป็น ๒๔ ปี กำปั่นณกรุงเทพพระมหานครจะออกไปค้าขาย และทอดอยู่ณเมืองสิงหปุรีนั้น และเมืองใด ๆ แขวงใดตำบลใดก็ดี อันอยู่ในบังคับของเจ้าเมืองอังกฤษนั้นไม่ขัดไม่ข้องสิ่งใด ๆ และประโยชน์อันเกิดเพื่อหนังสือสัญญาเป็นปรากฏอยู่แล้ว และบัดนี้พวกอังกฤษจึงได้ถือไมตรีอันซื่อสัตย์ จึงขออย่าให้การฝ่ายอังกฤษเสียประโยชน์นั้นไป เพราะผู้ใดมิได้ถือคำสัญญาที่ทำไว้ในปี ๑๘๒๗ หนังสือสัญญานั้นได้เป็นคุณและประโยชน์ ณกรุงเทพพระมหานครเป็น ๓ ประการ คือ ให้ปราศจากการศึกสงคราม ๑ ให้ปราศจากข้าศึกแต่ประเทศเมืองอื่น ๑ และการซื้อขายได้จำเริญขึ้นเป็นอันดี ๑ เป็น ๓ ประการด้วยกัน เมืองทั้งสองฝ่ายเป็นสัมพันธมิตรไมตรี มิได้เคืองกันเป็นช้านานมาแล้ว ถ้าจะขาดกันห่างกัน เดี๋ยวนี้เถิงจะมีเป็นเหตุหน้ากลัวภัย ก็ยังจะเป็นเหตุให้สงสัยน้อยใจแก่คนทั้งปวง แต่ทว่าถ้าได้เอาหนังสือสัญญามาตั้งขึ้นใหม่ สำแดงว่าท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษและท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองขันธเสมาณกรุงเทพพระมหานคร ยังทรง

พระทัยถือพระราชไมตรีสนิท คิดเห็นว่าอันนี้จะมีคุณและประโยชน์แก่เมืองทั้งสองเมืองยิ่งมาก และพระเกียรติยศแห่งกษัตริย์ทั้งสองฝ่ายจะยืนแม่นมั่นยิ่งใหญ่ ครั้นพิจารณาดูเหตุการณ์ดังนี้แล้ว เซอร์เยียมสยรุกก็เห็นเป็นแน่ว่า การอันจะเป็นประโยชน์แก่เมืองไทย ก็เป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษ และซึ่งเป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษก็เป็นประโยชน์แก่เมืองไทย ด้วยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าจะแยกกันให้แปลกกัน เป็นไม่ดี กลับเป็นร้ายไป

ฝ่ายท่านผู้เป็นเสนาบดีทั้งหลายในกรุงเทพพระนครอันนี้ ท่านจะได้มีน้ำใจปรารถนาจะทำลายทางสัมพันธมิตรไมตรี อันได้จำเริญเนิ่นนานมาแล้วดังนี้ได้หรือ ฝ่ายเมืองอังกฤษก็เป็นเมืองใหญ่ แต่มิได้ปรารถนาสิ่งใด ๆ เว้นแต่ที่ควรแก่ทางธรรม ทางอันให้เป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย เสนาบดีทั้งหลายณกรุง ฯ จะห้ามได้หรือ ฝ่ายท่านเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ท่านประกอบด้วยใจอาธรรักที่ชอบธรรม จึงมิได้กลัวสิ่งใด อันนี้ก็ย่อมแจ้งอยู่กับใจเซอร์เยียมสยรุกแล้ว แล้วท่านผู้เป็นมหากษัตริย์ณกรุงเทพพระมหานคร ทรงพระทัยกอปรด้วยพระมหากรุณาอันมหาประเสริฐ ความอันนี้เลื่องลือไปทั่วทั้งโลกแล้ว เซอร์เยียมสยรุกเข้าใจว่า ควรท่านผู้เป็นเสนาบดีที่อยู่ใต้ฝ่าพระยาทนั้น จะได้มีน้ำใจเป็นเหมือนกัน ถ้าเกิดความเนือง ๆ ทุกข์ด้วยการซื้อขาย ก็ต้องเอาเป็นธุระปรึกษาหารือกันเนือง ๆ เหมือนกัน เป็นการลำยากต่าง ๆ เป็นอันมาก แต่เดี๋ยวนี้จะจัดแจงหมดคราวเดียว ให้เสร็จกันด้วยดีได้จะให้ง่ายกว่าเมืองทั้งสองแล้ว จะเป็นเหตุให้ราช

ไมตรีฝ่ายกษัตริย์ทั้งสองจำเริญยิ่งสนิทดี อันนี้คงประจักษ์แจ้งแก่เจ้าคุณ หนังสือสัญญาเป็นพระราชไมตรี และคำสัญญาที่จะว่าด้วยการซื้อการขายแก่กัน ที่เซอร์เยียมสบรุกจะใคร่ส่งฝากให้ท่านเสนาบดีทั้งหลายพิจารณาตรึกตรองดูนั้น จะทำให้กรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา เป็นไมตรีสนิทกันกับเข้ากรุงอังกฤษ ด้วยมีพาหนะนั้นมากอาศัยแต่ที่ชอบธรรม จะได้จำเริญสุขสวัสดีปราศจากภัยเป็นเนืองนิตย์

หนังสือเซอร์เชมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ฉบับที่ ๓

ในหนังสือฉบับก่อน เซอร์เยียมสบรุกได้ว่าด้วยข้อความ ๓ ประการ ประการหนึ่งและที่ ๒ นั้นว่าด้วยหนังสือสัญญาราชไมตรี และหนังสือสัญญาด้วยการซื้อการขาย เซอร์เยียมสบรุกนึกเห็นว่า จะชัดแจงข้อความในหนังสือทั้งสองใบได้ ให้เป็นที่ชอบแก่เจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง และชอบแก่เสนาบดีทั้งหลาย ที่อยู่ใต้พระบาทพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงเทพพระมหานคร

ที่นี้เซอร์เยียมสบรุกจะใคร่ว่าด้วยเหตุอันให้เข้ามาคิดความกันครั้งนี้หน่อยหนึ่ง หวังจะให้สำเร็จกันด้วยดี ครั้นแต่งหนังสือสัญญาแล้วในคฤศตศักราช ๑๘๒๗ ปี ต่อภายหลัง ฝ่ายผู้มหากษัตริย์ในเมืองอังกฤษที่ล่วงเสียแล้วนั้น ท่านพิจารณาดูซึ่งจะเป็น

ประโยชน์แก่บ้านเมือง และเห็นแก่กำลังที่ให้กัมปนีที่ครองเมือง
อินเดีย จึงประกาศอนุญาตให้ใคร ๆ ผู้ใดที่อยู่ใต้บังคับ ก็เห็น
ประจักษ์ว่าคำสัญญานั้นจะได้ประโยชน์แก่เมืองไทยตามที่ควรก็หามิได้
จะเป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษตามที่ควรก็หาไม่เหมือนกัน แล้ว
ถ้าทำหนังสือสัญญาขึ้นใหม่ ก็จะเล็งเอาการซึ่งจะเป็นประโยชน์
ใหญ่ในการซื้อขายกันเป็นคุณทั้งสองฝ่าย และจะเป็นอันสมด้วย
พระเกียรติยศแห่งกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ เซอร์เยียมสยรุกเห็นว่า
ถ้าทำได้ดังนี้จึงจะเป็นที่ชอบ เป็นการประกอบด้วยคุณและประโยชน์
แก่กรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา และแก่เมืองอังกฤษเหมือนกัน
มิได้ขัดข้องประการใด จะให้สัมพันธมิตรไมตรีแก่กันเท่าเสมอกัน
เป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจได้ เซอร์เยียมสยรุกยังจะใคร่ว่าซ้ำให้แน่ว่า อันขุน
นางฝ่ายข้างอังกฤษ จะได้กินแหนงสงสัยต่อขุนนางฝ่ายข้างกรุงเทพ ฯ
นั้นหามิได้เลย ความที่ว่ามานี้ ครั้นจะรวบรวมเข้าเป็น ๓ ประการ
คือว่า ที่จะทำเหมือนอย่างกำหนดไว้นี้ เป็นอันสมด้วยพระเกียรติยศ
แห่งมหากษัตริย์ในกรุงนั้น ประการหนึ่งจะเป็นความจำเริญความ
สุขสำราญแก่เมืองทั้งสองเมืองนั้น ประการหนึ่งเจ้ากรุงอังกฤษ ถ้ามี
ใจปรารถนาไปค้าขายในประเทศอินเดีย ประเทศจีน และประเทศอื่น ๆ
ฝ่ายทิศตะวันออกให้ไปได้ ครั้นการเป็นดังนี้แล้ว ก็เห็นเป็นควรแก่
เสนาบดีในเมืองอังกฤษ จะปลงใจลงรักษาซึ่งประโยชน์ของคนทั้งปวง
ที่จะได้มาค้าขายตามหนังสือที่เมซะเยอนีจัดแต่งไว้ แต่ว่าครั้งนั้น
พวกจีนประทุษร้ายต่อผู้คนและต่อการซื้อขาย ข้างอังกฤษจึงเกิดการ

ศึกสงคราม พวกขุนนางอังกฤษเป็นภาระธุระมาก เหตุดังนี้นับแต่คฤศตศักราช ๑๘๔๐ ปี เมื่อยังเกิดเหตุผิดคำสัญญาประการใด พวกขุนนางอังกฤษมิได้มาเรียนท่านผู้เป็นเสนาบดีในกรุง ฯ อันข้อผิดนั้นข้อใด ก็เห็นว่าพระเจ้าอยู่หัวมิได้ทราบ มิได้เห็นชอบด้วยสักสิ่ง ก็เห็นว่าท่านผู้เป็นเสนาบดีทั้งหลายมิได้เห็นชอบด้วย อันขุนนางฝ่ายเมืองไทยจะมิถือตามคำสัญญาให้ครบถ้วนนั้น ข้อนี้จะเป็นที่สงสัยแก่ขุนนางฝ่ายเมืองอังกฤษก็หามิได้ แต่ว่าครั้นพวกอังกฤษตั้งใจซื่อตรงพิจารณาดูในคำสัญญาที่เมซะเยอนีช่วยแต่งนั้น จะทำให้ได้ประโยชน์ในการซื้อขายแก่กัน ฝ่ายเมืองไทยและเมืองอังกฤษให้ใหญ่ขึ้นมากกว่าทุกวันนี้ประการหนึ่ง เป็น ๓ ประการด้วยกัน

เซอร์เยียมสบรุก ขอคำนับเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังตามทางไมตรีเป็นอันสนิท มาณวัน ฯ

หนังสือเซอร์เซมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง ฉบับที่ ๔

หนังสือ เซอร์เยียมสบรุก กราบเรียนมายังเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง

ด้วยว่าเมื่อเซอร์เยียมสบรุก เอาร่างหนังสือสัญญานี้ส่งให้เจ้าคุณพิจารณาดูนั้น เซอร์เยียมสบรุกยังจะใคร่ว่าซ้ำอีกว่า ฝ่ายขุนนางข้างอังกฤษ เมื่อจะหารือปรึกษาความนี้มิอยากทำสิ่งอันใด เว้นแต่

ทำได้ด้วยทางอันควรจะบำรุงราชไมตรีให้จำเริญไว้กับเมืองทั้งสอง ถ้าได้บำรุงรักษาราชไมตรีให้ยั่งแม่นมั่นคง และจัดแจงทางซื้อขายแก่กันให้ยิ่งง่าย มีประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองเมือง การนี้สิ่งเดียวถูกต้องกันกับกระแสรับสั่ง อันเซอร์เยียมสบรุกได้รับแต่เจ้ากรุงอังกฤษนั้น จะได้ว่ากล่าวสิ่งใด ๆ เกินจากเจ้ากรุงอังกฤษก็หามิได้ ถ้าผู้ใดมาว่าอย่างอื่น ผู้นั้นเป็นแต่ล้วนคนใจพาลเป็นศัตรูต่อเมืองทั้งสอง เซอร์เยียมสบรุกไว้ใจว่า ท่านผู้เป็นเสนาบดีในกรุงเทพ ฯ เห็นจะไม่ฟังคำแต่ข้างเดียวเลย ยังเหลือแต่จะว่า ถ้าในร่างหนังสือสัญญาข้อใด ๆ อันมิได้เข้าใจโดยแท้ เป็นเหตุที่สงสัยอยู่ เซอร์เยียมสบรุกจะแก้ไขให้แจ้ง แล้วถ้าเห็นชอบดี จะเอาคำแก้นั้นมาเขียนลงกำกับในหนังสือสัญญาไว้ให้สิ้นสงสัยก็ได้ แล้วเพื่อจะได้เข้าใจง่าย ควรที่จะหมายไว้ว่า หนังสือสัญญาที่ทำไว้ในคฤศตศักราช ๑๘๒๗ ยังมิได้เสีย แต่ว่าข้อ ๖ กับ ๑๐ ในหนังสือนั้นทำให้ยืดยาวหน่อยหนึ่งในหนังสือใหม่ และข้อ ๗ กับข้อ ๙ ในหนังสือก่อน ๒ ข้อเท่านั้นเป็นเหตุจะยกขึ้นว่าใหม่ ข้อ ๗ ในหนังสือที่เมซะเยอนีทำไว้นั้นว่า ถ้าขุนนางในกรุง ฯ มีชอบใจ ให้คนอังกฤษคนใดที่อยู่ในเมืองไทยให้ไปจากเมืองให้พ้นก็ได้ แล้วถ้าขุนนางข้างอังกฤษมีชอบใจจะให้คนไทยอยู่ในแดนอังกฤษ จึงให้ไปจากแดนนั้นให้พ้นก็ได้ ข้อนี้ก็เลิกเสีย เอาข้อ ๒ ในหนังสือใหม่มาใช้แทนข้อนี้ว่า อันคนอังกฤษจะได้ที่อยู่ในเมืองไทย และคนไทยจะได้ที่อยู่ในแดนอังกฤษก็ควร และครั้นว่าเมืองไทยก็คือเมืองอังกฤษก็คือ ก็เล็งเอาความว่า จะได้ที่อยู่

ในหัวเมืองในเมืองขึ้นทั้งสองฝ่ายเหมือนกันตลอดไป ครั้นว่าที่อยู่ก็เข้าใจว่าที่ดิน พอที่ปลูกโรงปลูกเรือนก่อตึกก็พออยู่และทำการสบายอันท่านผู้ครองกรุงเทพ ฯ จะกำหนดที่ดินสำหรับคนอังกฤษและคนอื่นแต่ประเทศยุโรปจะอยู่ และที่จะได้ฝังศพเข้าด้วยการนี้ เซอร์เยียมสบรุกเห็นว่าจะทรงพระกรุณากระทำได้ด้วย ที่อันพระองค์จะทรงกำหนดไว้นั้น ให้คนอังกฤษเช่าตามราคาอันควรแก่ธรรมเป็นหลายปีตามที่จะตกลงกันได้ หรือถ้าจะให้ซื้อก็ซื้อเอาพอจะปลูกร้านโรงและเรือน ตามแต่จะต้องการ ฝ่ายคนไทยในแดนอังกฤษเล่าถ้าจะซื้อที่ดินก็ดี จะเช่าเอาก็ดี ไม่มีอันใดจะขัดขวางสิ่งใดหามิได้เลย อันคนอังกฤษจะซื้อไร่นาและที่ดินมากเกินไปจากที่ว่ามานั้นนั้นก็มิได้ห้าม ว่าแต่ที่กำหนดไว้แล้วเท่านั้น ครั้นดูข้อ ๙ ในหนังสือที่เมชะเบอนแต่งไว้ว่า เมื่อเรือพ่อค้าข้างอังกฤษลำใดมาเถิงที่จอดแล้ว นายเรือลำนั้นจะมาให้การแก่เจ้าเมืองกรมการและผู้ใดรักษาเมืองที่จอดนั้นให้ทราบ แต่ว่าในข้อ ๒ หนังสือใหม่ก็ว่า พ่อค้านั้นจะค้าขายหรือจะไม่ค้าขาย สุดแต่พ่อค้านั้นเห็นชอบแต่ตนเอง เมื่อเซอร์เยียมสบรุกได้ไว้เนื้อเชื่อใจในเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง เสนาบดีทั้งหลายฝ่ายกรุงเทพพระมหานครเป็นอันดี

ร่างหนังสือสัญญา เซอร์เชมสบรุก ส่งให้เจ้าพระยาพระคลัง

ท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษ คือว่า เครตบริตันและอิรลันด์ อันเข้ากันเป็นเมืองใหญ่แห่งหนึ่ง และยังครองเมืองฮินดู

สถานนั้นฝ่ายข้างหนึ่ง กับท่านผู้เป็นอธิบดีในมหานครศรีอยุธยาฝ่ายข้างหนึ่ง ตั้งพระทัยพร้อมประสงค์จะระงับดับเหตุอันมิได้เข้าใจเถิงกันด้วยดีอย่าให้สูญปรารภ แล้วรักษาบ้านเมืองทั้งสองฝ่ายให้เป็นสุขสำราญ จึงปลงพระทัยตั้งแต่งหนังสือสัญญากันเป็น ๙ ประการดังนี้ คือ

ข้อ ๑ ตั้งแต่นี้ไปจะได้ความสุขสำราญ และราชมิตรไมตรีจำเริญไว้แก่เมืองทั้งสองตราบเท่ากัลปาวสาน ที่สัญญาดังนี้ คือ กษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ และเมืองอินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง และท่านผู้เป็นอธิบดีครองราชสมบัติมไหศวรรย์ในมหานครศรีอยุธาฝ่ายข้างหนึ่ง และราชวงศ์สืบ ๆ กันไปเบื้องหน้าควรจะถือตามกันทั้งสองฝ่าย

ข้อ ๒ ฝ่ายคนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษ ยอมจะให้มาและมีที่อยู่และค้าขายในเมืองไทย และหัวเมืองที่เป็นขอบขันธเสมาแห่งท่านผู้ครองกรุงเทพ ฯ แล้วพวกประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาศในการซื้อขาย และการอื่น ๆ เป็นคุณประการใด จะได้แก่คนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษเหมือนกัน อนึ่งถ้าคนอันอยู่ใต้บังคับกรุงเทพ ฯ จะไปมีที่อยู่ค้าขายในแดนอังกฤษทั่วเขตต์แดนก็ยอมให้ทำได้ แล้วคนประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาศในการซื้อขายและการอื่น เป็นคุณประการใด ก็จะได้แก่คนไทยเหล่านั้นเหมือนกัน

ข้อ ๓ ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ พระองค์สัญญาไว้ว่า ถ้าผู้ใดถือศาสนาแห่งพระเยซูคฤศต์และได้นมัสการตามพระ

ศาสนานั้น ในแว่นแคว้นแห่งเมืองที่พระองค์ทรงครองอยู่ พระองค์อนุญาตให้ทำได้มิได้ขัด แล้วพระองค์จะประทานให้มีที่อันควรจะฝังศพของคนที่ถือดังนั้น อนึ่งฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษนั้นก็สัญญาว่า ถ้าคนถือพระพุทธศาสนาในแดนเมืองอังกฤษ คนเหล่านั้นจะได้นมัสการตามลัทธิของตนไม่ขัดสิ่งใด แล้วจะประทานให้มีที่จะฝังที่จะเผาศพ ของคนถือพระพุทธสศาสนาเป็นอันสมควร

ข้อ ๔ ท่านผู้เป็นอธิปไตยครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์ และเมืองฮินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง และท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายข้างหนึ่ง ยังปลงพระทัยพร้อมกันจะตั้งคำสัญญาอีกฉบับหนึ่ง ว่าด้วยทางค้าขายแก่กัน ปรารภจะให้การนี้มีประโยชน์ยิ่งมากขึ้นแก่เมืองทั้งสอง

ข้อ ๕ ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิร-ลันด์ และเมืองฮินดูสถาน ท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายหน้า ถ้าคนที่อยู่ใต้บังคับกรุงเทพ ฯ ไปค้าขายในแดนอังกฤษ พวกอังกฤษจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้คนไทยเสียประโยชน์ในการซื้อการขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ และฝ่ายท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ศรีอยุธยาเล่า ท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายหน้า เมื่อคนอยู่ในบังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุงเทพ ฯ ฝ่ายกรุง ฯ นั้นจะทำสิ่งใดขัดขวางให้พวกคนอังกฤษพ่อค้าเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายนั้นก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้

ข้อ ๖ ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์กรุงเทพ ฯ ก็อนุญาตว่า ถ้าข้างอังกฤษได้เห็นชอบจะตั้งกงสุล คือผู้สำหรับเอาธุระเป็นพนักงานจะว่ากล่าวในการซื้อขายให้มาอยู่เมืองใด ๆ อันเป็นท่าจอดในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ ก็ให้มาได้ แล้วพนักงานของกงสุลเหล่านั้น คือว่าถ้าพวกอังกฤษอันอยู่ในกรุงเทพ ฯ เป็นความกันเองก็ดี เป็นความกันกับชาวกรุง ฯ กงสุลเหล่านั้นจะเอาเป็นธุระพิจารณาปรึกษากันกับขุนนางในกรุง ฯ ให้ระงับดับความให้สูญหายได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เป็นอธิบดีในเมืองอังกฤษเล่า ท่านก็อนุญาตว่า ถ้าข้างกรุงเทพ ฯ ได้เห็นชอบจะตั้งกงสุลไปอยู่เมืองใด ๆ อันเป็นท่าจอดในแดนอังกฤษเป็นภาระธุระเหมือนกันก็ให้ทำได้เป็นเสมอกัน

ข้อ ๗ ถ้าและเรือรบของเจ้าแผ่นดินอังกฤษ และของกัมปนีที่ครองเมืองอินเดีย มีเหตุจะมาเถิงที่จอดเถิงแม่น้ำแห่งใด ๆ ในแว่นแคว้นในกรุงเทพ ฯ ปรารถนาจะซื้อเข้าของอันสำหรับจะใช้ในเรือ คือเครื่องอาหารและฟืนเป็นต้น ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำได้แล้ว ครั้นจะซื้อข้าวของนั้น ยอมให้ซื้อตามราคาอันควรด้วยธรรม ถ้าและกำปั่นและเรือรบอันเป็นของเจ้าแผ่นดินณกรุง ฯ มีเหตุจะเข้าในที่จอดและแม่น้ำใด ๆ ที่เป็นแดนอังกฤษ ฝ่ายท่านผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์และเมืองฮินดูสถาน ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำได้เหมือนกัน มิได้ขัดประการใด

ข้อ ๘ ถ้าและกำปั่นเรือใด ๆ ที่ใช้ธงอังกฤษจะเกยหาดทราย โดนหินแตกอยู่ข้างใกล้ฝั่งเขตต์แดนกรุง ฯ ฝ่ายท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ นั้นท่านยอมสัญญาไว้ว่า ถ้ามีช่องจะช่วยได้จะให้ช่วยจนเต็มกำลัง เก็บเรือเก็บข้าวของนั้นรักษาไว้ จะได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของด้วยดี อนึ่งด้วยนายเรือลูกเรือที่เสียดังนั้นกับทั้งข้าวของ ๆ เขา พวกไทยจะรักษาบำรุงไว้ให้ปราศจากอันตรายแล้ว ถ้ากำปั่นและเรือสำเภา ๆ ที่ใช้ธงไทย ได้เถิงที่แตกเสียใกล้แดนอังกฤษ ท่านผู้ครองเมืองอังกฤษก็ยอมสัญญาไว้ว่า จะให้พวกอังกฤษสงเคราะห์ช่วยให้ผู้คนและข้าวของให้ปราศจากอันตรายได้

ข้อ ๙ ถ้าเว้นไว้แต่ข้อความที่เปลี่ยนแล้วในหนังสือฉบับนี้ และที่จะเปลี่ยนในฉบับอันจะสัญญาด้วยการซื้อขายนั้น ข้อใด ๆ อื่นอันเป็นคุณประโยชน์แก่เมืองทั้งสอง ก็คงจำเริญไว้ตามหนังสือสัญญาเก่า ที่กัมปนีอันครองเมืองอินเดียได้สัญญาไว้กับท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ให้จำเริญแต่นี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน ฯ

วัน อังคาร เดือน ๑๐ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีจอโทศก เพลาบ่าย ๔ โมงเศษ กะปิตันบรุก มิศเซนยอน มิศบราน ๓ คน เอาหนังสือมาส่งให้ที่บ้านพลินไวยวรนาถ

หนังสือเซอร์เซมสับรุก ถึงเจ้าพระยาพระคลัง

ฉบับที่ ๕

หนังสือ ของเซอร์เยียมสยรุก คำนับมายังเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง หนังสือใบนี้เป็นที่นำหน้าและกำกับเรื่องความว่าด้วยการซื้อขายแก่กัน ซึ่งเซอร์เยียมสยรุกแต่งร่างไว้และส่งมายังเจ้าคุณให้พิจารณา ในข้อ ๆ ที่ลำดับกันไว้นี้ก็มีหลายสิ่ง อันยอมไว้ให้อาณาประโยชน์แก่กรุงเทพพระมหานครฝ่ายเดียว เซอร์เยียมสับรุกไว้ใจท่านผู้เป็นเสนาบดีทั้งหลาย จะหมายดูสิ่งข้อเหล่านั้น จึงจะเห็นว่าอันยอมดังนี้ หวังจะให้คิดอ่านจัดแจงให้การซื้อขายนั้นเป็นอันดีมีคุณตลอดทั้งสองเมือง

เมื่อแต่งร่างหนังสือเป็นข้อ ๆ ลำดับกันดังนี้ ก็เล็งเอาความว่าครั้นคนปรารถนาจะซื้อสินค้าเป็นมากไป คนที่จะขายก็จะจัดแจงทำสินค้าให้มาก ถ้ากำปั่นพ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุง ฯ เป็นอันมาก กำปั่นพ่อค้าเข้ากรุง ฯ จะไปค้าขายในเมืองแดนอังกฤษยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน แล้วถ้าการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ทวีขึ้นมาก ก็จะเป็นเหตุให้เมืองกรุงเทพ ฯ เป็นสยายปกติดี ด้วยว่าพวกจีนและคนชาติอื่น ๆ ที่อยู่ใต้บังคับของกรุง ฯ ก็จะมีการทำเต็มมือเต็มใจ การอันนี้มีคุณ และเงินภาษีส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงก็จะยิ่งขึ้นมากกว่าทุกวันนี้

ในเมืองใด ๆ ถ้าย้านเมืองสงบสบายตลอดขอบขันธเสมาเป็นปกติดีแล้ว เงินส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงจึงจะมากขึ้น ที่บ้านเมืองเล่าก็จะสบาย อย่างนั้นก็อาศัยเหตุการณ์ค้าขายกันกับประเทศอื่นโดยมาก ถ้าภาษีและค่าธรรมเนียมแรงนัก การค้าขายก็ถอยลง อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเป็นอันมาก เงินที่เข้าคลังหลวงก็น้อยลง น่าที่จะเกิดโกลาหลเสียพระเกียรติยศไป ความอันนี้ถูกกันกับเมืองนี้และเมืองอื่นทั่วกันไป

เซอร์เยียมสบรุกมิได้สงสัยว่า ท่านผู้เป็นเสนาบดีในกรุง ฯ มิได้เข้าใจความดังนี้ อันจะสงสัยดังนั้นมิได้ แต่ว่าเซอร์เยียมสบรุกเห็นความนี้ควรแก่การที่จะปรึกษาหารือกัน จึงชักมาว่าในภาษาอังกฤษมีคำปราชญ์มาว่า เมื่อไพร่ฟ้ามั่งคั่งบริบูรณ์ ท่านกษัตริย์บรรทมด้วยดี เมื่อไพร่ฟ้ายากจน ท่านกษัตริย์มีแต่จะกรรแสง เหตุดังนี้ถ้าท่านผู้เป็นเสนาบดีปรารถนาจะให้ความสุขแผ่ไปใหญ่ขึ้นมากในกรุงเทพ ฯ ทั้งเมืองอังกฤษ และปรารถนาจะให้จำเริญสุขสวัสดีกษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จึงควรให้เสนาบดีทั้งสองเมืองอุตสาหพากเพียรจะให้การซื้อขายแก่กันยิ่งมากยิ่งง่าย อย่าให้ขัดขวางเพราะเห็นแก่ประโยชน์คนหนึ่งสองคน หรือเพราะใจสงสัยกันและกัน

ใครผู้ใดมิได้กลัวคนที่เป็นเพื่อนกัน ก็ไว้ใจในเพื่อนคนนั้นแล้ว หาภัยอันตรายมิได้ และเพื่อนนั้นกลับไว้ใจในเพื่อนที่ไว้ใจในตน แต่ว่าถ้าคนมาสงสัยด้วยเพื่อน น่าที่จะให้เพื่อนกลับมาสงสัยแทน จึงมีแต่จะกลัวกันมา ทั้งสองถ้อยคำภายนอกยังหวานดี แต่ภายในก็

กินแหนงชิงชังกัน เป็นอย่างไรกับผู้คน กับข้านเมืองก็เป็นอย่างนั้น แต่ว่าฝ่ายกรุงเทพพระมหานครกับเมืองอังกฤษก็มิได้สงสัยกัน มีแต่จะไว้ใจแก่กัน และที่ไว้ใจนั้นบันดาลให้ไว้ใจยิ่งมาก

ดังนั้นและพระเกียรติยศแห่งกษัตริย์ทั้งสองจะสูงขึ้นเป็นอันยิ่ง เสนาบดีจะเป็นใหญ่ และคนยากคนจนได้มีอาหารกิน ในคำที่ว่าด้วยการค้าขายนี้ ความปรารถนาอันจะเป็นประโยชน์แก่อังกฤษแต่ ๒ สิ่งเท่านั้น คือให้ลดค่าธรรมเนียมในกำปั่นค่าปากเรือให้น้อยลงประการหนึ่ง แล้วอย่าให้มีใครพิกัดคาดค่าสินค้า เว้นไว้แต่เจ้าของสินค้าให้พ่อค้าไทยพ่อค้าอังกฤษซื้อขายแก่กันโดยคล่อง ๆ ไม่มีใครขัดทัดทานนั้นเป็น ๒ ประการด้วยกัน

ควรที่จะกล่าวไว้ว่า ค่าปากเรือเดี๋ยวนี้เป็นมากนัก เหตุดังนี้เรืออังกฤษที่จะเข้ามาค้าขายน้อยลำ ถ้ากำปั่นจะมามากเป็นหลายลำก็จะทำให้สินค้าที่มีในกรุง ฯ ยิ่งมากขึ้น แล้วครั้นมาหลายลำค่าปากเรือเมื่อรวมกันเข้าก็จะมากขึ้น และครั้นสินค้าเกิดมากแล้วค่าภาษีก็จะยิ่งมากเหมือนกัน ถ้าทำดังนี้ ที่ลดค่าปากเรือจะกลับเป็นประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกับเมืองอังกฤษ และการที่จะซื้อขายกันก็จะเจริญขึ้นทั้งสองฝ่าย

อนึ่งครั้นว่าให้พ่อค้าอังกฤษกับพ่อค้าข้างกรุง ฯ ค้าขายแก่กันด้วยคล่องง่าย มิให้ผู้ใดขัดขวางนั้น เสนาบดีอังกฤษมิได้ปรารถนาสิ่งใดอื่น เว้นไว้แต่การที่สัญญาไว้แล้วในหนังสือที่เมซะเยอร์นิช่วยแต่งแต่ก่อน

ถ้าจะว่าด้วยน้ำตาลทรายหรือสินค้าอื่น ถ้าเจ้าภาษีมาพิกัดคาดค่าไว้แล้ว พ่อค้าจะซื้อสินค้านั้นด้วยคล่องเป็นปกติไม่ได้ ถ้าเจ้าภาษีก็ดี คนอื่นก็ดี ถือฎีกามาคาดค่าสินค้าได้ ก็เห็นว่ามีคนอื่นแซกตัวเข้า มิใช่คนที่จะซื้อมิใช่คนที่จะขายแล้ว ที่จะซื้อจะขายด้วยคล่องด้วยไม่ได้ อันจะทำดังนี้เป็นที่ห้ามแล้วในหนังสือสัญญานั้น ถ้าเจ้าภาษีหรือคนอื่นมิได้ฎีกาให้อาญาแก่ตัว ก็มิอาจที่จะทำได้ ถ้าน้ำตาลทรายนั้นขายได้แต่แห่งเดียว ยังจะว่าขายคล่องถูกต้องกับใจความในคำสัญญานั้นก็หามิได้ เหตุดังนี้เซอร์เยมสบรุกเห็นว่ามิใช่ข้อใหม่ ๆ เป็นข้อที่ยอมไว้แล้วในหนังสือก่อนแล้ว ถ้าได้ถือตามก็จะเป็นคุณและประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าข้างกรุง ฯ ด้วยให้ซื้อให้ขายกันดี ถ้าจะเอาข้าวของอันเป็นสินค้ามาพิกัดค่าให้แรงมากนัก ก็ขายไม่ได้คนจึงไม่ทำ ถ้าขายได้ก็ขายแต่น้อย คนทำจึงทำน้อยเข้า ถ้าจะทำให้ดีแก่ผู้ซื้อและผู้ขาย ก็ให้มีกฎหมายหลวงกำหนดค่าภาษีตามควรแก่ธรรม ครั้นใช้ค่าภาษีนั้นแล้ว ให้เจ้าของสินค้าและผู้ซื้อตกลงกันเองตามแต่จะได้ อย่าให้คนอื่นแซกเข้ามาว่าได้จึงจะดี

ถ้าและข้างอังกฤษและกรุง ฯ คิดอ่านเห็นพร้อมกัน ตามความที่ลำดับไว้ในร่างหนังสือสัญญาอันส่งมานี้ ก็จะเป็นคุณและประโยชน์แก่พวกอังกฤษเป็นประการใด ก็เป็นประโยชน์แต่เพียงว่า การซื้อการขายมีกำหนดเป็นแน่แล้วจึงจะทวีขึ้นมาก และประโยชน์อันนี้ได้แก่ชาวกรุง ฯ เหมือนกันกับชาวอังกฤษ

ท่านผู้เป็นมหากษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพพระมหานคร ได้ทรงพระกรุณาตั้งพระทัยปรารภจะให้ชาวพระนครอยู่เย็นเป็นสุขทั่ว ได้ทรงโปรดปรานต่อพ่อค้าอังกฤษ และตั้งเป็นราชสัมพันธมิตรไมตรีต่อแผ่นดินอังกฤษอันสนิทแล้ว เมื่อพระองค์ทรงพระทัยประกอบด้วยพระกรุณากว้างใหญ่และพระปัญญาอันแหลมนี้ ก็น่าที่พระองค์จะเห็นชอบในการคิดดังว่ามาแล้วนี้ และยิ่งกว่านี้อีก ถ้าเป็นแต่ผู้มีวาสนาน้อยปัญญาน้อยอันจะเป็นที่ไว้ใจดังนี้ก็หามิได้

ถึงดังนั้นแล้ว เซอร์เยียมสบรุกได้ตริตรองความเห็นว่า ท่านผู้เป็นอธิปไตยครองแผ่นดินอังกฤษ ทรงพระทัยถือไมตรี ต่อท่านผู้เป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ เป็นอันสนิท เซอร์เยียมสบรุกจึงเห็นว่า ควรที่จะยกสินค้าอันเป็นของสำคัญถึง ๗ ประการ ด้วยสินค้า ๗ สิ่งนั้น ถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ จะจัดแจงอย่างไร ๆ ขุนนางอังกฤษไม่ว่าประการใด ถ้าจะให้เจ้าภาษีพิกัดค่าสิ่งเหล่านี้หรือไม่พิกัด จะขายหรือไม่ขาย อังกฤษไม่ว่า ถ้าจะถือว่าที่ลดค่าปากเรือเป็นที่เสียประโยชน์แก่กรุง ฯ ที่ยอมยกสินค้าให้เป็นประโยชน์แก่กรุง ฯ ฝ่ายเดียวเป็นที่แทนกันหลายเท่า

ฝ่ายข้าวเปลือกข้าวสาร คำสัญญาอันส่งมานี้ว่า เมื่อใช้ค่าภาษีแล้วจึงซื้อกันขายกันและเอาไปได้ เซอร์เยียมสบรุกเข้าใจว่า เมื่อแรกดูความนี้ดูเหมือนเป็นเหตุที่จะขัดได้ แต่ทว่าเซอร์เยียมสบรุกยังเห็นว่า ถ้าเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังกับเสนาบดีทั้งหลาย ได้พิจารณาตรึก

ตรองดี ๆ แล้ว จึงจะทรายว่าการนี้คงจะมีประโยชน์มาก เงินภาษี ที่จะเข้าคลังหลวงจะมากขึ้น และอาหารกินในเมืองจะบริบูรณ์ขึ้นมาก

ดินในกรุงเทพ ฯ เป็นที่เกิดผลดกบริบูรณ์มาก ผู้คนก็มาก ถ้าเอาข้าวเปลือกข้าวสารขายเอาไปจากเมืองเป็นมาก ๆ คนทั้งหลาย จึงอุตส่าห์ทำนาให้เกิดผลข้าวให้ยิ่งมาก ครั้นข้าวมีมากแล้ว ราคาแก่ชาวบ้านพลเรือนคงจะถอยน้อยลง คนจนจะได้ซื้อง่าย ๆ ไม่ขัดสนเลย ยังนี้จึงดินควรและบริบูรณ์มาก คนปลงใจลงทำไร่นามีแต่น้อย ด้วยว่าเมื่อทำแล้วจะเอาข้าวนั้นทำอะไรเขาไม่รู้ จะขายไปเมืองอื่นเอาเงินเป็นกำไรไม่ได้ ห้ามเสียแล้ว

ถ้าเอาข้าวเป็นภาษีหายละสลึง ค่าภาษีรวยกันจะเป็นอันงาม และเมื่อจะบรรทุกเรือกำปั่นไม่ต้องเก็บภาษีเรือ และผู้ซื้อผู้ขายจะได้ซื้อขายกันด้วยคล่องไม่มีใครขัด

สินค้าทั้งเจ็ดประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ กับทั้งค่าปากเรือและค่าภาษีต่าง ๆ จะเป็นเงินเข้าคลังหลวงเป็นมาก และเป็นที่กำหนดเป็นแน่ ถ้าเว้นไว้แต่ ยืน ลูกยืน ดินยืนเท่านั้น แล้วให้เจ้าภาษีถือและพิกัดค่าเหมือนทุกวันนี้ ไม่เป็นที่ผิดหนังสือสัญญาที่แต่งไว้ในปี ๑๘๒๗ หรือ การนี้เป็นเหตุที่สงสัยได้ แต่ว่าที่นี้ยกไว้อย่าให้เป็นที่เคืองกันเลย ด้วยว่าเซอร์เยียมสบรุกจะใคร่กล่าวให้เจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังทรายเป็นแน่ว่า เมื่อเซอร์เยียมสบรุกเข้ามาปรึกษาหารือกันคราวนี้ มิได้ปรารถนาที่จะเอาความสิ่งใดอันมิชอบ

แก่เสนาบดีข้างกรุงเทพ ฯ เป็นที่เคืองใจกัน เอาความนั้นมาว่าหามิได้ มีแต่จะขอให้เจ้าคุณพิจารณาดูในประโยชน์ที่จะเกิดแต่คำสัญญาดังว่ามานี้ แล้วเอาเหตุการณ์ทุกสิ่งกราบทูลแก่พระมหากษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรงพระปรีชาญาณประเสริฐรัสให้ทราบ

อนึ่งอันจะกำหนดค่าภาษีแห่งสินค้าต่าง ๆ ด้วยการนั้น หนังสือที่สัญญากับเมซเยอร์นี้ได้ว่า ถ้าขุนนางฝ่ายกรุงเทพ ฯ คาดค่าภาษีมากเท่าใดตามแต่เห็นชอบก็ทำได้ จึงไม่มีห้าม แต่ทว่าถ้าพิกัดคาดค่าภาษีในสินค้าที่เกิดในกรุงเทพ ฯ ให้แรงนักเกินเหลือ ก็เป็นที่สำแดงน้ำใจเป็นปรากฏว่า หวังจะให้การค้าขายกันกับคนอังกฤษเสีย และเมืองทั้งสองจะให้ขาดจากกัน ถ้ากำหนดค่าภาษีเป็นแน่ในคำสัญญาใหม่ได้กำหนดไว้แล้ว ที่หลังพ่อค้าจะทุ่มเถียงกันไม่ได้ ตัดเหตุที่จะวิวาทกันให้สูญสิ้นที่เดียวจะคล่องสบายดี

เซอร์เยียมสบรุกเห็นว่า มิตรไมตรีที่จำเริญมานานแล้ว ยังจะจำเริญยิ่งแม่นยิ่งสนิทกว่าแต่ก่อน

ฝ่ายอังกฤษที่ครองเมืองอินเดียได้ทำหนังสือสัญญากับกรุงอังวะว่า อันพวกพะม่าจะมาประทุษฐร้ายต่อกรุงเทพ ฯ ก็หามิได้ และเป็น ๒๔ ปีมาแล้วก็สงบดี ฝ่ายเมืองมะลายูเถิงเกิดการกบฏวุ่นวายด้วยกัน ก็ยังกั้นไว้ มิให้เป็นอันตรายแก่เมืองไทย แล้วขุนนางฝ่ายอังกฤษเห็นแก่คำสัญญา มิได้ยังคับบัญชาในเมืองเหล่านั้นเป็นประการใดเลย อนึ่งคิดอ่านกันด้วยการค้าขายกันนี้ เป็นเหตุที่จะให้ไปมาซื้อขายกันยิ่งมากยิ่งดี ให้ประโยชน์ยิ่งมากแก่เมือง

ทั้งสองเมือง อันขุนนางอังกฤษจะถือมานะหวังจะให้เมืองตนเป็นใหญ่แต่ท่าเดียวก็หามิได้ แต่ว่าตั้งใจเหมือนเป็นเพื่อนสนิทจะไม่ปิดซ่อนสิ่งใด ตั้งใจควรแก่ไมตรีเป็นอันดี เห็นประโยชน์ข้างไหนมาชักชวนให้เข้าส่วนประโยชน์ด้วยกัน ในหนังสือทิกษัตริย์ใหญ่ทั้งสองทรงอนุญาตตั้งสัญญากัน สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษก็เป็นประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกัน จะแยกกันไม่ได้ ถ้าบุคคลผู้ใดเป็นชาวอังกฤษก็ดี ชาวกรุงเทพ ฯ ก็ดี ได้ปรารถนาให้ความสุขจำเริญไว้แก่เมืองของตน ผู้นั้นคงปรารถนาให้ความสุขจำเริญไว้แก่เมืองทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน

เซอร์เยียมสบรุกขอกล่าวไว้ดังนี้ หวังจะให้ท่านผู้เป็นเสนาบดีณกรุงเทพ ฯ เข้าใจประจักษ์ว่า เสนาบดีข้างอังกฤษจะใคร่ทำการแต่ด้วยสัตย์เป็นสุจริตธรรมสิ้นทั้งนั้น แล้วเซอร์เยียมสบรุกยังไว้ใจว่าครั้นเสนาบดีได้พิจารณาดูความที่กล่าวมาแล้ว จะเอาไปกราบทูลท่านผู้เป็นมหากษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรงพระดำริ

เรื่องความกำหนดการซื้อขายแก่กันเป็นหลายข้อลำดับกัน ที่เซอร์เยียมสบรุกส่งมายังเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังจะได้พิจารณา

ร่างสัญญาพิกัดสินค้า

ตั้งแต่แรกตั้งพระราชไมตรีกับกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่ง และพระมหากษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง ก็ได้รักษาทางพระ

ราชไมตรีสืบกันลงมา และครั้นในจุลศักราช ๑๑๘๓ คฤศตศักราช ๑๘๒๖ ได้คิดอ่านกันทำหนังสือกำหนดว่าด้วยค่าปากเรือและการค้าขายกัน หนังสือนั้นสำเร็จในเดือนชันนุเอริ ๑๗ ค่ำ ปี ๑๘๒๗ นับแต่ครั้งนั้นลงมา เหตุการบ้านเมืองผิดกันกับการแต่ก่อนหลายสิ่ง ไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ครั้นเหตุดังนั้นแล้ว ท่านผู้เป็นใหญ่ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรรันด์และเมืองฮินดูสถานฝ่ายหนึ่ง กับท่านผู้ครองแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง จึงปลงพระทัยพร้อมกันปรารภจะแต่งคำสัญญาใหม่ กำหนดว่าด้วยทางค้าขายกัน หวังจะให้ไปมาซื้อขายในเมืองทั้งสองยิ่งมากยิ่งคล่อง มีประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองฝ่าย แล้วคำสัญญาใหม่จะเป็นที่แทนคำสัญญาเก่าก่อนที่ว่าด้วยการค้าขาย แล้วให้คำใหม่นี้ติดเนื่องกันเข้าที่ปลายหนังสือสัญญาปลูกพระราชไมตรีกับยัติริย์ทั้งสองพระองค์อันที่พึ่งทำสำเร็จแล้วด้วยดี

ข้อ ๑ ฝิ่นเป็นของต้องห้ามมิให้ซื้อขายเลยในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ ถ้าใครเอาฝิ่นมา จับได้ให้ริบฝิ่นนั้นเป็นของหลวง และผู้เอามา ไหมเสียเป็นเงินเหรียญร้อยแผ่น ถ้ามิได้ใช้เงินให้เอาตัวจำไว้กำหนด ๖ เดือน

ข้อ ๒ สินค้าทั้งเจ็ดสิ่งนี้ คือ น้ำมัน ๑ ยีนี ลูกยีนี และดินยีนี รวบไว้เป็น ๑ เหล็ก ๑ กะทะเหล็ก ๑ เหล็กกล้า ๑ สุรา ๑ ไม้สัก ๑ เป็น ๗ ประการด้วยกัน ทั้งเจ็ดสิ่งนี้ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว จะคิดพิกัดค่าภาษีไม่พิกัดตามแต่จะเห็นชอบ

ในกรุงเทพ ฯ เรือและกำปั่นลำใดที่ใช้ธงอังกฤษ จะเอาของเหล่านี้บรรทุกเข้ามาขายหรือจะบรรทุกเอาไปก็มิได้ห้ามเสีย เว้นไว้แต่มีบัตรหมายของขุนนางไทยอันเป็นเจ้าพนักงานยอมให้จึงจะทำได้

ข้อ ๓ ข้าวสารก็ดี ข้าวเปลือกก็ดี และของอื่นทั้งปวงที่เป็นสินค้าอย่าให้ต้องเสียค่าภาษี เว้นไว้แต่ตามที่กำหนดไว้ในคำสัญญาใหม่นี้

ข้อ ๔ เว้นไว้แต่สินค้า ๗ ประการ ที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว คนในบังคับอังกฤษก็ดี คนในบังคับแห่งกรุงเทพ ฯ ก็ดี จะซื้อจะขายกันในกรุงบางกอกก็ดี ในเมืองอื่นอันมีท่าจอดก็ดี จะทำได้คล่องมิให้ขัดข้องประการใด เมื่อว่าดังนี้เข้าใจว่าเว้นแต่ค่าภาษีที่กำหนดไว้แล้ว เจ้าภาษีจะมาพิกัดคาดค่ามิได้ จะตั้งภาษีสินค้าว่าเป็นของขายไปนอก เป็นของเข้ามาแต่นอกมาขายนี้มิได้ ผู้ใดอื่นเว้นแต่ผู้ซื้อผู้ขายจะแซกตัวเข้าทัดทานมิให้ซื้อขายกันคล่องง่ายอย่าให้ทำได้

ข้อ ๕ ค่าภาษีในน้ำตาลทรายขาว บัดนี้เป็นหาบละ ๒ สลึง คำสัญญานี้จะได้ว่าให้แปลกเปลี่ยนกันก็หามิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างหน้านี้ก็เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้ คิดเป็นแทนภาษีที่ใช้ในของเข้ามา และของที่เอาไปข้างนอกจดลงที่นี่ ให้ถือว่าหามีค่าภาษีไม่เลย

ข้าวสารนั้นให้เป็นภาษี	หาบละสลึง	คิดเป็นแทน
น้ำตาลทรายขาว	หาบละ ๒ สลึง	
ครั่ง	หาบละ ๒ สลึง	
เขาสัตว์	หาบละสลึง	
น้ำตาลทรายแดง	หาบละสลึง	
เกลือเกวียนละ	๒ บาท	
ไม้ฝาง	หาบละเฟื้อง	

ภาษีที่ใช้ในของเข้ามาและของที่เอาไปข้างนอก

ข้อ ๖ ถ้ากำปั่นอังกฤษบรรทุกของมาขาย บรรทุกของไปขายข้างนอก หรือบรรทุกของเข้ามาทั้งบรรทุกออกไปด้วย ต้องใช้ค่าปากเรือวาละ ๕๐๐ บาท วานั้นคิดเป็น ๗๘ นิ้วอังกฤษ เมื่อจะวัดปากเรือให้วัดบนดาดฟ้าชั้นบนก็ได้ชั้น ๒ ก็ได้ ให้วัดตามที่กว้างมาก ค่าปากเรือดังนี้ให้คิดเอาแทนภาษีของเข้าออก ค่าท่า ขอด ค่าร่องน้ำสารพัด ครั้นกำปั่นลำใดใช้ค่าปากเรืองดังนี้แล้ว ถึงจะขนของขึ้นที่ ๒ แห่ง หรือจะบรรทุกของที่ ๒ แห่ง ๓ แห่งในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ มิต้องใช้อะไรอีกในเที่ยวนั้น

อนึ่งถ้ากำปั่นอังกฤษลำใดจะเข้ามาในแดนกรุงเทพ ฯ ประการณาแต่จะซ่อมแปลงเรือที่เสีย หรือจะซื้อสะเบียงอาหาร หรือจะใคร่ถามข่าวรู้ราคาสินค้าเท่านั้นก็ยอม อย่าให้เสียค่าปากเรือเลย

ยังมีเหตุอื่นข้อเล็กน้อย จะคิดอ่านกันต่อภายหลังได้

จดหมายเหตุถวายร่างหนังสือตอบเซอร์เซมสับรุก

วันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๘ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีจอโทศก เพลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี จางวางพระคลังสินค้า เอาร่างหนังสือตอบเซอร์เซมสับรุกฉบับที่ ๓ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา หลวงศรีโยวภาษเป็นผู้อ่านทูลเกล้า ฯ ถวายสิ้นข้อความ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตกแซกลงข้างวงกาเสียข้างแล้ว ให้เอาร่างหนังสือไปส่งให้หมื่นไวยวรนาถ ๆ จะได้ให้ขึ้นกระดาษไปส่งเซอร์เซมสับรุก อนึ่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมวงศาสนิท จางวางกรมหมอ พระยาพิพัฒน์โกษา พระยาจุฬาราชมนตรี เอาร่างหนังสือตอบเซอร์เซมสับรุกฉบับที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๔ ขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา พระยาจุฬาราชมนตรีอ่านทูลเกล้า ฯ ถวายสิ้นข้อความ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตกแซกวงกาเสียข้างแล้ว ให้เอาร่างหนังสือนี้ไปส่งให้หมื่นไวยวรนาถ ๆ จะได้ให้ขึ้นกระดาษไปส่งให้เซอร์เซมสับรุก

ในทันใดนั้น หมอยอนฝรั่งแปลคำไทยเป็นคำอังกฤษแล้ว ให้นายพานิชเขียนฉบับที่ ๑ ที่ ๓ นายโยเสพเขียนฉบับที่ ๒ ที่ ๔ เป็นอักษรอังกฤษขึ้นกระดาษตัวดีแล้ว ได้ให้โยเสพฝรั่งกับหมื่นพิพิธอักษรนายเวรกรมท่าทาน โยเสพฝรั่งดูอักษรอังกฤษ หมื่นพิพิธอักษรอ่านฉบับไทยไปจนจบ ครั้นจบแล้วได้ถามโยเสพฝรั่งว่า เนื้อความถูกต้องกับฉบับไทยแล้วหรือ โยเสพฝรั่งว่าถูกต้องดีแล้ว ๆ ได้ให้

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์, ทูลกระหม่อมพระ, เสมียนอิ่ม ทานสอบทั้งสี่ฉบับอีก ก็ว่าถูกต้องไม่ผิดดีแล้ว ๆ โยเสพฝรั่งเอาอักษรอังกฤษพับผนึกยึดตราบัวผันประจำผนึกกำกับกันอักษรไทยเข้าถุงต่วนเหลืองมีสายรูดปากถุง ยึดตราประจำครั่งประจำสายรูดแล้ว ใส่พานกาไหล่ทองปากประดับพลอย ให้หมื่นพิพิธอักษรนายเวรกรมท่าถือไปหน้า หมื่นราชามาตย์ หมื่นทิพเสนา นายจ่าเรศไปให้เซอร์เซมสับรุกที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์อาวาสที่เซอร์เซมสับรุกอยู่

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบหนังสือฉบับที่ ๑ ของเซอร์เซมสับรุก

หนังสือ เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอร์เซมสับรุก ด้วยเซอร์เซมสับรุกทำหนังสือมาให้เรา ๔ ฉบับ เป็นอักษรไทย ยึดตราประจำมาด้วย และมีอักษรฝรั่งกำกับ เราพิเคราะห์ดูใจความหาแจ่มแจ้งถูกต้องตามทำนองหนังสือไทยไม่ ว่าความซ้ำซากวนเวียนกลับหน้าเป็นหลัง ๆ เป็นหน้า เป็นทำนองหนังสืออังกฤษซึ่งเคยมีมาเถิงเราแต่ก่อน ๆ นั้น ครั้นจะให้พระยาพิพัฒน์โกษาไปถามด้วยข้อที่ยังสงสัย เซอร์เซมสับรุกก็ว่าหนังสือไทยนั้นทำไปชะแจ้งอยู่แล้ว อย่าให้มาถามเลย เราจึงเก็บเอาความในหนังสือของเซอร์เซมสับรุกที่เข้าใจบ้าง ทำเป็นหนังสือมาให้เซอร์เซมสับรุก ใจความในหนังสือของเซอร์เซมสับรุกฉบับที่ ๑ นั้นว่า

เซอร์เซมสัยรุกเป็นราชทูตถือรับสั่งพระมหากษัตริย์เข้าเมืองอังกฤษเข้ามา ว่าท่านเข้าเมืองอังกฤษมีจิตต์ผูกพันธมิตรไมตรีเป็นสนิท หวังจะให้ความสุขแห่งเมืองทั้งสองจำเริญขึ้นด้วยตั้งราชไมตรี และจะได้มีโอกาสไปมาหาสู่ค้าขายเป็นสะดวก จะเล็งเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียวก็หาจำเริญไม่ เซอร์เซมสัยรุกเข้ามาอาศัยในกรุงพระมหานครศรีอยุธยาดังนี้ เซอร์เซมสัยรุกนับถือเข้ากรุงอังกฤษฉันใด จะใคร่นับถือในพระมหากษัตริย์กรุงพระมหานครศรีอยุธยาดุจเดียวกัน เซอร์เซมสัยรุกก็เชื่อใจว่า เราจะได้พิจารณาหารือกันด้วยดี ปราศจากเหตุอย่าให้เคืองใจได้ การที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ฝ่ายเมืองอังกฤษก็เป็นคุณเป็นประโยชน์ฝ่ายเมืองไทยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จะแปลกกันก็หามิได้ แล้วว่านับได้ ๒๔ ปีมาแล้ว กะยีตันหันตรียารนีรับใช้แต่กัมปนีอันครองเมืองอินเดีย เข้ามาแต่งหนังสือสัญญาเป็นราชไมตรีกัน คุณและประโยชน์อันเกิดแต่ก่อนก็ปรากฏอยู่แล้วทั้งสองฝ่าย เซอร์เซมสัยรุกว่า การที่จะปรึกษากันครั้งนี้ ให้ต้องด้วยพระเกียรติยศแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมืองไทยทั้งผู้ครองเมืองอังกฤษ และซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าเป็นราชทูตเข้ามาครั้งนี้ จะจัดแจงปรึกษาหารือกับเสนาบดีที่กรุงพระมหานครศรีอยุธยา ทำนุบำรุงทางพระราชไมตรีกรุงพระมหานครศรีอยุธยากับเมืองอังกฤษให้สนิทยิ่งขึ้นไปกว่าครั้งกะยีตันหันตรียารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญา เมื่อคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปี เซอร์เซมสัยรุกมิได้คิดที่จะให้เป็นประโยชน์แต่ฝ่ายเดียวหามิได้

คิดแต่จะให้มีความจำเริญ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินทั้งสองพระนครจะได้อยู่เย็นเป็นสุขให้เหมือนกันทั้งสองฝ่าย ถ้าเซอร์เซมสับรุกทำได้ดังนี้ เราผู้เป็นเสนายดีก็มีความยินดี ควรจะสรรเสริญว่าเซอร์เซมสับรุกเป็นผู้มีสติปัญญารอบคอบ พูดจาอยู่ในยุตติธรรม อุปมาเหมือนตราชูที่ลิ้นเที่ยง ไม่รู้เอียงโคลงไปข้างฝ่ายเขาฝ่ายเรา จะจำเริญสุขภิยโยยศ ปรากฏชื่อเสียงไปชั่วกัลปาวสาน หนังสือจริงใจของเราให้มาณวันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอนักษัตรโทศก

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบจดหมายฉบับที่ ๒ ของเซอร์เซมสับรุก

หนังสือ เจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอร์เซมสับรุก ด้วยในหนังสือฉบับที่ ๒ ของเซอร์เซมสับรุก เราพิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งเซอร์เซมสับรุกว่าได้กล่าวไว้แล้วว่า ถ้าเห็นแก่การรักษาเขตต์แดนกันก็ดี และการซื้อขายกันก็ดี สิ่งใด ๆ ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์ฝ่ายข้างหนึ่ง สิ่งนั้นก็เป็นคุณและประโยชน์พร้อมกันทั้งสองฝ่าย จะแตกกันแยกกันก็หามิได้ แล้วเซอร์เซมสับรุกว่า เมื่อครั้งศึกพะม่ากับอังกฤษสงบเสร็จกันแล้ว เขตต์แดนพะม่าต่อเขตต์แดนกรุงพระมหานครศรีอยุธยาเกรงจะเกิดวิวาทกัน กัมปนีผู้ครองอินเดียจึงให้กะปิตันหันตรีบารนี

เข้ามาทำหนังสือสัญญา เพื่อมิให้วิวาทหุ่มเฉียงกันด้วยที่เขตต์แดน ทำเดิมแต่นั้นมา พวกไทยจึงได้รู้ว่าพวกอังกฤษที่ต่อแดนประพฤติเป็นอันสมควรด้วยไมตรี มิได้ป่องร้ายเหมือนพะม่า เมื่อแต่ก่อนพะม่าเคยยกล่วงเข้ามาชิงชัยกัน คราวหลังนี่สงบดี ความซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่า เมื่อการศึกพะม่าสงบเสร็จกันแล้ว เขตต์แดนแผ่มาต่อเขตต์แดนกรุง ฯ เกรงจะเกิดวิวาทกัน กัมปนีผู้ครองอินเดียจึงให้กะยีตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญา เพื่อจะมิให้วิวาทกันด้วยเขตต์แดนนั้น ความข้อนี้หาเป็นอย่างเซอร์เซมสัยรุกว่าไม่ เมื่อเจ้าเมืองมั่งกล่าให้กะยีตันหันตรีบารนีเข้ามาทำหนังสือสัญญานั้น อังกฤษกำลังทำศึกกับพะม่าอยู่ ยังหาแล้วกันไม่ พวกรามัญที่อยู่ณกรุงเทพ ฯ จึงเรียนท่านเสนาบดี ให้กราบบังคมทูลแด่พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ขอยกกองทัพออกไปกวาดต้อนครอบครัวแต่บรรดาญาติพี่น้องเข้ามาไว้ที่กรุง ฯ ให้สิ้น จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพระยามหาโยธารามัญราชคุมกองทัพรามัญยกออกไป ก็ได้ครอบครัวรามัญผ่อนเข้ามาบ้าง กองทัพก็ยังตั้งอยู่ที่แม่กษัตริย์ เราเห็นว่าการครั้งนั้นอังกฤษติดหน้าระวังหลังพะว้าพะวังอยู่ เจ้าเมืองมั่งกล่าจึงให้กะยีตันหันตรีบารนีเข้ามา ว่าเจ้ากรุงอังกฤษให้เจ้าเมืองมั่งกล่าแต่งให้เป็นทูตเข้ามาขอทำหนังสือสัญญาเป็นไมตรีกับกรุง ฯ พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริเห็นควรจะเป็นทางพระราชไมตรีกับเจ้ากรุงอังกฤษ จึงโปรดเกล้า ฯ สั่งเสนาบดีให้หากองทัพรามัญกลับเข้ามาณกรุง ฯ ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าสองพระนคร

เป็นทางพระราชไมตรีกัน ไม่ต้องระวังข้าศึกศัตรูนั้น เราก็เห็นว่าเป็นไมตรีกันนั้นแลดี ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินก็ได้อยู่เย็นเป็นสุข ทุกวันนี้ไทยกับอังกฤษเป็นไมตรีกัน ไม่ต้องระวังรักษาเขตต์แดนเหมือนอยู่ใกล้กับพะม่าข้าศึกอย่างแต่ก่อน และข้อความที่เซอร์เซมสัยรุกว่าด้วยความเมืองแขกมะลายู เมื่อเกิดการกบฏโกลาหลที่เมืองไทร อังกฤษก็ได้ป้องกันไว้มิให้เกิดภัยต่อกรุง ฯ ได้นั้น ความข้อนี้เมื่อคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปี เจ้าพระยานครศรีธรรมราชลงไปจัดกองทัพที่เมืองไทร จะยกไปตีเมืองสลางอ ครั้งนั้นกะยีตันหันตรียารนีจะเข้ามาทำหนังสือสัญญา ยังอยู่ที่เมืองเกาะหมาก เจ้าเมืองเกาะหมากจึงใช้ให้กะยีตันหันตรียารนีเข้ามาหาเจ้าพระยานครศรีธรรมราชที่เมืองไทร ขอห้ามกองทัพมิให้ยกผ่านเมืองเกาะหมากลงไป ว่าพวกลูกค้า แขก จีน ที่เมืองเกาะหมากจะพากันตื่นตกใจ เจ้าพระยานครศรีธรรมราชก็งดกองทัพไว้ หาได้ยกกองทัพลงไปตีเมืองสลางอไม่ แล้วเจ้าพระยานครศรีธรรมราชกับกะยีตันหันตรียารนีก็พากันเข้ามาทำหนังสือสัญญาที่กรุง ฯ แล้วกะยีตันหันตรียารนีขอพวกครัวรามัญ, มฤท, ทวาย, ตะนาว เป็นคนชายหญิงใหญ่น้อย ๑๔๓๘ คน กับเมืองแประซึ่งเป็นเมืองขึ้นกรุง ฯ ได้ถวายดอกไม้ทองเงิน ๒ ครั้งแล้ว ก็เอาไปขึ้นกับเมืองเกาะหมากด้วย ให้เซอร์เซมสัยรุกระลึกดูบ้าง หรือจะหารู้ความอันนี้ไม่ และกะยีตันหันตรียารนีได้ทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อ ในหนังสือสัญญาข้อ ๑๓ นั้น ว่าด้วยความเมืองไทร มิให้พวกพี่น้อง

พระยาไทรเข้ามารบกวนเมืองไทร เมื่อจุลศักราช ๑๑๙๓ ปีเถาะ ตรีศก พวกพี่น้องพระยาไทรยกมารบเมืองไทรครั้งหนึ่ง เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๐ ปีจอสัมฤทธิศก พี่น้องพระยาไทรก็ยกมารบเมืองไทรอีกครั้งหนึ่ง เจ้าเมืองเกาะหมากได้ให้มาช่วยเจ้าพระยานครศรีธรรมราช เอากำปั่นมายึดปากน้ำเมืองไทรทั้งสองครั้ง เราก็ได้มีหนังสือไปถึงเจ้าเมืองเกาะหมาก ขอบใจเจ้าเมืองเกาะหมากเป็นอันมาก เซอร์เซมสัยรุกยกเอาความข้อนี้ขึ้นว่า เห็นว่าเราจะลืมเสียหรือ เราก็ไม่ลืมคุณซึ่งได้เป็นทางไมตรีกับเจ้ากรุงอังกฤษ ผู้เป็นอธิบดีในชาติอังกฤษ และเซอร์เซมสัยรุกเห็นว่า การอันจะเป็นประโยชน์เมืองไทย ก็เป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษด้วยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ถ้าจะแยกกันให้แปลกกันก็เป็นไม่ดี กลับเป็นร้ายไป ฝ่ายอังกฤษก็เป็นเมืองใหญ่ แต่มิได้ปรารถนาสิ่งใด ๆ เว้นแต่ที่ควรแก่ทางธรรมด้วยกันทั้งสองฝ่าย เสนายดีจะมาห้ามได้หรือ แล้วว่าเราประกอบไปด้วยใจอารีรักที่ชอบธรรม จึงมิได้กลัวสิ่งไร แจ้งอยู่กับใจเซอร์เซมสัมรุกแล้วนั้น ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกพูดดังนี้ถูกต้องตามประเพณี เห็นว่าเซอร์เซมสัยรุกเป็นคนมีสติปัญญาวาจาก็อ่อนหวาน สมกับคำเขาเล่าลือเข้ามาว่า เซอร์เซมสัยรุกจะเจรจาสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็สัตย์จริง มิได้เจือด้วยมายาและอุบายจะเอาแต่ประโยชน์ฝ่ายเดียว ซึ่งจะคิดให้สองพระนครจำเริญทางไมตรีให้ยิ่งสนิทนั้น เสนายดีจะห้ามปรามด้วยเหตุอันใด ถ้าการทำได้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายก็เป็นประโยชน์ด้วยกัน ถ้าทำได้แต่ฝ่ายเดียว ฝ่ายข้างหนึ่งใช่นิสัยทำมิได้ ก็ไม่เป็น

ประโยชน์ สมด้วยคำเซอร์เซมสัยรุกว่าถ้าแยกกันแปลกกัน ความดีก็กลับเป็นร้ายไป ข้อซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าด้วยหนังสือสัญญา ที่ว่าด้วยการซื้อการขายแก่กันนั้น จะใคร่ให้ท่านเสนาบดีทั้งหลายพิจารณาตริตรองดู จะทำให้กรุงพระมหานครศรีอยุธยาเป็นไมตรีสนิทกันกับเจ้ากรุงอังกฤษ อันมีพาหนะมาก อาศัยแต่ที่ชอบธรรม จะได้จำเริญสุขสวัสดิ์ปราศจากภัยเป็นเนืองนิตย์ ความข้อนี้เราคิดเห็นว่า ธรรมดาเมืองใหญ่ทั้งสอง จะได้ทำหนังสือสัญญาในทางพระราชไมตรีให้สนิทและการซื้อการขายแก่กัน จะได้ก็ด้วยน้ำใจสุจริตซื่อตรงต่อกันทั้งสองฝ่ายอย่างเดียว อันจะได้ด้วยขู่ข่มขืนน้ำใจกันนั้นหาได้ไม่ ซึ่งว่าเจ้ากรุงอังกฤษมีพาหนะมากนั้น พาหนะนี้ภาษาไทยเรียกว่ายวดยานคานหามรถรถอัศดร ล่ามที่แปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทยจะเข้าใจว่าเป็นสลุบกำปั่นหรือ อันมีกำปั่นรบกำปั่นไฟเป็นอันมากนั้น นานาประเทศทั้งปวง ก็ย่อมสรรเสริญว่าเป็นที่เกรงขามสง่างามอยู่ในท้องชเลฬก อุปมาเหมือนปลาวาฬ จะได้บริโภคมังสะคชสารเสือโคร่งนั้นเป็นอันยาก ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่า เมื่อเกิดการศึกสงครามที่เมืองจีน พวกขุนนางอังกฤษเป็นภารธุระมาก เหตุดังนี้นับแต่คฤศตศักราช ๑๘๔๐ ปี เมื่อยังเกิดเหตุผิดคำสัญญาประการใด พวกขุนนางอังกฤษมิได้มาเรียนท่านเสนาบดีในกรุงพระมหานครศรีอยุธยานั้น ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าฝ่ายไทยทำผิดคำสัญญานั้น จะเป็นความอันใด จะเป็นด้วยความจีนเรือพู่กัด เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๑ ปีกุรเอกศก กองตระเวนจับจีนเรือพู่กัดได้ลำหนึ่ง เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๔ ปีมะเมียอัฐศก

กองตระเวนก็จับได้อีกลำหนึ่ง พวกจีนเรือพู่กัดเหล่านี้บรรทุกฝิ่นเข้ามาเที่ยวจอดแอบฝั่งแอบเกาะขาย จนริมปากน้ำเจ้าพระยา นัดหมายกันกับจีนคนชั่วในบ้านในเมืองเราให้ออกไปซื้อขายกัน ไม่เข้าซื้อขายในบ้านในเมือง แล้วเที่ยวกระทำหยาบช้าต่าง ๆ พวกจีนเอาฝิ่นเข้ามาซื้อขาย มาทางบกก็มี ทางน้ำก็มี จะห้ามปรามสักเท่าใด ๆ ก็ไม่ฟัง จับได้กระทำโทษจำไว้ เฆี่ยนเสียก็มี ฆ่าเสียก็มี ริบราชยาตรจนฉิบหายสิ้นทรัพย์สิ่งสินก็ไม่เข็ดหลาย เถิงอยู่ที่เมืองจีนบ้านเมืองเดิมของตวก็นิยมกันสูบฝิ่น พากันยากจนไม่เป็นอันซื้ออันขาย เกิดโจรผู้ร้ายชุกชุมจนบ้านเมืองจะล่มจมเสียด้วยฝิ่นแล้ว จีนที่เข้ามาอยู่ในขอบขันธเสมากรุง ฯ ก็กระทำดังนั้น ชักชวนคนเพศอื่นภาษาอื่นและคนไทยให้สูบฝิ่น ถ้าบ้านใดเมืองใดพากันสูบฝิ่นมากแล้วก็ไม่จำเริญกับบ้านนั้นเมืองนั้นเลย พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ทรงเกลียดชังคนสูบฝิ่นนัก เสนาบดีและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยช่วยกันระวังรักษา จะมิให้คนไทยและคนในบ้านในเมืองสูบฝิ่นได้ ให้เหมือนชาติฝรั่ง ไม่มีผู้ใดสูบฝิ่นเลยแต่สักคนหนึ่ง ตื้นักหนา บรรดาจีนเป็นข้าแผ่นดินพระเจ้ากรุงปะกิ่งไปเที่ยวทำมาหากินอยู่ในบ้านในเมืองใด ก็ถือว่าเป็นไพร่บ้านพลเมือง ๆ นั้น ได้ทรัพย์สิ่งสินแล้วกลับไปบ้านเมืองของตัว จีนคนชั่วพวกนี้ค้าขายไม่สุจริต คิดแต่จะหาผลหาประโยชน์ใส่ตัว จะให้เมืองเป็นไมตรีร้าวฉาน เหมือนจะเสียมเขาควายให้ชนกัน จีนเรือพู่กัดซึ่งจับไว้ได้ครั้งก่อนจำไว้ มิศยอนำเข้าเมืองสิงหโปรา

มีหนังสือเข้ามาขอโทษออกไป แล้วว่าจะห้ามปรามมิให้เอาฝิ่นเข้ามาขายต่อไป ก็ให้พ้นโทษออกไปครั้งหนึ่งแล้ว จีนเรือพ่อกัดก็หาเข็ดหลาบไม่ ยังเข้ามาขายฝิ่นต่อไป กำปั่นตระเวนก็จับได้อีกลำหนึ่ง กอลแนลบัตวัดเจ้าเมืองสิงหโปรามีหนังสือขอโทษเข้ามา ก็ได้ให้ออกไปโดยทางไมตรีอีกครั้งหนึ่ง ได้มีหนังสือออกไปให้กำชับว่ากล่าว อย่าให้เข้ามาเที่ยวลอบลักขายฝิ่นต่อไป ทุกวันนี้ข้างฝั่งชเลตะวันตก จีนเรือพ่อกัดก็ยังบรรทุกฝิ่นเข้ามาในเขตต์แดนเนือง ๆ มาคราวละ ๔ ลำ ๕ ลำ ๖ ลำ เที่ยวจอดซื้อขายตามเกาะทุ้งอ่าวชเลพยปะเรือไทยเล็ก ๆ ซึ่งไปมาตามริมฝั่ง ก็ลงเรือช่วงเอาปืนคายศิลาไล่ยิงให้คนหนีขึ้นบก เก็บเอาทรัพย์สิ่งของไปแล้วกะทุ้งเรือจมน้ำเสียกระทำเนือง ๆ ต้องให้กำปั่นตระเวนและเรือรบเรือไล่ออกไปประจำรักษา คอยระวังปรายปรามอยู่มิได้ขาด ซึ่งเราเล่าความเรื่องเรือพ่อกัดมาให้เซอร์เซมสัยรุกรู้ดังนี้ ด้วยพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวของเรา ทรงเกลียดชังคนซื้อฝิ่นขายฝิ่นสูบฝิ่นยิ่งนัก ความซึ่งเราว่ามาในฉบับ ๒ นี้ เซอร์เซมสัยรุกเป็นผู้มีสติปัญญาตั้งอยู่ในยุตติธรรมสันดานปราศจากโทโสโมโห ตั้งใจเข้ามาจะปรึกษาหารือกันแต่ล้วนความดี ให้สองพระนครเป็นไมตรีสนิทจำเริญยิ่งขึ้นไปกว่าแต่ก่อน ครั้นพิเคราะห์ตรึกตรองดู ก็จะเห็นว่าเราพูดเป็นความจริงบ้าง

หนังสือให้มาณวันพุธเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอโทศก

หนังสือเจ้าพระยาพระคลัง
ตอบจดหมายฉบับที่ ๓ ของเซอร์เซมสับรุก

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหม ให้มายังเซอร์เซมสับรุก ด้วยในหนังสือฉบับที่ ๓ ของเซอร์เซมสับรุก เราพิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ซึ่งเซอร์เซมสับรุกว่าฝ่ายขุนนางข้างอังกฤษ เมื่อจะหารือปรึกษาความนี้ มิอยากทำสิ่งอันใด เว้นแต่ทำได้ด้วยทางอันควรจะบำรุงราชไมตรีให้จำเริญไว้กับเมืองทั้งสอง ถ้าได้บำรุงรักษาราชไมตรีให้ยิ่งแม่นมั่นคง และจัดแจงทางซื้อขายแก่กันให้ยิ่งง่าย มิประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองเมือง การนี้สิ่งเดียวถูกต้องกันกับกระแสรับสั่ง อันเซอร์เซมสับรุกได้รับแต่เจ้ากรุงอังกฤษนั้น จะได้ว่ากล่าวสิ่งใด ๆ เกินจากเจ้ากรุงอังกฤษก็หามิได้ และความซึ่งเซอร์เซมสับรุกว่าพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์ เมืองชินดูสถาน มีคำสั่งให้เซอร์เซมสับรุกผู้มีสติปัญญารอบรู้ในความที่จะเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี มาเจรจาการบ้านเมืองให้สองพระนครใหญ่เป็นไมตรีให้ยิ่งแม่นมั่นคงขึ้นนั้น ฝ่ายเราก็มีความยินดีในถ้อยคำเซอร์เซมสับรุกว่ามาทั้งนี้ พระราชไมตรีจะได้ถาวรวัฒนาไปชั่วกัลปาวสาน และซึ่งว่าถ้าผู้ใดมาว่าอย่างอื่น ผู้นั้นเป็นแต่ล้วนคนใจพาล เป็นศัตรูแก่เมืองทั้งสอง เซอร์เซมสับรุกไว้ใจว่าท่านผู้เป็นเสนาบดีในกรุง ๆ เห็นจะไม่ฟังคำแต่ข้างเดียวเลย ความซึ่งว่าดังนี้ ตั้งแต่เรารู้ความว่าเซอร์เซมสับรุกจะเข้ามาณกรุงพระมหา

นครศรีอยุธยา พวกลูกค้าก็เข้ามาเล่าลือกันต่างๆ เมื่อเซอร์เซมสัยรุก ยังอยู่ที่เมืองสิงหโปรา เรือไทย เรือจีน เรือแขก ลูกค้าซึ่งไปซื้อขาย ณเมืองสิงหโปรา กลับเข้ามาณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาก็พูดจา ว่าความต่าง ๆ กัน ครั้นเซอร์เซมสัยรุกไปอยู่ที่เมืองเกาะหมาก ฝ่ายแขกเมืองไทร เมืองปลิดไทยจีน เมืองพังงา เมืองถลาง ไป ค้าขายเมืองเกาะหมาก กลับมาก็พูดจาเลื่องลือกันเป็นหลายอย่างมา จนทุกวันนี้ เรือจีนลูกค้าไปค้าขายเมืองไญกะตรา เมืองสำปาหลัง เมืองกกัง กลับเข้ามาก็ยังพูดจากันอื้ออึงไป เสนาบดีรู้ความแล้วก็ มิได้เอื้อเฟื้อในถ้อยคำอันนั้น ถึงมาตรว่าคนพาลจะมาหลอกลวงพูดจา เอาแต่ประโยชน์ตัว มิให้เป็นประโยชน์กับผู้อื่น จะทำให้เสีย ประเพณีซึ่งเป็นไมตรีกันนั้น หาควรจะฟังเอามาเป็นแก่นสารไม่ ที่ กรุง ฯ นี้เล่า ลูกค้าจีน, แขก, ฝรั่ง ต่างชาติต่างภาษาเข้ามาอยู่ ค้าขายมากด้วยกัน เป็นคนดีก็มี เป็นคนชั่วก็มี คนที่ชั่วจะเก็บ เหตุการณ์ในบ้านในเมืองไปพูดจาประการใดให้เซอร์เซมสัยรุกฟัง ก็ อย่าให้ถือเอาถ้อยคำอันนั้นไว้เป็นอารมณ์ เหมือนกับเสนาบดีมิได้ฟัง เอาถ้อยคำแห่งลูกค้าไว้ ถ้าใจเซอร์เซมสัยรุกกับใจเสนาบดีประพฤติ อย่างเดียวกัน ไม่ฟังเอาถ้อยคำคนผู้น้อยมาผูกพันให้เป็นเหตุใหญ่ ขึ้นแล้ว ทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนครใหญ่ก็จะจำเริญไปชั่วฟ้า และดิน กับว่ายังเหลือแต่จะว่า ถ้าในร่างหนังสือสัญญาได้พบข้อใด ๆ อันมิได้เข้าใจโดยแท้ เป็นเหตุที่สงสัยอยู่ เซอร์เซมสัยรุกจะแก้ไขให้ แจ้งแล้ว ถ้าเห็นชอบดี จะเอาคำแก้นั้นมาเขียนลงกำกับหนังสือสัญญา

ไว้ให้สิ้นสงสัยก็ได้ แล้วเพื่อจะได้เข้าใจง่าย ควรที่จะหมายไว้ว่า หนังสือสัญญาที่ทำไว้ในคฤศตศักราช ๑๘๒๖ ปี มิได้เสีย ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าหนังสือสัญญาข้อใดที่เป็นที่สงสัย เซอร์เซมสัยรุกจะแก้ไขให้แจ้งนั้น เราก็หามีความสงสัยสิ่งหนึ่งสิ่งใดในข้อซึ่งจะสัญญากันไม่ และซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าความมาว่า ข้อ ๖ กับข้อ ๑๐ ในหนังสือนั้นทำให้ยืดยาวหน่อยหนึ่งในหนังสือใหม่ และข้อ ๗ กับข้อ ๙ ในหนังสือสัญญาก่อน ๒ ข้อนั้นเป็นเหตุ จะขอยกขึ้นว่าใหม่ และซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าจะขอยกหนังสือสัญญาเก่า ๒ ข้อ จะเพิ่มเติมขึ้นในหนังสือสัญญาเก่าอีก ๒ ข้อนั้น จะยกถอนไปเราก็จะยอมให้ถอนไปตามใจ ฝ่ายเราก็เคยไปถอนหนังสือสัญญาครั้งกะยีตันหันตรีบารนี มาทำไว้ว่าด้วยความเมืองไทรข้อ ๑๓ (๑) เมื่อจุลศักราช ๑๒๐๓ ปีฉลูตรีศก มาครั้งหนึ่งแล้ว เซอร์เซมสัยรุกจะขอเพิ่มเติมลงในหนังสือสัญญาข้อ ๖ กับข้อ ๑๐ นั้น ก็จะให้เพิ่มเติมลง แต่จะเพิ่มเติมความลงอย่างไร ก็ให้ว่ามาเสียให้เข้าใจก่อน ถ้าเราเห็นว่าเป็นประโยชน์ทำได้ด้วยกันทั้งสองฝ่ายแล้ว จะเพิ่มเติมความลงและจะถอนความไปเราก็จะยอมให้ ถ้าเห็นการเป็นแต่ฝ่ายเดียวแล้ว เราจะยอมให้นั้นไม่ได้ ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่าเป็นใจความว่า คนอังกฤษจะได้ที่อยู่ในเมืองไทย และคนไทยจะได้ที่อยู่ในแดนอังกฤษก็ควร แล้วว่าพ่อค้านั้นจะค้าขายหรือไม่ค้าขาย สุดแต่พ่อค้าเห็นชอบกับตนเอง กับเซอร์เซมสัยรุกว่าได้ไว้เนื้อเชื่อใจในเราและเสนาบดีทั้งหลายฝ่ายกรุงเทพ ฯ เป็นอันดีนั้น เรากับเสนาบดีทั้งปวงก็จะปรึกษาหารือจัดแจงโดย

(๑) ดูเชิงอรรถหน้า ๑๓๙

ยุตต์ธรรม แต่ที่ควรจะเป็นประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย ให้ไพร่บ้านพลเมืองอยู่เย็นเป็นสุขสืบไป ซึ่งว่าท่านผู้เป็นกษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ เมืองฮินดูสถานนั้นฝ่ายข้างหนึ่ง กับท่านผู้เป็นอธิบดีในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ฝ่ายข้างหนึ่ง ตั้งพระทัยพร้อมประสงค์จะระงับดับเหตุอันมิได้เข้าใจเถิงกันด้วยดีให้สูญปรารภ แล้วรักษาเมืองทั้งสองให้เป็นสุขสำราญ จึงปลงพระทัยตั้งแต่งหนังสือสัญญา ๙ ประการ ดังนี้ เราจะนำความในหนังสือสัญญา ๙ ข้อของเซอร์เซมสับรุกขึ้นกราบทูลพระราชวงศานุวงศ์ให้ทราบ จะได้มีรับสั่งให้ประชุมเสนาบดีปรึกษาในข้อสัญญาซึ่งเซอร์เซมสับรุกทำมานี้ ถ้าปรึกษาเห็นพร้อมกันว่าถูกต้องตามพระราชประเพณีกรุงพระมหานครศรีอยุธยาแล้ว จึงจะให้มาต่อภายหลัง หนังสือให้มาณวันพุธเดือน ๑๐ ขึ้น ๑๒ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอ นักษัตรโทศก

คำปรึกษาข้าทูลละออง ฯ ที่ตรวจร่างสัญญา

วันอาทิตย์ เดือน ๑๐ ขึ้น ๙ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอ โทศก ท่านเสนาบดีและข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ซึ่งรู้สันทัดชัดเจนในการนานาประเทศทั้งปวง ประชุมกันในพระราชนิเวศน์มหาสถาน มีเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดี ที่สมุหพระกลาโหมเป็นประธาน พระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาธิบดี พระยาราชสุภาวดีศรีบรมหงส์ เจ้าพระยามหาโยธารามัญราช จมื่นไวยวรนาถภักดีศรี

สุริยวงศ์ พระยาพิพัฒนโกษาราชปลัด พระยาวุฒาราชมนตรีเจ้ากรม กรมท่าขวา พระยาโชฎึกราชเศรษฐีเจ้ากรม กรมท่าซ้าย จมื่นทิพเสนา จมื่นราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจทหารแห่ต้นเชือกซ้ายขวา นายจ่าเรศมหาดเล็ก พระยาสวัสดิวาริชางวางเจ้าภาษี ปรึกษาพร้อมกันด้วยหนังสือสัญญา ๙ ข้อของเซอร์เชมสบัรุกขุนนางอังกฤษ ซึ่งเป็นทูตถือรับสั่งพระมหากษัตริย์ผู้เป็นอธิบดีในเมืองเครตบริตันอิรลันด์และฮินดูสถาน มาขอทำหนังสือสัญญากับท่านเสนาบดีกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา ในหนังสือสัญญาข้อ ๑ นั้นว่าตั้งแต่นี้ไปจะให้ความสุขสำราญและราชไมตรีจำเริญไว้แก่เมืองทั้งสองตราบเท่ากัลปาวสาน ที่สัญญาดังนี้ คือกษัตริย์ผู้ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์ และฮินดูสถานฝ่ายข้างหนึ่ง กับท่านผู้เป็นอธิบดีครองราชสมบัติมไหศวรรย์ในพระมหานครศรีอยุธยาฝ่ายข้างหนึ่ง และราชวงศ์สืบ ๆ กันไปเบื้องหน้า ควรจะถือตามกันทั้งสองฝ่าย ข้อสัญญาของเซอร์เชมสบัรุกข้อ ๑ นี้ เสนาบดีทั้งปวงปรึกษากันเห็นชอบด้วย ลอดวิศกันป่ามสต้นขุนนางผู้ใหญ่กรุงอังกฤษกับเซอร์เชมสบัรุกที่เป็นทูตเข้ามาจำเริญพระราชไมตรี จะให้สองพระนครใหญ่เป็นสัมพันธมิตรไมตรีวัฒนาถาวร สนิทยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนจนชั่วกัลปาวสาน ตามอย่างบุราณราชประเพณีสืบ ๆ มา เรามีความยินดีเป็นอันมาก แต่ว่าจะจารึกพระนามพระมหากษัตริย์ทั้งสองพระนครลงไว้ในหนังสือข้อสัญญานั้นหาสมควรไม่ อันราชประเพณีกรุงพระมหานครศรีอยุธยา ท่านเสนาบดีแต่โบราณท่านจารึกพระนาม

พระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่าย ซึ่งเป็นราชไมตรีกันไว้ในแผ่นพระสุพรรณบัตร ครั้งนี้เห็นสมควรที่จะจารึกไว้ในแผ่นพระสุพรรณบัตรว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ครอบครองสิริราชสมบัติในกรุงเทพพระมหานครบวรทวาราวดีศรีอยุธยา กับพระมหากษัตริย์ผู้ล้ำเลิศ อันเป็นอธิปไตยในเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ และเมืองฮินดูสถาน พระมหากษัตริย์ทั้งสองฝ่ายเป็นมหามิตรไมตรีสุวรรณปถพิเคียวกันอันสนิท ตั้งแต่ครั้ง จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอโทศก คฤศตศักราช ๑๘๕๐ ปี เซอร์เซมสัยรุกเป็นราชทูตเข้ามาจำเริญพระราชไมตรีณพระนครศรีอยุธยา ทั้งควรจะให้ประกาศกับเมืองประเทศราช และเมืองขึ้นข้าขอบขันธเสมาอาณาจักรปากใต้ฝ่ายเหนือ ตะวันตกตะวันออก และอาณาประชาราษฎร พ่อค้าพานิชทั้งปวง ให้รู้จงทั่วกันว่า สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุงพระมหานครศรีอยุธยา กับพระมหากษัตริย์เจ้ากรุงอังกฤษ เป็นมหามิตรพระราชไมตรีสนิทยิ่งกว่าแต่ก่อน ถ้าเซอร์เซมสัยรุกเห็นชอบด้วยเราแล้ว กลับออกไปจงแจ้งความดังนี้กับลอดวิศกันปามสตันขุนนางผู้ใหญ่ในกรุงอังกฤษ ถ้าลอดวิศกันปามสตันขุนนางผู้ใหญ่ เห็นดีถูกต้องด้วยประเพณีข้างอังกฤษอยู่แล้ว ก็ควรจะกระทำด้วยกันดังนี้ทั้งสองฝ่าย ให้ทางพระราชไมตรีวัฒนาถาวรไปชั่วฟ้าและดิน

ในหนังสือสัญญาข้อ ๒ ของเซอร์เซมสัยรุกนั้นว่า ฝ่ายคนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษ ยอมจะให้มาและมีที่อยู่และค้าขายในเมืองไทย หัวเมืองที่เป็นขอบขันธเสมาแห่งท่านผู้ครองกรุงเทพ ฯ แล้วพวก

ประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาศในการซื้อขายและการอื่น ๆ เป็นคุณประการใด จะได้แก่คนอันอยู่ใต้บังคับอังกฤษเหมือนกัน อนึ่ง ถ้าคนอันอยู่ใต้บังคับกรุงเทพ ฯ จะไปมีที่อยู่ค้าขายในแดนอังกฤษทั่วเขตต์แดนก็ยอมให้ทำได้ แล้วคนประเทศอื่น ๆ ได้คุณและโอกาศในการซื้อขายและการอื่น ๆ เป็นคุณประการใด ก็จะได้แก่คนไทยเหล่านั้นเหมือนกัน ความข้อ ๒ นี้ เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า คนไทยที่เป็นพ่อค้าพานิช จะไปตั้งซื้อขายในบ้านเมืองอังกฤษหามีไม่ มีแต่คนโหยกเหยกละญาติพี่น้องทิ้งภูมิลำเนาไปเที่ยวอยู่ในเขตต์แดนอังกฤษ คนดังนี้เราหาเอาเป็นธุระไม่ เถิงจะไปเที่ยวอยู่บ้านใดเมืองใด กระทำผิดกฎหมายบ้านเมืองประการใด ก็ให้กระทำโทษกันตามอาญากฎหมายบ้านเมืองนั้นเถิด ซึ่งคนอยู่ใต้บังคับอังกฤษจะเข้ามาอยู่ค้าขายในแดนเมืองไทย หัวเมืองซึ่งเป็นขอบขันธเสมาให้ได้เหมือนคนประเทศอื่น ๆ นั้น คนประเทศอื่นเข้ามาตั้งทำมาหากินอยู่ในขอบขันธเสมาช้านานหลายชั่วอายุคนมาแล้ว จนมีภรรยามีบุตรมีหลานเกี่ยวพันกันทุกชาติทุกภาษา เช่นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินเหมือนกัน จะทำเรือกสวนไร่นาทำมาหากินประการใดก็กระทำได้ ถ้าคนเหล่านั้นกระทำผิดด้วยพระราชกำหนดกฎหมายก็กระทำโทษได้เหมือนคนไทย และคนชาติอังกฤษแต่บุราณมา ก็ยังไม่เคยเข้ามาอยู่ในเขตต์แดนกรุง ฯ เมื่อจุลศักราช ๑๑๘๖ ปีวอกฉอศก มิศหันแตรเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ณกรุง ฯ ก่อนลูกค้าอังกฤษทั้งปวง เมื่อแรกเข้ามาอยู่ก็ซื้อขายกับลูกค้าพานิชเรียบร้อยเป็นปกติ หามีถ้อยความ

เกี่ยวข้องสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ต้อง พระราชประสงค์ปืนใหญ่น้อยก็อุตส่าห์หาเข้ามาจำหน่าย ก็ได้ซื้อหา ไว้เป็นกำลังสำหรับบ้านเมือง มิศหันแตรเข้ามาอยู่ที่กรุง ฯ หลายปี จนได้ฝรั่งชาติพุทเกตที่กรุง ฯ เป็นภรรยาเกิดบุตรใหญ่แล้ว มิศ หันแตรขอลาให้บุตรออกไปเรียนหนังสือที่เมืองวิลาศ เจ้าพนักงาน ก็ตามใจมิได้ขัดขวาง มิศหันแตรรู้อย่างธรรมเนียมณกรุง ฯ ทุกสิ่ง ทุกประการ ครั้นนานมาคุ้นเคยกันเข้ากับพวกจีนคนร้าย ก็เอา ฝิ่นซึ่งเป็นของต้องห้ามเข้ามาลักลอยซื้อขายกัน และจำหน่ายสิ่งของ ใด ๆ ไปกับลูกค้า ก็เป็นความเกี่ยวข้องกันเนือง ๆ พูดจาขู่ข่มขู่เหง ลูกค้าหลายอย่าง แล้วมิศหันแตรพูดอวดว่า กำปั่นไฟใช้ได้รวดเร็ว คล่องแคล่วนัก จึงเอากำปั่นไฟเข้ามาลำหนึ่ง ติดไฟขึ้นใช้กำปั่นให้ ขุนนางและราษฎรดู ก็ไม่เห็นรวดเร็ว พอทัดกันกับเรือ ๙ พาย ๑๐ พาย ไม่เป็นอัศจรรย์นัก กำปั่นลำนั้นก็เป็นกำปั่นเก่าผุรั่วอยู่ข้างแล้ว จะขอขายให้ในหลวงเป็นราคา ๑๒๐๐ ชั่ง เจ้าพนักงานไม่ซื้อไว้ ก็โกรธ ว่ากล่าวเหลือเกินต่อเจ้าพนักงานต่าง ๆ ทำให้ผิดสัญญา ซึ่งกะปิตันหันตริยารนิทำไว้ เสนาบดีเห็นพร้อมกันว่าหันแตรพูด เหลือเกิน ก็ให้ขับไปเสีย ไม่ให้อยู่ในบ้านในเมือง และมิศเซพวก เคียวกันกับมิศหันแตร ไม่ได้ทำถ้อยความสิ่งไรให้เกี่ยวข้องการ บ้านเมือง ก็ให้ได้อยู่ซื้อขายมาจนทุกวันนี้ มิศเซก็ได้มาช่วยเจ้า พนักงานแปลหนังสือเชียนหนังสือฝรั่งอยู่บ้าง เราเห็นว่าแต่หันแตร เข้ามาอยู่คนเดียว เท่านี้ก็ยังองอาจพูดจาเหลือเกิน ถ้าอังกฤษจะ

เข้ามาอยู่ณกรุง ฯ มากแล้ว จะเที่ยวไปอยู่ในขอบขันธเสมาแห่งใด ๆ ก็จะมีความทะเลาะวิวาทจนเถิงทุบตีกัน ฝ่ายอังกฤษหรือฝ่ายไทยล้มตายลงฝ่ายหนึ่ง ก็จะเป็นความใหญ่ขึ้น เห็นการดังนี้ ที่จะให้อังกฤษเข้ามาอยู่มากนักไม่ได้ บ้านเมืองจะไม่อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งจะทำให้ทางไมตรีมัวหมองไป ความข้อ ๒ นี้ขอเลิกเถิด เราจะยอมให้ไม่ได้

ในหนังสือสัญญาข้อ ๓ ของเซอร์เซมสัยรุกนั้นว่า ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ พระองค์สัญญาไว้ว่า ถ้าผู้ใดถือศาสนาแห่งพระเยซูคฤศต และได้นมัสการตามศาสนานั้น ในแว่นแคว้นแห่งเมืองที่พระองค์ทรงครองอยู่ พระองค์อนุญาตให้ทำได้ มิให้ขัด และพระองค์จะประทานให้มีที่อันควรจะฝังศพของคนที่ถือดังนั้น อนึ่งฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองอังกฤษนั้นก็สัญญาว่า ถ้าคนถือพระพุทธศาสนาอยู่ในแดนเมืองอังกฤษ คนเหล่านั้นจะได้นมัสการตามลัทธิของตนไม่ขัดสิ่งใด แล้วจะประทานให้มีที่จะฝังศพ จะเผาศพของคนที่ถือพระพุทธศาสนาเป็นอันสมควร ความข้อ ๓ นี้เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า กรุง ฯ เป็นประเทศใหญ่ ไพร่บ้านพลเมืองหลายเพศหลายภาษา ถือลัทธิศาสนาต่าง ๆ กัน ฝรั่งชาติพุทเกตยาคหลวงฝรั่งเศส เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ตั้งบ้านเรือนเป็นพากภูมซ้านานแต่บุราณมา มีบุตรหลานสืบ ๆ หลายชั่วคนมาแล้ว ฝรั่งชาติพุทเกตกตัญญูรู้พระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว คนใดที่มีสติปัญญาก็ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงให้มียศถา

ศักดิ์ตามสมควร จึงโปรดเกล้า ฯ ให้ทำวัดสั่งสอนศาสนา หมอมริกันซึ่งเข้ามาเช่าที่ปลูกโรงสวด แจกหนังสือแผ่ศาสนาอยู่ที่กรุง ฯ นี้ ก็รู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ว่าได้เข้ามาอยู่มีความสุขสบาย มิได้มีผู้ใดเบียดเบียฬ หมอปรัดเลก็ได้แปลหนังสือตำราปลูกผีดาดและตำราหญิงคลอดบุตร ส่งให้เจ้าพนักงานทูลเกล้า ฯ ถวาย หมอยอนก็เป็นคนรู้หนังสือไทยหนังสืออังกฤษชัดเจน ก็ได้มาช่วยเจ้าพนักงานเขียนหนังสือแปลหนังสืออังกฤษออกเป็นคำไทยอยู่เนือง ๆ หมอมริกันเข้ามาทำหนังสือแจกแผ่ศาสนาเรื่องความพระเยซูคฤศต มิได้ทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้เหลือเกิน ก็อยู่ไปได้ด้วยกัน ถ้ากระทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ผิดอย่างธรรมเนียม ก็จะต้องขับให้ไปเสียจากบ้านจากเมือง พวกหมอมริกันและกะปิตันต้นหนพ่อค้าอังกฤษเข้ามาตั้งซื้อขายอยู่ที่กรุง ฯ ก็หลายปีมาแล้ว ป่วยไข้ล้มตายลงก็มี ได้ฝังศพฝังผีกันตามเพศภาษา พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวทรงพระมหากรุณาอันประเสริฐ ก็มิได้ห้ามปรามเกี่ยงกันในทางศาสนาของคนต่างประเทศ เมื่ออยู่ไม่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ผิดกฎหมายประเพณีบ้านเมืองแล้วก็อยู่ด้วยกันไปได้ ความก็แจ้งประจักษ์อยู่ดังนี้ และคนฝ่ายไทยถ้าไปอยู่ในบ้านในเมืองแว่นแคว้นของอังกฤษ และบ้านเมืองอื่น ๆ ก็ดี ก็เป็นไพร่บ้านพลเมืองของเมืองนั้น . จะกระทำความดีความชั่วสิ่งใดก็สุดแต่กฎหมายประเพณีบ้านเมือง คนเหล่านี้จะยังถือศาสนาของตัวอยู่ หรือจะไปถือศาสนาภาษาใด ๆ ก็ดี ล้มตายลงจะฝังศพเผาผีอย่างไรก็สุดแต่น้ำใจของเขา

เราก็มิได้เอาเป็นธุระ ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกจะมาขอทำหนังสือสัญญาด้วยที่ฝังศพฝังผีนั้น เห็นหาต้องการที่จะเป็นข้อสัญญากันไม่

ในหนังสือสัญญาข้อ ๔ ของเซอร์เซมสัยรุกนั้นว่า ท่านผู้เป็นอธิบดีไตยครองเมืองเครตยริตัน เมืองอิรลันด์ และเมืองอินดูสถาน ฝ่ายข้างหนึ่ง และท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายข้างหนึ่ง ยังปลงพระทัยพร้อมกันจะตั้งคำสัญญาอีกฉบับหนึ่ง. ว่าด้วยทางค้าขายแก่กัน ปรารภจะให้การนี้มีประโยชน์ยิ่งมากขึ้นแก่เมืองทั้งสอง ความข้อ ๔ นี้เสนาบดีปรึกษาพร้อมกัน ซึ่งว่าจะให้เป็นประโยชน์ในการค้าขายมากขึ้นนั้น เราหาเห็นความแจ่มแจ้งไม่ ไม่รู้ที่จะโต้ตอบจะเอาเป็นข้อสัญญาประการใดได้

ในหนังสือสัญญาข้อ ๕ ของเซอร์เซมสัยรุกนั้นว่า ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองเมืองเครตยริตันอิรลันด์ และอินดูสถานท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายหน้า ถ้าคนที่อยู่ใต้บังคับกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาไปค้าขายแดนอังกฤษ พวกอังกฤษจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้คนไทยเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพ ฯ เล่าท่านสัญญาไว้ว่า ตั้งแต่นี้ไปภายหน้า เมื่อคนอันอยู่ในบังคับอังกฤษเข้ามาค้าขายอยู่ณกรุงเทพ ฯ ฝ่ายกรุง ฯ นั้นจะทำสิ่งอันใดขัดขวางให้พวกคนอังกฤษพ่อค้าเหล่านั้นเสียประโยชน์ในการซื้อขายก็หามิได้ ก็ห้ามเสียมิให้ทำได้ ความข้อ ๕ นี้ เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันว่า ณกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา สินค้าซึ่งลูกค้าในประเทศนอก

ประเทศก็ดีจะเอาเข้ามาค้าขาย ห้ามแต่ฝิ่นเป็นของชั่ว ไม่ให้ลูกค้าเอามาขายในแว่นแคว้นพระราชอาณาเขตต์ชาติเดียว แต่ฝิ่น กระสุนปืน, ดินปืนนั้น ถ้าลูกค้าจีน แขก ฝรั่ง และลูกค้าชาติอื่น ๆ ก็ดี จะบรรทุกสลุบกำปั่นเข้ามาก็ให้ขายให้ ในหลวง ถ้าในหลวงไม่ต้องการซื้อไว้ก็ให้ลูกค้าเอาปืน กระสุนปืน ดินปืนกลับออกไปเสีย ไม่ให้ขายกับลูกค้าและไพร่บ้านพลเมืองณกรุง ฯ และสินค้าอื่น ๆ ก็ตามแต่ลูกค้าจะซื้อขายกันมิได้ขัดขวาง แต่ข้าวเปลือกข้าวสารเป็นของต้องห้าม ให้ซื้อให้ขายกันได้แต่ในประเทศซึ่งเป็นข้าขอบขันธเสมา ถ้าลูกค้านอกประเทศเข้ามาค้าขาย จะกลับออกไป ก็ห้ามมิให้ซื้อข้าวเปลือกข้าวสารเป็นสินค้า ให้ซื้อไปแต่พอเป็นสะเบียงกินกลางทางตามเมืองใกล้และไกล สมควรกับคนที่มาในลำสลุบกำปั่นสำเภาและเรือป่ากใต้ ด้วยข้าวนี้เป็นอาหารแก่ไพร่พลเมือง ทั้งเป็นกำลังแก่บ้านแก่เมืองด้วยจึงห้ามไว้ ไพร่บ้านพลเมืองจึงมิได้ซวดโซเหมือนเมืองประเทศอื่น ๆ ถ้าแม้นฟ้าฝนตกเป็นปกติไร่นาทำได้ผลมาก เม็ดข้าวจะผุราเสียเปล่า จึงให้ขายไปนอกประเทศบ้าง และซึ่งฝิ่นกับข้าวเปลือกข้าวสาร ปืน กระสุนปืน ดินปืนนี้ เป็นของต้องห้ามมาแต่บุราณราชประเพณีสืบ ๆ มาแต่ก่อน ซึ่งว่าอย่าให้ขัดทางค้าขายนั้นแต่บรรดาลูกค้าไทยจีน ลูกค้าแขกชาติมหม่น ชาติสหมี่ ชาติสุรัต ชาติมัตราด ฝรั่งชาติอังกฤษ ชาติพุทเกต ชาติวิลันดา ที่ไปมาค้าขายอยู่ที่กรุง ฯ ถ้ามีผู้ใดขัดขวางในทางค้าขาย ก็ชอบแต่ลูกค้าจะ

มายอกกับพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเสนาบดีผู้เป็นเจ้าพนักงานผู้ใหญ่ ก็จะได้ว่ากล่าวให้ นี่ก็หามีผู้ใดมาว่ากล่าวว่ามีผู้ขัดขวางในทางซื้อขายสิ่งใดไม่ และลูกค้าที่กรุง ฯ ก็ไปค้าขายที่เมืองจีน เมืองสิงหโปรา เมืองไญกะตรา เมืองสำปาหลัง เมืองกกัง ไปเมืองใดก็ทำตามเมืองนั้น ก็หามีผู้ใดมาว่ากล่าวว่าบ้านใดเมืองใดขัดขวางทางค้าขายไม่ มีแต่พูดกันว่าขาดทุนบ้างได้กำไรบ้าง ด้วยสินค้าขายดีขายไม่ดี กับว่าลูกค้าไปขึ้นร้านขึ้นห้างนั้นซื้อขายสินค้าไม่มีราคา เมื่อจะกลับมาก็ติสิ่งของให้เป็นผ้าบ้างเป็นด้ายบ้าง สิ่งของต่าง ๆ จะเอาเงินก็ไม่ได้ ได้ยินพูดแต่ดังนี้ ความข้อ ๕ นี้เห็นหาต้องที่ ที่จะทำสัญญากันไม่

ในหนังสือสัญญาข้อ ๖ ของเซอร์เซมสบัรุกนั้นว่า ท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยา ก็อนุญาตว่า ถ้าข้างอังกฤษได้เห็นชอบจะตั้งกงสุล คือผู้สำหรับรับจะเอาธุระเป็นพนักงานจะว่ากล่าวในการซื้อขาย ให้มาอยู่ในเมืองใด ๆ อันเป็นท่าจอดในแว่นแคว้นกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาก็ให้มาได้ แล้วพนักงานของกงสุลเหล่านั้น คือว่าถ้าพวกอังกฤษอันอยู่ในกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาเป็นความกันเองก็ดี เป็นความกับชาวกรุง ฯ ก็ดี กงสุลเหล่านั้นจะเอาเป็นธุระพิจารณาปรึกษากันกับขุนนางในกรุง ฯ ให้ระงับดับความให้สูญจงได้ แล้วฝ่ายท่านผู้เป็นอธิบดีในเมืองอังกฤษเล่าท่านก็อนุญาตว่า ถ้าข้างกรุงเทพพระมหานครศรีอยุธยาได้เห็นชอบจะตั้งกงสุลไปอยู่ในเมืองใด ๆ อันเป็น

ท่าจอดในแดนอังกฤษ เป็นภาระธุระเหมือนกันก็ให้ทำได้เป็นเสมอกันนั้น ความข้อ ๖ นี้ เสนายดิปรึกษาพร้อมกันว่า แต่บุราณมีฝรั่งเศสชื่อวิไชเยนทร์เข้ามาอยู่ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาคนหนึ่ง วิไชเยนทร์ละอย่างธรรมเนียมฝรั่งเสีย มาถือประเพณีไทยตามพระราชกำหนดกฎหมายกรุง ฯ เป็นคนมีสติปัญญาสามิภักดิ์สมัครทำราชการ สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินจึงโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้วิไชเยนทร์เป็นขุนนางผู้ใหญ่ ใช้สอยอยู่ที่กรุง ฯ ช้านานจนวิไชเยนทร์เถิงแก่กรรม แต่นั้นมาก็หามีฝรั่งต่างประเทศชาติใดเข้ามาอยู่ณกรุง ฯ อีกไม่ มีแต่ฝรั่งชาติพุทเกตตั้งบ้านเรือนเป็นพากภูมอยู่ณกรุง ฯ แต่บุราณมาจนเท่าทุกวันนี้เป็นอันมาก ที่เป็นขุนนางทำราชการอยู่ในตำแหน่งต่าง ๆ ก็มี เมื่อจุลศักราช ๑๑๘๒ ปีมะโรงโทศก เจ้าเมืองปะตูกันมีหนังสือเข้ามาถึงเสนายดีให้กรายบังคมทูลแด่พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ขอตั้งให้การละลดเป็นที่กงสุลแล้วขอที่ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่ด้วย ฝรั่งชาติพุทเกตซึ่งเป็นขุนนางอยู่ณกรุง ฯ มีความยินดี จึงเรียนกับท่านเสนายดีรับว่า ถ้ากงสุลจะทำการสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็จะประพฤติตามอย่างธรรมเนียมของไทย เหมือนฝรั่งชาติพุทเกตซึ่งอยู่ณกรุง ฯ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้การละลดเป็นกงสุล ทั้งพระราชทานที่ให้ทำเรือนอยู่ การละลดอยู่ที่กรุง ฯ หลายปีแล้วลาเสนายดีกลับออกไป เจ้าเมืองมะเกาให้มัคลินเข้ามาอยู่รักษาที่ซึ่งพระราชทานนั้นไว้จนเท่าทุกวันนี้ มัคลินก็มานิ่ง ๆ อยู่ ไม่มีถ้อยความสิ่งใด สลุยกำปั่นลูกค้าชาติพุทเกตเล่า ก็ไม่มีเข้ามาซื้อขายแต่สักลำหนึ่ง

ไม่เห็นเป็นผลเป็นประโยชน์สิ่งไรกับบ้านเมืองฝ่ายเราเลย และลูกค้าฝรั่ง, แขก, จีน, ต่างประเทศเข้ามาค้าขายณกรุง ฯ มีความสิ่งใดเกี่ยวข้องกันกับลูกค้าณกรุง ฯ ด้วยการซื้อขาย เป็นแต่ความเล็กน้อย เจ้าพนักงานก็ชำระว่ากล่าวให้ ถ้าเป็นความข้อใหญ่เสนาบดีก็ตัดสินให้ตามกฎหมายอย่างธรรมเนียมของไทยให้เป็นอันสำเร็จแก่กัน ถ้าลูกค้าไปค้าขายหัวเมืองใด ๆ ที่เป็นข้าขอบขันธเสมากรุง ฯ จะมีความเกี่ยวข้องด้วยเหตุสิ่งหนึ่งสิ่งใด เจ้าเมืองกรมการก็ได้ชำระว่ากล่าวตัดสินให้ตามกฎหมาย อันประเพณีกรุง ฯ แต่ก่อนก็หาได้เคยไปตั้งกงสุลอยู่ที่บ้านใดเมืองใดไม่ เถิงมาตรว่าบ้านใดเมืองใดจะมาชักชวนให้แต่งคนไทยไปตั้งเป็นกงสุลอยู่ที่บ้านนั้นเมืองนั้น เราก็ไม่รักจะให้ไปตั้งอยู่ ด้วยไม่เห็นเป็นผลเป็นประโยชน์อย่างไร จะไปกีดขวางบ้านเมืองเขาเปล่า ๆ หาต้องการไม่ ถ้าลูกค้าฝ่ายกรุง ฯ จะไปค้าขายบ้านใดเมืองใด มีความเกี่ยวข้องสิ่งใด ก็ต้องฟังยังคับตามกฎหมายบ้านนั้นเมืองนั้นจึงจะชอบ เสนาบดีเห็นดังนั้น จึงไม่พอใจที่จะให้คนอังกฤษเข้ามาเป็นกงสุลอยู่ในบ้านในเมือง ความซึ่งว่าจะขอตั้งกงสุลนั้นขอเสียเถิด อย่าน้อยใจเลย

ในหนังสือสัญญาข้อ ๗ ของเซอร์เซมสับรุกนั้นว่า ถ้าและเรือรบของเจ้าแผ่นดินอังกฤษของกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียมีเหตุจะมาเถิงที่ขอกเถิงแม่น้ำแห่งใด ๆ ในแว่นแคว้นกรุง ฯ ปรารถนาจะซื้อข้าวของอันสำหรับจะใช้ในเรือ คือเครื่องอาหารและฟืนเป็นต้น ฝ่ายท่านผู้เป็นกษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุง ฯ ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำให้แล้ว

ครั้นจะซื้อข้าวของนั้นยอมให้ซื้อตามราคาอันควรด้วยธรรม ถ้าและกำปั่นและเรือรบอันเป็นของเจ้าแผ่นดินณกรุงเทพ ฯ มิเหตุจะเข้าในที่จอดและแม่น้ำใด ๆ ที่เป็นเขตต์แดนอังกฤษ ฝ่ายท่านผู้ครองเมืองเครตบริตัน เมืองอิรลันด์ เมืองอินดูสถาน ท่านก็ยอมสัญญาไว้ว่าจะทำได้เหมือนกัน มิได้ขัดขวางสิ่งใดนั้น ความข้อ ๗ นี้ เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า กรุงเทพ ฯ เขตต์แดนฝ่ายบกทิศตะวันตกตะวันออกกว้างขวางเป็นอันมาก ทิศใต้เป็นทางชเลบ้านเมืองน้อยไม่เหมือนฝ่ายชเลข้างอังกฤษใหญ่กว้างมีบ้านเมืองมาก ทั้งมีท่ากำปั่นจอดทุกบ้านทุกเมือง และหัวเมืองซึ่งขึ้นกับกรุง ฯ ทางชเลฝ่ายตะวันตก ตั้งแต่เมืองสงขลาเข้ามาจนฝ่ายตะวันออกเพียงเมืองตราดอยู่ในอ่าวชเลเดียวกัน ปากน้ำคลองน้ำเล็กน้ำตื้นทุกเมือง ไม่เป็นที่ท่าทอดกำปั่นได้แต่สักเมืองหนึ่ง กำปั่นรบจะมาทอดที่หน้าเมืองใด ๆ จะทอดได้ก็แต่ในท้องชเล โดยว่ากำปั่นรบกำปั่นไฟจะเข้ามาณกรุง ฯ ถ้าเป็นกำปั่นกินน้ำลึกก็จะทอดอยู่ได้แต่ที่นอกสันดอน จะซื้อของใช้สอยในกำปั่นและของกินเป็นต้นด้วยน้ำและฟืนประการใด ไทยก็จะต้องช่วยทำนุบำรุงให้ได้ซื้อหาไปตามราคาลูกค้าซื้อขาย เมืองเป็นไมตรีกันจะนิ่งละเมินเสียได้หรือ ฝ่ายกำปั่นและเรือรบของไทยมีเหตุอันใดจะไปที่แดนเมืองอังกฤษ จะต้องการเครื่องใช้สอยสำหรับกำปั่น และจะซัดสะเบียงอาหารประการใดก็คงจะซื้อหาได้ โดยสะดวก ทุกวันนี้บ้านเมือง

เป็นไมตรีสนิทกันอยู่แล้วก็เหมือนบ้านเมืองเดียวกัน จะต้องทำสัญญาทำไมเล่า

ในหนังสือสัญญาข้อ ๘ ของเซอร์เซมสัยรุกนั้นว่า ถ้าและกำปั่นเรือใด ๆ ที่ใช้ธงอังกฤษจะเกยหาดทรายโดนหินแตกอยู่ข้างใกล้ฝั่งเขตต์แดนกรุง ฯ ฝ่ายท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ นั้นท่านยอมสัญญาไว้ว่า ถ้ามีช่องจะช่วยได้จะให้ช่วยจนเต็มกำลัง เก็บเรือเก็บข้าวของนั้นรักษาไว้ จะได้ส่งคืนให้แก่เจ้าของด้วยดี อนึ่งด้วยนายเรือลูกเรือที่เสียดังนี้ก็ดีทั้งข้าวของ ๆ เขา พวกไทยจะรักษาบำรุงไว้ให้ปราศจากอันตราย แล้วถ้ากำปั่นและเรือสำเภา ๆ ที่ใช้ธงไทยได้เถิงที่แตกเสียใกล้แดนอังกฤษ ท่านผู้ครองเมืองอังกฤษก็ยอมสัญญาไว้ว่า จะให้พวกอังกฤษสงเคราะห์ช่วยในผู้คนและข้าวของให้ปราศจากอันตรายได้ ความข้อ ๘ นี้ เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า กำปั่นลูกค้าใช้ธงอังกฤษเข้ามาค้าขายณกรุงเทพ ฯ แต่ก่อนมาก็ไม่เคยเกยหินเกยดินแตกแต่สักครั้งหนึ่ง โดยว่าสืบต่อไปภายหน้าสลุบกำปั่นใช้ธงอังกฤษเข้ามา จะเกยหินเกยดินแตกริมฝั่งที่แห่งใดในแขวงหัวเมืองใดที่ขึ้นกับกรุง ฯ ถ้านายเรือลูกเรือไปบอกผู้รักษาเมืองกรมการรู้แล้ว ก็คงจะช่วยโดยสมควรที่จะช่วยได้ และเมื่อเดือน ๗ ปีจอโทศก มิศเยนเซนต้นหนกับกลาสี ๘ คนขึ้นเรือบตเข้ามาแจ้งว่า กำปั่นเกยหินแตกที่แดนเมืองเขมรเข้ามาจะขอโดยสารเรือณกรุง ฯ กลับออกไปเมืองสิงหโปรา ฝ่ายเราจึงได้รู้ว่ากำปั่นที่ใช้ธงอังกฤษมาแตกที่หน้าเมืองเขมรลำหนึ่ง จึง

ให้เจ้าพนักงานเบิกเงินหลวงพระราชทานให้ ๑๐ ตำลึง ด้วยเมตตาแก่คนที่ได้ทุกข์ยากลำยาก จะได้ไปซื้อเสื้อผ้าสะเบียงอาหารแจกกันกินโดยทางไมตรี เมืองเขมรเป็นเมืองประเทศราชขึ้นกับกรุงเทพ ฯ แผ่นดินเมืองเขมรต่อเขตต์แดนกันกับเมืองญวน สืบไปเมื่อหน้าถ้ากำปั่นที่ใช้ธงอังกฤษจะมาแตกที่เขตต์แดนเมืองเขมรอีก ถ้ารู้แล้วก็จะมีหนังสือไปให้เมืองเขมรช่วยสงเคราะห์ และกำปั่นสำเภาเรือตั๋วแห่งฝ่ายข้างไทยไปค้าขายอยู่ปากลงในเขตต์แดนบ้านเมืองฝ่ายอังกฤษ ขุนนางอังกฤษรู้แล้วก็คงจะช่วยโดยเมืองเป็นไมตรีกัน จะนิ่งละเมินเสียได้หรือ ความข้อนี้จะต้องสัญญากันทำไมมี

ในหนังสือสัญญาข้อ ๙ ซึ่งเซอร์เซมสับรุกว่า ถ้าเว้นไว้แต่ข้อความที่เปลี่ยนแล้วในหนังสือฉบับนี้ และที่จะเปลี่ยนในฉบับอันจะสัญญาด้วยการค้าขายนั้น ข้อใด ๆ อื่นอันเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่เมืองทั้งสองฝ่าย ก็คงจะดำเนินไว้ตามหนังสือสัญญาเก่าที่กัมปนีอันครองเมืองอินเดีย ได้สัญญาไว้กับท่านกษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ก็ได้ดำเนินแต่นี้ไปตราบเท่ากัลปาวสาน ความข้อ ๙ นี้ เสนาบดีปรึกษาพร้อมกันเห็นว่า มีความแต่จะให้รักษาหนังสือสัญญาเดิมไว้ ซึ่งเซอร์เซมสับรุกว่าความสัญญามา ๙ ข้อครั้งนี้ ความข้อ ๑ นั้นว่า จะให้ทางพระราชไมตรีสองพระนครดำเนินยิ่งขึ้นไปนั้น เราก็มีใจยินดีว่ากล่าวตอบมาในฉบับสัญญาข้อ ๑ แจ้งอยู่ทุกประการแล้ว และความซึ่งว่ามาในข้อ ๔ นั้น พิเคราะห์ดูก็หาเห็นมีความสิ่งใดไม่ ก็ได้ตอบตามความซึ่งว่ามาในข้อ ๔ นั้นแล้ว แต่ความในข้อ ๕

ข้อ ๗ ข้อ ๘ สามข้อนั้นข้านเมืองเป็นไมตรีกันอยู่แล้ว ไม่ต้องการที่จะทำสัญญากัน และความข้อ ๒ ข้อ ๓ ข้อ ๖ สามข้อนั้น เป็นความชอบใจของเซอร์เซมสับรุก ด้วยคิดเห็นผลเห็นประโยชน์แล้วจึงจะขอทำหนังสือสัญญา ฝ่ายไทยไม่เห็นเป็นผลเป็นประโยชน์สิ่งใดจึงหารักทำสัญญาไม่ ได้ตอบความมาแจ้งอยู่ทั้งสามข้อแล้ว และความในข้อ ๙ นั้น เซอร์เซมสับรุกว่าให้รักษาหนังสือสัญญาเก่าซึ่งกัมปนีผู้ครองอินเดียได้ทำสัญญากับกรุง ฯ ไว้ด้วยกัน ก็ให้จำเริญไปตรายเท่ากัลปาวสานนั้นก็ชอบอยู่แล้ว หนังสือสัญญาเก่าได้ทำไว้เล่าจะเอาไปเสียข้างไหนได้เล่า ฝ่ายเราก็จะต้องรักษาความสัญญาไว้ชั่วกัลปาวสานดังคำเซอร์เซมสับรุกว่า เสนาบดีประชุมกันปรึกษาความ ๙ ข้อของเซอร์เซมสับรุกแล้ว จึงปรึกษากันต่อไปด้วยความซึ่งเซอร์เซมสับรุกได้พูดจากับท่านเจ้าพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหมที่เมืองสมุทรปราการว่า ทางไมตรีที่ได้ทำไว้ครั้งกะยีตันหันตรียารนีเป็นการของกัมปนีเจ้าเมืองมังกล่า เมืองมังกล่าเป็นเหมืองน้อยอุปมาเหมือนเมืองนคร กรุง ฯ กับกรุงวิลาสเป็นเมืองใหญ่ ชอบจะทำไมตรีกันตามเมืองใหญ่จึงจะดี ท่านเจ้าพระยาพระคลังว่าที่สมุหพระกลาโหมก็ได้ตอบว่า เซอร์เซมสับรุกว่าดังนี้สมควรที่มีสติปัญญามาพูดจาทางไมตรีแล้ว ก็แต่ว่าเมื่อครั้งกะยีตันหันตรียารนีเข้ามา ครั้งนั้นก็ว่ากษัตริย์ผู้ครองกรุงอังกฤษมีรับสั่งให้กัมปนีเจ้าเมืองมังกล่า แต่งหนังสือให้กะยีตันหันตรียารนีคุมสิ่งของเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย แต่พระยาพระ

สมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณธรรมอันมหาประเสริฐ ขอทำหนังสือสัญญาว่าด้วยการบ้านเมืองและการค้าขาย ครั้งนั้น กะปิตันหันตริยารนี้ก็อวดอ้างไปต่าง ๆ ว่าตัวเป็นขุนนางผู้ใหญ่แทนกัมปนีเจ้าเมืองมั่งกล่าเข้ามา ฝ่ายเราก็ได้ว่าเมืองมั่งกล่าเป็นเมืองขึ้นกรุงวิลาส ซึ่งจะมาทำหนังสือสัญญาการบ้านเมืองนั้นจะสิทธิขาดได้แล้วหรือ กะปิตันหันตริยารนี้ว่ากรุงวิลาสอยู่ไกล ฝ่ายว่าข้างอินเดียเจ้ากรุงวิลาสได้มอบให้เจ้าเมืองมั่งกล่าเป็นผู้ยังคับสิทธิขาด เจ้าเมืองมั่งกล่าจะทำการสิ่งใด ๆ ก็ทำได้เหมือนกับเจ้ากรุงวิลาสเหมือนกัน เสนาบดีกรุง ฯ จึงได้ยอมทำหนังสือสัญญากับกัมปนีเจ้าเมืองมั่งกล่า ก็เข้าใจว่าได้ทำหนังสือสัญญากับชาติอังกฤษเหมือนกับได้ทำสัญญากับเจ้ากรุงวิลาสแล้ว ตามถ้อยคำกะปิตันหันตริยารนี้ว่าเจ้ากรุงวิลาสมีรับสั่งมา จึงได้รักษาทางไมตรีอันใหญ่ยิ่งทั้งสองพระนครถาวรจำเริญมาจนทุกวันนี้ ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกเข้ามาว่าจะทำหนังสือสัญญาอีกนั้น จะเผ้าแต่ทำหนังสือสัญญาไม่รู้แล้วรู้เล่าดังนี้ กรุง ฯ มีเมืองขึ้นเมืองออกมาก ไพร่พ้าข้าแผ่นดินก็มากหลายชาติหลายภาษา ที่จะรับทำหนังสือสัญญาเป็น ๒ แยก ๓ แยกดังนี้ จะรักษาความสัญญาทางไมตรียาก ถ้าคนข้างฝ่ายไทยผู้ใดผู้หนึ่งไปทำให้ผิดสัญญาข้างวิลาสหรือข้างอินเดีย ให้เกิดการใหญ่ขึ้นจนเถิงเสียทางไมตรีไป นานาประเทศก็จะติเตียนว่ากรุง ฯ ก่อเหตุขึ้นก่อน ความชั่วก็จะอยู่กับกรุง ฯ ไปชั่วฟ้าและดิน เซอร์เซมสัยรุกเป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้ในการทั้งปวง เป็น

ทูตถือรับสั่งพระมหากษัตริย์เข้ากรุงวิลาศเข้ามาเจรจาการบ้านเมืองครั้งนี้ จะให้เป็นผลเป็นประโยชน์ทั้งสองฝ่ายโดยยุติธรรม จงพิเคราะห์ตริตรองดูตามความแต่ต้นจนปลายให้สมควรกับการนั้นเถิด หนังสือสุ่ฉบับนี้ได้เขียนเป็นอักษรไทย อักษรอังกฤษ กำกับกันทั้งสี่ฉบับ ข้อความต้องกัน หนังสือมาณวันพุธเดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอนักษัตรโทศก

หนังสือเสนาบดีพร้อมกัน มีถึง เซอร์เซมสับรุก

หนังสือ เสนาบดีพร้อมกันให้มายังเซอร์เซมสับรุก ซึ่งเซอร์เซมสับรุกทำหนังสือมาให้ท่านเจ้าพระยาพระคลังอีก ๒ ฉบับ เราพิเคราะห์ดูก็ไม่สู้เข้าใจแจ่มแจ้ง ฉบับหนึ่งว่าด้วยการซื้อขายแก่กัน กับว่าด้วยพิกัดค่าภาษี ใจความในหนังสือของเซอร์เซมสับรุกว่า หนังสือฉบับนี้เป็นที่นำหน้าและกำกับเรื่องความว่าด้วยความซื้อขายแก่กัน ซึ่งเซอร์เซมสับรุกแต่งร่างไว้ และส่งมายังเจ้าคุณให้พิจารณาในข้อ ๆ ที่ลำดับกันไว้นี้ ก็มีหลายสิ่งอันยอมไว้ให้มีประโยชน์แก่กรุงพระมหานครฝ่ายเดียว เซอร์เซมสับรุกไว้ใจว่าท่านผู้เป็นเสนาบดีทั้งหลายจะหมายดูซึ่งข้อเหล่านั้น จึงจะเห็นว่าอันยอมดังนี้ หวังจะได้คิดอ่านจัดแจงให้ซื้อขายนั้นเป็นอันดี มีคุณตลอดทั้งสองเมือง เมื่อแต่งร่างหนังสือเป็นข้อ ๆ ลำดับกันดังนี้ก็เล็งเอาความว่า ครั้นคนปรารถนาจะซื้อสินค้าเป็นมากไป คนที่จะขายก็จะจัดแจงทำสินค้าให้มาก ถ้ากำปั่นพ่อค้าอังกฤษเข้ามาค้าขายในกรุง ๆ เป็นอันมาก กำปั่นพ่อค้า

ข้างกรุง ฯ จะไปค้าขายในเมืองแดนอังกฤษยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน แล้ว ถ้าการค้าขายกับประเทศอื่น ๆ ทวีขึ้นมาก ก็จะเป็นเหตุให้เมืองกรุงเทพ ฯ เป็นสยายปกติดี ด้วยว่าพวกจีนและคนชาติอื่นที่อยู่ใต้บังคับของกรุง ฯ ก็จะมีการทำเต็มมือเต็มใจ การอันมีคุณและเงินภาษีส่วยสาอากรที่จะเข้าคลังหลวงก็จะยิ่งขึ้นมากกว่าทุกวันนี้ ในเมืองใด ๆ ถ้าบ้านเมืองสงบสยายตลอดขอบขันธเสมาเป็นปกติดีแล้ว เงินส่วยสาอากรที่จะเข้าท้องพระคลังหลวงจึงจะมากขึ้น ที่บ้านเมืองเล่าก็จะสบาย อย่างนั้นก็อาศัยเหตุการค้าขายกันกับประเทศอื่นโดยมาก ถ้าภาษีและค่าธรรมเนียมแรงนักการค้าขายก็ถอยลง อาณาประชาราษฎรได้ความเดือดร้อนเป็นอันมาก เงินที่เข้าคลังหลวงก็น้อยลง น่าที่จะจะเกิดโกลาหลเสียพระเกียรติยศไป ความอันนี้ถูกกันกับเมืองนี้และเมืองอื่นทั่วกันไป เซอร์เซมสัยรุกมิได้สงสัยว่าท่านผู้เป็นเสนาบดีในกรุงมิได้เข้าใจความดังนี้ อันจะสงสัยความดังนั้นมิได้ แต่ว่าเซอร์เซมสัยรุกเห็นความนี้ควรแก่การที่จะปรึกษาหารือจึงชักมาว่า ในภาษาอังกฤษมีคำปราชญ์มาว่า เมื่อไพร่ฟ้ามั่งคั่งบริบูรณ์ ท่านกษัตริย์บรรทมด้วยดี เมื่อไพร่ฟ้ายากจน ท่านกษัตริย์มีแต่จะกรรแสง เหตุดังนี้ถ้าท่านผู้เป็นเสนาบดีปรารถนาจะให้ความสุขแผ่ไพบูลย์ขึ้นมากในกรุง ฯ ทั้งเมืองอังกฤษ และปรารถนาจะให้เจริญสุขสวัสดีแก่กษัตริย์ทั้งสองฝ่าย จึงควรให้เสนาบดีทั้งสองเมืองอุตสาหะพากเพียรจะให้การซื้อขายแก่กันยิ่งมากยิ่งง่าย อย่าให้ขัดข้องเพราะเห็นแก่ประโยชน์คนหนึ่งสองคน หรือเพราะใจสงสัย

กันและกัน ใครผู้ใดมิได้กลัว คนที่เป็นเพื่อนกันก็ไว้ใจเพื่อนคนนั้น และหาภัยอันตรายมิได้ และเพื่อนนั้นกลับไว้ใจในเพื่อนที่ไว้ใจในตน แต่ว่าถ้าคนมาสงสัยด้วยเพื่อน น่าที่จะให้เพื่อนกลับมาสงสัยแทน จึงมีแต่จะกลัวกันทั้ง ๒ ถ้อยคำภายนอกยังหวานดี แต่ภายในก็กินแหนงชิงชังกัน เป็นอย่างไรกับผู้คน กับบ้านเมืองก็เป็นอย่างนั้น แต่ว่าฝ่ายกรุง ฯ กับเมืองอังกฤษก็มิได้สงสัยกัน มีแต่จะไว้ใจแก่กัน และที่ไว้ใจนั้นยันคาลให้ไว้ยิ่งมาก ดังนั้นแลพระเกียรติยศแห่งกษัตริย์ทั้ง ๒ จะสูงขึ้นเป็นอันยิ่ง เสนายดีจะเป็นใหญ่ และคนยากจนได้มีอาหารกิน ในคำที่ว่าด้วยการค้าขายที่นี้ ความปรารถนาอันจะเป็นประโยชน์กับอังกฤษแต่ ๒ สิ่งเท่านั้น คือว่าให้ลดค่าธรรมเนียมในกำปั่นค่าปากเรือให้น้อยลงประการหนึ่ง แล้วอย่าให้มีใครพิกัดคาดค่าสินค้า เว้นไว้แต่เจ้าของสินค้า ให้พ่อค้าไทยพ่อค้าอังกฤษซื้อขายแก่กันโดยคล่อง ๆ ไม่มีใครขัดทัดทานนั้น เป็น ๒ ประการด้วยกัน การที่จะกล่าวไว้ว่าค่าปากเรือเดี๋ยวนี้เป็นมากนักเหตุดังนี้เรืออังกฤษที่จะมาค้าขายน้อยลำ ถ้ากำปั่นจะมามากเป็นหลายลำ ก็จะทำให้สินค้าที่มีในกรุง ฯ ยิ่งมากขึ้น ครั้นมาหลายลำค่าปากเรือเมื่อรวมกันเข้าก็จะมากขึ้น และครั้นสินค้าเกิดมากแล้วภาษีก็จะยิ่งมากขึ้นเหมือนกัน ถ้าทำดังนี้ลดค่าปากเรือนั้นก็จะกลับเป็นประโยชน์แก่กรุงเทพ ฯ เหมือนกันกับเมืองอังกฤษ และการที่จะซื้อขายกันก็จะเจริญขึ้นทั้งสองฝ่าย อนึ่งครั้นว่าให้พ่อค้าอังกฤษกับพ่อค้าข้างกรุง ฯ ค้าขายแก่กันด้วยคล่องง่าย มิให้ผู้ใดขัดขวางนั้น

เสนายก็องกฤษมิได้ปรารถนาสิ่งใดอื่น เว้นไว้แต่การที่สัญญาไว้แล้วในหนังสือที่เมซะเยอร์นิช่วยแต่งแต่ก่อน ถ้าจะว่าด้วยน้ำตาลทรายหรือสินค้าอื่น ๆ ถ้าเจ้าภาษีมาพิกัดคาดค่าไว้แล้ว พ่อค้าจะซื้อสินค้านั้นด้วยคล่องเป็นปกติไม่ได้ ถ้าเจ้าภาษีก็ดี คนอื่นก็ดี ถือฎีกามาคาดค่าสินค้าได้ ก็เห็นว่ามีคนอื่นแซกตัวเข้า มิใช่คนที่จะซื้อมิใช่คนที่จะขายแล้ว ที่จะซื้อที่จะขายด้วยคล่องด้วยง่ายไม่ได้ อันจะทำดังนี้เป็นที่ห้ามแล้วในหนังสือสัญญานั้น ถ้าเจ้าภาษีหรือคนอื่นมิได้ฎีกาให้อาญาแก่ตัวก็มีอาจที่จะทำได้ ถ้าน้ำตาลทรายนั้นขายได้แต่แห่งเดียว ยังจะว่าขายคล่องถูกต้องกับใจความในคำสัญญานั้นก็หามิได้ เหตุดังนี้เซอร์เซมสัยรุกเห็นว่ามิใช่ข้อใหม่ ๆ เป็นข้อที่ยอมไว้แล้วในหนังสือก่อนแล้ว ถ้าได้ถือตามก็จะเป็นคุณและประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษและพ่อค้าข้างกรุง ฯ ด้วยให้ซื้อให้ขายกันดี ถ้าจะเอาข้าวของอันเป็นสินค้ามาพิกัดค่าให้แรงมากนักก็ขายไม่ได้ คนจึงไม่ทำ ถ้าขายได้ก็ขายแต่น้อย คนทำจึงทำน้อยเข้า ถ้าจะทำให้ดีแก่ผู้ซื้อและผู้ขาย ก็ให้มีกฎหมายหลวงกำหนดค่าภาษีตามควรแก่ธรรม ครั้นใช้ค่าภาษีนั้นแล้ว ให้เจ้าของสินค้าและผู้ซื้อตกลงกันเองตามแต่จะได้ อย่าให้คนอื่นแซกเข้ามาว่าได้จึงจะดี ถ้าและข้างอังกฤษและกรุง ฯ คิดอ่านเห็นพร้อมกันตามความที่ลำดับไว้ในร่างหนังสือสัญญาอันส่งมานี้ ก็จะเป็นคุณและประโยชน์แก่พวกอังกฤษเป็นประการใด ก็จะเป็นประโยชน์แต่เพียงว่าการซื้อขายมีกำหนดเป็นแน่แล้วจึงจะทวีขึ้นมาก และประโยชน์อันนี้ได้แก่ชาว

กรุง ฯ เหมือนกันกับชาวอังกฤษ ท่านผู้เป็นพระมหากษัตริย์ครองราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ ได้ทรงพระกรุณาตั้งพระทัยปรารภจะให้ชาวพระนครอยู่เย็นเป็นสุขทั่ว ได้ทรงโปรดปรานต่อพ่อค้าอังกฤษ และตั้งเป็นราชสัมพันธมิตรไมตรีต่อแผ่นดินอังกฤษเป็นอันสนิทแล้ว เมื่อพระองค์ทรงพระทัยประกอบด้วยพระกรุณากว้างใหญ่ และพระปัญญาอันแหลมดังนี้ ก็น่าที่พระองค์จะเห็นชอบในการคิดดังว่ามาแล้วนี้ และยิ่งกว่านี้อีก ถ้าเป็นแต่ผู้มีวาสนาน้อย ปัญญาน้อย อันจะเป็นที่ไว้ใจดังนี้ก็หามิได้ เถิงดังนั้นแล้วเซอร์เซมสัยรุกได้ตริกตรองความเห็นว่า ท่านผู้เป็นอธิบดีครองแผ่นดินอังกฤษ ทรงพระทัยถือไมตรีต่อท่านผู้เป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติในกรุงเทพ ฯ เป็นอันสนิท เซอร์เซมสัยรุกจึงเห็นว่า ควรที่จะยกสินค้าอันเป็นของสำคัญเถิง ๗ ประการ ด้วยสินค้า ๗ สิ่งนั้น ถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ จะจัดแจงอย่างไร ๆ ขุนนางฝ่ายอังกฤษไม่ว่าประการใด ถ้าจะให้เข้าภาษีพิกัดค่าสิ่งเหล่านี้หรือไม่พิกัด จะขายหรือไม่ขาย อังกฤษไม่ว่า ถ้าจะถือว่าที่ลดค่าปากเรือเป็นที่เสียประโยชน์แก่กรุง ฯ ที่ยอมยกสินค้าให้เป็นประโยชน์แก่กรุง ฯ ฝ่ายเดียวเป็นที่แทนกันหลายเท่า ฝ่ายข้าวเปลือกข้าวสารคำสัญญาอันส่งมานี้ว่า เมื่อใช้ค่าภาษีแล้วจึงซื้อกันขายกันเอาไปได้ เซอร์เซมสัยรุกเข้าใจว่า เมื่อแรกดูความนี้เหมือนเป็นเหตุที่จะขัดได้ แต่ทว่าเซอร์เซมสัยรุกยังเห็นว่า ถ้าเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังกับเสนาบดีทั้งหลายได้พิจารณาตริกตรองดี ๆ แล้วจึงจะทราบว่าการนี้คงจะมีประโยชน์มาก เงินภาษีที่จะเข้าพระคลัง

จะมากขึ้น และอาหารกินในเมืองจะบริบูรณ์ขึ้นมาก ดินในกรุงเทพ ฯ เป็นที่เกิดผลดกบริบูรณ์มาก ผู้คนก็มาก ถ้าเอาข้าวเปลือกข้าวสารขายเอาไปเสียจากเมืองเป็นอันมาก ๆ คนทั้งหลายจึงจะอุตส่าห์ทำนาให้เกิดผลข้าวให้ยิ่งมาก ครั้นข้าวมีมากแล้ว ราคาแก่ชาวบ้านพลเรือนคงจะถอยน้อยลง คนจนจะได้ซื้อง่าย ๆ ไม่ขัดสนเลย ยังขึ้นเถิงดินควรและบริบูรณ์งาม คนปลงใจลงทำไร่นามีแต่น้อย ด้วยว่าเมื่อทำแล้วจะเอาข้าวนั้นทำอะไรได้เขาไม่รู้ จะขายไปเมืองอื่นเอาเงินเป็นกำไรไม่ได้ ห้ามเสียแล้ว ถ้าเอาข้าวเป็นภาษีหาย่อมสลึงค่าภาษีรวมกันจะเป็นอันงาม และเสื่อจะบรรทุกเรือกำปั่นไม่ต้องเก็บภาษีเรือ และผู้ซื้อผู้ขายจะได้ซื้อขายกันด้วยคล่องไม่มีใครขัดสินค้าทั้งเจ็ดประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุง ฯ กับทั้งค่าปากเรือ และค่าภาษีต่าง ๆ จะเป็นเงินเข้าคลังหลวงเป็นอันมาก และเป็นที่กำหนดเป็นแน่ ถ้าเว้นไว้แต่ยื่น, ลูกยื่น, ดินยื่นเท่านั้น แล้วให้เข้าภาษีถือและพิกัดค่าเหมือนทุกวันนี้ ไม่เป็นที่ผิดหนังสือสัญญาที่แต่งไว้ในปี ๑๘๒๗ หรือมิเป็นเหตุที่สงสัยได้ แต่ว่าที่นี้ยกไว้อย่าให้เป็นที่เคืองกันเลย ด้วยว่าเซอร์เซมสัยรุกจะใคร่กล่าวให้เจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังทรายเป็นแน่ว่า เมื่อเซอร์เซมสัยรุกเข้ามาปรึกษาหารือกันคราวนี้ มิได้ปรารถนาที่จะเอาความสิ่งใดอันมิชอบแก่เสนายคดีที่กรุง ฯ เป็นที่เคืองใจกัน เอาความนั้นมาว่าหามิได้ มีแต่จะขอให้เจ้าคุณพิจารณาดูในประโยชน์ที่จะเกิดแต่คำสัญญาดังว่ามานี้ แล้วเอาเหตุการณ์ทุกสิ่งกราบทูลแก่พระมหากษัตริย์กรุงเทพ ฯ จะได้ทรง

พระบัญญัติอันประเสริฐตรัสให้ทราย อนึ่งอันจะกำหนดค่าภาษีแห่งสินค้าต่าง ๆ ด้วยการนั้น หนังสือที่สัญญากันกับเมซะเยอร์นี้ได้ว่าถ้าขุนนางฝ่ายกรุง ฯ คาดค่าภาษีมากเท่าใด ตามแต่เห็นชอบ ก็ทำได้จึงไม่มีห้าม แต่ทว่าถ้าพิกัดคาดค่าภาษีในสินค้าที่เกิดในกรุง ฯ ให้แรงหนักเหลือเกิน ก็เป็นที่สำแดงน้ำใจเป็นปรากฏ ว่าหวังจะให้การค้าขายกันกับคนอังกฤษเสีย และเมืองทั้งสองจะให้ขาดจากกัน ถ้ากำหนดค่าภาษีเป็นแน่ในคำสัญญาใหม่ได้กำหนดไว้แล้ว ทีหลังพ่อค้าจะทุ่มเถียงกันไม่ได้ ตัดเหตุที่จะวิวาทกันให้สูญสิ้นทีเดียวจะคล่องสบายดี เซอร์เซมสับรุกเห็นว่า มิตรไมตรีที่จำเริญมานานแล้วยังจะจำเริญยิ่งแม่นยิ่งสนิทกว่าแต่ก่อน ฝ่ายอังกฤษที่ครองเมืองอินเดียได้ทำหนังสือสัญญากับกรุงอังวะว่า อันพวกพะม่าจะมาประทุษร้ายต่อกรุง ฯ ก็หามิได้ และเป็น ๒๔ ปีมาแล้วก็สงบดี ฝ่ายเมืองมะลายูเถิงเกิดการกบฏวุ่นวายด้วยกัน ก็ยังกันไว้มิให้เป็นอันตรายแก่เมืองไทย แล้วขุนนางฝ่ายอังกฤษเห็นแก่คำสัญญามิได้ยังคับขัญชาในเมืองเหล่านั้นเป็นประการใดเลย อนึ่งคิดอ่านกันด้วยการค้าขายกันนี้ เป็นเหตุที่จะให้ไปมาซื้อขายกันยิ่งมากยิ่งดี ให้ประโยชน์ยิ่งมากแก่เมืองทั้งสองเมือง อันขุนนางอังกฤษจะถือมานะหวังจะให้เมืองตนเป็นใหญ่แต่ท่าเดียวก็หามิได้ แต่ว่าตั้งใจเหมือนเป็นเพื่อนสนิท จะไม่ปิดซ่อนสิ่งใด ตั้งใจควรแก่ไมตรีเป็นอันดี เห็นประโยชน์ข้างไหนมาชักชวนให้เข้าส่วนเป็นประโยชน์ด้วยกัน ในหนังสือที่กษัตริย์ใหญ่ทั้งสองทรงอนุญาตตั้งสัญญากัน

สิ่งใดที่จะเป็นประโยชน์แก่เมืองอังกฤษ ก็เป็นประโยชน์แก่กรุง ฯ เหมือนกัน จะแยกกันไม่ได้ ถ้าบุคคลผู้ใดเป็นชาวอังกฤษก็ดี ชาวกรุง ฯ ก็ดี ได้ปรารถนาให้ความสุขจำเริญไว้แก่เมืองของตน ผู้นั้นคงปรารถนาให้ความสุขจำเริญแก่เมืองทั้งสองฝ่ายเหมือนกัน เซอร์เซมสัยรุกขอกล่าวไว้ดังนี้ หวังจะให้ท่านผู้เป็นเสนาบดีณกรุง ฯ เข้าใจประจักษ์ว่า เสนาบดีข้างอังกฤษจะใคร่ทำการแต่โดยสัตย์เป็นสุจริตธรรมสิ้นทั้งนั้น และเซอร์เซมสัยรุกยังไว้ใจว่า ครั้นเสนาบดีได้พิจารณาดูความที่กล่าวมาแล้ว จะเอาไปกราบทูลท่านผู้เป็นมหากษัตริย์ณกรุง ฯ จะได้ทรงพระดำริ (สิ้นข้อความฉบับหนึ่ง) ยังอีกฉบับหนึ่งนั้น เซอร์เซมสัยรุกว่า เรื่องความกำหนดการซื้อขายแก่กันเป็นหลายข้อลำดับกัน ที่เซอร์เซมสัยรุกส่งมายังเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลังจะได้พิจารณาตั้งแต่แรกตั้งพระราชไมตรีกับกัมปนีที่ครองเมืองอินเดียฝ่ายหนึ่ง และพระมหากษัตริย์ผู้ครองกรุงเทพ ฯ ฝ่ายหนึ่ง ก็ได้รักษาทางพระราชไมตรีสืบกันลงมา และครั้นในจุลศักราช ๑๑๘๓ คฤศตศักราช ๑๘๒๖ ได้คิดอ่านกันทำหนังสือกำหนดว่าด้วยค่าปากเรือและการค้าขายกัน หนังสือนั้นสำเร็จในเดือนชันนุเอริ ๑๗ ค่ำ ปี ๑๘๒๗ นับแต่ครั้งนั้นลงมา เหตุการณ์บ้านเมืองผิดกันกับการแต่ก่อนหลายสิ่งไม่เหมือนแต่ก่อนแล้ว ครั้นเหตุดังนั้นแล้ว ท่านผู้เป็นใหญ่ครองเมืองเครตบริตันเมืองอิรลันด์ และเมืองฮินดูสถานฝ่ายหนึ่ง กับท่านผู้ทำรงแผ่นดินมหานครศรีอยุธยาฝ่ายหนึ่ง จึงปลงพระทัยพร้อมกันปรารภจะแต่งคำสัญญาใหม่ กำหนดว่าด้วยทาง

ค้าขายกันหวังจะให้ไปมาซื้อขายในเมืองทั้งสองยิ่งมากยิ่งคล่อง มีประโยชน์ยิ่งมากทั้งสองฝ่าย และคำสัญญาใหม่จะเป็นที่แทนคำสัญญาเก่า ก่อนที่ว่าด้วยการค้าขายแล้วให้คำใหม่นี้ติดเนื่องกันเข้าที่ปลายหนังสือสัญญาปลูกพระราชไมตรีกับกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ อันที่พึงทำสำเร็จแล้วด้วยดี

ข้อ ๑ ฝิ่นเป็นของต้องห้ามมิให้ซื้อให้ขายเลยในแว่นแคว้นกรุงเทพ ฯ ถ้าใครเอาฝิ่นมาจับได้ให้ริบฝิ่นนั้นเป็นของหลวง และผู้เอามาให้ไหมเสียเป็นเงินเหรียญ ๑๐๐ แผ่น ถ้ามิได้ใช้เงินให้เอาตัวจำไว้กำหนด ๖ เดือน

ข้อ ๒ สินค้าทั้งเจ็ดสิ่งนี้ คือ น้ำมัน ๑ ยีน, ลูกยีนและดินยีนรวยไว้เป็น ๑ เหล็ก ๑ กะทะเหล็ก ๑ เหล็กกล้า ๑ สุรา ๑ ไม้สัก ๑ เป็น ๗ ประการเข้าด้วยกัน ทั้งเจ็ดสิ่งนี้ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว จะพิกัดค่าภาษีไม่พิกัดตามแต่จะเห็นชอบในกรุง ฯ เรือและกำปั่นลำใดที่ใช้ธงอังกฤษจะเอาของเหล่านี้บรรทุกเข้ามาขายหรือจะบรรทุกเอาไปก็มิได้ห้ามเสีย เว้นไว้แต่มิบัตรหมายของขุนนางไทยอันเป็นเจ้าพนักงานยอมให้จึงจะทำได้

ข้อ ๓ ข้าวสารก็ดี ข้าวเปลือกก็ดี และของอื่นทั้งปวงที่เป็นสินค้า อย่าให้ต้องค่าภาษี เว้นไว้แต่ตามที่กำหนดไว้ในคำสัญญาใหม่นี้

ข้อ ๔ เว้นไว้แต่สินค้า ๗ ประการที่ยอมให้ไว้แก่กรุงเทพ ฯ ฝ่ายเดียว คนใต้บังคับอังกฤษก็ดี คนใต้บังคับแห่งกรุงเทพ ฯ ก็ดี

จะซื้อขายกันในกรุงเทพ ฯ ก็ดี ในเมืองอื่นอันเป็นท่าจอดก็ดี จะทำได้คล่องมิให้ขัดข้องประการใด เมื่อว่าดังนี้ ก็เข้าใจว่าเว้นแต่ค่าภาษีที่กำหนดไว้แล้ว เจ้าภาษีจะมาพิกัดคาดค่ามิได้ จะตั้งภาษีสินค้าว่าเป็นของขายไปนอก เป็นของเข้ามาแต่นอกมาขายนี้มิได้ ผู้ใดอื่นเว้นไว้แต่ผู้ซื้อผู้ขาย จะแซกตัวเข้าทัดทานมิให้ซื้อขายกันคล่องง่าย อย่าให้ทำได้

ข้อ ๕ ค่าภาษีในน้ำตาลทรายขาวบัดนี้เป็นหาบละ ๒ สลึง คำสัญญานี้จะได้ว่าให้แปลกเปลี่ยนกันก็หามิได้ ด้วยสินค้าที่เขียนลำดับกันไว้ข้างหน้านี้ก็เหมือนกัน แต่สินค้าอื่นอันมิได้คิดเป็นแทนภาษีที่ใช้ในของเข้ามา และของที่เอาไปข้างนอกจดลงที่นี่ให้ถือว่าหามีภาษีไม่เลย

ข้าวสารนั้นให้เป็นภาษี	หาบละสลึง	คิดเป็นแทน
น้ำตาลทรายขาว	หาบละ ๒ สลึง	
ครั่ง	หาบละ ๒ สลึง	
เขาสัตว์	หาบละสลึง	
น้ำตาลทรายแดง	หาบละสลึง	
เกลือ	เกวียนละ ๒ บาท	
ไม้ฝาง	หาบละเฟื้อง	

ภาษีที่ใช้ในของเข้ามาและของที่เอาไปข้างนอก

ข้อ ๖ ถ้ากำปั่นอังกฤษบรรทุกของมาขาย บรรทุกของไปขายข้างนอก หรือบรรทุกเข้ามาทั้งบรรทุกออกไปด้วย ต้องใช้ค่า

ปากเรือวาละ ๕๐๐ บาท วานั้นคิดเป็น ๗๘ นิ้วอังกฤษ เมื่อจะวัดปากเรือให้วัดบนดาดฟ้าชั้นบนก็ได้ ชั้น ๒ ก็ได้ ให้วัดตามที่กว้างมาก ค่าปากเรือดังนี้ให้คิดเอาแทนภาษีของเข้าออก, ค่าท่าจอด, ค่าร่องน้ำสารพัด ครั้นกำปั่นลำใดใช้ค่าปากเรือดังนี้แล้ว ถึงจะขนของขึ้นที่ ๒ แห่ง หรือจะบรรทุกที่ ๒ แห่ง ๓ แห่งในแว่นแคว้นกรุง ฯ มิต้องใช้อะไรอีกในเที่ยวนั้น อนึ่งถ้ากำปั่นอังกฤษลำใดจะเข้ามาในแดนกรุงเทพ ฯ ปรารถนาแต่จะซ่อมแปลงเรือที่เสีย หรือจะซื้อสะเบียงอาหาร หรือจะใคร่ถามข่าวรู้ราคาสินค้าเท่านั้น ก็ยอมอย่าให้เสียค่าปากเรือเลย ยังมีเหตุอื่นข้อเล็กน้อยจะคิดอ่านกันต่อภายหลังได้ และซึ่งเซอร์เซมสัยรุกว่ามาดังนี้อีก ครั้นจะตอบให้เป็นข้อ ๆ มา ก็ได้ตอบตามใจความเป็นข้อ ๆ มาแต่ก่อนเถิง ๓ ฉบับแล้ว ซึ่งจะทำหนังสือสัญญาความ ๙ ข้อ เราก็ได้ตอบไปทุกข้อ ๆ แล้ว ซึ่งเซอร์เซมสัยรุกจะขอให้ลดค่าธรรมเนียมปากกำปั่นลงจะให้เรียกแต่วาละ ๕๐๐ บาทนั้น ค่าธรรมเนียมสลุยกำปั่นเคยเรียกมาแต่ก่อน ทั้งค่าธรรมเนียมปากกำปั่น ค่าจังกอบภาษี คิดเข้าด้วยกันได้ว่าหนึ่งถึง ๒๒๐๐ บาทเศษ เมื่อครั้งกะปิตันหันตรีบารนี้เข้ามาขอทำหนังสือสัญญาทางไมตรี แล้วว่าด้วยค่าธรรมเนียมสลุยกำปั่นขออย่าให้เรียกเป็นค่าธรรมเนียมจังกอบภาษีเลย จะขอเสียรวมกันคิดเป็นค่าปากกำปั่น ถ้ากำปั่นมีสินค้าเข้ามาให้เรียกวาละ ๑๗๐๐ บาท ถ้ากำปั่นไม่มีสินค้าเข้ามาให้เรียกวาละ ๑๕๐๐ บาท เสนาบดี

ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาปรึกษาพร้อมกันเห็นว่าควรจะเป็นไมตรีกับชาติอังกฤษ จึงได้ทำหนังสือสัญญาเป็นไมตรีด้วยการบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อ แต่ปีขออัฐศก จุลศักราช ๑๑๘๘ ปี ตั้งแต่นั้นมาเจ้าพนักงานจึงได้เรียกค่าธรรมเนียมปากสลุยกำปั่นที่มีสินค้าเข้ามาวาละ ๑๗๐๐ บาท ที่ไม่มีสินค้าเข้ามาวาละ ๑๕๐๐ บาท จนเท่าทุกวันนี้ ซึ่งเซอร์เซมสบัรุกจะมาขอลดค่าธรรมเนียมลงอีกจะให้เรียกแต่วาละ ๕๐๐ บาทนั้น เรายอมให้ไม่ได้ แล้วว่าสินค้าซึ่งเกิดในกรุงพระมหานครศรีอยุธยานี้ เหมือนข้าวเปลือกข้าวสารที่เป็นของต้องห้ามแต่โบราณมา ก็ว่าให้มีภาษีเสียให้ลูกค้าได้ซื้อขายกัน เราจะยอมตามใจให้นั้นไม่ได้ ถ้าฉวยทำไร่ทำนาไม่ได้ผล ไพร่บ้านพลเมืองก็จะได้ความอดอยากซวดโซเสียเปล่า ๆ ของที่ไม่ต้องห้ามลูกค้าเคยซื้อขายกันมาแต่ก่อน ให้ยกเป็นของต้องห้ามเอาไว้สำหรับแผ่นดิน พูดจาแต่ตามชอบใจดังนี้ สมที่เป็นผู้มีสติปัญญาฉลาด คิดอ่านมาจัดแจงในการซื้อขายให้เป็นประโยชน์เสมอกันทั้งสองฝ่าย ช่างมีอุตสาหะพากเพียรแต่งหนังสือมาแต่ต้นจนปลาย ว่ากล่าวยืดยาวทยทวนวนเวียนไม่รู้สิ้นรู้จบ จะมาลบล้างเปลี่ยนแปลงขนบธรรมเนียมประเพณีพระนครใหญ่ อันตั้งไว้ได้หลายร้อยปีมาแล้วให้พลันเพื่อนผันแปรไปเสียนั้น ก็ควรจะยกย่องว่าเซอร์เซมสบัรุกเป็นผู้มีสติปัญญาเจรจามาก ตั้งแต่เราเป็นขุนนางทำราชการฉลองพระเดชพระคุณ ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินมา

ได้ ๗๐ ยังมี ๖๐ ยังมี ๕๐ ยังมี ๔๐ ยังมี ๓๐ ยังมี ๒๐ ยังเศษก็มี จะได้เคยพบเคยเห็นผู้ใดมาเจรจาความบ้านเมือง ประดุจดังครูบาอาจารย์มาสั่งสอนยังคับขัญชา เหมือนน้ำท่วมน้ำท่วมทุ่งเช่นนี้หามีไม่ เผ้าแต่ตั้งใหลงคิดว่ากล่าวจัดแจงในการซื้อขาย จะให้ลูกค้าพาณิชเกิดผลเกิดประโยชน์เพลิดเพลินไป ไม่คิดปราณีกันเราทั้งหลายเข้าของบ้านเข้าของเมืองบ้างเลย และหนังสือ ๒ ฉบับซึ่งเซอร์เซมสันรุกให้มาอีกทีหลังนี้ เสนาบดีข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนทุกตำแหน่ง ได้ประชุมพร้อมกันพิเคราะห์ดูหนังสือเซอร์เซมสันรุกแล้ว จึงได้ตอบหนังสือมาให้เซอร์เซมสันรุกตรวจดูเถิด ได้เชิญเอาตราท่านเจ้าพระยาพระคลังบีดมาเป็นสำคัญ ได้เขียนเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ข้อความต้องกัน หนังสือให้มาณวันศุกร์ เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ จุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขาลโทศก

หนังสือ เซอร์เซมสันรุกให้ กะปิตันบรุก มิศเซนยอน มาถึงจีนไวยวรนาถ วันจันทร์เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีขาลโทศก เซอร์เยียมสบรุกได้ใช้ให้กะปิตันบรุก มิศเซนยอนมาให้ ขอให้จัดแจงเรือที่จะส่งเซอร์เยียมสบรุกลงไปเถิงกำปั่นที่ปากน้ำ เซอร์เยียมสบรุกได้ตั้งให้กะปิตันบรุก มิศเซนยอน เป็นผู้รับหนังสือของเจ้าคุณพระคลังตามอย่างของเจ้าคุณตั้งไว้ จะเปลี่ยนเป็นอย่างอื่น ๆ ไปนั้นไม่ได้ อันจะส่งหนังสือที่กรุงเทพ ฯ นี้เป็นอันยากอย่างไร เซอร์เยียมสบรุกก็ไม่อยากที่จะให้มีความลำบาก เมื่อเจ้าคุณจะอยากส่งหนังสือนั้น

ก็ขอให้ลงไปส่งที่กำปั่น จะได้รับให้เหมือนรับหนังสือลอดปลมะสะตัน ถ้าเจ้าคุณจะมิได้ปรารถนาที่จะส่งหนังสือนั้นแล้ว และซึ่งเซอร์เยียมสยรุกเข้ามาหวังจะทำเริญทางพระราชไมตรีนั้น ก็เป็นอันสำเร็จแล้ว เซอร์เยียมสยรุกจะขอลากลับไป เมื่อจะกลับไปนั้น เซอร์เยียมสยรุกก็ยังถือใจว่า ท่านเสนาบดีทั้งปวงณกรุงเทพ ฯ ได้ตริกตรองมากแล้ว ก็จะมีใจปรารถนาซึ่งจะทำหนังสือสัญญาตามที่กล่าวมาแล้ว เพื่อความนั้นจะได้สำเร็จนั้น จะได้ตั้งผู้ใดผู้หนึ่งที่เป็นผู้ใหญ่ เป็นราชทูตไปเถิงเมืองลอนดอน อันเป็นที่อยู่แห่งกษัตริย์ เซอร์เยียมสยรุกขอให้ได้จัดเรือส่งลงไปให้เถิงกำปั่นที่ปากน้ำ โดยอันควรแก่เวลามิให้มีความลำยาก เมื่อเซอร์เยียมสยรุกจะลาไปนั้น จะให้กะยีตันยรุก มิศเซนยอนมากราบลาเจ้าคุณ ให้เป็นอันสมควรกับทางไมตรี

ครั้นณวันเดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ เซอร์เซมสัยรุกทำหนังสือให้กะยีตันยรุกที่ ๑ มิศเซนยอนที่ ๒ มาให้ข้านี้ไวยวรนาถว่าจะลากลับไป ท่านเสนาบดีจึงได้ทำหนังสือตอบไปเถิงลอดปลมะสตันฉบับหนึ่ง ส่งให้เซอร์เซมสัยรุก ๆ รับหนังสือแล้วก็ลากลับไปจากกรุงเทพ ฯ

หนังสือเจ้าพระยาพระคลังตอบ ลอดปลมะสตัน

หนังสือ ท่านเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีผู้ใหญ่ณกรุงพระมหานครศรีอยุธยาแจ้งความโดยยินดี มายังลอดไวเกาปลมะสตันเนดกรันกรอศออดนิโมดเนาเยออริยัด ผู้ได้ว่าการต่างประเทศแห่งนางพระยา

วิวิกตอเรียพระเจ้ากรุงอังกฤษ ที่มีอาญาสิทธิ์ยังคับฝ่ายใต้ฝ่ายเหนือ เมืองอิรลันด์ และเมืองอินดูสถาน ด้วยมีหนังสือให้หิศเอกสเลนเซอร์เยียมสยรุกเนกมันเดอออดนิโมดเนาเยออริเยด เข้าไปจำเริญทางพระราชไมตรี คิดปรึกษาพร้อมกับท่านเสนาบดีที่กรุง ฯ ว่า ราชการครั้งนี้เพื่อจะให้เป็นไมตรีต่อไป และเป็นประโยชน์กับไพร่บ้านพลเมืองทั้งสองฝ่าย พระเจ้ากรุงอังกฤษเห็นว่าเซอร์เยียมสยรุกจะเข้ามาว่าด้วยความสิ่งใด ๆ ท่านเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยคงจะชอบใจ ถ้าเสนาบดีผู้ใหญ่ผู้น้อยกับเซอร์เยียมสยรุกเห็นชอบด้วยกันทำความตกลงกันแล้ว พระยาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวณกรุง ฯ กับนางพระยาวิวิกตอเรียพระเจ้ากรุงอังกฤษ จะได้เป็นไมตรีอันสนิทมีความจำเริญด้วยกันทั้งสองพระนครนั้น ได้แจ้งความตามหนังสือซึ่งว่าเข้ามา ก็มีความยินดีโดยฉันไมตรี ซึ่งได้เป็นสัมพันธมิตรรักใคร่ผูกพันกันมาแต่ก่อนช้านาน และเซอร์เยียมสยรุกเข้าไปเฝ้ากรุง ฯ ครั้งนี้ ก็ได้รับรองสมควรโดยราชประเพณี จัดที่ทางให้เซอร์เยียมสยรุกอยู่ เลี้ยงดูเบิกเงินหลวงพระราชทานให้ซื้อข่ายของกิน ทั้งสิ่งของข้าวปลาผลไม้ต่าง ๆ ส่งเสียมิได้ขาด และกำปั่นไฟลำใหญ่ซึ่งเซอร์เยียมสยรุกขี่เข้าไปเมื่อแรกเฝ้าปากน้ำกรุง ฯ กำปั่นติดตื้นที่คอนชเลนอกปากน้ำ ค้างอยู่หลายวัน ก็ได้เอาเป็นธุระโดยทางไมตรีอันสนิท ให้ผู้รักษาเมืองสมุทรปราการ จัดเรือลำเลียงออกไปถ่ายสิ่งของในลำจนกำปั่นเขาชักออกจากตื้นได้ ช่วยทำนุบำรุงมิได้ขัดสนแต่สิ่งหนึ่งสิ่งใด และเซอร์เยียมสยรุกทำหนังสือมาให้ ๕ ฉบับ ได้รับหนังสือแล้วพิเคราะห์ดู

มีความเป็นหลายประการ ด้วยเหตุจะทำหนังสือสัญญาใหม่อีก ๙ ข้อ ท่านเสนาบดีปรึกษาพร้อมกัน เห็นว่าคำสัญญาซึ่งกะยีตันหันตริบารนิเข้ามาทำไว้ แต่เมื่อครั้งรุลศักราช ๑๑๘๘ ปีขออัฐศก ความบ้านเมือง ๑๔ ข้อ การค้าขาย ๖ ข้อก็มีอยู่แล้ว ซึ่งจะทำสัญญาต่อไปอีกนั้น ข้างฝ่ายไทยอย่างธรรมเนียมมีมาแต่ปุราณราชประเพณีประการใด ก็จะประพฤติไปตามประเพณีบ้านเมือง จะละอย่างธรรมเนียมแต่ก่อนนั้นเสียไม่ได้ จึงทำหนังสือตอบให้เซอร์เยียมสบรุกความแข้งมากับเซอร์เยียมสบรุกทุกประการแล้ว กรุง ฯ รักทางไมตรีกรุงอังกฤษยิ่งนัก ตั้งแต่ศักราช ๑๑๘๔ ปีมะเมียจัตวาศก การะฝั่งเข้ามาทำเริญทางไมตรี ไทยก็รักษาทางไมตรีมาจนทุกวันนี้ ขอให้ลอดไวเกาปลมะสตันผู้สำเร็จราชการต่างประเทศ ได้ช่วยทำนุบำรุงทางไมตรียิ่งนานให้ยิ่งสนิทสืบต่อไป ได้เขียนเป็นอักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรอังกฤษฉบับหนึ่ง ข้อความถูกต้องกัน

หนังสือมาณวันศุกร์เดือน ๑๐ แรม ๖ ค่ำ รุลศักราช ๑๒๑๒ ปีขอนักษัตรโทศก

ณวันเดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ เมื่อเซอร์เซมสัยรุกจะลงเรือ ฝากหีบไว้กับนายพาณิชใบหนึ่ง ให้กับพระยาวิเศษสงคราม ฯ เปิดออกดู ได้เสื้อสักหลาดดำอย่างฝรั่ง ๒ ตัว กางเกงสักหลาดดำตัว ๑ เซอร์เซมสัยรุกเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ ฯ ๓๘ วัน ได้จ่ายของหลวง (ดังนี้)

ให้เงินซื้อกินเดือนละ ๓ ชั่ง คิดให้ ๒ เดือน เงิน ๖ ชั่ง

นมโควันละ ๖ ทะนาน ๒๒๘ ทะนาน

ข้าวสารขาวคนหนึ่งวันละทะนาน เป็นข้าว ๖๘ ถัง
น้ำมันมะพร้าววันละ ๑๐ ทะนาน ๓๘๐ ทะนาน
พันแสมรอนที่กรุงเทพ ฯ ๒๕๐๐๐ คู่น
พันแสมขนาดกลางให้ที่ปากน้ำ ๗๐๐๐ คู่น
ไต้ ๕๒๐ ใบ

เจ้าพระยาพระคลังส่งทุเรียน ลางสาด ผลไม้ดี ๆ ขนมของหวานทุกวัน ๆ วันละ ๓-๔-๕ โต๊ะข้าง ใบชากาแฟกินเป็นนิตย์ ดินประสิวละลายน้ำแช่เหล้า แช่น้ำอาย หนัก ๑ ชั่ง ๓ ตำลึง ๒ สลึง กับเรือสำปั้นเก๋งกั้งเขียนลายทองยาว ๗ วา ให้เซอร์เซมสับรุกไปซื้อที่เมืองอังกฤษลำหนึ่ง

เซอร์เซมสับรุกลงไปเฉลิมเมืองสมุทรปราการ วันเดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ เพลาบ่าย ๒ โมง รุ่งขึ้นณวันเดือน ๑๐ แรม ๘ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่ง หมื่นไวยวรนาถให้พระยาวิเศษสงคราม หมื่นวรวาทิล่าม โยเสฟ ลงไปเยี่ยมเยียนที่กำปั่น เซอร์เซมสับรุกเอาหนังสือผนึกกระดาษผนึกหนึ่ง กับหีบเป็นหีบใส่ยุหรี่ผนึกปากหีบ มาส่งให้พระยาวิเศษสงคราม หมื่นวรวาทิล่าม โยเสฟ แล้วฝากหีบใส่กล้องส่องมากับโยเสฟ ว่าให้เอามาให้กับหมื่นไวยวรนาถ[๑] พอพระยา

---

(๑) ความปรากฏตามจดหมายเซอร์เซมสับรุกพิมพ์ไว้ในเรื่องอื่นว่ากล้องส่องนี้ เซอร์เซมสับรุกฝากถวายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้พิมพ์พระราชหัตถเลขา ซึ่งทรงภาษาอังกฤษตอบรับกล้องส่องนั้นไว้ในที่นั้นด้วย

วิเศษสงคราม หมื่นวรวาทิล่าม โยเสฟ ลงมาเถิงเรือ กำปั่นก็ใช้จักรออกจากเมืองสมุทรปราการไปในเพลานั้น หมื่นไวยวรนาถเบิดหีบออกดู เห็นกระดาษห่อปิดตราสลักหลังว่า ส่งมายังชะภักดิศรีสุริยวงศ์ ครั้นฉีกกระดาษออกเห็นห่อผ้าใยเย็บแน่น สลักหลังว่าเถิงเจ้าคุณพระนายไวย ซึ่งได้รับใช้พระมหากษัตริย์ ครั้นฉีกห่อผ้าใยออก มีถุงแพรต่วนหุ้มหีบสลักหลังว่า มาแต่ราชทูตอังกฤษเถิงท่านเสนายดีกรุงเทพฯ ผู้ได้รับใช้พระมหากษัตริย์ แก้ถุงออกเห็นหีบญี่ปุ่นใส่กุญแจ จึงไขกุญแจออกดู มีหนังสือใส่ถุง ๓ ถุง กระดาษเปล่าพับเหมือนหนังสือ ไม่มีตัวอักษรแผ่น ๑ แพรห่อทองคำใบห่อหนึ่ง หนังสือ ๓ ถุง สลักหลังเถิงเจ้าคุณพระคลังฉบับหนึ่ง ใส่ถุง ๑ เถิงเสนายดี ๒ ถุง ทองคำเป็นทองใบชั่งได้หนัก ๑๐ ตำลึง ๑ เฟื้อง สลักหลังห่อทองว่าราคา ๗๒๒ บาท หนังสือเถิงหมื่นไวยวรนาถฉบับหนึ่ง หนังสือในหีบ ๓ ฉบับ เถิงเจ้าพระยาพระคลังฉบับหนึ่ง เสนายดี ๒ ฉบับ นั้น แปลมีความแจ้งอยู่ในหนังสือนั้นแล้ว สิ้นความเท่านี้

ในหนังสือฉบับหนึ่งว่า เซอร์เยียมสยรุกได้รับหนังสือ ๔ ฉบับของเจ้าคุณพระคลัง เอาอ่านดูดีถ้วนแล้ว เซอร์เยียมสยรุกจะลาไปขอฝากคนในร่มธงอังกฤษซึ่งอยู่ณกรุงเทพฯ ให้บังคับพระมหากษัตริย์ระวังช่วยสงเคราะห์ด้วย หนังสือนี้เขียนที่ปากน้ำวันที่ ๒๘ เดือนแซบแตมเบอร์ ศักราช ๑๘๕๐ ปี

หนังสือฉบับนี้เขียนสลักหลังว่า มาแต่แห่งนางพระยาใช้สอย เถิงเจ้าคุณเจ้าพระยาพระคลัง ผู้เป็นอัครมหาเสนาแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมืองไทย พวกอังกฤษซึ่งเป็นทูตเข้ามาครั้งนี้ ได้รับสิ่งของ ๆ ท่านตามอย่างธรรมเนียมไทยซึ่งมีมาแต่โบราณแล้ว ขอให้ท่านเสนาบดีได้รับของทูตตามธรรมเนียมเมืองอังกฤษด้วยยินดีข้าง หนังสือเขียนที่ปากน้ำ วัน ๒๘ เดือนแซยแตมเบอร์ ศักราช ๑๘๕๐ ปี

หนังสือฉบับนี้เขียนสลักหลังว่า ทูตอังกฤษมาแต่นางพระยาใช้สอย เถิงเสนาบดีทั้งหลายแห่งเมืองไทย เซอร์เยียมสยรุกได้อ่านหนังสือของท่านเสนาบดีกรุงไทยรู้แล้ว เซอร์เยียมสยรุกมีความเสียดายด้วยเสนาบดีในกรุงเทพ ๆ ลืมเสียซึ่งความหนักแห่งอายุซึ่งจะยืดยาวไปข้างหน้า และยศศักดิ์ซึ่งพระมหากษัตริย์ได้ชุบเลี้ยงตั้งแต่งไว้ตามตำแหน่งที่จะให้สูงขึ้นไป และการที่เคยทำของพระมหากษัตริย์เจ้าของตัวให้ยืดยาว หนังสือเขียนที่ปากน้ำวัน ๒๘ เดือนแซยแตมเบอร์ ศักราช ๑๘๕๐ ปี คิดเป็นวันเสาร์ เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ ปีขอโทศก

หนังสือฉบับนี้เขียนสลักหลังว่า มาแต่แห่งนางพระยาใช้สอย เถิงเสนาบดีทั้งหลายแห่งพระมหากษัตริย์ผู้ครองเมืองไทย

หนังสือเซอร์เยียมสยรุก มาเถิงท่านภักดีศรีสุริยวงศ์ ด้วยนึกเสียดายว่า เมื่อยังอยู่ที่บางกอกมิได้พบกัน และกลัวว่าจะมิได้พบกันกว่าจะไป เพราะว่าจะต้องกลับไปเมืองสิงหโปร์ทีเดียว เราขอบใจท่านหนักหนา เพราะมีอัชฌาสัยต่อเราเสมอเป็นอันดี ถ้าจะได้พบกัน

ต่อไปภายหน้า ก็จะเป็นเหตุให้ยินดีต่อกัน หนังสือเขียนที่กำปั่นนิมมิสิทธิ์ ทอดอยู่ที่ปากน้ำ วันเสาร์เดือน ๑๐ แรม ๗ ค่ำ ศักราชฝรั่ง ๑๘๕๐ ปี

รายนามบุคคลที่ปรากฏในจดหมายเหตุเรื่องเซอร์เชมสบรุก ทูตอังกฤษเข้ามาขอแก้หนังสือสัญญา

ทูลกระหม่อมพระ	พระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์	พระยาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
กรมขุนเดชอดิศร	เป็นสมเด็จกรมพระเดชาดิศร ในรัชกาลที่ ๔
กรมหลวงวงศาสนิท	เป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ในรัชกาลที่ ๔
เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ)	เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงศ์ ในรัชกาลที่ ๔
พระยาศรีพิพัฒน (ทัต)	เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ ในรัชกาลที่ ๔
พระยาพิพัฒนโกษา (บุญศรี)	เป็นพระยามหาอำมาตย์ แล้วเป็นเจ้าพระยาธรรมา ในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาสุธรรมมนตรี ในรัชกาลที่ ๕

พระยาจุฬาราชมนตรี
(นาม)

พระยาโชฎึกราชเศรษฐี (บุญมา) เป็นพระยาไกรโกษา ในพระบวรราชวังรัชกาลที่ ๔

พระยาสวัสดิ์วารี (ฉิม)

หมื่นพิพิธอักษร (เสง) เป็นหลวงพิทักษ์คงคา ในรัชกาลที่ ๔

หมื่นจรเจรจลา

หมื่นวรวาที ล่าม

หมื่นแม่น

นายพาณิช

พระยาสุรเสนา (สุก) เป็นเจ้าพระยายมราช ในรัชกาลที่ ๔

เจ้าพระยามหาโยธา (ทอเรียะ ภาษาไทยว่าทองดี)

พระยาพิชัยรณฤทธิ์ (เหม็น) เป็นพระยามหาอัครนิกร ยกทางวางทหารขึ้นเมืองสมุทรปราการ ในรัชกาลที่ ๔

พระยาวิชิตณรงค์ (พุ่ก) เป็นพระยาพิชัยสงคราม ในรัชกาลที่ ๔

พระยารามกำแหง (กะต่าย) เป็นพระยาอภัยพิพิธ ในรัชกาลที่ ๔

พระยาราชยังสัน (ยัว)

พระยาวิเศษสงคราม	(จัน ชื่อคฤศตัง ชื่อเบนิดิกต์)
หลวงศรีเยาวภาษ	เป็นพระจักราราชมนตรี ในรัชกาลที่ ๔
พระยาราชสุภาวดี (โต)	เป็นเจ้าพระยานิกรบดินทร์ ที่สมุหนายก ในรัชกาลที่ ๔
พระยาเพ็ชรพิชัย(เสือ)	เป็นเจ้าพระยาธรรมา ในรัชกาลที่ ๔
พระยาอุทัยธรรมราช (หนูใหญ่)	เป็นเจ้าพระยามหาศิริธรรม พโลปถัมภ์ ฯ ผู้รักษากรุงเก่า ในรัชกาลที่ ๔
จมื่นไวยวรนาถภักดี ศรีสุริยวงศ์ (ช่วง)	เป็นพระยาศรีสุริยวงศ์ จางวางมหาดเล็ก ในรัชกาลที่ ๓ เป็นเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ที่สมุหพระกลาโหม ในรัชกาลที่ ๔ เป็นสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ในรัชกาลที่ ๕
จมื่นมหาสนิท (แสง บุตรเจ้าพระยาบดินทรเดชา)	เป็นจมื่นประธานมนเทียร ในรัชกาลที่ ๔
นายจ่าเรศ (เม่น)	เป็นพระสุนทรนุรักษ์ ผู้ช่วยราชการเมือง แล้วเป็นพระยาวิเชียรคีรี ผู้ว่าราชการเมืองสงขลา ในรัชกาลที่ ๔ เป็นเจ้าพระยาวิเชียรคีรี ในรัชกาลที่ ๕
จมื่นทิพเสนา (เรือง)	ทิพเสนาตาแหวนก็เรียก

จมื่นราชามาตย์ (ขำ)	เป็นเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี ในรัชกาลที่ ๔
จมื่นราชายาล (ขุนทอง)	เป็นพระยาเพ็ชรปาณี ในรัชกาลที่ ๔
จมื่นมนเทียรพิทักษ์ (สวัสดิ์ บุตรเจ้าพระยาอภัยภูธร)	
จมื่นสิทธิแสนยารักษ์	
จมื่นศักดิ์ยริยาล	
จมื่นอินทรเสนา (เอี่ยม)	เป็นพระยาไพบูลย์สมบัติ ในรัชกาลที่ ๔ เป็นพระยาอิศรานุภาพ ในรัชกาลที่ ๕
พระอภัยพลรบ (แก้ว)	เป็นพระยาวิชิตณรงค์ ในรัชกาลที่ ๔
หลวงราชมาณู (อาจ)	
ขุนสรสิทธิราช	
หมอยอน	หมอ ยอน. เตเลอ. โยนส์ มิชชันนารีอเมริกัน
นายโยเสฟ	
โยเสฟฝรั่ง	วิลันดา เป็นล่ามของจมื่นไวยวรนาถ
เสมียนอิ่ม	มิศเตอร์ เซมส เฮ อังกฤษ ที่เรียกว่ามิศเฮ ในคำปรึกษา ก็คนนี้เอง

จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เซมส์บรุกทูตอังกฤษ พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๕๓ โรงพิมพ์ไทย สะพานยศเส

ทางไมตรีกับฝรั่งในรัชกาลที่ ๔

เมื่อ (๑)ปีเถาะ พ.ศ. ๒๓๙๘ เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลที่ ๔ สมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ทรงแต่งให้เซอร์ยอนเบาริง เป็นอัครราชทูตเชิญพระราชศาสน์และเครื่องราชบรรณาการเข้ามาถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อจะขอทำหนังสือสัญญาให้ประเทศอังกฤษกับประเทศสยาม มีทางพระราชไมตรีตามประเพณีประเทศที่เป็นอิสสระเสมอกันสืบไป

ที่จริงอังกฤษกับไทย ได้เริ่มมีไมตรีกันตั้งแต่สมเด็จพระเอกาทศรฐครองกรุงศรีอยุธยา เป็นเวลาแรกที่อังกฤษจะมาค้าขายถึงเมืองไทยในรัชกาลนั้น แต่นั้นมาพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษกับพระเจ้าแผ่นดินสยาม ก็มีพระราชศาสน์และส่งราชบรรณาการไปมาถึงกันเนือง ๆ แต่ไม่ปรากฏว่าได้เคยแต่งราชทูตแต่ราชสำนักฝ่ายใดไปถึงอีกฝ่ายหนึ่งเหมือนอย่างฝรั่งเศส พระราชศาสน์และศุภอักษรเสนายศที่อังกฤษกับไทยมีถึงกัน เป็นแต่ให้พวกพ่อค้าเป็นผู้เชิญไปมา จนสิ้นสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทรเป็นราชธานี ในรัชกาลที่ ๑ ทางประเทศยุโรปกำลังเกิดสงครามนะโปเลียน ฝรั่งต่างชาติต้องกังวลด้วยการสงครามนั้นอยู่ช้านาน

---

(๑) พระอธิบายของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือสัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๙

จน พ.ศ. ๒๓๕๓ พวกสัมพันธมิตรจึงมีชัยชะนะฝรั่งเศส แต่นั้น อังกฤษก็มีอำนาจมากขึ้นทางประเทศตะวันออก แต่อำนาจนั้นยังอยู่ในบริษัทอังกฤษซึ่งปกครองประเทศอินเดีย รัฐบาลอังกฤษเองยังหาใคร่จะได้มาเกี่ยวข้องทางประเทศตะวันออกนี้ไม่ เพราะฉะนั้น หมอครอเฟิดที่เป็นทูตอังกฤษเข้ามาในรัชกาลที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๖๓ ก็ดี เซนริเบอร์นิทูตอังกฤษ ที่เข้ามาทำหนังสือสัญญาฉบับแรก ที่ไทยทำกับอังกฤษในรัชกาลที่ ๓ เมื่อ พ.ศ.๒๓๖๙ ก็ดี เป็นแต่ทูตของผู้สำเร็จราชการอินเดีย หาได้เป็นราชทูตมาแต่ราชสำนักพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษไม่ รัฐบาลอังกฤษพึ่งจับบัญชาการทางประเทศตะวันออกเอง เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๕ ตรงในรัชกาลที่ ๓ เริ่มได้เกิดอริวิวาทกับประเทศจีนจนเลยถึงรบพุ่งกัน อังกฤษมีชัยชะนะจีนต้องยอมทำหนังสือสัญญาค้าขายกับอังกฤษ และต้องยกเกาะฮ่องกงให้แก่อังกฤษ เมื่ออังกฤษมีอาณาเขตต์เป็นที่มั่นทางเมืองจีนแล้ว รัฐบาลอังกฤษจึงคิดขยายการค้าขายของอังกฤษ ให้กว้างขวางออกไปตามประเทศที่ใกล้เคียง เมื่อปีขาล พ.ศ. ๒๓๙๓ ลอร์ดปาลเมอสะตันเสนาบดีว่าการต่างประเทศอังกฤษ ให้เซอร์เซมสบรุกถือหนังสือเข้ามาถึงเสนาบดีในกรุงเทพ ฯ จะขอแก้ไขหนังสือสัญญาซึ่งเซนริเบอร์นิได้มาทำไว้ ให้เป็นประโยชน์แก่พ่อค้าอังกฤษยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่หาสำเร็จดังประสงค์ไม่ ด้วยเมื่อเซอร์เซมสบรุกเข้ามาเป็นเวลาจวนจะสิ้นรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประชวรอยู่แล้ว ฝ่ายไทยไม่ยอมแก้ไขสัญญาให้ตามประสงค์ของรัฐบาลอังกฤษ

เซอร์เซมสบรุกก็ต้องกลับไป ความมาปรากฏภายหลังว่า เมื่อเซอร์เซมสบรุกยอกรายงานไปยังรัฐบาลอังกฤษ ๆ มีคำสั่งมาว่า ให้กลับมาเมืองไทยอีก และคราวนี้ให้เอาเรือรบในกองทัพของอังกฤษที่เมืองจีนมาด้วย ถ้าไทยไม่ยอมแก้หนังสือสัญญา ก็ให้ใช้อำนาจเหมือนที่ได้ทำที่เมืองจีน ให้ไทยยอมทำหนังสือสัญญาตามอังกฤษต้องการให้จงได้ แต่เมื่อคำสั่งนี้ออกมาถึง ประจวบเวลาทางเมืองไทยเปลี่ยนรัชกาลใหม่

อังกฤษแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘

อังกฤษทราบว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงศึกษาทราบภาษาอังกฤษ และมีราชหฤทัยนิยมต่อการที่จะสมาคมกับฝรั่ง เข้าใจว่ารัฐบาลไทยคงจะไม่ถือคติอย่างจีนเหมือนแต่ก่อน รัฐบาลอังกฤษจึงเปลี่ยนความคิดเดิม แต่งให้เซอร์ยอนเบาริงเข้าเมืองช่องกงเป็นอัครราชทูตเชิญพระราชศาสน์ ของสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย กับเครื่องราชบรรณาการเข้ามา ขอทำหนังสือสัญญาโดยทางไมตรี

การที่เซอร์ยอนเบาริงเข้ามาครั้งนั้น เป็นการสำคัญแก่ฝ่ายไทยที่อาจจะมีผลดีหรือร้ายได้ทั้งสองสถาน คือถ้าหากว่า ไทยแข็งขืงดึงดันไม่ยอมแก้สัญญาอย่างเมื่อครั้งเซอร์เซมสบรุกเข้ามา ก็คงเกิดรบกับอังกฤษ แต่ถ้าหากหวาดหวั่นเกรงอำนาจอังกฤษ ยอมแก้

สัญญาด้วยความกลัวเกินไป ก็คงเสียเปรียบในกระบวนสัญญา ก็เป็นผลร้ายเหมือนกัน ทางที่จะได้ผลดีมีแต่ที่จะต้องให้เป็นการปรึกษาหารือกันโดยปรองดอง ด้วยมีไมตรีจิตต์ต่อกันทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นการรับราชทูตอังกฤษครั้งนี้ จึงเป็นการสำคัญ ผิดกับทูตที่เคยมาคราวก่อน ๆ อยู่อย่างหนึ่ง

อีกประการหนึ่ง ประเพณีการรับราชทูต ย่อมเป็นการที่เจ้าของเมืองต้องระมัดระวังแต่โบราณมาจนตราบเท่าทุกวันนี้ ไม่ว่าในประเทศไหน ๆ ด้วยราชทูตถือว่า เป็นผู้มาต่างพระองค์พระเจ้าแผ่นดินของตน ถ้าเจ้าของเมืองไม่รับรอง หรือประพฤติไม่สมเกียรติยศ ราชทูตก็หาว่าเป็นการประมาทหมิ่นไม่นับถือพระเจ้าแผ่นดิน อาจจะเป็นเหตุให้ถึงหมองหมางทางพระราชไมตรีก็เป็นได้ ฯลฯ

เซอร์จอนเบาริงเข้ามาคราวนี้ เป็นราชทูตอังกฤษคนแรกที่จะได้เข้ามาเมืองไทย เพราะผู้ที่มาแต่ก่อน ๆ เช่นหมอครอเฟิดและเฮนริเบอร์นี เป็นแต่ทูตของขุนนางผู้สำเร็จราชการอินเดีย เซอร์เซมสบรุกก็เป็นแต่ผู้ถือหนังสือของเสนาบดีว่าการต่างประเทศดังกล่าวมาแล้ว ยังหาเคยมีราชทูตมาจากราชสำนักของพระเจ้าแผ่นดินอังกฤษไม่

แท้จริงราชทูตฝรั่งที่ได้เคยมาเมืองไทย จากราชสำนักประเทศอื่นแต่ก่อนมา เคยมีปรากฏแต่เมื่อครั้งพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ทรงแต่งราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายน์มหาราช อันล่วง

เวลามาได้ถึง ๑๖๗ ปี แต่หากจดหมายเหตุยังมีอยู่จึงรู้เรื่องได้ความปรากฏในหนังสือซึ่งเซอร์ยอนเยาริงกลับไปแต่งเรื่องเมืองไทยว่า เซอร์ยอนเยาริงเข้ามาคราวนั้นก็ตั้งใจมาว่า ถ้าไทยรับรองเพียงเสมออย่างหมอครอเฟิดหรือเฮนรีเยอร์นี ก็จะถือว่าไม่รับรองให้สมเกียรติยศ ได้ค้นหาจดหมายเหตุครั้งสมเด็จพระนารายน์ทรงรับรองราชทูตฝรั่งเศสของพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ เตรียมมาไว้สำหรับจะคอยว่ากล่าวกับรัฐบาลแต่ข้างฝ่ายไทยในครั้งนั้น พระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงคาดการณ์โดยพระปรีชาญาณเห็นว่า เซอร์ยอนเยาริงคงจะเกี่ยงให้รับรองให้เกียรติยศสูงกว่าเคยรับทูตฝรั่งที่มาแต่ก่อน เพราะเป็นราชทูตมาแต่ราชสำนัก พระองค์เคยทรงหนังสือจดหมายเหตุเรื่องราชทูตฝรั่งเศสเข้ามาเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายน์ ทรงพระราชดำริเห็นลักษณะการตรงกับที่เซอร์ยอนเยาริงเข้ามาครั้งนั้น จึงโปรดให้จัดการรับเซอร์ยอนเยาริง ตามแบบอย่างครั้งสมเด็จพระนารายน์รับราชทูตฝรั่งเศส มิให้ใช้แบบแผนซึ่งเคยถือเป็นตำรารับแขกเมืองในชั้นกรุงรัตนโกสินทร กระแสพระราชดำริไปตรงกับความมุ่งหมายของเซอร์ยอนเยาริงเหมือนอย่างว่ารู้เท่าทันกัน ก็ไม่มีข้อที่จะเกิดเป็นปากเสียงเกี่ยงงอนกันด้วยเรื่องการรับรองราชทูตอังกฤษในครั้งนั้น ถึงเซอร์ยอนเยาริงได้ชมไว้ในหนังสือที่แต่งว่า เมื่อราชทูตอังกฤษเข้ามาคราวนั้น พระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงรับรองพระราชทานเกียรติยศเหมือนอย่างครั้งราชทูตพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ เข้ามา

เฝ้าสมเด็จพระนารายน์ โดยพระราชหฤทัยนิยมในทางพระราชไมตรี ที่จะได้มีกับสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย ดังนี้(๑)

เมื่อเซอร์ยอนเบาริง ราชทูตอังกฤษ ทูลลากลับไปแล้ว ก็มีทูตประเทศอื่น ๆ เข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี อีกหลายประเทศ ซึ่งจะได้ทรายรายละเอียดว่าด้วยการต้อนรับราชทูต จากลำเนาความในพระราชหัตถเลขา, ในจดหมายเหตุ, และในหมายรับสั่ง เป็นลำดับไป

(๑) พระอธิบายของสมเด็จ ฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ในหนังสือสัทธิธรรมเนียมต่าง ๆ ภาคที่ ๙

พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยัง เซอร์ยอนเบาริง ราชทูตอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘ ว่าด้วยเรื่องจัดคนรับรอง เซอร์ยอน เบาริง หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ แปล[๑]

ที่ ๔๒ พระราชมนเทียร

พระยรมมหาราชวัง กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๘๕๕

มายังอุปการมิตรของข้าพเจ้า

เมื่อเช้าวันนี้ ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้ทราย แต่หนังสือของ ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ส.พ.ก. อัครมหาเสนาธิบดี และราชประยูรอันสนิทสิเนหาของข้าพเจ้า (ซึ่งข้าพเจ้าได้ ส่งลงไปปากน้ำเพื่อให้ไปต้อนรับ พณ ท่าน ถึงปากแห่งแม่น้ำของกรุงเรา ในเมื่อแรก พณ ท่านมาถึงนั้น ยอกความให้ข้าพเจ้าทรายว่า เรือไฟแรตเลอร์ ซึ่งพาห์ พณ ท่านมานั้น ได้มาถึงเมืองปากน้ำ แต่ย่าย ๕ โมงเมื่อวานนี้แล้ว และว่าในเมื่อ พณ ท่าน จักได้พบกับตัวเจ้า

---

(๑) ในหนังสือ พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมครั้งที่ ๔ พิมพ์ พ.ศ. ๒๔๖๙ โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระยาศรีสุริยวงศ์ ในเช้าวันนี้ ประมาณเวลาสัก ๕ โมงเช้าวันนี้ แล้วก็จะได้พาห์ พณ ท่าน ขึ้นมาโดยเรือ อันได้ตกแต่งไว้แล้วสรรพซึ่งข้าพเจ้าได้ส่งลงไป เพื่อแก่เกียรติยศของ พณ ท่าน ในการที่ พณ ท่านจะเดินทางขึ้นมาสู่พระนครนั้นกับว่า พณ ท่านจะมาถึงณที่สำนักใหม่ อันได้จัดเตรียมไว้แล้วนั้นในเย็นวันนี้ ครั้นเมื่อข้าพเจ้าได้ทราบว่า พณ ท่านมาถึงแล้ว ข้าพเจ้าจึงให้ขุนนางมหาดเล็ก ๒ คน ถือหนังสือลายมือนี้มา เพื่อมาประคมรับรอง พณ ท่าน โดยสันถวาการวะ ในเมื่อแรก พณ ท่านมาถึง คนหนึ่งมีบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวรพงศ์พิพัฒน์จางวางที่ ๒ หรือจางวางฝ่ายซ้ายแห่งเวรมหาดเล็กทั้งสี่ตำแหน่งเทียมกัน หรือคู่กันกับอีกคนหนึ่ง ซึ่ง ฯพณฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ผู้พี่ชายได้ให้ไปเยี่ยมเยือน พณ ท่าน ในเมื่อแรกเรือไฟเข้ามาถึงปากน้ำ เมื่อเย็นวานนี้นั้น ขุนนางผู้นี้เป็นราชประยูรของข้าพเจ้า เหมือนกันกับ ฯ พณ ฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ด้วยเป็นชาติสัมพันธ์กับพระราชวงศ์บัดนี้ กับอีกคนหนึ่งมีบรรดาศักดิ์ เป็นหมื่นสรรเพชภักดิ์ หัวหน้ามหาดเล็กเวร ๑ ใน ๔ เวรนั้น มียศศักดิ์เทียมกันกับพระนายไวยวรนาถบุตร ฯ พณ ฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งได้ไปเยี่ยมเยือน พณ ท่านถึงนอกสันดอน และที่ พณ ท่านได้เรียกร้องเอา และได้รับธงมหาราชของข้าพเจ้าจากเขานั้น ขุนนางคนที่ ๒ (คือ หมื่นสรรเพชภักดิ์) นี้ อันที่จริงเป็นบิยบุตรบุญธรรมของข้าพเจ้า บิดามารดาได้ถวายแด่ข้าพเจ้าตั้งแต่เด็กยังเป็นทารกอยู่ และได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้น

โดยข้าพเจ้าเลี้ยงดูมา ข้าพเจ้าเคยส่งลงไปสิงคโปร์ครั้งหนึ่งแล้ว ตั้งแต่เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นแต่เพียงเจ้านายอยู่ในกรุงนี้ ฉะนั้นเขาจึงรู้จักกับเพื่อนของ พณ ท่าน คือ ท่าน ว.จ. บัตเตอร์เวอร์ธ ค.ย. กับภรรยา กับทั้งเพื่อนของข้าพเจ้าในเมืองท่านี้อีกหลายคน แต่ก่อนนี้ที่เมืองท่านนั้นเรียกชื่อเขาว่า จิง นะโปเลียน ครั้นมาขัดนี้ก็ได้ต่อหรือเติมเข้ากับยรรคาศักดิ์ของเขา คือ พระนายสรรเพชภักดิ นั้นและเพื่อนของข้าพเจ้า นายพันเอก ว.จ. บัตเตอร์เวอร์ธ ค.ย. ก็ยังคงส่งจดหมายส่วนตัวของเขามีถึงจมื่นสรรเพชภักดินี้ ผ่านทางข้าพเจ้าอยู่เสมอ แม้ในขณะที่ข้าพเจ้าเฉลิงถวัลราชสมบัติแล้วนี้

ข้าพเจ้าขอส่งขุนนาง ๒ คนที่ได้ออกนาม และได้พรรณนามาแล้วนี้ มายัง พณ ท่าน เพื่อมาต้อนรับ พณ ท่าน ในนามของข้าพเจ้า ในเมื่อแรก พณ ท่านมาถึงพระนครนี้ ด้วยขุนนางทั้งสองนี้เป็นที่โปรดปรานและจงรักภักดีต่อข้าพเจ้าเป็นที่สุด กับทั้งเป็นที่ไว้วางใจของข้าพเจ้าอย่างยิ่งด้วย ด้วยข้าพเจ้าขอแนะนำเขาทั้งสองนี้มายัง พณ ท่าน แม้ว่า พณ ท่านจักต้องการสิ่งใดจากข้าพเจ้า หรือจักใคร่แจ้งกิจการอันใดแก่ข้าพเจ้า พณ ท่านไม่จำเป็นจะต้องเขียนจดหมายไปยังข้าพเจ้าบ่อย ๆ ให้ลำยาก ขอให้พูดหรือแจ้ง หรือบอก แก่ขุนนางทั้งสองนี้ คนใดคนหนึ่งก็ได้ แล้วและสั่งให้เขานำความมากราบบังคมทูลแก่ข้าพเจ้าเถิด หรือถ้ายางเวลา พณ ท่านจักใคร่เขียนหนังสือไปยังข้าพเจ้าแล้ว ก็ขอให้ส่งไปกับ

เขาทั้งสองนี้พร้อมกัน หรือแต่คนเดียวก็ได้ เขาทั้งสองนี้จะได้เชื่อฟังถ้อยคำของ พณ ท่านเสมอไป และถ้าหากว่า เขาแข้งความใด ๆ ให้ พณ ท่านทรายด้วยวาจา ว่าข้าพเจ้าได้สั่งให้เขาแข้งแก่ พณ ท่าน หรือให้ปรึกษาหารือกับ พณ ท่านแล้ว ข้าพเจ้าขอแนะนำด้วยความสัตย์ซื่อ ขอให้ พณ ท่านเชื่อโดยปราศจากความสงสัยเถิดว่า เป็นถ้อยคำหรือเป็นคำสั่งของข้าพเจ้าเองดังนี้

จงเชื่อข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าขอยืนยงคงเป็นมิตรอันซื่อสัตย์ของ พณ ท่าน

(พระปรมาภิไธย) ส. พ. ป. ม. มงกุฎ

พระเจ้ากรุงสยาม

ป. ล. ข้าพเจ้าจะให้ขุนนางมหาดเล็กของข้าพเจ้า ซึ่งกล่าวมาแล้วนั้นคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งสองคน มาเยี่ยมเยือน พณ ท่าน ณที่สำนักทุก ๆ วันตลอดเวลาที่ พณ ท่านพักอยู่ในพระนครนี้

(พระปรมาภิไธย) ส. พ. ป. ม. มงกุฎ

มายัง พณ ท่าน เซอร์ ยอน เบาริง

ก., ลล. ด., และผู้มีอำนาจเต็ม

ฝ่ายสมเด็จพระนางเจ้ากรุงอังกฤษ

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริงราชทูตอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘ ว่าด้วยเรื่องการยิงสลุดรับเซอร์ยอนเบาริง

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ แปล[๑]

ฉบับที่ ๔๓ พระที่นั่งราชฤดี

พระบรมมหาราชวัง

วันที่ ๓ เมษายน ค.ศ. ๑๘๕๕ เวลา ๔ ทุ่ม.

นายังปรียมิตรของข้าพเจ้า

ตามความที่ พณ ท่านได้สนทนากันวันนี้ กับขุนนางจางวางมหาดเล็กทั้งสอง ในเรื่องการยิงสลุด ๒๑ นัดแต่เรือแรตเลอร์ ซึ่งจะได้ขึ้นมาถึงข้อมใหม่ใต้พระนครในวันพรุ่งนี้ จางวางมหาดเล็กทั้งสองได้แจ้งประเพณีของฝ่ายไทย และได้ห้ามมิให้ยิงสลุด ๒๑ นัดนั้น บัดนี้ข้าพเจ้าตกลงยอมอนุญาตให้ตามประเพณีของฝ่าย พณ ท่าน และตามความประสงค์ของ พณ ท่าน ที่จะแสดงความเคารพยิ่งต่อข้าพเจ้านั้นแล้ว ฉะนั้น เพื่ออนุโลมตามความประสงค์ของ พณ ท่าน ข้าพเจ้าจึงได้ออกประกาศ (พิมพ์กระดาษยาง ซึ่ง

(๑) พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมครั้งที่ ๔ หน้า ๑๒

ข้าพเจ้าได้สอดมากับหนังสือนี้แล้ว ๑ ฉบับ) ห้ามมิให้ประชาชนพลเมืองตระหนกตกตื่น. ข้าพเจ้าจึงขออนุญาตให้ หรือยินยอมให้เรือไฟแรทตเลอร์ยิงสลุต ๒๑ นัดได้ ในเมื่อมาถึงทำเล ที่ได้จัดไว้ให้สำหรับทอดสมอใกล้ป้อมใหม่นั้น ครั้นเมื่อยิงนัดที่ ๒๑ เสร็จแล้ว ทางฝ่ายทหารในป้อมจะได้ยิงตอบจำนวนเดียวกัน ขอ พ ณ ท่าน ได้สั่งนายเรือแห่งเรือไฟของ พ ณ ท่าน ให้ยิงสลุดตามประเพณีของฝ่ายอังกฤษนั้นเถิด

ทั้งนี้มีมาแต่มิตรของ พ ณ ท่าน

(พระปรมาภิไธย) ส. พ. ป. ม. มงกุฎ

พระเจ้ากรุงสยาม

มายัง พ ณ ท่าน เซอร์ยอนเบาริง

ก. ลล ค. ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

พระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษ ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานไปยังเซอร์ยอนเบาริง ราชทูตอังกฤษ พ.ศ. ๒๓๙๘

หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ แปล[๑]

พระที่นั่งราชฤดี

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑๗ สิงหาคม ค.ศ. ๑๘๕๕

เป็นปีที่ ๕ ในรัชกาลปัจจุบันนี้

มายังท่านผู้เป็นที่เคารพ

ข้าพเจ้าได้ถือโอกาศเขียนหนังสือมาถึง พ ณ ท่าน ๒ ครั้ง แล้ว ทั้งเมื่อก่อนและภายหลังที่ได้รับหนังสือของ พ ณ ท่าน ลง วันที่ ๑๑ และที่ ๒๖ พฤษภาคมนี้ ส่งมาทางสิงคโปร์ ซึ่งข้าพเจ้าได้ทราบว่าหนังสือของข้าพเจ้านั้น ๆ ตันกิมจิงตัวแทนของข้าพเจ้า ได้ส่งต่อไปยัง พ ณ ท่านแล้วโดยทางเรือไฟ ในหนังสือฉบับท้าย ของข้าพเจ้า ๆ ได้รับรองแก่ พ ณ ท่านไว้ว่า ข้าพเจ้าจะส่งของบาง อย่างที่ต้องการไปให้ พ ณ ท่าน โดยเรือของข้าพเจ้าชื่อ เนปตยูน อัน จะเดินทางไปสู่ฮ่องกงนั้น ฉะนั้นในบัดนี้ ข้าพเจ้าจึงถือโอกาศประสาท

---

(๑) พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวมครั้งที่ ๕ หน้า ๑๕

หนังสือไวยากรณ์ภาษาละติน และภาษาไทย ให้แก่ พ ณ ท่าน หนังสือเล่มนี้ ท่านสังฆราช จอห์น บัปติสต์ ปัลลกัวซ์ เป็นผู้แต่งและเป็นบรรณาธิการและได้พิมพ์ขึ้นในกรุงนี้ ๔ ปีมาแล้ว ในหนังสือเล่มนี้มีจดหมายเหตุและพงศาวดารสยามสั้น ๆ แสดงเป็นภาษาละตินสั้น ๆ รวมอยู่ด้วย แต่ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะต้องกล่าวว่า มีถ้อยคำคลาดเคลื่อนในกระบวนชื่อบ้านเมือง ฯ ล ฯ อยู่มาก และชื่อถิ่นที่บางแห่งในพงศาวดารนั้น ก็ผิดกันมากกับที่เรารู้ว่าเป็นชื่อที่จริง และที่ผู้แต่งหนังสือไทยอื่น ๆ ได้กล่าวไว้นั้น เพราะว่าท่านสังฆราชปัลลกัวซ์ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้ แม้จะได้ข้อความและความรู้ในเรื่องวรรณคดีมาจากบุคคลผู้มีความรู้มากอยู่ก็ดี แต่ก็ได้มาหลายปีมาแล้ว เมื่อท่านสังฆราชพึ่งเข้ามาถึงกรุงสยาม หรือเข้ามาถึงใหม่ ๆ นั้น อนึ่งซึ่งท่านสังฆราชจะบำเพ็ญตน เพื่อจะให้รอบรู้ในภาษาไทย ยิ่งกว่าที่จะปฏิบัติกิจการ อันจำเป็นแก่ฐานะที่เป็นผู้สั่งสอนศิษยานุศิษย์ หรือสกุลที่เข้ารีตนับถือคฤสตศาสนาโรมันคาธอลิก ในกรุงสยามนั้น ก็เป็นการที่ทำไม่ได้อยู่เอง ด้วยเหตุนี้ ถ้อยคำหลายแห่งจึงผิดกัน หรือผิดจากความเป็นจริงและถ้อยคำที่ถูก ข้าพเจ้าได้จดบันทึกลงในหน้าแห่งหนังสือซึ่งมีจดหมายเหตุ หรือพงศาวดารสังเขปของกรุงสยามพิมพ์อยู่นั้นแล้ว ๒ แห่ง อนึ่งข้าพเจ้าได้แต่งเรื่องสังเขปแห่งรายการเป็นไปของพระราชวงศ์ปัจจุบันนี้ จำเดิมแต่ที่เรารู้เรื่องราวมา ด้วยข้าพเจ้าคิดว่า พ ณ ท่านคงจะเปรียบเทียบกับสมัยในรัชกาลของพระเจ้ากรุงสยามแต่ก่อน ๆ ซึ่งมีกล่าวไว้ ในหนังสือ

ที่ว่านั้น ข้าพเจ้าจึงได้แนบเอกสารมาด้วยอีก ๒ ฉบับ แสดงเรื่องราวสังเขปแห่งพระราชวงศ์ของเรา ตั้งแต่สกุลเดิมแห่งบรรพบุรุษของเรา พ ณ ท่านคงจะว่า, โดยไม่ต้องสงสัย, ว่าเรื่องราวนี้สั้นนัก และไม่รู้ข้อความบริบูรณ์ แต่ก็ดูก่อนสิท่านปริยมิตรของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าหาเวลาไม่ได้จริง ๆ สำหรับที่จะแต่งเรื่องราวให้สมบูรณ์ตามความประสงค์ของข้าพเจ้า ด้วยมือปฏิสรรคราชการมาทำให้ต้องงดเว้นอยู่เนืองนิตย์ฉะนี้ กับอีกประการหนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความรู้ในภาษาอังกฤษเพียงพอ ที่จะแต่งให้เป็นผลสำเร็จบริบูรณ์ได้ โดยไม่ได้รับความช่วยเหลือจากผู้อื่น ซึ่งข้าพเจ้าจะเอาตัวเขามาไว้กับข้าพเจ้าหลาย ๆ ชั่วโมง และหลาย ๆ วันไม่ได้

อนึ่ง ข้าพเจ้าขอส่งสำเนาอักษรไทยโบราณ ซึ่งได้เริ่มประดิษฐ์คิดขึ้นในกรุงสยามฝ่ายเหนือ เมื่อปีฉลูสัปตศักราช ๑๒๘๒ นั้นมาให้ พ ณ ท่าน ๒ ฉบับ อักษรเหล่านี้ คัดมาจากหลักศิลาอันจารึกอักษรนั้น ๆ ไว้ ข้าพเจ้าได้เริ่มแปลเป็นภาษาอังกฤษให้ พ ณ ท่านแล้ว แต่ข้าพเจ้ายังทำไม่แล้ว หรือยังทำไม่สำเร็จในคราวนี้ ข้าพเจ้าจึงจะส่งมาให้ พ ณ ท่านในโอกาสอื่นในเมื่อทำเสร็จแล้ว

เพื่ออนุโลมตามคำขอของ พ ณ ท่าน ข้าพเจ้ากับน้องชายของข้าพเจ้า คือ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ผู้มีอำนาจเต็มฝ่ายเราคนหนึ่ง ซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ปรึกษากับ พ ณ ท่านในพระนครนี้ เมื่อเดือนเมษายนนั้น กำลังพยายามจะเตรียมแต่งพงศาวดารสยามอันถูกต้อง ตำเดิมแต่ตั้งกรุงศรีอยุธยาโบราณราชธานี เมื่อปี ค. ศ.

๑๓๕๐ นั้น กับทั้งในเรื่องพระราชวงศ์ของเรานี้ ก็จะได้กล่าวโดยพิสดาร[๑] ยิ่งกว่าที่ข้าพเจ้าได้เรียบเรียงมาให้ พ ณ ท่านทรายในคราวนี้ด้วย

เราได้ลงมือแต่งแล้วเป็นภาษาไทย ในชั้นต้น เราเลือกสรรเอาเหตุการณ์บางอย่างอันเป็นที่เชื่อถือได้ มาจากหนังสือโบราณ ว่าด้วยกฎหมายไทยและพงศาวดารเขมรหลายฉบับ กับทั้งคำบอกเล่าของบุคคลผู้เฒ่า อันเป็นที่นับถือและเชื่อถือได้ ซึ่งได้เคยบอกเล่าให้เราฟังนั้นด้วย หนังสือซึ่งเราได้ลงมือเตรียมแต่งและแก้ไขอยู่ในบัดนี้ ยังไม่มีข้อความเต็มบริบูรณ์เท่าที่เราจะพึงพอใจ เมื่อแต่งสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว เราจะได้ขอล่ามภาษาอังกฤษคนหนึ่ง มาจากมิชชันนารีอเมริกัน เพื่อให้แปลเป็นภาษาอังกฤษ และให้แก้ไขบรรดาชื่อสันสกฤตและชื่อไทย ให้ถูกต้องตามแบบไวยากรณ์สันสกฤต ซึ่งได้พิมพ์จำหน่ายณเบงกอลและลังกาเมื่อเร็ว ๆ นี้ และจะได้ส่งมาให้ พ ณ ท่าน เพื่อให้เป็นไปตามความประสงค์ของ พ ณ ท่าน แต่ขอได้โปรดผ่อนเวลาให้บ้าง คือ ให้พอแก่การ เพราะว่าบางเวลาเราก็ทำการเตรียมแต่งเช่นนี้ไม่ได้ทุก ๆ วันไป ด้วยกิจการของเราหลายอย่าง ก็ต้องเป็นอันงดเว้นเป็นส่วนมากอยู่แล้ว

ข้าพเจ้าใคร่จะขอหนังสือ พ ณ ท่านสักเล่มหนึ่ง คือหนังสือเรื่องคณะเอกอัครราชทูตฝรั่งเศสมาเจริญทางพระราชไมตรี ในรัชสมัย

---

(๑) คือหนังสือพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕

สมเด็จพระนารายน์ พระเจ้ากรุงสยามแต่ก่อนนั้น ฉบับหมายเลขที่ ๔ ในสมุดซึ่งส่งมาด้วยนี้ หนังสือเช่นนี้ข้าพเจ้าได้ยินว่า ท่านกงสุล แฮรี่ ปาร์กส มีมาด้วยเล่มหนึ่ง ในเมื่อเข้ามากับ พ ณ ท่าน พ ณ ท่านจะหาหนังสือเช่นว่านี้ และส่งไปให้ ข้าพเจ้าได้หรือไม่ ข้าพเจ้าคิดว่า หนังสือเล่มนั้น บางหน้าบางตอนคงจะช่วยให้เราแก้ไขประวัติที่เราจะแต่งขึ้นใหม่นี้ได้ ข้าพเจ้ามีหนังสือฝรั่งเศสแต่โบราณ ว่าด้วยคณะเอกอัครราชทูตครั้งนั้นเล่มหนึ่ง แต่ข้าพเจ้าอ่านไม่ออก ข้าพเจ้าได้แต่ดูรูปภาพ หรือแผ่นรูปและชื่อแห่งวัตถุต่าง ๆ เท่านั้น อนึ่งข้าพเจ้าจักมีความยินดีที่จะได้หนังสือสักเล่มหนึ่ง ว่าด้วยรายการที่คณะเอกอัครราชทูตสยามไปเจริญทางพระราชไมตรียังกรุงฝรั่งเศส เพื่อเป็นการตอบแทนในรัชกาลอันเดียวกันนั้น คณะเอกอัครราชทูตนี้กล่าวกันว่า บรรพบุรุษของเราคนหนึ่งได้เป็นหัวหน้า ในกรุงสยามนี้ก็มีจดหมายเหตุรายการ หรือรายละเอียดแต่งขึ้นไว้ นัยว่าเป็นจดหมายเหตุของคณะเอกอัครราชทูต ในเมื่อกลับมาจากฝรั่งเศส แต่สำนวนและข้อความไม่เป็นที่พอใจที่เราจะเชื่อได้ เพราะว่าเป็นการกล่าวเกินความจริงไปมาก กับทั้งขัดต่อความรู้ทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเรารู้อยู่ในเวลานี้ ว่าเป็นการเป็นไปที่แท้ที่จริงแห่งโลกนั้นมาก ด้วยผู้แต่งจดหมายเหตุของคณะเอกอัครราชทูตสยามในครั้งนั้น คงจะคิดว่าไม่มีใครในกรุงสยามจะได้ไปดูไปเห็นประเทศฝรั่งเศสอีกเลย

ขอ พ ณ ท่านจงรับลูกคุมทองคำไว้ ๖ เม็ด เป็นลูกคุมห้อย หรือต่อกับสายสร้อยทองคำ ซึ่งช่างทองของเราเป็นผู้ทำ ได้ลงมือทำสำหรับเป็นของขวัญเพื่อให้ พ ณ ท่าน ในเมื่อ พ ณ

ท่านมาราชการในพระนครนี้ แต่เมื่อก่อน พ ณ ท่านออกเดินทางไปจากนี้นั้น ยังไม่แล้วดี จึงตกค้างอยู่ที่นี่

ข้าพเจ้าได้ปากกาทองคำ ซึ่งทำดีขึ้นใหม่ ๆ นี้ มาจากเมืองอังกฤษ ๒ เล่ม ช่างทองของเราได้ทำตามแบบเดิม และได้ทำเทียมหัตถกรรมอันงดงามนี้ ทั้งประณีตและคล้ายกับหัตถกรรมของชาวยุโรปนั่นมาก ปากกาทองคำที่ช่างทองทำขึ้นนี้ กับทั้งด้ามกาไหล่ทองเขา ๆ สำหรับกันนั้น ข้าพเจ้าขอส่งมาพร้อมกับลูกดุม ซึ่งข้าพเจ้าให้ พ ณ ท่านเป็นของขวัญนั้นด้วย ข้าพเจ้าเชื่อมั่นว่า พ ณ ท่านคงจะพอใจรับไว้สำหรับความสบายในการเขียน ด้วยเขาดีมาก และหนักกว่าปากกาธรรมดาแต่เพียงนิดหน่อยเท่านั้น ทั้งจิ้มหมึกครั้งหนึ่งก็ได้หมึกไว้มากกว่าปากกาธรรมดาทุกชะนิด

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าขอส่งนายทัต ข้าในกรมของบุตรชายใหญ่ของข้าพเจ้า คือพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาส ให้มาเยี่ยมเยียน พ ณ ท่าน กับทั้งส่งหนังสือและของขวัญของข้าพเจ้าซึ่งส่งมาโดยเรือ เนปตยูน และขอยืนยงคงเป็น

มิตรอันซื่อสัตย์ของ พ ณ ท่าน

(พระปรมาภิไธย) ส. พ. ป. ม. มงกุฎ

สยามินทร์

มายัง พ ณ ท่าน เซอร์ยอนเยาริง

ก. ล ล. ก. ผู้ดูแลการค้าขายในประเทศจีน

และผู้สำเร็จราชการเมืองฮ่องกงกับเขตต์สังกัดทั้งหลาย

ฯ ล ฯ ฯ ล ฯ ฯ ล ฯ

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับเซอร์ยอนเบาริงราชทูตอังกฤษ
เมื่อพ.ศ. ๒๓๙๘
ฉบับที่ ๑
เรื่องจัดของไปทักทูตอังกฤษที่เมืองสมุทรปราการ

ด้วยท่านผู้สำเร็จราชการในกรมท่า ร้บพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระยาราชวังสันพระยามหาอัครนิกร พระยาสมุทรยุรานุรักษ์ ยอกขึ้นมาว่า ณวันอังคารเดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีเถาะ ยังเป็นฉอศก (พ.ศ. ๒๓๙๗) อยู่เพลาเช้าเห็นกำปั่นไฟมาทอดอยู่นอกสันดอนก่อนลำหนึ่ง จะเป็นกำปั่นทูตอังกฤษหรือทูตเมืองอเมริกันยังหาได้ความชัดไม่ โปรดเกล้า ฯ ให้จัดน้ำตาลกาแฟใยซากล้วยส้มส่งลงไป ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์เตรียมไว้คอยทักทูต ที่เมืองสมุทรปราการ ตามเยี่ยงอย่างแต่ก่อน ถ้าเป็นกำปั่นทูตเป็นแน่ก็จะให้ทักเสียทีเดียวนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังสินค้าจัดกาแฟหนัก ๕๐ ชั่ง ให้เจ้านักงานพระคลังในซ้ายจัดน้ำตาลทรายขาวหนัก ๕๐ ชั่ง ๑๐ ตำลึง ให้เจ้าพนักงานกรมท่าซ้ายจัดใยซาหิ่บใหญ่หิ่บหนึ่ง กล้วย ๕๐ เครือ มะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทะลาย ให้พระแก้วพระคลังสวนจัดส้มโอ ๓๐๐ ผล แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของลงไปส่งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ ณเมืองสมุทรปราการ

แต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ เพลาเช้าเป็นการเร็ว อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒

เรื่องจัดสิ่งของ ๆ หลวงไปทักทูตอังกฤษที่เรือกลไฟ

ด้วยท่านผู้สำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำปั่นไฟเซอร์ยอนเยาริงทูตอังกฤษเข้ามาทอดอยู่ที่หน้าป้อมยี่ปั๊วนอกตัวเซอร์ยอนเยาริงขึ้นมาพักอยู่ที่ตึกหน้าวัดประยูรวงศาราม ทหารกลาสี พักอยู่ในกำปั่นไฟนั้น แต่ก่อนเป็นอย่างธรรมเนียมทูตมาจากต่างประเทศเกณฑ์ให้ขุนศาลมหาดไทย กลาโหม จตุสดมภ์ เวียนกันเอาสิ่งของไปทักแขกเมืองกว่าแขกเมืองจะกลับไป และเมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เซอร์เยียมสัยรุกทูตอังกฤษเข้ามาครั้งนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้เกณฑ์จีนเจ้าภาษีเวียนกันเอาสิ่งของไปทักแขกเมืองครั้งนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าจะเกณฑ์ให้เจ้าภาษีเวียนกันเอาสิ่งของไปทักเหมือนอย่างเมื่อครั้งเซอร์เยียมสัยรุกนั้น ก็เป็นที่เบียดเบียนเจ้าภาษีอากรไป จึงโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ เบิกเงินหลวงออกซื้อสิ่งของไปพระราชทานทูตครั้งนี้ เพื่อจะให้เฉลิมพระเกียรติยศแก่นานาประเทศ เมื่อกำปั่นไฟกำปั่นรบ ๒ ลำยังอยู่นอกสันดอน แล้วเข้ามาอยู่เมืองสมุทรปราการ ก็โปรดให้เจ้าพนักงานซื้อของส่งแขกเมืองมิให้อดอยาก

เดี๋ยวนี้กำปั่นไฟขึ้นมาทอดอยู่ที่ป้อมยี่ปั๊วนี่ก แล้วให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติจัดซื้อสุกร เป็ดไก่ เผือกมันผลไม้ต่าง ๆ เครื่องกับข้าวพอสมควรไปทักแขกเมืองที่กำปั่นไฟแต่ณวันอาทิตย์ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำไป แล้วเว้น ๓ วัน มาทักครั้งหนึ่ง กว่าแขกเมืองจะกลับไป และสิ่งของที่จะเอาไปทักนั้น ครั้นจะกำหนดมามากและน้อยก็มิได้ พระยาราชภักดีก็ทรงพระมหากรุณาชุบเลี้ยงเป็นอธิบดีผู้ใหญ่มีสติปัญญาอยู่แล้ว ให้จัดไปทักให้สมควรกับการเถิด เมื่อจะเอาของไปทักทูตครั้งไรให้บอกบัญชีต่อพระสุธรรมไมตรีให้รู้ด้วยทุกครั้ง จะได้จัดล่ามพนักงานนำเอาสิ่งของไปส่งที่กำปั่น

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการ เอาไต้ไปจ่ายให้แขกเมืองใช้ที่ตึกหลวงหน้าวัดประยูรวงศาราม พอสมควรอย่าให้แขกเมืองขัดสน เมื่อจะเอาไต้ไปจ่ายครั้งไร ก็ให้บอกบัญชีต่อพระสุธรรมไมตรีให้รู้ด้วยทุกครั้ง ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๓

เรื่องพระราชทานเบี้ยเลี้ยงทูต

ด้วยท่านผู้สำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าแผ่นดินอังกฤษเมืองวิลาศ แต่งให้เซอร์ยอนเบาริง เจ้าเมืองฮ่องกง ผู้สำเร็จราชการในเมืองจีน เป็นทูตเข้ามา ลำดับทางพระราชไมตรีกรุงเทพ ฯ กับอังกฤษให้ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

บัดนี้เซอร์ยอนเบาริง ขึ้นมาพักอยู่ตึกหลวงหน้าวัดประยูรวงศารามแล้ว แต่ก่อนเป็นอย่างธรรมเนียม ถ้าทูตมาแต่ต่างประเทศ โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดเอาเงินหลวงไปพระราชทานทูตเป็นค่ากับข้าวของกินเสมอทุกเดือนกว่าทูตจะกลับไป และเมื่อเซอร์เยียมสัยรุกเป็นทูตเข้ามาครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ก็โปรดพระราชทานเงินหลวงไปเป็นค่ากับข้าวของกินเดือนละ ๓ ชั่ง ด้วยครั้งนั้นเซอร์เยียมสัยรุก หาได้เอากำปั่นขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ ไม่ ครั้งนี้โปรดให้เซอร์ยอนเบาริง เอากำปั่นมาณกรุงเทพ ฯ มีอังกฤษนายไพร่ขึ้นมาด้วยมาก โปรดให้เอาเงินหลวงพระราชทานเซอร์ยอนเบาริงเพิ่มขึ้นอีก เป็นเงิน ๕ ชั่ง เสมอทุกเดือนกว่าจะกลับไปนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษไปเบิกต่อเจ้าพนักงานชาวพระคลังมหาสมบัติ ไปพระราชทานเซอร์ยอนเบาริง กำหนดเดือนละครั้ง ตั้งแต่ณวันเดือน ๕ ขึ้นเถาะยังเป็นฉอศกไป จงเสมอทุกเดือนกว่าทูตจะกลับไป เมื่อจะเอาเงินไปพระราชทานแขกเมืองนั้นให้บอกบัญชีต่อพระสุธรรมไมตรีให้รู้ด้วยจงทุกครั้ง

อนึ่งให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ จ่ายเงินให้ชาวพระคลังวิเศษไปพระราชทานทูตเดือนละ ๕ ชั่ง ตั้งแต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้นเถาะยังเป็นฉอศกไป เสมอทุกเดือนกว่าทูตจะกลับไป อย่าให้ขาดตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔
ให้จุดไฟรายทางราชทูตเข้าเฝ้า

ด้วยจมื่นขงซ้ายรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันศุกร์ แรม ๔ ค่ำ เดือน ๕ เพลาค่ำแขกเมืองเข้ามาเฝ้านั้น โปรดเกล้า ฯ ให้จุดตะเกียงช่องใบเสมาประตูพิมานชัยศรี ๕๔ ตะเกียง โคมแขวนทิมสงฆ์ ๖ โคม นั้น ให้ชาวพระคลังราชการจ่ายน้ำมันมะพร้าวให้แก่ขุนหมื่นวังนอก ๓๐ ทนาน ให้เร่งจ่ายให้แต่ณวันศุกร์ เดือน ๕ แรม ๔ ค่ำ เพลาบ่าย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕
หมายกำหนดการเสด็จออกรับแขกเมือง

ด้วยท่านเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าวิกตอเรียเจ้าเมืองวิลาศ ซึ่งเป็นใหญ่ในชาติอังกฤษ แต่งให้เซอร์ยอนเบาริงเจ้าเมืองฮ่องกง ผู้สำเร็จราชการเมืองจีน เป็นทูตเข้ามาลำดับทางพระราชไมตรี ซึ่งอังกฤษกับไทยได้รักใคร่กันมาแต่ก่อนให้ยิ่งขึ้นแล้วให้เซอร์ยอนเบาริงทำหนังสือสัญญาเสียใหม่ ให้คิดด้วยกันทั้งฝ่ายไทยและฝ่ายอังกฤษนั้น กำหนดเซอร์ยอนเบาริงจะได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระยาทในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ

ปี่เถาะยังเป็นฉอศก เพลาเช้าเสด็จออกรับแขกเมืองอย่างแขกเมืองประเทศใหญ่นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม กรมพระสัสดี หมายบอกเจ้าพนักงานและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน ในพระบรมมหาราชวังพร้อมทุกพนักงาน เมื่อวันแขกเมืองเข้าเฝ้านั้น ให้นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อเข้มขาบชั้นใน เสื้อครุยขาวชั้นนอก

อนึ่งให้ขาวที่กรมวัง แต่งที่รับเสด็จขบนพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมานแห่งหนึ่ง ที่โรงพระวิสูตรรัตนกรัณฑ์แห่งหนึ่ง แต่งที่แล้วให้เชิญพระเก้าอี้หุ้มทองคำ และที่จะตั้งพานพระขันหมากเครื่องราชบริโภคทั้งด้วยแห่งหนึ่ง

อนึ่งให้ขาวพระคลังพิมานอากาศ เอาพรมใหญ่ที่ใหม่งามดีไปปูในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแห่งหนึ่ง ที่ทิมดายไว้กลองแห่งหนึ่ง แล้วให้ย่ายพรมให้ข้าศาลา ปูศาลาลูกขุนในฝ่ายขวาที่พักแขกเมือง

อนึ่งให้ข้าศาลายืมพรมต่อขาวพระคลังพิมานอากาศ ไปปูที่ศาลาลูกขุนฝ่ายกลาโหมแห่งหนึ่ง

อนึ่งให้กรมท่าจัดเก้าอี้ไปตั้งให้ฝรั่งนั่งที่ศาลาลูกขุนฝ่ายกลาโหมให้พอ

อนึ่งให้มหาดเล็กพนักงานน้ำร้อน จัดเครื่องน้ำชา กาแฟ ไปคอยเลี้ยงแขกเมืองณศาลา

อนึ่งให้ขาวพระคลังมหาสมบัติ เอาพานทอง ๒ ชั้นเข้าไปตั้งไว้ในพระที่นั่ง คอยรับหนังสือที่เซอร์ยอนเบาริงจะทูลเกล้า ฯ ถวาย

อนึ่งให้ชาวพระอภิรม จัดเครื่องเจ็ดชั้น ๒ เครื่อง ห้าชั้น ๑๐ เครื่อง ชุมสาย ๔ หักทองขวาง เข้าไปตั้งในพระที่นั่ง

อนึ่งให้กรมแสงใน กรมแสงต้น จัดพระแสงทวน พระแสงขบ ให้กำนัลเชิญเข้าไปในพระที่นั่ง แล้วให้จัดพระแสงหอก พระแสงทวน พระแสงง้าว ส่งให้มหาดเล็กตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งให้ชาวพระมาลาภูษา จัดพระมหาพิชัยมงกุฎ จัดพานพระภูษา และพระกลด เชิญเข้าไปตั้งในพระที่นั่ง

อนึ่งให้พระนรินทรเสนี พระศรีสหเทพ พันพุฒอนุราช พันเทพราช เกณฑ์พระหลวงขุนหมื่นนั่งทิมดายกรมวัง ๑๕๐ คน นั่งทิมสงฆ์ ๕๐คน นั่ง (ศาลา) ลูกขุนซ้าย ๘๐ คน นั่ง (ศาลา) ลูกขุนขวา ๘๐ คน นั่งทิมคดหน้าพระมหาปราสาท ๖๐ คน นั่งทิมดายชั้นใน ๓ ทิม ๓๐๐ คน เกณฑ์ไพร่ฝีน ๒ ฟากถนนนอกประตูพิมานชัยศรีถือเครื่องอาวุธต่าง ๆ ถือดาย ๒ มือ ๑๒๐ คน ถือดายเขน ๑๒๐ คน ถือดายดั้ง ๑๒๐ คน ถือง้าว ๑๒๐ คน ถือตรี ๑๒๐ คน ถือกระบอง ๑๒๐ คน ถือทวนทอง ๑๒๐ คน ถือธนูหางไก่ ๑๒๐ คน ถือหอกคู่ ๑๒๐ คน ถือเสโลห์ ๑๒๐ คน ถือทวนจีน ๑๒๐ คน ถือขบหลังม้า ๑๒๐ คน ถือดายซะเลย ๑๒๐ คน ถือดายโล่ห์ ๑๒๐ คน ถือดายกระเหรี่ยง ๑๒๐ คน รักษาพระองค์ถือขบทองปลาย ๑๐๐ คน ถือขบปลายหอกรักษาประตู ๑๐๐ คน เกณฑ์หัดถือขบรางแดง ๒๐๐ คน ถือกระบองกลึง ๑๖ คน ถือแส้หวาย ๔ คน ถือแส้หางม้า ๔ คน ถือกรรชิงเกล็ด ๒ คน ถือโต๊ะกลัยโต๊ะอ้อย ๕ คน

อนึ่งให้ชาวพระคลังวิเศษ จ่ายผ้าชาวเทศให้ ๔ ตำรวจทำเพดานปรำพระยาช้างพระยาม้า

อนึ่งให้หลวงมหามนเทียรกรมแสงสรรพยุทธ จัดเครื่องคาว เครื่องกุดั่นเครื่องถมขัดลูกภู่สำหรับช้างพระที่นั่ง ประดับช้างพระที่นั่งให้งามดี

อนึ่งให้กรมม้า จัดเครื่องม้าพระที่นั่ง ผูกม้าพระที่นั่งประดับให้งามดี แล้วให้กรมช้าง กรมม้า จัดพระยาช้าง พระยาม้ามาผูกยืนตามที่แต่งไว้เหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้กรมแสงในซ้าย กรมแสงสรรพยุทธ คลังเสื้อหมวก คลังวิเศษ จ่ายเครื่องอาวุธ ๑๔ อย่าง ๆ ละ ๑๒๐ เสื้อหมวกกางเกงเกี้ยวลายให้แก่ผู้ต้องเกณฑ์ให้ครบจำนวน

อนึ่งให้ขุนมหาสิทธิโวหาร ขุนอักษรประเสริฐ กรมพระอาลักษณ์ ทูลเบิกแชกเมือง เมื่อทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ ครั้งแล้วให้อาลักษณกรายทูลลัยคำแชกเมืองต่อไป

อนึ่งให้เจ้าพระยาและพระยา ฝ่ายทหารพลเรือน เอาพานทอง โตะทอง ถาดทอง เครื่องยศสิ่งของซึ่งได้รับพระราชทานเข้าไปตั้งกิน ในที่เฝ้าตามตำแหน่งของทุกคน

อนึ่งให้ชาวพระคลังมหาสมบัติ เอาเชี่ยดทอง เชี่ยดถม เข้าไปตั้งให้ขุนนางตามตำแหน่ง แล้วให้เอากระโถนถมตะทอง ขันน้ำถมตะทอง เข้าไปตั้งให้แชกเมืองในที่เฝ้า ๒ สำรับ

อนึ่งให้ขุนนางจีน ขุนนางแขก ขุนนางฝรั่ง ขุนนางพะม่า ขุนนางทวาย ขุนนางมอญ ขุนนางลาว แต่งตัวตามเพศของตัวให้เข้ามาพร้อมกันในที่เฝ้า

อนึ่งให้ชาวพระคลังวิเศษ คอยรับเครื่องราชบรรณาการเข้าไปทูลเกล้า ฯ ถวายตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งเมื่อเสด็จออก ให้มหาดเล็กตีกรับสัญญาแล้วให้ตัวสี่ชาววังชักม่านสองไข แล้วให้ชาวนาฬิกาประโคมมโหระทึกขึ้น เมื่อเสด็จออกแล้ว ให้หลวงราชมาญชูดอกไม้ทองเป็นสัญญา ให้ห้ามประโคมกลองชนะ แตรสังข์ เมื่อเสด็จออกเสด็จขึ้นทั้งสองครั้ง

อนึ่งให้นายประภายมนเทียรปลัดวังซ้าย นายเสถียรรักษาปลัดวังขวา ออกไปรับแขกเมือง แล้วให้หลวงราชฤทธานนท์ หลวงนนทเสนกับล่ามพนักงาน นำแขกเมืองเดินเป็นคู่ ๆ กันเข้าประตูพิมานชัยศรี แล้วให้นำเข้าไปในพระทวารพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ครั้นถึงที่หน้าพระที่นั่งบุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมานในที่เฝ้าแล้ว ให้กรายถวายบังคม ๓ ครั้ง

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการ ขุนอารักษ์ถือหมากเวียนให้แขกเมืองรับพระราชทาน แล้วให้ตำรวจหน้า ตำรวจวัง คอยห้ามปาก ห้ามเสียง ห้ามสูง ห้ามต่ำ ตัดหน้าฉานตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งถ้าเสด็จขึ้นแล้ว ให้ข้าราชการและแขกเมืองกรายถวายบังคม ให้ชาววังชักม่านสองไขปิดเสีย ถ้าแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่ ให้ข้าราชการนั่งสงบอยู่ อย่าให้ลุกเดินไปเดินมาเป็นอันขาดทีเดียว

ถ้าแขกเมืองกรายถวายบังคมลุกจากที่แล้ว ให้หลวงราชฤทธานนท์ หลวงนนทเสน จัดคนถือกระบองทอง ๔๐ คน ถือกระบี่ฝักหนัง ๒ คน ยืนที่ในหว่างประตู ๒ ชั้น ให้เบิกกระบองทอง เบิกกระบี่ฝักหนังต่อกรมแสงใน แล้วให้ขุนหมื่นคุมไพร่ข้างละคน แล้วล่ามพนักงานนำแขกเมืองออกมาพักอยู่ที่ทิมดาษชาววังชั้นในก่อน ให้ขุนนางออกไปสิ้นแล้ว จะเสด็จออกพระที่นั่งคุสิดาภิรมย์ ไปประทับที่โรงพระวิสูตร์รัตนกรัณฑ์นั้น ให้ชาวพระราชยานเชิญพระที่นั่งทองคำคอยเสด็จที่เกย

อนึ่งให้เจ้าพนักงานอภิรม พนักงานราชยาน จัดแคร่มีเก้าอี้ตั้ง จัดสัปะทน แล้วจัดแคร่ตามอย่างธรรมเนียมขุนนางไทยชั้นนั้น ๑๑ แคร่ ให้มีสัปะทนคนหามให้ครบ ลงไปเตรียมคอยรับทูตที่ประตูท่าพระ

อนึ่งให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมากต่อท่านเจ้าพนักงานข้างในเชิญไปตั้งที่พระที่นั่ง แล้วเชิญไปตั้งที่โรงพระวิสูตร์รัตนกรัณฑ์ด้วย

อนึ่งให้กรมพระสัสดีขวา หมายบอกเจ้ากรม ปลัดกรม ให้ทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ๑ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ๑ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ ๑ กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศ ๑ รวม ๔ พระองค์ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศร์วัชรินทร์ ๑ กรมขุนสรรพศิลปปรีชา ๑ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ กรมขุนสถิตย์สถาพร ๑ กรมหมื่นถาวรวรยศ ๑ กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา ๑ กรมหมื่นวรศักดาพิศาล ๑ กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ ๑ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ ๑ สมเด็จเจ้าฟ้ามหามาลา ๑ รวม ๑๐ พระองค์

พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ๑ กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์ ๑ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ๑ กรมหมื่นราชสีหวิกรม ๑ กรมหมื่นอุดมลักษณสมบัติ ๑ กรมหมื่นอุดมรัตนราษี ๑ กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย ๑ รวม ๗ พระองค์ พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๑ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ ๑ รวม ๒ องค์ รวมทั้งสิ้น ๒๓ พระองค์ให้แต่งพระองค์ผ้าทรงเชิ้ตทองพื้นสี ฉลองพระองค์อย่างน้อยข้างในครุยกรองสีข้างนอก แล้วให้เอาพานหมากเสวยพระเต้าบ้วนพระโอษฐน้อย เข้าไปตั้งในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เหมือนครั้งเสด็จออกแขกเมืองครั้งก่อน แล้วให้เชิญเสด็จเข้ามาให้พร้อมกันจงทุกพระองค์ แต่ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้า

ให้เจ้าพนักงานเตรียมให้พร้อมตามกำหนด ถ้าขัดขวางสงสัยที่ข้อไหน ให้ไปเฝ้าทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาลาก่อน ให้เจ้าพนักงานเตรียมการให้พร้อม จะกำหนดเมื่อไรให้ไปพิ้งดูที่ศาลาลูกขุน จงทุกพนักงานตามรับสั่ง ฯ

ฉบับที่ ๖

เรื่องจ่ายเลขเข้ากระบวนตั้งรับแขกเมือง

ด้วยเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดแขกเมืองจะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ ปีเถาะยังเป็นฉศก

เพลาเช้า ซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่า ให้จ่ายเลขให้กรมช้างถือแส้หวาย ๔ แส้หางม้า ๔ (รวม) ๘ ถือกระยองกลึง ๑๖ คน (รวม) ๒๔ จ่ายให้ภิรมถือกรรชิงเกล็ด ๒ ราชมันถือโต๊ะ กลวย อ้อย ๕ รวม ๓๑ คนยังหาพอไม่นั้น ให้พันพุฒมอนุราช พันเทพราช จ่ายเลขเพิ่มขึ้นอีก ให้กรมช้างถือแส้หวาย ๘ คน ถือแส้หางม้า ๒ คน (รวม) ๑๐ กับถือกระยองกลึง ๑๔ คน (รวม) ๒๔ ให้แก่ภิรมถือกรรชิงเกล็ด ๑๐ คน ให้แก่ราชมันถือเครื่องยศ กลวย อ้อย หญ้า หม้อน้ำ ๑๘ คน รวม ๕๓ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันอาทิตย์เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำเพลาย่ายให้ทันกำหนด จะได้เอาไปคอยเตรียมรับแขกเมืองณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้กรมช้างรับเลขต่อพันพุฒมอนุราช พันเทพราช รวม ๒๔ คน แล้วให้เบิกแส้หวาย ๘ แส้หางม้า ๒ (รวม) ๑๐ กระยองกลึง ๑๔ มงคลแตง ต่อคลังแสงสรรพยุทธ์แล้ว ให้เบิกกางเกงริ้วทองรุ้งเกี้ยวลายต่อชาวพระคลังเสื้อหมวก มานุ่งห่มคอยเตรียมรับแขกเมืองณโรงช้าง ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้าให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ภิรมจักกรรชิงเกล็ดอีก ๑๐ คน ให้รับเลขต่อพันพุฒมอนุราช พันเทพราช ๑๐ คน นุ่งกางเกงยศ ใส่เสื้อมัศรู มาคอยเตรียมรับแขกเมืองณโรงช้างให้ทันกำหนด ฯ

อนึ่งให้ราชมันกรมวังรับเลขต่อพันพุฒมอนุราช พันเทพราช ๑๙ คน ให้เบิกกางเกงริ้วทองรุ้งเกี้ยวลาย ต่อชาวคลังเสื้อ หมวก แล้วให้รับโต๊ะเงินใส่กลวย ๓ อ้อย ๓ หญ้า ๓ (รวม ๙) โต๊ะทองขาวใส่

กล้วย ๓ อ้อย ๓ หญ้า ๓ (รวม ๙) (รวม) ๑๘ ใบต่อวิเศษแล้ว ให้รับหม้อน้ำเงิน ๓ หม้อน้ำทองขาว ๓ (รวม) ๖ ใบใส่น้ำต่อขุนศรีสยุมพรมาคอยรับแขกเมืองณโรงช้าง ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้าให้ทันกำหนด

อนึ่งให้คลังแสงสรรพยุทธ์จ่ายแส้หวายแส้หางม้า กระยองกลึง ให้คลังเสื้อหมวกจ่ายกางเกงเสื้อหมวก ให้คลังวิเศษจ่ายเกี้ยวลายให้แก่ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ เพลาบ่าย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๗
เรื่องจัดการเพิ่มเติม

ด้วยท่านเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่าเซอร์ยอนเบาริงแขกเมืองอังกฤษจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้านั้น แจ้งอยู่ในหมายครั้งก่อนนั้นแล้ว บัดนี้สิ่งของยังขาดอยู่ให้เพิ่มเติมขึ้นอีกนั้น ให้สนมพลเรือนรับพวงมาลัยใส่ตะลุงหน้า ๑ หลัง ๑ รวม ๒ พวง รับภู่กลิ่นแขวนต่อท่านข้างในไปแขวนที่โรงพระวิสูตรรัตนกรณีแต่ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้ชาวพระอภิรมจัดกรรชิงเกล็ดปักราวพระวิสูตรรัตนกรณี ๒ ถือที่แท่นพระยา ๒ รวม ๔ คัน

อนึ่งให้แสงปืนต้นจัดปืนคายศิลารางเขียว ๗ ยอก กำนัล ๗ คน ขึ้นนั่งหลังช้างทั้งเจ็ดช้างตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๘
เรื่องจัดเรือรับแขกเมือง

ด้วยท่านเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการในกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าวิกตอเรียเมืองวิลาศ ซึ่งเป็นใหญ่ในชาติอังกฤษ แต่งให้เซอร์ยอนเบาริงเข้าเมืองฮ่องกงผู้สำเร็จราชการฝ่ายเมืองจีนเป็นทูตเข้ามาลำดับทางราชไมตรีณกรุงเทพ ฯ กำหนดเซอร์ยอนเบาริงกับขุนนางอังกฤษซึ่งเข้ามากับเซอร์ยอนเบาริง จะได้เข้าเฝ้าทูลละอองออกใหญ่ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำปีเถาะยังเป็นฉศกเพลาเช้านั้น เซอร์ยอนเบาริงว่าขุนนางอังกฤษซึ่งจะเข้ามาเฝ้ากับเซอร์ยอนเบาริง ๒๑ คน จะขอเรือหลวงขี่เข้าไปเฝ้า นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม พันพุฒอนุราช พันเทพราช เกณฑ์เรือหลวง เกณฑ์เลขบรรจุพลพายให้ครบกระทง เร่งลงไปรับเซอร์ยอนเบาริง กับขุนนางอังกฤษที่ตกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม ขี่เข้าเฝ้าแต่ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำปีเถาะยังเป็นฉศก เพลาย่ำรุ่งให้พร้อมกัน และเจ้าพนักงานซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ จัดเรือสิ่งใด ตกแต่งเรืออย่างใด จะเป็นสักกี่วา ถ้าไม่เข้าใจให้ไปทูลถามพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงษาธิราชสนิท อย่าให้ขัดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๙
อธิบายเรื่องเรือรับราชทูต

ด้วยเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการในกรมท่ารับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งหมายสั่งไปแต่ก่อนว่า กำหนดเซอร์ยอนเบาริงกับขุนนางอังกฤษ ๒๑ คนจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ออกใหญ่ ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้า ให้มหาดไทยกลาโหม เกณฑ์เรือหลวงให้พันพุฒมอนุราช พันเทพราช เกณฑ์เลขบรรจุพลพายให้ครบกระทงลงไปรับเซอร์ยอนเบาริง ณตึกหลวง หน้าวัดประยุรวงศาราม ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้าให้พอนั้นความแจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้นแล้ว แต่ความซึ่งว่าให้จัดเรือหลวงนั้นหาชัดไม่นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์เรืออสุรวายุภักษ์ลำ ๑ เรือมังกร ๒ ลำ เรือเหรา ๒ ลำ เรือกิเลน ๒ ลำ (รวม) ๗ ลำ ที่เกณฑ์ลงไปรับเซอร์ยอนเบาริงที่เมืองสมุทรปราการครั้งก่อน แล้วให้พันพุฒมอนุราช พันเทพราชเกณฑ์เลขลงบรรจุเรือใส่เสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดงให้ครบกระทงทุกลำ ให้ตาดหลังคาตกแต่งเรือทำให้เหมือนอย่างเมื่อลงไปรับเซอร์ยอนเบาริงที่เมืองสมุทรปราการ แล้วให้นายเรือตัดเสื่ออ่อนปูให้เต็มให้มีหมอนอิงทุกลำ แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งแต่งเรือลงไปรับเซอร์ยอนเบาริงแต่ณวันจันทร์เดือน ๕ แรม ๗ ค่ำนี้เถิดยังเป็นฉศกเพลาเช้า

ย่ำฆ้องรุ่งให้ทันกำหนด ให้เจ้าพนักงานฟังเอาหมายนี้เป็นแน่ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๐
เลื่อนกำหนดแขกเมืองเข้าเฝ้า

ด้วยเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการกรมท่ารับพระยรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่าเซอร์ยอนเบาริงกับขุนนางทหาร แขกเมืองจะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ นั้น บัดนี้กำหนดแขกเมืองจะได้เข้าเฝ้าณวันพุธ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำ ปีเถาะสัปตศกเพลาเช้าเป็นแน่นั้น ให้มหาดไทยกลาโหมกรมสัสดี พันพุฒมอนุราช พันเทพราชหมายบอกเจ้าพนักงานซึ่งเกณฑ์กระบวนยกกระบวนเรือ รับแขกเมืองตามหมายรับสั่ง ซึ่งสั่งมาแต่ก่อน ให้รู้ทั่วทุกพนักงาน และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนเจ้าต่างกรม เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมตามกำหนด จะนุ่งจะห่มนั้นให้เอาตามข้อรับสั่งเดิม และผู้ต้องเกณฑ์แต่ก่อนนั้นเตรียมการให้พร้อมจงทุกพนักงาน อนึ่งให้สนมพลเรือนรับพวงมาลัยภูกลิ่น ต่อท่านข้างในไปแขวนโรงพระวิสูตร์รัตนกริณีให้พร้อม อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๑
เรื่องจัดเรือ ๕ ลำรับแขกเมือง

ด้วยเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการกรมท่ารับพระยรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่า

เชอร์ยอนเยาริงกับขุนนางทหาร แขกเมืองจะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ นั้น บัดนี้กำหนดแขกเมืองจะได้เข้าเฝ้าณวันพุธ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำปีเถาะ สัปตศกเพลาเช้าเป็นแน่นั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกล้อมวังซ้าย เรือมังกรคำแลงลำ ๑ ล้อมวังขวา เรือมังกรแผลงฤทธิ์ลำ ๑ อาษาใหม่กรมวังซ้าย เรือเหราล่องลอยสินธุ์ลำ ๑ อาษาใหม่กรมวังขวา เรือเหราลินลาสมุทรลำ ๑ อาษาวิเศษขวา เรือวายุภักษ์ลำ ๑ รวม ๕ ลำ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ รับเลขต่อพันพุฒมอนุราช พันเทพราช มาบรรจุพลพายให้ครบกระทง แล้วให้ยกเรือลงน้ำแต่ณวันอังคาร เดือน ๕ แรม๑๓ ค่ำเช้า ครั้นรุ่งขึ้นณวันพุธ เดือน ๕ แรม ๑๔ ค่ำเช้า ให้ถอยเรือไปรับแขกเมืองให้มีเสื่ออ่อนหมอนอิงจงทุกลำ แต่เรือวายุภักษ์ให้มารับเอาพรม ที่วังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา พลพายใส่เสื้อแดง กางเกงแดง หมวกแดง นุ่งห่มตามรับสั่งเดิม ให้ทันตามกำหนดตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๒
เกณฑ์จุกช่องล้อมวงเสด็จวัดอรุณ

ด้วยเจ้าพระยาธรรมาธิกรณ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า เสด็จทางชลมารคไปทรงปรนนิบัติพระสงฆ์ณวัดอรุณราชวราราม นั้นเกณฑ์ให้เบิกขึ้นหลักทองไปจุกช่องล้อมวงทางบก กรมกองกลางซ้าย ๑ ขวา ๑ กรมเรือกันซ้าย ๑ ขวา ๑ กรมอาษาวิเศษซ้าย ๑

ขวา ๑ รวม ๖ บอก แล้วให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เร่งเอาขึ้นไปจุกช่องล้อมวงตามตำแหน่ง ให้ทันเสด็จเหมือนอย่างทุกครั้งตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๓
สั่งกระบวนพยุหยาตราเสด็จวัดอรุณในพิธีสงกรานต์

ด้วยเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า จะเสด็จทางชลมารคเป็นกระบวนพยุหยาตราไปวัดอรุณราชวราราม แขกเมืองจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ กำหนดณวันเสาร์ เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำ ปีเถาะสัปตศกเพลาเช้านั้น ให้มหาดไทยกลาโหมกรมพระสัสดี เกณฑ์กระบวนแห่รับเสด็จที่วัดอรุณราชวราราม มหาดเล็กนั้น เจ้าหมื่น นายเวร ข่า หุ้มแพรรองหุ้มแพร ให้นุ่งผ้ายกไหมนุ่งปูม ให้ใส่เสื้อเข้มขาบอัตลัดโพกขลิบขัดคาด แต่เจ้ากรมเจ้าหมื่นนายเวรนั้น ให้ใส่หมวกตุ้มปี่ ที่ยังไม่มีหมวกตุ้มปี่ให้ไปยืมต่อชาวพระมาลากูยา แต่ข้าทูลละออง ฯ ฝ่ายทหารพลเรือน พระยาพระหลวงที่นอกจากเข้ากระบวนแห่เสด็จ ให้นุ่งสมปักลายใส่เสื้อเข้มขาบเสื้ออัตลัดชั้นใน ใส่เสื้อครุยขาวชั้นนอก จงทุกหมู่ทุกกรม ที่ได้รับพระราชทานเครื่องยศเจียดกระบี่ ก็ให้เอาตามด้วยจงทุกคน แล้วให้เกณฑ์มหาดเล็ก ๔ เวรเป็นอินทร์พรหม ๑๖ เชิญพระแสงหว่างเครื่องสั้น ๔ ยาว ๖ เจ้าหมื่นเชิญพระแสงนั่งรายตื้นตองในเรือพระที่นั่ง ๔ รวม ๓๐ แต่อินทร์พรหมพระแสงหว่างเครื่องนั้นให้ตามไป

รับที่วัดอรุณราชวราราม เชิญพระแสงหว่างเครื่องให้ นุ่งปูมใส่เสื้ออย่างน้อยโพกชลิบ แล้วให้เกณฑ์ข้าทูลละออง ฯ เป็นคู่เคียง เจ้าพระยายมราช เจ้าพระยามหาศิริธรรม พระยาสุรเสนา พระยามหาอำมาตย์ พระยานครราชสีมา พระยาราชภักดี พระยาราชสุภาวดี พระยาโชฎึกราชเศรษฐี พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาสีหราชฤทธิไกร พระยามนตรีสุริยวงศ์ พระยาวรพงศ์พิพัฒน์ ให้นุ่งสมปักลายใส่เสื้อเข้มขาบชั้นในใส่เสื้อครุยขาว ใส่ชฎาพอก ให้ไปเตรียมเครื่องที่พระที่นั่งพุดตาล ที่วัดอรุณราชวรารามตามกำหนด ให้ยืมชฎาพอกที่ขาวพระมาลาภูษา

อนึ่งให้เกณฑ์ปี่พาทย์ ๔ สำรับ กลองแขก ๔ สำรับปี่พาทย์จีน ๒ สำรับ ปี่พาทย์มอญ ๒ สำรับ แตรสังข์ให้พร้อม ไปเตรียมประโคมที่วัดอรุณราชวรารามให้พร้อม

อนึ่งให้มหาดเล็กรับเครื่องใหญ่น้อยต่อท่านข้างใน เชิญไปตามเสด็จลงเรือพระที่นั่งทุกสิ่ง ให้เหมือนอย่างเสด็จออกแขกเมืองทุกครั้ง และเจ้าพนักงานที่ลงเรือพระที่นั่ง นุ่งยกไหมนุ่งปูม ใส่เสื้ออย่างน้อยโพกชลิบทุกคน

อนึ่งให้กรมพระสัสดีหมายบอกเจ้ากรมปลัดกรม ให้ทูลเจ้าต่างกรม ที่ยังไม่ได้ตั้งกรม ไปตามเสด็จนั้นให้ทรงเขียนทองพันสี่ เสื้ออย่างน้อยสี่เสื้อครุยสี่ ให้เอาพานหมากเสวยพระเต้าบ้วนพระโอษฐ์น้อยทุกพระองค์ ทั้งนี้อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๔
สั่งกระบวนพยุหยาตราเสด็จวัดอรุณ

ด้วยเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดณวันเสาร์เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า จะเสด็จทางชลมารคเป็นกระบวนพยุหยาตราไปทรงปรนนิบัติพระสงฆ์ฉันฉลองพระทรายณวัดอรุณราชวรารามนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์เรือประตูหน้า ๒ ประตูหลัง ๒ ใส่เสื้อผ้าแดง มงคลแดง กางเกงสำหรับลำ นายเรือใส่เสื้อเข้มขาบใส่หมวกตุ้มปี่ เรือนำเสด็จเรือตามเสด็จ พลพาย ตามธรรมเนียมให้พร้อมทันกำหนดเหมือนอย่างแต่ก่อน

อนึ่งให้พันพุฒมอนุราช พันเทพราช จ่ายเลขให้แก่ผู้ต้องเกณฑ์เข้ากระบวนให้ครบจำนวนจงทุกลำ ให้เร่งจ่ายให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ชาวพระคลังเสื้อ หมวก ธง จ่าย เสื้อหมวก กางเกง ธง ให้แก่ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอจงทุกลำ

อนึ่งให้ชาวพระอภิรมจัดเครื่องสูงลงเรือพระที่นั่งเอกชัย ๓ ลำ พัดโบก ๑ จามร ๑ ให้นุ่งห่มตามเคย ให้เร่งไปลงเรือพระที่นั่งให้พร้อมรับเลขต่อพันพุฒมอนุราช พันเทพราช ๑๗ คนตามเคย

อนึ่งให้เกณฑ์เจ้ากรมไพร่หลวงนั่งกองทุกช่องล้อมวงทางน้ำทางบกให้พร้อม

อนึ่งให้หมื่นเทวาทิตจัดกลองมโหรทึกลงเรือเอกชัยคู่ชักตามเคยให้ทันกำหนด

อนึ่งให้กรมเมือง นครบาล กำกับไล่เรือแพกรุยหลักตอ และเอาศพสัตว์ มนุษย์ ในน้ำ ขนขก อย่าให้กีดขวางทางเสด็จได้เป็นอันขาด

อนึ่งให้นายเวรกรมวัง นายเวรกนายเลือกไปยกสำรับคาวหวานถวายพระสงฆ์ฉัน แต่ณวัน เดือน ๕ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า ให้ชาวที่ไปแต่งที่รับเสด็จให้พร้อม

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการเอาเสื่อไปปูทางรับเสด็จ และขนนางเข้าเหมือนอย่างเคย

อนึ่ง ให้ชาวพระมาลาภูษาจัดพระเครื่องต้นลงเรือพระที่นั่งรองให้พร้อม ให้เชิญพระกลดไปถวายในเรือพระที่นั่งถึงรับที่วัดอรุณให้พร้อมเหมือนอย่างเคย

อนึ่งให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนนำเสด็จตามเสด็จ ให้นุ่งสมปักลาย คาดเสื้อครุยขาว

อนึ่งให้กรมพระสัสดีหมายทูลเจ้าต่างกรม เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมซึ่งตามเสด็จ ให้ทรงผ้าเกี่ยวเชิงทองสี ทรงเสื้อครุยสีทุกพระองค์

อนึ่งให้กรมแสงในซ้าย เชิญพระแสงไปทอดที่เรือพระที่นั่งให้พร้อมตามเคย แล้วให้ส่งพระแสงให้มหาดเล็กสำหรับเชิญนั่งรายตีนตองเหมือนอย่างแต่ก่อน

อนึ่งให้มหาดเล็กรับพระแสงต่อกรมพระแสงใน เชิญลงเรือพระที่นั่งให้พร้อมตามเคย

อนึ่งให้เกณฑ์หัดแสงในจัดกำนัลถือขึ้นรางแดง ใส่เสื้อเสนากุฎลาย ใส่กางเกงเกี้ยวลาย ลงเรือตาร้ายลำละ ๖ คน แล้วให้ไปรับที่วัดเหมือนอย่างแต่ก่อน และให้ผู้ตั้งเกณฑ์ทั้งนี้เตรียมการให้พร้อมจงทุกพนักงานตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๕
เกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่งเรืออังกฤษ

ด้วยพระยารักษ์มนเทียร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เซอร์ยอนเบาริงแชกเมืองจะได้กราบถวายบังคมลาออกไป กำหนดณวันอาทิตย์ เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก จึงโปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชศาสน์มอบให้เซอร์ยอนเบาริงราชทูตเชิญไปด้วยฉบับหนึ่ง พระราชศาสน์ใหญ่กำหนดจะได้แห่ไปส่งณเมืองสมุทรปราการ ลงเรือกำปั่นณวันอาทิตย์เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ เพลาเช้านั้น ให้กรมท่าเกณฑ์กระบวนแห่ยกแห่เรือ ให้พร้อมเหมือนอย่างแห่พระราชศาสน์ไปเมืองจีนแต่ก่อน กระบวนยกนั้นรับพระราชศาสน์ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แห่ออกประตูวิเศษชัยศรีลงเรือที่ท่าพระ กระบวนเรือพระราชศาสน์ลงเรือเอกชัยให้มีเรือตั้งคู่ ๑ เร่งเกณฑ์ให้พร้อมจงทุก ๆ พนักงาน ทั้งกระบวนยกกระบวนเรือเหมือนอย่างเคยแห่พระราชศาสน์อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้เกณฑ์เรือกรายมิกันยายาว ๙-๑๐ วา ไปส่งแชกเมืองเหมือนเมื่อไปรับ ให้เกณฑ์พระยรมมหาราชวัง มหาดไทย เจ้าพระยา

นิกรยกินทร์ลำ ๑ พระยามหาอำมาตย์ลำ ๑ (เป็น ๒) กลาโหม พระยาสุรเสนาลำ ๑ พระยาเทพอรชุนลำ ๑ (เป็น ๒) กรมเมือง พระยายมราชลำ ๑ กรมวังเจ้าพระยาธรรมาลำ ๑ กรมนา เจ้าพระยาพลเทพลำ ๑ กรมท่าซ้าย พระยาโชฎึกราชเศรษฐีลำ ๑ กรมท่าขวา พระยาจุฬาราชมนตรีลำ ๑ (เป็น ๒) คลังสินค้า พระยาศรีพิพัฒน์ลำ ๑ คลังมหาสมบัติ พระยาราชภักดีลำ ๑ กรมพระสัสดี พระยาราชสุภาวดีลำ ๑ ล้อมพระราชวัง พระยาเพ็ชรพิชัยลำ ๑ รวม ๑๓ ลำ เกณฑ์พระยวรราชวัง กลาโหม พระยาเสนาภูเบศลำ ๑ กรมเมือง พระยาพิชัยบุรินทราลำ ๑ กรมวัง พระยามนเทียรยาลลำ ๑ กรมนา พระยากระเสยรักษาลำ ๑ กรมท่า พระยาราชนุประดิษฐ์ลำ ๑ คลังมหาสมบัติ พระยาศรีไอศวรรย์ลำ ๑ รวม ๖ ลำ รวมทั้งสิ้น ๑๙ ลำ ทั้งนี้ให้บรรจุพลพายให้ครบกระทง แล้วให้มีนายเรือกำกับไปคนหนึ่ง เรือนั้นให้ปูเสื่อปูพรมมีเบาะมีหมอนให้พร้อมจงทุกลำ ถอยไปคอยรับแขกเมืองแต่เพลาย่ำรุ่ง ลงไปส่งให้ถึงเมืองสมุทรปราการ

อนึ่งให้พันพุฒอนุราช พันเทพราช จ่ายเลขให้ บรรจุเรือรูปสัตว์ให้เต็มทั้ง ๗ ลำ พลพายให้ครบทุกกระทงเร่งจ่ายแต่ณวันเสาร์เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ ทั้งนี้อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๖

เกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่งเรืออังกฤษ

ด้วยพระรักษ์มนเทียร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เซอร์ยอนเยาริงแขกเมืองจะได้

กรายถวายบังคมลาออกไป ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีเถาะสัปตศก จึ่ง
โปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชศาสน์มอบให้เซอร์ยอนเบาริงราชทูต เชิญ
ออกไปด้วยฉบับหนึ่ง พระราชศาสน์ลงเรือเอกชัยณประตูท่าพระ แห่ลง
ไปส่งลงเรือกำปั่นณเมืองสมุทรปราการ และเรือรูปสัตว์ ๗ ลำนั้น
รับแขกเมืองณตึกฝรั่งริมวัดประยุรวงศ์ ลงไปส่งณเมืองสมุทรปราการ
ให้นายเรือมารับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช มายรรจุพลพายให้
ครบกะทงนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอก นายเรือ เรือรูปสัตว์
รับทูต กรมอาษาวิเศษขวา เรือวายุภักษ์ลำหนึ่งผูกม่านทอง อาษาใหม่
กรมวังซ้าย เรือเหราลำหนึ่งผูกม่านเขียวยังสาด อาษาใหม่กรมวังขวา
เรือเหราลำหนึ่งผูกม่านเขียวยังสาด ล้อมพระราชวังซ้าย เรือมังกร
ลำหนึ่งผูกม่านลายวิลาศ ล้อมพระราชวังขวา เรือมังกรลำหนึ่งผูกม่าน
ลายวิลาศ ให้ตาดสีหลังคาปูเสื่ออ่อนพรมเจียมหมอนอิง พลพาย
ใส่เสื้อใส่หมวกใส่กางเกง แต่งตัวตามเคยงทุกลำ เรือตั้งแห่พระ
ราชศาสน์ เรือตั้งกองกลางซ้ายลำหนึ่ง ขวาลำหนึ่ง รวม ๒ ลำ ให้
ตาดสีหลังคาให้เอาสีใหม่ตาด ผูกภู่ผ้าหน้าโขนให้พร้อมงามดี ให้มี
นายเรือสำหรับลำละคน ให้รับกลองชะนะลำละ ๕ ใบ ให้มีธงปักที่
หน้ากันยาลำละ ๒ คัน พลพายใส่เสื้อแดงหมวกแดงกางเกงแดง
งทุกคน และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ มาคอยเตรียมรับทูต มาคอย
เตรียมแห่พระราชศาสน์ แต่ณวันพุธเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ เพลาเช้า ๑ โมง
ให้ทันกำหนดตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๗
สั่งกระบวนแห่พระราชศาสน์ไปส่งเรืออังกฤษ

ด้วยพระยารักษ์มนเทียร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า หมายสั่งมากรมท่าให้หมายเกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ซึ่งมีออกไปถึงพระนางเจ้ากรุงลอนดอน ซึ่งเป็นใหญ่ในชาวอังกฤษ เป็นกระบวนทางบก ทางเรือ เหมือนอย่างแห่พระราชศาสน์ไปเมืองจีนนั้น กำหนดเซอร์ยอนเบาริงจะได้กราบถวายบังคมลาล่องจากกรุง ฯ ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีเถาะสัปตศก เพลาเช้าโมงหนึ่งนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์เรือเอกชัยสำหรับใส่พระราชศาสน์ ๑ ลำ เรือคั่งเป็นคู่ชัก ๒ ลำ ให้จัดแจงตกแต่งเหมือนกระบวนเสด็จ เรือคั่งนั้นให้รับมะโหระทึกลงเรือด้วย ให้ผู้ต้องเกณฑ์เรือรับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช บรรจุพลพายใส่เสื้อแดงหมวกแดง ลงเรือเอกชัย ลงเรือคั่งให้ครบกระทง ให้มาคอยเตรียมแห่ณประตูท่าพระ รับพระราชศาสน์ลงไปส่งณเมืองสมุทรปราการ ถ้าพระราชศาสน์ลงเรือเอกชัยแล้ว ให้เรือเอกชัยคอยรับอาลักษณ์ รับปี่กลอง รับแตรสังข์ พร้อมแล้วจึงให้ออกเรือ

อนึ่งให้สี่ตำรวจรับพระราชยานต่อพันเงินองค์ ๑ ยืมพรมน้อยต่อพระคลังพิมานอากาศ ๑ แล้วให้ไปรับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช มาใส่เสื้อแดงหมวกแดงกางเกงแดง หามพระราชยานไปรับกล่องพระราชศาสน์ณพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แห่ออกประตูวิเศษชัยศรี ลงประตูท่าพระ

แล้วให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์หลวง ชุน หมื่น เป็นคู่แห่เดินเท้า นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อครุย ลำพอกขาว แห่หน้า ๓๐ แห่หลัง ๒๐ รวม ๕๐ คู่ ให้เกณฑ์ไพร่ใส่เสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดง ถือพัดแห่หน้า ๒๐ ถือธงแห่หน้า ๒๐ แห่หลัง ๑๐ รวม ๕๐ คู่ แล้วให้เกณฑ์ปี่คัน ๑ แตรงอน ๓ คู่ แตรฝรั่ง ๒ คู่ กลองชะนะ ๑๕ คู่ ฆ้องกลอง ๑ สังข์ ๑ มะโหระทึก ๒ สำรับ ใส่เสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดง คอยรับแห่ที่ประตูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ออกประตูวิเศษชัยศรีประตูท่าพระ

อนึ่งให้พันทองรับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช มาแต่งตัวตามเคย เชิญเครื่องสูงแห่หน้า ๖ แห่หลัง ๔ รวม ๑๐ องค์

ให้ชาวพระมาลาภูษาเชิญพระกลดองค์ ๑ ไปกั้นพระราชศาสน์ครั้นคู่แห่พร้อมแล้วให้อาลักษณ์เชิญกล่องพระราชศาสน์ทรงเหนือพระราชยาน เอาด้ายดิบผูกให้มั่นคงอย่าให้โคลงได้ ให้กรมพระอาลักษณ์เดินเคียงพระราชยานข้างละ ๒ คน ถ้าพระราชศาสน์ลงเรือเอกชัยแล้วให้ปี่กลอง แตรสังข์ ลงเรือเอกชัย ปี่คัน ๑ กลองชะนะ ๕ คู่ แตรงอนคู่ ๑ แตรฝรั่งคู่ ๑ สังข์คู่ ๑ ประโคมพระราชศาสน์ลงไปส่งให้ถึงเมืองสมุทรปราการ

อนึ่งให้กรมพระตำรวจหน้า ๘ กรม จัดหัวหมื่นตำรวจถือหวายแห่ ๒๐ คน ให้เตรียมแห่ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม แห่เรือประตูท่าพระ และให้อาลักษณ์รักษาพระราชศาสน์ไปด้วย ๒ คน

อนึ่งให้พันพุฒมอนุราช พันเทพราช จ่ายเลขให้หลวงราชมนู ทิกลองชะนะ ๓๐ ให้บรรจุเรือเอกชัย เรือตั้ง ให้ครบกระทง ให้พันทองเชิญเครื่องสูง ๑๐ ให้สี่ตำรวจหามราชยาน ๔

ให้เกณฑ์หัดแสงปืนจ่ายปืนคายศิลาให้คู่แห่ ๔๐ ยอก ให้กรมพระกลาโหมจ่ายเสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดง ธงจีน ให้ผีพายให้คู่แห่ ให้พันเงินจ่ายพระราชยานให้สี่ตำรวจองค์ ๑ ให้คลังพิมานอากาศจ่ายพรมน้อยให้สี่ตำรวจปูพระราชยานผืน ๑

และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งจัดแจงการมาเตรียมแห่พระราชศาสน์ให้พร้อม ให้เร่งแห่พระราชศาสน์ลงเรือ แต่ณวันจันทร์เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเช้า ให้ทันเซอร์ยอนเบาริ่งล่องจากกรุงเทพ ฯ

อนึ่งซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่า ให้เกณฑ์เรือแห่พระราชศาสน์ลงไปส่งเซอร์ยอนเบาริ่งณเมืองสมุทรปราการ ณวันเดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำนั้น เลื่อนไปณวันเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ ยี่เภาะสัปตศกเพลาเช้า ๑ โมง ให้เจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ฟังเอาหมายรับสั่งฉบับนี้เป็นแน่ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๘

จะเสด็จลงประทับตำหนักน้ำให้แขกเมืองทูลลา

ด้วยเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำเพลาเช้าโมงหนึ่ง จะเสด็จออกขนพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ส่ง

พระราชศาสน์บนเกย แล้วจะเสด็จไปยนพระตำหนักน้ำทอดพระเนตร กระบวนแห่ โปรดเกล้า ฯ สั่งให้เจ้าพนักงานแวะเรือเซอร์ยอนเบาริง เข้าที่แพลอย แล้วให้เจ้าพนักงานพาเซอร์ยอนเบาริงเข้าเฝ้าที่พระตำหนักน้ำ จะพระราชทานของให้เซอร์ยอนเบาริงนั้น ให้มหาดเล็กรับของต่อท่านข้างในที่จะพระราชทานเซอร์ยอนเบาริง ลงไปเตรียมที่พระตำหนักน้ำ แต่เพลาเช้าโมงหนึ่งให้พร้อม

อนึ่งโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า การที่จะแห่พระราชศาสน์ ณวันพฤหัสบดีเดือน ๖ ขึ้น ๗ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่งนั้น ให้เจ้าพนักงานผู้ที่ต้องเกณฑ์ทุก ๆ พนักงานตระเตรียมไว้ให้พร้อมแต่เพลาย่ำรุ่งอย่าให้ขาดได้ ถ้าเจ้าพนักงานจะขัดข้องสงสัยด้วยการงานสิ่งใด ห้ามมิให้กราบทูลฉลอง โปรดเกล้า ฯ ให้ไปทูลถามพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธิรานุภาพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ทั้งสามพระองค์นั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกเจ้าพนักงานซึ่งสั่งมาทั้งนี้ให้รู้จงทั่ว อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๕
ว่าด้วยเรื่องอนุญาตให้อเมริกันไปมานอกด่านทางได้

ด้วยเจ้าพระยาผู้ช่วยสำเร็จราชการกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาตำรัสเหนือเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานกรมอาลักษณ์ ตีพิมพ์หนังสือประทับตรา

พระราชลัญจกร ให้มหาดไทยกลาโหมกรมท่า แจกประกาศกำชับการซึ่งอยู่ในที่สุดแขวงพระนครณกรุงเทพ ฯ ห้ามมิให้พวกฝรั่งชาติอเมริกันออกไปเที่ยวนอกด่านความแจ้งอยู่ในหนังสือแต่ก่อนนั้นแล้ว(๑) บัดนี้เข้าแผ่นดินอังกฤษ ให้เซอร์ยอนเยาริงขุนนางผู้ใหญ่เป็นทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาลำดับทางพระราชไมตรีณกรุงเทพ ฯ กับกรุงอังกฤษครั้งนี้พวกฝรั่งชาติอเมริกันได้มาช่วยสอบทานหนังสืออังกฤษกับหนังสือคำสัญญาฝ่ายไทยให้ถูกต้องเป็นอันดีแล้ว จึงโปรดเกล้า ฯ ให้มหาดไทยกลาโหมกรมท่า คืนหนังสือพิมพ์ซึ่งแจกประกาศไว้ทุกด่านนั้นให้เลิกถอนมาเสีย แต่นี้ไปพวกฝรั่งชาติอเมริกันจะเที่ยวไปนอกด่านทางก็ปล่อยให้ไปตามใจเถิด ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเสด็จออกรับแขกเมืองอังกฤษแขกเมืองฝรั่งเศส ที่พระที่นั่งราชฤดี อย่างปกติ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘

ด้วยท่านเจ้าพระยาผู้สำเร็จราชการ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า แขกเมืองอังกฤษฝรั่งเศสจะได้เข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ในพระที่นั่งราชฤดี แต่ณวันจันทร์เดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำเพลาเช้า เสด็จออกแขกเมืองอย่างปกติ

---

(๑) หมายประกาศออกเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๙๗

ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการใน หมู่ยืนรักษาประตู หมู่พายเรือนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานแต่ณวันเดือน ๑๒ แรม ๙ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องมิศคิง กงสุลเมืองมูเตีย เข้าเฝ้า

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษารับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศคิง นายห้างเมืองเซี่ยงไฮ้ ซึ่งเป็นกงสุลเมืองมูเตีย จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายของในพระที่นั่งอมรินทร์วินิจฉัย ณวันเสาร์เดือนอ้ายขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้า ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่ยืนรักษาประตูนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานแต่ณวันเสาร์เดือนอ้ายขน ๖ ค่ำเพลาย่ำรุ่งเช้า จะได้ยืนรักษาประตูให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

อังกฤษนำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีเข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๘

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับฮาริปากส์ ทูตอังกฤษ
ฉบับที่ ๑
เรื่องจัดของไปทักทูตอังกฤษที่เมืองสมุทรปราการ และรับทูตเข้ามากรุงเทพ ฯ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ฮาริปากส์ ทูตอังกฤษ ซึ่งเข้ามาทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี กับเซอร์ยอนเบาริง ณกรุงเทพ ฯ ครั้งก่อนนั้น เอาหนังสือสัญญาออกไปยึดตราเจ้าแผ่นดินอังกฤษเมืองวิลาศเข้ามาเปลี่ยน ยังคันเจ้าแผ่นดินอังกฤษ มีพระราชศาสน์กับของทรงยินดี ให้ฮาริปากส์ทูตขึ้นกำปั่นไฟเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย และเป็นหนังสือสัญญาด้วย กำปั่นไฟฮาริปากส์ทูตเข้ามาถึงทอดอยู่นอกสันดอนแต่ณวันพุธเดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำปีเถาะสัปตศก แล้วโปรดเกล้า ฯ ให้จัดสิ่งของส่งลงไป ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ทักทูตณเมืองสมุทรปราการตามอย่างเคยแต่ก่อนนั้น ให้เจ้าพนักงาน

พระคลังในซ้ายจัดน้ำตาลทรายหนัก ๑๐ หาบน้ำตาลทรายขาวหนัก ๑๐ หาบ ให้เจ้าพนักงานกรมท่าซ้ายจัดใบชาหีบใหญ่หีบหนึ่ง แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดน้ำตาลทรายจัดใบชา ไปส่งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ณเมืองสมุทรปราการ แต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำปีเถาะสัปตศกเพลาเช้า อนึ่งให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติจัดเผือกจัดมันจัดสุกรจัดเป็ดไก่เครื่องกับข้าว ให้เจ้าพนักงานพระแก้วพระคลังสวนจัดมะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทลาย จัดกล้วยสุก ๕๐ เครือ จัดผลไม้ที่มีรสหวานพอสมควรลงไปทักทูตที่กำปั่น เหมือนอย่างเซอร์ยอนเบาริงเข้ามาครั้งก่อน แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ เร่งจัดสิ่งของลงไปส่งพระยามนตรีสุริยวงศ์ณเมืองสมุทรปราการ แต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๘ ค่ำปีเถาะสัปตศก เพลาเช้าให้ทันกำหนด แล้วให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ พนักงานพระแก้วพระคลังสวน จัดมะพร้าวอ่อนผลไม้กับข้าวลงไปส่ง ๕ วันครั้ง ๑ กว่าทูตจะกลับออกไป อนึ่งให้ชาวพิมานอากาศจัดโคมหม้อจัดโคมหวดขนาดใหญ่ จัดห่วงทะเกียงฝาชีแก้วกระบอก จัดโคมตั้งพานแก้ว จัดสำรับ..... ลงไปแขวนไปตั้งที่ที่กรับทูตหน้าวัดประยุรวงศ์.....ณวันขึ้น ๙ ค่ำ..... เกี้ยวลายใส่เสื้อครุยขาวใส่ลำพอกขาว เตรียมแห่เครื่องพระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระ

อนึ่งให้ชาวพระคลังมหาสมบัติ จัดพานทรงพระมหากฐินส่งให้อาลักษณ์ รับพระราชศาสน์สำหรับให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้หลวงราชมนูถือกลอง ชะนะ ๓๐ ให้พันทองเชิญเครื่องสูง ๑๗ ให้สี่ตำรวจหามพระราชยาน ๔ คน ให้ชาวราชยานหามแคร่ ๓๖ คน ให้พันเงินจ่ายพระราชยาน ให้สี่ตำรวจองค์หนึ่งให้พระคลังพิมานอากาศให้จ่ายพรมน้อย ๔ ตำรวจปูพระราชยาน และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งจัดการให้พร้อมจงทุกพนักงาน เร่งมาคอยรับแห่พระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระแต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ขี่เกาะสัปตศกให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒

เรื่องให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ (ชุ่ม) ไปรับราชทูตอังกฤษที่เมืองสมุทรปราการ

โปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ฮาริปากส์ทูตซึ่งเข้ามากับเซอร์จอนเบาริง ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ นั้น เอาหนังสือสัญญาออกไปยื่นถวายเจ้าแผ่นดินเมืองอังกฤษนั้น บัดนี้เจ้าแผ่นดินอังกฤษ มีพระราชศาสน์กับของทรงยินดี ให้ฮาริปากส์ทูตเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย โปรดเกล้า ฯ ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ กับข้าราชการลงไปจัดแจงการรับทูตอยู่ที่เมืองสมุทรปราการ เกณฑ์ให้ทหารขึ้นหัวเมือง มาระดมทำการรักษาประจำหน้าที่เป็นอันมาก กว่าทูตจะกลับไป โปรดเกล้า ฯ ให้กรมนาจัดข้าวสารลงไปพระราชทานฮาริปากส์ทูตที่กำปั่น ข้าวสารขาวนาสวน ๑ เกวียน พระราชทานข้าราชการไทยสำหรับรักษาหน้าที่ทหารเมืองสมุทรปราการ ข้าวสาร

ข้าวนาสวน ๑ เกวียน ข้าวนาเมือง ๔ เกวียน เป็น ๕ เกวียน รวมเป็น ๖ เกวียนนั้น ให้เจ้าพนักงานกรมนาเร่งจัดข้าวนาสวนลงไปส่งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ ณเมืองสมุทรปราการ แต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๐ ค่ำเพลาบ่าย

อนึ่งกำหนดจะได้รับฮาริปากส์กับขุนนางอังกฤษทูตมิชื่อนายไพร์ขึ้นมาพักอยู่ตึกหน้าวัดประยุรวงศาราม ณเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำนั้น เตียงนอนสำหรับทูตตัวนาย ๔ คนได้จัดตั้งไว้เสร็จแล้ว ให้เจ้าพนักงานพระคลังในซ้ายจัดฟูกใหญ่ ไปปูเตียง ๔ ฟูก มิหมอนหนุนศีรษะ หมอนข้างผ้าขาว มิผ้าขาวปูลาดทับนอนด้วย ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษจัดมุ้งแพรโล่สีมิระยายผูกเตียง ๓ หลัง จัดมุ้งผ้ายางผูกเตียงขุนนางอังกฤษ ๖ รวม ๙ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งลงไปจัดเตียงขึ้นมาเย็บฟูกมุ้งให้ได้กับเตียง อย่าให้ฟูกมุ้งเล็กใหญ่กว่าเตียง ตกแต่งให้งามดี และให้เอามุ้งหมอนฟูกลงไปผูก แต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลขไพร่หลวงรองงานสี่ตำรวจมาอยู่เฝ้าที่

ฉบับที่ ๓

เรื่องจัดปืนยิงสลุตรับแขกเมือง

ด้วยเจ้าหมื่นไวยวรนาถ หัวหมื่นมหาดเล็ก รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรศักดาพิศาลใส่เกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดแขกเมืองจะ

เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ จะได้เอาปืนกระสุน ๑๐ นิ้วลงไปยิงสลุตรับแขกเมืองที่ป้อมปิดปัจจนึกนั้น ให้เจ้าภาษีมะพร้าวพระคลังราชการเอาเปลือกมะพร้าวมาส่ง ๕๐๐ ผล ให้เร่งมาส่งที่โรงกองแก้วจินดา จะเอามาทำลูกดอกปืนกระสุน ๑๐ นิ้ว แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำเพลาบ่าย ๓ โมง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

เรื่องจัดการยิงสลุตรับแขกเมืองที่ป้อมปิดปัจจนึก

อนึ่งเพลาบ่าย ๓ โมง นายทิมตำรวจวังมาสั่งว่า ด้วยเจ้าหมื่นไวยวรนาถหัวหมื่นมหาดเล็ก รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรศักดาพิศาล ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดแขกเมืองจะเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ จะได้เอากระสุน ๑๐ นิ้วลงไปยิงสลุตรับแขกเมืองที่ป้อมปิดปัจจนึกนั้น ให้เจ้าภาษีมะพร้าวมาส่ง ๑๐๐ ผล ให้เร่งเอามาส่งที่โรงกองแก้วจินดา จะเอามาทำลูกดอกปืนกระสุน ๑๐ นิ้ว แต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๓ ค่ำ เพลาโมงเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕

เรื่องเกณฑ์เรือและคู่เคียงแห่พระราชศาสน์

อนึ่งเพลาเช้า ๒ โมงเศษ นายตำรวจวังมาสั่งว่า ด้วยแขกเมืองจะขึ้นมาเฝ้า เกณฑ์กระบวนเรือกระบวนบก กับเกณฑ์เป็นคู่เคียงพระราชศาสน์

ฉบับที่ ๖
เรื่องจุดไฟรับแขกเมืองตามช่องสีมา

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิทใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ณวันเดือน ๔ แรม ๖ ค่ำเพลาค่ำ ฮาริปากส์จะเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระยาทที่พระที่นั่งราชฤดี ให้นายประตูพิมานชัยศรีจุดตะเกียงช่องเสมารับแขกเมืองด้วยนั้น ให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังราชการจ่ายน้ำมันมะพร้าวให้ขุนหมื่นนายประตู ๑๐ ทะนาน สำหรับจะได้ตามตะเกียงรับแขกเมืองให้ทันเพลาตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๗
เรื่องจัดการรับราชทูตอังกฤษ ที่นำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีมาส่งที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ให้เตรียมการให้พร้อมทุกหน้าที่

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศฮาริปากส์ทูตอังกฤษซึ่งเข้ามากับเซอร์ยอนเบาริง ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีณกรุงเทพ ฯ ครั้งก่อนนั้น เอาหนังสือสัญญาออกไปยืดตราเจ้าแผ่นดินอังกฤษ ณเมืองลอนดอน เข้ามาส่ง บัดนี้เจ้าแผ่นดินอังกฤษมี

ราชศาสน์กับของทรงยินดี ให้ฮาริปากส์กับขุนนางอังกฤษมีชื่อเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย และเอาหนังสือสัญญาที่ยืดตราแล้ว เข้ามาส่งด้วยฮาริปากส์ ขุนนางอังกฤษขึ้นไฟเข้ามาถึงกรุง ฯ ทอดอยู่หน้าป้อมป้องปืนจามิตร ป้อมยืดปืนนก แต่ณวันเดือน ๔ แรม ๓ ค่ำ แล้ว กำหนดฮาริปากส์ ๑ ขุนนางอังกฤษ ๑๑ คน เป็น ๑๒ คน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ในพระที่นั่งคุสิตมหาปราสาท ณวันจันทร์เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า เสด็จออกรับแขกเมืองอย่างแขกเมืองประเทศใหญ่นั้น ให้มหาดไทยกลาโหมหมายบอกเจ้าพนักงาน และข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระบรมมหาราชวังจงทุกพนักงาน เมื่อวันแขกเมืองเข้าเฝ้านั้น ให้นุ่งสมปักลายใส่เสื้อเข้มขาบชั้นใน ใส่เสื้อครุยขาวชั้นนอก

อนึ่งให้ชาวที่กรมวังแต่งที่รับเสด็จขึ้นพระที่นั่งคุสิตมหาประสาทแห่งหนึ่ง แต่งที่แล้วให้เชิญพระเก้าอี้หุ้มทองคำ และที่จะตั้งพานพระขันหมาก เครื่องราชบริโภค ตั้งคอยแห่งหนึ่ง

อนึ่งให้พระคลังพิมานอากาศเอาพรมใหญ่ที่ใหม่งามดี ไปปูในพระที่นั่งคุสิตมหาปราสาทแห่งหนึ่ง ที่ทิมดายไว้กลองแห่งหนึ่ง แล้วให้จ่ายพรมให้จ่าศาลาปูศาลาลูกขุนฝ่ายขวาที่พักทูตให้เต็ม

อนึ่งให้จ่าศาลายืมพรม ต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ไปปูที่ศาลาลูกขุนฝ่ายขวาแห่งหนึ่ง

อนึ่งให้มหาดเล็กพนักงานทำสวน จัดเครื่องชากาแฟไปคอยกรมท่าจัดเก้าอี้ไปตั้งให้ทูตนั่งที่ศาลาลูกขุนฝ่ายขวาให้พอ

อนึ่งให้เลี้ยงทูตฌศาลาลูกขุนฝ่ายขวาตามเคย

อนึ่งให้หลวงราชมนูจัดกลองชนะทอง ๒๐ เงิน ๒๐ แตง ๑๒๐ เป็น ๑๖๐ จัดจ่าปี่ ๒ จ่ากลอง ๒ เป็น ๔ จัดแตรงอน ๒๐ แตรฝรั่ง ๑๖ เป็น ๓๖ สังข์ ๒ เข้าไปคอยเตรียมประโคมรับเสด็จส่งเสด็จเหมือนอย่างแต่ก่อน แล้วให้รับพุ่มดอกไม้ทองขาว พระคลังมหาสมบัติ เข้าไปคอยชูถวายหน้าพระที่นั่ง

อนึ่งให้ขาวพระคลังมหาสมบัติ เอาพานทอง ๒ ชั้นเข้าไปตั้งไว้ในพระที่นั่ง คอยรับราชศาสน์เจ้าแผ่นดินอังกฤษ ที่ฮาริปากส์ ทูลเกล้า ฯ ถวาย

อนึ่งให้ขาวพระอภิรม จัดเครื่อง ๗ ชั้น ๒ เครื่อง ๕ ชั้น ๑๐ เครื่องชุมสาย ๔ หักทองขวาง เข้าไปตั้งในพระที่นั่ง

อนึ่งให้กรมแสงในกรมแสงต้น จัดพระแสงทวนพระแสงปืนให้กำนัลเชิญเข้าไปในพระที่นั่ง แล้วให้จัดพระแสงหอกพระแสงทวนพระแสงง้าว ส่งให้มหาดเล็กตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งให้ขาวพระมาลาภูษาจัดพระมหาพิชัยมงกุฎ จัดพานพระภูษาและพระกลด เชิญเข้าไปตั้งในพระที่นั่ง

อนึ่งให้พระนรินทรเสนี ให้พระศรีสหเทพ ให้พันพุฒอนุราช พันเทพราช เกณฑ์พระหลวงขุนหมื่น นั่งทิมดายกรมวัง ๑๕๐ นั่งทิมสงฆ์ ๕๐ นั่งลูกขุนซ้าย ๘๐ ขวา ๘๐ เป็น ๑๖๐ นั่งทิมคดหน้าพระมหาปราสาท ๖๐ นั่งทิมดายชั้นใน ๓ ทิม ๓๐๐ รวมเป็น ๗๒๐ คน เกณฑ์ให้ยืน ๒ ฟากถนนนอกประตูพิมานชัยศรี

ถือเครื่องอาวุธต่าง ๆ ถือดาบ ๒ มือ ๒๒๐ ถือดาบเขน ๑๒๐ ถือดาบดั้ง ๑๒๐ ถือง้าว ๑๒๐ ถือตรี ๑๒๐ ถือกระบอง ๑๒๐ ถือทวนทอง ๑๒๐ ถือธนูหางไก่ ๑๒๐ ถือหอกคู่ ๑๒๐ ถือเสโล ๑๒๐ ถือขวานจีน ๑๒๐ ถือยืนหลังม้า ๑๒๐ ถือดาบซะเลย ๑๒๐ ถือดาบโล่ ๑๒๐ ถือกะเรียง ๑๒๐ รักษาพระองค์ถือยืนทองปลาย ๑๐๐ ถือยืนปลายหอกรักษาประตู ๑๐๐ เกณฑ์หัดพันทนายถือยืนรางแดง ๒๐๐ เกณฑ์หัดอย่างยุโรป ๒๐๐ ถือกระบองกลึง ถือแส้หวายแส้หางม้า ถือกรรชิงเกล็ด ถือโต๊ะกล้วยโต๊ะอ้อย

อนึ่งให้ชาวพระคลังวิเศษจ่ายผ้าขาวให้สิ่งตำรวจ ทำเพดานปะรำพระยาช้างพระยาม้า

อนึ่งให้หลวงมนเทียรกรมแสงสรรพายุธ จัดเครื่องทองกุดั่นถมปั้มลูกพลูสำหรับพระที่นั่ง ประดับช้างพระที่นั่งให้งามดี

อนึ่งให้กรมม้าจัดเครื่องม้าพระที่นั่งผูกม้าพระที่นั่ง ประดับให้งามดี แล้วให้กรมม้ากรมช้างจัดพระยาช้างพระยาม้า มาผูกยืนตามที่แต่งไว้เหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้แสงในซ้ายสรรพายุธให้คลังเสื้อคลังหมวกคลังวิเศษจ่ายเครื่องอาวุธ ๑๔ อย่าง ๆ ละ ๑๒๐ จ่ายเสื้อจ่ายหมวกจ่ายกางเกงจ่ายเกี้ยวลาย ๑๒๐ ให้กับผู้ต้องเกณฑ์ให้ครบจำนวน

อนึ่งให้ขุนปฏิภาณพิจิตรกรมพระอาลักษณ์ ทูลเบิกแขกเมือง เมื่อทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ ครั้งแล้ว ให้อาลักษณ์กรายทูลสิบคำแขกเมืองต่อไป

อนึ่งให้เจ้าพระยาและพระยาฝ่ายทหารพลเรือน เอาพานทอง เอาโตะทองเอาถาดทอง เครื่องยศสิ่งของ ซึ่งได้รับพระราชทาน เข้าไปตั้งกินในที่เฝ้าตามตำแหน่งของทุกคน

อนึ่งให้ชาวพระคลังมหาสมบัติ เอาเจียดทองเจียดถมเข้าไปตั้งให้ขุนนางตามตำแหน่ง แล้วให้เอากระโถน เอาขันน้ำ ถมตัวทอง เข้าไปตั้งให้แขกเมืองในที่เฝ้า ๒ สำรับ

อนึ่งให้ขุนนางจีนแขกฝรั่งพะม่าทะวายมอญลาว แต่งตัวตามเพศของตัว ให้เข้ามาพร้อมกันในที่เฝ้า

อนึ่งให้ชาวพระคลังวิเศษ คอยรับเครื่องราชยรรณาการเข้าไปตั้งทูลเกล้า ฯ ถวายตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งเมื่อเสด็จออก ให้ข้าราชการกรายถวายบังคม ให้มหาดเล็กถือกรับสัญญา แล้วให้ตัวสี่ชาววังชักม่าน ๒ ไข แล้วให้ชาวนาฬิกาประโคมมะโหระทึกขึ้นเมื่อเสด็จออก แล้วให้หลวงราชมนูชูดอกไม้ทองเป็นสัญญา ให้ห้ามประโคมแตรสังข์กลองชะนะเมื่อเสด็จออกเสด็จขึ้นทั้งสองครั้ง

อนึ่งให้นายประภาษมนเทียรปลัดวังขวา ให้นายเสถียรรักษาปลัดวังซ้าย ออกไปรับแขกเมือง แล้วให้หลวงราชฤทธานท์ให้หลวงนนทเสนกับล่ามพนักงานนำแขกเมืองเดินเป็นคู่กัน ๆ เข้าประตูพิมานชัยศรี แล้วให้นำแขกเมืองเข้าไปเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้นถึงที่หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทในที่เฝ้าแล้ว ให้กรายถวายบังคม ๓ ครั้ง

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการให้ขุนทานกำนัล ตั้งหมากเวียนให้แขกเมืองรับพระราชทาน แล้วให้ตำรวจหน้าวังคอยห้ามปากเสียงสูงต่ำตัดหน้าฉานตามอย่างแต่ก่อน

อนึ่งถ้าเสด็จขึ้นแล้ว ให้ข้าราชการและแขกเมืองกรายถวายบังคม ให้ชาววังชักม่าน ๒ ไขยี่คเสีย ถ้าแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่ ให้ข้าราชการนั่งสงบอยู่ อย่าให้ลุกเดินไปมาเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแขกเมืองกรายถวายบังคมลาลุกจากที่แล้ว ให้หลวงราชฤทธานนท์ให้หลวงนนทเสน และล่ามพนักงานนำแขกเมืองออกมาพักอยู่ที่ทิมดายชาววังชั้นในก่อน ให้กลองชะนะแตรสังข์ขึ้นแถวคอยประโคมรับเสด็จส่งเสด็จ เหมือนอย่างแต่ก่อน

อนึ่งให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมากและเครื่องราชบริโภค ต่อท่านเจ้าพนักงานข้างใน เชิญไปตั้งที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

อนึ่งให้กรมพระสัสดีขวา หมายบอกเจ้ากรมปลัดกรมให้ทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมสมเด็จพระเดชาดิศร ๑ ทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระพิทักษ์เทเวศร์ ๑ ทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงภูวเนตนรินทรฤทธิ์ ๑ ให้ทูลพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศ ๑ เป็น ๔ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศวัชรินทร์ ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพศิลปปรีชา ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นถาวรวรยศ ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรศักดาพิศาล ๑ ให้ทูลพระเจ้า

น้องยาเธอ กรมหมื่นภูษาลบริรักษ์ ๑ ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ ๑ ให้ทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ๑ เป็น ๙ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ๑ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอมเรนทรยดินทร์ ๑ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ๑ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชสีหวิกรม ๑ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นอุดมรัตนราศรี ๑ ให้ทูลพระราชวงวงศ์เธอ กรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ๑ ให้ทูลพระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย ๑ เป็น ๗ ให้ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศ ๑ ให้ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าชายสุประกิษฐ ๑ เป็น ๒ ให้แต่งพระองค์ทรงผ้าเขียนทองพื้นสี เสื้อทรงอย่างน้อยข้างใน เสื้อทรงครุยกรองสีชั้นนอก แล้วให้เอาพานหมากเสวย เอาพระเต้า เอาข้วนพระโอษฐน้อย เข้าไปตั้งในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เหมือนอย่างเสด็จออกแขกเมืองครั้งก่อน แล้วให้เชิญเสด็จเข้ามาให้พร้อมกันจงทุกพระองค์ แต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า ถ้าเจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้สงสัยสิ่งใดไม่เข้าใจ ให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๘

เรื่องเตรียมเข้าเฝ้า ในเวลารับแขกเมือง

ด้วยพระยาบำเรอภักดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เสด็จพระราชดำเนินออกแขกเมือง

ครั้งนี้ ไม่เหมือนกับทุก ๆ ครั้ง กำหนดแขกเมืองจะเชิญพระราชศาสน์มาจากกำปั่นเพลาย่ำเที่ยง แล้วจะไปพักศาลาลูกขุน ตรงขึ้นเฝ้าทูลละออง ฯ ทีเดียว เพลาย่ำเที่ยงให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย เข้าไปเตรียมเฝ้าตามตำแหน่ง ที่ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พอปืนยิงสลุดขึ้น พระยาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จออกทีเดียว อย่าต้องทรงรอคอยท่าเหมือนอย่างออกขุนนางทุก ๆ ครั้งนั้น ให้มหาดไทยให้กลาโหม ให้สัสดี หมายบอกให้รู้ทั่วกันแต่ในเพลาย่ายเย็นวันนี้ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๙
เรื่องให้จัดของส่งเรือพระที่นั่งลำที่ไปส่งแขกเมืองอังกฤษ

ด้วยเจ้าหมื่นไวยวรนาถ หัวหมื่นมหาดเล็ก รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้แต่งเรือพระที่นั่งสยามอรสุมพล ออกไปส่งมิศซาริปากส์ แขกเมือง ที่ปากอ่าวนั้น ให้เจ้าพนักงานคลังราชการ เอาฟืนไม้ตะบูนรอนใหญ่ ๒๕๐๐ ต้น น้ำมันมะพร้าว ๑๐๐ ทะนาน ได้เหนือ ๒๐ มัด ไปส่งที่เรือพระที่นั่งสยามอรสุมพล แต่ณวันเดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะ สัปตศก อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๐
เรื่องเตรียมเข้าเฝ้าในเวลารับแขกเมือง

(ฉบับตอนต้นขาดหาย) .....

พระหลวงชุนฝ่ายทหาร ๒๐๐ คนยืนนั่งที่ไหนให้ไปดูแผนที่ ๆ วังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ให้แม่นอย่าให้เคลื่อนคลาดไปได้ ให้เร่งเตรียมเข้ามาเฝ้ามารักษาที่พระมหาปราสาทแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลาเช้าตามกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๑
เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า เกณฑ์ข้าราชการเฝ้าตามที่กำหนดให้

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศซาริปากส์ทูตอังกฤษถือราชศาสน์เข้าแผ่นดินเมืองพลันดอน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท กำหนดณวันจันทร์ เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ปีเถาะสัปตศกนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายเกณฑ์ขางวาง, หัวหมื่น, ข่า, นายเวร, หุ้มแพร, มหาดเล็ก พระแสงนั่งรายดินตอง ๑๒ วง ถืออาวุธสั้น ๒๐๐ ชาววังตัวสี่ ข้างละ ๔ คน กำนัลเชิญพระแสงยืน ๔๐ คน พระแสงทวน ๔๐ คน

เกณฑ์ทางวาง เจ้ากรม ปลัดกรม นายเวร หัวหมื่น ตำรวจ นั่งตลอดแล้ว เกณฑ์หัวหมื่นตำรวจในซ้าย ขวา ถือกระบี่ ๔๐ คน ถือหอก ๔๐ คน เกณฑ์ตำรวจนั่งถือดาบกลด ๖๐ คน ถือขัน ทองปราย ๑๐๐ คน รักษาพระองค์ถือหอก ๑๐๐ คน ทั้งนี้จะนุ่งห่ม อย่างไร..... .....

ฉบับที่ ๑๒
เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า ให้จัดการรับให้พร้อม

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการ ใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งหมายสั่งไปแต่ก่อน ว่ามิศซารีปากส์ ๑ ขุนนางอังกฤษ ๑๑ รวม ๑๒ คน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลาเช้า แจ้งอยู่ในหมายรับสั่งครั้งก่อนแล้ว

บัดนี้ขุนนางอังกฤษมากขึ้นอีก ๕ คน รวมกัน ๑๗ คน ให้เพิ่มเรือกันยาขึ้นอีกลำหนึ่ง เพิ่มแคร่อีก ๕ แคร่ รับมิศซารีปากส์ขุนนางอังกฤษให้พอนั้น ให้ราชยานจัดแคร่ตามธรรมเนียมขุนนางไทย ขี่ ๕ แคร่ มีสัปทนคนหามให้พร้อม ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลข ให้ฝีพายบรรจุเรือ ใส่เสื้อแดงหมวกแดง ให้ครบกะทง ลงไปรับทูต ที่กำปั่นไฟมาข้อมข้องขัจจามิตร์ แล้วให้จ่ายเลขให้ราชยานหามแคร่ ๒๐ คน รวมกับหมายเดิมคนหามแคร่ ๘๖ คนให้ครบจำนวน และให้

ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งจัดแจงให้ทันกำหนด แต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๓
เรื่องเกณฑ์เรือแห่ราชศาสน์ รับทูตอังกฤษ

อนึ่งเพลา ๔ โมงเศษ นายแช่มรองพันพรมราช ถือหมายมาสั่งว่า เกณฑ์เรือแห่พระราชศาสน์ รับทูตอังกฤษณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เกณฑ์เรือดั้งกองกลางซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ เกณฑ์เรือเหราอาษาในกรมวังซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ เกณฑ์เรือโตคลังสินค้าซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ เกณฑ์เรืออาษาในกรมท่าซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ รวม ๘ ลำ

ฉบับที่ ๑๔
เรื่องจัดเรือมะโหระทึกนำแห่พระราชศาสน์อังกฤษ

ด้วยนายเสถียรรักษาปลัดวังซ้าย รับสั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดจะได้เชิญพระราชศาสน์อังกฤษเข้ามาทูลเกลา ฯ ถวาย กับฮารีปากส์จะได้มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เจ้าพนักงานจะได้จัดมะโหระทึกจะได้รับพระราชศาสน์ที่ป้อมป้องปัจจามิตร์ ที่ป้อมปิดปัจจนึกยังหามีคนจะหามมะโหระทึกไม่นั้น ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้

หมื่นเทวาทิตย์ เจ้าพนักงานโรงนาฬิกา ๔ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๙ ค่ำ เพลาบ่าย

อนึ่งให้หมื่นเทวาทิตย์ เจ้าพนักงานโรงนาฬิกา รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๔ คนหามมะโหระทึก ให้ทันเพลาตามกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๕
เรื่องเกณฑ์เรือมังกร ๒ ลำ ในการรับราชทูต

อนึ่งเพลาบ่าย ๒ โมงเศษ นายแช่มรองพันพรมราชกิจ หมายมาสั่งเกณฑ์เรือมังกร ล้อมวังซ้าย ๑ ล้อมวังขวา ๑ (รวม) ๒ ลำ ลงไปแห่พระราชศาสน์รับทูตอังกฤษ ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาเช้า

ฉบับที่ ๑๖
เรื่องมีละครหลวง ให้จัดการให้พร้อม

ด้วยพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดจะได้มีละครในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทข้างมุขกระสัน วันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ให้เจ้าพนักงานชาวพระคลังราชการ จัดเสื่อมาปูให้พอเหมาะอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้กรมม้าจัดม้าที่เรียบร้อยที่ละครเคยขี่ มาคอยเตรียมให้ทันเพลา

อนึ่งให้ขุนรัตลูกคู่ละคร มาจัดแจงการที่จะเล่นละครเหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้ จ่ายง จ่ายวด จัดรถละครเตรียมไว้ จะเรียกเมื่อใดให้ได้เมื่อนั้น

อนึ่งให้ขุนหมื่นชาววัง กรมวัง จัดพระยี่ภู่ พระเขนย พระที่ไปแต่งให้ทันเพลา แล้วเชิญพระเก้าอี้ที่ขุนรักษ์ราชฤดีไปตั้งด้วย

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการ จัดได้เสม็ดลำใหญ่ ๒๐๐ ลำมาส่งที่ประตู ๒ ชั้น เพลาย่ายโมงหนึ่ง

อนึ่งให้ ตำรวจหน้า ตำรวจหลัง ทหารใน รักษาพระองค์เก่าใหม่ ทะนายเลือก ขันแดง แสงดัน มาลาภูษา มหาดเล็กเชิญเครื่องชาวที่ ชาววัง คลังวิเศษมหาสมบัติ มาเตรียมเพลาย่ายโมงหนึ่ง จงทุกพนักงานให้ทันเพลา

อนึ่งให้พระแก้วพระคลังสวน นายระวาง จัดหาผลไม้ ดอกไม้เบญจพรรณ เข้ามาส่งให้พลพันให้ทันเพลาแต่งโรงละคร อย่าให้ขาดได้ ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๗
เรื่องราชทูตอังกฤษเข้าเฝ้า

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศฮาริปากส์ ขุนนางอังกฤษจะเข้าเฝ้าที่พระมหาปราสาท ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาค่ำนั้น ให้พระนรินทรเสนี พระศรีสหเทพ พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์สมุหบาญชีแขวนโคมที่ทิมสงฆ์ โคม ๖ เหลี่ยมใหญ่ในประธาน ๖ เหลี่ยมเล็กในเฉลียงตามเคย

อนึ่งให้วังนอกถือตะบองรักษาประตูวิเศษชัยศรี ประตูพิมานชัยศรี คลังราชการปู่เสื่อที่ทิมสงฆ์

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดแคร่ ๕ แคร่รับอังกฤษ เมื่อณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช หามแคร่ ๒๐ คน ให้เร่งรับเลขต่อ ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง แล้วให้ไปเตรียมที่ท่าพระ

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ครบพระราชยาน ๒๐ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการจ่ายน้ำมันมะพร้าวให้รักษาพระองค์ซ้ายขวาให้พอ ให้เร่งจ่ายแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง ให้เจ้าพนักงานทั้งนี้จัดแจงการให้พร้อมทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๘
เรื่องฮาริปากส์กับขุนนางอังกฤษเข้าเฝ้า ให้จัดการรับรอง

มิรับสั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา โปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศฮาริปากส์กับขุนนางอังกฤษจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาค่ำอีก ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการใน หมู่พายเรือ หมู่ขึ้นรักษา หมู่หามแคร่นั้นเกณฑ์ และให้หมู่ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาบ่าย จะได้จ่ายเครื่องแต่งตัวให้ ครั้นเพลาค่ำจะได้รับแขกเมืองตามรับสั่ง ตำรวจในซ้ายยืนรักษาประตูวัดนพิศาล กองพระรามพิชัยทำที่นั่งเก่า ๑๕ ใหม่ ๕ เป็น ๒๐ ตำรวจในซ้ายยืนรักษาประตูพิมานชัยศรีชั้นนอก กองหลวงรามรักษา ๑๕ กองพระราชยานบริรักษ ๕ เป็น ๒๐ ตำรวจในขวายืนรักษาประตูวิเศษชัยศรี กองหลวงอภัยพิทักษ์ ๑๕ กองหลวงแมนพลพ่าย ๕ เป็น ๒๐ ตำรวจในขวายืนรักษาประตูวิเศษชัยศรีชั้นใน กองหลวงรณฤทธิ์ ๖ กองหลวงจตุรงค์โยธา ๖ กองหลวงนิกรไพรสณฑ์ ๖ กองหลวงนนทเสน ๒ เป็น ๒๐ ตำรวจเอกซ้ายขวา สนมซ้ายขวา ยืนรักษาประตูสุนทร กองพระราชวรินทร์ ๔ กองพระอินทรเดช ๔ ในหมู่สนม ๑๒ เป็น ๒๐ ราชยานหามแคร่ กองพระยาสีหราชเดโชชัยทำมณฑป ๕ กองหลวงวิจารณ์ ๑๑ อภิรม ๔ เป็น ๒๐ ฝีพาย พายเรือ ๓ ลำ ฝีพาย ๓๐ ช่างลาง ๑๕ กองหลวงราชโยธาเทพ ๑๑ กอง

ขุนอินทรรักษา ๑๑ กองหลวงอภัยเสนา ๑๑ กองพระยาสีหราช เดโชชัยทำมณฑป ๖ เป็น ๘๔

ฉบับที่ ๑๙
เรื่องจ่ายน้ำมันตามตะเกียงรับราชทูตอังกฤษในเวลาเข้าเฝ้า

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาสนิทใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ณวันเดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ ชาริปากส์จะเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระยาทที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้น ให้นายประตูพิมานชัยศรี ขุดตะเกียงช่องเสมารับแขกเมืองด้วยนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังราชการ จ่ายน้ำมันมะพร้าวให้ขุนหมื่นนายประตู ๑๐ ทะนาน สำหรับจะได้ตามตะเกียงรับแขกเมืองให้ทันเพลาตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒๐
เรื่องจัดเรือรับทูตอังกฤษเข้าเฝ้า

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศชาริปากส์กับขุนนางอังกฤษจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณวันเดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เพลากลางวัน ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกอง ประจำการในหมู่พายเรือรับแขกเมืองนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่ผู้พาย แต่วันเดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เพลาเช้าให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฝีพายพายเรือ ๓ ลำ กองพันเชือก ๑๐ ช่างลาง ๑๕ ฝีพาย ๓๐ เป็น ๕๕ เลขล้อมพระราชวัง กองพระรามพิชัย ๑๐ กองพระราชยานบริคุต ๕ กองหลวงอภัยพิทักษ์ ๑๐ กองหลวงรามรักษา ๑๐ เป็น ๓๕ รวมเป็น ๙๐ คน หามแคร่ ๘ แคร่ กองพระรามพิชัย ๘ กองหลวงพลวาศัย ลาวพวน ๘ กองหลวงอภัยพิทักษ์ ๘ กองหลวงรามรักษา ๘ นายประตูในหมู่ ๔๐ เป็น ๗๒ ยืนรักษาประตูวิเศษชัยศรี ตำรวจในขวาในหมู่ ๕ กองพระยาเพ็ชรพิชัย ๑๕ เป็น ๒๐ ยืนรักษาประตูรัตนพิศาล ตำรวจในซ้าย นายประตูซ้าย ๕ ขวา ๑๕ เป็น ๒๐ ยืนรักษาประตูพิมานชัยศรี ใช้ตำรวจในซ้ายชั้นนอกในหมู่ ๕ กองหลวงภักดีรณฤทธิ์ ๖ กองหลวงนราภักดี ๕ กองพระรามพิชัยเดชะ ๕ เป็น ๒๐

ฉบับที่ ๒๑
เรื่องมิละครให้แขกเมืองดู

ด้วยนายเสถียรรักษา ปลัดวังซ้าย รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอกรมหลวงเทเวศวัชรินทร์ ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า จะมิละครให้แขกเมืองดูที่ชาลามหาปราสาท ณวันเดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เพลาบ่าย ๑ โมงนั้น ให้ชาวพระคลังราชการ เอาเสื่อมาปูให้พอตามเคย

อนึ่งให้สนมพลเรือนผูกม่านแต่งที่สำหรับข้างใน ให้ทันเพลาตามเคย

อนึ่งให้เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี จัดพิณพาทย์สำรับใหญ่มาเตรียมเล่นละครให้ทันเพลาตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการจ่ายน้ำมันมะพร้าวให้รักษาพระองค์ซ้ายขวา เติมตามตะเกียงให้พอตามเคย

อนึ่งให้ชาวม่านกรมวังเชิญพระที่พระเก้าอี้ไปแต่งตั้งให้ทันเพลาตามเคย

อนึ่งให้พระแก้วพระคลังสวน นายระวางซ้ายขวา จัดหาดอกลำเจียกหรือดอกเตยก็ได้ ดอกหนึ่ง มาส่งต่อผู้รับสั่ง กับดอกไม้ผลไม้ต่าง ๆ มาส่งให้พลพัน ประดับแต่งต้นไม้ในโรงละครให้ทันเพลา กว่าจะพอตามเคย

อนึ่งให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ จัดเขน ๒๐ คน ที่ไปเล่นที่วัภยวรนิเวศน์ มาเตรียมเล่นละครให้ทันเพลาตามเคย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒๒
เรื่องให้งดจ่ายข้าวสารให้แขกเมืองอังกฤษ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งส่งหมายไปแต่ก่อนว่า มิศฮาริปากส์อังกฤษ ถือราชศาสน์เชอมายิศตริ ควินวิกตอเรีย เข้าแผ่นดินอังกฤษเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย และนำหนังสือสัญญาเข้ามาเปลี่ยน กำหนดมิศฮาริปากส์กับขุนนางอังกฤษไพร่นาย ๙ คน

ขึ้นมาพักณตึกวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ให้กรมนาจ่ายข้าวสารให้มิศฮาริปากส์ไพร่นายรับพระราชทานคนหนึ่งวันละทะนาน ๑๐ วันจ่ายครั้งหนึ่ง ความแจ้งอยู่แล้วนั้น เจ้าพนักงานกรมนาได้เอาข้าวสารไปพระราชทานมิศฮาริปากส์นายไพร่ คิดตั้งแต่ณวันเดือน ๔ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีเถาะสัปตศก มาจนถึงวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก ได้เดือนหนึ่ง ส่ง ๓ ครั้งเป็นข้าวสาร ๑๓ ถัง ๑๐ ทะนาน แล้วบัดนี้มิศฮาริปากส์จวนจะกลับออกไปอยู่แล้ว ข้าวที่ส่งไว้ก็ยังมีอยู่ อย่าให้เอาข้าวสารไปพระราชทานมิศฮาริปากส์อีกเลย ให้งดเสียตั้งแต่ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำไป ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒๓

เรื่องมิศฮาริปากส์เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งราชฤดี ให้จัดการรับรอง

ด้วยพระยาวรวงศ์พิพัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า แขกเมืองมิศฮาริปากส์จะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ที่พระที่นั่งราชฤดีแต่ณวันเดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เพลาบ่าย ให้กัณฑ์ยกเอาเลขนายด้าน นายกอง ประจำการใน หมู่ยืนรักษาประตู หมู่พายเรือ หมู่หามแคร่นั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงาน แต่ณวันเดือน ๕ แรม ๕ ค่ำ เพลาบ่ายให้ทันกำหนดตามรับสั่ง ราชยานหามแคร่ กองหลวงวิจารณ์โกษา ๑๐ กองหลวงอภัยเสนา ๑๐ กองหลวงพลาศัย ๘ เป็น ๒๘

ฝีพาย พายเรือลำ ๑ ฝีพาย ตำรวจในซ้ายยืนรักษาประตูรัตนพิศาล กองหลวงราชโยธาเทพ ๑๐ กองขุนอินทรรักษา ๑๐ กองพระยาสีหราชเดโชชัยทำมณฑป ๑๐ ทำวิหาร ๑๐ เป็น ๒๐ รวมเป็น ๔๐ ตำรวจใหญ่ซ้ายยืนรักษาประตูพิมานชัยศรีชั้นนอก กองพระรามพิชัยทำพระที่นั่งเย็น ๒๐ ตำรวจในขวายืนรักษาประตูวิเศษชัยศรี กองหลวงอภัยพิทักษ์ ๒๐ กองหลวงรามรักษา ๒๐ เป็น ๔๐ ตำรวจใหญ่ขวายืนรักษาประตูพิมานชัยศรีชั้นใน กองพระรามพิชัยทำพระที่นั่งเก๋ง ๑๐ กองพระอินทรเดช ๕ กองพระราชวรินทร์ ๕ เป็น ๑๐ รวมเป็น ๒๐ ตำรวจนอกซ้ายขาว ๔๐ ตำรวจสนมทหารซ้ายขวา ๔๐ ยืนรักษาประตูเทเวศรรักษา ประตูเทวาภิบาล พื้นเชือก ๒๐ กองขุนวิเศษสงคราม ๑๕ กองพระยาสามภพพ่ายทำตำหนัก ๗ ทำวัดมหาธาตุ ๓ เป็น ๑๐ ทำโรงม้าในกองตำรวจในซ้าย ๕ ขวา ๕ เป็น ๑๐ ใหญ่ซ้าย ๕ ขวา ๕ เป็น ๑๐ รวมเป็น ๒๐ ในหมู่ ๑๖ รวมเป็น ๘๑

อเมริกันแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๙

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับ เฮรี่ ทูตอเมริกัน
ฉบับที่ ๑
เรื่องจัดสิ่งของไปทักทูตที่เมืองสมุทรปราการ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดน ผู้ยังครัยแผ่นดินเมืองอเมริกัน แต่งให้ มิศแฮรี่โยเนราลกงสุลเมืองญี่ปุ่นกำปโดปดึงแม่ทัพข้างฝ่ายอินเดีย เป็นทูตขี่เรือจักรไฟ เข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรีณกรุงเทพฯ เรือทอดอยู่นอกสันดอนนั้น โปรดเกล้าฯ ให้จัดข้าวสารปลาหาง น้ำมันพร้าว ออกไปพระราชทานทูตที่เรือนอกสันดอนนั้น ให้เจ้าพนักงานกรมนาจัดข้าวสารนาสวนซ้อมขาว ๒ เกวียน ให้พระคลังมหาสมบัติ จัดปลาหางหนัก ๑๐ หาบ ให้พระคลังราชการ จัดน้ำมันพร้าวหนัก ๕ หาบ ออกไปพระราชทานทูตที่เรือนอกสันดอนตามเคย และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของลงไปส่งให้พระยามหาอัครนิกร พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ณเมืองสมุทรปราการ พระยามหาอัครนิกร พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ จะได้บรรทุกเรือออกไปพระราชทานทูตอเมริกัน กำหนดให้เจ้าพนักงาน

ทั้งนี้ เร่งจัดข้าวสาร ปลาแห้ง น้ำมันพร้าว ลงไปส่งพระยามหาอัครนิกร พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ณเมืองสมุทรปราการ แต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก ให้ทันกำหนดอย่าให้ขาดได้ ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒
เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องราชบรรณาการ

ด้วยเจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าพนักงานจะลงไปรับเครื่องราชบรรณาการที่แขกเมืองอยู่หน้าวัดประยุรวงศ์นั้น ให้นายนิตย์ นายชิต จัดเรือกันยาไม่มีม่านลำหนึ่ง เรือเก๋งกิ้งคือลำหนึ่ง แต่เรือเก๋งกิ้งนั้นให้ไปรับฝรั่งที่หน้าวังกรมหลวงวงศาธิราชสนิท แล้วให้รับเลขต่อพันพุฒพันเทพราชนั้น ให้พันพุฒพันเทพราช จ่ายเลขให้แก่นายนิตย์ นายชิต บรรจุเรือให้พอทั้งสองลำ แล้วให้ถอยเรือไปรับเครื่องบรรณาการฝรั่ง แต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลา ๕ โมงเช้า อย่าให้ขาดได้ ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๓
จัดเรือพายไปรับทูตที่สมุทรปราการ

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดน ผู้ยังครับ

แผ่นดินเมืองอเมริกันแต่งให้มิศแฮริเยเนราลกงสุลเมืองญี่ปุ่น แต่งให้กำมะโดดเปริงแม่ทัพข้างฝ่ายอินเดีย เป็นทูตขี่เรือจักร์ไฟชื่อเซนยะซิงโต เข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรีณกรุงเทพ ฯ เรือทอดอยู่นอกสันดอน กำหนดจะได้รับทูตขึ้นมาอยู่ที่เรือนพัก คลองผดุงกรุงเกษมณกรุงเทพ ฯ ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ เป็นคนนาย ๔๐ คน ไพร่ ๔๐ คน ให้เกณฑ์ยกเอาเลข นายด้าน นายกอง ประจำการในหมู่ พายเรือไปรับแขกเมือง ที่เมืองสมุทรปราการ หมู่รักษารับใช้สรอยแขกเมืองกว่าจะกลับไปนั้น เกณฑ์กองพระยาอนุชิตชาญชัย ๔ กองหลวงพิทักษ์โยธา ๒ กองหลวงนราเรืองเดช ๒ เป็น ๘ ผู้พาย พายเรือรับแขกเมือง ๒ ลำ ผู้พาย ๑๐ ช่างลาง ๒๐ กองหลวงพิพิธเดชะ ๑๖ กองหลวงพิพิธณรงค์ ๕ กองพระอินทรเทพทิม ๖ กองพระพิเรนทรเทพ ๓ เป็น ๖๐ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่ผู้พายนายเวรกรมท่า แต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน มาพักที่ปากคลองผดุง และให้จัดของไว้ให้ทูตให้พร้อม

ให้เกณฑ์ใน พระยรมมหาราชวัง มหาดไทย ๒ กลาโหม ๒ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมนา ๑ กรมท่าซ้าย ๑ กรมท่าขวา ๑

(รวม) ๙ พระคลังมหาสมบัติ ๑ กรมพระสัสดี ๑ ล้อมพระราชวัง ๑ คลังสินค้า ๑ (รวม) ๑๓

ให้เกณฑ์ในพระบวรราชวัง มหาดไทย ๑ กลาโหม ๑ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมพระสัสดี ๑ ล้อมพระบวรราชวัง ๑ คลังมหาสมบัติ ๑ คลังสินค้า ๑ กรมนา ๑ (เป็น) ๙ (รวม) ๒๒ ลำ ให้มีเสื่ออ่อนปู หมอนอิง พรมปู เบาะ ฟูก ผ้าหน้าโขน ผ้าบังแดด มีพนักข้าง พนักหลัง เหมือนอย่างเรือขุนนางขี่ตามเสด็จพระราชทานพระกฐิน ให้มีขุนหมื่นกำกับลำไปด้วยลำละคน ของทุกลำ และให้ผู้ต้อง (เกณฑ์) ทั้งนี้เร่งจัดแจงแต่งให้งดงามดี ลงไปให้ถึงเมืองสมุทรปราการแต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาบ่ายณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่งจะได้รับทูตขึ้นมาที่พักณกรุง ฯ

อนึ่งกำหนดจะได้รับทูตอเมริกันนายไพร่ ๔๐ คน ขึ้นอยู่ที่เรือนพักปากคลองผดุงกรุงเกษมใต้ป้อมป้องปืนจามิตร์ ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศกเพลาเช้านั้น ให้เจ้าพนักงานกรมนาจัดข้าวสารขาวไปให้ทูตนายไพร่รับพระราชทานคนหนึ่งวันละทนาน ๑๐ วันจ่ายครั้ง แล้วให้จ่ายนมโคให้แขกรับพระราชทานวันละ ๖ ทะนาน กว่าแขกเมืองจะกลับ และให้ชาวพระคลังราชการจัดพันแสมกลาง น้ำมันพร้าว ไต้ ไปจ่ายให้แขกให้พอตามสมควร กว่าแขกให้เมืองจะกลับไปและให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของไว้ ทูตขึ้นมาถึงวันใดให้ไปจ่ายให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราชเกณฑ์เลขรองงานสี่ตำรวจ ให้ไปพิทักษ์รักษารับใช้สรอยแขกเมืองเดือนละ ๘ คน กว่าจะกลับไปให้เร่งเอาเลขมาส่งต่อนายเวรกรมท่า แต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก ให้ครบจำนวนตามกำหนดอย่า ให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕

เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดนผู้บังคับแผ่นดินเมืองอเมริกันแต่งให้มิสแฮริเยเนราล กงสุลเมืองญี่ปุ่น กำมะโดดเปริงแม่ทัพข้างฝ่ายอินเดีย เป็นทูตขี่เรือจักรไฟ ชื่อเซนยะโด เข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี เข้ามาณกรุงเทพ ฯ เรือทอดอยู่นอกสันดอน กำหนดจะได้รับทูตขึ้นมาอยู่ที่เรือนพักปากคลองผดุงกรุงเกษม ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เป็นคนนายไพร่ ๔๐ คนนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์เรือลงไปรับทูตณเมืองสมุทรปราการ ให้นายนิตย์ นายชิด จัดเรือกันยายาว ๑๒-๑๓ วา สำหรับทูตขี่ ๒ ลำ ให้มีเสื้อออน พรม หมอนอิง ผูกผ้าหน้าโขน ผูกม่านบังแดด มีพนักข้าง พนักหลังบีดทองให้งดงามดีอย่างเรือขุนนางขี่ แล้วให้รับเลข ต่อพันพุฒ พันเทพราช ให้เบิกเสื้อแดง เบิกหมวกแดง ต่อชาวพระคลังเสื้อ พระคลังหมวก มาบรรจุเรือให้ครบ

กระทง ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้นายนิตย์ นายชิด บรรจุเรือให้พอ

อนึ่งให้เกณฑ์เรือกันยาข้าราชการยาว ๘ วา ยาว ๙ วา ยาว ๑๐ วา เป็นเรือสำหรับพวกขุนนางชาติอเมริกัน ขี่ลงไปรับทูต ที่เมืองสมุทรปราการขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ (ต่อนี้ไปต้นฉบับขาด)

ฉบับที่ ๖

เรื่องจัดเรือรับทูตอเมริกัน

ให้เกณฑ์ในพระบรมมหาราชวัง มหาดไทย ๒ กลาโหม ๒ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมนา ๑ กรมท่าซ้ายขวา ๒ คลังมหาสมบัติ ๑ กรมพระสัสดี ๑ ล้อมพระราชวัง ๑ คลังสินค้า ๑ (รวม) ๑๓

ให้เกณฑ์พระยวรราชวัง มหาดไทย ๑ กลาโหม ๑ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมสัสดี ๑ ล้อมพระยวรราชวัง ๑ คลังมหาสมบัติ ๑ คลังสินค้า ๑ กรมนา ๑ (เป็น) ๙ รวม ๒๒ ลำ ให้มีเสื่ออ่อนปูหมอนอิง พรมปู ผูกผ้าหน้าโขนยังแคด มีพนักข้างหลัง เหมือนอย่างเรือขุนนางขี่ตามเสด็จพระราชทานพระกฐิน ให้มีขุนหมื่นกำกับลำไปด้วยลำละคนจงทุกลำ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งจัดแจงแต่งให้งดงามดี ลงไปให้ถึงเมืองสมุทรปราการแต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๕ ค่ำ

ยี่มะโรงอัฐศกเวลาบ่าย ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำเพลาเช้า ๑ โมง จะได้รับทูตขึ้นมาพักณกรุง ฯ

อนึ่งกำหนดจะได้รับทูตอเมริกันนายไพร่ (รวม) ๔๐ คน ขึ้นอยู่ที่เรือนพักปากคลองผดุงกรุงเกษม ให้ข้อมข้องขัดขวางมิตร์ ณวัน เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำยี่มะโรงอัฐศกเพลาเช้านั้น ให้เจ้าพนักงานกรมนาจัดข้าวสารขาวไปให้ทูต นายไพร่รับพระราชทานคนหนึ่งวันละทะนาน ๑๐ วันจ่ายครั้ง แล้วให้จ่ายนมโคให้แขกเมืองรับพระราชทานวันละ ๖ ทะนาน กว่าแขกเมืองจะกลับ

ให้ชาวพระคลังราชการจัดพืนแสม จัดน้ำมันมะพร้าว ตามสมควร ไปจ่ายให้แก่แขกเมืองให้พอกว่าแขกเมืองจะกลับไป และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของไว้ ทูตขึ้นมาถึงวันใดให้ไปจ่ายให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เลขรองงานสี่ตำรวจ ให้ไปพิทักษ์รักษารับใช้สอยแขกเมืองเดือนละ ๘ คน กว่าจะกลับไป ให้เร่งเอาเลขมาส่งต่อนายเวรกรมท่า แต่ณวัน เดือน ๕ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ยี่มะโรงอัฐศก ให้ครบจำนวนตามกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๗

เรื่องจัดการรับรองและจัดของไปทักทูต

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดนผู้บังคับ

แผ่นดินเมืองอเมริกัน แต่งให้มิสแฮรีเยเนราล กงสุลเมืองญี่ปุ่น แต่งให้กำมะโตดเปริงแม่ทัพฝ่ายอินเดีย เป็นทูตเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี ณกรุงเทพฯ บัดนี้ได้จัดเรือรับทูตขึ้นมาเรือนรับทูตที่ปากคลองผดุงกรุงเกษม แต่ณวันจันทร์ เดือน ๕ แรม ๑ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศกแล้ว ให้เจ้าพนักงานพระคลังในซ้ายจ่ายสี่ผึ่ง ให้นายเวรกรมท่าฟั่นเทียนใช้ที่เรือนรับทูตหนัก ๑๐ ชั่ง จ่ายค้ายดิบให้นายเวรกรมท่าไปทำไส้เทียน ไส้ตะเกียง ใช้ที่เรือนรับทูตหนัก.....

อนึ่งให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติจัด เผือก, มัน, สุกร เป็ดไก่เครื่องกับข้าวพอสมควร ไปทักทูตอเมริกันที่เรือนรับทูตเหมือนอย่างแต่ก่อน กำหนดให้เอาของไปทักแต่ณวัน เดือน ๕ แรม ๓ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก แล้วเว้น ๕ วันไปทักครั้งหนึ่ง กว่าทูตจะกลับไป

อนึ่งให้พระแก้วพระคลังสวนจัดมะพร้าวอ่อน, จัดกล้วย, จัดผลไม้ต่างๆ พอสมควรไปทักตามเคย กำหนดให้ไปทักแต่ณวัน เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก แล้วเว้น ๕ วันไปทักครั้งหนึ่ง กว่าทูตจะกลับไป

อนึ่งซึ่งสั่งไปแต่ก่อนว่า ให้กรมนาเอานมโคไปจ่ายทูตรับพระราชทานวันละ ๖ ทะนาน กว่าทูตจะกลับไป ความแจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้นแล้ว

บัดนี้ขุนนางอเมริกันทูตที่ขึ้นมาอยู่เรือนพัก คน ให้จ่ายนมโควันละ ๖ ทะนานมากนัก ให้ลดลงเสีย ๓ ทะนาน ตั้งแต่ณวัน เดือน ๕

แรม ๒ ค่ำยี่มะโรงอัฐศกไป ให้เจ้าพนักงานกรมท่าเอานมโคไปจ่ายให้แต่วันละ ๓ ทะนาน เสมอจงทุกวันกว่าทูตจะกลับไปตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๘

เรื่องทูตอเมริกันจะเข้าเฝ้า ให้จัดการรับรอง

ด้วยมีรับสั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดนผู้ยังครัยแผ่นดินอเมริกัน แต่งให้มิสแหดิงชุมเมืองญี่ปุ่นแต่งให้กำมะโดดปรง เป็นทูตขี่เรือจักร์ไฟเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี บัดนี้ทูตเมืองอเมริกันขึ้นมาพักอยู่ที่เรือนปากคลองผดุงกรุงเกษม กำหนดจะได้เข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ณวัน เดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกอง ประจำการในหมู่ซ้อมกลองรับส่งเสด็จนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่หลวงราชมนูให้แก่หลวงเพชรฉลูเสนีเจ้าพนักงาน แต่ณวัน เดือน ๕ แรม ๘ ค่ำ เสมอทุกวันไปกว่าแขกเมืองจะเข้าเฝ้าแล้ว อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๙

เรื่องทูตเฝ้าที่พลับพลาท้องสนามหลวง

ด้วยพระยำเรอภักดี รับพระยรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า จะเสด็จทางสถลมารคทรงพั้งพระสงฆ์

สวดพระพุทธมนต์ ปรนนิบัติพระสงฆ์ฉันที่ท้องสนามหลวงณวันเดือน ๖ ขึ้น ๓ ค่ำ บ่าย ขึ้น ๔ ค่ำ เช้าบ่าย ขึ้น ๕ ค่ำ เช้าทูตแขกเมืองจะได้เข้าเฝ้าทูลละอองฯ ที่พลับพลานั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกข้าทูลละอองผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ตำรวจหน้าหลังและทหารในรักษาพระองค์ ทองปลาย ปลายทอง มหาดเล็ก ชาวที่ชาววัง ชาวพระราชยาน กรมเมือง คลังราชการ คลังแสงใน คลังแสงต้น เกณฑ์หัดแสงใน เกณฑ์หัดอย่างยุโรป ทหารอย่างยุโรป ทหารขึ้นหามแล่น ชาวพระมาลาภูษา กรมท่า ตั้งกองจุกช่องล้อมวง คลังมหาสมบัติ คลังในซ้าย คลังในขวา คลังวิเศษ ขึ้นใหญ่ทำตาม คลังสินค้า กรมท่า กรมวัง กรมหมอ สนมพลเรือน ให้รู้จงทั่วหมู่ทั่วกรม เหมือนอย่างรับเสด็จมางานท้องสนามทุกครั้ง แล้วให้รักษาพระองค์ซ้ายขวา เบิกน้ำมันต่อชาวพระคลังราชการตามโคมให้พอ แล้วให้ชาวพระคลังราชการจ่ายน้ำมันมะพร้าวให้รักษาพระองค์ ซ้ายขวา ตามโคมให้พอ ๒ คืน ถ้ารองงานตำรวจจะเบิกน้ำมันมะพร้าว ห้ามมิให้จ่าย

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดแคร่ ๑๒ แคร่ รับเลขต่อพันพุฒพันเทพราชมาหามแคร่ ๔๘ คน ให้ลงไปรับแขกเมืองที่ประตูท่าพระแต่ณวัน เดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้พายบรรจุเรือกันยา ๓ ลำ ราชยานหามแคร่ ๑๒ แคร่ ๔๘ คน ให้เร่งจ่ายให้แต่ณวัน เดือน ๖ ขึ้น ๔ ค่ำให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๑๐

เรื่องทูตอเมริกันเข้าเฝ้าทูลลากลับ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดนผู้ครอบครองยูไนติสเทศ แต่งให้ตันเซรันแฮริศอิสแกวเป็นทูต เชิญอักษรศาสน์แสดงความจำเริญทางพระราชไมตรี แล้วคุมเครื่องราชบรรณาการเข้าทูลเกล้า ฯ ถวาย และทำหนังสือสัญญาใหม่แก้หนังสือสัญญาเก่านั้นทำเสร็จแล้ว บัดนี้ตันเซรันแฮริศอิสแกว จะได้กราบถวายบังคมลากลับออกไปเมืองอเมริกา กำหนดตันเซรันแฮริศอิสแกว กับขุนนางอเมริกัน ๑๑ คน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ กราบถวายบังคมลาณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันเดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศกเพลาเช้า ๑ โมง เสด็จออกครั้งนี้เหมือนอย่างวิศโม กงสุลพุทเกศ เข้าเฝ้าครั้งก่อนนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย นายทหาร พลเรือน ในพระบรมมหาราชวัง ให้นุ่งถมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้อเข้มขาบอัตลัดตามยศศักดิ์ เข้าเฝ้าทุกคน และตำรวจหน้าหลังนุ่งถมปักตามธรรมเนียม คาดราตคด ใส่เสื้อเข้มขาบอัตลัดตามยศศักดิ์ ขัดกระบี่เข้าเฝ้าตามเคย

อนึ่งให้กรมแสงใน กรมแสงต้น จัด.....แสงปืน ๔๐ คน แสงหอก ๔๐ คนใส่เสื้ออย่างน้อย .....ตามเคยเหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งเครื่องราชบริโภค ....

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดการรับรองมิศหินเล กงสุลอังกฤษ ที่จะมาอยู่ประจำกรุงเทพ ฯ ให้จัดการรับให้พร้อมทุกหน้าที่

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กงสุลอังกฤษซึ่งจะเข้ามาตั้งอยู่ณกรุงเทพ ฯ ตามหนังสือสัญญานั้น บัดนี้มิศหินเล กงสุลอังกฤษมากับเรือกลไฟชื่อออกแดรมเข้ามาถึงนอกสันดอนที่ทอด ณวันเดือน ๗ ขึ้น ๒ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก ได้รับมิศหินเลขึ้นมาอาศัยอยู่ที่ตึกรับทูตณกรุงเทพ ฯ แต่ณวันเดือน ๗ ขึ้น ๗ ค่ำแล้ว กำหนดมิศหินเลกงสุลจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันเดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาบ่ายโมงหนึ่ง เสด็จออกครั้นเหมือนอย่างเมื่อครั้งตอนเฟดาริดโฆ กงสุลพุทเกศเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้งก่อนนั้น ให้มหาดไทยกลาโหมหมายบอกข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน นุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้ออย่างน้อยต่างสีเข้าเฝ้าจงทุกคน เสด็จขึ้นแล้วแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่เฝ้า อย่าให้ลุกเดินไปเดินมาเป็นอันขาด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ตามเคย

อนึ่งให้ขุนรักษาราชฤดีเชิญพระเก้าอี้ทององค์ใหญ่ ที่พระยาวรพงศ์พิพัฒน์นำไปตั้งบนพระที่นั่งถม ให้ทันเสด็จตามเคย แล้วให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมากเครื่องราชบริโภค ต่อท่านข้างใน ไปตั้งในพระที่นั่งให้พร้อม

อนึ่งให้ชาวพิมานอากาศเอาพรมใหญ่ ไปปูที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วให้จ่ายพรมให้จ่าศาลา ปูศาลาลูกขุนในฝ่ายขวา ให้แขกเมืองพักให้พอ

อนึ่งให้จ่าศาลายืมพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ยืมเสื่อลวดต่อชาวพระคลังราชการ ไปปูศาลาลูกขุนในฝ่ายขวา ให้แขกเมืองให้พอ

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการจ่ายเสื่อลวด ให้จ่าศาลาปูศาลาลูกขุนที่แขกเมืองพักให้พอ

อนึ่งให้กรมวังจัดที่ไปตั้งในพระที่นั่งให้ทันกำหนด แล้วให้นำแขกเมืองเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ เหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้กรมแสงในซ้ายจัดกำนัลนุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้ออย่างน้อยเชิญพระแสงทวน ๔๐ คน เข้าไปเชิญในพระที่นั่งตามเคยให้พร้อม ให้กรมแสงขึ้นต้นจัดกำนัลนุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้ออย่างน้อยเชิญพระแสงขึ้น ๔๐ คน เข้าไปเชิญในพระที่นั่งตามเคย ให้เกณฑ์หัดแสงในจัดพันทะนายนุ่งกางเกงคาดเกี้ยวลายถือขึ้นรางแดง ล้อมวงที่พระที่นั่งตามเคย ๑๐๐ คน ให้มืนก่ง

ศิลป์สรจัดทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรปนุ่งห่มตามเคย ยืนตามที่ ๑๐๐ คน

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการขุนธารกำนัล รับพานหมากพานบุหรี่ ต่อวิเศษหมากพลูไปตั้งให้แขกเมืองรับพระราชทาน พานในที่เฝ้า พานถมเครื่องทอง ๑ พานในที่ศาลา พานถมเครื่องทอง ๑

อนึ่งให้ชาวที่ใหญ่คอยเตรียมประโคมมะโหระทึก เมื่อเสด็จออกครั้งหนึ่ง เมื่อเสด็จขึ้นครั้งหนึ่ง ให้พร้อมตามเคย

อนึ่งให้มหาดเล็ก จัดกาแฟ จัดน้ำร้อน เลี้ยงแขกเมืองที่ศาลาลูกขุนให้พอตามเคย

อนึ่งให้พระหลวงและล่ามพนักงานกรมท่า จัดโต๊ะเก้าอี้ให้แขกเมืองนั่งที่ศาลาลูกขุนให้พอ ให้นำแขกเมืองขึ้นประตูท่าพระ แล้วนำเข้าเฝ้าตามเคย

อนึ่งให้กรมสัสดีหมายบอกเจ้ากรมปลัดกรม ให้ทูลกรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ ๑ ให้ทูลกรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ๑ ทูลกรมหลวงมหิศวรินทร์ ๑ ทูลกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ๑ ทูลกรมขุนสรรพศิลป์ปรีชา ๑ ทูลกรมหมื่นวรศักดาพิศาล ๑ ทูลกรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ ๑ ทูลกรมหมื่นถาวรวรยศ ๑ ทูลกรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ ๑ ทูลกรมหมื่นอลงกฎกิจปรีชา ๑ ทูลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ๑ เป็น ๑๑ ให้ทูลกรมหมื่นเชษฐาธิเบนทร์ ๑ ทูลกรมหมื่นอมเรนทรบดินทร์ ๑ ทูลกรมหมื่น

ราชสีหวิกรม ๑ ทูลกรมหมื่นอดุลยลักษณสมบัติ ๑ ทูลกรมหมื่นอุดมรัตนราศรี ๑ ทูลกรมหมื่นภูบดีราชหฤทัย ๑ เป็น ๖ ให้ทูลกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาศ ๑ ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุประดิษฐ์ ๑ เป็น ๒ รวมเป็น ๑๘ พระองค์ ให้แต่งพระองค์ผ้าทรงตามธรรมเนียม เสื้อทรงอย่างน้อยสีขาว ให้เชิญเสด็จเข้าไปเฝ้าให้พร้อมกัน แต่ณวันศุกร์ เดือน ๗ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เพลาบ่ายโมงหนึ่ง

อนึ่งให้พระนรินทรเสนี ให้พระศรีสหเทพ ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์หัวหมื่นนายตำรวจในซ้ายขวา เกณฑ์หัวหมื่นนายตำรวจใหญ่ซ้ายขวา รักษาพระทวารเทวาภิบาล กรมละ ๕ คน เกณฑ์หัวหมื่นนายตำรวจนอกซ้ายขวา รักษาพระทวารเทเวศร์ เกณฑ์หัวหมื่นนายตำรวจสนมซ้ายขวา รักษากรมละ ๕ คน แล้วให้เกณฑ์ไพร่พันทะนาย ๘ ตำรวจนุ่งกางเกงถือพลอง รักษาประตูวิเศษชัยศรี ๒๐ รักษาประตูรัตนพิศาล ๒๐ รักษาประตูพิมานชัยศรีชั้นใน ๒๐ รักษาประตูพิมานชัยศรีชั้นนอก ๒๐ เป็น ๘๐ คน ให้เข้าไปยืนตามที่ และให้หมู่ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เร่งจัดแจงการให้พร้อมทันกำหนดจงทุกพนักงาน สิ่งใดสงสัยไม่แจ้งให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพระยามหามาลา ตามรับสั่ง

ฝรั่งเศสแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๓๕๕

จดหมายเหตุเรื่องต้อนรับมองติคนีราชทูตฝรั่งเศส

มองติ้ง ทูตฝรั่งเศสเข้ามาทำหนังสือสัญญากับกรุงเทพ ฯ มากำปั่นไฟ ๒ ลำ กำปั่นรบ ๑ ลำ เป็น ๓ ลำ ถึงสันดอน ณวันอาทิตย์ เดือน ๘ ขึ้น ๔ ค่ำ กำปั่นไฟลำ ๑ ณวันเดือน ๘ ขึ้น ๗ ค่ำ เข้ามาถึงอีก กำปั่นไฟ ๑ กำปั่นรบ ๑ เป็น ๒

ครั้นณวันเดือน ๘ ขึ้น ๑๐ ค่ำ กำปั่นไฟลำเล็กเข้ามาทอดหน้าด่านเมืองสมุทรปราการลำ ๑ แต่กำปั่นไฟกำปั่นรบลำใหญ่ไม่ได้เข้ามาในกรุงเทพ ฯ กำปั่นไฟทูตขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ ทอดที่ปากคลองผดุงกรุงเกษมณวันเดือน ๘ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเที่ยง ครั้นณวันเดือน ๘ ขึ้น ๑๓ ค่ำ กำปั่นไฟใช้จักร์ขึ้นมาทอดหน้าวงสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ เพลาค่ำขึ้นอยู่วงสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ครั้นณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ ทูตเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง ครั้นณวันเดือน ๘ แรม ๑๒ ค่ำ เข้าเฝ้าในพระบวรราชวัง ออกใหญ่ ณวันพุธเดือน ๘ แรม ๑๓ ค่ำ ทูตขึ้นไปประชุมปรึกษาทำหนังสือสัญญาที่วังกรมหลวงวงศาครั้งหนึ่ง เป็นวันแรกประชุม ยังไม่ตกลงกัน แล้วนัดกันขึ้นไปประชุมปรึกษาเสมอ

ทุกวันมา จนถึงวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๓ ค่ำ ๑๖ วันจึงสำเร็จ ครั้นวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาเที่ยง มองติงให้ทหารที่กำปั่นไฟยิงขึ้น คำนับวันเกิดเอมเปรอเข้าแผ่นดินเมืองฝรั่งเศส ๒๑ นัด

ครั้นเพลาบ่าย ๓ โมงเศษ ฝ่ายกรุง ฯ สมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกลาโหม ๑ เจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ๑ เจ้าพระยายมราช ๑ เป็น ๔

ทูต มองติงราชทูต ๑ กำมะโดดโตเลีย ๑ ขุนนางฝรั่งเศส ๑ เป็น ๓ เสมียน ๒ เป็น ๕ ยาดหลวงลุยลาย ขึ้นไปประชุมพร้อมกันที่วังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ลงชื่อบัตราหนังสือสัญญา มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี เชิญพระราชลัญจกรพระอุณาโลมอำมรงค์ออกมาบัตราหนังสือสัญญา ด้วยหนังสือสัญญาครั้งนี้ ทำเป็นอักษรไทย ๓ ฉบับ อักษรฝรั่งเศสฉบับหนึ่ง ความต้องกันกับอักษรไทย กับอักษรฝรั่งเศส ทำให้ไว้คนละฉบับ ไม่ได้เย็บติดกันเหมือนหนังสือสัญญาอังกฤษอเมริกัน ครั้นจัดแจงเย็บทำเสร็จแล้ว มองติงทูตลงชื่อในหนังสือสัญญาอักษรไทย อักษรฝรั่งเศสทุกใบกระดาษ แล้วประทับพระราชลัญจกรพระอุณาโลมในหนังสือสัญญาอักษรไทย อักษรฝรั่งด้วยทุกใบกระดาษ เว้นแต่ใบประกาศที่บัตราท่านทั้งห้านั้น หาได้บัตราพระราชลัญจกรพระอุณาโลมไม่ ลงชื่อบัตราหน้าห้องพระโรง พระนามกรมหลวงวงศาธิราชสนิท บัต

ตราพระนารายน์ทรงนาค ๑ ลงนามสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ยืดตราพระจันทรมณฑล ๑ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่สมุหพระกลาโหม ยืดตราพระคชสีห์ ๑ เจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ยืดตราบัวแก้ว ๑ เจ้าพระยายมราช ยืดตรายมฑิสังห์ ๑ เป็น ๔ รวม ๕

ลงชื่อมองติ้งทูต ยืดตราครั่งดวง ๑ ลงนาม ชื่อ ยืดตรา ดังนี้ ที่หมายสัญญา ๒๔ ข้อแห่งหนึ่ง ที่ท้ายกฎหมาย ๔ ข้อแห่งหนึ่ง ท้ายที่กับสินค้าแห่งหนึ่ง เหมือนกันทั้งอักษรไทย ฝรั่ง ครั้นลงชื่อยืดตราหนังสือสัญญาแล้ว ฝ่ายไทยยิงปืนที่ป้อมวิชัยประสิทธิสุทธิ ๒๑ นัด ฝ่ายทูตฝรั่งเศสยิงปืนที่กำปั่นไฟสลุด ๒๑ นัดเหมือนกัน จนค่ำจึงแล้ว หนังสือสัญญานั้นมองติ้งทูตเอาไปเมืองฝรั่งเศส อักษรไทย ๒ อักษรฝรั่งเศส ๒ (รวม) ๔ ฉบับ เอาไว้ที่กรุง ฯ อักษรไทยหนึ่ง อักษรฝรั่งหนึ่ง (รวม) ๒ ฉบับ แล้วมองติ้งเชิญพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท กับสมเด็จเจ้าพระยาองค์น้อย ฯ พณ ฯ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ ฯ พณ ฯ กรมท่า ฯ พณ ฯ กรมเมือง ลงมากินโต๊ะที่พักทูตด้วย

วันเสาร์เดือน ๙ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ยืมโรงนักษัตรอัฐศก ฯ พณ ฯ ผู้สำเร็จราชการกรมท่า ให้หมื่นวิเศษอักษรนายเวรกรมท่า เอาหนังสือสัญญาทูตฝรั่งส่งไว้ณหอพระมาลาภูษา อักษรไทยฉบับหนึ่ง อักษรฝรั่งเศสฉบับหนึ่ง ๒ ฉบับ ขุนพินิจภูษา นายเวรรับเวรสมบัติ

หมายรับสั่ง

เรื่องต้อนรับราชทูตฝรั่งเศส

ฉบับที่ ๑

เรื่องเตรียมการเสด็จออกรับมองติคนี ราชทูต

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่า ลูอิศณโปเลซิงเจ้าแผ่นดินผู้ครอบครองเมืองฝรั่งเศส แต่งให้มองติงีเป็นราชทูตคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้าฯถวาย กำหนดแขกเมืองจะได้เข้าเฝ้าทูลละอองฯ ณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาเช้าช้างต้นช้างพิเศษ จะได้ยืนประรำรับแขกเมืองนั้น ให้พันพุฒพันเทพราชจ่ายเลขให้กับกรมช้างถือแส้หวาย ๑๒ ถือแส้หางม้า ๖ รวม ๑๘ ถือกระบองกลึง ๒๔ รวม ๔๒ จ่ายให้กับอภิรมถือกรรชิงเกล็ด ๑๐ ให้กับราชมันถือเครื่องยศ ถือกลัวย ๕ ถืออ้อย ๕ ถือหญ้า ๕ ถือหม้อน้ำ ๕ รวม ๒๐ รวม ๗๒ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันเดือน ๘ แรม ๖ ค่ำ เพลาบ่าย ให้ทันกำหนด จะให้เอาไปถือเครื่องแห่ช้างมาคอยรับแขกเมือง ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งให้กรมช้างจัดช้างต้น ช้างพิเศษไปผูกเกยยืนประรำ แล้วให้จัดช้างดั้ง ช้างขี่ ไปยืนที่ริมศาลาลูกขุนในฝ่ายขวา แล้วให้เบิกเครื่องช้างสำหรับผูกช้างต้น ช้างพิเศษ ช้างดั้ง ช้างขี่ ภู่ตาข่าย

มาปกหลังให้พร้อม กับแส้หวาย ๑๒ แส้หางม้า ๖ รวม ๑๘ กระบองกลึง ๒๔ มงคลแดง ๓๖ ต่อคลังสรรพายุธ แล้วให้รับเลข ต่อพันพุฒ พันเทพราช ๔๒ คน แล้วให้เบิกกางเกงปั่สตูเหลือง ริ้วทองรุ้งประกอบด้วยเชิง เบิกเสื้อเสนากุฎเหลืองเกี้ยวลาย หมวก ยันต์เขียนลายทอง ต่อคลังเสื้อ คลังหมวก คลังวิเศษ ให้พอ แล้วให้จัดคนในกรมช้างเป็นจตุลังคยาท ใส่เสื้อ ใส่กางเกง ขัด กระบี่ ๑๒ คน นุ่งห่มคอยเตรียมรับแขกเมือง ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งให้อภิรมจัดกรรชิงเกล็ด ๑๐ คัน ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๑๐ คน นุ่งกางเกง ยกเสื้อมัสรูมาคอยเตรียมแห่ช้าง เข้าไปรับแขกเมืองในพระราชวัง ที่ประตูวิเศษชัยศรี แต่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ราชมันกรมวังรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๒๐ คน ให้เบิกกางเกงริ้วทองรุ้งเกี้ยวลายต่อชาวพระคลังเสื้อหมวก พระคลัง วิเศษ แล้วให้รับโต๊ะเงินใส่กล้วย ๒ อ้อย ๒ หญ้า ๒ รวม ๖ รับโต๊ะทองขาวใส่กล้วย ๓ ใส่อ้อย ๓ ใส่หญ้า ๓ รวม ๙ รวม ทั้งสิ้น ๑๕ ใบ ต่อวิเศษ ให้รับหม้อน้ำเงิน ๒ หม้อน้ำทองขาว ๓ รวม ๕ ใบ ใส่น้ำ ต่อขุนศรีสยุมพร มาคอยเตรียมตามช้างต้น ช้างพิเศษ แห่เข้าไปรับแขกเมืองในพระราชวัง ที่ประตูวิเศษชัยศรี แต่ณวัน เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งให้ขุนศริสยุมพรรับหม้อน้ำเงิน ๒ หม้อน้ำทองขาว ๓ รวม ๕ ใบต่อท่านข้างใน มาใส่น้ำส่งให้ราชมันกรมวัง แต่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งให้คลังแสงสรรพายุธจ่ายเครื่องช้าง แส้หวาย แส้หางม้า กระยองกลึง ให้คลังวิเศษ ให้คลังเสื้อหมวก จ่ายกางเกง เสื้อหมวก ให้คลังวิเศษจ่ายเกี้ยวลายให้แก่ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ แต่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งให้คลังราชการเอาเสื่อลวดไปปูที่โรงพระบรมไกรสรให้เต็ม สำหรับแขกเมืองจะได้ดูพระยาช้าง แต่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้กรมเกณฑ์หัดแสงปืนจัดปืนรางเชียวไว้บนสัประคับช้าง ๆ ละยอก ๗ ช้าง ๗ ยอก ให้จัดขุนหมื่นนั่งบนสัประคับช้าง ๆ ละ ๒ คน ๗ ช้าง ๑๔ คน แล้วให้เบิกเสื้อเสนากุฎน้ำเงิน เบิกเกี้ยวเจียรบาด เบิกหมวกเจียนทอง ต่อคลังเสื้อหมวก คลังวิเศษ มานุ่งห่มคอยเตรียมขึ้นช้างที่ประตูวิเศษชัยศรี แต่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า และให้เจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้มาด้วย เตรียมให้พร้อมทุกพนักงาน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒
ว่าด้วยจัดเรือพายไปรับราชทูตฝรั่งเศส
กับขุนนางรวม ๒๖ คน
ที่บ้านเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี มาส่งท่าพระ

อนึ่งเพลาเช้า ๔ โมงเศษ นายแช่มรองพันพรหมราชมาสั่งว่า ลุอิศณโปเลซิงเจ้าแผ่นดินผู้ครองเมืองฝรั่งเศส แต่งให้มองติงเป็นราชทูตมากับเรือรบลำ ๑ เรือกลไฟ ๒ ลำ คุมเครื่องมงคลราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอเป็นทางพระราชไมตรี เข้ามาพักอยู่ที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ กำหนดมองติงราชทูต ๑ กำมะโดต ๑ ขุนนางฝรั่งเศส ๒๒ รวม ๒๔ สังฆราชยวง บาดหลวงล่าม ๒ รวม ๒๖ คน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ๑ โมงนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกเรือวรสุรวายุภักษ์ อาษาวิเศษซ้ายลำ ๑ รับมองติงทูต กำมะโดต เรือเหราอาษาในกรมวังซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ รวม ๒ ลำ รับขุนนางฝรั่งเศส ให้คาดสีหลังคากุฎ มีเสื่ออ่อน มีหมอนอิง มีพรม มีม่านบังแดด ตบแต่งให้พร้อมงามดีทุกลำ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ไปรับเอาเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช บรรจุพลพายให้ครบกะทง พลพายให้ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง ทุกคน แล้วให้เบิกเสื้อแดงหมวกแดงต่อชาวพระคลังเสื้อ พระคลังหมวก แล้วไปเตรียมพร้อมกัน

ที่บ้านท่านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ๑ โมง ให้ทันกำหนด ขึ้นมาส่งประตูท่าพระ แล้วให้ส่งทูตถึงที่พัก อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๓

ว่าด้วยเกณฑ์กระบวนแห่รับพระรูปเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส แต่ท่าพระเข้าประตูวิเศษชัยศรี

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดมองซิงิ ทูตฝรั่งเศสจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายเครื่องมงคลราชบรรณาการณพระที่นั่งคุสิตมหาปราสาท ณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาเช้านั้น ให้มหาดไทยกลาโหม ให้พันพุฒพันเทพราชเกณฑ์ผู้พายจัดเรือกรายยาว ๙ - ๑๐ วา รับทหารฝรั่งเศส ๔ ลำ รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง มาบรรจุเรือให้ครบกะทงลงไปรับหหารฝรั่งเศส ที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ที่ทูตพัก ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า แล้วให้คอยรับคอยส่งให้ถึงที่พัก อนึ่งให้จัดกระบวนแห่รับรูปเจ้าแผ่นดินเมืองฝรั่งเศสทางบก ที่ประตูท่าพระเข้าประตูวิเศษชัยศรี เกณฑ์ไพร่นุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อเสนากุฎหมวกหนัง ถือยืนรางแดงแห่หน้า ๒๐๐ คน เกณฑ์กรมท่าซ้ายจัดปี่พาทย์จีนสำรับ ๑ นุ่งห่มตามเคย

เกณฑ์ปืนพาทย์สำรับ ๑ กลองแขกสำรับ ๑ ปี่กลองมะลายูสำรับ ๑ ให้นุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง แห่หน้า และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ผู้ใดควรจะไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ก็ให้ไปรับเลข แล้วให้เบิกธง เบิกเสื้อ เบิกกางเกง หมวก ต่อพระคลังธง พระคลังเสื้อ พระคลังหมวก มาเตรียมแห่ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้ครบจำนวน ให้ชาวพระคลังธง พระคลังเสื้อ พระคลังหมวก พระคลังกางเกง จ่ายธงจ่ายเสื้อ จ่ายกางเกง จ่ายหมวก ให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ ถ้าผู้ใดสงสัยไม่เข้าใจ เข้าไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพ้ามหามาลา เสียก่อนตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

ว่าด้วยเกณฑ์เรือรับราชทูตกับขุนนางและทหารฝรั่งเศส ตามแห่พระรูปเจ้าแผ่นดินไปส่งในพระบรมมหาราชวัง มีทหารปืนฝรั่งเศส ๑๐๐ คน เกณฑ์เรือเพิ่มเติมให้พอ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดมองซิงิทูตฝรั่งเศสจะได้เข้าเฝ้าทูลละอองฯ ณวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาเช้า เป็นจำนวนคนมองซิงิราชทูต ๑ ขุนนางฝรั่งเศส ๒๐ คน ล่าม ๒ คน มีทหารปืนฝรั่งเศสตามแห่รูปเจ้าแผ่นดิน

ฝรั่งเศสเข้าไปด้วย ๑๐๐ คน เรือซึ่งเกณฑ์รับทูตบรรทุกทหารไว้แต่ก่อน คิดดูหาพอไม่นั้น ให้หาดไทยกลาโหมเกณฑ์เรือกันยาข้าราชการ ยาว ๘ หรือ ๙ วา เป็นเรือรับทูต เกณฑ์ในพระบรมมหาราชวัง กรมมหาดไทย ๒ กรมกลาโหม ๒ กรมท่าขวา ๑ พระคลังมหาสมบัติ ๑ พระคลังสินค้า ๑ กรมพระสัสดี ๑ กรมล้อมพระราชวัง ๑ รวม ๙ ลำ ให้มีเสื่ออ่อน ให้มีหมอนอิง ให้มีพรมปู มีพนักข้าง พนักหลัง ผ้าม่านยังแดด ผ้าหน้าโขน เบิกเสื่อเบิกหมวก ผ้าแดงต่อพระคลังเสื่อ พระคลังหมวก มายรรจุพลพายให้ครบกะทงจงทุกลำ ให้ลงไปรับทูตที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ณวันเดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่ง ขึ้นท่าพระแล้วให้คอยรับคอยส่งทูตให้ถึงที่พัก

อนึ่งเรือกันยาข้าราชการในกรมวัง ในกรมเมือง ในกรมนา ในกรมท่าซ้าย ซึ่งเกณฑ์รับทูตนั้น ให้เบิกเสื่อ หมวก ผ้าแดง ใส่พลพายด้วยจงทุกลำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕
เรื่องให้พนักงานไปรับเครื่องราชบรรณาการของฝรั่งเศส ที่บ้านสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า นาโปเลออนที่ ๓ เอมเปรอฝรั่งเศส แต่งให้มองติงิเป็นราชทูตคุมเครื่องมงคลราช

บรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอทำหนังสือสัญญาเป็นทาง พระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ เมื่อมองติงิทูตเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ได้เชิญเอารูปเข้าเอมเปรอเข้าทูลเกล้า ฯ ถวายแล้ว แต่เครื่องมงคลราชบรรณาการนอกนั้น ยังหาได้ทรงทอดพระเนตร์ไม่นั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังพิมานอากาศมารับเอา ระย้าแก้วแขวนระย้า ๑ พนักงานคลังแก้วจินดามารับขึ้นไปเรียมทองยอก ๑ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งลงไปรับขึ้นรับระย้าที่นายเวรกรมท่า ณจวนสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ที่ทูตพัก แต่ณวันเดือน ๙ แรม ๔ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาเช้า เข้าไปตั้งทูลเกล้า ฯ ถวาย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๖

เรื่องบุตรภรรยาราชทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้า แล้วไปดูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ให้จัดการรับให้สะอาด

ด้วยพระยาบำเรอภักดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า บุตรภรรยามองติงิทูตฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ในพระบรมมหาราชวัง แล้วจะไปดูวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วจะได้มาในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณวันเดือน ๑๐ แรม ๔ ค่ำ ปีมะโรงอัฐศก เพลาบ่าย ๑ โมงนั้น ให้พระนรินทรเสนี ให้พระศรีสหเทพ ให้พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์จ่ายพันทะนายไทย

รักษาประตูวิเศษชัยศรี ประตูพิมานรัตนพิศาล ประตูศรีสุนทร ประตูเทวาพิทักษ์ ประตูศักดิ์ชัยสิทธิ์ รักษาตามเคย แล้วให้เข้ากรม ปลัดกรม จ่านายเวร นุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้อขาว คอยเตรียมล้อมวงรักษาในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อเสด็จกลับจะเสด็จมาพระมหาปราสาท ให้มาคอยเตรียมรับเสด็จทางประตูข้างฉนวนหน้าท้องพระโรง นำเสด็จมาตามเคย. แล้วให้จีนก่งศิลปศรจัดทหารอย่างยุโรป รักษาประตูพระมหาปราสาท ๗ ประตู ๆ ละ ๘ คน ให้ทันกำหนด แล้วให้รักษาพระองค์ พลองปลายหอก จัดพันทะนายถือพลองปลายหอก นุ่งกางเกงดำ ใส่เสื้อดำ ใส่หมวกดำ กับรักษาพระทวารมุขเด็จ ๒ พระทวารมุขกระสัน ๒ ทวารเทเวศร รักษา ทวารเทวาภิบาล เป็น ๖ พระทวาร ๆ ละ ๘ คน ทั้งนี้อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๗

เรื่องมีละครที่โรงทหารหน้าโรงหล่อ ให้แขกเมืองฝรั่งเศสดู

ด้วยจีนงงขวา รับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทเวศรวัชรินทร์ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดจะมีละครที่โรงทหารหน้าโรงหล่อให้แขกเมืองฝรั่งเศสดู ณวันเดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ เวลาเช้านั้น ให้คลังราชการเอาเสื่อไปปู ให้หลวงมหามนเทียรสารพัตรยุทธ์

ดาดสิ่งทอนู ให้สนมพลเรือนจัดแจงที่ข้างใน ผูกม่าน ให้พระแก้ว พระคลังสวนจัดดอกไม้ ลูกไม้ มาส่งกรมวัง ให้กรมวังซาวห้อง ผูกม่านแต่งที่ตามเคย ทุกพนักงานให้เตรียมไป แต่ณวันเดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ เพลาเช้าทั้งสามวัน แต่พระแก้วพระคลังสวน นายระวางซ้ายขวาจัดเอาดอกไม้ ลูกไม้ มาส่งแต่ณวันเดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ ไปกว่าจะเลิกงานละคร อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดเรือรับพระราชศาสน์กรุงปารีส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเอมเปรอกรุงฝรั่งเศสมีพระราชศาสน์ส่งเข้ามา ให้กงสุลฝรั่งเศสที่อยู่กรุงเทพ ฯ นำเข้าทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ณวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำ ยี่มะเมียยังเป็นนพศกเพลาเช้า แล้วกงสุลฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้วยนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์เรือพระที่นั่งเอกชัยรับพระราชศาสน์ลำ ๑ เกณฑ์อาลักษณ์รักษาพระราชศาสน์ รับพานทอง ๒ ชั้น รับพระราชศาสน์ตั้งเหนือบุษบกเรือพระที่นั่งออกไป เอาต้ายคิบผูกให้มั่นคง ให้ลงไปกับเรือพระที่นั่งเอก

ชัย ๒ คน เรือคั่งเป็นคู่ชัก ๒ ลำ ท่าบี้ ๑ ท่ากลอง ๑ กลองชะนะ ๕ คู่ ลงเรือโต เรือสาง เรือเหรา แตรงอน ๓ คู่ แตรฝรั่ง ๒ คู่ สังข์คู่ ๑ ลงเรือคั่ง เรือเหราล่องลอยสินธุ์ ๑ เรือลินลาสมุทร ๑ (รวม) ๒ เรือโตขมังคลิ่น ๑ เรือโตผันสมุทร ๑ (รวม) ๒ เรือสางกำแหงหาญ ๑ เรือสางชาญชลสินธุ์ ๑ (รวม) ๒ (เป็น) ๖ ลำมีคู่แห่ไปมาคู่ชัก เรือมังกรจำแลง ๑ เรือมังกรแผลงฤทธิ์ ๑ (รวม) ๒ เรือแซง ๒ รวม ๔ ขีพาทลงเรือโต, เรือสาง, เรือเหรา ๔ สำรับ องมังกรใส่เรือโต, เรือสาง, เรือเหรา ลำละ ๒ คน เรือกันข้าราชการลำละคน ทวนลงเรือโต, เรือสาง, เรือเหรา ลำละ ๔ คน มีมะโหระทึกลงเรือคั่ง ๒ สำรับ ชาวพระมาลาพระภูษาเชิญพระกลดลงเรือพระที่นั่งเอกชัยกั้นพระราชศาสน์องค์ ๑ หัวหมื่นพระตำรวจวังลงเรือพระที่นั่งเอกชัยเป็นนักสร้างนุ่งถมปักลายใส่เสื้อกรุยลำพอกขาว ถือธงหักทองขวาง ๒ คน นั่งท้าย คันตอง นุ่งถมปักลาย ใส่เสื้อกรุย ลำกอกขาว ๖ คน เครื่องสูงลงเรือพระที่นั่งเอกชัย หน้า ๓ ท้าย ๒ (รวม) ๕ องค์ ฝีพายจัดเรือกันยายาว ๑๒ – ๑๓ วา สำหรับทูตขี่ลำ ๑ ให้มีเสื้ออ่อนหมอนอิง พรมปู ผูกผ้าหน้าโขน ม่านยังแดด มีพนักข้างหลังอย่างเรือขนนางขี่ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราชมาบรรจุเรือให้ครบกะทงของทุกลำ พลพายให้ใส่เสื้อแดง หมวกแดงของทุกคน แล้วให้เบิกเสื้อกางเกงทั้งหมวก ต่อชาวคลังเสื้อคลังหมวก แล้วให้คลังเตรียมพร้อมกันที่ท่าขุนนางเหนือพระที่นั่งฉลังคพิมาน แต่ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้า ของทุกพนักงานให้ทันกำหนด แล้วลงไปรับกงสุลนั้นและท่านเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดีก่อน

อนึ่งให้เกณฑ์เรือกันยาข้าราชการเป็นเรือกำกับเกณฑ์ ในพระบรมมหาราชวัง กรมมหาดไทย ๒ กรมพระกลาโหม ๒ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมนา ๑ กรมท่าซ้าย ๑ กรมท่าขวา ๑ (รวม) ๙ กรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ กรมพระสัสดี ๑ กรมล้อมพระราชวัง ๑ กรมพระคลังสินค้า ๑ รวม ๑๓ เกณฑ์ในพระบวรราชวัง มหาดไทย ๑ กรมวัง ๑ กรมพระสัสดี ๑ กรมล้อมพระบวรราชวัง ๑ กรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ กรมเมือง ๑ กรมพระกลาโหม ๑ (เป็น) ๗ ลำ ให้บรรทุพลพายให้ครบกะทง ให้มีขุนหมื่นกำกับลำจงทุกลำ ๆ ละคน ให้มีเสื้อย่อน พรม เยาะ หมอนอิง ผูกผ้าหน้าโขนผ้าบังแดด เหมือนอย่างเรือขุนนางขี่ตามเสด็จพระราชทานพระกฐินเมื่อจะไปนั้นให้เบิกของมังกรลำละคันจงทุกลำ ให้เร่งลงไปพร้อมกันกับเรือพระราชศาสน์ให้ทันกำหนด แล้วให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งขัดแจงแต่งเรือ ให้เหมือนกระบวนแห่พระราชศาสน์ครั้งก่อน ให้พร้อมจงทุกพนักงาน ลงไปรับพระราชศาสน์รับกงสุลที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส แต่ณ นันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้าให้ทันกำหนด เมื่อลงไปเรือพระที่นั่งเอกชัยรับเครื่องสูง เรือดั้งรับมะโหระทึกแตรสังข์ เรือลาง เรือโตเรือเหวา รับปี่พาท กลองชะนะ ลงเรือไปด้วยตามเคย แล้วจึงให้ล่องเรือไปแต่เรือพระที่นั่งเอกชัย เรือกันยาทูตขึ้นน เมื่อจะลงไป ให้แวะที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ตรวจตราดูแลก่อนจึงให้ล่องไป แล้วแห่มาขึ้นประตูท่าพระ

อนึ่งให้มหาดไทย ให้กลาโหม พันพุฒ พันเทพราช เกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ทางยกที่ประตูท่าพระ แห่เข้าประตูวิเศษชัยศรี ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเวลาเช้า ให้เกณฑ์ขุนหมื่นเป็นคู่แห่เดินเท้า นุ่งถมยกลายใส่เสื้อครุย ลำพอกขาว แห่หน้า ๖๐ แห่หลัง ๔๐ (รวม) ๑๐๐ คน ให้เกณฑ์ ตำรวจเวร ๘ กรมนุ่งไหมคาดราดคดถือมัดหวายแห่หน้า ๒๐ คน ให้เกณฑ์สี่ตำรวจ สนมตำรวจถือธงมังกร นุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อเสนากุฎ หมวกหนัง แห่หน้า ๖๐ แห่หลัง ๔๐ (รวม) ๑๐๐ คน ให้เกณฑ์สี่ตำรวจรับพระราชยานต่อพันเงินองค์ ๑ ให้ยืมพรมน้อยต่อพระคลังพิมานอากาศผืน ๑ ให้นุ่งกางเกงแดงคาดเกี้ยวลายหามพระราชยาน

ให้เกณฑ์อภิรมนุ่งห่มตามเคย เชิญเครื่องสูงแห่หน้า ๖ แห่หลัง ๔ (รวม) ๑๐ องค์ ให้เกณฑ์พระราชยานจัดแคร่ตามธรรมเนียมอย่างขุนนางไทยชั้น ๑๘ แคร่ ให้มีสัปทนคนหามให้พร้อม

ให้เกณฑ์ชาวมาลาภูษา จัดกำนัลเชิญพระกลดองค์ ๑ ให้เกณฑ์อาลักษณ์รับพานทอง ๒ ชั้นต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ ไปรับพระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระตั้งบนพระราชยาน แล้วให้เดินเคียงพระราชศาสน์ข้างละ ๒ คน ให้เกณฑ์หัดแสงใน นุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อเสนากุฎ ใส่หมวกหนัง ถือขันรางแดง ๔๐ คน ให้เกณฑ์มะโหระทึกนุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง ลงไปแห่พระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระ ๒ สำรับ

ให้ราชยานจัดพระที่นั่งน้อยหามบรรณาการองค์ ๑ จ่าปี่ ๑ จ่ากลอง ๑ กลองชะนะ ๓๐ แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๔ (รวม) ๑๐ สังข์ ๒ คน, นุ่งห่มตามเคย แห่พระราชศาสน์ และให้หมู่ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ผู้ใดควรจะรับเลขก็ให้ไปรับเลข ต่อพันพุฒ พันเทพราช ให้ครบจำนวน เบิกเสื้อ หมวกธง ต่อชาวพระคลังเสื้อ พระคลังหมวก แต่คู่แห่เดินเท้าให้มารับเสื้อครุย ลำพอก ที่วังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้ามหามาลา แล้วให้เร่งลงไปคอยเตรียมแห่พระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระ แต่ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้า ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒพันเทพราชจ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ ทั้งกระบวนยกกระบวนเรือ ให้ครบจำนวนเกณฑ์ทั้งสองกระบวน

อนึ่งให้เกณฑ์ข้าทูลละออง ฯ เป็นคู่เคียงพระราชศาสน์ที่ประตูท่าพระนั้น ให้เกณฑ์กรมท่า หลวงสวัสดิอุดม ๑ หลวงรักษาสมบัติ ๑ (รวม) ๒ เกณฑ์กรมนา หลวงพิพิธสาลี ๑ หลวงศรีทิพโภชน์ ๑ (รวม) ๒ เกณฑ์กรมเมือง หลวงยุติพิจาร ๑ หลวงสุธาพิทักษ์ ๑ (รวม) ๒ เกณฑ์กรมวัง หลวงศรีราชบุตร์ ๑ หลวงวุฒิมามาตย์ ๑ (รวม) ๒ สนมกลาง หลวงภูเบศรสิงหนาท ๑ หลวงอเรนทรชาติ ๑ (รวม) ๒ (เป็น) ๑๐ คน ให้นุ่งถมปักลาย ใส่เสื้อครุย ลำพอกขาว เตรียมเครื่องราชศาสน์ที่ประตูท่าพระ ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดเฉลี่ยงน้อยองค์หนึ่ง ไปคอยรับพระราชศาสน์ณเกยที่ประตูท่าพระให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ชาวพระคลังแสงสรรพาวุธ ไปแต่งเกยที่ประตูท่าพระแต่ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๖ ค่ำเพลาเช้าให้งามดี และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้จัดแจงการให้พร้อม ทั้งกระบวนยกกระบวนเรือ ตามกำหนดที่วันถ้าการสิ่งใดไม่เข้าใจ ก็ให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องเสด็จออกรับกงสุลฝรั่งเศส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มีหมายสั่งไปแต่ก่อนว่า แขกเมืองมะลายูซึ่งคุมดอกไม้ทอง ดอกไม้เงิน เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายนั้น จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ กรายถวายยังคงมลา ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ณวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำปีมะเมีย สัมฤทธิศก ความแจ้งอยู่ในหมายรับสั่งนั้นแล้ว บัดนี้พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส แต่งให้มองซิเออร์กลเตอร์เกอร์ดัสเล็ลโนกงสุล เข้ามาเปลี่ยนกงสุลคนเก่า เข้ามาอยู่ณกรุงเทพ ฯ กำหนดมองซิเออร์กลเตอร์เกอร์ดัสเล็ลโนจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ในวันอาทิตย์เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำเพลาเช้านั้นด้วยพวกหนึ่ง เสด็จออกแขกเมืองเป็น ๒ ครั้งนั้น ให้มหาดไทย ให้กลาโหม ให้กรมสัสดี

หมายยอกเจ้าพนักงานผู้ต้อะเกณฑ์ในการรับสั่งแขกเมือง ให้รู้จงทุกพนักงานให้จัดแจงการเหมือนอย่างกงสุลเผ้าครั้งก่อน

อนึ่งให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนผู้ใหญ่ผู้น้อย ที่มีตำแหน่งเผ้า ให้เอาเสื้อเข้มขายเข้ามาเตรียมไว้ด้วยจงทุกคน ถ้าจะโปรดให้ใส่เสื้อเข้มขายหรือเสื้อแพรสีประการใด จะได้ใส่เข้าเผ้าทันการตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดการรับรองมิศยาเวชาติอังกฤษ
เข้าเผ้าที่พระตำหนักน้ำ

ด้วยพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิศยาเวชาติอังกฤษจะเข้ามาเผ้าทูลละออง ฯ ที่พระตำหนักน้ำ ณวัน เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำเพลาย่ำเที่ยงนั้น ให้ชาวพระคลังราชการเอาเสื่อลวดไปปูที่พระตำหนักน้ำ และที่โรงเรือจะได้พักแขกเมืองให้พอ

อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศ จัดพรมไปปูที่พระตำหนักน้ำให้เต็ม เร่งไปปูให้ทันกำหนด

อนึ่งให้รักษาพระองค์ซ้ายขวา ให้ชาวที่พระบรรทมจัดพระเก้าอี้ไปตั้งรับเสด็จ และเก้าอี้รับแขกเมืองให้พอ แล้วชาวที่ใหญ่จัดเทียนมีเชิงปักมาตั้งรับแขกเมืองด้วย

อนึ่งให้อายาจาม อายาเดโซ จัดเรือมาทอดทุ่นเหนือทุ่นท้ายน้ำตามเคย

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการ ให้ขุนธารกำนัล จัดกระโถนจัดขันน้ำไปตั้ง ให้แขกเมืองรับพระราชทานที่โรงเรือ เหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้นายบำรุงราชยทมาลย์จัดน้ำร้อนน้ำชากาแฟ ไปจัดแจงให้แขกเมืองรับพระราชทานให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้นายนิต นายชิดให้พอเรือ ๓ ลำ จ่ายให้ณวันเดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำเช้าย่ำรุ่ง

อนึ่งให้มาลาภูษาให้ชาวพระราชยานให้ชาววังชาวที่ ให้มหาดเล็กให้แสงในให้แสงตั้น ให้เกณฑ์หัดแสงใน ทหารขึ้นเกณฑ์หัดอย่างยุโรป จุกช่องล้อมวงตั้งกองรายทางยกทางน้ำ ทั้งนี้ให้เตรียมทำตามรับสั่งเสร็จให้มากกว่าปกติสักหน่อย แต่อย่าให้มากนัก จงทุกพนักงานตามรับสั่ง

โปตุเกศแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๑

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับทูตโปตุเกศ
ฉบับที่ ๑
เรื่องให้จัดที่พักปากคลองผดุงรับราชทูตโปตุเกศ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เจ้าเมืองปตุกันแต่งให้พิเรนทร์ขุนนางโปตุเกศ เป็นทูตเข้ามาทำเริญทางพระราชไมตรี

ณกรุงเทพ ฯ พิเรนทร์ทูตมาเรียรยชื่อโมงคิโก มาถึงที่ทอดนอกสันดอนแต่ณวันเดือนยี่แรม ๓ ค่ำแล้ว ทูตเข้ามาครั้งนี้ จะให้ทูตขึ้นพักที่ตึกรับทูตปากคลองผดุงกรุงเกษม กำหนดทูตจะได้ขึ้นมาถึงตึกพักณวันอาทิตย์เดือนยี่แรม ๕ ค่ำนั้น ให้พระคลังพิมานอากาศจัดโคมหวดโคมหม้อลงไปแขวนห้องตึก ถ้วยแก้วกระยอกสำหรับตึกเสื้อผ้า เบิกยืมเลขห้องตะเกียงต่อพระคลังในขวา ไปตึกให้พอ กับถ้วยแก้วให้พอ ตามเคยมาแต่ก่อน

อนึ่งให้พระคลังวิเศษเร่งไปแขวนไปติด ให้จัดมุ้งแพรโล่มีระบายไปผูกเตียง ผ้าขาวกำมะหยี่ปูที่นอนปูโต๊ะกินข้าว สำหรับขุนนางนอน ๑๘ หลัง ให้เร่งลงไปผูกให้พอตามเคย

อนึ่งให้กรมพระนครบาลเบิกยืมตุ่มสามโคก ต่อกรมพระกลาโหมไปตั้งที่ตึกรับทูต ๒๐ ใบ

อนึ่งให้พระคลังราชการจัดเสื่อลวดเสื่ออ่อน ไปปูที่ตึกรับทูตให้พอแล้วให้จ่ายน้ำมันมะพร้าว พื้นแสม ไต้ ให้แขกเมืองใช้สรอยให้พอกว่าจะกลับไป และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ เร่งจัดสิ่งของลงไปตกแต่งตึกรับทูต ที่ปากคลองผดุงกรุงเกษม แต่ณวันเสาร์เดือนยี่แรม ๔ ค่ำ ปีมะเมียสัมฤทธิศก ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พระแก้วพระคลังสวน จัดมะพร้าวอ่อน จัดกล้วยส้มและผลไม้ต่าง ๆ ที่มีรสหวาน สิ่งละมาก ๆ ไปทักทูตที่ตึกรับทูตแต่ณวันจันทร์เดือนยี่แรม ๖ ค่ำครั้งหนึ่งก่อน แล้วเว้น ๔ วันทักครั้งหนึ่ง กว่าทูตจะกลับไป เมื่อจะเอาสิ่งของไปทักทูตนั้นให้บอกจำนวนสิ่งของที่เวรกรมท่าจงทุกครั้ง

อนึ่งให้กรมนาจ่ายข้าวสารนาสวนขาว นมโค ให้ทูตนายไพร่รับพระราชทานข้าวสารวันละถัง นมโควันละ ๓ ทะนาน ให้เร่งไปจ่ายแต่ณวันจันทร์เดือนยี่แรม ๖ ค่ำเพลาเช้าไป เสมอจงทุกวันอย่าให้ขาดจนกว่าทูตจะกลับไป

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขรองงานสี่ตำรวจลงไปรับใช้สรอยทูต ๘ คน กว่าทูตจะกลับไป ให้เร่งเอาเลขลงไปจ่ายให้ขุนอักษรสมบัติ เสมียนตรากรมท่า แต่ณวันอาทิตย์เดือนยี่แรม ๕ ค่ำให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ชาวพระคลังในซ้ายจ่ายสีผึ้ง จ่ายด้ายดิบ ให้หมื่นวิเศษอักษรนายเวรกรมท่าไป สำหรับฟั่นเทียนให้ทูตใช้สรอย สีผึ้งหนัก ๒๐..... ด้ายดิบ ๕ เข็ด ให้เร่งจ่ายแต่ณวันเสาร์เดือนยี่แรม ๔ ค่ำให้ทันกำหนด และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ เร่งเอาเลขสิ่งของ ไปจ่ายที่ตึกรับทูตปากคลองผดุงกรุงเกษม ให้ทันกำหนดจงทุกสิ่ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒

เรื่องจารึกพระราชศาสน์ไปประเทศโปตุคอล ให้พิณพาทย์แตรสังข์ ไปคอยประโคม

ด้วยพระศรีสุนทรโวหาร รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดจะได้จารึกพระสุพรรณบัตร์

แผ่นพระราชศาสน์ที่จะออกไปกรุงโปตุคอล ที่หอพระมนเทียรธรรม ณวันศุกร์เดือน ๓ ขึ้น ๙ ค่ำ

อนึ่งให้ปี่พาทย์แตรสังข์ ไปประโคมเมื่อจารึกพระราชศาสน์ ถ้าเจ้าพนักงานรู้หมายนี้แล้ว ให้เร่งจัดแจงเอาไปตั้งไว้ในหอพระมนเทียรธรรม ณวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่จะได้จารึกพระราชศาสน์นั้น ให้เจ้าพนักงานจัดแจงขายศรีตองสำรับ ๑ ศีร์ษะสุกรศีร์ษะ ๑ พร้อมด้วยแป้งหอมน้ำมันหอม สำหรับจะได้เจิมพระราชศาสน์ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๓
เรื่องแขกเมืองจะมาดูละครที่ริมเขาไกลาศ ให้จัดการรับรองให้ดี

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันจันทร์เดือน ๓ ขึ้น ๕ ค่ำเพลาบ่าย ๑ โมง แขกเมืองจะเข้ามาทูลก่อนที่ริมเขาไกลาศ

อนึ่งให้ราชยานจัดแคร่ ๑๔ แคร่ แล้วรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราชหามแคร่คอยรับคอยส่งแขกเมืองที่ท่าพระ หามเข้ามาในพระบรมมหาราชวัง อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการ ขุนธารกำนัล จัดกระโถนขันน้ำหมากพลูมาตั้งตามกำหนด

อนึ่งให้จ่าศาลายืมพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ไปปูศาลากลาโหมเหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้หัวป่ายิมเก้าอี้ ๑๔ เก้าอี้ ยิมโต๊ะที่ขุนราชฤดี ไปตั้งที่ศาลาลูกขุกในฝ่ายซ้าย อย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช ป่ายเลขให้ผีพายให้เต็มลำเรือ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

เรื่องแขกเมืองเข้าเฝ้าวังหน้าเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ทูลเจ้านายวังหน้า แต่งพระองค์เข้าเฝ้าให้พร้อม

ด้วยนายราชาอัฏนายเวรพระบวรราชวังมาสั่งว่า ด้วยพระราชานุประดิษฐ์ รับพระบวรราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า วิชิโกโรเข้ามาเฝ้าฝ่าละออง ฯ ณวันเดือน ๓ ขึ้น ๑๐ ค่ำเพลาเช้า เสด็จออกณพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เหมือนครั้งเซอร์ยอนเบาริงเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ให้หมายบอกจางวาง บอกเจ้ากรม บอกปลัดกรมสมุหบัญชี กรายทูลพระราชวรวงศ์เธอ ๓ ทูลพระวรวงศ์เธอ ๒ พระองค์เจ้าชั้นหนึ่ง ๒ เป็น ๗ พระองค์ สัมพันธวงศ์เธอ ๕ พระองค์ แต่งพระองค์เริ่มไปเฝ้า

หมายรับสั่ง
เรื่องกงสุลอเมริกันเข้าเฝ้าถวายอักษรศาสน์
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเด็นผู้ครอบครองเมืองอเมริกา มีอักษรศาสน์ส่งเข้ามายังกงสุลอเมริกาให้นำขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดกงสุลอเมริกาจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายอักษรศาสน์ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเสาร์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาเช้า ให้เกณฑ์ยกเวรเลขผู้พายจ่ายการประจำการในหมู่พายเรือหามแคร่ ถือกรวชิง ถือธงมังกร แห่พระราชศาสน์นั้นเกณฑ์ และให้หมู่ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาตัวเลขส่งให้เจ้าพนักงาน แต่ณวันศุกร์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๓ ค่ำเพลาบ่าย จะได้จ่ายเครื่องแต่งตัวให้ รุ่งขึ้นณวันเสาร์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำเพลาเช้า จะได้เข้ากระบวนแห่พระราชศาสน์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ปรูเซี่ยแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับทูตปรูเซีย

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินเมืองปรูเซียมีพระราชศาสน์แต่งให้ทูตเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี ขอทำหนังสือสัญญาให้ลูกค้าไปมาค้าขาย เหมือนอย่างเมืองไทยต่างประเทศ แต่งให้ราชทูตเข้ามาแต่ก่อน ๆ นั้น กำหนดราชทูตเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ในเดือน ๗ ข้างแรมขึ้นอกโทศก ทูตเข้ามาครั้งนี้จะให้พักที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศารามนั้น ให้พระคลังวิเศษจัดมุ้งแพรมีระบายสำหรับผูกเตียงทูต ๔ ให้จัดมุ้งผ้ามีระบายสำหรับผูกเตียงขุนนางที่เข้ามากับทูต ๗ เป็น ๑๑ หลัง ให้เร่งเย็บตามเคยไปผูกเตียงให้ทันกำหนด ให้พระคลังในซ้ายจัดฟูก ๑๑ จัดผ้าขาวปูที่นอน ๑๑ เป็น ๒๒ ผืน ให้จัดหมอนหนุนศีรษะ ๑๑ หมอนข้าง ๒๒ รวมเป็น ๓๓ ใบ ให้เร่งเย็บลงไปปูลาดที่นอนตามเคย ให้พระคลังพิมานอากาศจัดโคมหวดจัดโคมหม้อจัดโคมตั้งจัดฉวยแก้วกระบอก ไปแขวนไปตั้งที่ตึกรับทูตให้พอ ให้กรมพระนครบาล ยืมตุ่มสามโคกต่อกรมพระกลาโหม ไปตั้งที่ตึกรับทูต ๒๐ ใบ ให้พระคลังราชการจัดเสื่ออ่อนเสื่อลวด ไปปูตึก

รับทูตให้พอตามเคย ให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งเอามุ้งหมอนฟูก เอาเสื่ออ่อนเอาตุ่มไปตั้ง เอาโคมไปแขวน ที่ตึกรับทูตหน้าวัดประยุรวงศาราม แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๓ ค่ำ ปีวอกโทศก เมื่อจะเอาของไปตั้งให้บอกบัญชีต่อขุนอักษรสมบัติ เสมียนตรากรมท่า พาทูตกลับไปแล้ว ให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ รับเอาสิ่งของที่ไปตั้งคืนมาตามเคย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฮอลันดาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓

หมายรับสั่ง เรื่องราชทูตฮอลันดาเข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา ให้จัดการให้พร้อม

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า โยนฮอนเกอร์เชียดราชทูต และขุนนางฮอลันดา จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ กราบถวายบังคมลาในพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น ให้ชาวพระราชยานจัดแคร่มีเก้าอี้ ๑ จัดแคร่ไม่มีเก้าอี้ ๖ เป็น ๗ แคร่ ให้รับเลขต่อพันพุฒพันเทพราช นุ่งกางเกงขาวเกี้ยวลายตามเคยหามแคร่ ๒๘ คน ให้ชาวอภิรมจัดสัปทนลงไปกั้นทูตที่ท่าพระ ๗ คัน ให้เร่งส่งไปรับทูต

ที่ท่าพระเข้าประตูเทวาพิทักษ์ พักที่เก๋งขวนกลาง ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาบ่าย ๒ โมง แล้วให้คอยรับคอยส่งตามเคย

อนึ่งให้กรมพระนครบาลจัดคนกวาดถนน ตั้งแต่ท่าพระถึงประตูเทวาพิทักษ์ ให้เร่งกวาดแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ราชยานหามแคร่ให้พอตามเคย ให้เร่งจ่ายแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้คลังพิมานอากาศจัดเจียมจัดพรมที่ดี ให้คลังราชการเอาเสื่อมาปูที่เก๋งขวนกลางให้พอ ให้เลือกเอาเสื่อเอาพรมที่ใหม่งามดีมาปู ให้เร่งปูแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนยี่ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้อภิรมย์มโต๊ะย์มเก้าอี้ต่อนายบำรุง จัดโต๊ะจัดเก้าอี้มาตั้งที่เก๋งขวนกลาง สำหรับทูตพักให้พอตามเคย

อนึ่งให้พระคลังมหาสมบัติจัดเผือกจัดมันต่าง ๆ หนัก ๑๕ ชั่ง

อนึ่งให้พระแก้วพระคลังสวนจัดฟักทอง ๒๐๐ ผล จัดส้มโอ ๔๐๐ ผล จัดสัปรส ๒๐๐ ผล ลงไปทักทูตที่ตึกปากคลองผดุงกรุงเกษม แต่ณวันศุกร์ เดือนยี่ ขึ้น ๙ ค่ำเพลาเช้า ให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์ ส่งเรืออเมริกันนอกสันดอน

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เปรสิเดนผู้ครอบครอง

แผ่นดินอเมริกามิอักษรศาสน์ ส่งเข้ามาให้มิศจันดเลกงสุลอเมริกัน นำทูลเกล้า ฯ ถวายเมื่อณวัน เดือน ๑๐ ขึ้น ๑๔ ค่ำปีมะแมเอกศก ยังหาได้ตอบพระราชศาสน์ออกไปไม่ ครั้งนี้กัปตันยิแอมเปอริน นายเรือรบชื่อยอนอาตามของแผ่นดินอเมริกา ลาดตระเวนไฟท้องทะเล แวะเข้ามาเยี่ยม กงสุลอเมริกาซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ฯ จะขอให้เฝ้าทูลละออง ฯ ด้วย ได้โปรดเกล้า ฯ ให้กัปตันยิแอมเปอริน กับขุนนางนายทหารเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ แต่ณวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๑๔ ค่ำแล้ว ขัดนี้กัปตันจะได้กรายถวายบังคมลากลับออกไป ได้โปรดเกล้า ฯ มีพระราชศาสน์และของทรงยินดี มอบให้กัปตันยิแอมเปอริน นายเรือรบเชิญออกไปแผ่นดินอเมริกาด้วย กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำเพลาเช้า จะได้จัดกระบวนแห่ตั้งแต่หน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ แห่มาทางหน้าป้อมเผด็จดัษกร ลงเรือพระที่นั่งกลไฟที่ท่าพระ ลงไปส่งที่เรือรบนอกสันดอนนั้น ให้พระอรสุมพลาภิบาล เจ้ากรม ให้หลวงชำนาญนาวากล ปลัดกรม จัดเรือพระที่นั่งกลไฟสยามอรสุมพลมาด้วย รับพระราชศาสน์ที่ท่าพระลำหนึ่ง ให้มีโต๊ะเก้าอี้นั่งเก้าอี้ยาวให้พร้อม เมื่อจะลงไป ให้รับอาลักษณ์รับกลองชนะรับแตร รับเครื่องสูงรับของทรงยินดีลงไปด้วย แล้วให้ลงไปรับกัปตันนายเรือรบ ที่บ้านมิศกุเด็นลงเรือไปด้วย ออกไปส่งที่เรือรบยอนอาดำนอกสันดอน ถึงเมืองสมุทรปราการแล้วให้แวะที่รับนายท้ายและพักเลี้ยงกัปตันก่อนจึงให้ออกไป

อนึ่งให้เกณฑ์กระบวนแห่ราชศาสน์ทางบกลงไปส่งท่าพระนั้น ให้เกณฑ์สี่ตำรวจรับพระราชยานกงต่อพันเงินองค์ ๑ ยี่มพรมน้อยต่อคลังพิมานอากาศผืนหนึ่ง ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาใส่ตั้งเก็งไว้มาใส่พระเก้ยวลายตามเคย หามมารับพระราชศาสน์ ที่พระที่นั่งพุทไธศวรรย์ลงไปส่งท่าพระ หลวงขุนหมื่นเป็นทูตแห่เดินเท้า นุ่งสมปักลายใส่เสื้อครุยขาว แห่หน้า ๓๐ คู่ หลัง ๒๐ คู่ เป็น ๕๐ คู่ ไพร่นุ่งกางเกงแดง ใส่ลำพอกใส่เสื้อเสนากุฎใส่หมวกหนัง ถือขันแห่มาหน้า ๒๐ ถือธงมังกรแห่มาหน้า ๒๐ แห่มาหลัง ๑๐ เป็น ๓๐ รวมเป็น ๕๐ คู่ หลวงราชมนูหลวงเพชร์ฉลูเสนี หมื่นสุรินทร์ราชา หมื่นปริดาราช หมื่นเทวาทิตย์ จ่าบ ๑ จ่ากลอง ๑ ตัดกลองชนะ ๑๕ คู่ ตัดแตรงอน ๓ คู่ ตัดแตรฝรั่ง ๒ คู่ ใส่เสื้อยี่สตูนุ่งกางเกงใส่หมวก คอยรับแห่พระราชศาสน์ที่หน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ให้เกณฑ์ชาวอภิรมรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาแต่งตัวตามเคย เชิญเครื่องสูงแห่หน้า ๖ แห่หลัง ๔ เป็น ๑๐ เชิญเครื่องสูงบังสูรย์ ๑ บังแทรก ๖ พัดโบก ๑ ให้เกณฑ์ชาวพระคลังมหาสมบัติส่งพานทอง ๒ ชั้นให้อาลักษณ์ สำหรับรองพระราชศาสน์ ให้เกณฑ์ชาวพระมาลาภูษาเชิญพระกลดกั้นพระราชศาสน์ ให้เกณฑ์อาลักษณ์รับพานทอง ๒ ชั้นต่อชาวพระคลังมหาสมบัติ มาคอยเตรียมรับพระราชศาสน์ แล้วให้เชิญพระราชศาสน์ขึ้นพระราชยาน ให้ขึ้นประคองไปด้วยคน ๑ ตามเคย เกณฑ์หัดแสงขึ้นจ่ายขึ้นคายศิลาให้คู่แห่ ๔๐ ยอก ให้เกณฑ์ชาวพระคลังเสื้อพระคลังหมวกพระคลังธงพระคลังวิเศษ จ่ายเสื้อหมวก

จ่ายกางเกงจ่ายเกี้ยวลาย ให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ หัวหมื่นพระตำรวจนุ่งไหมคาดราตคดถือมัดหวายแห่หน้า ๕ คู่ ให้เกณฑ์พระคลังพิมานอากาศจ่ายยืมพรมมอยให้สี่ตำรวจผืน ๑ ให้พันเงินจ่ายพระราชยานกง ให้สี่ตำรวจองค์ ๑ ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอตามเคย ให้ผีพายจัดเรือกันยายาว ๑๑-๑๒ วา ผูกม่านทอง คอยรับพระราชศาสน์ที่ท่าพระ ลงเรือพระที่นั่งกลไฟ คอยเรือกลไฟเข้าคืนไม่ได้ลำ ๑ ครั้นคู่แห่พร้อมแล้ว ให้กรมพระอาลักษณ์เดินเคียงพระราชศาสน์ข้างละ ๒ คน ถ้าพระราชศาสน์ลงเรือพระที่นั่งกลไฟแล้ว ให้อาลักษณ์ลงเรือพระที่นั่งกลไฟ รักษาพระราชศาสน์ไปด้วย ๒ คน ให้ชาวพระมาลาภูษาลงเรือพระที่นั่งกลไฟ เชิญพระกลดกำมะลอกั้นพระราชศาสน์ ๑ ให้ชาวพระอภิรมลงเรือพระที่นั่งกลไฟถือเครื่อง ๑๐ คน ให้ฆ้อง ๑ ฆ้องกลอง ๑ กลองชะนะ ๕ คู่ แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๕ สังข์ ๑ ลงเรือพระที่นั่งกลไฟโดยพระราชศาสน์ด้วย

อนึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้จัดของทรงยินดี ออกไปจำเริญทางพระราชไมตรีเปรสิเดน ตายเหล็กลายทำที่เมืองสยามตามรูปอย่างญี่ปุ่น มีฝักเงินถมยาดำกาไหล่ทอง และมีเครื่องประกับทองคำเล่ม ๑ พระรูปองค์ ๑ งาช้างใหญ่ ๒ กิ่ง กิ่งหนึ่งหนัก ๕๒ .... กิ่งหนึ่งหนัก ๔๘ .... รวม ๑๐๐ .... ให้เจ้าพนักงานกรมแสงรับดาบเล่ม ๑ ให้เจ้าพนักงานชาวพระมาลาภูษาเชิญพระรูป ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติรับงาช้าง ของทรงยินดีลงเรือพระที่นั่งสยามอรสุมพลที่ท่าพระ พร้อม

ด้วยพระราชศาสน์ ไปมอบให้กัปตันยิแอมเปอริน แต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ให้ทันกำหนด ให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้เร่งจัดแจงการมาเตรียมแห่พระราชศาสน์ ให้พร้อมแต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำเพลาเช้า ให้ทันกำหนดทุกพนักงาน ถ้าสงสัยสิ่งใดไม่แจ้ง ให้ทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องเลื่อนกำหนดแห่พระราชศาสน์ ไปส่งเรืออเมริกัน

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งสั่งมาแต่ก่อนให้เจ้าพนักงานเตรียมการแห่พระราชศาสน์ไปเมืองหลวงอเมริกัน ลงเรือสยามอรสุมพล ไปส่งกำปั่นรบอเมริกันนอกสันดอน ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ..... ประการใดแจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนนั้นแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตำรัสว่า พระราชศาสน์เขียนยังไม่ทัน ขัดนี้ให้เลื่อนไปกำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ณวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๖ ค่ำเป็นแน่ ให้เจ้าพนักงานทั้งปวงเตรียมการแห่พระราชศาสน์ ให้พร้อมจงทุกพนักงานตามหมายรับสั่งแต่ก่อน

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้นายนิต นายชิต ให้พายเรือทั้งสองลำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

โปตุเกศและเยอรมัน นำหนังสือสัญญา ทางพระราชไมตรี เข้ามาเปลี่ยน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔

หมายรับสั่ง

เรื่องกงสุลโปตุเกศและเยอรมัน กับขุนนางรวม ๕ คน เข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา และให้จัดการให้พร้อมทุกหน้าที่

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เมื่อณปีมะเมียสัมฤทธิศก พระเจ้าแผ่นดินโปตุคอล แต่งให้วิชิโกโรผู้สำเร็จราชการเมืองมะเกา เป็นทูตเข้ามาทำหนังสือสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ ประเทศหนึ่ง เปรสิเดนผู้สำเร็จราชการเมืองปลิแมมเมืองซ้ำเบอเมืองลือแยดมสมดัน เรียกว่าประเทศแฮนไสวาติกชาวเยอรมัน แต่งให้ทิโอโดรทิตวิสแคว้เข้ามาทำหนังสือสัญญา เป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ ประเทศหนึ่ง ทิโอโดรทิตวิสแคว้ทำหนังสือสัญญาเสร็จแล้ว นำหนังสือสัญญาถือเอาไว้สำหรับแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ออกไปประทับตราสำหรับแผ่นดินโปตุคอล แผ่นดินไสวาติกยังหาได้เปลี่ยนไม่ ยังคงเจ้าแผ่นดินโปตุคอลเจ้าแผ่นดิน

เปรสิเดนประเทศแฮมไสวาติก ส่งหนังสือสัญญาที่ประทับตราแล้วเข้ามา ให้มิศโมกงสุลโปตุเกศ ให้มิศทิตกงสุลเยอรมันนี ซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ฯ เปลี่ยนกับหนังสือสัญญาที่ประทับตราสำหรับแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ออกไปไว้สำหรับแผ่นดินโปตุคอลแผ่นดินแฮมไสวาติก แต่เปรสิเดนประเทศแฮมไสวาติก มีอักษรศาสน์เข้ามาให้ทูลเกล้า ฯ ถวายด้วยนั้น กำหนดมิศโมกงสุลโปตุเกศกับขุนนาง ๑ เป็น ๒ กำหนดทิโอโดรทิดวิสแคว้ กงสุลเยอรมัน กับขุนนาง ๒ เป็น ๓ รวม ๕ คน จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม และเปลี่ยนหนังสือสัญญาที่เก่งเหนือพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ณวันพุธ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้าปีระกาตรีศกนั้น ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผีพายพายเรือกันยายาว ๑๓ วา ๒ ลำ ลงไปรับกงสุลรับหนังสือสัญญา รับอักษรศาสน์ที่บ้านกงสุล แต่ณวันพุธ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำเช้า

อนึ่งให้อาลักษณ์รับพานทองรับโต๊ะเงิน ต่อชาวพระคลังมหาสมบัติรับอักษรศาสน์เมืองแฮมไสวาติก พานทองชั้นเดียวพานหนึ่ง รับหนังสือสัญญา ๒ โต๊ะ แล้วให้ไปกับเรือกันยาม่านทอง ลงไปรับหนังสือสัญญาตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระมาลาชาวพระภูษา จัดพระกลดองค์ ๑ ชาวอภิรมจัดสัปทนข้างสตูเชิงชายคัน ๑ ลงเรือม่านทองสำหรับกั้นหนังสือสัญญาอักษรศาสน์ แล้วให้กั้นทางยกที่ท่าพระ ให้มีกรรชิงด้วยตามเคย แล้วให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ผู้ใดควรจะรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ก็ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช เบิกเสื้อแดงหมวกแดง ต่อพระคลังเสื้อ

พระคลังหมวกมา บรรจุเรือกันยาให้ครบกะทง ลงไปรับอักษรศาสน์หนังสือสัญญามาขึ้นท่าพระ แต่ณวันพุธ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า

อนึ่งเกณฑ์รับอักษรศาสน์ทางบกที่ประตูท่าพระ แห่เข้าประตูเทวาพิทักษ์ เข้าพักที่เก๋งเหนือพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ณวันพุธ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำเพลาเช้า ให้เกณฑ์ขุนหมื่นคู่แห่เดินเท้า นุ่งสมปักลายใส่เสื้อครุยขาว แห่หน้า ๔๐ แห่หลัง ๔๐ เป็น ๘๐ คน เกณฑ์ชาวพระราชยานขัดพระที่นั่งน้อยส่งให้สี่ตำรวจ ๒ องค์ ขัดแคร่ตามธรรมเนียม ๕ แคร่เกณฑ์ให้มหาดเล็กจัดน้ำร้อนน้ำชากาแฟ เลี้ยงกงสุลที่เก๋งพัก แล้วให้จัดเครื่องโต๊ะรับกับข้าวของกินต่อพระยาวิเศษสงคราม เลี้ยงกงสุลและขุนนางฝรั่ง ที่เก๋งโภชนลินลาศด้วย ตามเคยเกณฑ์

อนึ่งให้กรมวังจัดมโหรีมาทำ ให้กงสุลและขุนนางฝรั่งฟังเมื่อกินโต๊ะด้วยตามเคย เกณฑ์ให้ชาวที่พระบรรทม แต่งที่รับเสด็จขบนพระที่นั่งอนันตสมาคมตามเคย เกณฑ์ให้ชาวพระคลังราชการจ่ายเสื่อลวดให้ชาวพระคลังพิมานอากาศจ่ายพรมที่ใหม่งามดี ส่งให้จ่าศาลาปูที่เก๋งกงสุลพักให้พอ แล้วให้จ่ายพรมน้อยปูพระที่นั่งองค์น้อย รับหนังสือสัญญาด้วย เกณฑ์ให้จ่าศาลารับเสื่อต่อชาวพระคลังราชการ ให้จ่าศาลารับพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ไปปูที่เก๋งให้เต็ม เกณฑ์ให้กรมพระนครบาล จัดคนกวาดถนนตั้งแต่ประตูท่าพระจนถึงท้ายพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ ให้เตียนสะอาดดี เกณฑ์ให้ชาวพระคลังมหาสมบัติจ่ายยืมพานทองโต๊ะเงินให้อาลักษณ์ เกณฑ์ชาวพระมาลา

ชาวพระภูษารองหนังสือสัญญาให้พอ เกณฑ์ให้ขุนทิน ขุนทวนรับพานหมากพานยุหรี่ต่อวิเศษหมากพลู ไปตั้งให้แขกเมืองรับพระราชทานที่เก๋งพัก แล้วให้จัดคณโฑน้ำถ้วยแก้วสำหรับกินทำคอยให้พร้อม เกณฑ์ให้กรมท่าซ้าย จัดโต๊ะจีนไปตั้งที่เก๋งกงสุลพัก ๒ โต๊ะ ให้มีผ้าหน้าโต๊ะด้วย สำหรับรองหนังสือสัญญา เกณฑ์ให้ชาวพระมาลาภูษาจัดโต๊ะเงินคอยรับหนังสือสัญญาที่เก๋งกงสุลพัก ๒ โต๊ะ

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ตามเคย ให้ชาวพระคลังเสื้อคลังหมวกคลังวิเศษ จ่ายเสื้อหมวกกางเกงเกี้ยวลายให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ จัดแจงการให้ทันกำหนดเพลาของทุกพนักงาน ผู้ใดควรจะรับเลขได้ ให้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราชตามเคย

อนึ่งให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน ในพระยรมมหาราชวังที่มีตำแหน่งเฝ้า ให้เข้ามาพร้อมกันที่เก๋งท้ายพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ เหมือนอย่างเปลี่ยนหนังสือสัญญาครั้งก่อน เมื่อกงสุลเข้าเฝ้านั้น ให้ข้าราชการนุ่งสมปักตามธรรมเนียมใส่เสื้อรัวอย่างน้อยเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ พร้อมกันของทุกคน

อนึ่งให้กรมพระสัสดีขวา หมายบอกเจ้ากรมปลัดกรมจางวางให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ พระราชวรวงศ์เธอ พระเจ้าลูกยาเธอ และให้แต่งพระองค์ทรงผ้าและเสื้อทรงแพรสีตามธรรมเนียม แล้วให้เชิญเสด็จเข้าไปให้พร้อมของทุกพระองค์ แต่ณวันพุธ เดือน ๙ แรม ๗ ค่ำ เพลาเช้า ทั้งนี้เร่งจัดแจงการให้พร้อมทันกำหนดวัน กำหนดเพลา เช้า

เจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ที่สงสัยสิ่งไรให้ไปทูลถามสมเด็จ
พระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ปรูเซี่ยแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับทูตปรูเซีย
ฉบับที่ ๑
เรื่องจัดของไปรับทูตปรูเซีย

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการ
ใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินปรูเซีย
แต่งให้คอลออยเลนเบิตราชทูต เข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี ทำ
หนังสือสัญญากับกรุง ฯ เข้ามาด้วยเรือรบ ๓ ลำ โปรดเกล้า ฯ ให้
จัดสิ่งของออกไปพระราชทานทูตและขุนนางทหารนายไพร่ รับพระ
ราชทานที่เรือรบนอกสันดอน ตามอย่างธรรมเนียมบ้านเมืองเป็น
ไมตรีกันนั้น ได้พระราชทานไปลำ ๑ แล้ว ยังอีก ๒ ลำโปรด
ให้จัดสิ่งของเติมอีกนั้น ให้พระคลังในซ้ายจัดน้ำตาลทรายขาว
หนัก ๒๕ หาบ ให้กรมท่าซ้ายจัดใบชาหีบใหญ่ ๔ หีบ ให้กรมนา
จัดข้าวสารมารวมซ้อมขาวใส่กระสอบ ๓ เกวียน ให้พระคลังราชการ

จัดน้ำมันมะพร้าวหนัก ๑๕ หาบ ให้กรมพระคลังสินค้าเข้าภาษีจัดปลาหางตากแห้ง ๓๐ หาบ จัดเผือกมัน ๓๐ หาบ จัดฟักทอง ๖๐๐ ผล และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ จัดสิ่งของไปพระราชทานทูตที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม แต่ณวันศุกร์เดือนยี่ขึ้น ๓ ค่ำปีระกาตรีศก เมื่อเอาสิ่งของไปทักทูตนั้น ให้บอกบัญชีที่เวรกรมท่าก่อน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒

เรื่องมิละครที่ท้องสนามหลวงให้ราชทูตปรูเซียดู

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดจะได้มิละครที่ทุ่งสนามหลวง ณวันพฤหัสบดีเดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำเพลาเช้า โปรดเกล้า ฯ ให้หาราชทูตและขุนนางปรูเซีย ไปดูละครให้เป็นพระเกียรติยศกับแผ่นดิน เหมือนอย่างราชทูตเข้ามาแต่ก่อน ให้เกณฑ์ยกเว้นเลขนายด้าน นายกองประจำการในหมู่หามแคร่ กึ่งสัปทนรับราชทูตนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาตัวเลขส่งให้แก่ราชยาน แต่วันพุธเดือน ๓ ขึ้น ๑๓ ค่ำเพลาบ่าย จะได้จ่ายเครื่องแต่งตัวให้ รุ่งขึ้นณวันพฤหัสบดีเดือน ๓ ขึ้น ๑๔ ค่ำเพลาเช้า ให้หามแคร่ตามรับสั่ง คนหามแคร่ กองนาวาพลานุโยค ๑๐ คน กองหลวงวิจารณ์โกศา ๑๐ คน กองหลวงราชฤทธานนท์ ๗ คน

กองหลวงคชสิทธิ ๕ คน กองพระราชฐานบริคุตทำทิม ๗ ศาลา ๕ (รวม) ๑๒ ช่างหลวง ๘ (รวม) ๒๐ (รวม) ๓๒ (รวม) ๕๒ กั้นสัปทน กองพระราชฐานบริคุต ๕ กองหลวงรามรักษา ๕ ทำพระที่นั่ง

อนึ่งในกองพระพิพิธสาลี ๓ (รวม) ๑๐ (รวม) ๑๓ คน

ฉบับที่ ๓

เรื่องจัดสะเบียงให้เรือเสพสหายไปส่งทูตนอกสันดอน และให้ไปรับทูตที่เพ็ชรบุรีด้วย

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้แต่งเรือพระที่นั่งเสพสหายไมตรี คอยรับพระราชศาสน์ที่ตีกแขกเมือง แล้วรับพวกขุนนางปรุเซียไปด้วย แล้วให้เรือพระที่นั่งเสพสหายไมตรีเลยไปรับทูตที่เมืองเพ็ชรบุรี เอามาส่งที่เรือรบนอกสันดอนนั้น ให้กรมนาเอาข้าวสารขาวอย่างดี ๑๕ ถังไปส่งไปจ่าย ให้คลังสรรพากรนอกจัดปลาแห้ง ๕๐ หาง จัดปลาใบไม้ ๕๐๐ ตัว จัดปลากุเลา ๕๐ ตัว จัดปลาย่าง ๕๐ ไม้ จัดพักเขียว ๒๕ ผล จัดพักเหลือง ๒๕ ผล เป็น ๕๐ ผล จัดมันเทศ ๒๐ ชั่งจีน ให้คลังราชการจัดน้ำมันมะพร้าว ๑๐๐ ทะนาน ให้จัดน้ำมันมะพร้าวอย่างใส ๕๐ จัดอย่างกลาง ๕๐ เป็น ๑๐๐ ทะนาน จัดไต้เหนือ ๑๐๐๐ ลำ ให้คลังในซ้าย

จัดน้ำตาลทราย ๑๐ ชั่งไทย จัดใบชาอย่างดี ๕๐ ห่อ จัดฟองเป็ดจืด ๕๐๐ ฟอง จัดฟองเป็ดเค็ม ๕๐๐ เป็น ๑๐๐๐ ให้เจ้าพนักงานถ่านตะบูน ๓ หาบภายพลัน พลันตะบูน ๓๐๐๐ ตุ้น ให้คลังสินค้าจัดกระสอบ ๒ กระสอบ ซึ่งสั่งมาทั้งนี้ ให้เจ้าพนักงานจัดเอาสิ่งของทั้งนี้มาส่งที่ท่านขุนสรรพเพชภักดี แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๓ แรม ๒ ค่ำเพลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

เรื่องแห่พระราชศาสน์ไปส่งราชทูตปรูเซีย ที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินปรูเซียแต่งให้คอลออยเลนเบิกเป็นราชทูต เชิญพระราชศาสน์ขอทำหนังสือสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ ได้ทำหนังสือสัญญาเสร็จแล้ว กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ลงไปให้ราชทูตที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม ณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำเพลาเที่ยง ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด่านนายกอง ประจำการในหมู่ถือธง เชิญเครื่องสูง ตีกลองชะนะ หามราชยาน ปี่พาทย์ พายเรือเอกชัย เรือศรีรูปสัตว์ เรือแซเป็นอันมากนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานนายเรือ แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๓

แรม ๒ ค่ำ จะได้ยกเรือลงข่ายเครื่องแต่งตัวให้ ครั้นรุ่งขึ้น ณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ เวลาเช้าจะได้พายเรือเข้ากระบวนแห่พระราชศาสน์ทางยกทางเรือทั้งสองกระบวน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง ยก ๒๐๒ เรือ ๔๓๐ (รวม) ๖๓๒ คน

ตำรวจในซ้าย ตำรวจในขวาถือธงมังกร กองพระมหามนตรี ๑๑ กองหลวงสุทธาพิทักษ์ ๑๕ นายหมู่ ๔ (รวม) ๓๐ ตำรวจในซ้าย ตำรวจในขวา ถือธงมังกร กองพระมหาเทพ ทำโรงม้า ๕ กองพระพิเรนทรเทพ ๕ กองพระราชฐานบริคุตศาลา ๕ กองนายแง้ ๗ กองขุนทรงฤทธิ ๔ ในหมู่ ๔ รวม ๓๐ ตำรวจนอกซ้ายตำรวจนอกขวาถือธงมังกร กองพระอภัยสุรินทรรักษ์ ๖ กองพระราชโยธาเทพ ๔ กองหลวงเสนาภิมุข ๓ กองหลวงเทพเดช ๓ ในหมู่ ๔ (รวม) ๒๐

สนมซ้าย สนมขวา ถือธงมังกร กองพระราชโยธาเทพ ๓ กองขุนอินทรรักษา ๗ กองขุนภักดีอาษา ๓ กองขุนโยธานุรักษ์ ๓ ในหมู่ ๔ (รวม) ๒๐

สี่ตำรวจหามพระราชยาน กองพระอภัยสุรินทรรักษ์ ๘ หามปี่พาทย์ ๒ สำรับ นายประตูซ้ายนายประตูขวา ๘ อภิรมเชิญเครื่องสูงสัปทน กองพระรามพิชัยระเบียง ๗ นายประตู ๒ กองนันทะพิชัยชาญสิทธิ ๕ กองขุนชัยสรฤทธิ ๕ (รวม) ๑๗ ตีกลองชนะ กองขุนวิเศษสงคราม ๕ กองพันเชือก ๑๕ ช่างถาง ๑๐ (รวม) ๓๐

ราชยานหามเฉลี่ยงน้อย หามแคร่ ๑๐ แคร่ ๔๐ กองพระราชฐานบริคุต คิด ๖ กองหลวงยี่สานประเวสน์ ๖ กองหลวงวิเศษสุริยงค์ ๖ กองหลวงไกรสรเดช ๖ กองขุนพรมรักษา ๗ กองหลวงมนทานุโยค ๕ กองหลวงราชฤทธานนท์ กองหลวงวิชิตสรไกร ๕ (รวม) ๘ (รวม) ๔๔

หามมะโหระทึก นายประตูซ้าย นายประตูขวา กองหลวงราชสิทธิ ๔ ฝีพายเรือเอกชัย ๓๐ เรือศรี ๓๐ กองพระอนุรักษ์โยธา ๑๒ กองหลวงพลพ่ายกรีฑา ๑๐ ฝีพายประจำท่า ๒๑ กองพระอภัยรณฤทธิ โรงเงิน ๖ เก๋ง ๓ (รวม) ๙ กองหลวงอภิบาลภูวนาถ ๘ (รวม) ๖๐ พายเรือเหราอาษาในกรมวังซ้าย กองพระพิเดชสงคราม ๑๑ กองหลวงสกลพิมาน ๑๑ กองหลวงอภัยพิทักษ์ระเบียง ๗ กองพระอิศราภัย ๖ (รวม) ๓๕ กองพระอินทราทิตย์ ๒ การ..... ๑๐ พายเรือเหราอาษาในกรมวังขวา กองพระรามพิชัยโรงทหาร ๑๐ กองหลวงประสูทสำแดงฤทธิ ๑๐ กองหลวงเจติยานุรักษ์ ๖ กองพระองค์เจ้าภูมเรศ ๖ กองหมื่นประจักษ์ราชกิจ ๓ (รวม) ๓๕

พายเรือตั้งเกณฑ์หัดซ้าย กองพระพิพิธเดช ๑๖ กองพระมหาเทพ ๑๓ ห้อง ๖ กองขุนราชกิจปรีชา ๑๐ กองหลวงราชวรานุรักษ์ ๘ (รวม) ๔๐ พายเรือตั้งอาษาในกรมท่าซ้าย กองหลวงศรีทรงยศ ๔ กองหลวงวิสูตร์สมบัติ ๔ กองขุนนราฤทธิไกร ๔ กองหมื่นรุก ๔ กองหมื่นภักดี ๔ (รวม) ๒๐ กองหลวงอนุรักษ์

ภักดิ์ ๘ กองหม่อมเจ้าหุ่น ๗ (รวม) ๓๕ กองหลวงนรา เรืองเดช ๒ พายเรือคั่งเกณฑ์หัดขวา กองขุนชาติวิชา ๑๖ กองหลวงวงศาธิราช ๕ กองหลวงภูเบนทรพิทักษ์ ๕ กองหลวงราม รักษาตำหนักน้ำ ๕ กองหลวงไกลาศ ๔ (รวม) ๔๐

พายเรือคั่งอายาในกรมท่าขวา กองหลวงชินศรีรักษา ๘ กอง หมื่นภูบาลบริรักษ์ ๕ กองหลวงรักษานาถ ๘ กองขุนวิเศษสมบัติ ๘ กองขุนผลาญไพรณ ๖ กองหลวงพิทักษ์โยธา ๒ (รวม) ๓๕

พายเรือโต คลังสินค้า กองพระยานาวาพลานุโยค ๑๕ กอง ขุนศรีสังหาร ๕ กองพระราชฐานบริคุต ตำหนักน้ำ ๑๐ (รวม) ๓๐

พายเรืออสุรวายุภักษ์ กองหลวงพลาสัย การ.....๕.....๖ (รวม) ๑๑ กองขุนรณฤทธิพิชัย การวัด ๖.....๖ (รวม) ๑๒ กองหลวงมณีรักษา ๖ กองพระพิพิธภูบาล ๕ กองหลวงเสนพล ๖ กองหลวงพิพิธมนเทียร ๖.....๘.....๗..... (รวม) ๔๐

พายเรือโต คลังสินค้า กองหลวงวิจารณ์โกษา ๑๕ กอง หลวงอเรนทรชาติสังหาร ๗ กองพระราชฐานบริคุต ทำทิม ๘ (รวม) ๓๐ ตีกระเชียงแซง ๒ ลำ กองขุนจิตร์จอมรายฎร์ ๑๐ กองหลวงอินทโรดม ๘ กองขุนฤทธิพิชัย ๘ กองพระ อินทรเดช ๘ กองพระมหาเทพ วร ๑๑ กองพระเทพผลู ๕ (รวม) ๕๐

ฉบับที่ ๔
เรื่องราชทูตปรูเซียกราบถวายบังคมลา ให้จัดการรับรองให้พร้อมทุกหน้าที่

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า คอลออยเลนเบิตราชทูตจะได้เข้าเฝ้ากราบถวายบังคมลา รับพระราชศาสน์ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำปีระกาตรีศกนั้น ให้เกณฑ์เรืออสุรวายุภักษ์ รับทูตลำหนึ่ง ให้ตาดหลังคามีเสื่ออ่อนมีหมอนมีพรมพร้อม ให้บรรจุพลพายใส่เสื้อแดงหมวกแดงให้ครบกะทง ลงไปรับคอลวอยเลนเบิตราชทูต ที่ตึกพักหน้าวัดประยุรวงศาราม ณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำเพลาเที่ยง มาขึ้นประตูท่าพระแล้ว ให้คอยรับคอยส่งด้วย ให้ถึงที่เรือ ให้ขาวพระราชยานจัดแคร่จัดเก้าอี้ตามธรรมเนียม ๑๐ แคร่ ให้รับสัปทนคนหามให้พร้อม มาคอยรับทูตที่ท่าพระ เข้าประตูเทวาพิทักษ์ ให้คอยรับคอยส่งตามเคย

อนึ่งให้พนักงานโต๊ะเก้าอี้จัดโต๊ะเก้าอี้มาตั้งที่เก๋งทูตพักให้พอ

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการขุนธารกำนัล จัดหมากพลูหรือจัดคณโฑน้ำ จัดถ้วยแก้ว มาตั้งให้ทูตรับพระราชทานที่เก๋งรับทูตตามเคย

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ

อนึ่งให้อายายิมพรมที่ใหม่งามดีต่อชาวพิมานอากาศ มาปูที่เก๋งทูตพัก เหนือพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ให้เต็มอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕
เรื่องราชทูตจะออกไปเพ็ชรบุรี โดยเรือแจวเรือพาย

ด้วยมีรับสั่งพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท โปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ราชทูตปรูเซียซึ่งเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรีมาพักอยู่ตึกแขกเมือง ณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำเพลาเช้าราชทูตจะออกไปเที่ยวเล่นเมืองเพ็ชรบุรี ให้ผีพายจัดเรือให้ราชทูตสองลำ ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่แจวเรือ พายเรือราชทูตไปเมืองเพ็ชรบุรีนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาตัวเลขส่งให้แก่ผีพาย ณวันอาทิตย์เดือน ๓ แรม ๒ ค่ำจะได้จัดแจงยกเรือลง ครั้นรุ่งขึ้นณวันจันทร์เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำเพลาเช้า จะได้แจว พายเรือราชทูตไปเมืองเพ็ชรบุรี ไปกว่าจะกลับมา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง ฯ

ผีพายแจวเรือพาย เรือราชทูตไปเมืองเพ็ชรบุรี ๒ ลำ ๆ ละ ๒๐ คน กองหลวงศรีคงยศ ๒ กองหลวงอินทรสมบัติ ๒ กองขุนนราฤทธิไกร ๒ กองหมื่นภักดี ๒ กองหมื่นรุด ๒ กองพระพิพิธเดชะ ๔ กองขุนชาติวิชา ๔ กองหลวงชินศรีรักษา ๓ กองพระมหาเทพ ๑๓ ห้อง ๓ กองพระอนุรักษ์โยธา ๖ กองหลวงพลกายกรีฑา ๒ (รวม) ๔ (รวม) ๑๑ (รวม) ๒๔ (รวม) ๔๐ คน ฯ สมเด็จเจ้าฟ้ารับสั่งให้จ่ายคน

ให้หามแคร่รับแขกเมือง ๑๐ แคร่ กองพระยานาวาพลานุโยค ๘ กองหลวงวิจารณ์โกษา ๘ กองพระราชโยธาเทพ ๖ กองขุนอินทรรักษา ๖ กองพระรามพิชัย ๔ กองหลวงอภัยพิทักษ์ ๔ กองหลวงเทพิยานุรักษ์ ๔ (รวม) ๑๒ (รวม) ๒๘ (รวม) ๔๐ คน ยกนายด่านแล้ว

ฉบับที่ ๖
เรื่องแห่พระราชศาสน์ตอบพระเจ้าแผ่นดินปรูเซีย ไปส่งให้ทูตที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศ์

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินปรูเซียแต่งให้คอลออยเลมเบิตเป็นราชทูตเชิญพระราชศาสน์ และของทรงยินดีขึ้นมาทูลเกล้า ฯ ถวาย ขอทำหนังสือสัญญาเป็นทางพระราชไมตรีกับกรุงเทพ ฯ บัดนี้คอลออยเลมเบิตราชทูตได้ทำหนังสือสัญญาเสร็จแล้ว จะได้กราบถวายบังคมลากลับไป โปรดเกล้า ฯ มีพระราชศาสน์ตอบออกไปยังพระเจ้าแผ่นดินกรุงปรูเซียด้วยฉบับหนึ่ง กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ลงไปส่งให้คอลออยเลมเบิตราชทูต ที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ ปีระกาตรีศก เพลาเที่ยงนั้น ให้มหาดไทย ให้กลาโหม เกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ทางบกทางเรือ เหมือนอย่างแห่พระราชศาสน์ไปต่างประเทศแต่ก่อน และกระบวนแห่ทางบกนั้น เกณฑ์พระพัฒนโกษา

จัดทหารอย่างยุโรป มีปืนมีกลองพร้อม ๑๐๐ เกณฑ์ขุนหมื่นเป็นคู่แห่เดินเท้านุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อครุยลำพอกแห่หน้า ๖๐ แห่หลัง ๔๐ เป็น ๑๐๐ เกณฑ์ตำรวจเวร ๘ กรม นุ่งไหมคาดราดคดถือมัดหวายแห่หน้า ๒๐ เกณฑ์มะโหระทึกนุ่งกางเกงแดงใส่เสื้อแดงใส่หมวกแดงแห่พระราชศาสน์ ๒ สำรับ ปี่พาทย์ ๒ สำรับ เกณฑ์พระคลังมหาสมบัติยืมพานทอง ๒ ชั้นให้อาลักษณ์รับพระราชศาสน์พาน ๑ เกณฑ์กรมกลองชะนะ จัดจ่าปี่ ๑ จ่ากลอง ๑ เป็น ๒ จ่ากลองชะนะ ๓๐ จ่าแตรงอน ๖ จ่าแตรฝรั่ง ๔ เป็น ๑๐ จ่าสังข์ ๒ นุ่งกางเกงแดงใส่เสื้อแดงหมวกแดงตามเคย ๔๔ เกณฑ์ชาวพระอภิรมนุ่งห่มตามเคยเชิญเครื่องสูงแห่หน้า ๖ แห่หลัง ๔ เป็น ๑๐ เชิญบังสูรย์บังแทรกแห่พระราชศาสน์ เกณฑ์สี่ตำรวจรับพระราชยานต่อพันเงินองค์ ๑ ยืมพรมน้อยต่อพระคลังพิมานอากาศผืน ๑ นุ่งกางเกงแดงคาดเกี้ยวลายหามพระราชยาน ๘ คน เกณฑ์ชาวพระมาลาภูษาเชิญพระกลดกั้นพระราชศาสน์องค์ ๑ เกณฑ์คลังพิมานอากาศยืมพรมน้อยให้สี่ตำรวจปูพระราชยานผืน ๑ เกณฑ์ให้ราชยานจัดพระราชยานกงส่งให้สี่ตำรวจองค์ ๑ ให้ราชยานจัดพระที่นั่งน้อยรับพระราชศาสน์พิเศษองค์ ๑ เป็น ๒ องค์ เกณฑ์อาลักษณ์รับพานทอง ๒ ชั้น รับพระราชศาสน์ขึ้นตั้งบนพระราชยาน แล้วเดินเคียงพระราชศาสน์ข้างละ ๒ คน เป็น ๔ เกณฑ์สี่ตำรวจ เกณฑ์สนมตำรวจนุ่งกางเกงแดงใส่เสื้อเสนากุฎใส่หมวกหนัง ถือของมังกรแห่หน้า ๖๐ แห่หลัง ๔๐ เป็น ๑๐๐ เกณฑ์กรมแสงในนุ่งกางเกง

แดงใส่เสื้อเสนากุฎใส่หมวกหนังถือขันรางแดงแห่หน้า ๔๐ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ผู้ใดควรจะรับก็ให้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ให้ครบจำนวน เบิกเสื้อเบิกหมวกเบิกธงเบิกเกี้ยวลาย ต่อชาวพระคลังเสื้อคลังหมวกคลังธง แต่คู่แห่เดินเท้าให้มารับเสื้อครุยลำพอก ที่วังสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ให้ชาวพระคลังเสื้อคลังหมวกคลังธง จ่ายเสื้อจ่ายหมวกจ่ายธงจ่ายเกี้ยวลาย ให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้ครบจำนวนทั้งกระบวนบกกระบวนเรือ

อนึ่งให้เกณฑ์ข้าหลวงเป็นคู่เคียงแห่พระราชศาสน์ ที่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมนั้น เกณฑ์กรมท่าหลวงรักษาสมบัติ ๑ หลวงอินทรโกษา ๑ เป็น ๒ เกณฑ์กรมท่า พระพิพิธสาลี ๑ หลวงศิริทิพโภชน์ ๑ เป็น ๒ เกณฑ์กรมเมือง หลวงสวัสดิ์นัคเรศ ๑ หลวงวิเศษธานี ๑ เป็น ๒ เกณฑ์อาษากรมวัง หลวงวิเชียรไทยชน ๑ หลวงสกลพิมาน ๑ เป็น ๒ เกณฑ์กรมสนมกลาง หลวงภูเบนทรสิงหนาท ๑ หลวงอเรนทรชาติ ๑ เป็น ๒ นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อครุยขาวใส่ลำพอกขาว รวมเป็น ๑๐ คน และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เร่งมาคอยเตรียมแห่พระราชศาสน์ที่หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม แต่ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ เพลาเที่ยงแล้วแห่ลงไปส่งที่เรือพระที่นั่งเอกชัยประตูท่าพระ ให้พร้อมทันกำหนด

อนึ่งให้ชาวพระคลังแสงสรรพยุทธแต่งเกยที่ท่าพระให้งามดี เร่งแต่ง แต่ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ เพลาเที่ยงให้ทันตามกำหนด

อนึ่งให้เกณฑ์แห่พระราชศาสน์ทางเรือนั้น เกณฑ์เรือเอกชัย รับพระราชศาสน์ลำ ๑ เรือศรีดายหลังคาผูกม่านทอง บรรทุกกำมันบรรณาการลำ ๑ เกณฑ์อาลักษณ์รับพานทอง ๒ ชั้นต่อชาวพระคลังมหาสมบัติลงเรือพระที่นั่ง เกณฑ์เอกชัยรับพระราชศาสน์ตั้งยนบุศยก เกณฑ์อาลักษ์ลงเรือรักษาพระราชศาสน์ เป็น ๒ คน เกณฑ์ชาวพระมาลา ชาวพระภูษา เชิญพระกลดลงเรือพระที่นั่งเอกชัยกับพระราชศาสน์องค์ ๑ แล้วกับทางยกที่ท่าพระด้วยองค์ ๑ เกณฑ์เรือดั้งเป็นคู่ชัก ๒ ลำ เกณฑ์เรือเหราล่องลอยสินธุ์ ๑ เรือเหราลินลาสมุทร ๑ เป็น ๒ เรือโตขมังคลัน ๑ เรือโตผันสมุทร ๑ เป็น ๒ เกณฑ์เรือสางกำแพงหาญ ๑ เรือสางชาญชลสินธุ์ ๑ เป็น ๒ ลำ ๖ ลำให้มีกลดมีคาดหลังคา แห่ไปท่าเรือคู่ชัก เกณฑ์เรือแซ ท่าบี ๑ ท่ากลอง ๑ เป็น ๒ เรือกลองชะนะ ๕ คู่ ลงเรือโตเรือสางเรือเหรา ๑๒ คน เกณฑ์แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๔ แตรสังข์ ๒ ลงเรือดั้ง ๑๒ คน เกณฑ์บัพาทย์ลงเรือโตเรือสางเรือเหรา ๒ สำรับ เกณฑ์เรือโตเรือสางเรือเหราลำละ ๒ คัน ใส่ธงมังกรเรือกันยาข้าราชการลำละคัน เกณฑ์มะโหระทึกลงเรือดั้ง ๒ สำรับ เกณฑ์เครื่องสูงลงเรือเอกชัย เครื่องสูงหน้า ๓ วง เครื่องสูงท้าย ๒ วง บังสูรย์บังแทรกหัวหมื่นตำรวจลงเรือพระที่นั่งเอกชัยเป็นนักล้างนุ่งสมปักลายใส่เสื้อครุยใส่ลำพอกขาว ถือธงหักทองขวาง ๒ คน นั่งม้าคันทองนุ่งสมปักลายใส่เสื้อครุยใส่ลำพอก ๖ คน และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาบรรจุเรือให้ครบกะทง พลพายใส่เสื้อ

แดงใส่หมวกแดงจงทุกคน และให้ผู้ต้องเกณฑ์เบิกเสื้อเบิกหมวกเบิกธงเบิกกางเกง ต่อพระคลังเสื้อคลังหมวกคลังธง แล้วให้มาคอยพร้อมกันที่ท่าพระ รับแห่พระราชศาสน์ลงไปส่งที่ตำบลกรับทูตหน้าวัดประยุรวงศาราม แต่ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ เพลาเที่ยงจงทุกพนักงานให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ให้ครบจำนวน ทั้งกระบวนบกกระบวนเรือ

อนึ่งให้เกณฑ์เรือกันยาข้าราชการ เป็นเรือกำกับแห่พระราชศาสน์นั้น เกณฑ์พระยรมมหาราชวัง กรมมหาดไทย ๒ กรมพระกลาโหม ๒ กรมวัง ๑ กรมเมือง ๑ กรมนา ๑ กรมท่าซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ กรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ กรมพระสัสดี ๑ กรมล้อมพระราชวัง ๑ กรมคลังสินค้า ๑ รวมเป็น ๑๓ เกณฑ์พระยวรราชวัง กรมมหาดไทย ๑ กรมพระกลาโหม ๑ กรมเมือง ๑ กรมวัง ๑ กรมนา ๑ กรมท่า ๑ กรมพระสัสดี ๑ กรมพระคลังมหาสมบัติ ๑ กรมล้อมพระราชวัง ๑ เป็น ๙ รวมเป็น ๒๒ ลำ ให้บรรจุพลพายให้ครบกะทง ให้ขุนหมื่นเป็นนายลำด้วยลำละคน ให้มีเสื้ออ่อนมีพรมมีเบาะปูให้มีหมอนอิง ผูกผ้าหน้าโขนม่านบังแดด ให้เบิกธงมังกรปักลำละคันจงทุกลำ ให้เร่งไปพร้อมกันที่ท่าพระแต่ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ เพลาเที่ยงให้ทันกำหนด แล้วให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เร่งจัดแจงกระบวนแห่ทางบกทางเรือ ให้พร้อมทันกำหนดจงทุกพนักงาน ถ้าสงสัยสิ่งใดก็ให้ไป

เฝ้าทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๗
เรื่องจัดโต๊ะเลี้ยงเจ้านายและแขกเมือง ในงานฉลองพระสุพรรณบัตร เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์

ด้วยพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันเดือน ๔ แรม ๑ ๒ ๓ ๔ ค่ำ จะได้ทำงานโสกันต์พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าหญิงเยาวลักษณ์ ครั้น ณวันเดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ แรม ๖ ค่ำ จะได้ทำงานพระราชทานพระสุพรรณบัตรและสมโภชพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ ให้ตั้งโรงครัวทำโต๊ะเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยและแขกเมือง ให้เกณฑ์หัวย่าพ่อครัว รักษาพระองค์ซ้ายขวา ทะนายเลือกหอก ให้ไปเข้าโรงครัวพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นวรจักรธรานุภาพ และเลขรักษาพระองค์ซ้ายขวา ต้องจ่ายเข้าการสิ้นจำนวน หามิคนจะทำโรงครัว ให้เกณฑ์ชักเอาเลขรักษาพระองค์ ซึ่งจ่ายการกองให้แก่รักษาพระองค์เข้าโรงครัวนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ให้เอาตัวเลขรักษาพระองค์ ส่งให้แก่กรมรักษาพระองค์ไปเข้าโรงครัว แต่ณวันศุกร์ เดือน ๔ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เสมอทุกวันไปกว่าจะเสร็จการ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๘
เรื่องจัดเรือรับแขกเมือง และเครื่องราชบรรณาการ ที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า แขกเมืองเอาเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลา ๓ โมงเช้านั้น ให้ฝีพายจัดเรือกันยาที่คิมีกำลังลำหนึ่ง แล้วให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาบรรจุพลพายให้พอลำ แล้วไปรับแขกเมืองเครื่องบรรณาการ ที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีตามเคย

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ฝีพายบรรจุเรือให้พอลำเร่งจ่ายแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลา ๒ โมงเช้า อย่าให้ขาดได้ทันกำหนด

อนึ่งให้ขางวางสังในเจ้าหมื่นเพชดี ให้อาลักษณ์ไปรับเครื่องบรรณาการที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี ณวันอังคาร เดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เพลา ๓ โมงเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฮอลันดานำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี เข้ามาเปลี่ยนเมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับทูตฮอลันดา
ฉบับที่ ๑
เรื่องให้จัดเรือไปรับราชทูตที่ตกหลวงหน้าวัดประยุรวงศ์

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนแต่งให้มิศหลอคอร กับขุนนางฮอลันดา เป็นทูตเชิญหนังสือสัญญา ซึ่งโยนเทนเรกองเดอระเกวเชียตราชทูต ได้ทำไว้ที่กรุงเทพ ฯ แต่ก่อน ทูตรับออกไปประทับตราสำหรับแผ่นดินนิเธอแลน แล้วให้เข้ามาเปลี่ยนหนังสือ ที่ประทับตราสำหรับแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ออกไปไว้สำหรับแผ่นดินนิเธอแลน กำหนดทูตกับขุนนางฮอลันดา ๑๔ นาย จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่ง จะได้เปลี่ยนหนังสือสัญญาด้วยนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกนายเรือรูปสัตว์ กรมอาษาวิเศษซ้ายลำ ๑ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มา

บรรจุพลพายให้ครบกะทง แต่พลพายใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง คาดศริกริช ให้เบิกเสื่ออ่อน เบิกหมอนอิง เบิกพรม เบิกม่านบังแดด เครื่องสำหรับเรือให้พร้อมทุกสิ่ง ให้เร่งไปยกเรือมาณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ครั้นรุ่งขึ้นณวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ลงไปรับทูตที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม มาขึ้นท่าพระแล้ว ถอยเรือมาคอยรับคอยส่งให้ถึงที่เหมือนอย่างแต่ก่อน ให้เร่งลงไปรับแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลาเช้าโมงหนึ่ง ให้ทันตามกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒
เรื่องเตรียมรับทูตฮอลันดา เข้าเฝ้า ขอเปลี่ยนหนังสือสัญญา

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ แต่งให้มิศหลอดอรเกบกับขุนนางฮอลันดา เป็นทูตเชิญหนังสือสัญญา ซึ่งโยนเทนเรกองเดอระเกวเชียดราชทูต ได้ทำไว้ที่กรุงเทพ ฯ แต่ก่อน ทูตรับออกไปประทับตราสำหรับแผ่นดินนิเธอแลนด์แล้ว ให้เข้ามาเปลี่ยนรับหนังสือที่ประทับตราสำหรับแผ่นดินกรุงเทพ ฯ ออกไปไว้สำหรับแผ่นดินนิเธอแลนด์นั้น กำหนดรับทูตกับขุนนางฮอลันดา ๑๔ นาย จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวัน

พุธเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ประกาศศก เพลา ๔ โมงเช้าจะได้เปลี่ยนหนังสือสัญญาด้วยนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกเจ้าพนักงานและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนในพระบรมมหาราชวังให้รู้ทุกพนักงาน ครั้งนี้จะเสด็จพระราชดำเนินออกรับทูตแต่ในเวลา ๔ โมงเช้า อย่าให้มีความสงสัยว่าเคยเสด็จพระราชดำเนินออกแขกเมืองต่อเพลาบ่ายเหมือนอย่างแต่ก่อน ดังนั้น ด้วยเพลาบ่ายเป็นการพระราชพิธีสมพัจฉรฉินท์ ให้เร่งรัดจัดแจงการงานให้ทันกำหนดเวลาของทุกพนักงาน

อนึ่งให้เกณฑ์เรืออสุรวายุภักษ์รับทูตลำ ๑ ให้ตามหลังตามผูกม่านทองกาวกระจับ ให้เกณฑ์เรือกันยายาว ๑๒-๑๓ วา สำหรับขุนนางพวกทูต ๒ ลำ ให้มีเสื่ออ่อน มีหมอนอิง มีพรม รับต่อพันพุฒ พันเทพราช ใส่เสื้อแดง ใส่หมวกแดง บรรจุเรือให้ครบกะทงลงไปรับทูตที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม ขึ้นท่าพระแล้วให้คอยรับคอยส่งให้ถึงที่เหมือนอย่างแต่ก่อน ให้เร่งลงไปรับแต่ณวันพุธเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลา ๓ โมงเช้าให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พระราชยานจัดแคร่ มีเก้าอี้ ๑ ไม่มีเก้าอี้ ๑๓ รวม ๑๔ แคร่ ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช นุ่งกางเกงเกี้ยวลาย หามแคร่ ๕๒ คน ลงไปรับที่ท่าพระขึ้นมา เลี้ยวข้อมเผด็จทักษิณเข้าประตูเทวาพิทักษ์ เข้าพักเก๋งขวนกลาง ให้คอยรับคอยส่งตามเคย

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ตามเคย

อนึ่งชาวที่พระบรรทม แต่งที่รับเสด็จปลายพระที่นั่งอนันตสมาคม แห่ง ๑ แต่งที่แล้วให้เชิญพระเก้าอี้หุ้มทองคำและที่จะตั้งพานพระขันหมาก เครื่องราชยบริโภคตั้งด้วยแห่ง ๑ ให้ชาวพระคลังพิมานอากาศจ่ายพรมให้จำศาลา ปูที่เก๋งจวนกลางทูตพักให้พอ ให้กรมวังจัดเขาะเข้าไปตั้งให้ขุนนางทูตนั่งในที่เฝ้าตามเคย ให้จำศาลายืมพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ยืมเสื่อลวดต่อชาวพระคลังราชการปูที่เก๋งจวนกลางแขกเมืองพักให้พอ ให้เอาพรมที่ใหม่ ๆ มาปู อย่าให้เอาพรมเก่าพรมขาดมาปู ให้ชาวพระอภิรมจัดโต๊ะจัดเก้าอี้ไปตั้งให้ทูตพักให้พอตามเคย ให้มหาดเล็กจัดน้ำร้อนน้ำชากาแฟไปเลี้ยงทูตที่เก๋งจวนกลางที่ทูตพักตามเคย ให้กรมพระนครบาลจัดคนกวาดถนน ตั้งแต่ท่าพระตลอดถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ให้เตียนสะอาดดี ให้กรมพระแสงใน พระแสงต้น จัดพระแสงทวน พระแสงปืน ให้กำนัลเชิญเข้าไปตั้งในพระที่นั่ง จัดพระแสงหอก พระแสงทวน พระแสงง้าว ส่งให้มหาดเล็กเหมือนอย่างแต่ก่อนตามเคย ให้ชาวพระมาลาภูษา จัดพระมหาพิชัยมงกุฎ ให้จัดพานพระภูษา ให้จัดพระกลดเข้าไปตั้งในพระที่นั่ง ให้เตรียมเครื่องทรงทูลเกล้าฯถวายด้วยตามเคย ให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมากเครื่องราชยบริโภคต่อท่านข้างใน เชิญเข้าไปตั้งบนพระที่นั่งตามเคย ให้ขุนทินบรรณาการขุนธารกำนัล รับพานหมากพานยุหรี่ คณโฑน้ำถ้วยแก้ว ไปตั้งให้แขกเมืองรับพระราชทานที่พัก แล้วเข้าไปตั้งพานหมากเจียนในที่เฝ้าตามเคย ให้ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป จัดทหารถือปืนเข้ามายืนแถว

ตามเคย ๒๐๐ คน ให้นายบำรุง นายบำเรอ มหาดเล็กพนักงานจัดโต๊ะจัดเครื่องโต๊ะ รับกับข้าวของกินที่พระยาวิเศษสงคราม เลี้ยงทูตที่เก๋งโภชนลีนลาศตามเคย ให้พระพนมเกษา ให้หลวงโยธาธิบาล ให้ขุนพรหมรักษาจัดทหารอย่างยุโรป แต่งตัวถือขันคายศิลายืน ๒ แถว ตั้งแต่ประตูหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมจนถึงหน้าเก๋งทูตพัก

อนึ่งให้หมายบอกเจ้าพระยา และพระยา พระหลวง ขุนหมื่น ที่มีตำแหน่งเฝ้า เมื่อวันทูตเฝ้านั้น ให้เข้ามาเฝ้าในพระที่นั่งอนันตสมาคม ให้นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อเข้มขาย ชั้นใน ใส่เสื้อครุยชั้นนอก ของทุกคน ให้เอาเสื้อแพรสีอย่างน้อยเตรียมไปด้วย ถึงจะติดการงานอยู่แห่งใดให้งดไว้ก่อน ให้เข้ามาเฝ้าพร้อมกัน

อนึ่งให้ขุนนาง จีน แขก ฝรั่ง ทะวาย มอญ ลาว พะม่า แต่งตัวตามเพศของตัว ให้มาพร้อมกันในที่เฝ้า ให้เจ้าพระยา และพระยา ฝ่ายทหาร ฝ่ายพลเรือน เอาพาน เอาโต๊ะ เอาถาด ของเครื่องยศสิ่งของซึ่งได้พระราชทาน เข้าไปตั้งกินในที่เฝ้าตามตำแหน่งของทุกคน

อนึ่งเมื่อเสด็จออก ให้ข้าราชการกรายถวายบังคม ให้มหาดเล็กถือกระบี่ขึ้นเป็นสัญญา แล้วชาวที่ใหญ่ประโคมมะโหระทึกแตรขึ้นเมื่อเสด็จออก

อนึ่งให้นายประพาสมนเทียรปลัดวังขวา นายเสถียรรักษาปลัดวังซ้าย ออกไปรับแขกเมือง แล้วให้หลวงราชฤทธานนท์ หลวงนนทเสนกับล่ามพนักงาน นำแขกเมืองเดินเป็นคู่ ๆ กัน แล้วนำแขกเมือง

เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้นถึงหน้าพระที่นั่งในที่เฝ้าแล้ว ให้กราบถวายบังคม ๓ ครั้ง

อนึ่งให้พระยาพิพัฒนโกษาทูลเบิกแขกเมือง เมื่อทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ ครั้งแล้ว ให้ทูลสืบคำแขกเมืองต่อไป ให้ตำรวจหน้าตำรวจวัง คอยห้ามปากเสียงสูงต่ำตัดหน้าฉานตามอย่างแต่ก่อน ถ้าเสด็จขึ้นแล้ว ให้ข้าราชการและแขกเมืองกราบถวายบังคม ถ้าแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่ ให้ข้าราชการนิ่งสงบอยู่อย่าให้ลุกไปมาเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแขกเมืองกราบถวายบังคมลาลุกจากที่เฝ้าแล้ว ให้ลวงราชฤทธานนท์ หลวงนนทเสน และล่ามพนักงานนำแขกเมืองออกมาพักที่เก๋งโภชนลินลาศก่อน

อนึ่งให้กรมพระสัสดีหมายบอกเจ้ากรมปลัดกรม ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ ให้ทูลพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ ให้ทูลพระเจ้าลูกยาเธอ ให้ทูลพระวงศ์เธอ ให้แต่งพระองค์ทรงผ้าเขียนทองพื้นศรีเสื้อทรงอย่างน้อยข้างใน กรุยกรองศรีชั้นนอก ให้เอาเสื้อทรงศรีอย่างน้อยเตรียมไปด้วย แล้วเอาพานหมากเสวย เอาพระเต้าบ้วนพระโอฐน้อยเข้าไปตั้งในพระที่นั่งอนันตสมาคม เหมือนอย่างเสด็จออกแขกเมืองครั้งก่อน แล้วให้เชิญเสด็จให้มาให้พร้อมกันจงทุกพระองค์ แต่ณวันพุธเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ ปีระกาตรีศก เพลา ๔ โมงเช้า และเจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ให้เร่งจัดแจงการให้พร้อมทันกำหนด ถ้าสงสัยสิ่งใดไม่เข้าใจ ให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่งนั้น

ฉบับที่ ๓
เรื่องเลื่อนเวลาแขกเมืองเข้าเฝ้าไปวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งส่งหมายไปแต่ก่อนว่ากำหนดอาเลกแซนเดอลูกอนซึ่งเชิญหนังสือสัญญาเข้ามาเปลี่ยน จะได้เข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ เพลา ๔ โมงเช้า แจ้งอยู่ในหมายรับสั่งครั้งก่อนนั้นแล้ว บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ตำรัสว่าณวันพุธ เดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำ มีพระราชกิจที่จะโสกันต์เจ้าไม่มีเพลาว่าง ให้เลื่อนไปกำหนดเฝ้าณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลา ๔ โมงเช้าเป็นแน่นั้น ให้หมายบอกเจ้าพนักงานและข้าราชการ ที่ต้องจัดแจงในการรับแขกเมืองให้จงทุกพนักงาน ให้เร่งจัดแจงการให้ทันรับแขกเข้าเฝ้า ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑๒ ค่ำ เพลา ๔ โมงเช้าจงทุกพนักงาน

อนึ่งซึ่งสั่งไปแต่ก่อนให้ชาวพระราชยาน จัดแคร่มีเก้าอี้ ๑ แคร่ ไม่มีเก้าอี้ ๑๓ รวม ๑๔ แคร่นั้น บัดนี้ขุนนางขอลันดาที่เรือรบเพิ่มเติมขึ้นอีก แคร่ที่จัดไว้หาพอไม่ ให้จัดแคร่เพิ่มขึ้นอีก ๓ แคร่ ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราชให้พอ

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ราชยานหามแคร่เพิ่มขึ้นอีก ๓ แคร่ให้พอ

อนึ่งนมโคสั่งไปแต่ก่อนให้ส่งวันละ ๓ ทะนานนั้น แขกเมืองหาพอรับพระราชทานไม่ ตั้งแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๑ ค่ำไป ให้ชุนโคขัดนมโคเติมขึ้นอีกวันละทะนาน รวมเป็นวันละ ๔ ทะนาน ส่งเสมอทุกวันไป กว่าแขกเมืองจะกลับไป

อนึ่งมีหมายไปแต่ก่อนว่า ให้เจ้าพนักงานกรมนา จัดข้าวสารนาสวนซ้อมขาวไปส่งให้แขกเมืองรับพระราชทานเสมอทุกวัน ให้ส่งครั้งละ ๔ ถัง ๔ วันให้ส่งครั้งหนึ่ง กว่าแขกเมืองจะกลับไป แจ้งอยู่ในหมายครั้งก่อนแล้ว เจ้าพนักงานได้เอาข้าวสารไปจ่ายครั้งหนึ่ง ข้าว ๔ ถัง แล้วก็หาได้จ่ายต่อไปไม่นั้น ให้เจ้าพนักงานกรมนาจัดข้าวสารไปจ่ายให้แขกเมืองรับพระราชทานเสมอจงทุกวัน ๆ ละ ๒๐ ทะนาน กว่าทูตจะกลับไป ให้เร่งไปจ่ายแต่ณวันเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ ปีระกาตรีศก ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔

เรื่องจัดให้ราชทูตดูกระบวนแห่พยุหยาตรา เสด็จในพิธีถือน้ำ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสั่งว่า เมื่อวันถือน้ำพระราชพิธีตรุษนี้ จะเสด็จพระราชดำเนินออกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นกระบวนพยุหยาตรา โปรดเกล้า ฯ ให้หามิศหลอดองราชทูตออลันดากับขุนนางพวกทูตเข้าเฝ้า ฯ ดูกระบวนแห่พยุหยาตราด้วย

อนึ่งให้ชาวพระอภิรม จัดโต๊ะจัดเก้าอี้ไปตั้งให้แขกเมืองพักที่ประรำให้พอ

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการ จัดเสื่อลวดไปปูประรำที่แขกเมืองพักให้เต็ม

อนึ่งให้มหาดเล็ก จัดน้ำร้อนน้ำชากาแฟให้ทูตรับพระราชทานด้วยตามเคย และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดแจงการให้ทันกำหนดทุกพนักงาน ถ้าสงสัยสิ่งใด ให้เฝ้าทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าพ้ามหามาลา เสียก่อน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๕
เรื่องจัดของกินส่งราชทูต

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลน แต่งให้โลคอนตัยขุนนางเป็นทูตเชิญหนังสือสัญญา ซึ่งกองเดอระเกวเชียตราชทูตเข้ามาทำไว้ณกรุงเทพ ฯ ออกไปประทับตราสำหรับแผ่นดินนิเธอแลน แล้วเข้ามาเปลี่ยนกับหนังสือสัญญาซึ่งประทับตราสำหรับกรุง ฯ ออกไปนั้น ทูตมาด้วยเรือกลไฟ ๒ ลำ พลนายไพร่ ๒๖๐ คนเศษ โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดสิ่งของลงไปพระราชทานทูตนายไพร่ที่กำปั่น รับพระราชทานฉันบ้านเมืองเป็นไมตรีกัน เหมือนอย่างทูตเข้ามาแต่ประเทศใหญ่แต่ก่อน ๆ นั้น ให้

พระคลังในซ้ายจัดน้ำตาลทรายขาวหนัก ๒๐ หาบ ให้กรมท่าซ้ายจัดใยชาหีบใหญ่ ๔ หีบ ให้พระคลังราชการจัดน้ำมันพร้าวหนัก ๑๐ หาบ ให้กรมท่าจัดข้าวสารนาสวนใส่กระสอบ ๒ เกวียน ให้จัดเผือกมันหนัก ๒๐ หาบ ให้จัดฟักทอง ๔๐๐ ผล ให้เจ้าภาษีคลังสินค้าจัดปลาหางหนัก ๖ หาบ ปลาใบไม้หนัก ๒๐ หาบ ให้พระแก้วพระคลังสวนจัดมะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทะลาย ให้สรรพากรจัด กล้วย ส้ม ผลไม้ต่าง ๆ ที่มีรสหวาน ๖๐ โต๊ะ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของลงไปทักทูต ที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม แต่ณวันอังคารเดือน ๔ แรม ๑๐ ค่ำ เวลาเช้า ให้ทันกำหนด เมื่อจะเอาสิ่งของลงไปส่งนั้น ให้บอกบัญชีที่เวรกรมท่าก่อน จะได้ให้ล่ามพาไปตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องรับพระราชศาสน์กับกงสุลอังกฤษที่ท่าพระ

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔

ด้วยท่านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษมีพระราชศาสน์ส่งเข้ามา ให้เซอร์รอเบตซอมเบอร์กงสุลอังกฤษนำทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ ณวันเสาร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีระกาตรีศกนั้น ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผีพาย

บรรทุเรือกันยายาว ๑๑-๑๒ วาลำหนึ่งให้ครบกะทง ให้พระราชยานหามแคร่ ๘ แคร่ให้พอ

อนึ่งให้พระราชยานจัดแคร่รับกงสุลอังกฤษกับขุนนาง ที่ท่าพระ ๘ แคร่ รับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช มาหามแคร่ให้พอ ให้มีสัปทนคนหามให้พร้อม ให้เร่งลงไปคอยรับที่ท่าพระเพลาเที่ยง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์ตอบไปเยี่ยมเยียน ในการที่พระราชชนนีของพระเจ้ากรุงอังกฤษสวรรคต เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔ ฉบับที่ ๑

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงวิกตอเรียพระเจ้าแผ่นดินกรุงลอนดอน มีพระราชศาสน์จำเริญทางพระราชไมตรีส่งต่อ ๆ เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ กงสุลอังกฤษนำพระราชศาสน์ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย มีความในพระราชศาสน์นั้นว่า สมเด็จพระมารดาพระเจ้ากรุงลอนดอน ทรงพระประชวรสวรรคตแล้วนั้น กรุงลอนดอนกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีรักใคร่กันสนิท พระเจ้ากรุงลอนดอนมีพระราชศาสน์บอกความทุกข์เข้ามา โปรดเกล้า ฯ ให้มี

พระราชศาสน์ออกไปเยี่ยมเยียนโดยทางพระราชไมตรี กำหนดจะได้เชิญแห่พระราชศาสน์ลงไปส่งณบ้านกงสุล ๆ จะได้ฝากเรือออกไปส่งณเมืองสิงคโปร์ จะได้ส่งต่อ ๆ ออกไปกรุงลอนดอน กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ ณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาบ่าย ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกอง ประจำการในหมู่ ตำรวจในซ้ายถือธง กองพระพิพิธเดชะ ๖ กองหลวงชินศรีรักษา ๓ กองขุนชาติวิชา ๖ เป็น ๑๕ ตำรวจใหญ่ซ้ายถือธง กองพระยานาวาพลานุโยค ๗ กองหม่อมเจ้าหนู ๘ เป็น ๑๕ ตำรวจในขวาถือธง กองพระราชโยธาเทพ ๘ กองขุนอินทรรักษา ๗ เป็น ๑๕ ตำรวจใหญ่ขวาถือธง กองหลวงวิจารณ์โกษา ๔ กองหลวงพิพิธมนเทียร ๓ กองหลวงอภัยพิทักษ์ทำในวัง ๓ ทำวัด ๕ เป็น ๘ รวมเป็น ๑๕ ตำรวจนอกซ้ายถือธง กองขุนพรหมรักษา ๗ กองหลวงไกรนารายน์ ๓ เป็น ๑๐ ตำรวจสนมซ้ายถือธง กองพระรามพิชัยทำโรงทหาร ๑๐ ตำรวจนอกขวาถือธง กองหลวงพลโยธานุโยค ๒ กองหลวงพิษณุเสนี ๘ เป็น ๑๐ ตำรวจสนมขวาถือธง กองหลวงสรรค์สำแดงฤทธิ์ ๑๐ สี่ตำรวจหามพระราชยานกงองค์ ๑ กองหลวงเจติยานุรักษ์ ๕ กองหลวงราชมนู ๕ กองหลวงเสนาภิมุข ๒ เป็น ๑๒ นาฬิกาหามมะโหระทึก ๒ สำรับ กองหลวงคชสิทธิ์ ๔ อภิรมเชิญเครื่องสูงยก ๑๘ เรือ ๕ กองพระยาพิชัย ๕ กองพระรามพิชัยระเบียง ๕ กองพระราชฐานบริคุต ๘ กองพระพิเดชสงคราม ๕ เป็น ๒๓ ตีกลองชะนะยก ๓๐ เรือ ๑๐ กองพระพิพิธเดชะ ๑๐

กองขุนชาติวิชา ๑๐ กองหลวงชินศรีรักษา ๕ กองพระมหาเทพทอง ๕ กองพันเชือก ๑๐ เป็น ๔๐ แสงยิ้นโรงใหญ่ซ้ายขวา นุ่งกางเกงแดงใส่เสื้อเสนากุฎหมวกหนัง ถือยิ้นรางแดงเลขในหมู่ ๔๐ ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป ถือยิ้นแห่หน้าทหารในกรม ๑๐๐ ผู้พายพายเรือเอกชัยลำหนึ่ง ๓๐ เรือศรีลำหนึ่ง ๓๐ กองหลวงอภัยภูบาล ภูวนาถ ๗ กองหลวงราชวรานุรักษ์ ๗ เป็น ๑๔ กองหลวงมณีรักษา ๖ กองหลวงอนุรักษ์ภักดี ๙ กองหลวงเสน่ห์วิชิต ๒ ช่างลาง ๑๒ กองหลวงรามรักษาทำในวัง ๓ ทำตำหนักน้ำ ๙ เป็น ๑๒ กองขุนจรูญเรืองฤทธิ์ ๕ เป็น ๖๐ พายเรือตั้งทหารในซ้าย กองขุนราชกิจปริชา ๑๐ กองขุนผลาญไพรณ ๘ กองขุนอินทรรักษาสาร ๑๕ กองพระอินทรเดช ๗ เป็น ๔๐ พายเรือตั้งทหารในขวา กองพระยาสามภพพ่าย ๑๕ กองหลวงพลวาสัย ๓ กองหมื่นภูบาลบริรักษ์ ๕ กองขุนสิทธิ์ขอมราช ๑๐ กองพระมหามนตรี ๗ เป็น ๔๐ ถือธงหมู่ตีกลองชนะ หมู่เชิญเครื่องสูง หมู่หามพระราชยาน หมู่มะโหระทึก พายเรือเอกชัย เรือศรีย์สมุทร เรือตั้งเป็นอันมากนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานนายเรือแต่ณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ จะได้ยกเรือลงจ่ายเครื่องแต่งตัวให้แล้ว จะได้เข้ากระบวนแห่พระราชศาสน์ทางชลทางเรือ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงวิกตอเรียพระเจ้าแผ่นดินกรุงลอนดอนมีพระราชศาสน์ จำเริญทางพระราชไมตรีส่งต่อ ๆ เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ กงสุลอังกฤษนำพระราชศาสน์ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายมีความในพระราชศาสน์ว่า สมเด็จพระมารดาพระเจ้ากรุงลอนดอน ทรงพระประชวรสวรรคตแล้วนั้น กรุงลอนดอนกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีรักใคร่กันสนิท พระเจ้ากรุงลอนดอนมีพระราชศาสน์ยอกความทุกข์เข้ามา โปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชศาสน์ออกไปเยี่ยมเยียนโดยทางพระราชไมตรี กำหนดจะได้เชิญแห่พระราชศาสน์ลงไปส่งณบ้านกงสุล ๆ จะได้ฝากเรือออกไปณเมืองสิงคโปร์ จะได้ส่งต่อ ๆ ออกไปกรุงลอนดอน กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำเพลาบ่าย ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่ฉลอง หมู่ตีกลองชนะหมู่เชิญเครื่องสูง หมู่หามพระราชยาน หมู่มะโหระทึก พายเรือเอกชัยเรือศรี เรือรูปสัตว์ เรือดั้ง เป็นอันมากนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานนายเรือ แต่ณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ จะได้ยกเรือลงจ่ายเครื่องแต่งตัวให้แล้ว จะได้เข้ากระบวนแห่พระราชศาสน์ทั้งยกทั้งเรือ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดของกินไปประทานกำมะโดด นายเรือรบฝรั่งเศส ที่หน้าบ้านกงสุล เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำมะโดดเฟรสิเนคุมกำปั่นรบกลไฟ กรุงฝรั่งเศสเข้ามาเยี่ยมกงสุลซึ่งตั้งอยู่ณกรุงเทพ ฯ นั้น กรุงฝรั่งเศสกับกรุงเทพ ฯ เป็นไมตรีกันสนิท กำมะโดดนายทหารก็เป็นขุนนางของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว จะต้องจัดสิ่งของพระราชทานให้ โดยบ้านเมืองเป็นไมตรีกันเหมือนอย่างเรือประเทศใหญ่ ๆ ที่ได้เป็นไมตรีกับกรุง ฯ ซึ่งเข้ามาแต่ก่อนนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังในซ้าย จัดน้ำตาลทรายขาวหนัก ๕ หาบ ให้กรมท่าซ้ายจัดใยซาหริ่งหนึ่ง ให้พระแก้วพระคลังสวนสรรพากร จัดผลไม้มะพร้าวอ่อน ๖๐ ทะลาย ผลไม้ต่าง ๆ ที่มีรศหวาน ๒๐ โต๊ะ ลงไปพระราชทานให้กำมะโดดที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส แต่ณวันอังคาร เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีระกาตรีศก กว่ากำมะโดดจะกลับไปเสร็จ และเมื่อเจ้าพนักงานจะเอาของลงไปนั้น ให้แจ้งบอกบัญชีที่เวรกรมท่าก่อน จะได้ให้ล้ามเจ้าพนักงานพาลงไป และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ เร่งจัดสิ่งของตามหมายมานี้ให้ได้ตามกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องกรุงฝรั่งเศสให้เรือรบเข้ามาส่งพระศรีพิพัฒน์ราชทูต ส่งเจ้าหมื่นไวยอุปทูต ส่งพระณรงค์ตรีทูต ขุนนางนายทหารเรือรบเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ให้จัดการรับรองให้พร้อมทุกพนักงาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๔

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แต่งให้ดัมโกเล่อฟา เป็นนายกำยี่นรบกับขุนนางนายทหาร คุมเรือกลไฟชื่อเยอรเบียนเข้ามาส่งพระยาศรีพิพัฒน์ราชทูต ส่งเจ้าหมื่นไวยวรนาถ อุปทูต ส่งพระณรงค์วิชิต ตรีทูต ซึ่งออกไปเจริญทางพระราชไมตรีกรุงฝรั่งเศสนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้รับกำมะโดดกับขุนนางนายทหารนี้ มาพักที่ตึกหน้าวัดประยุรวงศาราม แล้ว ยังหาได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ไม่ บัดนี้กำหนดให้กงสุลฝรั่งเศสพากำมะโดด และขุนนางนายทหาร ๒๐ คนเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันอาทิตย์ เดือนอ้ายขึ้น ๑๓ ค่ำ เวลาบ่าย แขกเมืองเข้าเฝ้าครั้งนี้ จะเสด็จพระราชดำเนินออกเหมือนเมื่อครั้งมองซิเออร์เลอตองมันดังวันเพรตตอยยอง เข้ามารับทูตครั้งก่อนนั้น ให้มหาดไทยให้กลาโหม ให้พันพุฒ พันเทพราช หมายบอกเจ้าพนักงานข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือนไพร่พลทั่ว เมื่อ

วันแขกเมืองเข้าเฝ้านั้น ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหารพลเรือน ที่มีตำแหน่งเฝ้านุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้อเข้มขาบอย่างน้อย ใส่เสื้ออัตหรัตอย่างน้อย เข้าเฝ้าจงทุกคน แล้วให้เอาพานทอง เอาโตะทอง ถาดทอง เครื่องยศสิ่งของซึ่งได้พระราชทานเข้าไปตั้งกินในที่เฝ้าด้วยจงทุกคน

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผีพายบรรทุเรือให้พอ ๓ ลำ จ่ายเลขให้ชาวพระราชยานหามแคร่ ๒๐ แคร่ กับสัปทนให้พอ เร่งจ่ายให้แต่ณวันอาทิตย์ เดือนอ้ายขึ้น ๑๓ ค่ำ ให้ทันกำหนดตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดแคร่อย่างขุนนางขี่ ๒๐ แคร่ ให้มีสัปทนคนหามแต่งตัวตามเคยให้พร้อม ลงมารับที่ประตูท่าพระ ไปเข้าประตูเทวาพิทักษ์ ให้คอยรับคอยส่งตามเคย

อนึ่งให้กรมวังชาวที่และเจ้าพนักงาน จัดแจงการแต่งที่รับเสด็จในพระที่นั่งให้พร้อมจงทุกพนักงาน เหมือนอย่างเมื่อครั้งมองซิเออร์เลอตองมันดังวันเพรตตอยยอง เข้าเฝ้ารับทูตออกไปเมืองฝรั่งเศสครั้งก่อน

อนึ่ง ชาวพระคลังพิมานอากาศ จ่ายพรมให้จำศาลาปูที่เก๋งจวนกลางที่พักแขกเมืองให้พอ

อนึ่งมหาดเล็กจัดน้ำร้อนน้ำชากาแฟไปเลี้ยงแขกเมือง ที่เก๋งจวนกลางที่แขกเมืองพักตามเคย ให้พระยามนตรีสุริยวงศ์ จัดทหารตาย ๔๐ คน ขัดตายทุกคนถือโล่ห์ทุกคน

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดแคร่ ๓ แคร่ไปรับแขกเมืองฝรั่งเศสที่ท่าพระ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔

ด้วยหม่อมจิตร์รับสั่งสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา ใส่เกล้า ฯ สั่งว่า ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ ฤกษ์ศก เวลาบ่าย แขกเมืองฝรั่งเศสเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ที่โรงห้องในพระบรมมหาราชวัง เข้ามาดูแห่ด้วยนั้น ให้ชาวพระราชยานจัดแคร่ ๓ แคร่ ไปคอยเตรียมรับฝรั่งเศสที่ท่าพระให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้กับชาวพระราชยานจะได้หามแคร่ ๑๒ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ให้ทันกำหนดตามเคย ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องมีละครที่ท้องสนามหลวง ให้ตั้งกองรับเสด็จ เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๔

อนึ่งให้เกณฑ์เจ้ากรม ปลัดกรม ขุนหมื่น ตั้งกองรับเสด็จนั้น เกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ให้มีเครื่องกองให้พร้อมจงทุกกองให้เร่งไปตั้งกองรับเสด็จ แต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๓ ขึ้น ๑๔ ค่ำ เพลาเช้าแล้ว ให้ผู้น่ากองตรวจจัดดูแลห้ามปรามผู้คน อย่าให้เกิดเหตุสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นได้ ให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องรับแขกเมืองฝรั่งเศส ที่นำเรือรบเข้ามารับช้างและสัตว์ต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ช้างและสัตว์ต่าง ๆ ซึ่งจะส่งออกไปทรงยินดีสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ตกค้างอยู่ยังไม่ได้ส่งออกไป บัดนี้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงฝรั่งเศส แต่งให้กัมปะโดยศการิยาคุมเรือรบกลไฟชื่อยิรวมเดอ เข้ามารับช้างและสัตว์ต่าง ๆ ออกไปถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสณกรุงปาริส โปรดเกล้า ฯ กำหนดให้กัมปะโดยศการิยา และขุนนางในเรือรบ และมองสิเออร์ดิสตริยาผู้ว่าการกงสุลฝรั่งเศส รวมกัน ๑๑ นาย เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ ปีจอจัตวาศก เพลาบ่ายนั้น เสด็จออกแขกเมืองครั้งนี้เหมือนอย่างเสด็จออกรับกัปตันนายกำปั่นรบแต่ก่อน ๆ นั้น ให้มหาดไทยกลาโหมหมายบอกข้าทูลละออง ฯ ผู้ใหญ่ผู้น้อย ฝ่ายทหาร พลเรือน ในพระบรมมหาราชวังให้รู้ทุกพนักงาน เมื่อวันแขกเมืองเข้าเฝ้าในพระที่นั่งอนันตสมาคม ให้นุ่งสมปักตามธรรมเนียม ให้ใส่เสื้อสีอย่างน้อยเข้าเฝ้าทุกคน

อนึ่งให้ชาวที่พระบรรทมแต่งที่รับเสด็จขึ้นพระแท่นถม ให้เชิญพระเก้าอี้หุ้มทองคำ และที่จะตั้งพานพระขันหมากเครื่องราชบริโภคตั้งคอยแห่งหนึ่ง ให้กรมวังจัดเขาะเข้าไปปูให้แขกเมือง ๓ เขาะตามเคย ให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมากเครื่องราชบริโภค ต่อท่านข้างในเชิญเข้าไปตั้งบนพระที่นั่งตามเคย ให้ขุนทินบรรณาการ ขุนธารกำนัลรับพานหมากพานบุหรี่ หมากเวียน คณโฑน้ำ ถ้วยแก้ว ไปตั้งให้แขกเมืองรับพระราชทานที่พัก แล้วเข้าไปตั้งพานหมากเวียนที่เฝ้าต้วยตามเคย ให้ชาวที่จัดเทียนจัดไฟเข้าไปตั้งให้แขกเมือง สำหรับจุดบุหรี่ที่เก๋งขวนกลางตามเคย ให้ทหารเกณฑ์หัดอย่างยุโรป จัดทหารถือปืนเข้ามายืนแถวตามเคย ๑๐๐ คน ให้ชาวพระคลังพิมานอากาศยืมพรมให้จ่าศาลา ปูที่ขวนกลางที่แขกเมืองพักให้พอตามเคย ให้จ่าศาลายืมพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ยืมเสื่อลวดต่อชาวพระคลังราชการ ปูที่เก๋งขวนกลางแขกเมืองพักให้พอ ให้เอาพรมที่ใหม่ ๆ มาปู อย่าให้เอาพรมเก่าขาดมาปู ให้ชาวอภิรมจัดโต๊ะจัดเก้าอี้ไปตั้ง ให้ทูตพักให้พอตามเคย ให้มหาดเล็กจัด น้ำร้อน น้ำชา กาแฟไปเลี้ยงแขกเมือง ที่เก๋งขวนกลางที่แขกเมืองพักตามเคย ให้กรมพระนครบาลกวาดถนน ตั้งแต่วัดพระเชตุพน ตลอดถึงประตูเทวาพิทักษ์ให้เตียนสะอาดดี

อนึ่งเมื่อเสด็จออก ให้ข้าราชการกราบถวายบังคม

อนึ่งให้นายประภาษมนเทียรปลัดวังขวา ให้นายเสถียรรักษาปลัดวังซ้าย ออกไปรับแขกเมือง แล้วให้หลวงราชฤทธานนท์

หลวงนนทเสนกับล่ามพนักงานนำแขกเมืองเดินคู่ ๆ กัน แล้วนำแขกเมืองเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้นถึงหน้าพระที่นั่งในที่เฝ้าแล้วให้กรายถวายบังคม ๓ ครั้ง

อนึ่งให้พระยาพิพัฒนโกษาทูลเบิกแขกเมือง เมื่อทรงพระราชปฏิสันถาร ๓ ครั้ง แล้วให้ทูลสั่งคำแขกเมืองต่อไป

อนึ่งให้ตำรวจหน้าตำรวจวัง คอยห้ามปากเสียงสูงต่ำตัดหน้าฉานตามอย่างแต่ก่อน ถ้าเสด็จขึ้นแล้ว ให้ข้าราชการและแขกเมืองกรายถวายบังคม ถ้าแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่ ให้ข้าราชการสงบอยู่อย่าให้ลุกไปมาเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแขกเมืองกรายถวายบังคมลาลุกจากที่เฝ้าแล้ว.....

อนึ่งให้กรมพระสัสดีหมายบอกเจ้ากรมปลัดกรม ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ พระราชวรวงศ์เธอ พระเจ้าลูกยาเธอ พระวงศ์เธอ ให้แต่งพระองค์ผ้าทรงตามธรรมเนียม ทรงเสื้อสีอย่างน้อยแล้วให้เชิญเสด็จเข้ามาเฝ้าพร้อมกัน เหมือนอย่างเสด็จออกแขกเมืองแต่ก่อน ๆ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ไปเร่งจัดแจงการให้พร้อมทันกำหนด แต่ณวันจันทร์ เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ เพลาบ่าย ถ้าสงสัยสิ่งใดไม่เข้าใจให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดการรับรองแม่ทัพฝรั่งเศส

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระพิเทศพาณิชสยามพิชิตภักดี ซึ่งอยู่ณเมืองสิงคโปร์ มีหนังสือเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวายว่า อัศมิราลเยนาดแม่ทัพฝรั่งเศส ซึ่งเป็นผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน จะเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ณกรุงเทพ ฯ อัศมิราลเยนาดได้ออกจากเมืองไซ่ง่อนแล้ว กำหนดจะได้มาถึงกรุงเทพ ฯ ในเดือน ๑๑ ข้างขึ้น ขอจัดวาศก โปรดเกล้า ฯ ว่า อัศมิราลเยนาดเป็นขุนนางแม่ทัพ จะต้องจัดแจงการรับรองให้สมควรแก่ยศศักดิ์ จะให้ขึ้นพักอยู่ณตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศารามนั้น ให้ชาวพระคลังราชการ จัดเสื่ออ่อนเสื่อลวดปูตึกและปูเตียงนอนให้พอ ให้ชาวพระคลังพิมานอากาศ จัดโคมหวด โคมหม้อ โคมตั้ง ไปแขวนไปตั้งที่ตึกรับทูตตามเคย ให้กรมพระนครบาลเบิกยืมตุ่มสามโคกต่อกรมพระกลาโหม มาตั้งให้ทูต ๒๐ ใบ ทั้งนี้ให้เร่งเอาโคมไปแขวนไปตั้ง ตุ่มไปตั้ง แต่ณวันเดือน ๑๑ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ขอจัดวาศก ให้ทันกำหนด

อนึ่ง มุ้ง หมอน ฟูก ซึ่งเจ้าพนักงานไปจ่ายไว้สำหรับรับทูตต่างประเทศแต่ก่อนนั้น ได้รับทูตหลายครั้งแล้ว มุ้ง หมอน ฟูก เก่าขาดไป จะเอามาใช้ในการรับทูตครั้งนี้ต่อไปไม่ได้นั้น ให้ชาวพระคลัง

วิเศษจัดมุ้งแพรให้มีระบาย ๔ ผ้ามีระบาย ๔ รวม ๘ หลัง ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดฟูกใหญ่ ๘ ให้มีผ้าขาวปูให้พร้อม จัดหมอนข้าง ๑๖ ให้มีผ้าขาวหุ้ม ให้เร่งเย็บทำไว้ให้แล้วพร้อม อัศมิราลเขนาดเข้ามาถึงเมื่อใด ก็ให้เอาไปจ่ายที่ตึกรับทูตให้ทันราชการ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศารามรับแม่ทัพฝรั่งเศส ผู้สำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งส่งหมายมาแต่ก่อนว่า อัศมิราลเขนาดแม่ทัพฝรั่งเศส ซึ่งสำเร็จราชการเมืองไซ่ง่อน จะเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ โปรดเกล้า ฯ ให้จัดตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศารามเป็นที่พักอาศัย รับอัศมิราลเขนาด โปรดเกล้า ฯ ตำรัสว่า อัศมิราลเขนาดเป็นขุนนางผู้ใหญ่ ให้จัดแจงการรับรองให้สมควรกับขุนนางผู้ใหญ่ ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดฟูกใหญ่ ๘ ฟูก หมอนข้าง ๑๖ ความแจ้งอยู่ในหมายแต่ก่อนแล้ว แต่หมอนหนุนศีร์ษะกับฟูก หมอนขนาดเล็กสำหรับทหารยังหามีไม่นั้น ให้เจ้าพนักงานคลังในซ้าย จัดหมอนหนุนศีร์ษะสำหรับขุนนาง ๑๐ ใบ ฟูกหมอนขนาดเล็กสำหรับทหาร ฟูก ๕๐ หมอน ๕๐ ให้เร่งลงไปส่ง

ที่ตึกหลวงหน้าวัดประยุรวงศาราม แต่ณวันเดือน ๑๑ แรม ๓ – ๔ ค่ำ ปีจอจัตวาศก ด้วยอัศมิราลเยนาดจอรัจเข้ามาแล้ว อย่าให้ขาดได้ ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเตรียมการรับรองมองซิเออร์ซาโนนกงสุลฝรั่งเศส จะเข้าเฝ้าที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มองซิเออร์ซาโนนกงสุลฝรั่งเศสคนใหม่จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ สำแดงตราตั้งทูลเกล้า ฯ ถวายณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท วันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๑๕ ค่ำ เวลาพระสงฆ์ฉันเช้าแล้ว ณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทแล้วนั้น ให้กรมวังหมายสั่งเจ้าพนักงาน ให้เอาพรมมาปูที่ศาลาต้นกระทิง แล้วให้เอาโต๊ะมาตั้ง เก้าอี้ ๕ เก้าอี้ และโต๊ะนั้นให้มีผ้าปูโต๊ะด้วย แล้วให้จัดคณโฑน้ำ จัดถ้วยแก้ว จัดบุหรี่ฝรั่ง เทียนสูยบุหรี่ มาตั้งที่โต๊ะให้พร้อม และยนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้นจะตกแต่งอย่างไรให้ไปทูลถามพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท สมเด็จเจ้าพ้ามหามาลา ท่านรับสั่งบังคับอย่างไรก็ให้ทำตามรับสั่ง แล้วให้มหาดไทยให้กลาโหม หมายบอกเจ้ากรมปลัดกรม

นายเวร ให้ทูลพระยรมวงศานุวงศ์ และหมายบอกข้าทูลละออง ฯ นายทหารพลเรือนที่มีตำแหน่งเฝ้า ให้นุ่งผ้าใส่เสื้อตามธรรมเนียมเข้าเฝ้า เมื่อวันพระให้มาเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ให้พร้อมกัน และให้มีเสื้อสีสมปักตามธรรมเนียมเตรียมเข้าไปด้วย เผื่อจะผันแปรประการใดจะได้ทันการตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดสิ่งของไปทักขุนนางอังกฤษที่เรือกลไฟ ซึ่งเข้ามาเยี่ยมกรุงสยาม เมื่อ พ. ศ. ๒๔๐๕

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ ผู้สำเร็จราชการเมืองสมุทรปราการ บอกขึ้นมาว่า เรือรบกลไฟอังกฤษ ขุนนางนายเรือชื่อกำมะโดดคอตยอนเฮ มาด้วยเรือกลไฟชื่อโอเดนลำหนึ่ง กัปตันอาเลกซันเด มาด้วยเรือกลไฟชื่อโกเกตลำหนึ่ง มาแต่เมืองสิงคโปร์ จะเข้ามาเยี่ยมเยียนบ้านเมืองที่เป็นไมตรีกัน แต่เรือกลไฟชื่อโกเดนลำหนึ่งนั้น ทอดอยู่นอกสันดอน กัมมะโดดกับขุนนางนายทหาร ลงเรือกลไฟชื่อโกเกตเข้ามาทอดณกรุงเทพฯแต่ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๕ ค่ำแล้วนั้น อังกฤษกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีกัน กัมมะโดดคุมกำปั่นเข้ามา

เยี่ยมเยียนถึงบ้านเมืองแล้ว จะต้องจัดสิ่งของไปทักถามโดยทางไมตรี เรือเข้ามาทั้งนี้ ๒ ลำผู้คนก็มากนั้น ให้ชาวพระคลังในจัดน้ำตาลขาวหนัก ๑๐ หาบ ให้กรมท่าซ้ายจัดใบชาหีบใหญ่ ๔ หีบ ให้พระคลังมหาสมบัติสรรพากรจัดกล้วย จัดส้มผลไม้ต่าง ๆ ๖๐ โต๊ะ ให้พระแก้วพระคลังสวนจัดมะพร้าวอ่อน ๒๐๐ ทะลาย และเรือรบเข้ามาครั้งนี้จะกลับไปเร็ว ให้เจ้าพนักงานจัดสิ่งของลงไปทักแขกเมืองให้ทัน ณวันอาทิตย์ เดือนอ้าย แรม ๘ ค่ำ ปีขอจัตวาศก เมื่อจะเอาสิ่งของลงไปทักนั้น ให้แวะบอกยัญชีที่เวรกรมท่าก่อนตามเคย จะได้ให้ล่ามพนักงานพาไป อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องกำหนดรับขุนนางเรือรบอังกฤษเข้าเฝ้า ในพระที่นั่งอนันตสมาคม

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ผู้สำเร็จราชการเมืองสมุทรปราการบอกขึ้นมาว่า เรือรบกลไฟอังกฤษขุนนางคอตยอนเฮลงมาด้วย นายเรือชื่อกัมมะโดด เรือกลไฟชื่อโอเกตลำหนึ่ง กัปตันอาเลกซันเด นายเรือกลไฟชื่อโกเกตลำหนึ่งมาแต่เมืองสิงคโปร์ จะเข้ามาเยี่ยมเยียนบ้านเมืองที่เป็นไมตรีกัน แต่เรือกลไฟชื่อโอเดนนั้น ทอดอยู่นอกสันดอน กัมมะโดด

กับขุนนางนายทหารลงเรือกลไฟชื่อโกเกตเข้ามาณกรุงเทพ ฯ ทอดอยู่ใต้ป้อมปัจจามิตร ป้อมปิดปัจจนึก แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำ แล้วกัมมะโดดกับขุนนางทหารขึ้นพักอยู่ที่ตึกเซอร์รอเบตซอบเปอร์กงสุลอังกฤษ ๆ มีหนังสือให้ทูลเกล้า ฯ ถวายว่า กัมมะโดดกับขุนนางนายทหารอังกฤษ จะขอเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ๑๓ นายนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้กงสุลกัมมะโดดขุนนางนายทหารอังกฤษเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเสาร์ เดือนอ้าย แรม ๗ ค่ำ บ่จอจตวาศก เวลาเที่ยงนั้น ให้มหาดไทย ให้กลาโหม หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน และเจ้าพนักงานในพระบรมมหาราชวังให้รู้จงทั่ว เมื่อวันแขกเมืองจะเข้าเฝ้านั้น ให้ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือนที่มีตำแหน่งเฝ้า นุ่งสมปักตามธรรมเนียม ใส่เสื้อแพรสีอย่างน้อยที่งามดี เข้าเฝ้าพร้อมกันจงทุกคน

อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศจัดพรมที่ใหม่ จ่ายยืมให้จ่าศาลาไปปูที่เก๋งจวนกลางให้เต็ม

อนึ่งให้รักษาพระองค์จัดโต๊ะจัดเก้าอี้ ไปตั้งที่เก๋งจวนกลางให้แขกเมืองพักให้พอ ให้จ่าศาลายืมพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศไปปูที่เก๋งจวนกลางแขกเมืองพักให้พอ ให้กรมพระนครบาลกวาดถนนตั้งแต่สะพานหน้าวัดพระเชตุพน ตลอดถึงประตูเทวาพิทักษ์ ให้เตียนสะอาดดี ที่เชิงสะพานน้ำท่วมเปรอะเปื้อนอยู่ ให้เอากะดานมาทอดให้ดีด้วย ให้ชาวที่กรมวังแต่งที่รับเสด็จบนพระที่นั่งอนันตสมาคม

แห่งหนึ่ง แล้วให้เชิญพระเก้าอี้หุ้มทองคำตั้งบนพระแท่น แต่ที่จะตั้งพานพระขันหมาก เครื่องราชบริโภค มาตั้งคอยตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดแคร่ตามธรรมเนียม ๑๓ แคร่ รับเสด็จต่อพันพุฒ พันเทพราช มาแต่งตัวใส่กางเกงพระเกี้ยวลายหามแคร่ให้พอ ลงไปรับแขกเมืองที่ท่าวัดพระเชตุพน เข้าประตูเทวาพิทักษ์แล้วคอยรับคอยส่งด้วย

อนึ่งให้นายทหารอย่างยุโรป ทหารเกณฑ์หัด จัดทหารแต่งตัวยืนแถวทั้งชั้นนอก ชั้นใน ชั้นกลาง ให้ครบตามเคย

อนึ่งให้จัดมโหรีมาทำเมื่อเวลาแขกเมืองรับพระราชทาน ที่เก๋งโภชนลีนลาศด้วยตามเคย

อนึ่งให้กรมวังจัดเขาสำหรับให้แขกเมืองนั่ง เข้าไปในพระที่นั่งด้วย ๒ เขาตามเคย

อนึ่งให้ขุนทินนรรณาการ ขุนธารกำนัล รับพานพุทรี่ หมากเจียน คณโฑน้ำ ถ้วยแก้ว กะโถน ไปตั้งให้แขกเมืองรับพระราชทานที่พัก และตั้งในที่เฝ้าตามเคย

อนึ่งให้มหาดเล็กรับพานพระขันหมาก เครื่องราชบริโภคต่อท่านข้างใน มาตั้งที่พระที่นั่งตามเคย แล้วให้นายบำรุงมหาดเล็กจัดน้ำร้อนน้ำชาไปเลี้ยงแขกเมืองที่เก๋งพักด้วย แล้วให้จัดเครื่องโต๊ะมาตั้งที่หอโภชนลีนลาศ สำรับคาวของกินต่อพระเพลิง พระราม แผลงฤทธิ์มาเลี้ยงแขกเมืองด้วย ให้ชาวนาฬิกาประโคมมะโหระทึก

ประโคมแตรประโคมสังข์ เมื่อเสด็จออกเสด็จขึ้นตามเคย ให้พันพุฒพันเทพราช จ่ายเลขให้ชาวพระราชยานหามแคร่ให้พอ

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการจัดไต้ มาคอยจ่ายให้รองงานตำรวจส่งแขกเมืองให้พอ

อนึ่งให้นายประภามนเทียรปลัดวังขวา ให้นายเสถียรรักษาปลัดวังซ้าย ไปรับแขกเมือง แล้วให้หลวงราชฤทธานนท์ ให้หลวงนนทเสน กับล่ามพนักงานนำแขกเมืองเดินเป็นคู่ ๆ กันเข้าประตูพระที่นั่ง ให้นำแขกเมืองเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้นถึงหน้าพระที่นั่งในที่เฝ้าแล้ว ให้ถวายบังคม ๓ ครั้ง

อนึ่งให้พระยาพิพัฒนโกษาทูลเบิกแขกเมืองก่อน เมื่อทรงพระราชปฏิสันถารกับแขกเมืองแล้ว ให้ทูลสั่งคำแขกเมืองต่อไป

อนึ่งให้ตำรวจหน้าตำรวจวัง คอยห้ามปากเสียงและผู้คน อย่าให้ยืนล้อมดูแขกเมืองที่เก๋งพักเหมือนอย่างแต่ก่อน ๆ เป็นอันขาด

อนึ่งเมื่อเสด็จขึ้นแล้ว ให้ข้าทูลละออง ฯ กรายถวายบังคม ถ้าแขกเมืองยังไม่ลุกจากที่ ให้ข้าราชการนั่งสงบอยู่ อย่าให้ลุกเดินไปมาเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าแขกเมืองลาลุกจากที่แล้ว ให้หลวงราชฤทธานนท์ หลวงนนทเสน และล่ามพนักงานนำแขกเมืองออกมาพักรับพระราชทานที่หอโภชนลินลาศด้วย

อนึ่งให้กรมพระสัสดีขวาหมายขอกเข้าปลัดกรมจางวาง ให้ทูลพระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ พระเจ้าลูกยาเธอ ให้แต่งพระองค์ผ้าทรงตามธรรมเนียม เสื้อทรงสีอย่างน้อย ให้เชิญเสด็จ

เข้ามาเฝ้าพร้อมกันจงทุกพระองค์ ถ้าเจ้าพนักงานทั้งนี้สงสัยสิ่งไร ไม่เข้าใจให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ามหามาลา อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัดมหาธาตุ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

ด้วยจมื่นทองขวารับสั่ง พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมเหศวรศิวิลาศใส่เกล้า ฯ สั่งว่า โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งโรงครัวเลี้ยงฝรั่งที่หน้าวัดมหาธาตุนั้น หามีคนจะตักน้ำทำของเลี้ยงฝรั่งไม่นั้น ให้พันพุฒพันเทพราช จ่ายเลขให้กับล้อมพระราชวัง ๑๐ คน ให้เร่งจ่ายให้แต่ณวัน เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำเวลาย่าย ให้ทันกำหนดอย่าให้ขาดได้

อนึ่งให้กรมล้อมพระราชวังไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๑๐ คนมาตักน้ำใส่โรงครัวเลี้ยงฝรั่ง ตั้งแต่ณวัน เดือน ๓ ขึ้น ๑ ค่ำ เวลาย่าย ให้ทันกำหนดเสมอทุกวันไปกว่าจะเลิกการครัวเสร็จ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแต่งราชทูต ให้นำเครื่องราชอิศริยยศ เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส แต่งให้ตาระแมนลิยโป ขุนนางนายทหารเชิญพระราชอิศริยยศประดับเพ็ชร์องค์ ๑ ลิงญาชาวองค์ ๑ (ลงยาราชาวดีองค์ ?) เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดตาระแมนลิยโปและขุนนางนายทหาร ๒๐ นายจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระราชอิศริยยศ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวัน เดือน ๖ แรม ๘ ค่ำเวลาเช้า เจ้าพนักงานจะได้จัดแจงรับ ให้เหมือนอย่างออกแขกเมืองกรุงใหญ่ทำมาแต่ก่อนนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกกับนายเรือ เรือวายุภักษ์กรมอาษาวิเศษขวาลำ ๑ รับทูตเครื่องเรือเสือออน ๑ หมอนอิง ๑ พรม ๑ ม่าน ๔ ผืน บอกกับนายเรือ เรือเหรากรมอาษาในกรมวังซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ รับปี่พาทย์ลำละสำรับ หมายบอกกับนายเรือดั้งกองกลางเป็นคู่ซักซ้าย ๑ ขวา ๑ เป็น ๒ สำรับ กลองชนะ ๕ คู่ ธงมังกร ๒ คัน เบิกเสื้อแดงหมวกแดง และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ให้มีเครื่องเรือคาษสีหลังคาให้พร้อมตามเคย ให้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาบรรทุกพลพายให้ครบกะทง ให้เร่งไปยกเรือลงน้ำแต่ณวัน เดือน ๖ แรม ๗ ค่ำ ให้พายเรือมาคอยเตรียมให้

พร้อมที่ท่าช้างเสียก่อน จึงจะได้ลงเรือไปรับขุนนางฝรั่งเศสที่เรือกลไฟหน้าบ้านกงสุลฝรั่งเศส ขึ้นท่าราชวรดิษฐ์ คอยรับคอยส่งตามเคยเหมือนอย่างทุกครั้ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องให้จัดนมโคมาเลี้ยงฝรั่ง ที่มาดูงานมหรสพ

ด้วยจมื่นขงซ้าย รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ฝรั่งเศสมาดูงานที่พระศพ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นวิศณุนาถนิภาธร เสร็จแล้วจะไปพักที่โรงนายบำรุงราชยทมาลย์ ท้องสนามหลวงกินเลี้ยงนั้น ยังหาน้ำนมโคกินกาแฟน้ำร้อนไม่นั้น ให้ขุนกชีให้ขุนโค กองโค จัดน้ำนมโคมาส่งเสมอทุกวันไปกว่าจะเลิกแต่วัน เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำเพลาเช้า ๓ ทะนานเวลาเช้า ๓ โมงเพลาบ่าย ๓ ทะนานเวลา ๓ โมง มาส่งให้นายบำรุงให้ทันกำหนดอย่าให้ขาดได้

หมายรับสั่ง
เรื่องให้พาทูตฝรั่งไปเที่ยวเมืองเพ็ชรบุรี, เมืองสมุทรปราการ

ด้วยพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จางวางทหารขวกทุกหมู่ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้พาทูตฝรั่งไปเมืองเพ็ชรบุรี ให้จัดเรือพระที่นั่งเสพสหายไมตรี กำหนดจะ

ไปณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีกุรเบญจศกเพลา ๓ โมงเช้า ให้เจ้าพนักงานกรมนาจัดข้าวสารขาวสำหรับเลี้ยงทูต ๔๐ ถัง ข้าวสารแดงสำหรับกะลาสี ๔๐ ถัง ให้กรมสรรพากรในจัดปลาแห้ง ๒๐๐ หาง ปลาใบไม้ใหญ่ ๕๐๐ ตัว เนื้อเค็ม ๒๐๐ แผ่น ปลาย่าง ๒๐๐ ไม้ ฟองเป็ดสด ๕๐๐ ฟองเป็ดเค็ม ๑๐๐๐ (รวม) ๑๕๐๐ ปลากุเลา ๕๐ ตัว ส้มมะขาม ๔๐ ยี่ห้อ กะปิดี ๒ กะปิแกง ๒ (รวม) ๔ ถัง หอม ๒๐ หมวด กะเทียม ๒๐ หมวด พริก ๕ ถัง มันเทศ ๒ หาบ ฟักเขียว ๒ หาบ ฟักเหลือง ๒ หาบ เกลือ ๒ ถัง คลังราชการจัดไต้เหนือ ๑๐๐๐ ลำ น้ำมันมะพร้าว ๓๐๐ ทะนาน น้ำมันยางใส ๑๐๐ ทะนาน กระสอบ ๑๐๐ ใบ ให้เร่งไปส่งที่เรือพระที่นั่งเสพสหายไมตรี แต่ณวันพุธเดือน ๘ ขึ้น ๒ ค่ำเพลาบ่าย ๓ โมงเช้า ให้ทันกำหนดตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดเรือรับฝรั่งที่มาใหม่ ขึ้นไปตามเสด็จกรุงเก่า

ด้วยพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้พระอรสุมพลาภิบาลจัดเรือบริโภชนิกา รับฝรั่งมาใหม่ตามเสด็จพระราชดำเนินไปกรุงเก่า ณวันเดือน ๘ แรม ๔ ค่ำนั้น ให้เจ้าพนักงานจัดสิ่งของลงเรือพันตะบูนตามเคย ไต้เหนือ ๒๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๑๕๐ ทะนาน ข้าวสารนาสวน ๑๕

ข้าวสารนาเมือง ๑๕ เป็น ๓๐ ถัง ฟองเป็ดจิด ๑๐๐ ฟอง ฟองเป็ดเค็ม ๒๐๐ เป็น ๓๐๐ ฟอง ปลาหาง ๑๐๐ หาง ปลากุเลา ๑๐๐ ตัว ปลาสลิดใหญ่ ๔๐๐ ตัว ปลาใยไม้ ๑๐๐ ตัว พริก ๒ ถัง เกลือ ๑ ถัง กะปิ ๑ ถัง หอม ๑๐ หมวด กะเทียม ๕ หมวด กะเทียมดอง ๒ ไห ส้มมะขาม ๑๐ ปั้น กระสอบ ๒๐ ใบ ให้เอาไปส่งที่เรือ ณวัน เดือน ๘ แรม ๓ ค่ำ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องกำหนดกงสุลฝรั่งเศสกับบาดหลวงจะเข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สั่งว่า ณวันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีกุน เบญจศก มองซิเออร์มาริเนตกงสุลฝรั่งเศส กำมกรชิมอร์เรียบกลไฟฝรั่งเศสกับบาดหลวง จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม แขกเมืองจะเข้ามาพักที่เก๋งเหนือพระที่นั่งสุทไธศวรรย์นั้นให้กรมวังยอกเจ้าพนักงาน เอาพรมใหญ่มาปูที่เก๋งรับแขกเมือง และให้จัดโต๊ะโต ๑ จัดเก้าอี้ ๕ เก้าอี้มาตั้งแล้ว ให้มีคณโฑน้ำถ้วยแก้วบุหรี่ฝรั่งเทียนสูบบุหรี่ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ เร่งจัดแจงเตรียมการไว้ให้พร้อม แต่ณวันอาทิตย์เดือน ๑๐ ขึ้น ๑ ค่ำเวลาบ่าย ๑ โมง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฮอลันดาแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

หมายรับสั่ง
เรื่องต้อนรับทูตฮอลันดา
ฉบับที่ ๑
เรื่องจัดเรือแห่พระราชศาสน์

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ มีพระราชศาสน์ ให้ยิยีเจมัตเซลเชิญพระราชศาสน์กับของทรงยินดีเข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย ยิยีเจมัตเซลมาด้วยพระราชศาสน์กับทูตขี่เรือกลไฟนั้น ให้นายเวรเรือตั้งล้อมพระราชวังเป็นคู่ชักซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒ ลำ รับแตรงอน แตรฝรั่ง รับสังข์คู่รับกลองรับมะโหระทึก มหาดไทยหมายบอกนายเรือรูปสัตว์นายเรือตั้งรับพระราชศาสน์ เรือเหราอาษาในกรมวัง ซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒ ลำ รับกลองชะนะ ๕ คู่ เรือสางอาษาในกรมท่าซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒ ลำ รับกลองชะนะ ๕ คู่ คลังสินค้าเรือโต ซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒ สำหรับรับยี่พาทย์รับกลองชะนะ ๕ คู่ เรือมังกรล้อมพระราชวัง ซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒

สำหรับรับพาทย์รับกลองชะนะ ๕ คู่ รับพูต วายุภักษ์ อาษาวิเศษ ซ้ายลำหนึ่ง มีเสื้อออนมีหมอนพรมทั้งรับทั้งส่ง และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เตรียมเรือให้พร้อม รับเลขต่อพันพุฒอนุราช พันเทพราช มาบรรจุพลพายให้ครบกะทง

แต่พลพายใส่เสื้อแดง หมวกแดง เบิกธงมังกรทุกคน ให้เร่งไปยกเรือลงน้ำแต่ณวันเดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ ครั้นรุ่งขึ้นณวันเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้าโมงหนึ่ง ให้เร่งถอยเรือมาพร้อมกันที่ท่าราชวรดิษฐ์ เมื่อจะไปรับพระราชศาสน์กับพูต ที่ตึกหลวงหน้าวัดประยูรวงศ์ แห่นำขึ้นท่าช้าง เมื่อจะล่องลงไปแวะที่บ้านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดีเสียก่อน เหมือนอย่างทุกครั้ง ให้ทันกำหนดตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๒
เรื่องกำหนดราชทูตเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม ให้จัดช้างต้นจัดช้างพิเศษรับแขกเมือง

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ มีพระราชศาสน์กับของทรงยินดี แต่งให้ยิยีเจมัตเซลกับขุนนางวิลันดา ๕ นาย กำหนดยิยีเจมัตเซลเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำปีกุรเบญจศกเวลาเช้า ให้จัดช้างต้นจัดช้างพิเศษยืนประรำรับแขกเมืองนั้น ให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้กับกรมช้าง ถือแส้

หวาย ๑๔ ถือแส้หางม้า ๖ เป็น ๒๐ กระยองกลึง ๔๐ รวมเป็น ๖๐ ท่ายเลขให้กับอภิรมถือกรรชิงเกล็ด ๑๐ ให้กับราชมัน ถือเครื่องยศ กล้วย ๖ อ้อย ๖ หญ้า ๖ หม้อน้ำ ๖ เป็น ๒๔ รวมเป็น ๙๔ คน ให้เร่งท่ายแต่ณวันอังคารเดือน ๗ แรม ๘ ค่ำ เวลาท่ายให้ทันกำหนด จะได้เอาไปถือเครื่องแห่ช้างม้า มาคอยรับแขกเมือง ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ เวลาเช้า

อนึ่งให้กรมช้างจัดช้างต้นช้างพิเศษไปผูกเกยยืนปะรำ แล้วให้จัดช้างดั้งช้างขันไปยืนที่ริมช้างโรงพระมหาศรีเศวต แล้วให้เบิกเครื่องช้างสำหรับผูกช้างต้นช้างพิเศษช้างดั้งช้างขัน ภูษาท่ายผ้าปกหางให้พร้อมกับแส้หวาย ๑๔ แส้หางม้า ๖ เป็น ๒๐ กระยองกลึง ๔๐ มงคลแดง ๖๐ เสือชั้นสัตูแขนสั้น ๖๐ ต่อคลังแสงสรรพยุทธ์ แล้วให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๕๘ คน ให้เบิกกางเกงชั้นสัตู เหลืองประกอบเชิง กางเกงรัวทองรุ้งประกอบเชิง ให้เบิกเสื้อเสนากุฎ เหลืองเสื้อชั้นสัตูแขนสั้น เกี้ยวลายหมวกยันต์เขียนลายทอง ต่อคลังเสื้อหมวกคลังวิเศษให้พอ แล้วให้จัดคนในกรมช้าง เป็นจตุสังคยาท ใส่เสื้อกางเกงขัดกระบี่ ๑๒ คน นุ่งห่มคอยเตรียมรับแขกเมือง ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้า

อนึ่งให้พระอภิรมจัดกรรชิงเกล็ด ๑๐ คัน ให้รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๑๐ คนนุ่งกางเกงยกเสื้อมิสรู มาคอยเตรียมแห่ช้างเข้าไปรับแขกเมืองในพระราชวัง ที่ประตูวิเศษชัยศรี แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้า ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ราชมันกรมวัง รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๑๘ คน ให้เบิกกางเกงริ้วทองรุ้งเสื้อย้ศตูแขนสั้นเกี้ยวลาย ต่อชาวคลังเสื้อหมวกคลังวิเศษ แล้วให้รับโต๊ะเงินใส่กล้วย ๔ ใส่อ้อย ๔ ใส่หญ้า ๔ เป็น ๑๒ ให้รับโต๊ะทองขาวใส่กล้วย ๒ ใส่อ้อย ๒ ใส่หญ้า ๒ เป็น ๖ รวมเป็น ๑๘ ใบ ต่อวิเศษ แล้วให้รับหม้อน้ำเงิน ๔ หม้อน้ำทองขาว ๒ เป็น ๖ ใบใส่น้ำ ต่อขุนศริสยุมพร มาคอยเตรียมตามช้างต้นช้างวิเศษ แห่เข้าไปรับแขกเมืองในพระราชวัง ที่ประตูวิเศษชัยศริ แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้า

อนึ่งให้ขุนศริสยุมพรรับหม้อน้ำเงิน ๔ หม้อน้ำทองขาว ๒ เป็น ๖ ใบ ต่อท่านช้างใน มาใส่น้ำส่งให้ราชมันกรมวัง แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ เวลาเช้า

อนึ่งให้คลังแสงสรรพยุทธ์จ่ายเครื่องช้าง แส้หวายแส้หางม้า กระบองกลึง ให้คลังเสื้อหมวกจ่ายกางเกงจ่ายเสื้อหมวก ให้คลังวิเศษจ่ายเกี้ยวลาย ให้กับผู้ตังเกณฑ์ให้พอ แต่ณวันอังคารเดือน ๗ แรม ๘ ค่ำเพลาเช้า

อนึ่งให้คลังราชการเอาเสื่อลวดไปปูให้เต็ม สำหรับแขกเมืองจะได้ดูพระยาช้างที่โรงพระมหาศริเศวตวิมลวรรณ พระเศวตสุวรรณาภาพรรณ ที่โรงพระวิมลรัตนกริณี แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ

อนึ่งให้เกณฑ์หัดแสงปืน จัดปืนรางเขียวใส่บนสัปคับช้างละยอก ๗ ช้าง ๗ ยอก ให้จัดพันทะนายนั่งบนสัปคับกำกับปืนช้างละ ๒ คน

แล้วเบิกกางเกงยศเสื้อเสนากุฎน้ำเงิน เกี้ยวเขียรขาดหมวกเขียนทอง ต่อคลังเสื้อคลังหมวกวิเศษ มานุ่งห่มคอยเตรียมขึ้นช้างที่ประดู วิเศษชัยศรี แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้า และให้เจ้าพนักงานผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ มาคอยเตรียมให้พร้อมจงทุกพนักงาน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๓
เรื่องให้จัดดอกไม้สดสำหรับเครื่องบูชา

ด้วยนายบำรุงราชยทมาลย์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ เวลาเช้า แขกเมืองวิลันดาจะเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ขณะนี้โปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งเครื่องบูชาเป็นอันมากนั้น หามีดอกไม้สดจะใส่จานแก้วเครื่องบูชาไม่ ให้ขุนมาลาการจัดดอกไม้สีต่าง ๆ กับผู้รับส่งที่หอโภชนลินลาศ แต่ณวันพุธเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำเวลาเช้าโมงหนึ่ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฉบับที่ ๔
เรื่องจัดเรือไปรับเครื่องบรรณาการที่พักทูต หน้าวัดประยุรวงศ์

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดิน

นิเธอแลนด์แต่งให้ชอไวมัคเซลเป็นทูตคุมเครื่องราชบรรณาการเข้ามาทรงยินดี พระรูป ๑ ตุ้มหูคู่ ๑ พระแสงองค์ ๑ ฉลองพระยาทคู่ ๑ และของอื่นหลายสิ่งนั้น ให้เจ้าพนักงานชาวพระมาลาภูษา ให้เจ้าพนักงานกรมพระแสง ให้เจ้าพนักงานพระคลังพิมานอากาศ ลงไปรับเครื่องบรรณาการที่พักทูต หน้าวัดประยุรวงศารามณวันเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ เพลาเช้า เมื่อจะลงไปให้แวะที่เวรกรมท่าก่อน จะได้ให้ล่ามพนักงานพาไป

ฉบับที่ ๕
เรื่องเสด็จออกรับแขกเมือง ให้จัดการให้พร้อม

รับสั่ง แห่พระราชศาสน์พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ เสด็จออกแขกเมืองณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ เวลาออกรับเหมือนออกแขกเมืองใหญ่ทุกครั้ง

ฉบับที่ ๖
เรื่องแห่พระราชศาสน์ตอบพระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ แต่งให้ยิยีเซมอตเสนเชิญพระราชศาสน์ของทรงยินดีเข้ามาทรงยินดี บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ให้มีพระราชศาสน์และของ

ทรงยินดี ตอยแทนออกไปยังสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์มอบให้ยิบีเซมอตเสนออกไปคอยรับพระราชศาสน์ อยู่ที่เรือกลไฟชื่อสิกเคนแวนวันตะเออชั้นนอกสันดอนแล้ว กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ออกไปส่งที่เรือทูต ณวันเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำปีกุรเบญจศกเวลาบ่าย ๑ โมงนั้น ให้มหาดไทย กลาโหม เกณฑ์กระบวนแห่พระราชศาสน์ทางบกลงเรือกลไฟที่ท่าพระ

สี่ตำรวจรับพระราชยานกงต่อชาวพระราชยานองค์ ๑ สี่ตำรวจรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช หามพระราชยาน ๑๐ คน สี่ตำรวจรับพระราชศาสน์ลงเรือกลไฟที่ท่าพระ สี่ตำรวจรับพรมต่อชาวพระคลังพิมานอากาศ ปูพระราชยานผืนหนึ่ง สี่ตำรวจนุ่งกางเกงยกคาดเกี้ยวลาย

ขุนหมื่นเป็นคู่แห่เดินเท้า นุ่งสมปักลาย ใส่เสื้อครุย ใส่ลำพอกขาว แห่หน้า ๑๐๐ แห่หลัง ๖๐ (รวม) ๑๖๐

เกณฑ์ไพร่ นุ่งกางเกงแดง ใส่เสื้อเสนากุฎ ถือธงมังกรแห่หน้า ๑๐๐ แห่หลัง ๖๐ (รวม) ๑๖๐

หลวงราชมนู หลวงเพ็ชรฉลูเสนี จัดท่าขี้ ๑ จัดกลอง ๑ จัดกลองชะนะ ๒๐ คน แตรงอน ๖ แตรฝรั่ง ๔ สังข์ ๒ (รวม) ๑๒ ใส่เสื้อแดงหมวกแดง กางเกงแดง ประโคมแห่พระราชยาน มะโหระทึก ๒ สำรับ นุ่งห่มตามเคย

ฉบับที่ ๗
เรื่องจัดเรือมณีเมขลาส่งพระราชศาสน์

ด้วยพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้พระอรสุมพลาภิบาล จัดเรือพระที่นั่งมณีเมขลาออกไปส่งพระราชศาสน์ ซึ่งวิลันดาเข้ามาเผ้าจอดอยู่ณปากอ่าวเมืองเพ็ชรบุรีนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังราชการสินค้าสรรพากรในกรมนา ให้จัดสิ่งของมาส่งแต่ณวันเดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ที่เรือพระที่นั่งมณีเมขลาให้พร้อมทุกพนักงาน แล้วให้เจ้าพนักงานมาขอกกับกงสี ขะได้มอบของให้กับนายเรือในเวลาประเดี๋ยวนี้ พื้นตะบูนตามเคย ไต้เหนือ ๒๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๕๐ ทะนาน ข้าวสาร ๑๕ ถัง ปลาหาง ๕๐ หาง ปลาทูกัง ๕๐ ตัว ปลาใบไม้ ๕๐๐ ตัว กระสอบ ๑๐ กระสอบ มาส่งอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดของไปทักแขกเมืองอังกฤษ ที่มาเยี่ยมกรุงเทพ ฯ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระยาสมุทรบุรานุรักษ์ กรมการบอกขึ้นมาว่า เรือรบกลไฟอังกฤษ ๆ เขาใช้จักร์ท้ายเข้ามาถึงเมือง

สมุทรปราการลำหนึ่ง กำมะโดวิลิเยียมอาโนซอน นายเรือมาแต่เมืองไซ่ง่อน เข้ามาเยี่ยมเยียนกรุงเทพ ฯ และเยี่ยมกงสุลอังกฤษแล้ว จะขอถอยเรือขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ จะเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ด้วย เรือกลไฟใช้จักร์ขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ ณวันจันทร์เดือนอ้ายแรม ๓ ค่ำทอดหน้าบ้านกงสุลอังกฤษแล้วนั้น อังกฤษกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีกัน กำมะโดคุมกำปั่นใบเข้ามาเยี่ยมเยียนถึงบ้านเมืองแล้ว จะต้องจัดสิ่งของไปทักทายโดยชอบเมืองเป็นไมตรีนั้น ให้ชาวพระคลังในซ้าย จัดน้ำตาลทรายขาวหนัก ๕ หาบ ให้กรมท่าซ้าย จัดใบชาหีบใหญ่ ๒ หีบ ให้พระคลังมหาสมบัติสรรพากร จัดกล้วยส้ม ๖๐ โต๊ะ ให้.....และเรือรบ (ต้นฉบับขาด)

หมายรับสั่ง
เรื่องกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กัปตันหวันเซฟองกริดกงสุลเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระที่นั่งประพาศพิพิธภัณฑ์ ณวันอังคารเดือนอ้ายแรม ๔ ค่ำเพลาบ่ายโมงหนึ่งนั้น ให้ทหารรักษาพระองค์ยืนประตูรับแขกเมืองอย่างน้อยตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศ จัดพรมมาปูที่เก่งให้พอ

อนึ่งให้ชาวที่ยกเก้าอี้ ๑๐ เก้าอี้ โต๊ะ ๑ มาตั้งที่เก่งให้ทันกำหนด แล้วรับเทียนต่อท่านข้างในไปตั้งตามเคย

อนึ่งให้ขุนทินยรรณาการ ขุนธารกำนัล รับบุหรี่รับขันน้ำ ต่อท่านข้างใน มาตั้งเลี้ยงแขกเมือง ที่แต่งให้ทูตไปพักตามเคย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องให้หาดอกไม้ที่หอม มาตั้งรับแขกเมือง
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

รับสั่งให้พระแก้วพระคลังสวน นายช่วง จัดหาดอกไม้ที่หอมมาส่งพระยาบุรุษรัตน์ราชพัลลภ ๓๐ ห่อ แขกเมืองเข้าณวันเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดช้าง มายืนรับแขกเมือง

รับสั่งให้พันภารกรมช้าง จัดช้างต้นช้างพิเศษ มายืนประรำรับแขกเมือง ณวันเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ

หมายรับสั่ง
เรื่องให้จัดม้ามายืน รับแขกเมือง

รับสั่งให้พันเภากรมม้า จัดม้าเกราะทอง จัดขุนหมื่นยืนม้า ๖๐ มายืนและแห่พระราชศาสน์ วันเดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ

หมายรับสั่ง
เรื่องมองซิเออร์โอบาเรด์ฝรั่งเศส เข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ด้วยพระยาวิสุทธิโกษา ปลัดกรมท่า รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอให้มองซิเออร์โอบาเรด์ ซึ่งให้เข้ามาเป็นกงสุลณกรุงเทพ ฯ เชิญพระราชศาสน์เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เจริญทางพระราชไมตรีนั้น มองซิเออร์โอบาเรด์มาด้วยเรือกลไฟชื่อเวนตริดาตอย เข้ามาทอดณเมืองสมุทรปราการ แล้วยอกขอเรือลงไปรับนั้น โปรดให้จัดเรือกลไฟชื่ออัคเรศรัตนาฎลงไปรับขึ้นมา และเรือรบกลไฟเวนตริดาตอย ก็ใช้จักรขึ้นมาพร้อมกัน ทอดอยู่ที่หน้าตึกกงสุลฝรั่งเศส ณวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๓ ค่ำ ปีชวดยังเป็นเบญจศก แล้วกำหนดมองซิเออร์โอบาเรด์ จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระราชศาสน์บนพระที่นั่งเศวตฉัตร์ในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย แต่ณวันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ

ยี่ชวดฉศกเพลาเช้า ๓ โมงนั้น ให้กรมพระสัสดี กรมสนมพลเรือน หมายบอกทางวางเจ้ากรมปลัดกรมสมุห์บัญชี กราบทูลพระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นภูวนัยนฤเบนทร์ ๑ กราบทูลพระราชวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสิงหรา ๑ เป็น ๒ กราบทูลพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นกษัตริย์ศึกดิเดช ๑ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภูมเรศ ๑ เป็น ๒ กราบทูลพระวรวงศ์เธอชั้น ๑ พระองค์เจ้ายุคนธร ๑ พระองค์เจ้ารองทรง ๑ เป็น ๒ กราบทูลพระวรวงศ์เธอชั้น ๓ กรมหมื่นบวรวิชัยชาญ ๑ กรมหมื่นมนตรีรักษา ๑ เป็น ๒ กราบทูลพระองค์เจ้ามหาหงส์ ในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ๑ กราบทูลพระองค์เจ้าชิต ในกรมหมื่นพิพิธโภคภูเบนทร์ ๑ กราบทูลพระองค์เจ้ามงคลเลิศ ในกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ๑ ให้แต่งพระองค์ผ้าทรงเชิ้ตพื้นศรี ฉลองพระองค์อย่างน้อยข้างใน กรุยทองศรีข้างนอก แล้วให้เอาพานหมากเสวยเอาพระเต้าบ้วนพระโอษฐ์ เข้าไปตั้งในพระที่นั่งอิศราวินิจฉัย เหมือนครั้งเสด็จออกแขกเมืองเมื่อครั้งก่อน แล้วให้เชิญเสด็จขึ้นมาพร้อมกันจงทุกพระองค์ แต่ณวันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ยี่ชวดฉศก อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดสิ่งของไปส่งเรือรบฝรั่งเศส

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เรือรบฝรั่งเศสซื้อ

เวนตริคาตอย ซึ่งเข้ามาส่งกงสุลฝรั่งเศสนั้น กงสุลฝรั่งได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระราชศาสน์แล้ว เรือรบเวนตริคาตอยจะได้กลับออกไป โปรดเกล้า ฯ ให้จัดสิ่งของลงไปส่งเกือหนุนกัปตันนายเรือขุนนางทหารเรือรบ ตามบ้านเมืองเป็นไมตรีกันนั้น ให้กรมพระคลังสินค้าเข้าภาษีผัก จัดมันพร้าวมันเทศและมันต่าง ๆ หนัก ๗ หาบ จัดผลพุทธา ๓๐๐ ผล ลงไปส่งที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส จะได้นำไปส่งที่เรือรบกลไฟฝรั่งเศส แต่ณวันจันทร์เดือน ๕ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีชวดฉศก เวลาเช้า เมื่อจะเอาสิ่งของไปส่งให้แจ้งบอกบัญชีที่เวรกรมท่าก่อน จะได้ให้ล่ามพาลงไปตามเคยตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส มีพระราชศาสน์ส่งเข้ามาให้มองซิเออร์โอยาเรต์กงสุลฝรั่งเศสทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์ ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้ายแรม ๒ ค่ำเพลาเที่ยง ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่ตึกลองชะนะ เชิญเครื่องสูง หามราชยานแคร่ พายเรือเอกชัยเรือคั่งเรือรูปสัตว์ รับพระราชศาสน์แขกเมืองนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงาน แต่ณวันพุธ

เดือนอ้ายแรม ๑ ค่ำ จะได้ยกเรือลงจ่ายเครื่องแต่งตัวให้ รุ่งขึ้น ณวันพฤหัสบดีเดือนอ้ายแรม ๒ ค่ำเพลาเที่ยง จะได้พายเรือเข้ากระบวนแห่พระราชศาสน์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ตำรวจในซ้ายถือธงมังกร กองพระมหาเทพ ๑๓ กองตำรวจในพระโรงช่าง ๒ เป็น ๑๕ ตำรวจนอกซ้ายถือธงมังกร กองตำรวจนอกซ้าย ๒ กองพระอินทรเดช ๘ เป็น ๑๐ ตำรวจในขวาถือธงมังกร กองพระมหามนตรี ๔ กองตำรวจในขวา ๒ กองหมื่นชำนิ ๗ กองหลวงพิพิธมนเทียร ๒ เป็น ๑๕ ตำรวจนอกขวาถือธงมังกร กองตำรวจนอกขวา ๒ กองพระราชรินทร์ ๘ เป็น ๑๐ ตำรวจใหญ่ซ้ายถือธงมังกรกองตำรวจใหญ่ซ้าย ๒ กองขุนวิจิตรจอมราช ๗ กองพระรามพิชัยโรงทหารเก่า ๖ เป็น ๑๕ ตำรวจสนมซ้ายถือธงมังกร กองตำรวจสนมซ้าย ๒ กองพระอินทรเดช ๔ กองหลวงราชวรานุรักษ์ ๔ เป็น ๑๐ ตำรวจใหญ่ขวาถือธงมังกร กองตำรวจใหญ่ขวา ๒ กองพระอินทรเทพ ๔ กองพระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ ๖ กองพระยาพิชัยทำประตู ๓ เป็น ๑๕ ตำรวจสนมถือธงมังกร กองตำรวจสนมขวา ๒ กองพระศรีราชเดโชชัย ๘ เป็น ๑๐ ตีกลองชะนะ ยก ๓๐ เรือ ๑๐ ช่างสาง ๑๖ กองพื้นเชือก ๑๔ เป็น ๓๐ สี่ตำรวจหามราชยาน กองหลวงอภิบาลภูวนาถ ๔ กองหลวงเพ็ชรคำแหง ๔ เป็น ๘ แสงปืนโรงใหญ่ซ้ายขวา นุ่งกางเกงแดงใส่เสื้อเสนากุฎหมวกหนัง เลขในหมู่ ๔๐ อภิรมเชิญเครื่องสูง ยก ๒๐ เรือ ๗ หลวงราชบริพารนายประตูซ้าย ๓ ขวา ๑๔ กองหลวงราชฤทธานนท์ทำประตู ๓ เป็น ๒๐

นาฬิกาหามมะโหระทึก กองพระรามพิชัยทำโรงทหารใหม่ ๔ ผีพาย พายเรือเอกชัยลำหนึ่ง ๔๕ คน พายเรือกันยาลำหนึ่ง ๓๐ คน กองพระยาอภัยรณฤทธิ์ ๕ กองพระราชโยธาเทพ ๑๕ กองขุนทิพย์ไพรสณฑ์ ๙ กองหลวงไกรนารายน์ ๖ กองพระยาวิชิตณรงค์ ๑๒ กองพระยาอัคนันทริกามาตย์ ๕ กองพระรามพิชัยทางหลวง ๑๐ กองหลวงไกรเทพการ ๑๓ เป็น ๗๕ หามแคร่ ๕ แคร่ กองหลวงนนทเสน ๕ กองหลวงราชฤทธานนท์ด้านใน ๔ กองหมื่นอัตราคดี ๔ กองขุนกำแพงวังรี ๒ กองขุนศรีวังราช ๒ กองขุนรามรณฤทธิ์ ๕ เป็น ๒๐ พายเรือเหราอาษาในกรมวังซ้าย กองหลวงวงศาธิราชสนิท ๖ กองหลวงภูเบศรพิทักษ์ ๖ กองขุนราชกิจปรีชา ๗ กองพระกำแพง ๗ กองพระราชวังเมือง ๖ กองหลวงรักษานาถ ๓ เป็น ๓๕ พายเรือเหราอาษาในกรมวังขวา กองหลวงชินศรีรักษา ๖ กองหม่อมเจ้าหมู่ ๖ กองพระพิเดชสงคราม ๖ กองหลวงรามรักษาเมือง ๖ กองขุนวิชิตชลหาญ ๕ กองขุนกำแพงวังรี ๖ เป็น ๓๕ คลังสินค้าพายเรือโตขมังคลื่น ๓๐ ผีนสมุทร ๓๐ กองหลวงวิจารณ์โกษา ๒ ด้าน ๑๕ กองขุนศรีสังหาร ๑๓ กองขุนชำนาญภักดี ๖ กองขุนราคาปนิ ๘ กองหมื่นพินิจรจนา ๘ กองหลวงวิสูตร์สมบัติ ๑๐ เป็น ๖๐ ตีกระเชียงเรือแซ ๒ ลำ กองสมิงสุรินทรศักดิ์ ๖ กองสมิงพิทักษ์เทวา ๖ เป็น ๑๒ กองหลวงพิศณุเสนี ๖ กองหลวงราชเสวก ๕ กองพระยานาวาพลานุโยค ๙ กองหลวงอภัยเสนา ๘ กองหลวงอเรนทรชาติสังหาร ๕ กองหลวงพลวาสัย ๕ เป็น ๕๐ พายเรือ

สางกำแหงหาญ อายาในกรมท่าซ้าย กองหลวงนราเรืองเดช ๓ กองนายเนียมพิเลี้ยง ๖ กองหลวงรัตนพิมพา ๓ กองขุนนราฤทธิไกร ๑๐ กองหลวงอนุรักษ์ภักดี ๖ กองหลวงศริคงยศ ๗ เป็น ๓๕ พายเรือสางชาญชลสินธุ์ อายาในกรมท่าขวา กองพิทักษ์โยธา ๓ กองหมื่นชำนาญอาวาส ๓ กองหลวงสุเรนทรวิชิต ๓ กองหมื่นภักดี ๖ กองพระราชฐานบริคุต ๘ กง ๖ กองหลวงทิพยรักษา ๖ กองหลวงสังขวิชิต ๖ กองขุนกำแพงวังริ ด้านใน ๒ เป็น ๓๕ พายเรือกิเลนทำลุซ้าย กองพระยาพิชัยสงคราม ๕ กองหลวงกันภยุยาทว์ ๕ กองหลวงพิทักษ์ราชา ๕ กองพระยาพิพิธเดชะ ๑๒ กองพระยาอนุชิตชาญชัย ๖ กองหลวงเสนาภิมุข ๒ เป็น ๓๕ พายเรือกิเลนทำลุขวา กองหลวงเทพเดชะ ๒ กองหลวงอินทโรคม ๖ กองขุนพรหมรักษา ๖ กองขุนนาถภักดี ๖ กองหลวงชัยเดชะ ๘ กองขุนประดิษฐ์ศิลา ๗ เป็น ๓๕ พายเรือตั้งเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งซ้าย กองหลวงคิสารสรรพากร ๕ กองหลวงวิชิตสรไกร ๓ กองหลวงแผนพลพ่าย ๓ กองหลวงนราภักดี ๓ กองหลวงพรหมเดชะ ๓ กองหลวงชำนิโยธา ๕ กองหลวงพินิจพลขันธ์ ๕ กองขุนดายมณีกรณ์ ๖ กองหลวงรามรักษา ด้านใน ๘ เป็น ๔๐ พายเรือตั้งเกณฑ์หัดอย่างฝรั่งขวา กองหลวงศริรณรงค์ ๖ กองขุนภักดีไตรรัตน์ ๖ กองขุนผลาญไพรณ ๖ กองพระยาราชสัมภารากร ๙ กองหมื่นจำนงค์รักษ์ ๙ กองขุนสวัสดิ์สาลี ๔ แสงปืนโรงใหญ่ ซ้าย ขวา เลขในหมู่ถือปืนรางแดง ๔๐

หมายรับสั่ง
เรื่องเตรียมแห่พระราชศาสน์ กรุงอังกฤษ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษารับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระนางเจ้าควีนวิกตอร์เรียเจ้าแผ่นดินอังกฤษ มีพระราชศาสน์ส่งเข้ามาให้มิสเตอร์นอกกงสุลนำทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดจะได้แห่พระราชศาสน์เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวายณวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๔ ค่ำเพลาเช้า ให้เกณฑ์ยกเข้าเลขนายด้านนายกองประจำการ ในหมู่พายเรือเอกชัยเรือรูปสัตว์เรือดั้ง หมู่หามเฉลียง ถือธงถือเครื่องสูงตีกลองชะนะ แห่พระราชศาสน์นั้นเกณฑ์และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงาน แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย ขึ้น ๓ ค่ำ จะได้ยกเรือลง จ่ายเครื่องแต่งตัวให้ รุ่งขึ้นณวันศุกร์ เดือนอ้าย ขึ้น ๔ ค่ำเพลาเช้า จะได้พายเรือแห่พระราชศาสน์ตามรับสั่ง ฝีพายพายเรือเอกชัยลำหนึ่ง ๔๕ คน ฝีพายพายเรือกันยาลำหนึ่ง ๓๐ คน กองพระยาอภัยรณฤทธิสงคราม เชิญ ๕ กองพระราชโยธาเทพ ๑๕ กองขุนทิพยไพรสณฑ์ ๙ กองหลวงไกรนารายน์ ๖ กองหลวงไกรเทพ ๗ เป็น ๑๓ กองพระยาวิชิตณรงค์ ๑๒ กองพระยาอัพภันตริกามาตย์ ๕ กองพระรามพิชัยทำห้างหลวง ๑๐ เป็น ๗๕ พายเรือเหราอายาในกรมวังซ้าย กองหลวงวงศาธิราชสนิท ๖ กองหลวงภูเบนทรพิทักษ์ ๖ กองขุนราช

กิษปริชา ๗ กองพระกำแพง ๗ กองพระราชวังเมือง ๖ กองหลวงรักษานาฎ ๓ เป็น ๓๕ คน พายเรือเหราอาษาในกรมวังขวา กองหลวงชินศริรักษา ๖ กองหม่อมเจ้าหมู่ ๖ กองพระพิเดชสงคราม ๖ กองหลวงรามรักษา ๖ เป็น ๑๒ กองขุนวิชิตชลหาญ กองขุนกำแพงวังริ ราชยาน ๖ รวมเป็น ๓๕ พายเรือโตขมังคลิ่น ๓๐ พายเรือโตผีนสมุทร ๓๐ กองหลวงวิจารณ์โกษา ฉัตร์ ๙ พช ๖ เป็น ๑๕ กองขุนศริสังหารวัน ๕ พช ๘ เป็น ๑๓ กองขุนชำนาญภักดิ ๖ กองขุนราคาปนิจ ๘ กองหมื่นพินิจรชนา ๘ กองหลวงวิสูตร์สมบัติ กำแพง ๖ เรือ ๒ ตะพาน ๒ เป็น ๑๐ รวมเป็น ๖๐ พายเรือสางกำแหงหาญ อาษาในกรมท่าซ้าย กองหลวงนราเรืองเดช ๓ กองนายเนียมพิเลี้ยง ๖ กองหลวงรัตนพิมพา ๓ กองขุนนราฤทธิไกร ๑๐ กองหลวงนุรักภักดิ ๖ กองหลวงศริคงยศ ๗ เป็น ๓๕ พายเรือสางชาญชลสินธุ์อาษาในกรมท่าขวา กองหลวงพิทักษ์โยชา ๓ กองหมื่นชำนาญอาวาศ ๓ กองหลวงสุเรนทรวิชิต ๓ กองหมื่นภักดิ ๖ กองพระราชฐานบริคุตทำศาลา ๔ กองหลวงทิพยรักษา ๒ การ ๖ กองหลวงรอบวิชิต ๖ เป็น ๓๕ พายเรือกิเลนทำลุซ้าย กองพระยาพิชัยสงคราม ๕ กองหลวงกันภยุยาทว์ ๕ กองหลวงราชเสนา ๕ ระเบียงเป็น ๑๕ กองพระยาพิพิธเดชะ ๑๒ กองพระยาอนุชิตชาญชัย ๖ กองหลวงเสนาภิมุข ๒ เป็น ๓๕ พายเรือกิเลนทำลุขวา กองหลวงเทพเดชะ ๒ กองหลวงอินทโรดม ๖ กองขุนพรหมรักษา ๖ กองขุนนาฎภักดิ ๖ กองหลวงชัยเดชะ ๘ กองขุน

ประทิษฐ์ศิลา ๗ เป็น ๓๕ พายเรือตั้งกองกลางซ้าย กองหลวงชำนิโยธา ๕ กองหลวงพิพิธพลขันธ์ ๕ กองพระยานาวาพลานุโยค ๙ กองหลวงอภัยเสนา ๘ กองขุนเทศมณีกรณ์ ๖ กองหลวงรามรักษา หอพระคต ๘ เป็น ๔๑ พายเรือตั้งกองกลางขวา กองหลวงศรีรณรงค์ ๖ กองขุนภักดีเกษตร์ ๖ กองขุนผลาญไพรณ ๖ กองพระยาราชสรรพากร ๘ กองหมื่นจำนงค์รักษ์ ๙ กองขุนสวัสดิ์สาลี ๕ เป็น ๔๐ ตีกระเชียงเรือแซ กองมอญ ๒ ลำ กองสมิงสุรินทรศักดิ์ ๖ กองสมิงพิทักษ์เทวา ๖ กองหลวงพิศณุเสนี ๖ กองหลวงพิทักษ์ราชา ๕ กองหลวงยี่สารสรรพเดช ๕ กองหลวงพลวาสัย ๕ กองหลวงวิชิตสรไกร ๓ กองหลวงแผนพลราย ๓ กองหลวงนราภักดี ๓ กองหลวงพหลเดชะ ๓ กองหลวงอเรนทรชาติสังหาร ๕ เป็น ๕๐ ตีกลองชะนะเรือ ๑๐ ปก ๓๐ กองพันเชือกช่างลาง ๓๐ อภิรมถือเครื่องสูงเรือ.....ปก..... กองหลวง.....นายประตูซ้ายขวา ๑๕ เป็น ๑๗ ตำรวจในซ้ายถือธง กองพระมหาเทพ ๑๓ กองทำโรงช่างในกรม ๒ เป็น ๑๕ ตำรวจนอกซ้ายถือธง กองพระอินทรเดชสารสวน ๘ กองทำโรงช่างในกรม ๒ เป็น ๑๐ ตำรวจในขวาถือธง กองพระมหามนตรี ๔ กองหมื่นชำนิ ๗ กองทำโรงช่างในกรม ๒ กองหลวงพิพิธรมนเทียร ๒ เป็น ๑๕ ตำรวจนอกท่าถือธง กองทำโรงช่างในกรม ๒ กองพระราชรินทร์ ๘ เป็น ๑๐ ตำรวจใหญ่ซ้ายถือธง กองทำโรงช่างในกรม ๒ กองขุนจิตร์จอมราช ๗ กองพระรามพิชัยทำโรงทหารเก่า ๖ เป็น ๑๕ ตำรวจสนมซ้ายถือธง กอง

พระอินทรเดชโรงผ้า ๔ กองทำโรงช่างในกรม ๒ กองหลวงราชภาณุรักษ์ ๔ เป็น ๑๐ ตำรวจใหญ่ขวาถือธง กองทำโรงช่างในกรม ๒ กองพระอินทรเทพ ๔ กองพระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ ๖ กองพระรามพิชัยทำประตู ๓ เป็น ๑๕ ตำรวจสนมขวาถือธง กองพระศรีราชเดโชชัย ๘ กองทำโรงช่างในกรม ๒ เป็น ๑๐ ตำรวจหามเฉลี่ยงรับพระราชศาสน์ กองหลวงเพ็ชรคำแหง ๔ กองหลวงอภิบาลภูวนาถ ๔ เป็น ๘ หามปี่พาทย์ ๒ สำรับ กองชุนตะเวน ๘ แสงปืนโรงใหญ่ซ้ายขวา เลขในหมู่ถือปืนรางแดง ๔๐ หามมะโหระทึก กองพระรามพิชัย ทำโรงทหาร ทหารใน ๔

หมายรับสั่ง

เรื่องเตรียมแห่หนังสือเยเนราลอินเดีย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เกอเน่อเยเนราลอินเดียผู้ครองเมืองกัลกะตาซึ่งขึ้นแก่อังกฤษ มีหนังสือส่งเข้ามาให้กงสุลอังกฤษซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ฯ นำทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดกงสุลกับขุนนาง จะได้นำหนังสือขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวายณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำเวลาบ่ายโมงหนึ่ง ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่ถือกรรชิง หามเฉลี่ยงหามแคร่พายเรือแห่หนังสือ

ทางยกนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทงนั้น เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงาน แต่ณวันพฤหัสบดี เดือนอ้าย แรม ๒ ค่ำ จะได้จ่ายเครื่องแต่งตัวให้ รุ่งขึ้นณวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำเวลาบ่าย จะได้แห่หนังสือให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง สี่ตำรวจหามเฉลี่ยงในหมู่ ๕ ราชยานหามแคร่ ๕ แคร่ นายประตูซ้ายขวา ๒๐ อภิรมถือกรรชิง กองขุนกำแพงวังริ ๒ กองขุนศิริวังราช ๒ ด้านใน ๔ ฝีพายพายเรือลำ ๑ ช่างลาง ๒๐ กองพันเชือก ๑๐ เป็น ๓๐

หมายรับสั่ง
เรื่องมิศนอกมาเป็นกงสุลอังกฤษเข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ด้วยพระยาราชานุประพันธ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า วาโรรอดเสนเสนายดีซึ่งได้ว่าราชการต่างประเทศกรุงลอนดอน มีหนังสือมายังท่านเสนายดี ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า สมเด็จพระนางเจ้าเฮอมายิสติกะวินอิสตอเรียพระเจ้ากรุงลอนดอน ตั้งให้มิศนอกเป็นกงสุลอังกฤษอยู่ณกรุงเทพ ฯ แทนเซอร์รอเบตจอมเบิกกงสุลอังกฤษที่ลากลับไป กำหนดให้มิสเตอร์นอกกงสุลกับขุนนางในกงสุล ๕ นายจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๑ ค่ำเวลาบ่าย ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการในหมู่หามแคร่นั้น

เกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้เอาตัวเลขส่งให้แก่ราชยานเจ้าพนักงาน แต่ณวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๑ ค่ำเวลาเที่ยงให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หามแคร่ ๕ แคร่ กองหลวงโยธา ๕ กองหลวงสังขวิชิต ๕ กองขุนตะเวน ๑๐ เป็น ๒๐ คน ●

หมายรับสั่ง
เรื่องพระเจ้าแผ่นดินฮอลันดา ส่งหมวกอย่างเยเนราล เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๗

ด้วยพระยาพิพัฒน์โกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินนิเธอแลนด์ จัดได้หมวกยางเยเนราล ส่งเข้ามาให้กงสุลนำทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดณวันเสาร์ เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำเวลาย่ายโมงหนึ่ง กงสุลขุนนางจะได้เข้าเฝ้า ถวายหมวกณพระที่นั่งอนันตสมาคม ให้เกณฑ์ยกเอาเลขนายด้านนายกองประจำการ ในหมู่พายเรือกันยาหมู่หามแคร่ รับกงสุลขุนนางนั้นเกณฑ์ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ เอาตัวเลขส่งให้แก่เจ้าพนักงานแต่ณวันเสาร์ เดือนอ้าย แรม ๔ ค่ำเวลาเช้า ครั้นเวลาย่ายจะได้รับกงสุลขุนนาง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ฝีพายพายเรือกันยา ๒ ลำ ฝีพายประจำท่า ๒๐ กองพระยาอภัยรณฤทธิ์ ๕ กองพระอินทรเทพ ๖ กองพระอินทรเดช ๖ กอง

พระยาฤทธิไกรเกรียงหาญ ๑๒ กองพระรามพิชัย ทำโรงทหาร เก่า ๑๒ เป็น ๖๑ ราชยานหามแคร่ ๔ แคร่ กองพระกำแพง ๖ กองพระราชวังเมือง ๕ กองขุนกำแพงวังริ การนอก ๕ เป็น ๑๖ เรือรบวันศุกร์ เดือนอ้าย แรม ๓ ค่ำ พายเรือเหรา อาษา ในกรมวังซ้าย กองขุนชาญาลภักดิ ๕ กองขุนราคาปนิจ ๘ กองหลวงวิสูตร์สมบัติเรือแพ ๖ กองขุนศรีสังหารพช ๘ กองหมื่นพินิจวรนา ๘ เป็น ๓๕ พายเรือสางอาษาในกรมท่าซ้าย กองหลวงศรีวรณรงค์ ๕ กองหลวงนราเรืองเดช ๓ กองพระยาพิชัยสงคราม ๔ กองหลวงกันภยุยาทว์ ๔ กองหลวงราชเสวก ๔ กองนายเนียมพิเลี้ยง ๕ กองหลวงอินทโรดม ๕ กองขุนผลาญไพรณ ๕ เป็น ๓๕ พายเรือเหราอาษาในกรมวังขวา กองหลวงชินศรีรักษา ๕ กองหม่อมเจ้าหนู ๕ กองพระพิเดชสงคราม ๕ กองหลวงรามรักษา ๕ กองหลวงวิจารณ์โกษา ๒ ค้าน ๑๓ กองหมื่นชำนาญอาวาส ๒ เป็น ๓๕ พายเรือสางอาสาในกรมท่าขวา กองหลวงพิทักษ์โยธา ๓ กองหลวงทิพยรักษา ๕ กองหลวงสังขวิชิต ๕ กองหลวงชำนิโยธา ๔ กองหลวงพินิจพลขันธ์ ๔ กองพระรามพิชัยทำทางหลวง ๑๐ กองขุนสวัสดิ์สาลี ๔ เป็น ๓๕ พายเรือคั่งคู่ชักขวา กองพระยานาวาพลานุโยค ๘ กองหลวงอภัยเสนา ๘ กองพระยาสีหราชเดโชชัย ๘ กองขุนพรหมรักษา ๕ กองพระยาพิพิธเดชะ ๑๐ เป็น ๓๙ กองพระยาอนุชิตชาญชัย ๕ กองหลวงรัตนพิมพา ๒ กองขุนวิชิตชลหาญ ๔ เป็น ๑๑ รวมเป็น ๕๐

หมายรับสั่ง
เรื่องกงสุลอังกฤษพานายทหารเรือเฝ้าไปรเวศ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

ด้วยท่านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งหมายสั่งไปแต่ก่อนว่า กำหนดมิสเตอร์นอกกงสุลอังกฤษกัปตันเกราและขุนนางนายเรือรบกลไฟชิวโกเกตจะได้เฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก เวลาบ่าย ให้เจ้าพนักงานจัดการให้พร้อม ความแจ้งอยู่ในหมายรับสั่งครั้งก่อนนั้นแล้ว บัดนี้มิสเตอร์นอกกงสุลอังกฤษ ได้นำกัปตันเกรานายเรือรบเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ เป็นการเฝ้าไปรเวศ แต่ณวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำแล้ว มิสเตอร์นอกกงสุลกราบทูลว่าเรือจวนจะกลับไป การที่จะเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง ณวันจันทร์ เดือน ๓ แรม ๕ ค่ำนั้นยกเลิกเสีย จะขอเฝ้าแต่พระบรมศพในพระบวรราชวังแต่เท่านั้น ให้มหาดไทย กลาโหม หมายบอกให้ข้าราชการและเจ้าพนักงานให้รู้ทั่วกัน การที่สั่งมาให้เตรียมรับแต่ก่อนให้เลิกเสีย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องมิศนอกจะนำเรือรบเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

ด้วยท่านเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มิสเตอร์นอกกงสุลอังกฤษ มีหนังสือให้เจ้าพนักงานนำทูลเกล้า ฯ ถวาย ว่ากัปตันเกราซานายเรือรบกลไฟอังกฤษชื่อโกเปต ซึ่งเที่ยวตระเวนในท้องทะเลฝ่ายอินเดีย เข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ จะขอเฝ้าทูลละออง ฯ และเยี่ยมพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระนั่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

บัดนี้เรือรบโกเปตขึ้นมาทอดท่าหน้าบ้านกงสุลอังกฤษ แต่ณวันพุธ เดือน ๓ ขึ้น ๑๕ ค่ำ ปีฉลูสัปตศกแล้วนั้น โปรดให้มิสเตอร์นอกกงสุลนำกัปตันเกรานายเรือ กับออฟีเซอร์ในเรือรบ ๗ นายเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณวันเสาร์ เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำนั้น ให้มหาดไทยกลาโหมหมายบอกเจ้าพนักงานให้รู้ทั่วกัน

อนึ่งให้กรมพระนครบาลจัดคนกวาดถนน ตั้งแต่ท่าออฟฟิศหน้าวัดพระเชตุพน ตลอดถึงหน้าพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ ให้เตียนสะอาดดี เร่งกวาดให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศ จัดพรมใหญ่ที่ใหม่ ๆ มาปูที่เก๋งจวนกลาง ที่แขกเมืองพักให้เต็มตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระอภิรมรับโต๊ะเก้าอี้ ต่อรักษาพระองค์ไปตั้งที่เก๋งขวนกลางให้แขกเมืองพักให้พอ ๑๒ นาย

อนึ่งให้ขุนทินบรรณาการ ขุนธารกำนัล รับพานหมากพานยุหรี่ฝรั่ง ต่อวิเศษหมากพลู และจัดคณโฑน้ำ ถ้วยแก้ว กะโถน ไปตั้งให้แขกเมืองที่เก๋งขวนกลางตามเคย

อนึ่งให้ชาวที่จัดเทียนจุดไฟ ไปตั้งที่เก๋งขวนกลางสำหรับแขกเมืองจุดยุหรี่

อนึ่งให้มหาดเล็กจัดน้ำชากาแฟ ไปเลี้ยงแขกเมืองที่เก๋งขวนกลางที่แขกเมืองพัก

อนึ่งให้ชาวพระคลังราชการจัดไต้เข้ามาด้วย เตรียมจ่ายให้รองงานตำรวจนำส่งแขกเมืองเมื่อเพลาค่ำ

อนึ่งให้ชาวพระราชยานจัดแคร่มีเก้าอี้ ๑ แคร่ตามธรรมเนียม ๑๑ (รวม) ๑๒ แคร่ รับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มาแต่งตัวนุ่งกางเกงคาดเกี้ยวลาย หามแคร่ให้พอ ลงไปรับแขกเมืองที่ท่าออฟฟิศหน้าวัดพระเชตุพน เข้าประตูเทวาพิทักษ์ แล้วให้คอยหามส่งลงเรือด้วย

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ชาวพระราชยานหามแคร่ ๔๘ คน และให้พนักงานทั้งนี้เร่งจัดการให้ทันกำหนดวันแขกเมืองเฝ้า ของทุกพนักงานตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องกำหนดแม่ทัพเรืออังกฤษเข้าเฝ้า
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

ด้วยเจ้าพระยารวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า กำหนดอัศมิราลยอศกิงแม่ทัพใหญ่ ซึ่งคุมเรือรบอังกฤษจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ความแจ้งอยู่ในหมายครั้งก่อนนั้นแล้ว โปรดเกล้า ฯ ตำรัสว่า แต่ก่อนมีการแขกเมืองเข้าเฝ้าก็ดีหรือมีการอื่น ๆ ก็ดี สั่งหมายไปเจ้าพนักงานจัดแจงการให้ทันกำหนดเข้าครั้งหนึ่ง สั่งไปกำหนดเวลาเช้า กว่าจะพร้อมกันเวลาเที่ยงบ้างเวลาบ่ายบ้าง สั่งไปกำหนดเวลาบ่าย กว่าจะพร้อมกันเวลาค่ำ ก่อนเป็นดังนี้เนือง ๆ มา และเสด็จออกรับอัศมิราลยอศกิงเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ครั้งนี้ ณวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ เวลาบ่าย ๓ โมงเป็นแน่นั้น ให้มหาดไทย ให้กลาโหม หมายบอกข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายทหารพลเรือน และเจ้าตั้งกรม แลว่าเจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม และเจ้าพนักงาน ให้รู้จงทั่วทุกหมู่ทุกกรม ให้เร่งจัดแจงการและเตรียมเฝ้าทูลละออง ฯ ให้ทันตามกำหนด อย่าให้ล่าช้าเหมือนแต่ก่อน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดเรือกลไฟไปรับแม่ทัพอังกฤษที่นอกสันดอน

ด้วยพระยาสุรวงศไวยวัฒน์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งให้พระอรสุมพลาภิบาล จัดเรือพระที่นั่งอัคเรศวรนาฎ เรือเวฆาภิชวน เรืออัศโยปนิกา ๓ ลำนั้น โปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปรับอัศมิราลแม่ทัพอังกฤษที่นอกสันดอนจะเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ แต่เรืออัศโยปนิกานั้นจะออกไปรับก่อนกำหนดณวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๑ ค่ำ เพลาย่ำรุ่ง แต่เรือพระที่นั่งอัคเรศวรนาฎ เรือเวฆาภิชวน ๒ ลำนั้นกำหนดออกไปณวันอาทิตย์ เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ เพลาย่ำรุ่งนั้น ได้ให้เจ้าพนักงานหมายบอก ท่านเจ้าพนักงานพระคลังราชการ กรมนา สรรพากร คลังสินค้า ให้จัดสิ่งของมาส่ง แต่ณวันศุกร์ เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ เพลาเที่ยงให้พร้อมกันทุกพนักงาน เรือพระที่นั่งอัคเรศวรนาฎ พื้นตะบูนตามเคย พื้นแสมรอนตามเคย ไต้เหนือ ๕๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๓๐๐ ทนาน ข้าวสารนาสวน ๓๐ ถัง ข้าวสารนาทุ่ง ๒๐ ถัง รวม ๕๐ ถัง ปลาหาง ๒๐๐ ตัว ปลาทูกัง ๒๐๐ ตัว ปลากุเลา ๒๐๐ ตัว ปลาย่าง ๔๐๐ ตัว ปลาสลิดใหญ่ ๖๐๐ ตัว ฟองเป็ดจืด ๒๐๐ ฟองเป็ดเค็ม ๒๐๐ รวม ๔๐๐ ฟอง พ่กเขียวหนัก ๑ หาย พ่กทองหนัก ๑ หาย รวม ๒ หาย พริก ๓ ถัง กะปี ๑ ถัง หอม ๒๐ หมวด กะเทียม ๑๐

หมวด เกลือ ๑ ถัง ส้มมะขาม ๕๐ ยัน กระสอย ๓๐ กระสอย เรืออัศโยปนิกาพันตะบูนตามเคย พันแสมรอนตามเคย ไต้เหนือ ๓๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๑๐๐ ทนาน ข้าวสารนาสวน ๒๐ ถัง ข้าวสารนาทุ่ง ๑๐ ถัง รวม ๓๐ ถัง ปลาหาง ๑๐๐ ตัว ปลาทูถัง ๑๐๐ ตัว ปลากุเลา ๑๐๐ ตัว ปลาย่าง ๑๐๐ ตัว ปลาสลิดใหญ่ ๕๐๐ ตัว ฟองเป็นจืด ๑๕๐ ฟองเป็นเค็ม ๑๕๐ รวม ๓๐๐ ฟอง พักเขียวหนัก ๑ หาบ พักทองหนัก ๑ หาบ รวม ๒ หาบ พริก ๓ ถัง กะปี ๑ ถัง หอม ๒๐ หมวด กะเทียม ๑๐ หมวด ส้มมะขาม ๓๐ ยัน กระสอย ๒๐ กระสอย เรือเวฬาภิชวน พันตะบูนตามเคย พันแสมรอนตามเคย ไต้เหนือ ๕๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๒๐๐ ทนาน ข้าวสารนาสวน ๓๐ ถัง ข้าวสารนาทุ่ง ๒๐ ถัง รวม ๕๐ ถัง ปลาหาง ๒๐๐ ตัว ปลาทูถัง ๒๐๐ ตัว ปลากุเลา ๒๐๐ ตัว ปลาย่าง ๒๐๐ ตัว ปลาสลิดใหญ่ ๖๐๐ ตัว ฟองเป็ดจืด ๒๐๐ ฟองเป็ดเค็ม ๒๐๐ รวม ๔๐๐ ฟอง พักเขียวหนัก ๑ หาบ พักทองหนัก ๑ หาบ รวม ๒ หาบ พริก ๓ถัง กะปี ๑ ถัง หอม ๒๐ หมวด กระเทียม ๑๐ หมวด เกลือ ๑ ถัง ส้มมะขาม ๕๐ ยัน กระสอย ๓๐ กระสอย มาส่งอย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดของไปทักแม่ทัพอังกฤษ

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า อัศมิราลไฟเอศไมส เราคิง อังกฤษ นายเรือรบ ชื่อเปรนเปรกรอย เข้ามาเยี่ยมเยียนกรุงเทพ ฯ แล้วจะขอเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ด้วยกำหนดจะขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ ณวัน เดือน ๖ แรม ๑๔ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก นั้น อังกฤษกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีกัน อัศมิราลไฟเอศไมส เราคิง ก็เป็นขุนนางในสมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ เข้ามาเยี่ยมเยียนถึงบ้านเมืองแล้วจะต้องจัดสิ่งของไปพระราชทานเกื้อหนุนขุนนาง นายไพร่ในเรือรบรับพระราชทาน.....ฉันบ้านเมืองเป็นไมตรีกัน

ให้พระคลัง.....หนัก ๑๐ หาบ ฯ ให้กรมท่าซ้ายจัดใยชาหีบใหญ่ ๔ หีบ ฯ ให้พระคลังมหาสมบัติ สรรพากรจัดกล้วย ส้ม ผลไม้ต่าง ๆ ๖๐ โต๊ะ ให้พระแก้วพระคลังสวนจัดผลมะพร้าวอ่อน ๒๐๐ ทลาย ไปทักแขกเมืองให้ทันแต่ณวัน เดือน ๗ ขึ้น ค่ำ เมื่อจะเอาสิ่งของไปทักแขกเมือง ให้แจ้งยอกบัญชีที่เวรกรมท่าตามเคย จะได้ให้ล่ามพนักงานพาไปส่ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องเห่พระราชศาสน์ไปกรุงฝรั่งเศส ส่งที่บ้านกงสุล

ด้วยเจ้าพระยาวิวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า จะได้มีพระราชศาสน์และของทรงยินดี ออกไปถวายพระราชไมตรีสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอฝรั่งเศส มอบให้มองซิเออร์โอยาเรด์ กงสุลฝรั่งเศสซึ่งอยู่กรุงเทพ ฯ ส่งออกไปตามระยะทาง กำหนดจะได้เห่พระราชศาสน์ส่งลงไปส่งมองซิเออร์โอยาเรด์กงสุลฝรั่งเศสที่บ้านกงสุลฝรั่งเศส ใต้บ้านเจ้าพระยาพลเทพ ณวันเดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ ปีฉลูสัปตศก๑๕ เพลาเช้านั้น เห่พระราชศาสน์นั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกกับนายเรือดั้งเรือรูปสัตว์นั้น เกณฑ์เรือดั้งกองกลาง ซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ (รวม) ๒ ลำ รับมะโหระทึกและรับแตร เกณฑ์เรือรูปสัตว์เรือเหรา กรมอาษาในกรมวังซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ รับปี่พาทย์ รับกลองชนะ รวม ๔ ลำ และให้ผู้ซึ่งต้องเกณฑ์ทั้งนี้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช มายรรจุพลพายให้ครบกะทง แต่งพลพายใส่เสื้อแดง หมวกแดง จงทุกคน เบิกธงมังกร ๒ คัน ทวนท้ายคู่เขน ทิวเขน ซองหอกซัดใส่หางนกยูง ส่งคู่เครื่องเรือให้พร้อมทุกสิ่ง ให้เร่งไปยกเรือแต่ณวันเดือน ๖ แรม ๙ ค่ำ ครั้นรุ่งขึ้นณวัน เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ เพลาเช้า ให้คอยเตรียมเรือมาพร้อมที่ท่าพระ จึงล่องลงไปส่งพระราชศาสน์ บ้านกงสุลฝรั่งเศส เหมือนอย่างทุกครั้ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องให้คาดรัตคตเข้าเผ้าเมื่อเวลาเสด็จออกแขกเมือง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๘

ด้วยพระยาภูบาลบันเทิง รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า เสด็จออกรับแขกเมืองฝรั่งณพระที่นั่งอนันตสมาคมณวันอังคาร เดือน ๗ แรม ๕ ค่ำ เพลาบ่าย ๓ โมง เป็นแน่นั้น ให้กรมพระสัสดีหมายบอกเจ้ากรมปลัดกรมขางวางให้ทูลพระราชวงศานุวงศ์เจ้าตั้งกรมแล้ว ยังไม่ได้ตั้งกรม ที่ได้รับพระราชทานราตคตผู้นั้น ให้คาดเข้าเผ้าเมื่อเวลาเสด็จออกแขกเมือง จงทุกพระองค์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ออสเตรียและเบลเยียมแต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙

หมายรับสั่ง

เรื่องต้อนรับทูตออสเตรียและทูตเบลเยียม

ด้วยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดิน

เมืองออสเตรียเมืองหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินเมืองเยลเยียมเมืองหนึ่ง จะแต่งให้ราชทูตเข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ขอทำหนังสือสัญญาเป็นทางพระไมตรี ให้ลูกค้าได้ไปมาค้าขายเหมือนอย่างเมืองอื่น ๆ กำหนดราชทูตจะเข้ามาถึงในเร็ว ๆ นี้ ราชทูตเข้ามาต้องจัดที่ให้อยู่พักอาศัยตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน ๆ นั้น ที่นั่ง ที่นอนหมอน ซึ่งเขกไปรับทูตแต่ก่อนนั้น ได้รับทูตหลายครั้งแล้ว ที่นั่งที่นอนหมอนเก่าชำรุดไปจะรับทูตต่อไปไม่ได้นั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังวิเศษจัดมุ้งแพรมีระบาย ๕ จัดมุ้งผ้าขาวมีระบาย ๕ (รวม) ๑๐ หลัง ผ้าขาวปูฟูกนอน ๑๐ ผืน

และให้เจ้าพนักงานพระคลังในซ้าย จัดฟูกใหญ่ผ้าขาว ๑๐ หมอนข้างผ้าขาว ๒๐ หมอนหนุนอย่างฝรั่ง ๑๐ และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดไว้ให้พร้อม ราชทูตเข้ามาถึงเมื่อใด จะได้เขกไปรับทูตให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องจัดเรืออัคเรศไปรับนายเรืออเมริกาที่นอกสันดอน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๕

ด้วยพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ให้พระอรสุมพลาภิบาลจัดเรือกลไฟ

เรือพระที่นั่งอัคเรศรัตนาฎ เรือเวฬาภิชวน โปรดเกล้า ฯ ให้ออกไปรับกำมะโดดที่กำปั่นรบอเมริกา นอกสันดอนนั้นให้เจ้าพนักงานหมายบอกท่านเจ้าพนักงานพระคลังราชการ กรมนา สรรพากรในพระคลังสินค้าให้จัดสิ่งของมาส่ง แต่ณวันเดือนยี่ ขึ้น ๑๐ ค่ำ เพลาเที่ยงให้พร้อมกันทุกพนักงาน

เรือพระที่นั่งอัคเรศรัตนาฎ ฟืนตะบูนใหญ่ ๑๐๐๐๐ คุ้น ไต้เหนือ ๒๐ มัด น้ำมันมะพร้าว ๒๐๐ ทะนาน ข้าวสารนาสวน ๕ นาทุ่ง ๕ (รวม) ๑๐ ถัง ปลาหาง ๕๐ ตัว ปลาทูกัง ๕๐ ตัว ปลากุเลา ๕๐ ตัว ปลาย่าง ๕๐ ตัว ปลาสลิดใหญ่ ๓๐๐ ตัว พริกเขียวหนัก ๑ หาบ พริกทองหนัง ๑ หาบ (รวม) หนัก ๒ หาบ ฯ ฟองเป็ดจืด ๑๐๐ ฟอง ฟองเป็ดเค็ม ๒๐๐ ฟอง (รวม) ๓๐๐ ฟอง พริก ๒ ถัง กะปิ ๑ ถัง หอม ๑๐ หมวด กระเทียม ๕ หมวด ส้มมะขาม ๒๐ ขัน เกลือ ๑ ถัง กระชาย ๕๐ กระสอบ

หมายรับสั่ง
เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าที่พระที่นั่งอนันตสมาคม
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระยรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า ซึ่งสั่งหมายไปแต่ก่อนว่ามองซิเออโอยาเรต์กงสุลฝรั่งเศส จะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระแสงกระบี่ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันพฤหัสบดีเดือน ๘

แรม ๒ ค่ำปีเถาะนพศก ให้เจ้าพนักงานจัดการรับพระแสงกระบี่และรับมองซิเออโอยาเรต์กงสุล ความแจ้งอยู่ในหมายครั้งก่อนทุกประการแล้วนั้น มองซิเออโอยาเรต์กงสุลป่วย เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ไม่ได้ การจึงเลื่อนไป

บัดนี้มองซิเออโอยาเรต์กงสุลหายป่วยแล้ว กำหนดจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระแสงกระบี่ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันจันทร์เดือน ๘ แรม ๖ ค่ำปีเถาะนพศกเวลาย่ายเย็นแน่นั้น ให้มหาดไทยกลาโหม กรมพระสัสดี หมายบอกเจ้าพนักงานและข้าราชการนายทหารพลเรือน ให้รู้ทั่วกันจงทุกกรมทุกพนักงาน ให้จัดการรับรองตามหมายรับสั่ง ซึ่งสั่งไปแต่ก่อนจงทุกสิ่งทุกประการให้ทันกำหนด เจ้าตั้งกรมแล้ว เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม และข้าราชการที่มีตำแหน่ง เฝ้าเมื่อวันแขกเมืองเข้าเฝ้านั้น ให้เตรียมเสื้อเข้มขาบอัตลัดอย่างน้อยเข้าไปคอยตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องกงสุลฝรั่งเศสเฝ้าถวายพระแสงดาบ

ด้วยนายบำรุงมหาดเล็กรับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มองซิเออโอยาเรต์กงสุลฝรั่งเศสเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ถวายพระแสงดาบ ณวันพฤหัสบดีเดือน ๘ แรม ๒ ค่ำ

เวลาบ่ายนั้น ให้ขุนโคขัดน้ำนมโคเข้ามาส่งเลี้ยงแขกเมือง ให้พอเหมือนอย่างทุกครั้ง

อนึ่งให้พระคลังแก้วพระคลังสวนนายระวางซ้ายขวา จัดดอกไม้เบญจพรรณ์ต่าง ๆ ๑๐ ห่อ มาส่งให้ผู้รับสั่งตั้งโต๊ะรับแขกเมือง เหมือนอย่างทุกครั้ง ให้เร่งมาส่งให้ทันกำหนด

หมายรับสั่ง
เรื่องให้จัดที่รับทูตฝรั่งเศสที่หอนั่งสมเด็จองค์ใหญ่ แห่งหนึ่ง ทูตเมืองมะเกาพักที่สวนดอกไม้ เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์แห่งหนึ่ง
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

ด้วยพระยาราชานุประพันธ์ปลัดทูลฉลองกรมท่า รับพระยรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ซึ่งเป็นราชทูตออกไปเจริญทางพระราชไมตรี ณกรุงปาริสฝรั่งเศส กลับเข้ามาถวายบังคมทูลพระกรุณา ว่าคะแวนิแมนฝรั่งเศสแต่งราชทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีณกรุงเทพ ฯ กำหนดเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ในเดือน ๑๒ ข้างขึ้นยี่เถาะนพศก

อนึ่งผู้ครองเมืองมะเกามีหนังสือเข้ามาให้กรายบังคมทูลพระกรุณาว่า จะขอเข้ามาณกรุงเทพ ฯ เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ด้วยเมืองหนึ่งกำหนดเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ ในเดือน ๑๒ ข้างขึ้นยี่เถาะนพศกด้วย

นั้น โปรดเกล้า ฯ ให้จัดที่รับทูตฝรั่งเศส ที่หอนั่งสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่แห่ง ๑ ให้จัดที่รับทูตผู้ครองเมืองมะเกา ที่สวนดอกไม้ ฯ พณ ฯ สมุหพระกลาโหมแห่ง ๑ นั้น ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดฟูกหมอนสำหรับเตียง รับทูตฝรั่งเศสที่หอสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่ ฟูก ๖ หมอนหนุน ๖ เป็น ๑๒ ให้ชาวพระคลังในซ้ายจัดฟูกหมอนสำหรับปูเตียงรับผู้ครองเมืองมะเกาที่ที่กสวนดอกไม้ ฯ พณ ฯ สมุหพระกลาโหม ฟูก ๖ หมอนหนุน ๖ เป็น ๑๒ รวมเป็น ๒๔ ให้ชาวพระคลังราชการจัดเสื่ออ่อนเสื่อห้อง ไปปูหอสมเด็จเจ้าพระยาองค์ใหญ่แห่ง ๑ ที่สวนดอกไม้ ฯ พณ ฯ ที่สมุหพระกลาโหมแห่ง ๑ ให้พอทั้งสองแห่ง แล้วให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ ให้เร่งจัดสิ่งของไปแต่งตั้งที่รับทูตให้เสร็จ แต่วันพุธเดือน ๑๒ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีเถาะนพศก ให้ทันกำหนดทั้งสองแห่ง อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดการรับราชทูตฝรั่งเศส

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงฝรั่งเศส แต่งให้มองซิเออเดอเซตเน่อเดอเปลเล่อกรุสมิมิสเตอร์เปลนิปลเตนแซรี่ เป็นราชทูตนำหนังสือสัญญา ซึ่งท่านพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ราชทูต ออกไปทำไว้ต่อเคาวแมนต์ฝรั่งเศสที่กรุงปาริส เข้ามาเผ้าทูลละออง ฯ กำหนดมองซิเออเดอเซตเน่อเดอเปลเล่อกรุสราชทูต

กับขุนนางออพิเซอในเรือรบเข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันพุธเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำปีเถาะนพศกเวลาเช้า ให้จัดช้างระวางต้น ระวางพิเศษยืนประรำรับแขกเมืองนั้น ให้พันพุฒม พันเทพราช จ่ายเลข ให้กับกรมช้างถือแส้หวาย ๑๔ แส้หางม้า ๖ เป็น ๒๐ กระบอง กลึง ๕๐ รวมเป็น ๗๐ จ่ายเลขให้กับอภิรมถือกรรชิงเกล็ด ๑๐ ให้กับราชมันถือเครื่องยศกลวัย ๖ อ้อย ๖ หญ้า ๖ หม้อน้ำ ๖ เป็น ๒๔ รวมเป็น ๑๐๔ คน ให้เร่งจ่ายแต่ณวันพุธเดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำเวลาบ่าย ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้กรมช้างจัดช้างระวางต้นระวางพิเศษไปยืนเกยประรำ แล้วให้จัดช้างตั้งช้างยืน ไปยืนที่หน้าพระที่นั่งสุทไธยศวรรย์ แล้วให้เบิกเครื่องช้างสำหรับช้างต้นช้างพิเศษช้างตั้งช้างยืน ภู่ตาข่ายผ้าปกหลังให้พร้อมกับแส้หวาย ๑๔ แส้หางม้า ๖ เป็น ๒๐ กระบอง กลึง ๕๐ มงคลแดง ๗๐ ต่อคลังแสงสรรพยุทธแล้ว ให้รับเลขต่อพันพุฒม พันเทพราช ๗๐ คน ให้เบิกกางเกงขัสตูเหลืองประกอบเชิงเสื้อทองรุ้งประกอบเชิง ให้เบิกเสื้อเสนากุฎเหลือง เสื้อขัสตูแขนสั้นหมวกหนังเขียนลายทองเกี้ยวลาย ต่อคลังเสื้อหมวกคลังวิเศษให้พอแล้วให้จัดคนในกรมช้างเป็นจตุลังคยาท ใส่เสื้อกางเกงขัดกระบี่ ๑๒ คนให้คอยเตรียมรับแขกเมืองให้ทันกำหนด

อนึ่งให้กรมอภิรมจัดกรรชิงเกล็ด ๑๐ คัน แล้วให้รับเลขต่อพันพุฒม พันเทพราช ๑๐ คน นุ่งกางเกงยกเสื้อขัสตู มาคอยเตรียมแห่ช้างเข้าไปรับแขกเมือง ที่ประตูเทวาพิทักษ์ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ราชมันกรมวังรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช ๒๔ คน นุ่งกางเกงเสื้อทองรุ้งเสื้อย่ศตูแขนสั้นเกี้ยวลาย แล้วให้รับโต๊ะเงิน ใส่กล้วย ๖ ใส่อ้อย ๖ ใส่หญ้า ๖ เป็น ๑๘ ให้รับโต๊ะทองขาว ใส่กล้วย ๒ ใส่อ้อย ๒ ใส่หญ้า ๒ เป็น ๖ รวมเป็น ๒๔ โต๊ะต่อวิเศษ ให้รับหม้อเงิน ๖ หม้อทอง ๒ หม้อใส่น้ำต่อขุนศริสยุมพร มาคอย เตรียมตามช้างระวางต้นระวางพิเศษที่ประตูวิเศษชัยศริ แห่เข้าไป รับแขกเมืองในพระราชวังให้ทันกำหนด

อนึ่งให้ขุนศริสยุมพรรับหม้อน้ำเงิน ๖ หม้อ ๆ น้ำทองขาว ๒ หม้อ ต่อท่านข้างใน มาใส่น้ำส่งให้ราชมันกรมวังให้ทันกำหนด

อนึ่งให้คลังแสงสรรพยุทธ์จ่ายเครื่องช้าง แส้หวาย แส้หางม้า กระบองกลึง คลังเสื้อหมวก จ่ายกางเกง จ่ายเสื้อหมวก

อนึ่งให้คลังวิเศษจ่ายเกี้ยวลาย ให้กับผู้ต้องเกณฑ์ให้พอ

อนึ่งให้กรมอาษาทวนทอง จัดขุนหมื่นถือทวนผูกภู่ ๗ คน ๔ คน นุ่งกางเกงยกเสื้อเสนากุฎลายเกี้ยวเจียรบาดพอกเกษา ให้คอยเตรียม ขึ้นช้าง ที่ประตูวิเศษชัยศริให้ทันกำหนด

อนึ่งให้กรมเกณฑ์หัดแสงขึ้นเดินจัดขึ้นรางเชิยวใส่ยนสัประคับช้าง ละยอก ๓ ช้าง ให้จัดพันทะนายนั่งยนสัประคับกำกับขึ้นช้างละ ๒ คน นุ่งกางเกงยกเสื้อเสนากุฎน้ำเงินเกี้ยวเจียรบาดหมวกหนังเชิยนทอง ให้ มาเตรียมขึ้นช้างที่ประตูวิเศษชัยศริ ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้คลังราชการ เอาเสื่อลวดไปปูที่โรงพระมหาศริเศวต วิมลวรรณ ที่โรงพระวิมลรัตนกริณี ให้เต็มดี รับแขกเมืองจะได้ ไปดูพญาช้าง

อนึ่งให้ท่านข้างในจัดโต๊ะเงิน ๑๘ โต๊ะทองขาว ๖ เป็น ๒๔ โต๊ะ ส่งให้กับวิเศษ

อนึ่งให้ท่านข้างในจัดหม้อน้ำเงิน ๖ หม้อทองขาว ๒ เป็น ๘ หม้อ ส่งให้ขุนศรีสยุมพร แต่ณวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเวลาเช้า

อนึ่งให้วิเศษบายศรีรับโต๊ะเงิน ๑๘ โต๊ะ โต๊ะทองขาว ๖ โต๊ะ มาจัดกล้วยจัดอ้อยใส่โต๊ะเงิน กล้วย ๖ อ้อย ๖ หญ้า ๖ เป็น ๑๘ ใส่โต๊ะทองขาว กล้วย ๒ อ้อย ๒ หญ้า ๒ เป็น ๖ รวมเป็น ๒๔ โต๊ะ ส่งให้ราชมันแต่ณวันพฤหัศบดีเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเวลาเช้าให้ทันกำหนด และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ มาจัดแจงเตรียมการให้พร้อมให้ทันกำหนดเวลาจงทุกพนักงาน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องแห่พระรูปสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง

ด้วยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า มองซิเออร์เดอร์เชตราชทูตฝรั่งเศสจะได้เข้าเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำปีเถาะนพศกเวลาเช้า บัดนี้โปรดเกล้า ฯ ให้จัดกระบวนแห่ทางบกทางเรือ รับพระรูปพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส รับราชทูตด้วยนั้น ให้เกณฑ์อาษาใหม่กรมวังซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เรือเหราล่องลอยสินธุ์ ๑ เรือเหราลินลาสมุทร ๑ เป็น

๒ ลำ และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช บรรจุให้พอทั้งสองลำ พลพายใส่เสื้อแดงหมวกแดง เบิกเสื้อแดงหมวกแดง ต่อชาวพระคลังเสื้อพระคลังหมวก มาเตรียมกันที่ท่าราชวรดิษฐ์ แต่ณวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเวลาเช้า มาขึ้นท่าออฟฟิศหน้าวัดพระเชตุพน ให้ถาดสีหลังคากฤต ให้มีเสื่ออ่อนหมอนอิงพรม ให้มีอิงทวน ผ้าม่านบังแดด แต่งเรือตามเคยให้พร้อมเหมือนอย่างทุกครั้ง ให้รับปี่พาทย์ลงเรือไปด้วย ให้ไปที่บ้านกงสุลฝรั่งแต่ณวันเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเวลาเช้า อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องแห่พระรูปสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเข้ามาในพระราชวัง

และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ ผู้ใดควรจะรับเลขก็ให้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช และเบิกเสื้อหมวกกางเกงเกี้ยวลาย ต่อพระคลังเสื้อหมวก มาเตรียมให้พร้อมทันกำหนด ให้เร่งลงไปคอยรับแห่พระพุทธรูป ที่ท่าออฟฟิศหน้าวัดพระเชตุพน มาเข้าประตูเทวาพิทักษ์ แต่ณวันพฤหัสบดีเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเพลาเช้าให้พร้อมกัน

อนึ่งให้พันพุฒ พันเทพราช จ่ายเลขให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งกระบวนยกกระบวนเรือ ให้พอตามเคย

อนึ่งให้กองแก้วจินดาจัดยืนใหญ่ ไปคอยเตรียมยิงสลุตพระรูปสมเด็จพระเจ้าเอมเปรอฝรั่งเศส ที่ท่าออฟฟิศหน้าวัดพระเชตุพน ๒๑ นัด ให้ทันกำหนด

อนึ่งให้พระคลังเสื้อคลังหมวกคลังของคลังวิเศษ จ่ายเสื้อ จ่ายหมวก จ่ายของเกี้ยวลาย ให้ผู้ต้องเกณฑ์ตามเคย และทั้งนี้ให้เร่งจัดการ ให้พร้อมทันกำหนดที่วัน ของทุกพนักงาน ถ้าสงสัยสิ่งใดไม่แจ้ง ให้ไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าพ้ากรมขุนมหามาลาก่อน อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง

เรื่องเกณฑ์เรือไว้รับขุนนางฝรั่งเศส

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษารับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าเอมเปรอกรุงฝรั่งเศสแต่งให้มองซิเออร์เดอร์เซตเป็นราชทูตนำหนังสือสัญญาเข้ามาถึงกรุงเทพฯ ทอดเรืออยู่หน้าบ้านกงสุลฝรั่งเศส ณวันเดือน ๑๒ ขึ้น ๘ ค่ำ กำหนดกงสุลฝรั่งเศส ๑ มองซิเออร์เดอร์เซต ๑ กับขุนนางในเรือรบ ๑๘ (รวม) ๑๙ นาย เข้ามาเฝ้าทูลละออง ฯ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำเพลาเช้าก็โปรดเกล้า ฯ ให้คไว้นั้น เกณฑ์เรือรูปสัตว์ นายเอม มหาดไทยหมายยอกกับกรมคลังสินค้า เรือโต ซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ (รวม) ๒ ลำ และให้ผู้ซึ่งต้อง

เกณฑ์เตรียมการพร้อมไว้ รับทูตฝรั่งเศสเมื่อใดก็ให้ได้เมื่อนั้น ถ้ากำหนดเมื่อใดจึงจะหมายมาให้แจ้งต่อคลัง เครื่องสำหรับเรือให้มีเสื่ออ่อน หมอนอิง พรม ม่านยังแดด มีธงยังท้ายกันยา ๒ คัน มีทวน ๒ คันยังหน้ากันยา ตามเคยเหมือนอย่างทุกครั้ง อย่าให้ขาดได้ ให้ครบตามเกณฑ์ อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องเสด็จออกรับมองซิเออร์ซาโฟนกงซุลฝรั่งเศส ถวายพระกล้องทองคำ
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๐

ณวันพฤหัสบดีเดือน ๔ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะนพศกเวลาบ่าย ๒ โมง เสด็จออกแขกเมืองครั้งนี้ มองซิเออร์ซาโฟนกงสุลฝรั่งเศส เข้าเฝ้าถวายกล้องทำด้วยทองคำทำด้วยเงิน เมื่อแรกเข้ามาเฝ้าเป็นกงสุล

หมายรับสั่ง
เรื่องให้จัดการรับทูตโปตุเกศ และจัดของเลี้ยงจนกว่าทูตจะกลับ
เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐

ด้วยเจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า โยเสฟมาเรีย

ผู้ครองเมืองมะเกาซึ่งขึ้นกับกรุงโปตุคอล เป็นทูตเข้ามาเยี่ยมเยือนบ้านเมืองฝ่ายสยาม โยเสฟมาเรียทูตเข้ามาด้วยเรือกลไฟสามเสา ใช้จักร์ท้ายทอดอยู่นอกสันดอน โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดเรือกลไฟอัครเรศรัตนาฎลงไปรับโยเสฟมาเรีย และกัปตัน นายทหาร กะลาสี ขึ้นมาณกรุงเทพ ฯ พักอยู่ที่ห้างเก่ามิสเตอร์สกอส แต่ณวันพุธ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีเถาะนพศก๗ีแล้ว ได้จัดพ่อครัวทำกับข้าวของกินเลี้ยง ตามอย่างทูตเมืองใหญ่เข้ามาแต่ก่อน ๆ เสมอทุกวันกว่าจะกลับไปนั้น

ให้เจ้าพนักงานพระคลังราชการจ่ายฟืนแสมรอน จ่ายไต้ จ่ายน้ำมันมะพร้าวให้ล่าม ให้พนักงานใช้สอยในการทูตให้พอตามเคย

ให้กรมนาจ่ายข้าวสารนาสวนช้อมชาว สำหรับเลี้ยงนายไพร่ ๑๐๐ คน คิดคนหนึ่งวันละทนาน วันหนึ่งเป็นข้าวสาร ๕ ถัง ๖ วัน ให้ส่งครั้งหนึ่ง เป็นข้าวสาร ๓๐ ถัง แล้วให้จ่ายต่อไปกว่าทูตจะกลับไป จ่ายน้ำนมโคให้ล่ามพนักงานเลี้ยงทูตวันละ ๔ ทนาน กำหนดให้ส่งแต่ณวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๑ ค่ำ เวลาเช้า ๆ เสมอทุกวันกว่าทูตจะกลับไป และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดสิ่งของไปส่งให้ล่ามพนักงาน ที่ห้างมิสเตอร์สกอสเหนือปากคลองผดุงกรุงเกษม แต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๑๒ แรม ๓ ค่ำ ปีเถาะนพศก ให้ทันกำหนดทุกพนักงาน เมื่อจะเอาสิ่งของไปส่งนั้น ให้บอกบาญชีสิ่งของให้ล่ามพนักงานรู้จำนวนไว้ด้วย อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

ออสเตรียเจริญทางพระราชไมตรี

เมื่อ พ. ศ. ๒๔๑๐

หมายรับสั่ง

เรื่องรับพระราชศาสน์ประเทศออสเตรีย

ด้วยพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า พระเจ้าแผ่นดินออสเตรียมีพระราชศาสน์ ส่งเข้ามาให้มิสเตอร์เรสลิกกงสุลซึ่งอยู่ณกรุงเทพ ฯ นำทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดมิสเตอร์เรสลิกกงสุลจะได้เข้าเฝ้าไปรเวส ถวายพระราชศาสน์ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันอาทิตย์ เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ ปีเถาะนพศก เวลาเที่ยงนั้น ให้ชาวพระราชยานจัดเสลี่ยงองค์น้อยเสลี่ยง ๑ สำหรับพระราชศาสน์ แล้วให้จัดแคร่สำหรับกงสุลขี่แคร่ ๑ ให้มีคนหามให้พร้อม ให้ลงไปคอยรับพระราชศาสน์กงสุลที่หน้าออฟฟิศ มาส่งที่ประตูเทวาพิทักษ์ แล้วให้คอยรับส่งด้วยตามเคย

อนึ่งให้กรมพระอาลักษณ์ ยืมพานทองต่อชาวพระคลังมหาสมบัติพาน ๑ ยืมตะลุ่มต่อชาวพระมาลาภูษา ไปรับพระราชศาสน์มาตั้งบนเสลี่ยงองค์น้อย

อนึ่งให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติ พระมาลาภูษาข่ายยี่ม พานทอง ตะลุ่ม ให้อาลักษณ์ไปรับพระราชศาสน์ตามเคย

อนึ่งให้ชาวพระคลังพิมานอากาศ จัดพรมมาปูที่เก๋งจวนกลางให้เต็ม

อนึ่งให้กรมวังยอกเจ้าพนักงานจัดโต๊ะ เก้าอี้ คณโฑน้ำ ถ้วยแก้วกระโถน พานบุหรี่ฝรั่ง มาตั้งที่เก๋งจวนกลางรับกงสุลตามเคย และให้เจ้าพนักงานทั้งนี้ จัดการให้พร้อมในเวลาเที่ยงให้ทันกำหนด อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง

หมายรับสั่ง
เรื่องจัดสิ่งของออกไปทักที่เรือรบฝรั่งเศส
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑

ด้วยพระยาพิพัฒนโกษา รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเอมเปรอมีพระราชศาสน์ให้มองซิเออร์ตรวจ เข้ามาเป็นกงสุลอยู่ณกรุงเทพ ฯ เชิญพระราชศาสน์เข้ามาทูลเกล้า ฯ ถวาย มองซิเออร์ตรวจกงสุลเข้ามาด้วยเรือกลไฟรบชื่อเฟลอง ถึงกรุงเทพ ฯ ทอดหน้าบ้านกงสุลฝรั่งเศส ณวันจันทร์ เดือน ๘ ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรง สัมฤทธิศกแล้วนั้น ฝรั่งเศสกับกรุงเทพ ฯ เป็นทางพระราชไมตรีกันสนิท สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีพระราชศาสน์ให้มองสิเออร์ตรวจกงสุล เชิญเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีนั้น ให้จัดสิ่งของไปพระราชทานเถ้อหนุน ให้ขุนนาง

ทหาร คนใช้ ในเรือ รับพระราชทานโดยบ้านเมืองเป็นไมตรีกันนั้น ให้เจ้าพนักงานพระคลังในซ้ายจัดน้ำตาลทรายหนัก ๑๐ หาบ ให้กรมท่าจัดใบชาหีบใหญ่ ๒ หีบ ให้เจ้าพนักงานพระคลังราชการจัดน้ำมันมะพร้าวหนัก ๕ หาบ ให้พระแก้วพระคลังสวนจัดมะพร้าวอ่อน ๑๐๐ ทะลาย ให้พระคลังมหาสมบัติสรรพากร จัดผลไม้ต่าง ๆ ที่มีรสหวาน ๔๐ โต๊ะ เจ้าพนักงานทั้งนี้เร่งจัดหาสิ่งของไปพระราชทานกัปตัน นายทหาร ที่เรือกลไฟรบชื่อเฟลอง ทอดคอยหน้าบ้านกงสุลฝรั่งเศส แต่ณวันพฤหัสบดี เดือน ๙ ขึ้น ๑๑ ค่ำ ปีมะโรงสัมฤทธิศก เวลาเช้าให้ทันกำหนด เมื่อจะเอาสิ่งของไปพระราชทานนั้น ให้แวะยอกบัญชีที่เวรกรมท่า วังพระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนวรจักรธรานุภาพก่อน จะได้จัดให้ล่ามพนักงานพาไป อย่าให้ขาดได้ตามรับสั่ง หมายมาณวันพุธ เดือน ๙ ขึ้น ๙ ค่ำ ปีมะโรงสัมฤทธิศก

หมายรับสั่ง

เรื่องกำหนดขุนนางฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้า ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เกณฑ์เรือรับราชศาสน์กรุงฝรั่งเศส

ด้วยพระยาบำเรอภักดิ์ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ สั่งว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสมีพระราชศาสน์ให้มองซิเออร์เข้ามาเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวาย กำหนดมองซิเออร์กงสุลมีชื่อ ๘ นายจะได้ให้เข้ามาเฝ้าทูลเกล้า ฯ ถวายพระราช

ศาสน์ ณพระที่นั่งอนันตสมาคม ณวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้า ๓ โมงนั้น ให้นายเวรมหาดไทยหมายบอกกับนายเรือ เรือตั้งกรมกลางซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ เป็น ๒ ลำ รับกลองมะโหระทึกแตรงอนแตรฝรั่งลงเรือด้วยนั้น เกณฑ์เรือตั้งรูปสัตว์ เรือเหรา กรมอาษาในกรมวังซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ รวม ๒ ลำ เรือมังกรล้อมพระราชวังซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ รับกลองชะนะ เรือโตกรมพระคลังสินค้าซ้ายลำ ๑ ขวาลำ ๑ รวม ๒ ลำ อาษากรมท่าซ้าย ๑ ขวาลำ ๑ รวม ๒ ลำ เรือกิเลนรับยี่พาทย์ เรือวายุภักษ์ กรมอาษาวิเศษให้มีเสื้อแขน พรม หมอน ม่านทอง รับกงสุล และให้ผู้ต้องเกณฑ์ทั้งนี้ไปรับเลขต่อพันพุฒ พันเทพราช บรรจุพลพายให้ครบกะทง แต่พลพายไพร่ใส่เสื้อแดง หมวกแดง กางเกงแดงจงทุกคน แล้วให้พายเรือไปคอยเตรียมแห่ท่าราชวรดิษฐ์วินิจฉัย แต่ณวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เวลาเช้าโมงหนึ่ง เมื่อจะลงไปให้แวะท่าออฟพีศหน้าวัดพระเชตุพน ตรวจตราดูแลเสียก่อน จึงลงไปแห่พระราชศาสน์หน้าวัดพระเชตุพน ให้เร่งไปยกเรือลง แต่ณวันเดือน.....ค่ำ ครั้น.....ณวันเดือน ๙ ขึ้น ๑๒ ค่ำ เพลาเช้าหนึ่งโมง (ต้นฉบับชำรุด)

สารบาญค้นเรื่อง

สารบาญค้นเรื่อง

ก

ก่งศิลปศร ขมิ้น ๓๒๒

กชี ขุน ๓๙๔

กรุงธนบุรี มอญอพยพมาสู่โพธิสมภาร ๔๐

กลเตอร์ มองซิเออร์ ๓๒๘

กวางตุ้ง เมือง ๗๕, ๑๐๙

กษัตริย์ศริศักดิเดช กรมหมื่น ๔๐๘

กะต่าย พระยารามกำแหง ๒๒๐

กะยังปาสู เมือง ๖๔

กันภยุบาทว์ หลวง ๔๑๒, ๔๑๔

กัลกะตา เมือง ๒๓, ๔๑๖

กาญจนบุรี เมือง ๕๙

การละลด ดูที่ กาลส

การะฝัด ดูที่ ครอเฟิด

กาลกัตตา ดูที่ กัลกะตา

กาลส ทูตโปตุเกศ ๑๐, ๑๑, กงสุลโปตุเกศ ๔๒, ๑๙๓

กาละ เมือง ๔๗
กำแพง พระ ๔๑๑, ๔๑๔
กำแพงวังริ ขุน ๔๑๑
กุกัง เมือง ๑๘๑
กุเดน มิสเตอร์ ๓๓๙
เกาะหมาก เมือง ๒๐, ๖๑, ๑๗๕, ๑๘๑
เก๋ง พระที่นั่ง ๒๙๕
เกราซา กัปตัน ๔๒๑
เกษตรรักษา พระยา ๒๖๓
แก้ว พระอภัยพลรบ ๒๒๒
โกเกต เรือกลไฟ ๓๘๗
โกซาอิศหาก หลวง (นะกุด่าอริ) ๒๙
โกเดน เรือกลไฟ ๓๘๗
โกเปต เรือรบ ๔๒๑
ไกรโกษา พระยา (บุญมา) ๑๑๕, ๒๒๐
ไกรเทพการ หลวง ๔๑๑, ๔๑๓
ไกรนารายน์ หลวง ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๓
ไกรสรเดช หลวง ๓๕๒
ไกลาศ เขา ๓๓๓, หลวง ๓๕๓

ข

ขำ ขุนราชามาตย์ ๑๑๖, ๒๒๒
ขุนทอง ขุนราชายาล ๒๒๒
ขุนนาง ๒๔๙, ๓๖๗
เขกยา เมือง ๔๗
เขมร ๑๙๖
แขก ที่ไปม้าค้าขายในเมืองไทย ครั้งรัชกาลที่ ๓ ๑๙๑

ค

คชสิทธิ์ หลวง ๓๔๙, ๓๗๔
คชสีห์ ตรา ๓๑๓
ครอเฟิด นาย ทูตอังกฤษ ๑๐, ๑๘, ๒๑๙
คอลลอยเลนเบ่ต ราชทูตปรูเซีย ๓๔๗
คลัง ดูที่พระคลัง
คาอิด นายกำปั่นรบ ๕๗
คิง มิสเตอร์ ๒๗๐
โค ขุน ๓๙๔, เมือง ๑๕

ง

แงนเดรัน นาย ชาวโปตุเกศ ๑๘

จ

จงซ้าย หมื่น ๒๔๕

จงพยุห หลวง ๑๔๐

จรเจนชลา หมื่น ๑๑๙, ๒๒๐

จรูญเรืองฤทธิ์ ขุน ๓๗๕

จวนกลาง เก๋ง ๓๓๘, ๓๖๕

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จ ๒๑๙

จักรพรรดิพิมาน พระที่นั่ง ๓, ๑๒

จักราราชมนตรี พระ ๒๒๑

จัตุรังคโยธา หลวง ๒๙๐

จัน พระยาวิเศษสงคราม ๑๑๖

จันดเล มิสเตอร์ ๓๓๙

จันทรมณฑล ตรา ๓๑๓

จารึกพระนาม ๑๘๔

จ่าเรศ นาย ๑๗๑, ๑๘๔, (เม่น) ๒๒๑

จำนงค์รักษ์ หมื่น ๔๑๒, ๔๑๕

จิง นะโปเลียน พระนายสรรพเพธภักดี ๒๓๑

จินดา เมือง ๔๔

จิตร์จอมรายฎร์ ขุน ๓๕๓, ๔๑๕

จีน แกน ๑๓๐, เมือง ๒๖๕

ทุฟาราชมนตรี พระยา ๓, ๓๖, ๗๔, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๗๐, ๑๘๔, ๒๖๓, (นาม) ๑๑๕, ๒๒๐

ทุฟาลงกรณ์ สมเด็จเจ้าฟ้า ๓๖๑

เทียร์สามองค์ ด่าน ๓๘

เทียานุรักษ์ หลวง ๓๕๒, ๓๕๖, ๓๗๔

เทพุยา เมือง ๔๔

เทษฎาบดินทร พระเจ้าลูกยาเธอ ๒๔

ฉ

ฉิม เจ๊สัว ๑๐๕, พระยาสวัสดิ์วารี ๑๑๖, ๒๒๐, ฎูดาษ ๑๓๒

ช

ช่วง พระนายไวยวรนาถ ๑๑๖

ชัยเดชะ หลวง ๔๑๒, ๔๑๔

ชัยสรฤทธิ์ ขุน ๓๕๑

ชาติวิชา ขุน ๓๕๓, ๓๕๕, ๓๗๔

ชำนาญภักดี ขุน ๔๑๑, ๔๑๔

ชำนาญอาวาส หมื่น ๔๑๒, ๔๑๔

ชำนิ หมื่น ๔๑๐, ๔๑๕

ชำนิโยธา หลวง ๔๑๒, ๔๑๕
ชิคุ เมือง ๔๗
ชิต นาย ๒๘๗
ชิต พระองค์เจ้า ๔๐๘
ชินคิริรักษา หลวง ๓๕๓, ๓๕๕, ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๔
ชุมพร พระยา (ชุย) ๓๘, เมือง ๖๔
เชตุพน วัด ๓๘๔, ๔๒๑, ๔๓๗, ๔๔๔
เชมสบรุก เชอร์ ๑๑๘
เชมส์เฮส์ นายยิ้ม ๑๑๗
เชษฐาธิเบนทร์ กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๐๙
เชียงใหม่ เมือง ๖๐
แช่ม รองพันพรหมราช ๓๑๗
โชฎึกราชเศรษฐี พระยา ๗๐, (บุญมา) ๑๑๕, ๑๘๔, ๒๒๐, ๒๕๙, ๒๖๓
ไชยาธิบดี ออกญา ๑๗

ซ

ซาโฟน กงสุลฝรั่งเศส ๓๘๖, ๔๓๙
ซิวโกเกต เรือรบกลไฟ ๔๒๐
ซุย พระยาชุมพร ๓๘

เซนยอน นาย ๑๐๒
เซนยะซิงโต เรือกักรไฟ ๒๔๘
เซี่ยงไฮ้ เมือง ๒๗๐
ไซ่ง่อน เมือง ๓๘๔

ญ

ญวน ประเทศ ๓๖, ๑๓๐, การเก็บภาษี ๑๙
ญี่ปุ่น เริ่มมีไมตรีกับไทย ๑
ไญกะตรา เมือง ๑๘๑

ณ

ณรงค์วิชิต พระ ตรีทูตไทย ๓๗๘

ด

ดอดยอนเซ กัปตัน อังกฤษ ๓๘๗
ดัมโกเล่อฟา นายกำปั่นรบฝรั่งเศส ๓๗๘
ดารแมนลิยโป ทูตฝรั่งเศส ๓๙๓
ดาอิ บุตรเจ้าพระยาไทร ๖๔
ดายมณีกรณ์ ขุน ๔๑๒
ดิก กัปตัน ขุนศรีปรีชาชาญสมุทร (ดิศ) ๑๑๗
ดิด นาย ล่าม ๑๔๐

ดิน มิชชันนารี ๗๑, ๗๕
ดิศ เจ้าพระยาพระคลัง ๑๑๕, ขุนปริชา ชาญสมุทร ๑๑๗
ดิศมิต กัปตัน ๖๔
ดิสตริยา มองซิเออร์ ๓๘๑
ดิสารสรรพากร หลวง ๔๑๒
ดิน หมอ ๑๑๗
ดุสิดาภิรมย์ พระที่นั่ง ๔, ๒๕๐, ๒๖๗
ดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่ง ๒๗๗, ๒๘๐, ๒๘๔, ๒๘๗, ๒๙๑, ๓๑๘, ๓๘๖,
เดชอดิศร กรมขุน ๑๓๕, ๒๑๙
เดชาดิศร สมเด็จกรมพระ ๒๑๙, ๒๕๐, กรมสมเด็จพระ ๒๘๑,
เดนมาร์ค เริ่มมีไมตรีกับไทย ๑, ชาว ๑๗
เดนเยอร์พีลด์ นายร้อยเอก ๒๓
เดอร์เซต ราชทูตฝรั่งเศส ๔๓๖
แดนเวอส์ นาย ชาวอังกฤษ ๑๗

ต

ตกราน เมือง ๕๙
ตรัง เมือง ๔๙

ตรวจ กงสุลฝรั่งเศส ๔๔๒
เตนเฟคาริดโฆ กงสุลโปตุเกศ ๓๐๗
ตะกั่วทุ่ง เมือง ๔๕
ตะกั่วป่า เมือง ๔๕
ตะณุพยู เมือง ๔๗
ตะนาวศรี เมือง ๑๗, ๓๘, ๔๔, ๑๗๕
ตังเลง เมือง ๑๐๙
ตาลา เมือง ๔๔
ติกนอมอ ๕๗
ตุรน อ่าว ๗๐
เตนาบิ เมือง ๔๔
เตเลอโยนส์ หมอยอน ๑๑๗
โตขมังคลิ่น เรือ ๓๒๔
โตผีนสมุทร เรือ ๓๒๔
โต พระเยาราชสุภาวดี ๑๑๕, ๒๒๑

ถ

ถม พระที่นั่ง ๓๐๘
ถลาง เมือง ๔๕, ๑๘๑
ถาวรวรยศ กรมหมื่น ๒๕๐, ๒๘๑, ๓๐๙
ถือน้ำ ๓๗๐

ท

ทัต พระยาศรีพิพัฒน์ ๑๑๕, ๒๑๙

ทรงธรรม สมเด็จพระเจ้า ๑

ทรงฤทธิ์ ขุน ๓๕๑

ทวารเทเวศร์ ประตู ๓

ทองดี ดูที่ทอเรียะ

ทอเรียะ เจ้าพระยามหาโยธา ๓๘, ๒๒๐

ทะวาย เมือง ๓๘, ๔๔, ๑๗๕

ท่าพระ ประตู ๒๕๐, ๒๖๒, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๗๒, ๓๔๕, ๓๕๔

ท้ายน้ำ พระยา ๗

ทินบรรณาการ ขุน ๒๔๙, ๒๘๑, ๓๐๙, ๓๐๐, ๓๓๓, ๓๕๔, ๓๖๖, ๓๙๐, ๔๐๖, ๔๒๒

ทิพมงคล ขุน ๕๔

ทิพไพรสณฑ์ ขุน ๔๑๑, ๔๑๓

ทิพยรักษา หลวง ๔๑๒, ๔๑๔

ทิพวาจา ขุน ๔๒

ทิพเสนา จมื่น ๑๗๑, ๑๘๔, (เรือง) ๒๒๑

ทิพเสนาตาแหวน ดูที่ เรือง

ทิพากรวงศ์ เจ้าพระยา (ขำ) ๑๑๖, ๒๒๒
ทิมดาบชาววัง ประตู ๘
ทุ่ง ๓๔๘
ทุเรียน ๑๓๒
เทพเดชะ หลวง ๓๕๑, ๔๑๒, ๔๑๔
เทพผลู พระ ๓๕๓
เทพราช พัน ๒๔๗
เทพวาจา ขุน ๔๒
เทพอรชุน พระยา ๒๖๓
เทวาทิตย์ หมื่น ๒๖๐, ๒๘๗, ๓๔๐
เทวาพิทักษ์ ประตู ๓๒๒, ๓๓๘, ๓๔๕, ๓๕๔, ๓๘๙, ๔๓๔, ๔๔๑
เทวาภิบาล ประตู ๒๙๕, ๓๑๐, ๓๒๒
เทเวศรรักษา ประตู ๒๙๕, ๓๑๐, ๓๒๒
เทเวศรวัชรินทร์ กรมหลวง ๒๕๐, ๒๘๑, ๒๙๒, ๓๐๙, ๓๒๒
เทศมณีกรณ์ ขุน ๔๑๕
ไทย แต่งราชทูตไปประเทศฮอลันดา
ไทรบุรี พระยา ๑๓๙, เมือง ๒๐, ๖๑, ๑๔๘, ๑๗๕, ๑๗๖, ๑๘๑

ธ

ธนบุรี กรุง ๑
ธรรมา เจ้าพระยา ๓, ๒๖๓, (บุญศรี) ๑๑๕, ๒๑๘, (เสือ) ๒๒๑, พระยา ๗, ๒๕๘, ๒๖๐
ธารกำนัล ขุน ๒๔๘, ๒๘๑, ๓๐๘, ๓๓๐, ๓๓๓, ๓๕๔, ๓๖๖, ๓๘๐, ๔๐๖, ๔๒๒

น่

นครเชียงขันธ์ เมือง ๗๒, ๑๓๖
นครชัยศรี เมือง ๕๘
นครลำพูน เมือง ๖๐
นครศรีธรรมราช เมือง ๒๑, เจ้าพระยา ๔๑, ๖๓, ๑๓๖, ๑๗๕, พระยา (น้อย) ๒๑
นครราชสีมา พระยา ๒๕๘
นนทเสน หลวง ๒๔๘, ๒๘๐, ๒๘๐, ๓๖๘, ๓๘๓, ๔๑๑
นราภักดี หลวง ๒๘๒, ๔๑๒, ๔๑๕
นราเรืองเดช หลวง ๒๘๘, ๓๕๓, ๔๑๒, ๔๑๔

นราฤทธิไกร ขุน ๓๕๒, ๓๕๕, ๔๑๒, ๔๑๔
นรินทรเสนี พระ ๗๔, ๑๑๖, ๒๔๗, ๒๗๔, ๒๘๔, ๓๑๐, ๓๒๑
นอก มิสเตอร์ ๔๑๗, ๔๑๓
น้อย ดูที่ นครศรีธรรมราช
นะกุด้าอริ นาย ล่ามภาษามะลายู ๒๔
นะโปเลียนที่ ๑ พระเจ้า ๒
นาถภักดิ์ ขุน ๔๑๒, ๔๑๔
นาม พระยาจุฬาราชมนตรี ๑๑๕, ๒๒๐
นามาภิธัย ชาวก ๑๘๔
นารายน์ สมเด็จพระ ๑, ๒๓๔
นารายน์ทรงนาค ตรา ๓๑๓
นาวาพลานุโยค พระยา ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๕
น้ำ พระตำหนัก ๒๖๘, ๓๒๔
นิกรยดินทร์ เจ้าพระยา (โต) ๑๑๕, ๒๒๑, เจ้าพระยา ๒๖๓
นิกรไพรสณฑ์ หลวง ๒๔๐
นิตย์ นาย ๒๔๗
นิพอน เมือง ๑๓๐
นุช พระสุริยภักดิ์ ๑๑๖
เนปตยูน เรือ ๒๓๕

ในขวา พระคลัง ๕๕
ในซ้าย พระคลัง ๕๕

ป

บดินทรเดชา เจ้าพระยา ๖๑, ๒๒๑
บรมไกรสร พญาช้าง ๓๑๖
บรมมหาพิชัยญาติ สมเด็จเจ้าพระยา (ทัต) ๖๘, ๑๑๕, ๒๑๙
บรมมหาประยุรวงศ์ สมเด็จเจ้าพระยา (ดิศ) ๖๘, ๑๑๕, ๒๑๙
บรมมหาราชวัง ดูที่ หลวง
บรมมหาศริสุริยวงศ์ สมเด็จเจ้าพระยา ๑๑๖, ๒๒๑
บราน นาย นายทหาร ๑๔๐
บรุก กัปตัน ๑๒๐, ๑๒๖
บวรนิเวศน์ วัด ๒๙๓
บวรราชวัง ดูที่ หน้า
บวรวิชัยชาญ กรมหมื่น ๔๐๘
บอนำ มิสเตอร์ ๖๕, ๑๗๘
บัคเสน เมือง ๔๔
บัตเตอร์เวอร์ธ นาย ๒๓๑
บัว พระยาราชวังสัน ๑๑๕, ๒๒๐

บัวแก้ว ตรา ๓๑๓
บัวผัน ตรา ๕๗
บารนิ์ ดูที่ เฮนรี เบอร์นี่
บำรุงราชยทมาลย์ นาย ๓๓๐, ๓๙๔, ๔๐๑
บำเรอภักดิ์ พระยา ๗, ๒๗๖, ๒๘๒, ๒๘๙, ๒๙๑, พระ ๓๐๔
บิแอมเบอริน กัปตัน ๓๓๙
บุญมา พระยาโชฎึกราชเศรษฐี ๑๑๕, ๒๒๐
บุญศรี พระยาพิพัฒนโกษา ๒๑๙
บุรุษรัตนราชพัลลภ พระยา ๔๐๖
บุษบกมาลามหาจักรพรรดิพิมาน พระที่นั่ง ๒๔๖
เบนเซน ต้นหน ๑๙๖
เบนาต แม่ทัพฝรั่งเศส ๓๘๔
เบนิติกต์ พระยาวิเศษสงคราม ๒๒๑, ดูที่ วิเศษสงคราม
เบลเยียม ทูต ๔๒๘

ป

ปฏิภาณพิจิตร์ ขุน ๒๙๙
ปตน เมือง ๔๔

ประจักษ์ราชกิจ หม่อน ๓๕๒
ประดิษฐ์ศิลา ขุน ๔๑๒, ๔๑๕
ประธานมนเทียร หม่อน (แสง) ๒๒๑
ประพาศพิพิธภัณฑ์ พระที่นั่ง ๔๐๕
ประพาสมนเทียร นาย ๒๔๘, ๒๘๐, ๓๖๗, ๓๘๒
ประยุรวงศ์ วัด ๒๔, ๕๑
ประสิทธิราช ขุน ๑๓๓
ประสูทสำแดงฤทธิ์ หลวง ๓๕๒
ปรัดเล หมอ ๑๘๘
ปราสาททอง สมเด็จพระเจ้า ๑
ปริชาชาญสมุทร ขุน ๖๘, (ดิศ) ๑๑๗
ปริดาราช หม่อน ๓๔๐
ปรูเซีย แต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ๓๓๖, ๓๔๗
ปลมะสตัน หลอด ๑๒๗, ดูที่ ปาลเมอสะตัน
ปลิด เมือง ๑๘๑
ปลิแมม เมือง ๓๔๓
ป้อมป้ราบศัตรู ป้อม ๒๗๗, ๒๘๕, ๒๘๖
ปะแงรัน เจ้าพระยาไทรบุรี ๒๑, ๖๒
ปะตูกัน ดูที่ ป้ตุกัน และ โปตุเกศ

ปัตพิจาร หลวง ๓๒๗
ปัตุกัน เจ้าเมือง ๓๓๐
ปัลลกัวซ์ สังฆราชบาดหลวง ๒๓๖
ปัศนุ พระยาอภัยนุราช ๒๑
ปากแพรก ทัพ ๙
ปาลเมอสะตัน ลอร์ด ๒๒๔
ปีดปังนิก ป้อม ๒๔๒, ๒๗๕, ๒๗๗, ๒๘๖
ปุ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระ ๑๑๕, ๒๑๙, ๔๒๑
เปหระ เมือง ๖๒
เปไหล เมือง ๖๒
เปอร์เซีย ประเทศ ๒๕
แประ พระยา ๔๑, เมือง ๑๗๕
แประโมต กำปั่น ๖๙
โปตุเกศ เริ่มมิไมตรีกับไทย ๑, เจริญทางพระราชไมตรี ๒, เรือค้าขาย ๑๙, พระเจ้าแผ่นดิน ๑๕, ๑๙๑, กงสุล ๓๐๗, ๓๔๓, ราชทูต ๓๓๐, ดูมะเกา
โปตุคอล ประเทศ ๓๓๒

ผ

ผดุงกรุงเกษม คลอง ๒๙๘, ๓๐๐
ผลาญไพรณ ขุน ๓๕๓, ๓๗๕, ๔๑๒, ๔๑๕
ผิเสือสมุทร ป่อม ๗๑
แผนพลพ่าย หลวง ๔๑๒
แผนพลราย หลวง ๔๑๕

ฝ

ฝรั่ง ที่ไปมาค้าขายในเมืองไทย ครั้งรัชกาลที่ ๓ ๑๙๑
ฝรั่งเศส เริ่มมิไมตริกับไทย ๑, แต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ๓๑๑, กงสุล ๓๒๘, ๓๘๑, ๓๘๖, ๓๙๖, ๔๐๗, ๔๒๗, ๔๓๐, ๔๓๙, ๔๔๒, ประเทศ ๓๗๘, แม่ทัพ ๓๘๔
ฝิ่นเถื่อน ๑๗๘

พ

พงศาวดารสยาม สังเขป ๒๓๖, พิสดาร ๒๓๓
พนมเกษา พระ ๓๖๗
พรหมเทชะ หลวง ๔๑๒

พรหมรักษา ชุน ๓๕๒, ๓๖๗, ๓๗๔, ๔๑๒, ๔๑๔
พระ ท่า ๒๕๐, ๓๓๘
พระคลัง พระยา ๗, ๓๖, เจ้าพระยา ๑๙, ๕๑, ๖๑, ๖๕, ๖๘, (คิศ) ๑๑๕, ๑๒๐, ๑๘๓, ๒๑๙
พลกาย หลวง ๓๕๕
พลเทพ เจ้าพระยา ๒๖๓, ๔๒๗
พลพ่าย หลวง ๓๕๒
พลโยธานุโยค หลวง ๓๗๔
พลวาศัย หลวง ๒๙๒, ๒๙๔, ๔๑๑, ๔๑๕
พลันตอน เมือง ๒๘๔
พลาสัย หลวง ๓๕๓
พหลเดชะ หลวง ๔๑๕
พะโก เมือง ๔๔
พะม่า ชวนญวนให้รบไทย ๓๖, รบกับอังกฤษ ๓๗
พังงา เมือง ๑๘๑
พาณิช นาย ๒๑๕, ๒๒๐
พิชัย พระยา ๓๗๔, ๔๑๐
พิชัยบุรินทรา พระยา ๒๖๓

พิชัยรณฤทธิ์ พระยา ๑๒๗, (เหม็น) ๒๒๐
พิชัยสงคราม พระยา (พั่ก) ๒๒๐, ๔๑๒, ๔๑๔
พิชิตณรงค์ พระยา ๑๒๗
พิเดชสงคราม พระ ๓๕๒, ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๔
พิทักษ์คงคา หลวง (เสง) ๒๒๐
พิทักษ์ทศกร พระยา (ยัง) ๑๑๖
พิทักษ์เทวา สมิง ๔๑๑, ๔๑๕
พิทักษ์เทเวศร์ กรมพระ ๒๕๐, ๒๘๑
พิทักษ์โยธา หลวง ๒๘๘, ๓๕๓, ๔๑๔
พิทักษ์ราชา หลวง ๔๑๒, ๔๑๕
พิเทศพาณิชสยามพิชิต ภักดิ์ พระ ๓๘๔
พิทักษ์อาวุธ หมื่น ๕๔
พินิจพลขันธ์ หลวง ๔๑๒
พินิจภูษา ขุน ๓๑๓
พินิจวรนา หมื่น ๔๑๑, ๔๑๔
พิพัฒนโกษา พระยา ๔๒, ๗๑, ๗๔, (บุญศรี) ๑๑๕, ๑๓๔, ๑๓๕, ๑๗๐, ๑๘๔, ๒๑๘, ๒๗๐, ๓๐๗, ๓๖๘, ๓๘๑, ๔๐๔, ๔๐๘, ๔๑๓, ๔๑๖, ๔๓๓

พิพิธณรงค์ หลวง ๒๙๘
พิพิธเดชะ หลวง ๒๙๘, พระ ๓๕๕, ๓๗๔, พระยา ๑๔๔, ๔๑๒
พิพิธพลขันธ์ หลวง ๔๑๕
พิพิธภูบาล พระ ๓๕๓
พิพิธโภคภูเยนทร์ กรมหมื่น ๔๐๔
พิพิธมนเทียร หลวง ๓๕๓, ๓๗๔, ๔๑๐
พิพิธสาลี หลวง ๓๒๗, พระ ๓๔๙, ๓๕๔
พิพิธอักษร หมื่น ๑๗๐, (เสา) ๒๒๐
พิมานชัยศรี ประตู ๘, ๒๔๗, ๒๗๖, ๒๗๙, ๒๘๐, ๒๘๙, ๒๙๑, ๓๑๐
พิมานรัตนพิศาล ประตู ๓๒๒
พิมานอากาศ พระคลัง ๔
พิเรนทร์ ขุนนาง ๓๓๐
พิเรนทรเทพ พระ ๒๙๘, ๓๕๑
พิษณุเสนี หลวง ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๕
พุฒอนุราช พัน ๒๔๗
พุทเกศ ตูบี้ โปตุเกศ
เพ็ชรคำแหง หลวง ๔๑๐, ๔๑๖
เพ็ชรฉลูเสนี หลวง ๓๐๔ ๓๔๐, ๔๐๓
เพ็ชรชฎา พระยา ๗๔, ๑๑๕

เพ็ชรบุรี เมือง ๓๔๙, ๓๕๕, ๓๙๔, ปากอ่าว ๔๐๔
เพ็ชรปาณี พระยา (ขุนทอง) ๒๒๒
เพ็ชรพิชัย พระยา ๑๓๖, ๒๖๓, ๒๙๒, พระยา (เสือ) ๒๒๑
ไพบูลยสมบัติ พระยา (เอี่ยม) ๒๒๒

ฟ

ฟัก พระยาวิชิตณรงค์ ๒๒๐
ฟินเลสัน นาย หมอ ๒๓
เฟลอง เรือรบ ๔๔๒
ไฟเอศไมสเราคิง แม่ทัพอังกฤษ ๔๒๖

ภ

ภักดี หมื่น ๓๕๒, ๔๑๒
ภักดีเกษตร์ ขุน ๔๑๕
ภักดีไตรรัตน์ ขุน ๔๑๒
ภักดีรณฤทธิ์ หลวง ๒๙๒
ภักดีอาษา ขุน ๓๕๑
ภูมเรศ พระองค์เจ้า ๓๕๒, ๔๐๘
ภูธราภัย เจ้าพระยา (นุช) ๑๑๖
ภูบดีราชหฤทัย กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๑๐

ภูบาลบริรักษ์ กรมหมื่น ๒๕๐, ๒๘๒, ๓๐๙, หมื่น ๓๕๓, ๓๗๕
ภูบาลบันเทิง พระยา ๔๒๘
ภูเบนทรพิทักษ์ หลวง ๓๕๓, ๔๑๓
ภูเบนทรสิงหนาท หลวง ๓๕๘
ภูเบศรพิทักษ์ หลวง ๔๑๑
ภูเบศรสิงหนาท หลวง ๓๒๗
ภูมินทรภักดี กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒
ภูวนัยนฤเบนทร์ กรมหมื่น ๔๐๘
ภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ กรมหลวง ๒๕๐, ๒๘๑, ๓๐๙
โภชนลินลาศ เก๋ง ๓๖๗, ๓๖๘, หอ ๓๙๐, ๔๐๑

ม

มงคลเลิศ พระองค์เจ้า ๔๐๘
มณีปุระ เมือง ๓๗
มณีเมขลา เรือพระที่นั่ง ๔๐๔
มณีรักษา หลวง ๓๕๓, ๓๗๕
มนตรีรักษา กรมหมื่น ๔๐๘
มนตรีสุริยวงศ์ พระยา ๒๔๑, ๒๕๙, ๒๗๑, ๒๗๓, ๒๙๓

มนทานุโยค หลวง ๓๕๒
มนเทียรธรรม หอ ๘, ๓๓๓
มนเทียรบาล พระยา ๒๖๓
มนเทียรพิทักษ์ ขุนมัน ๑๓๔, (สวัสดิ์) ๓๒๒
มริกัน ดูที่ อเมริกัน
มฤท เมือง ๓๘, ๔๔, ๕๐, ๑๗๕
มหัน แขก ๑๘๑
มหาเทพ พระ ๓๕๑, ๓๕๓, ๓๗๕, ๔๑๕
มหาธาตุ วัด ๒๘๕, ๓๘๒
มหามนตรี พระ ๗๔, ๓๕๑, ๓๗๕, ๔๑๐, (สวัสดิ์) ๑๑๖, พระยา (นุช) ๑๑๖
มหามนเทียร หลวง ๒๔๘, ๓๒๒
มหามาลา เจ้าฟ้า ๒๖๘, ๒๘๒, ๒๙๐, ๓๐๙, ๓๑๐, ๓๔๗, ๓๘๐, ๓๘๖, ๒๕๐
มหาโยธา เจ้าพระยา (ทองเรียะ) ๓๘, ๑๗๔, ๑๘๓, ๒๒๐
มหาศิริธรรมพโล ปณัมภ์ฯ เจ้าพระยา (หนูใหญ่) ๒๒๑
มหาศิริธรรม เจ้าพระยา ๒๕๑๙
มหาศรีเสวตวิมลวรรณ พญาช้าง ๔๐๐, ๔๓๕
มหาสนิท ขุนมัน (แสง) ๒๒๑

มหาสมบัติ พระคลัง ๕, ๕๓
มหาสิทธิโวหาร ขุน ๒๔๘
มหาหงส์ พระองค์เจ้า ๔๐๘
มหาอัครนิกร พระยา (เหม็น) ๒๒๐, ๒๔๑, ๒๙๖
มหาอำมาตย์ พระยา (ปุญศิริ) ๑๑๕, ๒๑๘, ๒๕๘, ๒๖๓
มหิศวรินทรามเรศ กรมหลวง ๒๕๐, ๒๘๑, ๓๐๙
มเหศวรศิวิลาศ กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๑๐
มองติคนิ์ ราชทูตฝรั่งเศส ๓๑๑
มองติง์ ดูที่ มองติคนิ์
มอริซอน เสมียน ๕๗
มะเกา เมือง ๑๙๓, ๓๔๓, ๔๓๒, ๔๔๐
ดูที่ มาเก๊า
มะตะมะ เมือง ๔๔
มะตุน มิซซันนารี ๗๓, ๗๕, ๑๑๗
มะลายู แขกเมือง ๓๒๘
มะสิง เมือง ๔๗
มังกรคำเลง เรือ ๒๕๗, ๓๒๔
มังกรแผลงฤทธิ์ เรือ ๒๕๗, ๓๒๔
มังกล่า เมือง ๑๓๐
มัตราด แขก

มัศลิน กงสุลโปตุเกศ ๑๙๓
มาเก๊า เมือง ๒, ๑๐, ๑๐๙, ดูที่ มะเกา
มาตยาพิทักษ์ กรมหมื่น ๔๐๘
มารเกศ หัสดิ์ง ดูที่ มาร์ควิส เหสติงส์
มาร์ควิส เหสติงส์ ผู้สำเร็จราชการหัวเมืองอินเดียของอังกฤษ ๑๐, ๑๘
มาริเนต มองซิเออร์ ๓๙๖
มาลาการ ขุน ๔๐๑
มาลาพระนคร เรือกำปั่นหลวง ๑๐
มาลาภูษา หอ ๓๑๓
มุขกระสัน ๓๒๒
มุขเด็จ ๓๒๒
มูเตีย เมือง ๒๗๐
เมซะเยอนิ ดูที่ เฮนรี เยอร์น
เม่น นายท่าเรศ ๒๒๑
เมาะตะมะ เมือง ๓๘
เมาะตำเลิม เมือง ๕๙
แมคดอลเนล กัปตัน ๒๓, ๓๕
แม่น หมื่น ๑๑๙, ๒๒๐
แมนพลพ่าย หลวง ๒๙๐
โมงติโก เรือรบ ๓๓๑

ย

ยง เจ้สัว ๑๐๕

ยั้ง พระยาพิทักษ์ทศกร ๑๑๖

ยมฑิสิงห์ ตรา ๓๑๓

ยมราช พระยา ๒๖๓, เจ้าพระยา (สุก) ๑๑๕, ๒๒๐, (นุช) ๑๑๖, เจ้าพระยา ๒๕๔, ๓๑๒

ยวง สังฆราชยาดหลวง ๓๑๗

ยอน มิชชันนารี ๗๕, ๑๑๗, ๑๗๐, ๑๘๔

ยอนเยาริง เซอร์ ราชทูตอังกฤษ ๒๒๕, ๓๓๔,

ยอนอาคาม ๓๓๔

ยอนอคัม เรือ ๒๓

ยะไข่ เมือง ๓๗

ย่างกุ้ง เมือง ๔๔

ยาเว มิสเตอร์ ๓๒๔

ยิบีเหมัดเซล ทูตฮอลันดา ๓๔๗, ๔๐๒

ยิ้ม นามเชมส์ เฮส์ ๑๑๗, เสมียน ๑๗๑

ยี่สานประเวศน์ หลวง ๓๕๒

ยี่สารสรรพเภสช หลวง ๔๑๕
ยุคนธร พระองค์เจ้า ๔๐๘
เย เมือง ๔๔ ดูที่ เร
เย็น พระที่นั่ง ๓, ๒๙๕
เยสัปรุต ๑๑๘, ดูที่ เซมสยรุก
เยอรเบียน เรือกลไฟ ๓๗๘
เยอรมัน ๓๔๓
เยาวลักษณ์ พระองค์เจ้าหญิง ๓๖๑
เยียมยุรุก เซอร์เซมสยรุก ๑๑๘
แยกสัน ประธานาธิบดีอเมริกัน ๕๐
โยชาธิยาส หลวง ๓๖๗
โยธานุรักษ์ ขุน ๓๕๑
โยนซอนเกอร์เซียด ราชทูต ๓๓๗
โยเสฟ นาย ฝรั่ง ๑๗๐
โยเสฟบัลเลศเตีย ทูตอเมริกัน ๖๘
โยเสฟมาเรีย ผู้ครองเมืองมาเก๊า ๔๓๙

ร

รณฤทธิ์ หลวง ๒๘๐
รณฤทธิพิชัย ขุน ๓๕๓
ระเชง เมือง ๔๗

รักษ์มนเทียร พระ ๒๖๓, พระยา ๒๖๕
รักษ์รณเรศร กรมหลวง ๖๑
รักษานาถ หลวง ๓๕๓, ๔๑๑, ๔๑๔
รักษาราชฤดิ์ ขุน ๓๐๘
รักษาสมบัติ หลวง ๓๒๗
รังคง เมือง (ดูย่างกุ้ง) ๔๗
รัตนกริณี พระ ช้าง ๒๕๐
รัตนพิมพา หลวง ๔๑๒, ๔๑๔
รัตนพิศาล ประตู ๒๙๒, ๓๑๐
ร่างกุ้ง เมือง ๓๘
ราชการ พระคลัง ๕๕
ราชกิจปริชา ขุน ๓๕๒, ๓๗๕, ๔๑๑, ๔๑๓
ราชโกษา พระ ๕๘
ราชฐานบริคุต พระ ๓๔๙, ๓๕๒, ๓๕๓, ๓๗๔, ๔๑๒, ๔๑๔
ราชนุประดิษฐ์ พระยา ๒๖๓
ราชบริพาร หลวง ๔๑๐
ราชบังสัน พระยา (บัว) ๒๒๐
ราชบุรี พระยา ๕๙
ราชภักดี พระยา ๒๕๙, ๒๖๓
ราชภาณุรักษ์ หลวง ๔๑๖

ราชมนู หลวง ๑๔๐, ๒๗๘, ๒๘๐, ๓๐๔, ๓๔๐, ๓๗๔, ๔๐๓, (ยาย) ๒๒๒

ราชโยธาเทพ หลวง ๒๙๐, ๒๙๕, พระ ๓๕๑, ๓๕๖, ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๓

ราชรินทร์ พระ ๔๑๐, ๔๑๕

ราชฤดี พระที่นั่ง ๒๖๙, ๒๗๖, ๒๙๔, ขุน ๓๓๔

ราชฤทธานนท์ หลวง ,๒๔๙, ๒๘๐, ๓๔๘, ๓๕๒, ๓๖๘, ๓๘๒, ๔๑๐

ราชวรกิษฐ์ ท่า ๓๙๘, ๔๓๗, ๔๔๔

ราชวรานุรักษ์ หลวง ๓๕๒, ๓๗๕, ๔๑๐

ราชวรินทร์ พระ ๒๙๐, ๒๙๕

ราชวังเมือง พระ ๔๑๑, ๔๑๔

ราชวังสัน พระยา ๗๐, ๑๓๒, ๒๔๑, (บัว) ๑๑๕

ราชสรรพากร พระยา ๔๑๕

ราชสัมภารากร พระยา ๔๑๒

ราชสิทธิ หลวง ๓๕๒

ราชสีหวิกรม กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๑๐

ราชสุภาวดี พระยา ๗๔, ๑๓๖, ๑๘๓, ๒๕๙, ๒๖๓, (โต) ๑๑๕, ๒๒๑

ราชเสวก หลวง ๔๑๑
ราชเสนา หลวง ๔๑๔
ราชาบาล หมื่น ๑๓๓, (ขุนทอง) ๒๒๒
ราชามาตย์ หมื่น ๗๔, ๑๒๐, ๑๗๑, ๑๘๔, (ขำ) ๑๑๖, ๒๒๒
ราชาอัฏ นาย ๓๓๔
รามกำแหง พระยา ๑๑๙, (กะต่าย) ๒๒๐
รามพิชัย พระ ๒๙๐, ๒๙๒, ๒๙๕, ๓๕๑, ๓๕๒, ๓๗๔, ๔๑๐, ๔๑๑, ๔๑๓, ๔๑๕
รามพิชัยเดชะ พระ ๒๙๒
รามรณฤทธิ์ ขุน ๔๑๑
รามรักษา หลวง ๒๙๐, ๒๙๒, ๒๙๕, ๓๕๓, ๓๗๕, ๔๑๑, ๔๑๒, ๔๑๔, ๔๑๕
รามาธิบดีที่ ๒ สมเด็จพระ ๑
รำริ์ เมือง ๔๗
รำเร เมือง ๔๔
ริดซัน นาย ๕๘
รุด หมื่น ๓๕๒, ๓๕๕
รุเธอฟอด นายร้อยโท ๒๓

รูปสัตว์ เรือ ๒๖๓
เร เมือง ๔๗, ดูที่ เย
เรสลิก กงสุลออสเตรีย ๔๔๑
เรือง ขมิ้นทิพเสนา ๒๒๑
เรือรบฝรั่งเศส ๓๗๗
แรตตเลอร์ เรือไฟ ๒๒๙
โรงปืนนางตานี ถนน ๔

ฤ

ฤทธิไกรเกรียงหาญ พระยา ๔๑๐, ๔๑๖
ฤทธิพิชัย ขุน ๓๕๓
ฤทธิสชอน มิสเตอร์ ดูที่ วิดซัน
ฤทธิสรเดช หลวง ๗๑, ๑๑๖
ฤทธิสำแดง หลวง ๑๓, ๑๑๖

ล

ลาบอน เมือง ๑๒๘
ลำพูน เมือง ๖๐
ลินลาสมุทร เรือ ๓๒๔
ลิสบอน กรุง ๒
ล็อแบดมสมดัน เมือง ๓๔๓
ลูกขุน ศาลา ๒๔๖

โล นายพันโท ๖๓
โลคอน ทูตฮอลันดา ๓๖๓, ๓๗๑

ว

วงศาธิราชสนิท กรมหลวง ๒๑๘, ๒๕๐, ๒๖๘, ๒๗๖, ๒๘๑, ๒๘๑, ๒๘๗, ๓๐๘, ๓๑๑, ๓๑๒, ๓๕๕, ๓๘๖, หลวง ๓๕๓, ๔๑๑, ๔๑๓
วชิรญาณ หอพระสมุด ๑๗
วรจักรธรานุภาพ กรมหมื่น ๒๕๐, ๒๖๘, ๒๘๒, ๓๐๘, กรมขุน ๔๔๓
วรพงศ์พิพัฒน์ พระยา ๒๓๐, ๒๕๘, ๒๘๗, ๓๐๘, ๓๖๑
วรรณไวทยากร หม่อมเจ้า ๒๒๘, ๒๓๓, ๒๓๕
วรวาที หมื่น ๒๑๖
วรศักดาพิศาล กรมหมื่น ๒๕๐, ๒๘๑, ๓๐๘, หมื่น ๒๗๔
วายุภักษ์ เรือ ๒๕๗
วิกตอเรีย สมเด็จพระนาง ๑๒๘, ๔๑๓
วิจารณ์ หลวง ๒๘๐
วิจารณ์โกษา หลวง ๒๘๔, ๓๔๘, ๓๕๓, ๓๕๖, ๓๗๔, ๔๑๑, ๔๑๔

วิจิตร์จอมราช ขุน ๔๑๐
วิชิโกโร ๓๓๔, ๓๔๓
วิชิตชลหาญ ขุน ๔๑๑, ๔๑๔
วิชิตณรงค์ พระยา (พัก) ๒๒๐, (แก้ว) ๒๒๒, พระยา ๔๑๑, ๔๑๓
วิชิตสรไกร หลวง ๓๕๒, ๔๑๒, ๔๑๕
วิเชียร หลวง ๓๕๘
วิเชียรคีรี เจ้าพระยา (เม่น) ๒๒๑
วิชเยนทร์ ฝรั่ง ๑๙๓
วิมลรัตนกิริณี พญาช้าง ๔๐๐, ๔๓๕
วิลันดา ดูที่ชื่อลันดา
วิลาศ เจ้า ๑๒๐, เมือง ๑๒๒, ๒๔๓
วิเศษ พระคลัง ๕๒
วิเศษชัยศรี ประตู ๔, ๒๖๒, ๒๖๕, ๒๖๖, ๒๘๙, ๓๑๕, ๓๒๒, ๔๓๕
วิเศษชานี หลวง ๓๕๘
วิเศษศักดา พระยา ๗๐, ๑๑๖
วิเศษสงคราม ขุน ๒๙๕, ๓๕๑, พระยา ๗๒, ๑๑๔, ๒๑๕, (จัน) ๑๑๖, ๒๒๑
วิเศษสมบัติ ขุน ๓๕๓
วิเศษสุริยงค์ หลวง ๓๕๒

วิเศษอักษร หม่ื่น ๓๑๓
วิศณุนาถนิภาธร กรมหม่ื่น ๓๙๔
วิสูตรรัตนกริณี พระ ช้าง ๒๔๖
วิสูตรสมบัติ หลวง ๔๑๑, ๔๑๔
วุฒสรเดช หลวง ๗๑, ๑๑๖
วุฒามาตย์ หลวง ๓๒๗
เวนตริดาตอย เรือกลไฟ ๔๐๗
ไวเกาปลมะสตน หลอด ๑๒๑, ตูที่ ปลมะสตัน
ไวยวรนาถ พระนาย ๖๙, ๗๔, ๒๓๐,
(ช่วง) ๑๑๖, ขม่ื่น ๑๑๙, ๑๗๐,
๑๙๓, ๒๒๑, เจ้าหม่ื่น ๒๙๓,
อุปทูตไทย ๓๗๘

ศ

ศริคงยศ หลวง ๓๕๕, ๔๑๒, ๔๑๔
ศริทรงยศ หลวง ๓๕๕
ศริทิพโภชน์ หลวง ๓๒๗, ๓๕๘
ศริพิพัฒนรัตนราชโกศา พระยา ๖๘, ๗๔, (ทัต) ๑๑๕,
๑๓๕, ๑๗๐, ๑๙๓, ๒๑๙;
๒๕๙, ๒๖๓, ราชทูตไทย ๓๗๘
ศริโยวภาษ หลวง ๑๗๐

ศิริเยาวภาษ หลวง ๒๒๑
ศิริรณรงค์ หลวง ๔๑๒, ๔๑๕
ศิริรัตนศาสดาราม วัด ๒๖๒, ๒๖๕, ๒๖๖, ๓๒๑, ๓๓๓, ๓๗๐
ศิริราชเดโชชัย พระ ๔๑๐, พระยา ๔๑๖
ศิริราชบุตร หลวง ๓๒๗
ศิริวังราช ขุน ๔๑๑
ศิริสยุมพร ขุน ๒๕๓, ๓๑๕, ๔๐๐
ศิริสหเทพ พระ ๒๔๗, ๒๗๘, ๒๘๙, ๓๑๐, ๓๒๑
ศิริสักหลาด เรือพระที่นั่ง ๓
ศิริสังหาร ขุน ๓๕๓, ๔๑๑, ๔๑๔
ศิริสุนทร ประตู ๓๒๒
ศิริสุริยวงศ์ พระยา (ช่วง) ๑๑๖, เจ้าพระยา (ช่วง) ๒๒๑, ๒๒๙, ๓๑๒
ศิริอยุธยา พระมหานคร ๒๑, ๑๒๘, ๑๗๒
ศักดิชัยสิทธิ์ ประตู ๓๒๒
ศักดิบริบาล ขุน ๑๓๓, ๒๒๒
ศาสนา ๑๘๘
ศิริไอศวรรย์ พระยา ๒๖๓
เศวตสุวรรณาภา พญาช้าง ๔๐๐

ส

สกลพิมาน หลวง ๓๕๒, ๓๕๘

สกอส มิสเตอร์ ๔๔๐

สงขลา เมือง ๒๒๑

สตัค กำปั่น ๘๖

สถิตย์สถาพร กรมขุน ๒๕๐

สะเปญ เริ่มมีไมตรีกับไทย ๑

สมิท มิชชันนารี ๗๕, ๑๑๗

สมุทรบุรานุรักษ์ พระยา ๒๔๑, ๒๙๖, ๓๘๗, ๔๐๔

สมุทรปราการ เมือง ๖๙, ๑๑๙, ๒๖๕, ๓๘๗

สยามอรสุมพล พระที่นั่ง ๒๘๓

สรรสำแดงฤทธิ์ หลวง ๓๗๔

สรรพศิลปปริชา กรมขุน ๒๘๑, ๓๐๙, กรมหลวง ๒๕๐

สรรพเพชภักดี จมื่น ๒๓๐, เจ้าหมื่น ๒๖๗, ๒๙๗, ๒๙๓

สรวะ เมือง ๑๒๘, ๑๓๒

สรสิทธิราช ขุน ๒๒๒

สลางอ เมือง ๖๒, ๑๗๕

สลุค ยิง ๒๓๓

สวัสดิ์ พระมหามนตรี ๑๑๖, ขุนมนเทียร พิทักษ์ ๒๒๒
สวัสดินัคเรศ หลวง ๓๕๘
สวัสดิวารี พระยา ๗๔, ๑๘๔, (นิม) ๑๑๖, ๒๒๐
สวัสดิสาลี ขุน ๔๑๒, ๔๑๕
สวัสดิอุดม หลวง ๓๒๗
สะคะลัน กัปตัน ๔๘
สังขวิชิต หลวง ๔๑๒
สัญญา ร่าง ๑๕๕, ๑๖๖
สากริเตเลอ ประธานาธิบดีอเมริกัน ๑๐๘
สางกำแหงหาญ เรือ ๓๒๔
สางชาญชลสินธุ์ เรือ ๓๒๔
สามภพพ่าย พระยา ๒๘๕, ๓๗๕
สำปำหลัง เมือง ๑๘๑
สำเร็จประแดง ขุน ๕๔
สิกเดน เรือกลไฟชอลันดา ๔๐๓
สิงหบุรี เมือง ๑๔๘, ดูที่ สิงคโปร์
สิงคโปร์ เมือง ๑๘, ๒๐, ๓๖, ๖๕, ๑๗๘, ๓๗๔, ๓๘๔
สิงหโปรา เมือง ๖๘, ดูที่ สิงคโปร์

สิงหรา พระองค์เจ้า ๔๐๘
สิทธิจอมราช ขุน ๓๗๕
สิทธิแสนยารักษ์ ขุน ๑๓๓, ๒๒๒
สินค้า พระคลัง ๕๕
สีชัง เกาะ ๓๖
สีหราชเดโชชัย พระยา ๒๘๐, ๒๘๑, ๒๘๕
สีหราชฤทธิไกร พระยา ๒๕๘
สุก พระยาสุรเสนา ๑๑๕, เจ้าพระยายมราช ๒๒๐
สุทไธศวรรย์ พระที่นั่ง ๓๔๐, ๓๔๔, ๓๔๕, ๓๖๖, ๓๘๖, ๔๒๑, ๔๓๔
สุธรรมมนตรี เจ้าพระยา (บุญศรี) ๑๑๕, ๒๑๘
สุธรรมไมตรี พระ ๒๔๓
สุภาพิทักษ์ หลวง ๓๒๗, ๓๕๑
สุนทร ประตู ๒๘๐
สุนทรนุรักษ์ พระ (เม่น) ๒๒๑
สุประดิษฐ์ พระองค์เจ้า ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๑๐
สุรวงศ์ไวยวัฒน์ พระยา ๓๘๕, ๔๐๔, ๔๒๔, ๔๒๘, ๔๓๒, ๔๓๓
สุรสาคร หลวง ๑๐, ๔๒

สุรเสนา พระยา ๓๘, ๗๐, ๗๔, ๑๓๖, ๒๕๘, ๒๖๓, (สุก) ๑๑๕, ๒๒๐, (สวัสดิ์) ๑๑๖

สุรัต แขก ๑๘๑

สุริยภักดิ์ พระ ๗๔, (นุช) ๑๑๖

สุริยวงศ์โกษา พระยา ๒๘

สุริยวงศ์มนตรี พระยา ๑๒, ๑๘, ๒๔, ๒๘

สุรินทรรักษ์ กรมหมื่น ๔๐๘

สุรินทรราชา หมื่น ๓๔๐

สุรินทรศักดิ์ สมิง ๔๑๑, ๔๑๕

สุเรนทรวิชิต หลวง ๔๑๒, ๔๑๔

สุวรรณภักดิ์ หลวง ๕๓

สุหนี่ แขก ๑๘๑

เสง หมื่นพิพิธอักษร ๒๒๐

เสถียรรักษา นาย ปลัดวังขวา ๒๔๘, ๒๘๐, ๒๘๖, ๒๘๒, ๓๖๗, ๓๘๒

เสนพล หลวง ๓๕๓

เสน่ห์วิชิต หลวง ๓๗๕

เสนาภิมุข หลวง ๓๕๑, ๓๗๔, ๔๑๒, ๔๑๔

เสนาภูเบศ พระยา ๒๖๓

เสพสหายไมตรี เรือพระที่นั่ง ๓๔๘, ๓๘๔

เสเรียน เมือง ๔๔
เสือ พระยาเพ็ชรพิชัย ๒๒๑
แสง ขมิ้นมหาสนิท ๒๒๑
ไสวาติก แผ่นดิน ๓๔๓

ห

หน้า วัง ๓๒๕
หนูใหญ่ พระยาอุทัยธรรมราช ๒๒๑
หมวก ฮอลันดาถวาย ๔๑๘
หมาก เกาะ ดูที่ เกาะหมาก
หมาเก๊า ดูที่ มาเก๊า
หลวง วัง ๓๒๕, สนาม ๓๔๘
หลอดคอร ดูที่ โลคอนดั้ย
หลุยที่ ๑๔ พระเจ้า ๕๘
หวันเซฟองกริด กัปตัน ๔๐๕
หอ พระมาลาภูษา ๓๑๓
หันแตร นาย ๑๘๖, ดูที่ ฮันเตอร์ ๓๗
หัวเนียกุย เมือง ๑๐๘
หินเล มิสเตอร์ ๓๐๗
หุยวาน เมือง ปากน้ำ ๑๑๐
เหมกฝากร กัปตัน ๔๘

เหม็น พระยาพิชัยรณฤทธิ์ ๒๒๐
เหราล่องลอยสินธุ์ เรือ ๒๕๗, ๓๒๔, ๔๓๖
เหราลินลาสมุทร เรือ ๒๕๗, ๔๓๖
เหรียญ ๒๐๘
เหา หมอ ๑๑๗
ใหญ่ นาย ๑๑๗

ฮ

ฮ่องกง เมือง ๑๐๙, ๒๓๕, ๒๔๓
ฮอลันดา ๑๙๑, เริ่มมีไมตริกับไทย ๑, กำปั่น ๕, แต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ๓๓๗, ๓๙๗, แลกเปลี่ยนหนังสือสัญญา ๓๖๓, ถวายหมวก ๔๑๘
ฮอไวมัดเซล ทูตฮอลันดา ๔๐๒
ฮันเตอร์ นาย ชาวอังกฤษ ๓๗
ฮาริปากส์ ทูตอังกฤษ ๒๗๑
ฮำเยอ เมือง ๓๔๓
เฮนริเยอร์นิ นายร้อยเอก ๔๑, ๑๒๓, ๑๓๘, ๑๔๔, ๒๑๕
เฮส์ นายยัม ๑๑๗, ๑๘๗
เฮาส์ หมอ ๑๑๗

แฮมไสวาติก ประเทศ ๓๔๓
แฮริ มิสเตอร์ ๒๔๖
แฮริ่ปากส์ กงสุลอังกฤษ ๒๓๔

อ

องค์น้อย สมเด็จเจ้าพระยา ๓๑๒
องค์ใหญ่ สมเด็จเจ้าพระยา ๓๑๑, ๓๑๗, ๔๓๓
องตนวิเสน แขกเมืองโปตุเกศ ๒
อตุลยลักษณสมบัติ กรมหมื่น ๒๘๒, ๓๑๐
อนันตสมาคม พระที่นั่ง ๓๓๗, ๓๖๓, ๓๖๖, ๓๖๗, ๓๖๘, ๓๘๙, ๓๙๓, ๔๐๒, ๔๑๖, ๔๑๗, ๔๒๐, ๔๓๐, ๔๓๖, ๔๔๑, ๔๔๔
อนุชิตชาญชัย พระยา ๑๔๔, ๒๙๘, ๔๑๒
อนุรักษ์ภักดี หลวง ๓๕๒, ๓๗๕, ๔๑๒ ๔๑๔
อนุรักษ์โยธา พระ ๓๕๒
อภัยนุราช พระยา (ปั้ศนู) ๒๑
อภัยพลรบ พระ ๑๑๙, ๑๔๐, (แก้ว) ๒๒๒
อภัยพานิช หลวง (กาลส มันแวนท์ สิลไวร์) ๑๖
อภัยพิทักษ์ หลวง ๒๙๐, ๒๙๒, ๒๙๕, ๓๕๒, ๓๕๖, ๓๗๔

อภัยพิพิธ พระยา (กระต่าย) ๒๒๘
อภัยภูธร เจ้าพระยา ๒๒๒
อภัยรณฤทธิ์ พระ ๓๕๒, พระยา ๔๑๓, ๔๑๘
อภัยสุรินทรรักษ์ พระ ๓๕๑
อภัยเสนา หลวง ๒๘๑, ๒๘๔, ๔๑๑, ๔๑๕
อภิบาลภูวนาถ หลวง ๓๕๒, ๓๗๕, ๔๑๐, ๔๑๖
อมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่ง ๖๐, ๑๗๐, ๒๔๕, ๒๔๖, ๓๐๗, ๓๒๘
อมเรนทรบดินทร กรมหมื่น ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๐๙
อเมริกัน ๒๖๙, เรือค้าขาย ๑๙, มิไมตรีกับไทย ๕๐, ขอแก้หนังสือสัญญา ๖๗, หมอสอนศาสนา ๑๘๙, กงสุล ๓๓๕, ๓๓๙
อรย เมือง ๔๗
อรสุมพลาภิบาล พระ ๓๙๕, ๔๐๔, ๔๒๔, ๔๒๙
อรุณราชวราราม วัด ๒๕๗
อเรนทรชาติสังหาร หลวง ๓๒๗, ๓๕๓, ๓๕๘, ๔๑๑, ๔๑๕
อลงกฎกิจปรีชา กรมหมื่น ๒๕๐, ๒๘๑, ๓๐๙
อสุรวายุภักษ์ เรือ ๓๕๓, ๓๖๕
อหิวาตก โรค ๑๖

ออกแกรม เรือกลไฟ ๓๐๗
ออเล็ต กัปตัน ๖๙, ๑๑๙
ออสเตรีย ทูต ๔๒๘, กงสุล ๔๔๑
อักษรประเสริฐ ขุน ๒๔๘
อังกฤษ เริ่มมิไมตรีกับไทย ๑, ๑๘, แต่งทูตเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรี ๒๒๕, กงสุล ๓๐๗, ๓๗๒, ๓๘๙, ๔๐๕, ๔๑๖, ๔๑๗, รบกับพะม่า ๓๗, ๑๙๑, สมเด็จพระราชชนนีสวรรคต ๓๗๓
อัคเรศวรนาฎ เรือพระที่นั่ง ๔๒๔
อังวะ กรุง ๓๗, ๑๖๕
อัตราคดี หมื่น ๔๑๑
อันเรยักชอน ๕๖ คูที่แยกสัน
อัพภันตริกามาตย์ พระยา ๔๑๑, ๔๑๓
อัศโยปนิกา เรือ ๔๒๔
อัสสัม เมือง ๓๗

อา

อาเก๊ย ตนกู ๖๔
อาจ หลวงราชมนู ๒๒๒

อาจณรงค์ หลวง ๗๑, ๑๑๖
อาชีบัลค์ แคมป์เบล เซอร์ แม่ทัพเรืออังกฤษ ๓๘
อารกัน เมือง ๔๔
อาเลกซันเด กัปตัน ๓๘๗
อาเลกซันเดอลูกอน ดูที่ โลคอนดับ
อาสรร เมือง ๔๔
อาสัน ตนกู ๖๔
อาหนุ่ม ตนกู ๖๔
อาหรับ แคว้น ๒๖
อำแหก ดูที่ แอมเฮิสต์

อิ

อินเดีย อาณาจักร ๒๕
อินทรโกษา หลวง ๓๕๘
อินทรเดช พระ ๒๙๐, ๒๙๕, ๓๕๓, ๓๗๕, ๔๑๐, ๔๑๕, ๔๑๖, ๔๑๘
อินทรเทพ พระ ๒๙๘, ๔๑๐, ๔๑๖, ๔๑๘
อินทรรักษา ขุน ๒๙๑, ๒๙๕, ๓๕๑, ๓๕๖, ๓๗๔, ๓๗๕
อินทรสมบัติ หลวง ๓๕๕
อินทรเสนา ขุน ๑๓๔, (เอี่ยม) ๒๒๒

อินทราทิตย์ พระ ๓๕๒
อินทโรดม หลวง ๓๕๓, ๔๑๒, ๔๑๔
อิยันเต เรือกำปั่น ๑๑
อิสต์อินเดีย บริษัท ๕๘
อิศรานุภาพ พระยา (เอี่ยม) ๒๒๒
อิศราภัย พระ ๓๕๒
อิศราวินิจฉัย พระที่นั่ง ๓๓๔
อิศเรศรังสรรค์ เจ้าพ้ากรมขุน ๖๔, ๑๑๕, ๑๓๖, ๑๗๑, ๒๑๔

อุ

อุณาโลม พระราชลัญจกร ๓๑๒
อุดม หม่อน ๕๔
อุดมรัตนราษี กรมหม่อน ๒๕๑, ๒๘๒, ๓๑๐
อุดมลักษณสมบัติ กรมหม่อน ๒๕๑
อุทัยธรรมราช พระยา ๑๒๐, ๑๓๖, (หนูใหญ่) ๒๒๑

เอ

เอกชัย เรือ ๒๖๒
เอกาทศรฐ สมเด็จพระ ๑

เอดมันด์รอเบิต ทูตอเมริกัน ๕๐, ๕๑, ๕๖, ๗๖
เอราวดี แม่น้ำ ๓๘
เอี่ยม หมื่นอินทรเสนา ๒๒๒

แอ

แอมเซิสต์ หลอด ๔๑

โอ

โอเดน เรือกลไฟ ๓๘๗
โอบาเรต์ มองสิเออร์ ๔๐๗

นายพันธุ์ ลักษณะสุต ผู้พิมพ์
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธ
ถนนราชบพิธ พระนคร
พ.ศ. ๒๔๗๕